

## ॥ श्रीगणेशायनमः ॥



यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योखिलं जगत् । निर्गमे तमहं यन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

अथ पंचमाष्टके प्रथमोध्याय आरभ्यते । पञ्चमंडलस्य षष्ठेनुवाके चतुर्दश सूक्तानि तत्र स्तुपे नरत्पेकादशर्षे प्रथमं सूक्तं अत्रेधमनुकनगिका स्तुत्र एकादशाश्विन त्विवि । मंडलद्रष्टा बार्हस्प यो भरद्वाज ऋषिः । अनुकत्वात्रिदुष्टन्दः अश्विनो देवता । पातरनुवाकाश्विने ऋषी इदमादिके द्वे सूक्ते आश्विनशस्त्रे चैत एव सूत्रितं च स्तुपे नरेति सूक्ते इति ।

तत्र मथया-

अम् स्तुपेनरादिवोअस्यप्रसन्ताश्विनाहुवेजरमाणोअर्केः ।

यासद्यउस्त्राव्युपिज्मोअन्तान्युयूपतःपर्युरुवरांसि ॥ १ ॥

स्तुपे । नरा । दिवः । अस्य । प्रसन्ता । अश्विना । हुवे ।

जरमाणः । अर्केः । या । सद्यः । उस्त्रा । विडुपि । ज्मः ।

अन्तान् । युयूपतः । पर्यु । उरु । वरांसि ॥ १ ॥

दिवो तुलोकस्य नरा नेतारो अस्य भुवनस्य प्रसन्ता प्रसन्तौ प्रभवन्तावीश्वरौ अश्वि-  
ना अश्विनी अश्वैरश्वितौ स्तुपे मगोतमंत्रसाधैः स्तोत्रेः स्तोत्रं अर्केः अर्चनीयमंत्रसाधैः श-  
स्त्रैः जरमाणः स्तुतिं कुर्वन् हुवे आह्वयामि । कीदृशाविषयेक्षायां या यो सद्यएव उस्त्रा शत्रूणां  
निवारको व्युपि व्युष्टौ निशायाः समाप्तौ ज्मः पृथिव्याः अन्तान् पर्यतान् उरु पुरुणि वरांसि  
रूपस्यावरकाणि तमांसि च परि परितः युयूपतः पृथक्कृतः । अथवा वरांसि तेजांसि तमो-  
निवारणान्परि युयूपतः विस्तारयतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

तायज्ञमाशुचिनिश्वक्तेमाणारथस्यभानुंरुचूरजौमिः ।

पुरुवगंस्वमितामिमानापोधन्वान्यतियाथोअश्वान् ॥ २ ॥

ता । यज्ञम् । आ । शुचिंऽभिः । चक्रमाणा । रथस्य । भानुम् ।  
 रुरुचुः । रजःऽभिः । पुरु । वरांसि । अमिता । मिमाना ।  
 अपः । धन्वानि । अति । यायुः । अजान् ॥ २ ॥

किंच ता तौ प्रसिद्धौ अभिनो यज्ञं अस्मदीयं यामं आचक्रमाणा अभिचक्रमाणौ शु-  
 चिभिर्निर्मलैः रजोभिः स्वीयैः तेजोभिः रजोरजतेज्योतीरजउच्यतइति यास्केनोक्तत्वात् रथस्य  
 स्वकीयस्य रथस्य भानुं दीप्तिं रुरुचुः रोचयेते । अपि च पुरु बहूनि वरांसि तमोनिवारकाणि  
 तेजांसि अमिता अपरमितानि मिमाना निर्दिमाणौ अप उद्दिश्य धन्वानि मरुद्देशान् अजान्  
 स्वकीयान् अश्वान् अतियाथः अतिक्रामयथः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ताहृत्यहर्निर्घदरंधमुयेत्याधियं ऊहथुः शश्वदश्वैः ।  
 मनोजवेभिर्गिपरैः शयध्यैपरिन्यथिर्दाशुपोमर्त्यस्य ॥ ३ ॥

ता । ह । त्यत् । वृतिः । यत् । अरंधम् । उषा । इत्या । धियः ।  
 ऊहथुः । शश्वत् । अश्वैः । मनःऽजवेभिः । इपरैः ।  
 शयध्यै । परि । व्यथिः । दाशुपः । मर्त्यस्य ॥ ३ ॥

ता ह तौ खलु उमा उमौ अभिनो युवां यत् अरंधं असृष्टं त्यर्वाविर्यजमानस्य तदृहं  
 समर्घपितुं गच्छथः । किंचेथा इत्थं धियः स्तोतृन् इपरैः एषणायैः कान्यैः मनोजवेभिर्म-  
 नोवैः अश्वैः स्वीयैरश्वैः शश्वत्सवदा ऊहथुः स्वर्गं प्रापयथः । मर्त्यस्य मनुष्यस्य दाशुपो-  
 यजमानस्य व्यथि हिंसकः परिशयधै परिशयनाय दीर्घनिद्रायै युवाभ्यां क्रियतां ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तानन्यसो जरमाणस्पृमन्मोषं भूपतोयुयुजानसंसी ।  
 शुभंपृक्षमिपमूर्जवहन्ताहोतापक्षाम्नोअधुग्युचाना ॥ ४ ॥

ता । नव्यंसः । जरमाणस्य । मन्मं । उपं । भूपतुः ।

युयुजानसंती इति युयुजानसंती । शुभम् । पृक्षम् । इपम् ।

ऊर्जम् । वहन्ता । होता । यक्षत् । प्रत्नः । अधुक् । युवाना ॥ ४ ॥

ता तावद्विनौ युयुजानसमीरथे युज्यमानाभौ शुभं शोभनं पृक्षमर्चं पयः पृक्ष इत्यन्नामसु पाठात् इपं पुष्टिं ऊर्जं रसं च वहन्ता वहन्तौ नव्यसो नवतरस्य जरमाणस्य स्तुतिं कुर्वन्तः मन्म मननीयं स्तोत्रं उपभूतः उपगच्छतः । यद्वा स्तोत्रसमीपेभवतः किंच युवाना नित्यतरुणी तौ होता देवानामाह्वाता अधुक् अद्रोघा मियः प्रत्नः पुराणोद्भिः यक्षत् यजतु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तावल्गूदस्त्रापुरुशाकंतमाप्रत्नानव्यंसावचसाविवासे ।

याशंसतेस्तुवतेशमर्भविष्ठावभूवतुर्गृणतेचित्रराती ॥ ५ ॥ १ ॥

ता । वल्गू इति । दस्त्रा । पुरुशाकंतमा । प्रत्ना । नव्यंसा । वचसा ।

आ । विवासे । या । शंसते । स्तुवते । शमर्भविष्ठा । वभूवतुः ।

गृणते । चित्रराती इति चित्रशरीती ॥ ५ ॥ १ ॥

या यो शंसतेशसैः स्तुतिं कुर्वते स्तुवते स्तोत्रेः स्तुतिं कुर्वते जनाय शंभविष्ठा अतिशयेन सुखस्य भावयितारी अतिशयेन सुखस्वरूपौ वा गृणते स्तोत्रशस्त्रव्यतिरिक्तलौकिकस्तुतिभिः स्तुवते च चित्रराती विचित्रदानौ वभूवतुः । ता तौ वल्गू वदन्शीली रुचिरी वा पुरुशाकतमा अतिशयेन बहुकर्माणौ बहुसाहायौ वा प्रत्ना प्रत्नी पुराणौ प्रत्नं प्रदिवदति पुराणनामसु पाठात् दस्त्रा दर्शनीयौ अश्विनौ नव्यंसा नवतरेण वचसा स्तुत्या आविवासे परिचरामि ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे प्रथमो वर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

ताभुज्युंविभिर्यःसमुद्रात्तुग्रस्यसूनुमूहधूरजोभिः ।

अरेणुभिर्योजनेभिर्भुजन्तापतत्रिभिरर्णसो निरूपस्थात् ॥ ६ ॥

ता । भुज्युम् । विशभिः । अतृभ्यः । समुद्रात् । तुपस्य । सूनुम् ।  
 ऊहृथुः । रजःभिः । अरेणुभिः । योजनेभिः । भुजन्ता ।  
 पतत्रिभिः । अर्णसः । निः । उपस्यत् ॥ ६ ॥

१. ता तावन्विनौ युवां तुमस्य स्रुं भुज्युं भुज्युनामकं समुद्रमध्ये भग्ननावं भुजन्ता रक्षन्ती  
 अरेणुभिः रेणुसहितैः आन्तरिक्षैः रजोभिर्मार्गैः योजनेभिः रथयुक्तैः पतत्रिभिः पतनवद्भिः वि-  
 भिः अश्वैः अर्णसांजलस्य उपस्थात् २. नेः समुद्रात् अद्भ्यो निरूहथुः निरगमयत् । समुद्रादद्भ्य-  
 इति प्रयोगो मातुर्गृहाद्गच्छतीतिवत् ॥ ६ ॥

अथ समी-

विज्युपांरथ्यापातमद्रिंश्रुतंहवंशृपणावधिमत्याः ।  
 दशस्यन्ताशयवेपिप्यथुर्गामितिच्यवानासुमतिंशुरण्यू ॥ ७ ॥  
 वि । ज्युपां । रथ्या । यातम् । अद्रिम् । श्रुतम् । हवम् ।  
 शृपणा । वृद्धिमत्याः । दशस्यन्तां । शयवे । पिप्यथुः ।  
 गाम् । इति । च्यवाना । सुमतिम् । शुरण्यू इति ॥ ७ ॥

रथ्या हे रथारूढावन्विनौ ज्युपा जयशीलेन रथेन अद्रिं मार्गं स्थितं पर्वतं विपातं  
 व्यवाधेथां । यातिरत्र वधकर्मा तथा च निगमान्तरं-विभिन्दुनानासात्यारथेनविपर्वतांअजरयू-  
 अयातमिति । शृपणा कामानां वर्षितारो वधिमत्याः पुत्रार्थिन्याः हवमाह्वानं श्रुतं शृणुतं दशस्य-  
 न्ता स्तोत्रम्यः कामाःप्रयच्छन्ती शयवे युवां स्तुवते गां निरुचप्रसवां पिप्यथुः क्षीरेणाप्याय-  
 यत् । तथा च निगमान्तरं-शयवेचिन्नासात्याशचीभिर्जंतुरयेस्त्वयंपिप्यथुर्गामिति । सुष्टुतिं  
 इतीत्यं सुमतिं च्यवाना गच्छन्तौ शुरण्यू सर्वत्र गन्तारो यज्ञस्य भर्तारो वा भवत ॥ ७ ॥

अथाट्ठी-

यद्रोऽसीप्रदिवोअस्तिभ्रूमाहेळोदेवानामृतमर्त्यत्रा ।  
 नदादित्यावसवोरुद्रियासोरक्षोयुजेतपुरधंदधान ॥ ८ ॥



यत् । रोदसी इति । प्रहृदिवः । अस्ति । भूर्म । हेळः । देवानाम् ।  
 उत । मर्त्येभ्यः । तत् । आदित्याः । वसवः । रुद्रियासः ।  
 रक्षःभ्युजे । तपुः । अघम् । दधात ॥ ८ ॥

रोदसी हे घावापृथिव्यौ हे आदित्याः हे वसवः रुद्रियासः हे रुद्रपुत्राः मरुतः मर्त्येषु मर्त्येषु अश्विनोः परिचारकेषु देवानां यद्धेळः क्रोवः भूम महानसित तद्धेळः तपुस्तापकं रक्षो-  
 युजे रक्षोभिर्युक्ताय रक्षसां स्वामिने भेरकाय वा अघं आहन्तु दधात कुरुत । अथवा रक्षोयुजे  
 रक्षोभिर्युक्ताय यज्वने अघमाहन्तु कुरुत ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

पर्द्धीराजानाद्यनुथाविदधद्रजसोमित्रोवरुणश्चिकेतत् ।  
 गम्भीराय रक्षसे हेति मस्य द्रोघाय चिद्वचसे आनवाय ॥ ९ ॥  
 यः । ईम् । राजानौ । ऋतुः । विदधत् । रजसः । मित्रः ।  
 वरुणः । चिकेतत् । गम्भीराय । रक्षसे । हेतिम् । अस्य ।  
 द्रोघाय । चित् । वचसे । आनवाय ॥ ९ ॥

यो नरः रजसः समस्तलोकस्य लोकारजांस्युच्यन्ते इति यास्केनोक्त्वात् राजानौ ईं  
 एतावन्विनो ऋतुथा कालेकाले विदधत्परिचरति तं मित्रोवरुणश्च चिकेतत् जानीयात् मित्रव-  
 रुणमभूतयोदेवा एनं विदु रित्यर्थः । किञ्च अयं परिचारकः गम्भीराय महाबलाय रक्षसे रक्ष-  
 साय हेति घातकमायुधं अस्य अत्यति क्षिपति प्रथमपुरुषस्य मध्यमपुरुषेण व्यत्ययः द्रोघा-  
 याग्निद्रोहात्मकाय आनवाय मनुष्यसंबन्धिने वचसे चिद्वचनार्थेव हेतिमस्यति मनुष्याणां  
 मग्निद्रोहायैवमास्कन्दतीति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अन्तैश्चक्रैस्तनघाघवर्तिद्युमतायातं नृवता रथेन ।  
 सनुत्येनत्यजं सामर्त्यस्थवनुप्यतामपिशीर्षावृत्तम् ॥ १० ॥

अन्तरैः । चक्रैः । तनयाय । वर्तिः । द्युष्टमता । आ । यातम् ।  
 दृष्टवता । रथेन । सनुत्येन । त्यजसा । मर्त्यस्य । वनुष्यताम् ।  
 अपि । शीर्षा । ववृक्तम् ॥ १० ॥

हे अश्विनौ अन्तरैः अनिरुष्टैश्चक्रैर्युक्तेन द्युमता दीप्तिमता नृवता नेत्रा सारथिना युक्तेन  
 यद्वा अश्वयुक्तेन पतंगाः नर इति अश्वनामस्तु पाठात् रथेन वर्तिः अस्माकं गृहं तनयाय  
 तनयं दातुं आयातं अपि च सनुत्येन विरोहितेन त्यजसा क्रोधेन हृणित्यजइति क्रोधनामस्तु  
 पाठात् मर्त्यस्य मनुष्यस्य वनुष्यतां बाधमानानां वनुष्यविर्हैदिकमेति यास्केनोक्तत्वात् शी-  
 र्षा शिरांस्यपि ववृक्तं पवृक्तं ॥ १० ॥

अथैकादशी-

आपरमाभिःरुनमध्यनाभिर्नियुद्धिर्पातमवर्माभिर्वाक् ।  
 दृहस्यचिद्रोमंतोविब्रजस्यदुरोवर्तगृणतेचित्रराती ॥ ११ ॥ २ ॥

आ । परमाभिः । उत । मध्यमाभिः नियुद्धिभिः । यातम् ।  
 अवर्माभिः । अर्वाक् । दृहस्य । चित् । गोष्टमंतः । वि । ब्रजस्य ।  
 दुरः । वर्तम् । गृणते । चित्रराती इति चित्रहराती ॥ ११ ॥ २ ॥

हे अश्विनौ परमाभिरुक्त्याभिः उतापि च मध्यमाभिरनुक्त्याभिः अवमाभिः निरुद्धा-  
 भिश्च नियुद्धिः बाहिरवांगस्मदभिमुखं आयातं दृहस्य चित् दृह्वापिधानस्यापि गोमतो गो-  
 युक्तस्य ब्रजस्य गोष्ठस्य दुरो द्वाराणि विवर्तं विवृणुव । किंच गृणते स्तुवते महं चित्रराती वि-  
 चित्रदानौ भवतं ॥ ११ ॥

॥ इति पंचमस्य पथमे द्वितीयो वर्गः ॥ २ ॥

कृत्येत्येकादशार्चं द्वितीयं सूक्तं भरद्वाजस्यार्पणं अत्रेयमनुक्रमणिका कृत्यैकपदान्तं त्रैष्टुभ-  
 मिति आवांसुब्रह्मैकादशी एकपदाविष्टुर् शिष्टास्त्रिष्टुभः आश्विनं त्रिस्युक्तत्वात् अस्था-  
 पि सूक्तस्य अश्विनौ देवता प्रावरनुवाकाश्विनशस्त्रयोः त्रैष्टुभे छन्दसि विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

कं१त्यावल्गुपुरुहूताद्यदूतो नस्तोमो विदन्मस्वान् ।  
 आयो अर्वाङ्नासत्याववर्तप्रेष्ठास्वसंथो अस्थमन्मन् ॥ १ ॥  
 कं । त्या । वल्गू इति । पुरुहूता । अद्य । दूतः । न । स्तोमः ।  
 अविदत् । नमस्वान् । आ । यः । अर्वाक् । नासत्या । ववर्त ।  
 प्रेष्ठा । हि । असंथः । अस्थ । मन्मन् ॥ १ ॥

क कुत्र स्थितौ वल्गू रुचिरौ पुरुहूता बहुभिराहूतौ त्या तावम्बिनौ नमस्वान् हविषा युक्तः  
 नम आयुरित्यन्नामसु पाठार्थं स्तोमः पंचदशादिस्तोमः अद्य दूतो न प्रेरितोद्व इव अविदत्  
 विदेव यः स्तोमः अर्वागस्मदभिमुखं नासत्यावम्बिनौ आववर्त आवर्तयत् । हे अम्बिनौ युवा-  
 मस्य स्तोतुः मन्मन् स्तोत्रे प्रेष्ठा हि प्रियतमौ हि असंथो भवतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अरंमेगन्तंहवनायास्मै गृणानायथापिवाथो अन्धः ।  
 परिहृत्यद्वर्तिर्याथोरिपो नयत्परो नान्तरस्तुतुर्यात् ॥ २ ॥  
 अरंम् । मे । गन्तम् । हवनाय । अस्मै । गृणाना । यथा । पिवाथः ।  
 अन्धः । परि । ह । त्यत् । वर्तिः । याथः । रिपः । न । यत् । परः ।  
 न । अन्तरः । तुतुर्यात् ॥ २ ॥

हे अम्बिनौ युवां मे मदीयायास्मै हवनायाह्वानाय अरं पर्याप्तं गन्तं गच्छतं गृणाना  
 स्तूपमानौ अंधः स्तोमं यथा पिवाथः त्रिवर्तं । रिपो हिंसकस्य शत्रोः त्यद्वर्तिः तद्वहं परिवाथः  
 परिखोवाथः यद्वर्तिः परो विप्रकृष्टो न तुतुर्यात् न हिंस्यात् अन्तरः सन्निकृष्टोपि न तुतुर्यात्  
 यद्वा त्यद्वर्तिः तदस्मदीयं गृहं रिपो हिंसकात्परिवाथः । त्यद्वर्तिः परोविप्रकृष्टः अन्तरः सन्निकृ-  
 ष्टोपि न तुतुर्यात् अयं भावः यथास्मदीयं गृहं दूरस्थः सन्निकृष्टोपि न हिंस्यात् तथा रक्षां कु-  
 रथ इति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अकारिवा मन्धसो वरीमन् अस्तारि वृद्धिः सुप्राघणतमम् ।  
 उत्तानहस्तोपुवयुर्ववन्दावानक्षन्तो अद्रंय आअन् ॥ ३ ॥

अकारि । वाम् । अन्धसः । वरीमन् । अस्तारि । वहिः ।

सुप्र६अयुनर्मम् । उत्तानहस्तः । युव६युः । ववन्द् । आ । वाम् ।  
नक्षन्तः । अद्रयः । आजन् ॥ ३ ॥

वां युवयोरर्थे अन्धसः सोमस्य वरोमन् विस्तृतेभिषवाद्गौ मत्कल्पमस्ति तदकारि । कृतं  
सुमापणवर्षं घृदुतमं वहिः अस्तारि स्तोत्रं उत्तानहस्तः कृतांगदिः युवयुः युवां कापयमानः  
होता ववन्द स्तौति वां युवां नक्षन्तः व्यामुवन्तः वृक्ष पृक्ष नक्ष गताविति धातुः अद्रयः प्रावाणः  
आजन् सोमरसं आसपन्वाद्द्वयकीकृतवन्तः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ऊर्ध्वीवामग्निरेध्वरेष्वस्थात्प्ररातिरेतिजूर्णिनीघृताची ।

प्रहोतागूर्तमनाउराणोर्युक्तयोनासत्याहवीमन् ॥ ४ ॥

ऊर्ध्वः । वाम् । अग्निः । अध्वरेषु । अस्थात् । प्र । रातिः ।

एति । जूर्णिनी । घृताची । प्र । होता । गूर्तमनाः । उराणः । अयुक्तः ।  
यः । नासत्या । हवीमन् ॥ ४ ॥

। अग्निः वां युवयोर्यत्तार्थं ऊर्ध्वः अस्थात् उदतिष्ठत् अध्वरेषु यत्तेषु मेति समिद्धः आहवनीयं  
गच्छति च रातिः धर्मं हविः जूर्णिनी जूर्णिर्जवतेर्वेतिमास्केनोक्तत्वात् घृताची घृतेनाका उप-  
स्तोर्णाभिधारितेत्यर्थः किं च होता उराणः उरुकुर्वाणः प्रगूर्तमनाः प्रकर्षेण अयुक्तमनाः भवति  
यो होता नासत्यावश्विनौ हवीमन्नाह्वाने स्तोत्रे वा अयुक्तं योजयति ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

अधिश्चियेदुहितासूर्यस्परथंतस्थौपुरुभुजाश्रतोतिम् ।

प्रमायाभिर्माधिनाभूतमन्नरानृतूजनिमन्धृज्ञियानाम् ॥५॥३॥

अधि । श्रिये । दुहिता । सूर्यस्य । रथम् । तस्थौ । पुरुभुजा ।

शतंश्रुतिम् । प्र । मायाभिः । माधिना । भूतम् । अन्नं । । नरा ।

नृतू इति । जनिमन् । यज्ञियानाम् ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे पुरुभुजा पूर्णभुजो बहनां रक्षकावश्विनो युवयोः शतोक्तिं बहुरक्षकं बहुगमनं वा रथं सूर्यस्य दुहिता सूर्या भ्रिये श्रियितुमधितस्थौ अघ्यतिष्ठत् । अपि च यज्ञियानां देवानामत्र जनिमन् अस्मिन् जन्मनि प्रादुर्भावे मायाभिः प्रज्ञानैः शची माया इति प्रज्ञा नामसु पाठावमायिनौ प्रज्ञावन्तौ नरा नेतारौ नृत् नृत्यन्तौ भूतं भवतं । यद्वा हे मायिनौ प्राज्ञौ नरौ नेतारौ नृत् नृत्यन्तावश्विनो यज्ञियानां देवानां अत्र जनिमन् जन्मनि प्रादुर्भावे प्रभूतं प्राज्ञतमं अश्यादिकं देवं मायाभिः प्रज्ञानैः कौशलेर्वा जिवन्तो स्थः इत्यर्थः । अयमर्थः प्रजापतिर्वै सोमाय रातो दुहितरं प्रायच्छत् सूर्या सावित्रीमित्यादिना स्पष्टीकृतः ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे तृतीयो वर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

युवंश्रीभिर्दर्शनाभिराभि शुभेपुष्टिमूह्युःसूर्यायाः ।

प्रवांवयोवपुपेनुपसन्नक्षद्वाणिसुपुंताधिष्ण्यावाम् ॥ ६ ॥

युवम् । श्रीभिः । दर्शनाभिः । आभिः । शुभे । पुष्टिम् । ऊह्युः ।

सूर्यायाः । प्र । वाम् । वयः । वपुपे । अनुं । पसन् । नक्षत् ।

वाणी इति । सुदस्तुता । धिष्ण्या । वाम् ॥ ६ ॥

हे अश्विनो युवं युवां दर्शनाभिः दशनोयाभिराभिः श्रीमतां परिदृश्यमानाभिः श्रीभिः लक्ष्मीभिः कान्तिभिर्वा सूर्यायाः युवयोः पत्न्याः शुभे शोभनार्थं पुष्टिं पूर्वं ऊह्युः प्रापयथः । किं च वां युवां वयोश्वा वपुपे शोभायै मानुपसन्न प्रकल्पेणान्वपत्तन् । अपि च हे धिष्ण्यास्तुत्य-  
होवश्विनो वां युवां सुदुता वाणी ऋषीणा स्तुतिः नक्षत व्याप्नोति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आवांवयोश्वासोवर्हिष्ठाअभिप्रयोनासत्यावहन्तु ।

प्रवांरथोमनोजवाअसर्जिपृक्षद्विधोअनुपूर्वीः ॥ ७ ॥

आ । वाम् । वयः । अश्वासः । वर्हिष्ठाः । अभि । प्रयः । नास्त्या ।

वहन्तु । प्र । वाम् । रथः । मनः । जवाः । असर्जि । द्विपः । पृक्षः ।

द्विधिः । अनुं । पूर्वीः ॥ ७ ॥

हे नासत्यो वां युवां वयो गन्तारः वहिष्ठाः बोद्धूतमाः अश्वासो अश्वाः प्रयः सोमरूपमन्नमभि आ वहन्तु । वां युवयोः मनोजवाः मनोवेगोरथः पृक्षः संपर्चनीयः इषियः एषणीयाः पूर्वीर्वह्नीः इषोन्नानि सोमान् अनुपासर्जि विसृष्टः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

पुरुहिवांपुरुभुजादेष्णंधेनुंनृइपंपिन्वतमसंक्राम् ।

स्तुतंश्रवांमाध्वीसुष्टुतिश्चरसांश्रयेवामनुरातिमग्मन् ॥ ८ ॥

पुरु । हि । वाम् । पुरुभुजा । देष्णाम् । धेनुम् । नृः । इपम् ।

पिन्वतम् । असंक्राम् । स्तुतः । च । वाम् । माध्वी इति । सुष्टुतिः ।

च । रसाः । च । ये । वाम् । अनु । रातिम् । अग्मन् ॥ ८ ॥

पुरुभुजा हे पूर्णभुजौ बहुपालकौ वां युवयोर्देष्णं दातव्यं धनं पुरु बहु हि भवति अतः कारणान्जोस्मभ्यं धेनुं प्रीणयिषीं असक्रां मत्तोन्न्यासंक्रमणीं असक्रामसंक्रमणीमिति यास्केनोक्तत्वात् इपमन्त्रं पिन्वतं प्रयच्छतं यद्वा इपमेपणीयां धेनुमित्यन्वयः किं च वां स्तुतः स्तुवन्तीति स्तुतः स्तोवारः सन्ति माध्वी मदयितारावश्विनौ सुष्टुतिः शोभना स्तुतिश्च स्तोत्रपु भवति । रसाः सोमरसाश्च संति ये रसाः वां युवयोः रातिं दानं अनु अनूद्दिश्यामन् देवयजनं प्राप्ताः अपं भावः सुष्टुतिं श्रुत्वा देवयजनं प्राप्तान् सोमरसान् पीत्वा स्तोत्रभ्यः कामान्प्रयच्छन्मि- विशेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

उतमंक्रजेपुरंस्यस्पर्ध्वीसुमीह्नेशतंपेरुकेचंपृक्का ।

शाण्डोदाहिरिणित्स्मर्दिष्टीन्द्रशंवशासोअभिपाचंक्रुष्वान् ॥ ९ ॥

उत । मे । क्रजे इति । पुरंस्य । र्ध्वी इति । सुमीह्ने । शतम् ।

पेरुके । च । पृक्का । शाण्डः । दात् । हिरिणिनः । स्मर्त्सर्दिष्टौ ।

दश । वशासः । अभिऽसाचः । क्रुष्वान् ॥ ९ ॥

उतादि च पुरंस्य पुरयनामकस्य स्वभूते क्रजे क्रजुगमने रध्वी क्षिप्रगामिन्यौ बहवे मे अश्विनौ स्तुतिं कुर्वतो ममाभूतां सुमीह्ने राक्षि विद्यमानाः सन्तः शतं गावो ममाभूवन् पेरुके राक्षि

विद्यमानानि पक्का पक्कान्यन्नानि भमासन् शोडश राजा हिरण्मिः हिरण्यवतः स्मदिष्टीन्  
प्रशस्वदर्शनान् रथानश्वान्वा दश दशसंख्याकान् वशासः अनुगुणान् अभिपाचः शत्रूणाम-  
भिभावुकान् ऋष्वान् दर्शनीयान् पुरुषान् अश्विनोः स्तोत्रयो दाव ददातु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सर्वांशतानासत्यासहस्राश्वानांपुरुषन्थागिरेदात् ।

भरद्वाजायवीरनुगिरेदाद्दत्तारक्षींसिपुरुदंससास्युः ॥ १० ॥

सम् । वाम् । शत । नासत्या । सहस्रा । अश्वानाम् । पुरुषन्थाः ।

गिरे । दात् । भरद्वाजाय । वीर । नु । गिरे । दात् । दत्ता । रक्षींसि

पुरुदंससा । स्युरितिःस्युः ॥ १० ॥

नासत्या हे अश्विनो वां युवयोगिरे गृणातीति गीः स्तोत्रा तस्मै अश्वानां शता शतानि  
सहस्रा सहस्राणि पुरुषन्था नाम राजा संदाव संददाति । वीर हे वीरावश्विनो द्विवचनस्य लुक्  
गिरे युवयोः स्तोत्रे भरद्वाजाय महं अपि नु क्षिप्रं दाव ददातु । किं च हे पुरुदंससा बहुकर्मा-  
णावश्विनो युवयोरनुग्रहात् रक्षींसि हता हतानि स्युः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

आवांसुम्नेवरिमन्तसूरिभिःप्याम् ॥ ११ ॥ ४ ॥

आ । वाम् । सुम्ने । वरिमन् । सूरिभिः । स्याम् ॥ ११ ॥ ४ ॥

हे अश्विनो वरिमन् विस्तृते गुम्ने वां युवाभ्यां दत्ते सुखावहे घने जलापं सुम्नमिति सु-  
खनागस्तु पाठात् सूरिभिर्विद्वद्भिः सह आत्मन्ताव त्यां भवेयं ॥ ११ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे चतुर्थो वर्गः ॥ ४ ॥

उदुश्रियइति पञ्चमं तृतीयं सूक्तं भरद्वाजस्यार्थं त्रेष्टुभमुपोदेवताकं अनुकम्पते च—उदु-  
श्रिये पञ्चमस्यं तु इति पातरनुवाके उपस्ये क्रतो त्रेष्टुभे छन्दसि आश्विनशस्त्रे चैतदा-  
दिके द्वे सूक्ते सूच्यते हि—उदुश्रियइतिसूक्तेइति ।

तत्र प्रथमा—

उदुश्रियउपसोरोचमानाअस्थुरपानोर्मयोरुशन्तः ।

कृणोतिविश्वांसुपथासुगान्यभूदुवस्वीदक्षिणामघोनी ॥ १ ॥

उत् । ऊँ इति । श्रिये । उपसः । रोचमानाः । अस्थुः । अपाम् ।

न । ऊर्मयः । रुशन्तः । कृणोति । विश्वा । सुपथा । सुगानि । सुध्गानि ।

अभूत् । ऊँ इति । वस्वी । दक्षिणा । मघोनी ॥ १ ॥

रोचमाना दीप्यमाना रुशन्तः शुक्रवर्णाः रुशदितिवर्णनामेति यांस्रः उपसः श्रिये जग-  
तः शोभायै जगद्भ्रातुं वा अपामूर्मयो न उदकसंमन्धिनस्वरंगाद्भव उदस्थुः उत्तिष्ठन्ति अनन्तरमे-  
कवन्निगमः उपाः विश्वा विश्वानि स्थानानि सुपथा सुमार्गाणि सुगानि हुत्वेन गम्यानि कृ-  
णोति करोति अथ च मघोनी धनवत्युपाः वस्वी प्रशस्ता दक्षिणा समर्धयित्री चाभूत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

भद्रादददक्षउर्वियाविभास्युतेशोचिर्भानवोद्यामंपसन् ।

आविर्वक्षःकृणुपेशुभ्रमानोपोदेविरोचमानामहोभिः ॥ २ ॥

भद्रा । ददक्षे । उर्विया । वि । भासि । उत् । ते । शोचिः ।

भानवः । द्याम् । अपसन् । आविः । वक्षः । कृणुपे । शुभ्रमाना ।

उपः । देवि । रोचमाना । महःःभिः ॥ २ ॥

हे उपो देवि भद्रा कल्याणी ददक्षे दृश्यसे उर्विया विस्तीर्णा च विभासि ते तव शोचिः  
शोचिषः जसोलूक दीप्यमाना भानवोरभ्यः द्यामन्तरिक्षं उदपसन् उत्ततन्ति । किं च हे उपो-  
देवि महोभिस्तेजोभिः शुभ्रमाना शोभमाना दीप्यमाना रोचमाना वक्षः त्वदीयं रूपं आ-  
विष्कृणुपे मकटीकरोपि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वहन्तिसीमरुणासोरुशन्तोमावःसुभ्रगामुर्वियाप्रथानाम् ।

अपेजतेशुरोअस्तेवशन्नन्वाधतेतमोअजिरोनवोह्वा ॥ ३ ॥



वहन्ति । सीम् । अरुणासः । रुशन्तः । गावः । सुभ्रुगाम् । उर्विया ।  
प्रथानाम् । अर्ष । ईजते । शूरः । अस्ताइव । शत्रून् । वाधते ।  
तमः । अजिरः । न । वोह्वा ॥ ३ ॥

अरुणासो ज्योहितवर्णाःरुशन्तो दीप्यमाना गावः रभयःकिरणा गाव इति रभि नामसु  
पाठात् सुभ्रगां उर्विया उर्वीविस्तीर्णां प्रथानां प्रथमानां सीमेनामुपोदेवतां वहन्ति सेयमुपो देवता  
शूरः अस्तेव वीरः क्षेपेय शत्रून् तमः अपेजते अपगमयति । वोह्वा सेनायाः अजिरो न  
क्षिप्रगामी शत्रून् यथा वा तथा तमांसि वाधते च ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सुगोततेसुपथापर्वतेष्ववातेअपस्तरसिस्वज्ञानो ।  
सान्आवहृष्टुयामन्त्रुष्वेर्यादिवोदुहितरिपयध्यै ॥ ४ ॥

सुङ्गा । उत । ते । सुष्टपथा । पर्वतेषु । अवाते । अपः । तरसि ।  
स्वज्ञानोर्ज्ञाने स्वज्ञानो । सा । नः । आ । वह । पृथुष्टयामन् ।  
ऋष्वे । रयिम् । दिवः । दुहितः । इपयध्यै ॥ ४ ॥

हे उपोदेवि पर्वतेषु उत दुर्गेष्वपि अवाते गमनसाधनरहिदे देशे सुपथा सुपथानि मार्गाणि  
सुगा सुगानि सुखेन गम्यानि ते तव भवन्ति । स्वज्ञानो हे स्वपकाया अपोन्तरिक्षं आकाशं  
आप इत्यन्तरिक्षनामसु पाठात् सामुद्रिकीरपोया तरसि । पृथुयामन् पृथुरथे ऋष्वे दर्शनीये दि-  
वो दुहितः अन्तरिक्षसुते हे उपोदेवि सा त्वं इपयध्यै एषणीयं रयिं धनं नोस्वभयं आवह ॥४॥

अथ पंचमी—

सावहृद्योक्षभिरवातोपोवरंवहंसिजोपमनुं ।  
त्वंदिवोदुहितर्याहदेवीपूर्वहूतौमंहनादर्शताभूः ॥ ५ ॥

सा । आ । वह । या । उक्षक्षिः । अवाता । उपः । वरम् । वहंसि ।  
जोपम् । अनुं । त्वम् । दिवः । दुहितः । या । ह । देवी । पूर्वहूतौ ।  
मंहना । दर्शता । भूः ॥ ५ ॥

हे उपः सा त्वं वरं धनं महमावह । या त्वं अवाता अपविगता ओषं प्रीतिं अनु उक्षभिः  
अनङ्गिरश्वैर्वा स्तोत्रभ्योपरं वहसि । किं च हे दिवोदुहितः अन्तरिक्षसुते या त्वं देवी द्योतमाना  
पूर्वहूतौ प्रथमाह्वाने मातरनुवाके मंहना पूजनीया भवसि सा त्वं दर्शता दर्शनीया भूरिति यो-  
जना या दर्शताभूरित्यन्वये महतेन सामानाधिकरण्यात् भूरित्यस्य निघाते न स्यात् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

उत्तेवपंश्चिद्दसतेरेपसन्नरंश्चयेपितुभाजोऽप्युष्टौ ।

अमासतेवहसिभूरिवाममुपोदेविदाशुपेमर्त्याय ॥ ६ ॥ ५ ॥

उत् । ते । वयः । चित् । वसतेः । अपसन् । नरः । च । ये ।

पितुऽभाजः । विऽउष्टौ । अमा । सते । वहसि । भूरि । वामम् ।

उपैः । देवि । दाशुपै । मर्त्याय ॥ ६ ॥ ५ ॥

हे उपोदेवि ते तव व्युष्टौ सत्यां वपश्चिद् पक्षिणोपि वसतेः निवासस्थानात् उदपसन्  
उत्पतन्ति ये पितुभाजो हविषां संभक्तरः अन्नस्योपाजकावा पितुरित्यन्ननामसु प्राडात् नरश्च  
तेपि चोत्पतन्ति किं च हे उपोदेवि त्वं अमा समीपे सते वर्तमानाय दाशुपे हविषां पदापे  
मर्त्याय भूरि प्रभूतं वामं धनं वहसि ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे पंचमो वर्गः ॥ ५ ॥

एपास्येति पल्लवं चतुर्थं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षं वैदुषं अनुक्रम्यतेच एपास्येति उपस्यंत्विति  
पूर्वसूक्ते उक्तवात् इदमप्युपोदेवताकं मातरनुवाकाश्विनशस्त्रपोरुकोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

एपास्यानोदुहितादिवोजाःक्षितीरुच्छन्तीमानुपीरजीगः ।

याभानुनारुशंतासाम्यास्वज्ञायितिरस्तमसश्चिदक्नू ॥ १ ॥

एपा । स्या । नः । दुहिता । दिवःऽजाः । क्षितीः । उच्छन्तीः ।

मानुपीः । अजीगरिति । या । भानुना । रुशंता । साम्यासु ।

अज्ञायि । तिरः । तमसः । चित् । अक्नू ॥ १ ॥

एषा स्या सा दिवोजाः दिवोजाता अतएव दुहिता दिवः पुत्र्युपा नोऽस्मदर्थं उच्छंती  
 तर्मांसि वज्रयन्वी क्षितीः मजाः मानुषी रजोगः उद्विरति जीगर्तिगिरतिर्कर्मविति यास्तुः प्रका-  
 शयतीति यावत् या रुशता दीप्यमानेन भानुना युक्ता राम्यासु यान्यासु रानिषु रेफ्यकार-  
 योर्व्यत्ययः अकून् नक्षत्रादि तेजासि तमसश्चिद् दर्मांसि च तिरस्तिरस्कुर्वती अज्ञापि द-  
 श्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वितद्यंघुररुणयुग्मिर्गर्भैश्चित्रंभान्युपसंश्चन्द्ररथाः ।

अग्रंयज्ञस्यं वृहतो नयन्तीर्वितावाधन्ते तमुड्यर्थायाः ॥ २ ॥

वि । तत् । ययुः । अरुणयुक्क्षितिः । अर्भैः । चित्रम् । भान्ति ।

उपसंः । चन्द्ररथाः । अग्रम् । यज्ञस्यं । वृहतः । नयन्तीः । वि ।

ताः । वाधन्ते । तमः । उड्यर्थायाः ॥ २ ॥

चन्द्ररथाःकान्तिरथाः चन्द्रश्चन्दतेःकान्तिकर्मणइति यास्तुः । ता उपसः तद् तदानीं मात-  
 काले वृहतो वृहणशीलस्य यज्ञस्य अग्रं मुखं नयन्तीः संपादयत्यः अरुणयुग्मिर्गुणवर्ण-  
 युक्तरभैः विययुः निस्तीर्णं यान्ति चित्रं यथाभवति तथाभान्ति च उड्यर्थायाः रात्रेः अकुः  
 ऊर्ष्येति रात्रिनामसु पाठात् तपो विवाधन्ते सम्यगपनयन्ति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

श्रवोवाजमिपमूर्जवहन्तीर्निदाशुपउपसोमर्त्याय ।

मघोनीर्वीरवत्पत्यमानाअवोधातविधतेरत्नमद्य ॥ ३ ॥

श्रवः । वाजम् । इपम् । ऊर्जम् । वहन्तीः । नि । दाशुपे । उपसः ।

मर्त्याय । मघोनीः । वीरवत् । पत्यमानाः । अवः । धातम् ।

विधते । रत्नम् । अद्य ॥ ३ ॥

हे उपसः दाशुपे हविषां दात्रे मन्याय श्रवःकीर्तिं वाजं वलं इपमर्जं ऊर्जं रसं च वहन्ती  
 वंहोपोष्यं मघोनी र्धनवत्यः पत्यमाना गच्छन्त्यः अद्य विधते परिचरते मसं वीरवत् पु-  
 त्रीवादिमहितं अगोत्रं सिद्धं अत्रेत्यन्नामसु पाठात् रत्नं धनं च श्वात्रं रत्नमिति धननामसु  
 पाठात् निवाते निवरां धत्त ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इदाहिवोविधत्तेरत्नमस्तीदावीरायंदाशुपंउपासः ।

इदाविप्रायुजरतेयदुक्थानिष्मभावतेवहथापुराचित् ॥ ४ ॥

इदा । हि । वः । विधत्ते । रत्नम् । अस्ति । इदा । वीरायं । दाशुपे ।

उपसः । इदा । विप्राय । जरते । यत् । उक्था । नि । स् ।

माध्वते । वहथ । पुरा । चित् ॥ ४ ॥

हे उपः इदाहि इदानीमेव बोयुष्माक विधते परिचरते दातुं रत्नं धनमस्ति इदाहि इदानीमेव वीराय प्रेरयित्वा हविषां दाशुपे यजमानाय दातुं वोरत्नमस्ति इदाहि इदानीमेव विप्राय प्राप्त्या जरते स्तुवते दातुं वोरत्नमस्ति यद्यस्मिन् विषे उक्था उक्थनामकानि स्तोत्राणि विद्यन्ते भावते मत्सदृशाय यजमानाय तन्नं निवहथ पुराचित् पुरापि रत्नं मह्यं दत्तं ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इदाहितउपोअद्रिसानोगोत्रागवामाङ्गिरसोगृणन्ति ।

व्यर्केणविभिदुर्ब्रह्मणाचसत्यानृणामभवद्देवहूतिः ॥ ५ ॥

इदा । हि । ते । उपः । अद्रिसानो इत्यद्रिसानो । गोत्रा ।

गवाम् । आङ्गिरसः । गृणन्ति । वि । अर्केण । विभिदुः । ब्रह्मणा ।

च । सत्या । नृणाम् । अभवत् । देवहूतिः ॥ ५ ॥

हे उपः अद्रिसानो आद्विसानोते तव प्रसादात् इदाहि सद्यएवगवां गोत्रा संघात् अंगिरसो गृणन्ति स्तुजन्ति तथा च निगमान्तरं—गवां गोत्रमुदस्तुजोयदंगिरहूति । अर्केण अर्चनीयेन ब्रह्मणा स्तोत्रेण वि विभिदुः तमांसि विदारयन्ति च नृणां नेतृणां तेषामंगिरसां देवहूतिर्देवविषयास्तुतिः सत्या सत्यफलाजवत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

उच्छादिवोदुहितःप्रत्नवचोभरद्वाजुवद्विधुतेमघोनि ।

सुवीरैराद्यंगृणतेरिरीस्युरुगायमधिधेहिश्रवोनः ॥ ६ ॥ ६ ॥

उच्छ । दिवः । दुहितरिति । प्रलक्षत् । नः । भरद्वाजलक्षत् ।  
विधते । मघोनि । सुधीरम् । रयिम् । गृणते । रिरीहि ।  
उरुङ्गायम् । अर्धि । धेहि । श्रवः । नः ॥ ६ ॥ ६ ॥

हे दिवो दुहितरूपः मलवत् पुरातनेभ्य इव नोस्मदर्थं उच्छ तमांसि वर्जय । हे मघोनि भरद्वाजवत् विधते परिचरते भरद्वाजवदिति वचनात् अन्योप्यस्ति भरद्वाजः तथाच ब्राह्मणं— प्राणो वै भरद्वाजवदिति । गृणते स्तुतिं कुर्वते महं सुवीरं कल्याणं पुत्रपौत्रादिपुत्रं रयिं धनं रिरीहि देहि । किं च नोस्मभ्यं उरुगायं बहुभिर्गतव्यं श्रवोऽन् अघिधेहि अधिकंमयच्छ ॥६॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे षष्ठो वर्गः ॥ ६ ॥

वपुर्वित्येकादशर्चं पंचमं सूक्तं भरद्वाजस्यार्थं त्रेष्टुभ्रं मारुतं तथा चानुक्रम्यते—वपुर्वे- कादश मारुतमिति व्युह्ने दशरात्रे षष्ठेहन्याग्निमारुते इदं सूक्तं मारुतनिविद्धानं सूत्रितं च— हविष्पातं वपुर्नुतदिति वैश्वदेवे पर्वणि मारुतसप्तकपालस्य प्रचित्रमर्कमिति याज्या प्रचित्रमर्कं गृणते नवानुयाज्या इति एकादशने मारुते पशौ प्रचित्रमर्कमित्येषैव याज्या सूत्रितं च—प्र- चित्रमर्कं गृणते तुरायाराइवेदचरमाअहेवेति ।

तत्र प्रथमा—

वपुर्नुताच्चिकितुपेचिदस्तुसमाननामधेनुपत्यमानम् ।

मर्तेष्वन्यदोहसेपीपायंसकृच्छुक्रंदुदुहेपृशिरूधः ॥ १ ॥

वपुः । नु । तत् । चिकितुपे । चित् । अस्तु । समानम् । नाम ।

धेनु । पत्यमानम् । मर्तेषु । अन्यत् । दोहसे । पीपायं ।

सकृत् । शुक्रम् । दुदुहे । पृशिरूधः । ऊधः ॥ १ ॥

तत्पसिद्धं समानमेकरूपं मरुतः सर्वदा समानरूपाः तथा च निगमान्तरं—अग्नेष्टासो अकनिष्ठासएतईति । नाम स्थिराणामपिनामकं धेनु प्रीणयित् पत्यमानं सर्वदा गच्छत् वपुर्मरु-

अथ चतुर्थी—

इदाहिवोविधतेरत्नमस्तीदावीरायंदाशुपंउपासः ।

इदाविप्रायजरतेयदुक्थानिष्ममावतेवहथापुराचित् ॥ ४ ॥

इदा । हि । वः । विधते । रत्नम् । अस्ति । इदा । वीरायं । दाशुपे ।

उपसः । इदा । विप्राय । जरते । यत् । उक्था । नि । स् ।

मावते । वहथ । पुरा । चित् ॥ ४ ॥

हे उपः इदाहि इदानीमेव वोयुष्माक विधते परिचरते दातुं रत्नं धनमस्ति इदाहि इदानीमेव वीराय प्रेरयित्वा हविषां दाशुपे यजमानाय दातुं वोरत्नमस्ति इदाहि इदानीमेव विप्राय प्राहाय जरते स्तुवते दातुं वोरत्नमस्ति यद्यस्मिन् विषे उक्था उक्थनामकानि स्तोत्राणि विद्यन्ते मावते मत्सदृशा यजमानाय तद्वत् निवहथ पुराचित् पुरापि रत्नं मह्यं दत्तं ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इदाहितउपोअद्रिसानोगोत्रागवामाङ्गिरसोऽगृणन्ति ।

व्यङ्कैर्णविभिदुर्ब्रह्मणाचसत्यानृणामंभवद्देवहृतिः ॥ ५ ॥

इदा । हि । ते । उपः । अद्रिसानो इत्यद्रिसानो । गोत्रा ।

गवाम् । अङ्गिरसः । गृणन्ति । वि । अङ्कैर्ण । विभिदुः । ब्रह्मणा ।

च । सत्य । नृणाम् । अभवत् । देवहृतिः ॥ ५ ॥

हे उपः अद्रिसानो आद्वत्सानो ते त्व प्रसादात् इदाहि सद्यएवगवां गोत्रा संघात् अङ्गिरसो गृणन्ति स्तुजन्ति तथा च निगमान्तरं—गवां गोत्रमुद्रस्तुजोयदङ्गिरहृति । अङ्कैर्ण अङ्कनीयेन मल्लणा स्तोत्रेण वि विभिदुः तमांसि विदारयन्ति च नृणां नेतृणां तेषामङ्गिरसां देवहृतिर्देवमिपमास्तुतिः सत्या सत्यफलाभवत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

उच्छादिबोदुहितःप्रत्नवन्नोभरद्वाजवद्विधतेमंधोनि ।

सुवीर्रायंगृणतेरिरीस्युरुगायमधिधेहिश्रवोनः ॥ ६ ॥ ६ ॥

उच्छ । दिवः । दुहितरिति । प्रलक्ष्वत् । नः । भरद्वाजश्चवत् ।  
 विधते । मघोनि । सुक्षीरम् । रधिम् । गृणते । रिरीहि ।  
 उरुङ्गायम् । अधि । धेहि । श्रवः । नः ॥ ६ ॥ ६ ॥

हे दिवो दुहितरुपः प्रलवत् पुरातनेभ्य इव नोस्मदर्थं उच्छ तमांसि वर्जय । हे मघोनि  
 भरद्वाजवत् विधते परिचरते भरद्वाजवदिति वचनात् अन्योप्यस्ति भरद्वाजः तथाच ब्राह्मणं—  
 प्राणो वै भरद्वाजवदिति । गृणते स्तुतिं कुर्वते महं सुवीरं कल्याणं पुत्रपौत्रादियुक्तं रधिं धनं  
 रिरीहि देहि । किं च नोस्मभ्यं उरुगायं बहुभिर्गतव्यं श्रवोन् अधिधेहि अधिकंमयच्छ ॥६॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे षष्ठो वर्गः ॥ ६ ॥

वपुर्नित्येकादशर्चं पंचमं सूक्तं भरद्वाजस्यार्थं त्रैष्टुभं मारुतं तथा चानुक्रम्यते—वपुर्नै-  
 कादश मारुतमिति व्युह्ने दशरात्रे पष्ठेहन्याग्निमारुते इदं सूक्तं मारुतनिविधानं सूत्रितं च—  
 हविष्पातं वपुर्नैतदिति वैश्वदेवे पर्वणि मारुतसप्तकपालस्म प्रचित्रमर्कमिति याज्या प्रचित्रमर्कं  
 गृणते नवानुयाग्या इति एकादशने मारुते पशौ प्रचित्रमर्कमित्येवैव याज्या सूत्रितं च—म-  
 चित्रमर्कं गृणते तुरायाराइवेदचरमाश्वेवेति ।

तत्र प्रथमा—

वपुर्नुतच्चिकितुपेचिदस्तुसमानं नामधेनुपत्यमानम् ।  
 मर्तेष्वन्यद्वोहसेपीपायस्रुच्छुक्रुदुदुहेपृश्चिरुधः ॥ १ ॥  
 वपुः । नु । तत् । चिकितुपे । चित् । अस्तु । समानम् । नामं ।  
 धेनु । पत्यमानम् । मर्तेषु । अन्यत् । दोहसे । पीपायं ।  
 स्रुत् । शुक्रम् । दुदुहे । पृश्चिः । ऊर्धः ॥ १ ॥

तत्पसिद्धं समानमेकरूपं मरुतः सर्वदा समानरूपाः तथा च निगमान्वरं—अज्येष्ठासो  
 अकनिष्ठासएतद्वैति । नाम स्थिराणामपि नामकं धेनु पीणयित् पत्यमानं सर्वदा गच्छत् वपुर्मरु-

तां रूपं चिकितुषे विदुषे स्तोत्रे नु क्षिप्तं अस्तु प्रादुर्भवतु । चिदिति पूरकं किं च तद्रूपं मत्पेषु  
मर्त्यलोके अन्यदोषधिवनस्पत्यादिकं दोहसे कामान् दोग्धं पीपाय आप्याययति । किं च मरु-  
तामेव निर्देशात् पृथिनन्तरिक्षं सखत्तं वत्सरस्य वर्षाद्यु शुकं शुकवर्षं ऊधः उदकं दुदुहे  
क्षरति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ये अग्रयो नदो शुचन्निधाना द्विर्यत्रिर्मरुतो वा वृधन्त ।  
अरेणवो हिरण्ययास एपांसाकं नृम्णैः पौंस्यैभिश्च भूवन् ॥ २ ॥  
ये । अग्रयः । न । शोशुचन् । इधानाः । द्विः । यत् । त्रिः ।  
मरुतः । वृधन्त । अरेणवः । हिरण्ययासः । एपाम् ।  
साकम् । नृम्णैः । पौंस्यैभिः । च । भूवन् ॥ २ ॥

ये मरुतः इधानाः अग्रयो न समिध्यमानाः अग्रयइव शोशुचन् दीप्यन्ते यव ये मरुतः  
द्विर्द्विगुणं त्रिस्त्रिगुणं च वृधन्त इच्छानुत्सवं वर्धन्ते । संहितायां दीर्घच्छान्दसः एपां मरुतां रथाः  
अरेणवो रेणुरहिताः हिरण्ययासो हिरण्मयालंकाराश्च भवन्ति । ते मरुतः नृम्णैर्धनैः पौंस्येभि-  
र्भस्त्रैश्च साकं सार्धं भूवन् प्रादुर्भवन्ति । तथा च निगमान्तरं—ये पृषतीभिर्कृष्टिभिरिति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

रुद्रस्य ये मीह्वपुः सन्ति पुत्रायै श्वोनु दाधृविर्भरंध्यै  
विदेहि माता महो महीपासेत्पृश्निः सुभ्वेर्गर्भमाधात् ॥ ३ ॥  
रुद्रस्यं । ये । मीह्वपुः । सन्ति । पुत्राः । यान् । चो इति ।  
नु । दाधृविः । भरंध्यै । विदे । हि । माता । महः । मही । सा । सा ।  
इत् । पृश्निः । सुभ्वे । गर्भम् । आ । अधात् ॥ ३ ॥

मीह्वपुः सेकुः रुद्रस्य पुत्राये मरुतः सन्ति दाधृविः धरित्री पृथिनन्तरिक्षं यौश्वोनु यौश्च  
मरुतोनुभरंध्ये गर्भु क्षमा भवति विदेहि सर्वज्ञाताहि महो महतामेपां माता सा पृथिनमही मह-  
ती किं च सा पृथिनः सुभ्वे नृणां सम्पूरुभवनाय गर्भमुदकं आधात् आदधाति ॥ ३ ॥



अथ चतुर्थी—

नयर्द्विपन्तेजनुपोयान्वन्तःसन्तोवद्यानिपुनानाः ।

निर्यद्दुह्नेशुच्योनुजोपमनुश्रियातन्वमुक्षमाणाः ॥ ४ ॥

न । ये । द्विपन्ते । जनुपः । अयां । नु । अन्नरिति । सन्तः ।

अवद्यानि । पुनानाः । निः । यत् । दुह्ने । शुच्यः । अनु ।

जोपम् । अनु । श्रिया । तन्वम् । उक्षमाणाः ॥ ४ ॥

ये प्रसिद्धा मरुतः जनुपो जनान् स्तोतृन् प्रति अया अयेन मनसा धनेन नेपन्ते नगच्छन्ति । किं तेषां रक्षणीयत्वाभावाद्गमनाभावः नेत्याह अन्तःसन्तः सर्वेषां हृदि वर्तमानापव अवद्यानि पापानि पुनानाः शोधयन्तः तथा च निगमान्तरं—प्राणवैमरुतःस्वापर्यइति।भवः सर्वप्राणिनां हृदि वर्तमानानां तेषां गमनं नास्तीति अध्यात्मं प्राणरूपेणावस्थानं दर्शितं भवति । शीप्रगामित्वं तु तेषामाधिदैवतरूपेणेति द्रष्टव्यं यदा शुचयो दीप्यमाना मरुतः जोपमनु स्तोतृणां काममनु निद्रुह्ने नितरां दुहंत्युदकं तथा श्रिया दीप्त्या अनु अनुगतास्तन्वं आत्मीयं शरीरं प्रकाशयन्तः उक्षमाणाः भूमिं सिंचन्तो भवन्ति । यद्वा तन्वं विस्तीर्णं यथा भवति तथोक्षमाणा भूमिं सिंचन्तो भवन्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

मक्षूनपेपुदोहसेचिदुयाआनामधृष्णुमारुतंदधानाः ।

नपेस्तौनाअयासोमहानूचित्सुदानुस्वयासदुग्रान् ॥ ५ ॥ ७ ॥

मक्षु । न । येषु । दोहसे । चित् । अयाः । आ । नाम । धृष्णु ।

मारुतम् । दधानाः । न । ये । स्तौनाः । अयासः । मह ।

नु । चित् । सुदानुः । अवं । यासत् । उग्रान् ॥ ५ ॥ ७ ॥

येषु प्रसिद्धेषु मरुतसु धृष्णु धर्षकं मारुतं नाम मरुत्संज्ञकं शस्त्रं आदधानाः उग्रारयन्तः अयाः उपगच्छन्तः स्तोतारः मक्षु क्षिप्तं दोहसे कामान् दोग्धुं क्षमा भवन्ति । नेति संपत्यर्थे ये स्तौनाः स्तेनास्तिरोहिताया स्तोतुर्थेनानामपहतारः अयासो गन्तारो भवन्ति । महा म-

हत्वेन युक्ताश्च भवन्ति । उग्रान् तान् कुद्धान् सुदानुः शोभनहविर्दानो यजमानः अवयासत्  
अवयजते अपगतक्रोधान्करोति नेति संप्रत्यर्थे ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे सप्तमो वर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी-

तद्दुग्धाःशर्वसाधृष्णुपेणाउभेयुजन्तरोदसीसुमेके ।

अधस्मैपुरोदसीस्वशोचिरामवत्सुतस्थौनरोकः ॥ ६ ॥

ते । इत् । उ॒याः । शर्वसा । धृष्णु॒सेनाः । उ॒भे इति । युज॒न्त ।

रोद॑सी इति । सु॒मेके इति सु॒मेके । अध । स्म । ए॒पु । रो॒दसी ।

स्व॑शोचिः । आ । अ॒मवत्सु । त॒स्थौ । न । रोकः ॥ ६ ॥

ते मरुतः उग्राः शवसा बलेन वेगेन युक्ताः धृष्णुपेणा धर्षकसेनाः सुमेके सुरूपे उभे  
रोदसी द्यावापृथिव्यौ युजन्त योजयन्ति वृष्ट्या पृथिवीं तर्षयन्तीत्यभिप्रायः । अध स्म अपि च  
एषु मरुत्यु रोदसी रुद्रस्य पत्नी माध्यमिकीवाक् स्वशोचिः स्वदीर्घवर्तते अमवत्सु बलवत्सु ते-  
षु रोको दीर्घिर्नाभको वा नातस्थौ नतिष्ठति न निःसारत्येवेत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अनेनोवोमरुतोयामोअस्वन्श्वश्चिद्यमजत्यरथीः ।

अनवसोअनभीशूरजस्तूर्विरोदसीपृथ्यायातिसाधन् ॥ ७ ॥

अ॒नेनः । वः । म॒रुतः । या॒मः । अ॒स्तु । अ॒न॒श्वः । चि॒त् ।

यम् । अ॒जति । अ॒रथीः । अ॒न॒व॒सः । अ॒न॒भी॒शुः । र॒जः॑ऽतूः ।

वि । रो॒दसी इति । पृ॒थ्याः । या॒ति । सा॒धन् ॥ ७ ॥

हे मरुतः वो युष्माकं संबन्धी यामो रथः अनेनः पापरहितं यथा भवति तथा अस्तु  
मादुर्भवतु । किं च यं यामं अरथीः रथिः सारथिः नरथिः अरथीः असारथिरपि स्तोता  
अजति भेरयति । स रथः अनश्वश्चिद्य अश्वरहितोपि अनयसः पथ्यदत्तरहितः अनभीशुः  
पाशरहितोपि रजस्तूः उदकस्य भेरकः साधन् स्तोतृणां कामान् साधयन् रोदनी द्यावापृथि-  
व्यौपृथ्याः पथोन्तरिक्षमार्गान् विधाति विविधं गच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नास्यं वृत्तान्तं रुतान्वंस्ति मरुतो यमवधुवाजसातौ ।  
तोके वा गोपुतनये यमपुसुस्रजं दर्तापार्ये अधद्योः ॥ ८ ॥

न । अस्य । वृत्ता । न । तुरुता । नु । अस्ति । मरुतः । यम् ।  
अवध । वाजसातौ । तोके । वा । गोपुं । तनये । यम् ।  
अपुसु । सः । स्रजम् । दर्ता । पार्ये । अध । द्योः ॥ ८ ॥

हे मरुतः वाजसातौ संग्रामे यमवध रक्षथ । अस्य जनस्य वर्ता प्रेरको नास्ति अस्य  
तरुता नु हिंसिता च नास्ति अध अपि च तोके पुत्रे तनये पौत्रे धने वा गोपु वा अप्सु वा  
निमित्तभूतेषु यमवध पार्ये संग्रामे द्योः दीप्तस्यापि विजिगीषोर्वा शत्रोः स्रजं गर्वा संपं दर्ता  
दारयिता भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

प्रचित्रमर्कगृणते तुरायमारुताय स्वतवसे भरध्वम् ।  
ये सहांसि सहसा सहन्ते रेजते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः ॥ ९ ॥

प्र । चित्रम् । अर्कम् । गृणते । तुरायं । मारुताय । स्वतवसे ।  
भरध्वम् । ये । सहांसि । सहसा । सहन्ते । रेजते ।  
अग्ने । पृथिवी । मखेभ्यः ॥ ९ ॥

हे अग्ने गृणते शब्दं कुर्वते स्तूयमानाय वा तुराय त्वरिताय स्वतवसे स्वभूतमलाय  
मारुताय मरुतां गणाय चित्रं दर्शनीयं अर्कमर्कं हविः स्वधा अर्कं इत्यन्तनामस्तु पाठात् प्र-  
भरध्वं त्वत्सहायभूता ऋत्विजः त्वं च सर्वं यूयं प्रभरत । यथा लोके बहुध्वेककार्यकरेषु मुख्य-  
मेकं संबोध्य युयमेवं कुरुतेति प्रार्थना तद्वदत्रापि मुख्यमग्निमेकमेव संबोध्य मभरध्वमिति  
बहुवचनप्रयोगः ये मरुतः सहांसि शत्रूणां बलानि सहसा बलेन सहन्ते अभिभवन्ति । मखे-  
भ्यो मंहनीयेभ्यो मरुद्भ्यो भयात् पृथिवी रेजते कंपते । मारुतायेति तद्धितवृत्तावन्वभूताना-  
मपि मरुतां बुद्ध्या प्रविभागात् इति प्रत्ययमर्थः यथा महाभाष्ये अथ शब्दानुशासनं के-  
पां शब्दानामिति यथा वा लोके राजपुरुषइत्युक्ते कस्य राज इति ॥ ९ ॥

आ । या॒तम् । मि॒त्राव॒रुणा॒ । सु॒श॒स्ति । उपं । प्रि॒या । नम॒सा ।  
 हू॒यमा॑ना । सम् । यौ । अ॒मः॒स्थः । अ॒पसा॑इव । जना॑न् ।  
 श्रु॒धि॒द्यतः॑ । चि॒त् । य॒तयः॑ । म॒हि॒इत्वा ॥ ३ ॥

हे मित्रावरुणौ सुशस्ति शोभनशंसनं नमसा अग्नेन हविषा स्तोत्रेण हूयमाना स्तूयमानौ  
 मिया विश्वस्य पिपौ उपायातं उपागच्छतं । यो महित्वा महत्त्वेनयुक्तौ युवां श्रुवीयतः श्रुधि-  
 मन् यशोवा आत्मनइच्छतो जनान् अम.स्थः कर्मण्यधिकृतः पुरुषः अपः अमइति कर्मनामसु  
 पाठात् अपसोव कर्मणोव संयतथः संगच्छथः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

अश्वान॒यावा॒जिना॑पू॒तव॑न्धू॒ऋता॒यद्ग॒र्भम॑दि॒तिर्भ॑र॒ध्यै ।  
 प्र॒याम॑हि॒महान्ता॒जाय॑मानाघो॒राम॑र्ता॒य रि॒पवे॑नि॒र्दीधः॑ ॥ ४ ॥  
 अ॒श्वा । न । या । वा॒जिना॑ । पू॒तव॑न्धू इति॑ पू॒तव॑न्धू । ऋ॒ता ।  
 यत् । ग॒र्भम् । अ॒दि॒तिः । भ॑र॒ध्यै । प्र । या । म॑हि । म॒हान्ता॑ ।  
 जा॒य॑माना । घो॒रा । म॑र्ता॒य । रि॒पवे॑ । नि । दी॒ध॒रि॒ति॒दीधः॑ ॥ ४ ॥

या यौ अश्वान अश्वविष वाजिना वाजिनौ वलिनो पूतवन्धू पूतस्तोत्रौ ऋता सत्यौ  
 च यत् यौ गर्भं गर्भभूतौ अदितिर्देवी भरध्यै बभार । किं च या यौ जायमाना जायमानायेव  
 महि महतो महान्ता महतरौ प्रभूतौ मित्रावरुणौ मर्ताय मर्त्याय रिपवे हिंसकाय घोरा घोरो  
 घातकौ निदीधः निदधार अदितिः स्वोदरे ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

विश्वे॒यद्वा॑म॒हना॑म॒न्दमा॑ना॒क्षत्र॑दे॒वासो॒अद॑धु॒सृजो॑पाः ।  
 परि॒यद्भू॒योरो॑द॒सीचि॒दुर्वी॑सन्ति॒स्पशो॒अद॑व्धासो॒अमू॑राः ॥५॥९॥  
 विश्वे । यत् । वा॒य् । म॒हना॑ । म॒न्दमा॑नाः । क्ष॒त्रम् । दे॒वासः । अ॒दधु॑ ।  
 सृ॒जो॑पाः । परि । यत् । भू॒यः । रो॑द॒सी इति॑ । चि॒त् । उ॒र्वी इति॑ ।  
 सन्ति । स्पशः । अदव्धासः । अमूराः ॥ ५ ॥ ९ ॥

विश्वे सर्वे देवासो देवाः सजोषाः परस्परं मोतियुक्ताः यत् यौ वां युवां मंहना महत्वेन मंदमानाः स्तुवन्तः क्षत्रं बलमद्भुः धत्तवन्तः । किं च यत् यौ युवां उर्वीं विस्तीर्णे रोदसी घा- वापृथिव्यौ परिभूथः परिभवथः । तयोर्युवयोः अद्भवांसः अहिंसिताः अमूराः अमूढाः स्पशाः रश्मपश्चरा वा सन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे नवमो वर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

ताहिक्लत्रंधारयेथे अनुयून्द्दहेथे सानुंमुपमादिवद्योः ।

दृह्लोनक्षत्रउतविश्वदेवो भूमिमातान्द्यांधासिनायोः ॥ ६ ॥

ता । हि । क्षत्रम् । धारयेथे इति । अनुं । यून् । दृहेथे इति । सानुम् ।

उपमात्इव । योः । दृह्लः । नक्षत्रः । उत । विश्वदेवः । भूमिम् ।

आ । अतान् । द्याम् । धासिना । आयोः ॥ ६ ॥

ता तौ मित्रावरुणौ युवां अनुयून् दिवसेदिवसे क्षत्रं बलं धारयेथेहि । घोरन्वरिक्षस्य सानुं सप्तमुच्छ्रितप्रदेशं मेघं सूर्यं वा दृहेथे दृढीकुरुतं । उपमादिव उपमीयते प्रक्षिप्यते इत्युपमात् स्थ- णा सा यथावत्तं धारयति तद्वत् इत्यर्थः । दृह्लः युवाभ्यां दृढीकृतश्च मेघो नक्षत्रः अन्तरिक्षं व्याप्तवान् उत अपि च विश्वदेवः सूर्यो भूमिं द्यां दिवं च आयोर्भनुष्यस्य द्रुसव आयव इति मनुष्यनामस्य पाठात् धासिना अनेन हविषा क्षुब्ध्वा धासिरित्यननामस्य पाठात् आप्यायितः सन् आ अतान् आतनोति युवाभ्यां दृढीकृत इव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

ताविप्रंधैत्रेजुठरंपृणध्या आयत्सद्भ्रसभृतयः पृणान्ति ।

नमृष्यन्ते युवतयोवाता वियत्पयो विश्वजिन्वा भरन्ते ॥ ७ ॥

ता । विप्रम् । धैत्रे इति । जुठरम् । पृणध्या । आ । यत् । सद्भ्रं ।

सद्भृतयः । पृणान्ति । न । मृष्यन्ते । युवतयः । अवाताः । वि ।

यत् । पयः । विश्वजिन्वा । भरन्ते ॥ ७ ॥

ता सौ मित्रावरुणौ युवां विघ्नं प्राज्ञं यजमानं विषः विघ्न इति मेघाविनामस्तु पाठात् धे-  
 ये धारयथः । जठरमुदरं मृण्मथै सोमेन पूरयितुं यद्यदा सभृतयः सहभ्रियमाणा ऋत्विजः  
 सद्य यज्ञसदनं आपृणन्ति आपूरयन्ति । विश्वजिन्वा हे विश्वजिन्वानौ यद्यदा पयो जलं भ-  
 वद्भ्यां प्रहितं तदा युवतयो नद्यो दिशो वा न मृष्यन्ते रजसानाभिभूयन्ते । अवाताः अशुष्का  
 श्वविरमन्ते विभूर्ति धारयन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ताजिह्वयासदमेदंसुमेधाआयद्वांसत्योअरतिऋतेभूत् ।

तद्वांमहित्वंधृताजावस्तुयुवदाशुपेविचयिष्टमंहः ॥ ८ ॥

ता । जिह्वया । सदम् । आ । इदम् । सुमेधाः । आ । यत् ।

वाम् । सत्यः । अरतिः । ऋते । भूत् । तत् । वाम् । महिस्त्वम् ।

घृतअन्नौ । अस्तु । युवम् । दाशुपे । वि । चयिष्टम् । अंहः ॥ ८ ॥

ता सौ मित्रावरुणौ युवां सुमेधाः प्राज्ञः जिह्वया वाचा सदं सर्वदा इदं जलं आया-  
 चते । आ इत्युपसर्गदर्शनाद्योग्यक्रियाभ्याहाराद्याचतइत्यभ्याह्रियते । पूर्वस्थाष्टवि जलस्य  
 मरुतत्वात् बुद्धौ विपरिवर्तमानं जलं इदंशब्देन परास्यते । यद्यदा वां युवपोररति  
 रभिगन्ता ऋते यज्ञे सत्यो माप्यारहितः आभूत् आभवति । हे घृतान्नौ तन्महित्व-  
 मपेक्षितप्रदावृत्त्वलक्षणं वां युवयोस्तु किं च युवं युवां दाशुपे दाशुपो यजमानस्य पृष्ठच-  
 र्थे चतुर्थी अंहः पापं विचयिष्टं विनाशयतमित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

प्रयद्वांसमित्रावरुणास्पूर्धन्प्रियाधामयुवार्धितामिनन्ति ।

नयेदेवासओहंसानमर्ताअयज्ञसाचोअप्योनपुत्राः ॥ ९ ॥

प्र । यत् । वाम् । मित्रावरुणा । स्पूर्धन् । प्रिया । धाम ।

युवार्धिता । मिनन्ति । न । ये । देवासः । ओहंसा । न ।

मर्ताः । अयज्ञसाचः । अप्यः । न । पुत्राः ॥ ९ ॥

हे मित्रावरुणौ वां युवयोः प्रिया प्रियाणि धाम धामानि कर्माणि युवधिता युवाभ्यां  
विहितानि यद् ये यजन्तौ जना स्पर्धन् स्पर्धमानाः प्रमिनन्ति हिंसन्ति । ये च देवासो देवाः  
ओहसा बहनसाधनेन स्तोत्रेण युज्यन्ते मर्ता मनुष्याश्च ओहसा न युज्यन्ते ये च अप्सः  
अपः कर्म तद्वन्तः अयत्तसाचः यज्ञयुक्ता न वृथा कर्माणि कुर्वन्त इत्यर्थः । ये च न पुत्राः पृ-  
णन्तीतिपुत्राः न पुत्राः अपृणन्त इत्यर्थः तान् सर्वांन्विचयिष्टमित्यनुपज्यते ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

वियद्वाचंकीस्तासोभरन्तेशंसन्तिकेचिन्निविदोमनानाः ।

आद्वात्रवामस्त्यान्मुक्थानर्किर्देवेभिर्यतथोमहित्वा ॥ १० ॥

वि । यत् । वाचम् । कीस्तासः । भरन्ते । शंसन्ति । के । चित् ।

निःविदः । मनानाः । आत् । वाम् । त्रवाम् । स्त्यानि । उक्था ।

नर्किः । देवेभिः । यतथः । महित्वा ॥ १० ॥

यद्यदा कीस्तासो मेधाविनः उद्गातारः उशिज्.कीस्तास इतिमेधाविनामस्तु पाठात् वाचं  
स्तुतिं विभरन्ते पृथगुच्चारयन्ति तदा केचिद्दहृचाः मनानाः अग्न्यादींस्तुवन्तः निविदः शंस-  
न्ति आत् तथा सति वां युवाभ्यां सात्पान्मुक्थानि स्तोत्राणि वयं ब्रवाम महित्वा महत्वेन देवे-  
भिर्यैर्देवेः सह नकिर्यतथः न गच्छथः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

अवोरिथावांछर्दिपोअभिष्टौयुवोर्मित्रावरुणवस्क्रंधोयु ।

अनुयद्गावस्फुरानृजिप्यंष्टृष्णुंयद्रणेवृषणंयुनजन् ॥ ११ ॥ १० ॥

अवोः । इत्था । वाम् । छर्दिपः । अभिष्टौ । युवोः । मित्रावरुणौ ।

अस्क्रंधोयु । अनु । यत् । गावः । स्फुरान् । ऋजिप्यम् ।

ष्टृष्णुम् । यत् । षणं । वृषणम् । युनजन् ॥ ११ ॥ १० ॥

हे मित्रावरुणौ अवोः अवतोर्वा युवयोरभिष्टौ अभिगमने छर्दिपः गृहाय सुखाय वा  
चतुर्थ्यर्थे षठी युवामभिगतेषु स्तोत्रेषु युवोः युवयोः संबन्धि युवाभ्यां देयं तद्गृहादिकं अस्क्रंधो-  
यु अविच्छिन्नं भवति । तथा च यास्कः अस्क्रंधोपुरकध्वायुःकथ्यतिहस्वनामनिकृत्भवती-

ति । इत्था सत्यमेव कदा मित्रावरुणयोरभिगमनं इत्यत आह यद्यदा गावः स्तुतयः अनुस्फुरान् अनुस्फुरेयुः यदाच ऋजिष्यं ऋजुगामिनं धृष्णं शत्रूणां धर्षकं वृषणं कामानां वर्षितारं सोमं रणे रमणे यज्ञे युनजनं यजमाना युञ्जुः ॥ ११ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे दशमो वर्गः ॥ १० ॥

श्रुष्टीवामित्येकादशर्चं सप्तमं सूक्तं भरद्वाजस्वर्षं त्रैष्टुभमैन्द्रावरुणं तथाचानुक्रम्यते—श्रुष्टीवामैन्द्रावरुणमुपांत्येजगत्याविति । प्रसन्नाजे इन्द्रावरुणासुतपावित्येते जगत्यौ शिष्टास्त्रिष्टुभः इन्द्रावरुणौ देवता आग्निष्टविकेषूक्थयेषु तृतीयसवने होत्रकशस्त्रेषु स्तोमवृद्धौ मैत्रावरुणस्येदमावापार्थं सूक्तं सूत्रितं च—श्रुष्टीवांयज्ञोयुवांनरेति । तृतीयसवने इन्द्रावरुणासुतपाविमंसुतमितिप्रशास्तुःप्रस्थितयाग्या सूत्रितं च—इन्द्रावरुणासुतपाविमंसुतमिन्द्रश्चसोमंपिपितबृहस्पदइति । उक्थये तृतीयसवने इन्द्रावरुणामधुमत्तमस्येति । मैत्रावरुणस्य शस्तयाग्या सूत्रितं च इन्द्रावरुणा मधुमस्येतिपाग्येति ।

तत्र प्रथमा—

श्रुष्टीवांयज्ञ उच्यतःसजोपांमनुष्वहृक्तर्वाहिपोयजध्वै ।  
आयइन्द्रावरुणाविपेअचमहेसुम्नायमहेआववर्तत् ॥ १ ॥

श्रुष्टी । वा॒म् । य॒ज्ञः । उ॒च्य॑तः । स॒जो॒पाः । म॒नु॒ष्व॒त् ।  
वृ॒क्तः॒र्वा॒हि॒पः । य॒ज॑ध्वै । आ । यः । इन्द्रावरुणौ ।  
रु॒पे । अ॒य । म॒हे । सु॒म्ना॒य॑ । म॒हे । आ॒व॒व॒र्त॒त् ॥ १ ॥

महे मंहनीषौ हे इन्द्रावरुणौ वां युवयोरथं श्रुष्टी क्षिप्रं तथा च यास्कः—श्रुष्टीति क्षिप्रं नाम श्रु औष्टीति । यज्ञः सोमः सजोपाः ऋत्विग्भिः सहितः अय आसमन्वात् उच्यतः मवृत्तः यः सोमः मनुष्वत् मनोरिव वृक्तर्वाहिपः स्तीर्णर्वाहिपो यजमानस्य इपोन्नार्थं महे महते सुघ्राय सुखाम च यजध्वै यष्टुं वां आववर्तेव आवर्तेयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ताहिश्रेष्ठदिवतांतातुजाशूराणांशार्विष्टाताहिभृतम् ।  
सुपोनांमार्हिष्टातुविशुष्मंभुनेर्नष्टत्रुरासर्वसेना ॥ २ ॥



ता । हि । श्रेष्ठा । देवहताता । तुजा । शूराणाम् ।  
शविष्ठा । ता । हि । भूतम् । मघोनाम् । मंहिष्ठा ।  
तुविद्विशुष्मा । ऋतेन । वृत्रशत्रुरा । सर्वसेना ॥ २ ॥

हे इन्द्रावरुणो ता तो प्रसिद्धौ युवां श्रेष्ठा श्रेष्ठौ देवताया देवतातौ यज्ञे इष्टिर्देवतेति यज्ञनामसु पाठात् तुजा धनानां प्रेरको हि भूतं भवतं । किं च ता तो हि युवां शूराणां मध्ये शविष्ठा अतिशयेन बलवन्तौ भूतं किं च मघोनां दानवतां मंहिष्ठा दादतमौ तुविशुष्मा बहुय-  
त्तौ ऋतेन सत्येन वृत्रशत्रु शत्रूणां हिंसको सर्वसेना कृत्स्नसेनौ च भूतमिति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तागृणीहिनमस्येभिःशूपैःसुम्नेभिरिन्द्रावरुणाचकाना ।  
वज्रेणान्यःशवसाहन्तिवृत्रंसिपत्तयन्योवृजनेपुविप्रः ॥ ३ ॥

ता । गृणीहि । नमस्येभिः । शूपैः । सुम्नेभिः । इन्द्रावरुणा ।  
चकाना । वज्रेण । अन्यः । शवसा । हन्ति ।  
वृत्रम् । सिपत्ति । अन्यः । वृजनेपु । विप्रः ॥ ३ ॥

हे भरद्वाज नमस्येभिः स्तुर्यैः शूपैः वलैः शूपमिति बलनामसु पाठात् सुम्नेभिः सुसै-  
श्च सर्वैश्चकाना स्तुतौ कायतिः शब्दकर्मा तस्य लिटः कानधि रूपमिदं ता तो इन्द्रावरुणी  
गृणीहि स्तुहि । अन्यः तयोरन्यइन्द्रः वृत्रं वृत्रनामकमसुरं वज्रेण हन्ति । अन्योवरुणः विमः  
प्राज्ञः वृजनेपु स्तोत्राणामुपद्रवेषु रक्षितुं शवसा बलेन सिपत्ति संगच्छते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्राश्च्यंनरंश्चवावृधन्तविश्वेदेवासोनरांस्वर्गताः ।  
प्राभ्यइन्द्रावरुणामहित्वाद्यौश्रंपृथिविभूतभुवी ॥ ४ ॥

प्राः । च । यत् । नरः । च । वृधन्त । विश्वे । देवासः ।  
नराम् । स्वर्गताः । प्रा । अभ्यः । इन्द्रावरुणा । मुहिद्वत्या ।  
द्यौः । च । पृथिवि । भूतम् । उर्वी । दति ॥ ४ ॥

नरां नृणां मनुष्याणां मध्ये ब्राह्म स्त्रियश्च मेनां शा इति स्त्रीणामिति योस्कवचनात् । नरश्च पुरुषाश्च विश्वे सर्वे देवास्तो देवाः देवास इत्यत्र पुमान् स्त्रियेरेकशेषात् देव्यश्च देवाश्च देवास इति निर्देशः पुंवल्लिर्देशः स्वगूर्वाः स्वयमुद्यताः यद्यदा बबृधन्त स्तुतिभिर्वर्धयन्ते । तदा हे इन्द्रावरुणौ महित्वा महत्त्वयुक्तौ इत्यः स्तोत्रुत्पः प्रभूतं प्रभवतं हे घोः पृथिवि च उभे उर्वी विस्तीर्णे युवां इत्यः प्रभूतमित्यनुपंगः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सइत्सुदानुस्ववाँ ऋत्वावेन्द्रायोवाँवरुणदाशतित्मन् ।

इपासद्विपस्त्रेद्वास्वान्वंसद्विपरिंरयिवतश्चजनान् ॥ ५ ॥ ११ ॥

सः । इत् । सुदानुः । स्वइवान् । ऋतइवाँ । इन्द्राँ । यः ।

वाँ । वरुणा । दाशति । त्मन् । इपा । सः । द्विपः । त्रेत् ।

दास्वान् । वंसत् । रयिँ । रयिइवतः । च । जनान् ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे इन्द्रा इन्द्रौ वरुणा हे वरुणौ इतरेतरयोर्गादुभयत्रद्विवचनपयोगः वरुणेत्यत्र संहितायां ह्रस्वच्छान्दसः वां युवाभ्यां यो यजमानः त्मन् आत्मनैव दाशति हवींषि ददाति । स इत् स एव सुदानुः शोभनदानो भवति । स्ववान् धनवांश्च ऋतावा यज्ञवांश्च भयति । किं च सः दास्वान् दानवान् दियो द्वेषुः इपा अग्नेन जयलब्धेन सह तरेत् प्राप्येत् । अपि च रयिं धनं रयिवतो धनवतो जनान् पुत्रांश्च वंसत् संभजेत् ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे एकादशो वर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी—

यंयुवंदाश्वध्वरायदेवारयिंधृत्योवसुंमन्तंपुरुक्षुम् ।

अस्मेसइन्द्रावरुणावपिप्यात्प्रयोभनक्तिवनुपांमशस्तीः ॥ ६ ॥

यम् । युवम् । दाशुइअध्वराय । देवा । रयिम् । धृत्यः ।

वसुंइमन्तम् । पुरुइक्षुम् । अस्मे इति । सः । इन्द्रावरुणा ।

वसुं । स्यात् । प्र । यः । भनक्ति । वनुपांम् । अशस्तीः ॥ ६ ॥

देवा देवो स्तुयमानो हे इन्द्रावरुणौ युवं युवां दाश्वध्वराय दत्तहविष्काय वसुमन्तं ध-  
नानुबन्धिनं पुरुर्क्षुं महन्नं पूर्णपशस्कं वा यं यादशं रयिं धनं धत्थः प्रयच्छथः योषि च  
वनुषां हिंसकानां अशस्तीः प्रकीर्षीः शत्रुकृतान्ययशांसीत्यर्थः । प्रभनक्ति प्ररुजति । सताह-  
शोरयिः अस्मे अस्मासु स्यात् भूयात् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

उतनःसुत्रात्रोदेवगोपाःसूरिभ्यइन्द्रावरुणारयिःष्यात् ।  
येषांशुष्मःपृतनासुसाह्वान्प्रसद्योद्युम्नातिरतेततुरिः ॥ ७ ॥  
उत । नः । सु३त्रात्रः । देव३गोपाः । सूरि३भ्यः । इन्द्रावरुणा ।  
रयिः । स्यात् । येषाम् । शुष्मः । पृतनासु । साह्वान् । प्र ।  
सद्यः । द्युम्ना । तिरते । ततुरिः ॥ ७ ॥

उतापि च इन्द्रावरुणा हे इन्द्रावरुणौ सूरिभ्यः स्तोतृभ्यः नोस्मभ्यं सुत्रात्रः सुरक्षः  
देवगोपाः देवा गोपा गोपारो यस्य सतथाविधः रयिर्धनं स्यात् भूयात् । किं च येषामस्माकं शु-  
ष्मो बलं पृतनासु युद्धेषु साह्वान् शत्रूणामभिभविता ततुरिः हिंसकश्च सन् द्युम्ना यशांसि  
सद्यएव प्रतिरथे सम्यक्प्रतिरस्कुर्यात् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नूनइन्द्रावरुणागृणानापृङ्गुरयिसौश्रवसायदेवा ।  
इत्यागृणन्तोमहिनस्यशर्धोपोननावादुरितातरेम ॥ ८ ॥  
नु । नः । इन्द्रावरुणा । गृणाना । पृङ्गुम् । रयिम् । सौश्रवसायं ।  
देवा । इत्या । गृणन्तः । महिनस्य । शर्धः । अपः । न । नावा ।  
दुःङ्ङता । तरेम् ॥ ८ ॥

हे इन्द्रावरुणा इन्द्रावरुणौ गृणाना स्तुयमानौ युवां नोस्मभ्यं सौश्रवसाय सुश्रवसो-  
भावः सौश्रवसं तरेम सुश्रवस्त्वाय रयिं धनं नु क्षिपं पृङ्कं प्रयच्छवं । किं च देवा हे देवो  
महिनस्य महतोर्धुवयोः शर्धोबलं इत्या इत्थं गृणन्तः स्तुवन्तः वयं दुरिता दुरितानि नावा  
अपोन उदकानीव तरेम ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

प्रसन्नाजैर्बृहतेमन्मनुप्रियमर्चद्देवायवरुणायसप्रथः ।

अप्यउर्वामहिनामर्हिन्नतःऋत्वाविभ्रात्यजरोनशोचिपां ॥ ९ ॥

प्र । सम्हराजै । बृहते । मन्म । नु । प्रियम् । अर्चम् । देवाय ।

वरुणाय । सप्रथः । अयम् । यः । उर्वा इति । महिना ।

मर्हिन्नतः । ऋत्वा । विभ्राति । अजरः । न । शोचिपां ॥ ९ ॥

हे स्तोतः सन्नाजे आज्ञया राज्ञां शासकाय बृहते परिवृढाय देवाय घोतमानाय वरुणाय मियं मनोहरं सप्रथः सर्वतः पृथु तथा च यास्कः-सप्तथाः सर्वतः पृथुरिति । मन्म स्तोत्रं नु अथ प्रार्थं प्रोच्चारय अयं यः यो यं वरुणः महिना महिन्ना युक्तः महिन्नतोमहाकर्मा ऋत्वा प्रज्ञया च युक्तः शोचिपा तेजसा युक्तः अजरो न जरारहितश्च उर्वा विस्तीर्णं यावापृथिव्यौ विभ्राति विभ्रासयति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

इन्द्रावरुणासुतपाविमंसुतंसोमंपिवतंमर्चं धृतव्रता ।

युवोरथोअध्वरदेववीतयेप्रतिस्वसंरमुपयातिपीतये ॥ १० ॥

इन्द्रावरुणा । सुतृषी । इमम् । सुतम् । सोमम् । पिवतम् ।

मर्चम् । धृतव्रता । युवोः । रथः । अध्वरम् । देववीतये ।

प्रति । स्वसंरम् । उप । याति । पीतये ॥ १० ॥

इन्द्रावरुणा हे इन्द्रावरुणो सुतपौ सुतस्य सोमस्य पातारौ युवां मर्चं मद्दकरं सुतमभिपुत्रमिमं सोमं पिवतं किं च धृतव्रता हे धृतरुमांणो युवोः युवयोः रथः अध्वरमुद्दिश्य देववीतये देवानां पानार्थं पीतये युवयोरपि सोमपानार्थं स्वसंरं मार्गं प्रत्युपयाति ॥ १० ॥

अथैकादशी-

इन्द्रावरुणामधुमत्तमस्यरुणःसोमंस्वरुणारुपेथाम् ।

इदंवामन्धःपरिपिक्तमस्मेअसद्यास्मिन्वर्हिर्पिमादपेथाम् ॥११॥१२॥

इन्द्रावरुणा । मधुमत्सुतमस्य । वृष्णः । सोमस्य । वृषणा ।  
 आ । वृषेथाम् । इदम् । वाम् । अन्धः । परिंसिक्तम् । अस्मे इति ।  
 आइस्य । अस्मिन् । बर्हिषि । मादयेथाम् ॥ ११ ॥ १२ ॥

हे इन्द्रावरुणा इन्द्रावरुणौ वृषणा कामानां वर्षितारी युवां मधुमत्सुतस्य अतिशयेन मधुमन्तं रसवन्तं वृष्णोवर्षितारं सोमस्य सोमं आवृषेथां अश्रीतं तथा च शतपथब्राह्मणं—यथाभागमावृषायभनमिति । यथाभागमश्रीतेत्यैतदाहेति । वां युवयोरथं इदमन्धः सोमरूपमन्धं अस्मे अस्मान्निः परिपिकं पात्रेषु अतः आसद्योपविश्यास्मिन्बर्हिषि यस्मै मादयेथां सोमपानेनेतिशेषः ॥ ११ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

संवाकर्मणेत्यष्टमस्य सूक्तं भरद्वाजस्यार्षे त्रैष्टुभमैन्द्राविष्णवं अनुक्रम्यते च—संवाकर्मणा वैन्द्राविष्णवमिति । उक्थे तृतीयसवनेच्छावाकशस्त्रे एतत्सूक्तं सूच्यते हि—संवाकर्मणेन्द्राविष्णुमदपतीगदानामिति याज्येति । सोमातिरेके मातःसवने नैमित्तिके शस्त्रे परिहिते सति गाणगारिमते संवामिति तस्य शस्त्रयाज्या सूत्रितं च—इन्द्राविष्णव्येति गाणगारिर्दिवतप्रधानत्वात् संवाकर्मणासमिपाहिनोमिति । सोमातिरेके माघ्यंदिनसवने याविश्वात्सामित्येषा शस्त्रयाज्या सूत्रितं च—याविश्वासांजनितारामतीनामितियाज्येति । उक्थे तृतीयसवनेच्छावाकस्येन्द्राविष्णुमदपती इति शस्त्रयाज्या सूत्रितं तृतीयसवनेच्छावाकस्येन्द्राविष्णुपिबतमितिमस्थितायाज्या सूत्रितं च इन्द्राविष्णुपिबतंमध्वोअस्येमंस्तोममहेतेजातवेदसइति ।

तत्र पथ्या—

संवाकर्मणासमिपाहिनोमीन्द्राविष्णुअर्पसस्पारेअस्य ।  
 जुपेथांयज्ञद्रविणंचधत्तमारिष्टैर्नःपृथिभिःपारयन्ता ॥ १ ॥

सम् । वाम् । कर्मणा । सम् । द्रुपा । हिनोमि । इन्द्राविष्णु इति ।  
 अर्पसः । पारे । अस्य । जुपेथाम् । यज्ञम् । द्रविणम् । च ।  
 धत्तम् । अरिष्टैः । नः । पृथिभिः । पारयन्ता ॥ १ ॥

हे इन्द्राविष्णू वां युवां कर्मणा स्तोत्रेण इषा हविषा च संहिनोमि सम्यक्मेरयामि । अ-  
पसः कर्मणः अस्य उक्तस्य पारे समाधौ यज्ञं जुषेथां सेवेथां । किं च अरिष्टैः अनुपद्रवैः प-  
थिभिर्भागैः नोस्मान् पारयन्ता पारं नयन्तौ युवां द्रविणं धनं धत्तमस्मभ्यं दत्तं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

याविश्वासांजनितारांमतीनामिन्द्राविष्णूकलशासोमधानां ।  
प्रवांगिरःशस्यमानाअवन्तुप्रस्तोमांसोगीधमानासोअर्केः ॥ २ ॥  
या । विश्वासां । जनितां । मतीनाम् । इन्द्राविष्णू इति । कलशां ।  
सोमधानां । प्र । वां । गिरः । शस्यमानाः । अवन्तु । प्र ।  
स्तोमांसः । गीयमानासः । अर्केः ॥ २ ॥

या यौ प्रसिद्धाविन्द्राविष्णू विश्वासां सर्वासां मतीनां स्तुवीनां जनितारा जमितारौ ज-  
नजनने इत्यस्माद्धातोस्त्वचीदं रूपं यद्वा जनी प्रादुर्भावे इत्यस्माद्धातोरेव वृचि जनितामंत्रे इति  
निपातनाणिलोपः कलशा कलशौ सोमधाना सोमस्य निधानभूतौ च स्यातां । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः  
हे इन्द्राविष्णू वां युवां शस्यमाना उच्चार्यमाणाः शस्त्ररूपाः गिरोवाचः प्रावन्तु प्राप्नुवन्तु अर्केः  
स्तोदभिः गीयमानासः गीयमानाः स्तोमांसः स्तोमाः स्तोत्राणि च प्रावन्तु प्राप्नुवन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इन्द्राविष्णूमदपतीमदानांमासोमंयातंद्रविणोदधाना ।  
संवांमअन्वक्तुभिर्मतीनांसंस्तोमांसःशस्यमानासउक्थैः ॥ ३ ॥  
इन्द्राविष्णू इति । मदपती इति मदपती । मदानाम् । आ । सोमम् ।  
यातम् । द्रविणो इति । दधाना । सम् । वां । अञ्जन्तु ।  
अक्तुर्भिः । मतीनाम् । सम् । स्तोमांसः । शस्यमानासः । उक्थैः ॥ ३ ॥

हे इन्द्राविष्णू मदानां सोमानां मदपती स्वामिनौ मदपती इत्यत्रमदशब्दोनुवादः द्रविणो  
द्रविणानि धनान्यपि द्रविणा उ इति पदद्वयमेकीभूय द्रविणो इति निष्पन्नं पदं । दधाना ददानौ  
युवां सोममभि आयातं मतीनां स्तोत्राणां स्तोमांसः स्तोत्राणि उक्थैः शरीः साधि शस्यमानासः  
उच्चार्यमाणाः वां युवां अक्तुभिः वेजोभिः समजन्तु समर्धयन्तु संसमिति द्विरुक्तिराइतरथां ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

आवा॒म॒श्वा॒सो॒अ॒भि॒मा॒ति॒पा॒ह॒इ॒न्द्रा॒विष्णु॒स॒ध॒मा॒दो॒व॒ह॒न्तु ।  
जु॒पे॒थां॒वि॒श्वा॒ह॒व॒ना॒म॒ती॒ना॒मु॒प॒ब्र॒ह्मा॒णि॒शृ॒णु॒तं॒गि॒रो॒मे ॥ ४ ॥

आ । वा॒म् । अ॒श्वा॒सः । अ॒भि॒मा॒ति॒ऽस॒हः । इ॒न्द्रा॒विष्णु॒ इति॑ ।  
स॒ध॒ऽमा॒दः । व॒ह॒न्तु । जु॒पे॒थांम् । वि॒श्वा । ह॒व॒ना । म॒ती॒नाम् । उ॒प ।  
ब्र॒ह्मा॒णि । शृ॒णु॒तम् । गि॒रः । मे ॥ ४ ॥

हे इन्द्राविष्णु वां युवां अभिमातिपाहः अभिमातीनां हिंसकानां अभिभवितारः सधमा-  
दः सहमाद्यन्तः अश्वासः अश्वाः आवहन्तु मतीनां स्तोत्राणां विश्वा विष्वाणि हवना हवनानि  
स्तोत्राणि जुपेथां सेवेथां तदर्थं मे मदीयानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि गिरः शस्त्ररूपा वाचश्च  
उपशृणुतं ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इ॒न्द्रा॒विष्णु॒त॒त्प॒न॒या॒प्यं॒वां॒सो॒म॒स्य॒म॒दे॒उ॒रु॒च॒क्र॒मा॒थे ।

अ॒रु॒णु॒त॒मु॒न्त॒रि॒क्षं॒व॒री॒यो॒अ॒प्र॒थ॒तं॒जी॒व॒से॒नो॒र॒जांसि ॥ ५ ॥

इ॒न्द्रा॒विष्णु॒ इति॑ । तत् । प॒न॒या॒प्यंम् । वा॒म् । सो॒म॒स्य । म॒दे । उ॒रु ।  
च॒क्र॒मा॒थे इति॑ । अ॒रु॒णु॒तम् । अ॒न्त॒रि॒क्षम् । व॒री॒यः । अ॒प्र॒थ॒तम् ।  
जी॒व॒से । नः । र॒जांसि ॥ ५ ॥

हे इन्द्राविष्णु वां युवयोः तत्कर्म पनयाप्यं स्तुत्यं किं तत्कर्मैत्यत आह सोमस्य मदे  
सति यदुरु विस्तीर्णं चक्रमाथे विचक्रमाथे । यद्यपि विष्णोरेव विक्रमः तथाप्येकार्थत्वात् उ-  
भयोरित्युच्यते यच्चान्तरिक्षं वरीयः उरुवरं अरुणुतं अकुरुतं यद्यपि च रजांसि लोकात् सर्वात्  
लोकारजांस्युच्यन्तइति धास्कैः । नोस्माकं जीवनाप अप्रथतं अप्रथयतं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

इ॒न्द्रा॒विष्णु॒ह॒वि॒पा॒वा॒ह॒धा॒ना॒ग्रा॒ह्ना॒ना॒न॒म॒सा॒रा॒त॒ह॒व्या ।

घृ॒ता॒सु॒ती॒द्र॒विं॒ध॒न्त॒म॒स्मे॒सं॒मु॒द्र॒स्थं॒कृ॒त्शः॒सो॒म॒धा॒नः ॥ ६ ॥

इन्द्राविष्णु इति । हविषा । वृद्धाना । अर्षद्वद्वाना । नमसा ।  
 रातद्वद्व्या । घृतासुती इति घृतद्वआसुती । द्रविणम् । धत्तम् ।  
 अस्मे इति । समुद्रः । स्थः । कलशः । सोमद्वधानः ॥ ६ ॥

घृतासुती घृताभाविन्द्राविष्णु युवां हविषा सोमेन वायुधाना वर्धमानौ अयाद्वाना सो-  
 माप्रस्य शुक्रस्यात्तारौ नमसा नमस्कारेण रातद्वद्व्या दत्तहविष्कौ यजमानैरस्मे अस्मभ्यं द्र-  
 विणं धनं धत्तं प्रयच्छतं किं च युवां समुद्रः उदधिरिव स्थो भवथः । यतः सोमधानः सोम-  
 निधानकलशोभवथः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

इन्द्राविष्णुपिवतंमध्वोअस्यसोमस्यदस्त्राजठरंपृणेत्याम् ।  
 आवाग्मन्धांसिमदिराण्यग्मन्नुपब्रह्माणिशृणुतंहवमे ॥ ७ ॥  
 इन्द्राविष्णु इति । पिवतम् । मध्वः । अस्य । सोमस्य । दस्त्रा ।  
 जठरम् । पृणेत्याम् । आ । वाग्मन् । अन्धांसि । मदिराणि ।  
 अग्मन् । उप । ब्रह्माणि । शृणुतम् । हवम् । मे ॥ ७ ॥

हे दसा दर्शनीयाविन्द्राविष्णु युवां मध्वः अस्य मदकरं सोमस्य सोमं पिवतं किं च ज-  
 ठरं उदरं पृणेत्यां सोमेन पूरयेथां । हे इन्द्राविष्णु वां युवां मदिराणि मदकराणि अन्धांसि सोमा-  
 त्मकान्यन्नानि आग्मन् अभिगच्छन्तु । मे मदीयानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि हवं मदीयमाह्वानं  
 चोपशृणुतं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

उभाजिग्यथुर्नपराजयेथेनपराजिग्येकतरश्चनैनोः ।  
 इन्द्रश्चविष्णोयदपस्पृधेथांत्रेधासुहस्रंवितदैरयेथाम् ॥ ८ ॥ १३ ॥  
 उभा । जिग्यथुः । न । परां । जयेथे इति । न । परां । जिग्ये ।  
 कतरः । चन । एनोः । इन्द्रः । च । विष्णो इति । यत् ।  
 अपस्पृधेथाम् । त्रेधा । सुहस्रम् । वि । तत् । ऐरयेथाम् ॥ ८ ॥ १३ ॥



हे इन्द्राविष्णु उभा उभौ युवां जिग्यथुः शत्रूनजैष्टं नपराजयेथे न पुनः कदाचन पराजयेथे एनोरेनयोर्युवयोर्मध्ये कतरश्चन एकतरापि न पराजिग्ये न पराजैष्ट हे विष्णो इन्द्रश्च एवं च युवां पत् यद्वस्तु प्रत्यपस्पृशेथां अहुरैः सहास्पृशेथां त्रेधा लोकवेदवागात्मना त्रिधास्थितं सहस्रममितं च वितैदैरयेथां व्यक्रमेथामित्यर्थः । तथा च ब्राह्मणं—उभाजिग्यथुरित्यच्छावाकस्योभोहितौ जिग्यथुर्नपराजयेथे नपराजिग्यइतिनहितयोः कतरश्चनपराजिग्यइन्द्रश्चविष्णोपदस्पृशेथां त्रेधासहस्रं वितैदैरयेथामितोन्द्रश्चह वैविष्णुश्चाहुरैर्युधतेवाह्रस्मजित्वोचतुः कल्पामहाइवितेहतथेत्यसुराऊचुः सोमवीदिन्द्रोयावदेवायं विष्णुस्त्रिर्विक्रमते तावदस्माकमथयुष्माकपितरदितिसइमान्लोकांन्विचक्रमेथोवेदानथोवाचंतदाहुः किंतत्सहस्रमितीमेलोकाइमे वेदाअथोवागितिब्रूयादैरयेथामिरयेथांमिति । यद्वा तत्सहस्रं गवां सहस्रं त्रेधा व्यैरयेथामित्यर्थः ॥८॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे त्रयोदशो वर्गः ॥ १३ ॥

घृतवतीभुवनानामितिपल्लचंनवमंस्तुक्तं भरद्वाजस्यार्यं जागतं द्यावापृथिवीदेवताकं तथा चानुक्रम्यते—घृतवतीपद्द्यावापृथिवीयं जागतमिति आभिद्वयिके पंचमेहनि वैश्वदेवशस्त्रे आद्यस्तृचोद्यावापृथिव्यनिविदानार्थः सूत्रितंच—घृतवती भुवनानामभिरियेन्द्रभुभिर्वाजवद्भिरिति तृचाविति । बृहस्पतिसये वैश्वदेवशस्त्रे षपत्तुचः सूत्रितं च—आभिद्वयिके तृतीयेहनि वैश्वदेवशस्त्रे घृतेनद्यावापृथिवी इति तिलोद्यावापृथिवीयनिविदानार्थाः सूत्रितंच—घृतेनद्यावापृथिवीइति तिस्रोन्श्वोजातइति ।

तत्र प्रथमा—

घृतवतीभुवनानामभिःश्रियोर्वीपृथ्वीमधुदुघेसुपेशंसा ।

द्यावापृथिवीवरुणस्यधर्मणाविष्कभितेअजरेभूरिरेतसा ॥ १ ॥

घृतवती इति घृतइत्यती । भुवनानाम् । अभिःश्रियां । उर्वी इति ।

पृथ्वी इति । मधुदुघे इति मधुदुघे । सुपेशंसा द्यावापृथिवी इति ।

वरुणस्य । धर्मणा । विष्कभिते इति विष्कभिते । अजरे इति ।

भूरिरेतसा ॥ १ ॥

घावापृथिवी हे घावापृथिव्यौ घृतवती दीक्षित्यौ उदकवत्यौ वा वनं घृतमित्पुदक-  
नामसु पाठात् भवतइति शेषः भुवनानां भूतानामभिश्रिया अभिश्रयणीये भवत इति  
सर्वत्रानुसंबन्धनीयं उर्वी विस्तोर्णे पृथ्वी बहुकार्यरूपेण प्रथिते च मधुदुधे मधुनउदकस्य  
दोग्ध्यौ सुपेशसा मुख्ये वरुणस्य सर्वस्य नियामकस्य धर्मणा धारणेन विष्कभिते पृथग्धा-  
रिते क्षजेर नित्ये भूरिरेतसा बहुरेतस्के बहुकार्ये वा भवतः । अत्र साक्षात् घावापृथिव्योः  
स्तुतिमसंमात्र वरुणस्येति द्रष्टव्यं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

असंश्रन्ती भूरिंधारे पर्यस्वती घृतं दुहाते सुकृते शुचिं व्रते ।  
राजन्ती अस्य भुवनस्य रोदसी अस्मेरेतः सिञ्चतं यन्मनुर्हितम् ॥ २ ॥  
असंश्रन्ती इति । भूरिंधारे इति भूरिंधारे । पर्यस्वती इति । घृतम् ।  
दुहाते इति । सुकृते । शुचिं व्रते इति शुचिं व्रते । राजन्ती इति ।  
अस्य । भुवनस्य । रोदसी इति । अस्मे इति । रेतः । सिञ्चतम् ।  
यत् । मनुः इति ॥ २ ॥

असंश्रन्ती असज्यमाने व्युदस्यंत्यौवा भूरिंधारे बहुधारे दिवो वृद्धिधाराः पृथिव्याभ्याहु-  
त्सुद्भूतरसधाराः एवमुभयोरपि बहुधारत्वं पर्यस्वती उदकवत्यौ तथा च पास्कः—असज्यमाने  
इतिवाव्युदस्यंत्याविति वा बहुधारे उदकवत्याविति । शुचिं व्रते शुचिक्रिये घावापृथिव्यौ सु-  
कृते शोभनकारिणे यजमानाय घृतं सस्यादिसमृद्धिहेतु उदकं दुहाते । अथ प्रायश्चित्तुतिः रो-  
दसी हे घावापृथिव्यौ अस्य भुवनस्य भूतजावस्य राजन्ती ईशाते युवां अस्मि अस्माह रेतः  
प्रजननसमर्थं वीर्यं सिंचतं यद्रेतोमनुर्हितं मनुष्येभ्यो हितं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

योवां मृजवे क्रमणा परोदसी मतो ददाशधिपणे ससाधति ।  
प्रप्रजाभिर्जायते धर्मणस्परियुवोः सिक्ताविपुरुषाणि सर्वता ॥ ३ ॥

यः । वाम् । ऋजवे । क्रमणाय । रोदसी इति । मर्तः । द्वादश ।  
धिपणे इति । सः । साधति । प्र । प्रज्जाभिः । जायते । धर्मणः ।  
परि । युवोः । सिक्ता । विपुंरूपाणि । सद्ब्रता ॥ ३ ॥

धिपणे धृष्टे सर्वस्य भुवनस्य निवासभूते वा हे रोदसी वां युवाभ्यां यो मर्तो मर्त्यः ऋ-  
जवे क्रमणाय युवयोः सुखगमनाय ददाश हवींषि ददाति स मर्त्यः साधति कामान् साधयति ।  
किं च प्रजाभिः पुत्रपौत्रादिभिः प्रजायते प्रवृद्धो भवति । धर्मणः कर्मणः परिउपरि युवोर्युवयोः  
सिक्ता सिक्तानि रेतोसि विपुंरूपाणि नानावर्णानि सन्वा समानकर्माणि भूतानि जायन्ते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

घृतेनद्यावापृथिवीअभिर्दतेघृतश्रियाघृतपृचाघृताष्टधा ।  
उर्वीपृथ्वीहोतृवूर्येपुरोहितेतेइद्दिप्राईळतेसुम्नमिष्टये ॥ ४ ॥

घृतेन । द्यावापृथिवी इति । अभिर्दते इत्यभिर्दते । घृतश्रियां । घृतपृचा ।  
घृतपृचा । उर्वी इति । पृथ्वी इति । होतृवूर्ये । पुरोहिते इति पुरः  
हिते । ते इति । इत् । विप्राः । ईळते । सुम्नम् । इष्टये ॥ ४ ॥

द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ घृतेनोदकेन अभिवृते आवृते भवतः घृतश्रिया उदकं श्र-  
म्यौ च घृतपृचा घृतसंप्रके च घृतवृषा घृतं वर्षयंत्यौ च उर्वी विस्तीर्णं पृथ्वीप्रथिते च भवतः  
होतृवूर्ये यज्ञे पुरोहिते यजमानैः पुरस्त्वते च भवतः विप्राः प्राज्ञाः स्तोत्रारः ते इत् द्यावापृथि-  
व्यावेव इष्टये यज्ञाय होत्रा इष्टिरिति यज्ञनामसु पाठाव सुम्नं सुत्वं ईळते याचन्ते । सुत्वे सति  
हि यागाः प्रवर्तन्ते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

मधुनोद्यावापृथिवीमिमिक्षतामधुश्रुतामधुदुघेमधुव्रते ।  
दधानेच्यज्ञंद्रविणं च देवतामहिश्रवोवाजंमस्मेसुवीर्यम् ॥ ५ ॥

मधु । नः । द्यावापृथिवी इति । मिमिक्षताम् । मधुश्रुता ।  
मधुदुघे इति मधुदुघे । मधुव्रते इति मधुव्रते । दधाने इति । च्यज्ञम् ।  
द्रविणम् । च । देवता । महि । श्रवः । वाजम् । अस्मे इति । सुवीर्यम् ॥ ५ ॥

मधुभृतः उदकस्य क्षारयिष्यौ मधुदुषे उदकदोग्ध्यौ मधुवते उदकार्थकर्माणौ देवता देव-  
ताभूते अस्मे अस्माह यज्ञं द्रविणं धनं च महि महत् श्रवोयशः वाजमन्त्रं सुवीर्यं सुवीरवं च  
दधाने ददत्यौ धावापृथिवी धावापृथिव्यौ नोस्मान् मधु मधुना तृतीयैकवचनस्य दुक् मिमि  
क्षतां सिचतां ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

ऊर्जनोद्यौश्चपृथिवीचपिन्वतांपितामाताविश्वविदांसुदंससा ।  
संरराणोरोदंसीविश्वशंभुवासानिवाजंरयिमस्मेसमिन्वताम् ॥ ६ ॥ १४ ॥

ऊर्जम् । नः । यौः । च । पृथिवी । च । पिन्वताम् । पिता । माता ।  
विश्वविदा । सुदंससा । संरराणे इति समरराणे । रोदंसी इति ।  
विश्वशंभुवा । सनिम् । वाजम् । रयिम् । अस्मे इति ।  
सम् । इन्वताम् ॥ ६ ॥ १४ ॥

पिता वर्षस्य सेतृत्वेन पितृभूता यौश्च माता धारकत्वेन मातृभूता पृथिवी च उभे नः  
अस्मभ्यं ऊर्जमन्त्रं पिन्वतां यच्छतां । किंच विश्वविदा विश्वं जानंत्यौ विश्वस्य वेदयिष्यौ वा  
सुदंससा सुकर्माणौ संरराणे परस्परपकार्योपकारकभावेन सहस्रममाणे विश्वशंभुवा सर्वस्य  
भावयिष्यौ रोदंसी धावापृथिव्यौ अस्मे अस्माह सनिं संभजनरीयं पुत्रादिकं वाजं बलं रयिं  
धनं च समिन्वतां संमेरयतां ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

उदुष्यदेवइतिपल्लुचं दशमं सूक्तं भरद्वाजस्यापिं सवितृदेवताकं आघास्तिलोजगत्यः चतुर्ध्या-  
दास्तिलस्रिष्टुभः तथा चानुक्रान्तं-उदुष्यः सावित्रं त्रिभिष्टुबन्तमिति सूक्तविनियोगोदेंगिकः चा-  
तुर्विंशिकेहनि वैश्वदेवशस्त्रे आघस्तुचः सावित्रसूक्तस्थाने आवपनीयः सूत्रितं च-उदुष्यदेवः  
सविता हिरण्ययेति तिलः तेहिधावापृथिवीति । बृहस्पतिसवेपि वैश्वदेवशस्त्रे सावित्रसूक्तस्थाने  
एपतुचः सूत्रितं च उदुष्यदेवः सविताहिरण्ययेत्यनूत्तिष्ठेदिति । व्यूह्ये पंचमेहनि वैश्वदेवशस्त्रे  
उदुष्यदेवः सविता दमूनाइति तृचः सावित्रनिविद्धानार्थः सूत्रितं च-उदुष्यदेवःसवितादमूना-  
इति तिलइति । वैश्वदेवपर्वणि सावित्रद्वादशकपाटस्य वाममध्येतियाज्या सूत्रितं च-वाममघस-  
वितर्वाममश्वः पूषन्तवन्तेवयमिति ।

तत्र प्रथमा—

उदुप्यदेवःसविताहिरण्ययाबाहूअयंस्तुसर्वनायसुकृतुः ।  
घृतेनपाणीअग्निमुष्णुतेमखोयुवांसुदक्षोरजसोविधर्मणि ॥ १ ॥

उत् । ऊँ इति । स्यः । देवः । सविता । हिरण्यया । बाहू इति ।  
अयंस्तु । सर्वनाय । सुदक्षः । घृतेन । पाणी इति । अग्नि ।  
मुष्णुते । मखः । युवा । सुदक्षः । रजसः । विधर्मणि ॥ १ ॥

देवो घोतमानः सुकृतुः सुकर्मा स्यः सः प्रसिद्धः सविता हिरण्यया हिरण्ययौ आत्मीयो  
बाहू सवनाय सुवनाय दानाय वा उदयंस्त उद्यच्छति किंच मखो मंहनीयो युवा नित्यतरु-  
णः सुदक्षः सुमन्नः रजसो लोकस्योदकस्यवा विधर्मणि विधारणे स्थितः घृतेनोदकेन पूर्णो  
सो पाणी अग्निमुष्णुते अभिपेरयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

देवस्यवयंसेवितुःसर्वीमनिश्रेष्ठेस्यामवसुनश्चदावने ।  
योविश्वस्यद्विपदोयश्चतुष्पदोनिवेशनिप्रसवेचासिभूमनः ॥ २ ॥

देवस्य । वयम् । सवितुः । सर्वीमनि । श्रेष्ठे । स्याम् । वसुनः ।  
च । दावने । यः । विश्वस्य । द्विपदः । यः । चतुःस्पदः ।  
निवेशनि । प्रसवे । च । असि । भूमनः ॥ २ ॥

तस्य देवस्य सवितुः भेरकस्य रावीमनि प्रसवे अनुज्ञाने तथा च यास्कः—सर्वीमनिप्रस-  
वेइतिश्रेष्ठे । अतिशयेन प्रशस्ते वसुनो धनस्य दावने दाने च वयं स्याम समर्थाभूयास्म यस्त्वं  
विश्वस्य सर्वस्य द्विपदोनिवेशने स्थितो प्रसवे च स्वतंत्रोसि यस्त्वं भूमनो भूरेश्चतुष्पदोनिवे-  
शने . प्रसवे च स्वतंत्रोसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अदंब्धेभिः सवितः पायुभिर्ध्वंशिवेभिर्यपरिपाहिनो गयम् ।  
हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षामाकिर्नो अघशंसर्दशत ॥ ३ ॥

अदंब्धेभिः । सुवित्तरिति । पायुःश्रुतिः । त्वम् । शिवेभिः । अय ।  
परि । पाहि । नः । गयम् । हिरण्यजिह्वः । सुविताय । नव्यसे ।  
रक्ष । माकिः । नः । अघशंसः । ईशत ॥ ३ ॥

हे सवितः अदंब्धेभिः अहिंसितैः पायुभिः तेजोभिः रक्षणसाधनैर्वा शिवेभिः सुखकारिभिः नोस्माकं गयं गृहं धनं वा गयः छुदरइति गृहनामसु मोहं गयइति धननामसु पाठात् अय परिपाहि रक्ष । हिरण्यजिह्वो हितरमणीयवाक् त्वं तथाचयास्कः-हिरण्यकस्मादित्युपक्रम्य हितरमणं भवतीविवेति । सुविदाय सुखाय नव्यसे नवतराय भव रक्ष अस्मान्पाठय च नोस्माकमघ शंसः अनर्थमाशंसमानः शत्रुः माकिरीशत मेशत ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उदुप्यदेवः संविता दमूना हिरण्यपाणिः प्रतिदोषमस्थात् ।  
अयो हनुर्यजतो मन्द्रजिह्व आदाशुपे सुवति भूरि वामम् ॥ ४ ॥

उत् । ऊँ इति । स्यः । देवः । सुविता । दमूनाः । हिरण्यपाणिः ।  
प्रतिदोषम् । अस्थात् । अयः हनुः । यजतः । मन्द्रजिह्वः । आ  
दाशुपे । सुवति । भूरि । वामम् ॥ ४ ॥

देवो द्योतमानः दमूनाः दममनाः दानमनावा तथा च यास्कः-दमूनादममनावा दानमनावा दानमनावेति । हिरण्यपाणिः हिरण्यपाणिः अयो हनुः हिरण्यहनुः रुक्मं अय इति हिरण्यनामसु पाठात् यजतो मष्टयः मन्द्रजिह्वः मोदमानाक् स्यः सः सविता प्रतिदोषं प्रविरात्रं रात्रेरवसाने उदस्थात् उत्तिष्ठतु यो दाशुपे यजमानाय मसं भूरि मभूतं वामं वननीधं संभ्रजनीयमन्नं वामं वननीयमिति यास्कः । आसुवति प्रेरयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

उदूँअपाँउपवक्तेवबाहूहिरण्ययांसवितासुप्रतीका ।

दिवोरोह्रांस्यरुहृत्पृथिव्याअरीरमत्पृतयत्कच्चिदभ्वम् ॥ ५ ॥

उत् । ऊँ इति । अयात् । उपवक्ताइदं । बाहू इति । हिरण्ययां ।

सविता । सुप्रतीका । दिवः । रोह्रांसि । अरुहृत् । पृथिव्याः ।

अरीरमत् । पृतयत् । कत् । चित् । अभ्वम् ॥ ५ ॥

सविता उपवक्तेव अस्माकमधिवक्तेव हिरण्यया हिरण्यमयी सुप्रतीका शोभनावयवौ बाहू उदयान् उद्यच्छतुषोऽयं पृथिव्याः पृथिवीपर्यन्तात् दिवोन्नरिक्षस्य रोह्रांसि उच्छ्रितम-  
देशान् अरुहृत् रोहति पतयत् गच्छत् कच्चिद पत्किचिदभ्वं महत् सर्वं वस्तुजातं विरोहितं  
अरीरमत् रमयति च ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

वाममद्यसवितवाममुश्वोदिवेदिवेवाममस्मभ्यंसावीः ।

वामस्यहिक्षयस्यदेवभूरैरयाधियावामभाजःस्याम ॥ ६ ॥ १५ ॥

वामम् । अद्य । सवितः । वामम् । ऊँ इति । श्वः । दिवेदिवे ।

वामम् । अस्मभ्यम् । सावीः । वामस्यं । हि । क्षयस्य ।

देव । भूरैः । अया । धिया । वामभाजः । स्याम ॥ ६ ॥ १५ ॥

हे सवितः अस्मभ्यं वामं धनं अद्य सावीः सुव श्वश्च वामं धनं प्रसुव किं बहूक्त्या  
दिवेदिवे मतिदिनं वामं धनं प्रसुव हे देव हि यस्माव क्षयस्य निवासभूवस्य भूरैः प्रभूवस्य  
वामस्य दातासि अतो वयं अया अनया धिया स्तुत्या वामभाजो धनवन्तः स्याम भूयास्म  
उ इति पूरणः ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे पंचदशोऽवर्गः ॥ १५ ॥

इन्द्रासोमामहीविपंचमैकादशं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षे वैदुषं इंद्रासोमदेवतार्कं अनुक्रम्य-  
तेच—इन्द्रासोमापंचैन्द्रासोममिति सूक्तविनियोगोऽैगिकः ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रासोमामहितद्वांमहित्वंयुवंमहानिप्रथमानिचक्रथुः ।  
युवंसूर्यविविदथुर्वुवंस्वर्गविश्वान्तर्मांस्यहतंनिदश्च ॥ १ ॥

इन्द्रासोमा । महि । तत् । वाम् । महिस्त्वम् । युवम् । महानि ।  
प्रथमानि । चक्रथुः । युवम् । सूर्यम् । विविदथुः । युवम् ।  
स्वः । विश्वा । तर्मांसि । अहतम् । निदः । च ॥ १ ॥

इन्द्रासोमा हे इन्द्रासोमौ वां युवयोः तन्महित्वं महत्त्वं महि महत् । किंतदित्यत आह युवं युवां महानि महान्ति प्रथमानि प्रथमानि मुख्यानि वा भूतानि प्रथमइति मुख्यनामप्रथमो भवतीति यास्कः । चक्रथुः अकार्षं । किंच युवं युवां सूर्यं विविदथुः अलंभयत् च जनान् युवं युवां स्वरुदकं च विविदथुः हेम स्वरित्युदकनामसु पाठाव अपि च विश्वा विश्वानि तर्मांसि निदश्च निन्दित्तनुसुरांश्च अहतं अहिंसम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रासोमावासायथमुपासमुत्सूर्यनयथोज्योतिपासह ।  
उपद्यांस्कम्भथुःस्कम्भनेनाप्रथतंपृथिवीमातरंवि ॥ २ ॥  
इन्द्रासोमा । वासायथः । उपसम् । उत् । सूर्यम् । नयथः ।  
ज्योतिपा । सह । उप । द्याम् । स्कम्भथुः । स्कम्भनेन ।  
अप्रथतम् । पृथिवीम् । मातरंम् । वि ॥ २ ॥

इन्द्रासोमा हे इन्द्रासोमौ उपसं वासायथः विवासायथः उपसं व्यच्छन्तीं कारयथ इत्यर्थः । किं च सूर्यं ज्योतिषा तेजसा सह उन्नयथः अपि च द्यां दिवं स्कम्भेन स्वंभनेहेतुनान्तरिक्षेण मध्ये स्थापितेन उपस्कंभथुः अस्तंभपर्वं मातरं विश्वस्य मातृभूतां पृथिवीं व्यप्रथतं व्यप्रथयतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इन्द्रासोमावहिमपःपरिष्ठांहथोवृत्रमनुवांद्यौरमन्वत ।  
प्राणस्वैरयतंनदीनामासंमुद्राणिपप्रथुःपुरुणि ॥ ३ ॥



इन्द्रासोमौ । अहिम् । अपः । परिऽस्थाम् । हृथः । वृत्रम् । अनुं ।  
 वाम् । द्यौः । अमन्यत । प्र । अर्णासि । ऐरयतुम् । नदीनाम् ।  
 आ । समुद्राणि । पप्रथुः । पुरूणि ॥ ३ ॥

हे इन्द्रासोमौ अहिं जगत् आहन्वारं अपोमेवस्थान्युदकानि परिठां परिवृत्पस्थितं वृ-  
 त्रं असुरं हृथः हतं तदानीं द्यौर्वा युवां अन्वमन्यत किं च नदीनां अर्णास्युदकानि ऐरयतं  
 पुरूणि बहूनि तुयि पुर्विति बहुनामसु पाठात् समुद्राणि उदकस्थानानि आपप्रथुः उदकैरापूरयतं  
 च । अथवा समुन्दन्तीति उदकान्येव समुद्राणि तानि रसेनापूरयतमित्यर्थः तथा च यास्कः—  
 समुद्रः कस्मात्समुद्रवंत्यस्मादापः सपभिद्रवंत्येनमापःसंमोदन्तेस्मिन्भूतानिसमुद्रकोभवतिसमुन-  
 चीतिवेति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

इन्द्रासोमापृक्कमासास्वन्तर्निगवामिद्धधथुर्वक्षणासु ।  
 जगृभथुरनेपिनद्धमासुरुशाच्चित्रासुजगतीष्वन्तः ॥ ४ ॥  
 इन्द्रासोमा । पृक्म् । आसासु । अन्तः । नि । गवाम् । इत् ।  
 दधथुः । वक्षणासु । जगृभथुः । अनपिदनद्धम् । आसु ।  
 रुशात् । चित्रासु । जगतीषु । अन्तरिति ॥ ४ ॥

इन्द्रासोमा हे इन्द्रासोमौ आसासु अपकासु गवां वक्षणासु ऊधःसु अन्तर्मध्ये पृक्कं  
 पयो निदधुः । किं च चित्रासु नानावर्णासु आसु जगतीषु गोषु इत्वा जगतीति गोनामसु पाठात्  
 अन्तर्मध्ये अनपिनद्धं केनाप्यवद्धं रुशात् शुक्लवर्णं पयोजगृभथुः यथा पृथिव्यां स्वयं न क्षर-  
 ति तथा धारितवन्तावित्यर्थः । इदिति पूरणः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इन्द्रासोमाद्युवमङ्गतरुत्रमपत्यसाचंश्रुत्यैरराथे ।  
 युवंशुष्मंनर्धचर्षणिभ्यःसंविन्वथुःपृतनापाहमुग्रा ॥ ५ ॥ १६ ॥

इन्द्रासोमा । युवम् । अङ्गम् । तरुत्रम् । अपत्यसाचं । श्रुत्यम् ।  
 रराथे इति । युवम् । शुष्मम् । नर्यम् । चर्षणिभ्यः । सम् ।  
 विव्यथुः । पृतनासहम् । उमा ॥ ५ ॥ १६ ॥

इन्द्रासोमा हे इन्द्रासोमौ युवं यवां तरुत्रं तारकं अपत्यसाचं संतानपुत्रं श्रुत्यं श्रवणी-  
 यं रथिं धनं अंगं क्षिप्रं रराथे अस्मभ्यं धरथः किं च उमा हे उदृणांविन्द्रासोमौ युवं युवां नर्यं  
 नृभ्योहितं पृतनासहं शत्रुतैन्याभिभावुकं शुष्मं बलं चर्षणिभ्योमनुष्येभ्यः कृष्टयः चर्षणय इ-  
 तिमनुष्यनामस्तु पाठात् संविव्यथुः समतनुतं परिवेष्टयथावा ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

योअद्रिभिदितिचंद्रादशंसूक्तं बाहस्पत्यं भरद्वाजस्यार्थं वैदुषं तथा चानुक्रम्यते—यो-  
 अद्रिभित्चंद्राहस्पत्यमिति आभिष्विकेपूवध्येषु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंतिशस्त्रे स्तोमातिशं-  
 सनार्थमिदं सूक्तं सूत्र्यवे हि योअद्रिभियत्तेदिवइति सूक्ते इति । वाजपेये बाहस्पत्ये चरौ  
 बृहस्पतिः सभजपदसनि त्वामीळेअजिरंदूपायेति ।

तत्र प्रथमा—

योअद्रिभित्प्रथमजाऋतावाबृहस्पतिराद्भिरसोहविष्मान् ।  
 द्विबर्हज्माप्राघर्मसत्पितान्आरोदसीवृषभोरैवीति ॥ १ ॥  
 यः । अद्रिभित् । प्रथमजाः । ऋतवा । बृहस्पतिः ।  
 आद्भिरसः । हविष्मान् । द्विबर्हज्मा । प्राघर्मसत् ।  
 पिता । नः । आ । रोदसी इति । वृषभः । रोर्वीति ॥ १ ॥

योबृहस्पतिः अद्रिभित् पणिभिर्वरचितानां शिलोन्वयानां भेत्ता मेघानां विदारको वा  
 अद्रिःभ्रवेति मेघनामस्तु पाठात् प्रथमजाः प्रजापतेर्वीर्यात् प्रथमं जातः ऋतावा सत्यवानुदकवा-  
 न्वा अंगिरसः पश्चाज्जातः तथा च निगमः—येगाराभासंस्तेंगिरसोभवन्स्यदंगाराःपुनरवशान्ता-  
 उददीप्सन्सतद्बृहस्पतिरभवर्द्धि । हविष्मान् यज्ञभागवान् द्विबर्हज्मा द्वयोर्लोकयोर्बृहिवगमनः  
 प्राघर्मसत् प्रकर्षेण दीप्तस्थाने वर्तमानो नोस्माकं पिता पातयित्वा भवति सबृहस्पतिः वृषभो  
 वर्षकः सन् रोदसी घावापृथिव्यौ आरोरवीति अभिगर्जति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया--

जना॑पचि॒द्यई॒र्वत॑उ॒त्तो॒कं॒ल॒ह॒स्पति॑र्दे॒वहू॑तौ॒च॒कारं॑ ।  
घ्नन्॒वृ॒त्राणि॑वि॒पुरो॑दर्द॒रीति॑ज॒य॒च्छत्रै॑र॒मित्रा॑न्पृ॒त्सुसा॑ह॒न् ॥ २ ॥

जना॑य । चि॒त् । यः । ई॒र्वते । ऊँ॑ इति । लो॒कम् । वृ॒हस्पतिः॑ ।  
दे॒वहू॑तौ । च॒कारं॑ । घ्नन् । वृ॒त्राणि॑ । वि । पुरः । दर्द॒रीति॑ ।  
जय॑न् । शत्रू॑न् । अ॒मित्रा॑न् । पृ॒त्सु । सह॑न् ॥ २ ॥

अपि च योवृहस्पतिः देवहूतौ यज्ञे सर्वमानाय ईर्वते उपगच्छते स्तोत्रे जनाय लोकं स्थानं चकार करोति चिदिति पूरणः सवृत्राप्यावरकाणि तर्मांसि घ्नन् निवारयन् पृत्सु युद्धेषु शत्रून् जयन् अमित्रान् सहन् अभिभवन् पुरः आसुरीः पुरीः विदर्दरीति शशं विदारयति ॥२॥

अथ तृतीया--

बृह॒स्पतिः॑स॒म॒ज॒य॒त्सू॒नि॒म॒हो॒मृ॒जान्गो॑म॒र्मतो॑दे॒वए॒प्यः ।  
अ॒पः॑सि॒पास॑न्स्व॒र्ग॒प्रती॑तो॒बृह॒स्पति॑र्ह॒न्त्य॒मित्र॑म॒र्कैः ॥ ३ ॥ १७ ॥

बृह॒स्पतिः॑ । स॒म् । अ॒ज॒य॒त् । व॒सू॒नि । म॒हः । मृ॒जान् ।  
गो॑म॒र्मतः॑ । दे॒वः । ए॒प्यः । अ॒पः । सि॒पास॑न् । स्व॒र्गः । अ॒प्रती॑द॒दतः॑ ।  
बृह॒स्पतिः॑ । ह॒न्ति॑ । अ॒मित्र॑म् । अ॒र्कैः ॥ ३ ॥ १७ ॥

देवोद्योतमानः एपमसिद्धोवृहस्पतिः वसूनि पणीनामसुराणां बलस्य वा धनानि महो महतो गोमतोगोसहितान् ब्रजांश्च समजयत् तथा च निगमौ—बृहस्पतिर्गोवपुषोबलस्यनिर्मजानंनपर्वणोजभारेति । दूरमितपणयोवरीयउद्भावोपन्नुमिनतीर्कतेन । बृहस्पतिर्याअविन्दजिगूह्याः सोमोम्रावाणक्रपयश्चविप्राइति । किंच बृहस्पतिः अपतीवः केनाप्यप्रतिगतः सिपासन् संभक्तुमिच्छन् स्वः स्वर्गस्य अमित्रं असुरं अर्कैरचनसाधनैर्मर्षैर्हन्ति अर्कोमंत्रोभवतियदेनेनाचं ग्नीतियास्कः ॥ ३ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे सातदशोवर्गः ॥ १७ ॥

सोमारुद्रेविचतुर्भुजं त्रयोदशं सूक्तं भरद्वाजस्यार्पणैद्युभं सोमारुद्रदेवताकं अनुक्रम्यते च सोमारुद्राचतुष्कं सोमारौद्रमिति । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

सोमारुद्राधारयेथामसुर्यं प्रवामिष्टयोरमश्रुवन्तु ।  
दमेदमेसस्ररत्नादधानाशानाभूतंह्रिपदेशंचतुष्पदे ॥ १ ॥  
सोमारुद्रा । धारयेथाम् । असुर्यम् । प्र । वाम् । इष्टयः ।  
अरम् । अश्रुवन्तु । दमेदमे । सस्र । रत्ना । दधाना । शाम् ।  
नः । भूतम् । ह्रिःपदे । शम् । चतुःषपदे ॥ १ ॥

सोमारुद्रा हे सोमारुद्रौ असुर्यं असुरसंबन्धिवलं अस्मासु धारयेथां किं च दमेदमे सर्वेष्वस्मद्देहेषु इष्टयोयज्ञाः वां युवां अरमलं पर्याप्तं प्राश्रुवन्तु प्रकर्षेणव्यामुवन्तु । अपि च युवां सस्ररत्ना रत्नानि दधाना धारयन्तौ नोस्मभ्यं शं सुखकरो सुखरूपां वा भूतं भवतं । दि-  
पदे अस्मदीयाय पुत्रादये चतुष्पदे पश्वादये च शं भूतं भवतं ॥१॥

अथ द्वितीया—

सोमारुद्राविष्टहृतंविपूचीमर्मीवायानोगर्धमाविवेश ।  
आरेवांधेथानिर्कृतंपराचैरस्मेभद्रासौश्रवसानिसन्तु ॥ २ ॥  
सोमारुद्रा । वि । वृहृतम् । विपूचीम् । अर्मीवा । या । नः ।  
गर्धम् । आऽविवेशं । आरे । चांधेथाम् । निःऽऋत्तिम् ।  
पराचैः । अस्मे । इति । भद्रा सौश्रवसानि । सन्तु ॥ २ ॥

सोमारुद्रा हे सोमारुद्रौ नोस्माकं गर्धं गृहं गृहगवंमाणिजावंवा याअमीवा योरोमआविवेश तांविपूचीं विष्वक् सर्वतो गच्छन्तीं अमीवां विवृहृतं वियोजयतं । अपि च निःकृतिमलक्ष्मीं पराचैः पराग्यथाभवति तथा आरे दूरे बाधेथां निवारयतं । अस्मे अस्माकं भद्रा भद्राणि सौश्र-  
वसानि अन्त्रानि यथांसि च संतु भवन्तु सुश्रवसौभावः सौश्रवसं श्रवोजंयशश्च ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

सोमारुद्रायुवमेतान्यस्मेविश्वांतनूपुंभेपजानिधत्तम् ।  
अवस्पतंतमुञ्चतंत्यन्नोअस्तिंतनूपुंभुद्धं कृतमेनोअस्मत् ॥ ३ ॥

सोमारुद्रा । युवम् । एतानि । अस्मे इति । विश्वा । तनूपुं ।  
भेपजानि । धत्तम् । अव । स्यतम् । मुञ्चतम् । यत् । नः ।  
अस्ति । तनूपुं । बुद्धम् । कृतम् । एनः । अस्मत् ॥ ३ ॥

हे सोमारुद्रा सोमारुद्रौ युवं युवां अस्मे अस्माकं तनूष्वंगेषु एतानि प्रसिद्धानि विश्वा  
सर्वाणि भेषजानि धत्तं धारयतं । किं च नोस्माकं तनूष्वंगेषु अस्माभिः कृतं वद्धं च यदेनः  
पापमस्ति विद्यते तस्यापि अवस्यतं क्षपयतं श्लथयतं शिथिलबन्धं कुरुतमित्यर्थः । अस्मदस्म-  
नोमुंचतंच ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था-

तिग्मायुधौतिग्महेतीसुशेवौसोमारुद्राविहसुमृळतनः ।  
प्रनोमुञ्चतंवर्णस्यपाशाद्रोपायतनःसुमनस्यमाना ॥४॥१८॥

तिग्मऽआयुधौ । तिग्महेती इति तिग्मऽहेती । सुशेवौ ।  
सोमारुद्रौ । द्रह । सु । मृळतम् । नः । प्र । नः । मुञ्चतम् । वर्णस्य ।  
पाशात् । गोपायतम् । नः । सुमनस्यमाना ॥ ४ ॥ १८ ॥

हेसोमारुद्रौ तिग्मायुधौ दीपधनुष्कौ तिग्महेती तीक्ष्णशरीरो सुशेवौ शोभनसुखमपदौ सु-  
मनस्यमाना शोभनंमनःस्तोत्रमिच्छन्ती सुमनस्यमानौ स्तूपमानौ सुमनसौ वा सन्ती युवां इह  
लोके नोस्मान् सु अत्यन्तं मृळवं सुखयतं नोस्मान्वर्णस्य पाशात् प्रमुंचतं नोस्मान् गोपायतं  
आपद्भ्योरक्षतं च ॥ ४ ॥

॥ इति पंचमस्य पथमेटादशोवर्गः ॥ १८ ॥

जीमूतस्येत्येकोनविंशार्चचतुर्दशंस्तुक्तं षारद्वाजस्यपापोरापं अनुक्रम्यतेच—जीमूतस्यैव-  
कोनापायुर्भारद्वाजःसंभ्राभांगान्युक्शोभितुष्टाववर्मधनुर्ज्यामार्त्नीदिपुधिंजगत्पथं सारथिमर्धर-  
श्वीनश्वान्रथं रथगोपान्रजगत्यादि लिंगोक्तदेवताद्वाष्यामिपूः प्रतोदंहस्तग्रन्दाष्यामिपूः पराः  
पंचयादयो लिंगोक्तदेवताः संभ्रामाशिपोन्त्मानुष्टुप् ऋजीतआलाकेतिचद्वेदेइति । रथेतिष्ठन् ब्रा-  
ह्मणासइतिषष्ठीदशम्यौ जगत्यौ अंत्यायोनःस्वोअरणइत्येयानुष्टुप् ऋजीतिआजंघन्तिआ-  
लाकाअवसृष्टायोनःस्वइतिपंचानुष्टुभः यत्रवाणाइतिपंक्तिः शिष्टास्तिष्टुभः आघयावर्मस्तू-  
यते द्वितीययाधनुः तृतीययाज्या चतुर्थ्यांआर्त्नी पंचम्याइपुधिः अतः पंचानांवर्माघादेवताः  
पञ्चधाः पूर्वार्धेनसारथिः स्तूयते अतः सौर्धर्चैस्तद्देवताकः उत्तरार्धेनरश्मयः स्तूयन्ते सप्तम्या-  
अश्वः अष्टम्यारथः नवम्यारथगोपाः अतस्तास्तद्देवताकाः ब्राह्मणासइत्यस्यांब्राह्मणपितृत्तो-  
म्यद्यावापृथिवीपूषाणोलिंगोक्तदेवताः एकादशीद्वादश्याविपुस्तुतिरूपत्वात् इपुदेवताके त्रयो-  
दश्यामतोदः चतुर्दश्याहस्तघ्नः पंचदश्याषोडश्याविपुदेवताके सप्तदश्यायुद्धभूमिब्रह्मणस्फयदि-  
तिरूपास्तिंगोक्तदेवताः अष्टादश्याः कबचसोमवरुणदेवताः अंत्यायादेवाब्रह्मचदेवता युद्धेअने-  
नसूक्तेनराजानंसंनाहयेत् तथाचाश्वलायनः—संभ्रामेसमुपोह्नेराजानंसंनाहयेदात्वाहापंपन्तरेधी-  
विपश्चाद्रथस्यावस्थावस्थाजीमूतस्येवभवतिप्रतीकमितिक्वचंप्रयच्छेदुत्तरयाधनुरुत्तरांवाचयेत्स -  
यंचतुर्थार्जपेत्वंचम्येपुधिंप्रयच्छेदभिमवर्तमानेपृष्ठांसप्तम्याश्वानष्टमीमिपूनवेक्षमाणं वाचयत्यहि-  
रिवभोगैःपर्येतिबाहुमिति तलं नहमानमिति तथाचावसृष्टापरापतेतीपून्विसर्जयेद्यत्रवाणाः  
संपतन्तीतियुध्यमानेपुजपेत्संशिष्याद्वेति । अध्यायोपाकरणोत्सर्जनयोर्मंडलात्तयहोमे योनःस्व-  
इत्यया ।

तत्र प्रथमा—

जीमूतस्येवभवतिप्रतीकंयद्दुर्मीयान्तिस्मदामुपस्थे ।

अनाविद्धयात्तन्वाजयत्वंसत्त्वावर्मणोमहिमापिपर्तु ॥ १ ॥

जीमूतस्यइव । अ॒व॒ति । प्रती॒कम् । यत् । वर्॒मा । या॒ति ।

स्म॒दाम् । उ॒प॒स्थे । अ॒ना॒वि॒द्ध॒या । त॒न्वा । ज॒य॒ ।

त्वम् । सः । त्वा । वर्म॑णः । म॒हि॒मा । पि॒प॒र्तु ॥ १ ॥

समदां संभ्रामाणां उपस्थे उपस्थाने सति यद्यदार्थं राजा वर्मा क्वचो याति तदा लोह-  
मयेन वर्मणा सन्नद्धस्य राज्ञः प्रतीकं रूपं जीमूतस्येव मेघस्येव भवति मेघस्य यादृशं रूपं ता-

दृशमस्य भववीत्यर्थः हे राजन् त्वं अनाविद्धया शत्रुभिरयाधितया तन्वा शरीरेण शत्रून् जय  
वर्मणः सतादृशो महिमा त्वा त्वां पिपर्तुं पालयतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

धन्वनागाधन्वनाजिजयेमधन्वनातीव्राःसमदोजयेम ।  
धनुःशत्रोरपकामं कृणोतिधन्वनासर्वाःप्रदिशोजयेम ॥ २ ॥  
धन्वना । गाः । धन्वना । आजिम् । जयेम् । धन्वना । तीव्राः ।  
समदः । जयेम् । धनुः । शत्रोः । अपकामम् । कृणोति ।  
धन्वना । सर्वाः । प्रदिशः । जयेम् ॥ २ ॥

धन्वना चापेन गाः शत्रूणां जयेम वयं वशीकरवाम धन्वना आजिं संग्रामं च जयेम ध-  
न्वना तीव्राः उद्धताः समदः अत्यन्तमदवतीः शत्रुसेनाश्च जयेम तथाचयास्कः—समदः  
समदोवातेः समदोवामदतेरिति । धनुः शत्रोरपकामं कामस्यापायं कृणोति करोतु । किं च ध-  
न्वना वयं सर्वाः प्रदिशः सर्वास्तु दिक्षु वर्तमानान् शत्रून् जयेम प्रदिक् शब्दो लक्षणया तत्स्थेषु  
पुरेषु वर्तते मंचाः क्रोशंतीविवच । धन्वन् शब्दस्य जयतेभ्रातृतिरादरार्था ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृक्षयन्तीवेदागनीगन्तिकर्णप्रियंसखायंपरिपस्वजाना ।  
योपेवशिङ्खेवितृताधिधन्वज्याइयंसमनेपारयन्ती ॥ ३ ॥  
वृक्षयन्तीइद्व । इत् । आ । गनीगन्ति । कर्णम् । प्रियम् ।  
सखायम् । परिपस्वजाना । योर्पाइद्व । शिङ्खे । विदृता ।  
आधि । धन्वन् । ज्या । इयम् । समने । पारयन्ती ॥ ३ ॥

पूर्वत्र ऋग्वेयेन कवचधनुषी स्तुते अत्र ज्यास्तुतिः इयं ज्या समने संग्रामे धन्वन्  
धन्वनि अधीति समम्यर्थानुवादः । वितृता विस्तृता पारयन्ती पारं मयन्ती प्रियं प्रियकरं वाक्यं  
वृक्षयन्ती इव कर्णं धन्विनो राज्ञः कर्णपदेशं आगनीगन्ति आगच्छति । इदिति पूरणः योषा  
नारी सखायं पतिमिव परिपस्वजाना इषुं परिष्वजमाना शिक्षे शब्दायते च । तथाच या-

स्कः—वक्ष्यन्तीवागच्छति कर्णप्रियमिव सखायमिषुं परिध्वजमाना योषेद शिके शब्दं करोति  
वित्ताधिधनुषिज्येयंसमने संग्रामे पारयन्ती पारं नयन्तीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ते आचरन्ती समने वयोपां मातेव पुत्रं विभृतामुपस्थे ।  
अपशत्रून् विध्यतां संविदाने आर्त्नी इमे विष्फुरन्ती अमित्रान् ॥ ४ ॥  
ते इति । आचरन्ती इत्याऽचरन्ती । समनाऽइव । योपां । माताऽइव ।  
पुत्रम् । विभृताम् । उपस्थे । अपं । शत्रून् । विध्यताम् ।  
संविदाने इति समऽविदाने । आर्त्नी इति । इमे इति ।  
विष्फुरन्ती इति विष्फुरन्ती । अमित्रान् ॥ ४ ॥

अत्र धनुःकोट्योः स्तुतिः ते धनुःकोट्यौ समनेव समनस्केव योषा पतिसमीपं न त्यजति  
तद्दावरन्ती अभितभरंत्यौ उपस्थे उपस्थाने मातेव पुत्रं यथा माना पुत्रं धारयति तद्वद्विभृतां  
राजानं धारयेतां । किं च इमे धनुःकोट्यौ संविदाने संजानाने विसंवाद्ग्रहिते आर्त्नी गच्छन्त्यौ  
ऋगताविति धातोः चुर्पमिभ्यां निरिति बाहुलकात् निप्रत्ययो धातोरातेभावश्च ततः रुदिकाराद-  
किनइतिङोष् द्विवचनस्य पूर्वसवर्णः अस्य राज्ञः अमित्रान् विष्फुरन्ती विहिंसंत्यौ शत्रून्श्च  
अपविध्यतां । तथाच यास्कः—ते आचारन्ती समनसाविवयोषे मातेवपुत्रं विभृतामुपस्थ उपस्थाने  
पविध्यतां शत्रून् संविदाने आर्त्नीविमे विघ्नवत्यावमित्रानिति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्वा रूणोति समना वृगत्यं ।  
इपुधिसङ्गाः पृतनाश्च सर्वाः पुष्टे निनद्धोजयति प्रसूतः ॥ ५ ॥ १९ ॥

बह्वीनाम् । पिता । बहूः । अस्य । पुत्रः । चिश्वा । रूणोति ।  
समना । अवृगत्यं । इपुधिसङ्गाः । सङ्गाः । पृतनाः ।  
च । सर्वाः । पुष्टे । निनद्धः । जयति । प्रसूतः ॥ ५ ॥ १९ ॥



इपुधिरत्र स्तुयते इपुधिः बहूनामिपूर्णांपिता भवति रक्षणहेतुत्वात् पितेत्युच्यते इपुशब्द-  
स्योभयलिङ्गत्वात् बहूनामिति प्रयोगः अस्य इपुधेः पुत्रः इपुर्वहृभवति बहवः इपवो हि इपु-  
धौ निधीयन्ते इपूर्णां निधानत्वादिपुधिः तथाच यास्कः—इपुधिरिपूर्णां निधानमिति । चिश्वाक-  
णोति चिश्चेति शब्दानुकृतिः इपुपुञ्जियमाणेषु इपुधिश्चिश्वाशब्दं करोति । किं च इपुधिः पृष्ठे निनन्दः  
धन्विनो राज्ञः पृष्ठभागे बद्धः समना युद्धानि अवगत्य प्राप्य प्रसूतः प्रसूवनं कर्तारिनिष्ठा  
इपुन्नेरपत् संकाः सहकायन्ति शब्दायन्ते इति संकाः पृदनाः सर्वाः सेनाः जयति ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे एकोनविंशोऽवर्गः ॥ १९ ॥

अथ षष्ठी—

रथेतिष्ठन्नयतिवाजिनःपुरोयत्रयत्रकामयतेसुपारथिः ।  
अभीशूनांमहिमानंपनायत्मनःपश्चादनुयच्छन्तिरश्मयः ॥ ६ ॥

रथे । तिष्ठन् । नयति । वाजिनः । पुरः । यत्रयत्र । कामयते ।  
सुपारथिः । अभीशूनाम् । महिमानम् । पनायत् । मनः ।  
पश्चात् । अनु । यच्छन्ति । रश्मयः ॥ ६ ॥

अत्र पूर्वार्धे सारथिस्तुतिः उत्तरार्धेभीशूनां तुतिः सुपारथिः शोभनसारथिः रथे तिष्ठन्  
पुरः पुरस्तात् वर्तमानान् वाजिनोऽश्वान् यत्र यत्र नेतुं कामयते तत्र तत्र नयति ये रथे रश्मयो-  
ऽश्वमीवाक्यां व्याप्य वर्तमानाः पाशाः पश्चात् रथस्य पृष्ठभागे विद्यमानानश्वान् मनः सारथे-  
र्मनोनुकूलं अनुयच्छन्ति नियच्छन्ति तेषामभीशूनां रश्मीनां महिमानं महत्त्वं पनायत् हे जनाः  
स्तुत तथाच यास्कः—रथेतिष्ठन्नयतिवाजिनःपुरस्तात्ततोभयत्रयत्रकामयतेसुपारथिःकत्याणसा-  
रथिरशीशूनांमहिमानंपूजयत्मनःपश्चात्स्ततोनुयच्छन्तिरश्मयइति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

तीव्रान्घोषान्कृष्वतेरुपपाणयोश्चारथेभिःसहवाजयन्तः ।  
अवक्रामन्तःप्रपदैरमित्रान्क्षिणन्तिशत्रूरेनंपव्ययन्तः ॥ ७ ॥

तीवान् । घोषान् । कृण्वते । वृषःपाणयः । अश्वः ।  
 रथेभिः । सह । वाजयन्तः । अवःक्रामन्तः । प्रःपदैः ।  
 अमित्रान् । क्षिणन्ति । शत्रून् । अनपःव्ययन्तः ॥ ७ ॥

अत्राश्वस्तुतिः अश्वः वृषपाणयः पांस्तान् वर्षकखुराः रथेभिः रथैः सह वाजयन्तो वे-  
 गमाचरन्तः तीवान् उच्चतरान्घोषान् शब्दान् कुर्वन्कृण्वते किं च । अनपव्ययन्तोऽपलायमानाः  
 अमित्रान् हिंसकान् शत्रून् प्रपदैः पादाग्रैः अवक्रामन्तः क्षिणन्ति हिंसन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

रथवाहनं हविरस्य नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म ।  
 तत्रारथमुपशग्मं सदेम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः ॥ ८ ॥

रथःवाहनम् । हविः । अस्य । नाम । यत्र । आयुधम् ।  
 निहितम् । अस्य । वर्म । तत्र । रथम् । उप । शग्मम् ।  
 सदेम । विश्वाहा । वयम् । सुमनस्यमानाः ॥ ८ ॥

अस्य राज्ञः रथवाहनं शत्रून् जित्वा रथेनोत्तमानं धनं हविर्भवति अग्नेर्हविरिववर्षकं  
 भवतीत्यर्थः । नामेति संपत्तिः यत्र रथे अस्य राज्ञः आयुधं धनुःशरादिकं वर्म कवचं च  
 निहितं भवति तत्रेत्यध्ययस्य सार्वविभक्तिवात् शग्मं सुखकरं विश्वाहा सर्वदा सुमनस्यमानाः  
 सुखमनसो भवन्तो वयं पायवो भरद्वाजाः उपसदेम उपगच्छेम ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

स्वादुषंसदं पितरो वयोधाः कृच्छ्रेऽश्रितः शर्क्तीवन्तो गभीराः ।  
 चित्रसेना इषुवला अमृधाः सतोर्वीरा उरवो व्रातसाहाः ॥ ९ ॥  
 स्वादुःसंसदं । पितरः । वयःऽधाः । कृच्छ्रेऽश्रितः ।  
 शर्क्तीवन्तः । गभीराः । चित्रसेनाः । इषुवलाः ।  
 अमृधाः । सतःऽवीराः । उरवः । व्रातसाहाः ॥ ९ ॥

अत्र रथमोपस्तुतिः पितरो रथस्य पालयितारः स्वादुषं सद्ः शत्रूणां स्वादुन्यन्ने संसीद-  
न्तः शत्रूणामन्नमयसादयन्तो वा वयोधाः अन्नस्य दातारः कृच्छ्रे श्रितः आपदि श्रयन्तः श-  
किरायुधविशेषः तद्वन्तः शक्तीवन्तः शक्तिहस्ताइति यावत् । यद्वा शक्तिर्भूते तद्वन्तः गभीराः अ-  
नाधृष्याः चित्रसेनाः दर्शनीयसेनाः इषुयलाः बाणबलाः अशुभ्राः हिंसितुमशक्याः सवोधीराः  
प्राज्ञवीर्याः । तथाचयास्कः—तिरः सतइति प्राक्स्य तिरः स्तीर्णभवति सतः संसृतं भवतीति ।  
उरवोमहान्तः वातसहाः समूहानामभिमवितारोभवन्तीति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

ब्राह्मणासः पितरः सोम्यासः शिवे नोद्यावापृथिवी अनेहसा ।  
पूषानः पातु दुरितादृतादृधोरक्षा मार्किर्नो अघर्शंस ईशत ॥ १० ॥ २० ॥

ब्राह्मणासः । पितरः । सोम्यासः । शिवे इति । नः ।

द्यावापृथिवी इति । अनेहसा । पूषा नः । पातु । दुःऽदृतात् ।

ऋतदृधः । रक्ष । मार्किः । नः । अघर्शंसः । ईशत ॥ १० ॥ २० ॥

ब्राह्मणासो हे ब्राह्मणाः पितरः ऋतावृधः ऋतस्य यज्ञस्य वा वर्धयितारः सोम्यासः सोमा-  
र्हाः सोमसंपादिनो वा तथाचयास्कः—सोम्याः सोमसंपादिनइति नोस्मान्, रक्षत रक्षेत्युपरित-  
नमेकवचनान्तं सत्यपिव्यवधाने बहुवचनान्ततया विपरिणतं सद्नसंबध्यते अभ्याहारस्याति  
जघम्यत्वात् । किं च अनेहसा अपाप्ते द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्या नोस्माकं शिवे सुखकृतौ भ-  
वतां पूषा पोषको देवोपि नोस्मान्, दुरितात् दुष्कृतात्पातु रक्षतु । नोस्माकमघर्शंसः पापशंसः  
शत्रुरपिमाकिरीशत माईष्ट ॥ १० ॥

इति पंचमस्य प्रथमे विशोवर्गः ॥ २० ॥

अथैकादशी—

सुपर्णवस्तेमृगो अस्यादन्तो गोभिः संनद्धापतति प्रसूता ।

यत्रानरः संच विचद्रयन्ति तत्रास्मभ्युमिपर्वः शर्मयंसन् ॥ ११ ॥

सुष्टुपूर्णम् । वस्ते । मृगः । अस्याः । दन्तः । गोभिः । समुद्धनद्धा ।  
पतति । प्रदसृता । यत्र । नरः । सम् । च । वि । च । द्रवन्ति ।  
तत्र । अस्मभ्यम् । इषवः । शर्म । यंसन् ॥ ११ ॥

अस्याश्चीपवः स्तूपन्ते सुपूर्णं शोभनं वाजं वस्ते इयमिपुर्धारयति अस्याइपोः मृगोष्ठ  
गावयवः शृंगं दन्तोभवति इषवः काश्चिद्दन्तमुखाभवन्ति हि अथवा अस्या दन्तः मृगः  
शत्रून् धृगयभाषोभवति किं च गोभिः गोविकारैः स्नायुभिः सन्नद्धा सम्पकृचद्धा अथवा गौ-  
रिति ज्यानाम तथा संबद्धा अत्रवचनव्यत्ययः तथाचनिगमः—वृक्षेवृक्षेनियतामीमयद्वीरिति ।  
अस्यायमर्थः—वृक्षेवृक्षे धनुषि धनुषि गौर्ग्यानिपता भीमयत् शब्दं करोतीति तथा च या-  
स्कः—वृक्षे वृक्षे धनुषि धनुषि वृक्षोत्रश्चनात् वृत्वा क्षां तिष्ठतीतिवा क्षाक्षियतेर्निवासकर्मणो-  
नियतामीमयद्वीः शब्दं करोति भीमयतिः शब्दकर्मति । प्रसूता भेरिता सती पतति यत्र युद्धे नरः  
संच सहच विच पृथक्च द्रवन्तिचरन्ति तत्रास्मभ्यं इषवः शराः शर्म सुखं यंसन् प्रयच्छन्तु  
तथा च यास्कः—सुपूर्णं वस्त इति याजानभिप्रेत्य मृगमयोस्यादन्तोमृगपतेर्वांगोभिः  
सन्नद्धापतति प्रसूतेति व्याख्यातं यत्र नराः संद्रवन्तिच तत्रास्मभ्यमिषवःशर्मशरणं  
प्रयच्छन्तिवति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

ऋजीतेपरिवृद्धिग्धिनोऽमाभवतुनस्तनूः ।

सोमोअधिब्रवीतुनोदितिःशर्मयच्छतु ॥ १२ ॥

ऋजीति । परि । वृद्धि । नः । अश्मा । भवतु । नः । तनूः ।

सोमः । अधि । ब्रवीतु । नः । अदितिः । शर्म । यच्छतु ॥ १२ ॥

ऋजीति ऋजुगच्छतीःयूजीतिरिपुः हेइपो नोस्मान् परिवृद्धि परित्रो वेर्षय नोस्माकं  
तनूः शरीरं अश्मा भवतु अश्वदभेषा दटा भवतु किंच नोस्मभ्यं सोमोधिब्रवीतु पक्षपातेन  
ब्रवीतु अदितिरपि शर्म सुखं यच्छतु ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

आजङ्घन्ति सान्वेषां जघनान् उपजिघ्रते ।

अश्वानि प्रचेतसो श्वान् समत्सु चोदय ॥ १३ ॥

आ । जङ्घन्ति । सानु । एषाम् । जघनान् । उप । जिघ्रते ।

अश्वैः अजनि । प्रचेतसः । अश्वान् । समत्सु । चोदय ॥ १३ ॥

अश्वानि अश्वानां क्षेत्रे करो यया प्रचेतसः प्रकृष्टज्ञानाः सादिनः सारथयोवा  
एषामश्वानां सानु सानूनि सक्थीनि आजंघन्ति व्याघ्रंति जघनान् जघनानि उपजिघ्रते उप-  
जिघ्रति सा त्वं समत्सु संग्रामेषु अश्वान् चोदय प्रेरय । तथाच यास्कः—आघ्रंति सानून्वेषां  
सारणानि सक्थीनि सक्थिसचतेरासक्तोस्मिन् कायोजघनानि चोपघ्रंति जघनं जघन्यतेरश्वान्-  
जनिप्रचेतसः प्रकृष्टचेतसोश्वान् समत्सु समरणेषु संग्रामेषु चोदयेति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अहिरिव भोगैः पर्येतियाहुं ज्यायाहितिं परित्राधमानः ।

हस्तघ्नो विश्वा वयुनानि विद्वान् पुमान् पुमांसं परिपातु विश्वतः ॥ १४ ॥

अहिः इद्व । भोगैः । परि । एति । वाहुम् । ज्यायाः ।

हेतिम् । परि इवाधमानः । हस्तघ्नः । विश्वा । वयुनानि ।

विद्वान् । पुमान् । पुमांसम् । परि । पातु । विश्वतः ॥ १४ ॥

अत्र धन्विनः प्रकोष्ठे बन्धनीयस्य हस्तघ्नस्य स्तुतिः हस्तघ्नः हस्वे हस्तसमीपे धर्तृनि  
प्रकोष्ठे स्थितः सन् ज्याया हन्यतइति हस्तघ्नः घञर्थेकविधानमिति कः ज्यायाः हेतिं ज्याहि-  
तुकां हिंसां परित्राधमानः निवारयन् भोगैः शरीरेण वचनव्यत्ययः अहिरिव सर्पइव वाहुं प्रको-  
ष्ठं लक्षणया बाहुशब्दः प्रकोष्ठे धर्तते पर्येति परिवेष्टयति किंच निश्वा विश्वानि वयुनानि ज्ञानानि  
ज्ञातव्यानि माया वयुनमिति तन्नामस्तु पाठात् विद्वान् जानन् पुमान् पौरुषोपेतः स्वयं पुमांसं ध-  
न्विनं विश्वतः सर्वतः परिपातु रक्षति तथाच यास्कः—अहिरिव भोगैः परिवेष्टयति वाहुं ज्याया-  
वत्परित्रायमाणो हस्तघ्नः सर्वाणि प्रज्ञानानि प्रजानन् पुमान् पुरुषना भवति पुंसतेर्धैर्वि ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

आलाक्तायारुक्षीर्ण्यथोयस्याअयोमुखम् ।

इदंपूर्जन्यरेतस्र्इष्वैदेव्यैबृहन्नमः ॥ १५ ॥ २१ ॥

आलंक्षक्ता । या । रुक्षशीर्णा । अथो इति । यस्याः । अर्थः ।

मुखम् । इदम् । पूर्जन्यरेतसे । इष्वैदेव्यै बृहत् । नमः ॥ १५ ॥ २१ ॥

या इषुः आलाका आलेन विषेणाका रुक्षशीर्णा इन्वृशिरस्का अर्तेहिंसाकर्मणोरुक्षान्वो  
त्पत्तिः शृंगशीर्णा वा अथो किंच यस्याः इपोर्मुत्वं अपयः अयोमयं भवति पर्जन्यरेतसे पर्ज-  
न्यः रेतोयस्याः सापर्जन्यरेताः तस्यै पर्जन्यकार्यभूतायै शरकांडस्य पर्जन्यजन्यत्वात् बृहत्  
बृहत्यै तस्यै इष्वै देव्यै इदं नमः क्रियतइति ॥ १५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ षोडशी-

अवसृष्टापरापत्तशरव्येब्रह्मसंशिते ।

गच्छामित्रान्प्रपद्यस्वमामीपांकंचनोच्छ्रियः ॥ १६ ॥

अवसृष्टष्टा । परा । पत्त । शरव्ये । ब्रह्मसंशिते । गच्छ । अमित्रान् ।

प्र । पद्यस्व । मा । अमीपाम् । कम् । चन । उत् । श्रियः ॥ १६ ॥

ब्रह्मसंशिते मंत्रेण तीक्ष्णीकृते शरव्ये हिंसाकुशले इपो त्वं अवसृष्टा क्षिप्ता परापत्त परा-  
गच्छ इतोदेशाद्गच्छ च अमित्रान् हिंसकान् प्रपद्यस्व मामुहि च अमीषाममित्राणां मध्ये कंचन  
कंचिदपि मात्रच्छ्रियः अवशिष्टं माकुरु ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

यत्रवाणाःसंपतंतिकुमाराविशिखाइव ।

तत्रानोब्रह्मणस्पतिर्गदितिःशर्मयच्छतुविश्वाहाशर्मयच्छतु ॥ १७ ॥

यत्र । वाणाः । सम्पतन्ति । कुमाराः । विशिखाःइव ।

तत्र । नः । ब्रह्मणः । पतिः । अर्दितिः । शर्म ।

यच्छतु । विश्वार्हा । शर्म । यच्छतु ॥ १७ ॥

यत्र युद्धे कुमारः विशिखाइव मुंडिताइव वाणाः संपतन्ति तत्र नोस्मभ्यं ब्रह्मणस्पतिः  
शर्म सुखं विश्वाहा सर्वदा यच्छतु अदितिश्च शर्म यच्छतु द्विरुकिरादरार्था ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

मर्माणितेवर्मणाछादयामिसोमस्त्वारामृतेनानुवस्ताम् ।  
उरोर्वरीघोवरुणस्तेरुणोतुजयन्तत्वानुदेवामदन्तु ॥ १८ ॥  
मर्माणि । ते । वर्मणा । छादयामि । सोमः । त्वा । राजा ।  
अमृतेन । अनु । वस्ताम् । उरोः । वरीघः । वरुणः ।  
ते । रुणोतु । जयन्तम् । त्वा । अनु । देवाः । मदन्तु ॥ १८ ॥

हे राजन् ते त्वदीयानिमर्माणि येषु स्थानेषु विद्धः सद्योत्रियते तानि मर्माणि वर्मणा क-  
वचेन छादयामि सोमोराजा त्वा त्वां अनु मर्मच्छादनानंतरममृतेन वस्तां आच्छादयतु । किंच  
वरुणोऽपि ते तुभ्यं उरोर्वरीयः उरुतरं सुखं रुणोतु करोतु । जयन्तं त्वा त्वां देवाः सर्वेपि अनुम-  
दन्तु अनुहृष्यन्तु ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

योनःस्वोअरणायश्चेनिष्टयोजिघांसति ।  
देवास्तंसर्वेधूर्वन्तुब्रह्मवर्मममान्तरम् ॥ १९ ॥ २२ ॥

यः । नः । स्वः । अरणः । यः । च । निष्टयः । जिघांसति ।  
देवाः । तम् । सर्वे । धूर्वन्तु । ब्रह्म । वर्म । मम । अन्तरम् ॥ १९ ॥ २२ ॥

यः स्वोज्ञातिः अरणः अरममाणः यश्च निष्टयः तिरोभूतः दूरेस्थितः नोस्पान् जिघांस-  
ति हन्तुमिच्छति तं देवाः सर्वे देवाः धूर्वन्तु हिंसन्तु ब्रह्म मंत्रोमम अंतरं शराणां निवारकं वर्म  
विधत्ते ॥ १९ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

॥ इति पष्ठे मंडले षष्ठोऽनुवाकः ॥ ६ ॥

॥ इति भारद्वाजं पष्ठं मंडलं समाप्तं ॥

॥ वासिष्ठे सप्तमे मंडले षडनुवाकाः तत्र प्रथमेनुवाके सप्तदश सूक्तानि तत्राग्निनरइति पंचविंशत्पृथक् प्रथमं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—अग्निपंचाधिका विराजोष्टादशाघाडति सप्तमं मंडलं वसिष्ठो परपदित्युक्तत्वान्मंडलदृष्टा वसिष्ठऋषिः आदितोष्टादश विराजरूपेकादशकाः शिष्टा अनादेशपरिभाषया त्रिष्टुभः मंडलादिपरिभाषया अग्निदेवता विश्वजितोदं सूक्तं आज्यशस्त्रं सूत्रितं च—विश्वजितोऽग्निनरइत्याज्यमिति । अत्रेश्वतुर्वीराख्ये चतुरात्रे चतुर्थेऽहनि इदमेवसूक्तमाज्यशस्त्रं सूत्र्यते हि—अग्निनरइतिचतुर्थेइति व्यूह्णे दशरात्रे चतुर्थेऽहनि इदं सूक्तं जातवेदस्य निविद्धानं सूत्रितं च—अग्निनरइत्याग्निमारुतमिति । महात्रवेयीदमाज्यशस्त्रं तथैव पंचवारण्यके सूत्र्यते—आज्यपत्रगेविश्वजितइति । प्रातरनुवाके त्वमग्नेवस्तनित्यादीनामनुष्टुभां स्थाने आयस्त्वचः प्रक्षेपणीयः सूत्र्यते हि—दशमेहन्यनुष्टुभांस्थानोऽग्निनरोदीधितिभिररण्योरिति त्वचमाग्नेये कताविति । आद्याः पञ्चनः तस्मिन्नेवाहनि आग्निमारुते शस्त्रे स्तोत्रियानुरूपार्थाः सूत्रितं च—अग्निनरोदीधितिभिररण्योरिति स्तोत्रियानुरूपाविति । मंडलादिहोमेष्पेया । आधाने तृतीयायामिष्टौ प्रेक्षइति स्विष्टकृतोनुवाक्या सूत्रितं च—प्रेक्षोअग्रइमोअग्रइति संयाज्ये इति । एवमन्यत्रापि दीक्षणीयादिषु स्विष्टकृतोनुवाक्या । प्रायणीषेष्टौ सेदग्निरग्नीनित्यादिके द्वे स्विष्टकृतौ याज्यानुवाक्ये सूत्रितं च—सेदग्निरग्नीरत्यस्त्वन्यानि द्वे संयाज्ये इति । आधाने तृतीयायामिष्टौ । इमोअग्रइति स्विष्टकृतो याज्या सूत्रितं च—इमोअग्रइति संयाज्ये इति । एवमन्यत्रापि दीक्षणीयादिषु एषा सौविष्टकृतौयाज्या प्रातरनुवाकाग्नेये क्रतौ वैष्टुभे छंदसि आश्विनशस्त्रे च त्वमग्नेसुहवइत्याद्याः पंचचर्चः सूत्रितं च—त्वमग्नेसुहवैरण्यवसंदृगिति ।

तत्र प्रथमा—

अग्निनरोदीधितिभिरण्योर्हस्तं च्युतीजनयन्तप्रशस्तम् ।

दूरेदृशंगृहपतिमथ्युम् ॥ १ ॥

अग्निम् । नरः । दीधितिःभिः । अरण्योः । हस्तं च्युती । जनयन्त ।

प्रशस्तम् । दूरेदृशं । गृहपतिम् । अथ्युम् ॥ १ ॥

नरो नेतारऋत्विजः प्रशस्तं प्रकपेण स्तुवं दूरेदृशं दूरेदृश्यमानं दूरेपश्यन्तं वा गृहपतिं गृहाणां पालकं अथ्युम् आगम्यमत्नवत्संवाग्निं अरण्योर्विद्यमानं हस्तच्युती हस्तप्रच्युत्या हस्तागत्या दीधितिभिः अंगुलिभिः जनयन्त दीधिवयोंगुल्यो भयन्ति धीपन्ते कर्मस्वरणी प्रत्युत्पन्ने



अग्निस्मरणाज्जायतइतिवा हस्तच्युती हस्तमच्युत्या जनयंत मशस्तं दूरेदर्शनं गृहपति-  
मतनयन्तमिति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तमग्निमस्तेवसवोन्यृण्वन्त्सुप्रतिचक्षमवसेकुतश्चित् ।  
दक्षाय्योयोदमआसन्तित्यः ॥ २ ॥

तम् । अग्निम् । अस्ते । वसवः । नि । ऋण्वन् । सुप्रतिचक्षम् ।  
अवसे । कुतः । चित् । दक्षाय्यः । यः । दमे । आस । नित्यः ॥ २ ॥

योग्निः दमे गृहे दक्षाय्यः पूजनीयो हविर्भिः समर्धनीयोवा नित्यो जलः आस बभूव  
तं सुप्रतिचक्षं सुप्रतिदर्शनमग्निं कुतश्चित् सर्वस्मादपि भयहेतोः अवसे रक्षणाय वसवो वास-  
काः ये वसिष्ठा अस्ते गृहे न्यृण्वन् न्यदधुः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रेद्धोअग्नेदीदिहिंपुरोनोजस्रयासूम्यायविष्ट ।  
त्वांशश्वन्तउपयन्तिवाजाः ॥ ३ ॥

प्रद्वद्धः । अग्ने । दीदिहि । पुरः । नः । अजस्रया । सूम्या ।  
यविष्ट । त्वाम् । शश्वन्तः । उप । यन्ति । वाजाः ॥ ३ ॥

यविष्ट युतम हे अग्ने प्रेद्धः प्रकर्षेण समिद्धस्त्वं अजस्रया सरणशीलया सूम्यां ज्वाल-  
या नोस्मदर्थं पुरः पुरस्तादाहवनीयायतने दीदिहि दीप्यस्व त्वां शश्वन्तो बहवः वाजाः  
अन्नानि हवींषि उपयन्ति उपगच्छन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रतेअन्नयोभिभ्योवरुनिःसुवीरांसःशोशुचन्तद्युमन्तः ।  
यत्रानरःसुमासतेसुजाताः ॥ ४ ॥

प्र । ते । अग्रयः । अग्निहभ्यः । वरम् । निः । सुहवीरासः । शोशुचन्त ।  
युद्धमन्तः । यत्र । नरः । समुद्रासते । सुद्रजाताः ॥ ४ ॥

अग्निहो लौकिकेभ्योऽग्निह्यः वरं अत्यन्तं धुमन्तोदीभिर्मन्तः सुवीरासः कल्पाणपुत्रपौत्र-  
प्रदाः ते अग्रयो प्रनिःशोशुचन्त प्रकपेण नितरां दीप्यन्ते यत्र येष्वग्निपु सुजाताः सुजन्मानः  
नरः कर्मणां नेतारो यजमाना ऋत्विजो वा समासते सहासते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

दानोअग्नेधियारथिसुवीरस्वपत्यंसहस्यप्रशस्तम् ।  
नययावातरंतिपातुमावान् ॥ ५ ॥ २३ ॥

दाः । नः । अग्ने । धिया । रथिम् । सुहवीरम् । सुद्रअपत्यम् ।  
सहस्य । प्रशस्तम् । न । यम् । यावा । तरंति ।  
यातुद्दमावान् ॥ ५ ॥ २३ ॥

सहस्य अग्निभवकुशल हे अग्ने सुवीरं शोभनपुत्रपौत्रोपेतं स्वपत्यं शोभनपौत्रोपेतं प्रश-  
स्तं श्रेष्ठं रथि धनं धिया स्तोत्रेण नोस्मभ्यं दाः देहि यं रथिं यावा अग्निगन्ता शत्रुः यातुमाया-  
न् हिंसायानिर्गतः नष्टोपाभावध्छांदसः यद्वा हिंसायुक्तः परोवतिर्मत्वर्थायः पूरकः न तरति न-  
बाधते ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे त्रयोविंशो वर्गः ॥ २३ ॥

अथ षष्ठी-

उपयमेतियुवतिःसुदक्षंदोपावस्तोर्हविष्मतीघृताची ।  
उपस्वेनमरमतिर्वसूयुः ॥ ६ ॥

उपं । यम् । एतिं । युवतिः । सुद्रदक्षम् । दोपा । वस्तोः ।  
हविष्मती । घृताची । उपं । स्वा । एनुम् । अरमतिः । वसूद्रयुः ॥ ६ ॥

सुदक्षं सुवत्तं परमं हविष्मती हविषा युक्ता घृताची घृतमंचतीति घृताची जुहूः युवतिः  
अग्निना नित्ययुक्ता दोपा वस्तोः रात्रावहनि च उपैति उपगच्छति तमेनं स्वा स्वकीया अरम-  
तिः दीतिः वसूयुः स्तोत्राणां धनमिच्छन्ती उपैति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

विश्वाअग्नेपदहारातीर्येभिस्तपोभिरदहोजरूथम् ।  
प्रनिस्वरंचातयस्वामीवाम् ॥ ७ ॥

विश्वाः । अग्ने । अपं । दह । अरातीः । येभिः । तपःभिः । अदहः ।  
जरूथम् । प्र । निस्वरम् । चातयस्व । अमीवाम् ॥ ७ ॥

हे अग्ने विश्वा विश्वान् अरातीः शत्रून् तपोभिस्तेजोभिः अपदह येभिः यैस्तपोभिः  
जरूथं परुशशब्दकारिणं राक्षसं गुणातेरूथमत्ययेसति जरूथशब्दनिष्पत्तिः अदहो दहति । किं  
च अमीवां रोगं निस्वरं न्यकृत्वोपतापं यथाभवति तथा सृष्टशब्दोपतापयोरितिघातुः प्रचातयस्व  
प्रकर्षेण नाशय चततिर्गत्पर्थेविति षट्भास्करमिश्रः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

आयस्तेअग्रइधतेअनीकंवसिष्ठशुकृदीदिवःपावक ।  
उतोनेष्टभिःस्तवथैरिहस्याः ॥ ८ ॥

आ । यः । ते । अग्ने । इधते । अनीकम् । वसिष्ठ शुकं ।  
दीदिवः । पावक । उतो इति । नुः । एभिः । स्तवथैः । इह । स्याः ॥८॥

वसिष्ठ भ्रेष्ठ शुकं सुन्न दीदिवः दीव पावक शोधक हे अग्ने ते तव अनीकं तेजः यः आ  
इधते समेधयति तस्येव नोस्माकं उतो अपि च येभिः स्तवथैः स्तोत्रैः इहास्मिन्यज्ञे स्याः भव ॥८॥

अथ नवमी-

विधेतेअग्नेजेजिरेअनीकंमर्तानरःपित्र्यासःपुरुत्रा ।  
उतोनेष्टभिःसुमनाइहस्याः ॥ ९ ॥

वि । ये । ते । अग्ने । जेजिरे । अनीकम् । मर्ताः । नरः । पित्र्यासः ।  
पुरुत्रा । उतो इति । नुः । एभिः । सुमनाः । इह । स्याः ॥ ९ ॥

हे अग्ने ते तव अनीकं तेजः पित्र्यासः पितृहिताः आपंयावा मर्ता मनुष्याः नरः कर्मणां ने-  
तारो ये यजमानाः पुरुत्रा बहुषु देशेषु विभ्रेजिरे विभ्रजन्त आदधुरितियावत् तेषामिव नोस्मा-  
कं उतो अपि एभिः स्तुतैः सह स्तोत्रैर्वा सुमना अनुग्राहकमताः सन् इह यज्ञे स्याः भव ॥९॥

अथ दशमी—

इमेनरोहृत्त्रहृत्येषुशूराविश्वाअदेवीरभिसन्तुमायाः ।  
येमेधिर्यपनयन्तप्रशस्ताम् ॥ १० ॥ २४ ॥

इमे । नरः । हृत्त्रहृत्येषु । शूराः । विश्वाः । अदेवीः । अग्निः ।  
सन्तु । मायाः । ये । मे । धिर्यम् । पनयन्त । प्रशस्ताम् ॥ १० ॥ २४ ॥

ये मनुष्याः मे मदीयां प्रशस्तां प्रकृष्टां धियं कर्म स्तुतिं वा पनयन्त स्तुवन्ति ब्रुवन्ति वा  
तइमे मयि स्निग्धा नरो मनुष्या बृहहृत्येषु संगामेषु शूराः अदेवीरासुरीः विश्वाः सर्वाः मायाः  
अभिसन्तु अभिभवन्तु ॥ १० ॥

॥ इतिपंचमस्य प्रथमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथैकादशी—

माशूनैअग्नेनिर्पदामनृणांमाशोर्पसोवीरतापरित्वा ।  
प्रजावतीपुदुर्यासुदुर्य ॥ ११ ॥

मा । शूनै । अग्ने । नि । सदा । नृणाम् । मा । अशोर्पसः ।  
अवीरता । परि । त्वा । प्रजावतीसु । दुर्यासु । दुर्य ॥ ११ ॥

हे अग्ने शून्ये पुत्रादिरहिते गृहे मानिषदाम न निवसाम नृणामन्येषां च गृहे मा-  
निषदाम दुर्य गृहेऽग्नोहित हे अग्ने अशोर्पसः अपुत्राः बोक्म शोप इति पुत्रनामसु पाठात् अवीर-  
ता अवीरतया युक्ताथ सन्तः स्वा तां परिचरन्तः प्रजावतीष्वेव दुर्यासु गृहेषु निवसाम ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

यमश्वीनित्यमुपयार्ति यज्ञप्रजावन्तस्वपत्यंक्षयंनः ।  
स्वर्जन्मनाशोर्पसावावृधानम् ॥ १२ ॥

यम् । अश्वी । नित्यम् । उपयार्ति । यज्ञम् । प्रजावन्तम्  
सुःअपत्यम् । क्षयं । नः । स्वर्जन्मना । शोर्पसा । वृधानम् ॥ १२ ॥

यं यज्ञं यज्ञाश्रयं अग्नीं अश्ववानग्निः नित्यमुपधाति तं प्रजावन्तं भृत्यादिसहितं स्वपार्यं शोभनसंतानोपेतं स्वजन्मना औरत्सेन शेषसा पुत्रेण ववृधानं वर्धमानं क्षयं गृहं नोस्मान्यं हे अग्ने देहीति शेषः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

पाहिनांअग्नेरक्षसोअर्जुष्टात्पाहिधूर्तेरररूपोअघायोः ।

त्वायुजापृतनायूर्भिष्याम् ॥ १३ ॥

पाहि । नः । अग्ने । रक्षसः । अर्जुष्टात् । पाहि । धूर्तेः । अररुपः ।

अघृष्टयोः । त्वा । युजा । पृतनाष्टयून् । अग्नि । स्याम् ॥ १३ ॥

हे अग्ने नोस्मान् अजुष्टात् अग्नीतिविषयात् रक्षसो राक्षसात् पाहि रक्ष किं च अररु-  
पोऽदातुः अघायोः पापमिच्छतः धूर्तेर्हिसकात् पाहि । अग्नि च त्वा त्वया युजा सहायभूतेन  
पृतनायून् पृतनाकामान् अभिष्यां अहमग्निभवेयं ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

सेद्मिर्ग्रीरत्यस्त्वन्यान्पत्रवाजीतनयोवीळुपाणिः ।

सहस्रपाथाअक्षरांसमेति ॥ १४ ॥

सः । इत् । अग्निः । अग्नीन् । अर्ति । अस्तु । अन्यान् । यत्र । वाजी ।

तनयः । वीळुपाणिः । सहस्रपाथाः । अक्षरां । समृष्टएति ॥ १४ ॥

स इत् स एवाग्निः आहवनीयादिरस्यदीयः अन्यान्वितरानन्यदीयानग्नीन् अत्यस्तु अति-  
भवतु यत्र यस्मिन्नग्नौ वाजी अशानवान् बलवान् वा वीळुपाणिः दृढहस्तः वीळु ष्यौत्रमिति ब-  
लनामस्तु पाठात् सहस्रपाथाः बह्वचः बहुस्थानोवा बहुदकोवा तनयोस्मत्पुत्रः अक्षरा अक्षरेण  
क्षयरहितेन स्तोत्रेण समेति सम्यक् परिचरन्नेति सपर्यपुनवतएवाग्निरन्यदीयानग्नीन्भिभ-  
वतीति भावः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

सेद्मिर्द्यौर्वनुष्यतोनिपार्तिसमेद्धारुमेहंसउरुष्यात् ।

सुजातासुःपरिचरन्तिवीराः ॥ १५ ॥ २५ ॥

सः । इत् । अग्निः । यः । वनुष्यतः । निष्पाति । समऽएद्वारम् ।  
अंहसः । उरुष्यात् । सुऽजातासः । परि । चरन्ति । वीराः ॥१५॥२५॥

यः समेद्वारं प्रबोधकं वनुष्यतो हिंसकान् वनुष्यतिर्हितिकर्मेतिधास्कः । उरुष्यात् अधि-  
कादंहसः पापाच्च निपाति अत्यन्तं रक्षति यं च सुजातासः सुजन्मानएव वीराः स्तोत्रारः सु-  
तावा परिचरन्ति सद्म सएवाग्निः ॥१५॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे पंचविंशो वर्गः ॥२५॥

अथ षोडशी-

अयंसोअग्निराहुंतःपुरुत्रायमीशानःसमिदिन्धेहविष्मान् ।  
परियमेत्यध्वरेपुहोता ॥ १६ ॥

अयम् । सः । अग्निः । आहुंतः । पुरुत्रा । यम् । ईशानः । सम् ।  
इत् । इन्धे । हविष्मान् । परि । यम् । एति । अध्वरेपुं । होता ॥१६॥

यमग्निं ईशानः सध्वजः ऐश्वर्यमिच्छन् वा हविष्मान् यजमानः समिदिन्धे सम्यग्दीपय-  
विषं चाध्वरेषु हिंसारहितेषु यज्ञेषु होता देवानामाह्वाता पर्येति परिगच्छति सोयमग्निः पुरुत्रा  
बहुषु देशेषु बहुषु यज्ञेषुवा आहुतः आहुतिभिरभिहुतः ॥१६॥

अथ सप्तदशी-

त्वेअग्नेआह्वनानिभूरीशानासआजुहुयामनित्या ।  
उभाकृण्वन्तोवहृतूमियेधे ॥ १७ ॥

त्वे इति । अग्ने । आहुह्वनानि । भूरि । ईशानासः । आ । जुहुयाम् ।  
नित्या । उभा । कृण्वन्तः । वहृतू इति । मियेधे ॥ १७ ॥

हे अग्ने त्वे त्वमि ईशानासः धनानामीश्वराः सन्तः नित्या नित्यान्पग्निहोत्रादीनि उभा  
उभौ बहव बहनहेतू स्तोत्रं शलं च कृण्वन्तः कुर्वन्तः मियेधे यज्ञे भूरि बहूनि आह्वनानि  
हवींषि आजुहुयाम आहुह्वाम ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

इमोअग्नेवीततमानिहव्याजस्रोवक्षिदेवतातिमच्छ ।

प्रतिनईसुरभीणिव्यन्तु ॥ १८ ॥

इमो इति । अग्ने । वीतइतमानि । हव्या । अजस्रः । वक्षि ।

देवइतातिम् । अच्छ । प्रति । नः । ईम् । सुरभीणि । व्यन्तु ॥ १८ ॥

हे अग्ने त्वं अजस्रः अनवरतः सन् इमो इमानि वीततमानि अविशयेन कान्तानि हव्या हव्यानि देवतातिं देवानां समूहं अभिवक्षि वह अच्छ गच्छ च नोस्मदीयानि सुरभीणि शोभनानि ई एतानि हव्यानि देवाः प्रतिव्यन्तु मत्प्रेकं कामयन्तां ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

मानोअग्नेवीरतिपरादादुर्वाससेमंतयेमानोअस्यै ।

मानःक्षुधेमारक्षसंक्रतावोमानोदमेमावनआजुहूर्थाः ॥ १९ ॥

मा । नः । अग्ने । अवीरति । परा । दाः । दुःइवाससे । अमंतये ।

मा । नः । अस्यै । मा । नः । क्षुधे । मा । रक्षसे । क्रतइवः ।

मा । नः । दमे । मा । वने । आ । जुहूर्थाः ॥ १९ ॥

हे अग्ने नोस्मान् अवीरते अपुत्रतायै मापरादाः मादेहि दुर्वाससे दुष्टवस्त्राय च नोमापरादाः अस्यै अमंतये अभिहान्यै नोस्मान् मापरादाः क्षुधे अशनामायै नोस्मान् माच परादाः रक्षसे वलिने चास्मान् मापरादाः हेक्रतावः सत्ययज्ञे नोस्मान् दमे गृहे माजुहूर्थाः माहिंसीः हुर्छांकौटिस्त्रेइति धातुः वनेचास्मान् माजुहूर्थाः ॥ १९ ॥

अथविंशी-

नूमेब्रह्माण्यमुच्छशाधित्वंदेवमघवंत्र्यःसुपूदः ।

रातौस्फामोअघांसुआतेयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ २० ॥ २६ ॥

नु । मे । ब्रह्माणि । अग्ने । उत् । शशाधि । त्वम् । देव । मघवन्इभ्यः ।

सुपूदः । रातौ । स्याम् । उभयांसः । आ । ते । यूयम् । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नुः ॥ २० ॥ २६ ॥

हे अग्ने मे मम मर्दर्थं ब्रह्माणि अजानि नु क्षिप्रमुच्छशाधि उत्कर्षेण शोचिमानि कुरु । किं च हे देव द्योतमानाग्ने मघवद्भ्योहविष्मद्भ्योस्मभ्यं सुपुदः अजानि मेरय । ते त्वदीयायां रावौ दाने उभयासः स्तोत्रिणः शस्त्रिणश्च अयवा स्तुवन्तो यजमानाश्च वयं आस्याम अत्यर्थं भवेम नोस्मान् यूयं त्वं त्वत्परिवाराश्च सर्वे स्वस्तिभिरविनाशिभिर्मंगलैः । तथा च यास्कः—स्व-स्तोत्पविनाशिनामास्तिरभिपूजितः स्वस्तीति सदा पात रक्षत ॥ २० ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे षड्विंशो वर्गः ॥ २६ ॥

अथैकविंशी—

त्वमग्नेसुहवोरण्वसन्दृक्सुदीतीसूनोसहस्रोदिदीहि ।

मात्वेसचातनयेनित्येआधृक्मावीरोअस्मन्नर्योविदासीत् ॥ २१ ॥

त्वम् । अग्ने । सुहवः । रण्वऽसन्दृक् । सुहृदीती । सूनो इति । सहस्रः ।

दिदीहि । मा । त्वे इति । सचा । तनये । नित्ये । आ । धृक् । मा । वरिः ।

अस्मत् । नर्यः । वि । दासीत् ॥ २१ ॥

सहस्रःस्र्लो सहस्रःस्रुत हे अग्ने सुहवः स्वाह्वानः रण्वसन्दृक् रमणीयसंदर्शनस्त्वं सुदी-  
ती शोभनया दीप्त्या दिदीहि दीप्यस्व । किं च तनये नित्ये औरसे पुत्रे त्वे त्वंसचा सहायभूतः  
मा आधक् मा अभिधाक्षीः । अपि च अस्मत् पृथग्भूतः अस्माकं वा षड्वर्षे पंचमी वीरः पुत्रः  
नर्यो नरहितः माविदासीत् मोपक्षीयत ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

मानोअग्नेदुर्भृतपेसचैपुदेवेद्वेष्वग्निपुप्रवोच ।

मातेअस्मान्दुर्मृतयोभृमाच्चिदेवस्यंसूनोसहसोनशन्त ॥ २२ ॥

मा । नः । अग्ने । दुःऽभृतये । सचा । एपु । देवऽदंऽद्वेषु । अग्निपुं ।

प्र । वोचः । मा । ते । अस्मान् । दुःऽमृतयः । भृमात् ।

चित् । देवस्य । सूनो इति । सहस्रः । नशन्त ॥ २२ ॥



हे अग्ने सचा सहायभूतस्त्वं देवेद्धेपु ऋत्विग्भिः समिद्धेषु एष्वग्निषु दुर्भृतये कृच्छुभर-  
णाय नोस्मान् मा प्रवोचः न ब्रूहि त्वत्सहायभूताअग्रयः यथा माम कृच्छ्रेणविभृयुः तथा ब्रूही-  
त्यर्थः किं च सहसः सूतो हे बलस्य पुत्राग्ने देवस्य द्योतमानस्य ते तव दुर्मतयो निग्रहबुद्धयः  
भृमाच्चिद् भ्रमादपि अत्र संपसारणं छान्दसं प्रमादादृषीत्यर्थः । अस्मान्मानशंत माव्याप्तुर्वंतु  
नशदितिव्याप्तिकर्मस्तु पाठात् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

समर्तोअग्नेस्वनीकरेवानमर्त्येयआजुहोतिहव्यम् ।  
सदेवतावसुवर्निदधातिधंसूरिरुर्थापृच्छमानुएति ॥ २३ ॥

सः । मर्तः । अग्ने । सुऽअनीक । रेवान् । अमर्त्ये । यः ।  
आऽजुहोति । हव्यम् । सः । देवता । वसुऽवर्निम् । दधाति ।  
यम् । सूरिः । अर्था । पृच्छमानः । एति ॥ २३ ॥

स्वनीक सुतेजस्क हे अग्ने अमर्त्ये अमनुष्ये देयतापनि त्वयि हव्यं हविः यआजुहोति  
समर्तो मनुष्यो रेवान् धनवान् भवति यं मर्त्यं सूरिः मात्रः अर्था धनादिकामः पृच्छमानः अ-  
साबुदारः कास्वइतिपृच्छन् एति अभिगच्छति स एव मनुष्यः देवता देवताभ्यो वसुवर्नि धन-  
पोषं दधाति धारयति यद्वा सदेवताभिः वसुवर्नि यजमानं दधाति धारयति यमग्निं सूरिः स्तो-  
ता अर्था प्रयोजनवान् पृच्छमानः कोसावग्निरिति पृच्छमानएति ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

महोनोअग्नेसुवितस्यविद्वान्त्रयिसूरिभ्यआवहावृहन्तम् ।  
येनवयंसंहसावन्मदेमाविक्षितामआयुंपासुवीराः ॥ २४ ॥

महः । नः । अग्ने । सुवितस्ये । विद्वान् । रयिम् । सूरिभ्यः ।  
आ । वृह । वृहन्तम् । येन । वयम् । संहसाऽवन् । मदेम ।  
अविक्षितासः । आयुंपा । सुवीराः ॥ २४ ॥

हे अग्ने नोस्मदीयस्य महो महतः सुवितस्य कल्याणस्य कर्मणो विद्वान् अस्मदीयं क-  
ल्याणं कर्म जानन्नित्यर्थः। त्वं सूरिभ्यः स्तोत्रभ्योस्मभ्यं बृहन्तं महान्तं रायिं धनं आवह र-  
यिमेव विशिनष्टि हे सहस्राबन् बल्यन्त्रे येन धनेन वयं स्तोतारः अविक्षितासः अविक्षीणाः  
आयुषा पूर्णायुषः सुवीराः कल्याणपुत्रपौत्राश्च सन्तो मदेम हृष्येम ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

नूमे ब्रह्माण्यमृच्छशाधित्वं देवमृचवन्त्र्यः सुपूदः ।

रातौ स्यामो भयास आतैयूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ २५ ॥ २७ ॥

नु । मे । ब्रह्माणि । अग्ने । उत् । शशाधि । त्वम् । देव ।

मृचवन्त्र्यः । सुपूदः । रातौ । स्याम् । उभयासः । आ । ते ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ २५ ॥ २७ ॥

इयच्छक् प्रागेव व्याख्याता ॥ २५ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्वियातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुद्धभूपाठसाम्राज्यधुरंधरेण सायणा-  
चार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये पंचमाष्टके प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥ १ ॥

## ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥



यस्य निःश्वसितं वेदा येवेदेभ्योत्थितं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

जुषस्वनइत्येकादशार्चं द्वितीयं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं त्रैष्टुभं आमशब्दोक्तत्वात् इदं तनूनपाद्-  
हितं समिद्धाद्याभिमिशेषाः प्रत्युचं देवताउक्ताः तथाचानुक्रम्यते—जुषस्वैकादशापमिति । प-  
शाविष्टाविदमापीसूक्तं सूत्रितं च—जुषस्वनःसमिधमिति वसिष्ठानामिति । पत्नीसंवाजे त्वाष्ट्या-  
गस्ययाज्या त्वाष्ट्रे पशावपिपुरोडाशस्यानुवाक्येयमिति पूर्वमुक्तम् ।

तत्र मथमा—

अ० जुषस्वनःसमिधमग्नेअद्यशोचाबृहद्यज्तंधूममृण्वन् ।

उपस्पृशदिव्यंसानुस्तूपैःसरश्मिभिस्ततनःसूर्यस्य ॥ १ ॥

जुषस्व । नः । समःइधम् । अग्ने । अद्य । शोचं । बृहत् । यजतम् ।

धूमम् । ऋण्वन् । उप । स्पृश । दिव्यम् । सानु । स्तूपैः । सम ।

रश्मिभिः । ततनः । सूर्यस्य ॥ १ ॥

हे अग्ने नोस्माकं समिधं अद्य जुषस्व सेवस्व यजतं यजनीयं पशस्तं धूमं ऋण्वन् घेर-  
यन् बृहदःपन्तं शोच दीव्यस्व च क्रिच दिव्यमन्तरिक्षभवं सानु समुच्छ्रितं स्तूपैः तैः रश्मिभिः  
उपस्पृश अपि च सूर्यस्य रश्मिभिस्तेजोभिः संततनः संगच्छस्व ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नराशंसस्यमहिमानमेपामुपस्तोपामयजतस्ययज्ञैः ।

येसुऋतवःशुचयोधियंधाःस्वदन्तिदेवाउभयानिहव्या ॥ २ ॥

नराशंसस्य । महिमानम् । एपाम् । उप । स्तोपाम् । यजतस्यं ।

यज्ञैः । ये । सुऋतवः । शुचयः । धियम्रधाः । स्वदन्ति । देवाः ।

उभयानि । हव्या ॥ २ ॥

ये देवाः सुकृतवः सुप्रज्ञाः सुकर्माणो वा शुचयो दीप्तिमन्तो धियंधाः कर्मणां धारयितारः उभयानि सौमिकानि च हविःसंस्थादीनि च हव्या हव्यानि स्वदंति स्वदयन्ति तेपमिषांमध्ये यज्ञैर्हविर्भिः स्तोत्रैर्वा यजतस्य यजनीयस्य नराशंसस्य नरैः प्रशंसनीयस्याग्निविशेषस्य महिमानं महत्त्वं उपस्तोषाम वयमुपस्तुमः तथा च यास्कः—नरा आसीनाः शंसंत्यग्निरितिशाकपूणि-नरैः प्रशस्यो भवति तस्यैषा भवति नराशंसस्य महिमानमेषामुपस्तोषामयजतस्य यज्ञैरेषु कर्मणाः शुचयो धियंधारयितारः स्वदयंतु देवा उभयानि हवीं पितो मंचेवराणि चेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ई॒ळे॒न्य॑वो॒ असु॑रं सु॒दक्षं॑ म॒न्त॒ दू॒तं॑ रो॒दसी॑ स॒त्य॒ वाचं॑म् ।

म॒नु॒ष्व॒द॒ग्नि॑म॒नु॒ना॒समि॑द्धं स॒म॒ध्व॒रा॒य॒स॒द॒मि॒न्म॒हे॒म ॥ ३ ॥

ई॒ळे॒न्य॑म् । वः । अ॒सु॒रम् । सु॒द॒क्षं॑म् । अ॒न्तः । दू॒तम् । रो॒द॒सी॒ इति॑ ।

। स॒त्य॒ वाचं॑म् । म॒नु॒ष्वत् । अ॒ग्नि॑म् । म॒नु॒ना॒ । स॒म॒इ॒द्धम् । स॒म् ।

अ॒ध्व॒रा॒य॑ । स॒द॒म् । इ॒त् । म॒हे॒म् ॥ ३ ॥

हे अध्वर्यवः वीपुयं ईळेन्यं स्तुत्यमसुरं बलवन्तं सुदक्षं सुप्रज्ञः रोदसी रोदस्योरन्वमध्ये दूतं देवानां हविर्वहनार्थं चरन्तं सत्यवाचं मनुष्वत् मनुष्यवत् मनुना समिद्धं यथेदानीं मनुष्याः समिन्धते तथा पूर्वं मनुना प्रजापतिना समिद्धमग्निमध्वराय यज्ञाय सद्मिद्धं सदैव संमहेप संपूजयत मध्यमपुरुषस्य व्यत्ययेनोत्तमपुरुषत्वम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स॒प॒र्य॑वो॒ ऋ॒र॒मा॒णा॒ अ॒भि॒ज्ञु॒ प्र॒ष्टं॑ अ॒त्ते॒न॒म॒सा॒व॒र्हि॒र॒ग्नौ॑ ।

आ॒जु॒ह्वा॒ना॒ घृ॒त॒पृ॒ष्टं॑ पृ॒ष्टं॑ द्ध्व॒र्य॑वो॒ ह॒वि॒षा॑म॒र्ज॒य॒ध्व॑म् ॥ ४ ॥

स॒प॒र्य॑वः । ऋ॒र॒मा॒णाः । अ॒भि॒ज्ञु॒ । प्र॒ । वृ॒ञ्ज॒ते॒ । न॒म॒सा॒ । व॒र्हिः ।

अ॒ग्नौ॑ । आ॒जु॒ह्वा॒नः । घृ॒त॒पृ॒ष्टम् । पृ॒ष्टं॑ द्ध्वत् । अध्व॒र्य॑वः । ह॒वि॒षा॑ ।

म॒र्ज॒य॒ध्व॑म् ॥ ४ ॥

सपर्यवः परिचरणमिच्छन्तः अभिन्नु अभिगतजानुकं भ्ररणाः पदिर्भरन्तः बर्हिः नमसा  
हविपासहास्रौ मृद्वञ्जवे प्रभरन्ति । तदेव विशदयति हे अध्वर्यवः घृतशृष्ठं घृतसंसिक्तशृष्ठं घृपद्वद्  
स्थूलविदुभिर्युक्तं बर्हिर्विपासह आजुह्वानाः मर्जयध्वं अग्निं परिचरत ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

स्वाध्वो॒ऽविदुरो॒दिव॒यन्तो॒शि॒श्रयूर॒थयु॒दैव॒ताता ।

पूर्वा॑शि॒शुंनमा॒तरा॑रि॒हाणे॑सम॒ग्रुवो॑नसम॒नेष्व॒ञ्जन् ॥ ५ ॥ १ ॥

सु॒ऽहआ॒र्ध्यः । वि । दुरः । दे॒व॒ऽयन्तः । अ॒शि॒श्रयुः । र॒थ॒ऽयुः ।

दे॒व॒ऽताता । पूर्वा॑ इति । शि॒शुम् । न । मा॒तरा॑ । रि॒हाणे॑ इति ।

सम् । अ॒ग्रुवः । न । सम॒नेषु । अ॒ञ्जन् ॥ ५ ॥ १ ॥

स्वाध्वः सुकर्माणः देवयन्तो देवकामाः यजमानाः रथयुः रथकामाश्च जसि पूर्वसवर्णो-  
ह्रस्वश्च देवताता देवतातौ यज्ञे दुरो यज्ञशृहद्वाराणि व्यशिश्रयुः आश्रितवन्तः । किं च समनेषु  
यज्ञेषु पूर्वा प्राचीने प्रागमे जूहूपश्चतौ शिशुंन वत्समिव मातरौ गावौ रिहाणे अग्निं लिहाने  
अग्रवोन यथानद्यः क्षेत्राण्युदकेन तद्वत् समञ्जन् अध्वर्यव आज्येन समञ्जन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये प्रथमो वर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

उ॒तयो॑प॒णेद्वि॒व्ये॒म॒ही॒न॒उ॒पामा॑न॒क्ता॒सुदु॑षेव॒धेनुः ।

व॒र्हि॒पदा॑पुरु॒हूते॒म॒घोनी॑आ॒य॒ज्ञिये॑सु॒विताय॑श्रयेताम् ॥ ६ ॥

उ॒त । यो॑प॒णे इति । दि॒व्ये इति । म॒ही इति । नः । उ॒पसा॑न॒क्ता ।

सु॒दु॒षा॑ऽइव । धे॒नुः । व॒र्हि॒ऽसदा॑ । पुरु॒हूते इति॑पुरु॒ऽहूते ।

म॒घोनी॑ इति । आ । य॒ज्ञिये॑ इति । सु॒विताय॑ । श्र॒येता॑म् ॥ ६ ॥

उतापिच योपणे युवत्यौ स्त्रीरूपे वा दिव्ये दिविभये मही महत्यौ बर्हिपदा बर्हिपि सीदन्यौ  
पुरुहूते बहुभिः स्तुते मघोनी घनवत्यौ यज्ञिये यज्ञार्हे उपासानका अहोरात्रे सुदुषेव धेनुः  
कामधुग्धेनुरिव नोस्मान् सुविताय कल्पाणाय आश्रयेताम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

विप्रापुङ्गोपुमानुपेपुकारुमन्येवांजातवेदसायजध्वै ।

ऊर्ध्वनोअध्वरंक्तं हवेपुतादेवेपुवनथोवार्याणि ॥ ७ ॥

विप्रा । पुङ्गोपु । मानुपेपु । कारु इति । मन्ये । वाम् । जातः वेदसा ।

यजध्वै । ऊर्ध्वम् । नः । अध्वरम् । कृतम् । हवेपु । ता ।

देवेपु । वनथः । वार्याणि ॥ ७ ॥

हे देव्यौ होतारौ विप्रा मेधाविनौ जातवेदसा जातधनौ मानुपेपु मनुष्यैः क्रियमाणेषु यज्ञेषु कारु कर्मणां कर्तारौ वां युवां यजध्वे यष्टं मन्ये स्तौमि । किं च हवेपु हवनेपु स्तोत्रेषु सत्सु नोस्माकमध्वरमकुटिलं यज्ञं ऊर्ध्वं देवाभिमुखं कृतं कुरुवं । च अपिच ता तौ युवां देवेपु विद्यमानानि वार्याणि धनानि वनथः संभ्रजथः तान्यस्मान्यं संप्रयच्छथइत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

आभारतीभारतीभिःसृजोपाइळादेवैर्मनुष्यैर्मिरभिः ।

सरस्वतीसारस्वतेभिर्वाक्त्तिस्रोदेवीर्वाहरेदंसदन्तु ॥ ८ ॥

आ । भारती । भारतीभिः । सृजोपाः । इळा । देवैः । मनुष्यैःभिः ।

अभिः । सरस्वती । सारस्वतेभिः । अर्वाक् । तिस्रः । देवीः ।

वर्हिः । आ । इदम् । सदन्तु ॥ ८ ॥

एवदादि ऋक्चतुष्टयं द्वितीयाष्टकस्पाष्टमाध्याये यद्यपि व्याख्यातं तथापि व्यवधानात् संक्षेपतोत्रापि व्याख्यायामवे । भारती भरवस्यादित्यस्यपत्नी भारतीभिः सृजोपाः सहिवा इळा मनुष्यैः मनुष्यलोकभ्यैः देवैः सार्धं अभिरागच्छतु । सरस्वती सारस्वतेभिः सारस्वतैः मध्यमस्थानैर्देवैः सार्धं अर्वागत्सदभिसुखमागच्छतु आगत्य तिस्रोदेवीः देव्यः प्रथमार्धे द्वितीया वर्हिरिदमासदन्तु ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तन्नस्तुरीपमर्धपोपयित्नुदेवत्वष्टर्विरराणस्पस्व ।

यतोवीरःकर्मण्यःसुदक्षोपुक्तग्रावाजाप्रतेदेवकामः ॥ ९ ॥

तत् । नः । तुरीपम् । अर्धं । पोषयित्वा । देवं । त्वष्टः । वि । रराणः ।  
 स्यस्वेति स्यस्व । यतः । वीरः । कर्मण्यः । सुदक्षः ।  
 युक्तश्चावा । जायते । देवकामः ॥ ९ ॥

देव द्योतमान हे त्वष्टः रराणो रममाणस्त्वं नोस्माकं तुरीपं त्वरितमामुद्वव पोषयित्वा  
 पोषकरं तद्वेतः विस्यस्व विशेषणावसानं प्रापय विमोचयेत्यर्थः । यतोरेतत्तः कर्मण्यः कर्मसु  
 साधुः सुदक्षः सुबलो युक्तश्चावा सोमसुत देवकामो वीरः पुत्रो जायते ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

वनस्पतेर्वंसृजोपदेवानग्निर्विःशमितासूदयाति ।  
 सेदुहोतासत्यतरोयजातिथिदेवानांजनिमानिवेद ॥ १० ॥  
 वनस्पते । अवं । सृज् । उप । देवान् । अग्निः । हविः ।  
 शमिता । सूदयाति । सः । इत् । ऊँ इति । होता । सत्यदतरः ।  
 युजाति । यथा । देवानाम् । जनिमानि । वेद ॥ १० ॥

हे वनस्पते देवानुपावसृज । अथ परोक्षस्तुतिः अग्निर्वनस्पतिः शमिता शामिन्स्त्वःसन्  
 हविः सूदयाति प्रेरयतु सेद सएव वनस्पतिः होता देवानामाह्वता सत्यतरोपिसन् यजाति  
 यजतु देवानां जनिमानि जननानि यथा स्वयं वेद तथा ॥ १० ॥

अथैकादशी—

आयांस्रेसमिधानोअर्वाङ्घ्रिण्देवैःस्रथंतुरोभिः ।  
 बृहिर्नआस्तामदितिःसुपुत्राःस्वाहादेवाअमृतामादयन्ताम् ॥ ११ ॥ २ ॥

आ । याहि । अग्रे । समुद्धानः । अर्वाक् । इन्द्रेण । देवैः ।  
 स्रथर्थम् । तुरोभिः । बृहिः । नः । आस्ताम् । अदितिः ।  
 सुपुत्राः । स्वाहा । देवाः । अमृताः । मादयन्ताम् ॥ ११ ॥ २ ॥

हे अग्ने समिधान समिध्यमानः अवांडस्मदभिमुखस्त्वं इन्द्रेण तुरेभिः त्वस्तिदेवैश्च स-  
रथं समानरथं यथा भवति तथा आयाहि आगच्छ नोस्माकं बर्हिर्ध्यास्तां । अदितिश्च सु-  
पुत्राः कल्पाणपुत्राः स्वाहा देवाश्च सर्वे अमृताः सन्तोमादयन्तामिति ॥ ११ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये द्वितीयो वर्गः ॥ २ ॥

अग्निवोदेवमिति दशचं तृतीयं सूक्तं वसिष्ठस्यार्पणं वैदुभ्रमाग्नेयं अत्रेयमनुक्रमणिका—अ-  
ग्निवोदशेति अग्निवोदेवमित्येतदादीनि दशसूक्तानि तृतीयचतुर्थवर्जितानि प्रावरनुवाके आग्नेये  
ऋचौ वैदुभ्रे छन्दसि आश्विनशस्त्रे च विनियुक्तानि सूत्रितं च—अग्निवोदेवमिति दशानां तृतीय-  
चतुर्थे उद्धरेदिति । व्यूह्ये दशरात्रेष्टमेहनीदं सूक्तं आग्यशस्त्रं सृज्यवे हि—द्वितीयस्याग्निवोदे-  
वमित्पाज्यमिति ।

तत्र प्रथमा—

अग्निवोदेवमग्निभिःसृजोपायजिष्ठदूतमध्वरेरुणुध्वम् ।

योमर्त्येषुनिधुविर्घृतावातपुर्मूर्धाघृतान्नःपावकः ॥ १ ॥

अग्निम् । वः । देवम् । अग्निर्भिः । सृजोपाः । यजिष्ठम् ।

दूतम् । अध्वरे । रुणुध्वम् । यः । मर्त्येषु । निधुविः । ऋतुर्घाः ।

तपुःसमूर्धा । घृतसन्नः । पावकः ॥ १ ॥

हेदेवाः वो यूपं देवं द्योतमानं अग्निभिरन्यैरग्निभिः सजोपाः सजोपसं सहितं द्वितीयाथं  
प्रथमा यजिष्ठं यद्वृत्तमग्निं अध्वरे कौटिल्यरहिते यज्ञे दूतं रुणुध्वं कुरुत योग्निर्देवोपिसन् म  
र्त्येषु निधुविः निवरां प्रवस्तिष्ठति ऋतावा यज्ञवान् सत्यवान् वा तपुर्मूर्धा तापकतेजाः घृता-  
न्नः पावकः शोधकश्च भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रोदश्वोनपवंसेविष्यन्यदामहःसंवरणाद्भ्यस्थात् ।

आदस्यवातोअनुवातिशोचिरथस्मतेमर्जनंरुण्यमस्ति ॥ २ ॥



प्रोथत् । अश्वः । न । यवसि । अविप्यन् । यदा । महः ।  
समृद्धवर्णात् । वि । अस्थात् । आत् । अस्य । वार्तः । अनु । वाति ।  
शोचिः । अर्ध । स्म । ते । ब्रजनम् । कृष्णम् । अस्ति ॥ २ ॥

यवसे घासे अविप्यन् भक्षयन् प्रोथत् शब्दं कुर्वन् संचरन्वा अश्वोन अश्वइव महो-  
महतः संवरणानिरोधात् दावरूपोऽग्निः यदा व्यस्थात् सततेषु वृक्षेषु वितिष्ठते आत् तदा  
अस्याग्नेः शोचिरर्चिस्नुवातो वाति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः अघनन्तरं हे अग्ने ते तव ब्रजनं  
वर्धं कृष्णमस्ति भवति स्मेतिपूरणः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

उद्यस्यते नवजातस्य वृष्णोग्रे चरन्त्यजरा इधानाः ।  
अच्छाद्यामरूपधूमएतिसंदूतो अग्र ईर्यसे हि देवान् ॥ ३ ॥  
उत् । यस्य । ते । नवदजातस्य । वृष्णः । अग्ने । चरन्ति ।  
अजराः । इधानाः । अच्छ । द्याम् । अरूपः । धूमः । एति ।  
सम् । दूतः । अग्ने । ईर्यसे । हि । देवान् ॥ ३ ॥

हे अग्ने नवजातस्य नवषादुर्भावस्य वृष्णोवार्धितुर्यस्य ते तव अजराः जरारहिताः ज्वा-  
लाः इधानाः समिध्यमानाः उच्चरन्त्युदच्छन्ति । अस्य अरूपः अरोचमानो धूमोऽयामच्छ  
दिवमग्निरिति अभिगच्छति । हे अग्ने त्वं दूतः सन् समीपरोहि संप्रामोषिच ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

वियस्यते पृथिव्यां पाजो अश्रेत्तृपुयदन्नां समवृक्तजम्भैः ।  
सेनेव सृष्टा प्रसितिष्ट एतियवन्दस्मजुह्वा विवेक्षि ॥ ४ ॥  
वि । यस्य । ते । पृथिव्याम् । पाजः । अश्रेत् । तृपु । यत् ।  
अन्नां । समृद्धवृक्त । जम्भैः । सेना इद्व । सृष्टा । प्रसितिः ।  
ते । एति । यवम् । न । इस्म । जुह्वा । विवेक्षि ॥ ४ ॥

हे अग्ने यस्य दावरूपस्य ते तव पाजस्तेजः पृथिव्यां भूम्यां तृषु क्षिप्रं व्यश्रेय विभ्रयति यद्यदा अन्नानि काष्ठादीनि जभैर्दन्तैः ज्वालाभिरित्यर्थः समवृक्तं वृंके त्वादति तथा सेनेव सृष्टा उद्युक्ता ते तव प्रसितिर्ज्वाला एति गच्छति । दस्म हे दर्शनीयाम्ने त्वं पवंन यवमिव जुहा ज्वाल्या विवेक्षि काष्ठादीनि भक्षयसि व्यामोषि वा ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तमिद्दोपातमुपसित्तिर्याविष्टमग्निमत्यंनमर्जयन्तनरः ।

निशिशानाअतिथिमस्ययोनौदीदायशोचिराहुंतस्यृष्णाः ॥ ५ ॥ ३ ॥

तम् । इत् । दोपा । तम् । उपसि । याविष्टम् । अग्निम् । अत्यम् ।

न । मर्जयन्त । नरः । निशिशानाः । अतिथिम् । अस्य । योनौ ।

दीदार्यं । शोचिः । आहुंतस्य । रृष्णाः ॥ ५ ॥ ३ ॥

यविष्टं युवतमं अतिथिं अतिथिवत्सूज्यं तमित् तमेवाग्निं दोषा दोषायां रात्रौ उपसि वासरेपि तमेवास्याग्नेर्योनौ स्थाने आवहनीयायतने विष्णवे वा निशिशानाः दीपयन्तो नरो मनुष्याः अत्यं सततगमनयुक्तं बोधारमश्वमिव मर्जयन्त परिचरन्ति । आहूतस्य च वृष्णाः कामानां सर्पितुरग्नेस्त्वस्य शोचिर्ज्वाला दीदाय दीप्यते ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये तृतीयो वर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

सुसंदृक्तेस्वनीकप्रतीकंविद्यद्रुक्मोनरोचंसउपाके ।

दिवोनतेतन्यतुरेतिशुष्मश्चित्रोनसूरप्रतिचक्षिभानुम् ॥ ६ ॥

सुसन्दृक् । ते । सुसन्नीक । प्रतीकम् । वि । यत् । रुक्मः ।

न । रोचसे । उपाके । दिवः । न । ते । तन्यतुः । एति । शुष्मः ।

चित्रः । न । सूरः । प्रति । चक्षि । भानुम् ॥ ६ ॥

स्वनीक हेसुतेजस्काग्ने यद्यदा रुक्मोन सूर्यद्व सुवर्णमिव वा उपाके अन्तिके विरोचसे विशेषेण दीप्यसे तदा ते तव प्रतीकं रूपमंगवा सुसन्दृक् सुसंदर्शनं भवति । किं च ते तप शुष्मो दिवोन्तरिक्षात् तन्यतुर्न अशनिखि एति निर्गच्छति । चित्रोदर्शनीयः सरोन सूर्यद्व भानुं स्वां दीर्घीं प्रतिचक्षि प्रदर्शयसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

यथावःस्वाहाअग्रयेदाशेमपरीळाभिर्घृतवन्द्भिश्चतुव्यैः ।  
 तेभिर्नोअग्नेअमितैर्महोभिःशतंपूर्भिरायसीमिनिर्निपाहि ॥ ७ ॥  
 यथा । वः । स्वाहा । अग्रये । दाशेम । परि । इळाभिः ।  
 घृतवन्द्भिः । च । हव्यैः । तेभिः । नुः । अग्ने । अमितैः ।  
 महैःइभिः । शतम् । पूःइभिः । आयसीभिः । नि । पाहि ॥ ७ ॥

हे अग्ने अग्रये अग्रस्य नेत्रे यः तुभ्यं स्वाहा स्वाहुतं हविः किं च यथा वयमिळाभिः  
 गोविकारैः क्षीरादिभिः घृतवन्द्भिः घृतसहितैः हव्यैः पुरोडाशादिभिश्च दाशेम परिचरेम । तथा  
 त्वमपि तेभिः प्रसिद्धैः अमितैः अपरिमितैः महोभिस्तेजोभिः शतमपरिमिताभिः आपसीभिर्हिं-  
 रणमयीभिः रुक्मं अयइति हिरण्यनामस्तु पाठात् पूर्वनिर्गरीभिरेव नोस्मान् निपाहि नित-  
 रां रक्ष ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

यावानेसन्तिदाशुपेअधृष्टागिरोवायाभिर्नृवतीरुरुष्याः ।  
 ताभिर्नःसूनोसहसोनिपाहिस्मत्सूरीजरितृजातवेदः ॥ ८ ॥  
 यः । वा । ते । सन्ति । दाशुपे । अधृष्टाः । गिरः । वा । याभिः ।  
 नृवतीः । उरुष्याः । ताभिः । नः । सूनो इति । सहसः ।  
 नि । पाहि । स्मत् । सूरीन् । जरितृन् । जातवेदः ॥ ८ ॥

सहसःसूनो हे चलस्यपुत्र जातवेदाये दाशुपे दाशुपस्ते त्व याया याश्च ज्वालाः सन्ति  
 अधृष्टाः रक्षोभिरप्रभृतिताः गिरोवा गिरश्च सन्ति याभिर्गाभिर्नृवतीः पुत्रवतीः प्रजा उरुष्याः  
 रक्षेः ताभिरुभयीभिर्नोस्मान् स्मदिति प्रशस्त्वचनः प्रशस्तान् सूरीन् हविषां प्रेरकान् जरि-  
 तृन् स्तोतृंश्च निपाहि नितरां रक्ष ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

निर्यत्पूतेवस्वधितिःशुचिर्गात्स्वयाकृपातन्वाइरोचमानः ।  
 आयोमात्रोरुशेन्योजनिष्टदेवयज्यायसुक्तनुःपावकः ॥ ९ ॥

निः । यत् । पूताइइव । स्वधितिः । शुचिः । गात् । स्वयां ।  
 कृपा । तन्वा । रोचमानः । आ । यः । मात्रोः । उशेन्यः ।  
 जनिष्ट । देवइयज्याय । सुइक्रतुः । पावकः ॥ ९ ॥

ययदा शुचिरग्निः स्वया स्वकीयया तन्वा ततया कृपा कृपया दीप्त्या रोचमानः पूतेव  
 स्वधितिः तीक्ष्णीकृता स्वधितिरिव निर्गात् काष्ठान्निर्गच्छति तदानीं देवयज्याय भवति तदेव  
 विशदयति योग्निः रुशेन्यः कमनीयः सुक्रतुः सुकर्मा पावकः शोधकश्च मात्रोररण्योः  
 आजनिष्ट आजायत सदेवयज्यायभवतीति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

एतानोअग्नेसौभगादिदीह्यपिऋतुंसुचेतंसवतेम ।  
 विश्वास्तोतृभ्योगृणतेचसन्तुधूपंयातस्वस्तिभिःसदानः ॥१०॥४॥

एता । नः । अग्ने । सौभगा । दिदिहि । अपि । ऋतुम् ।  
 सुइचेतंसम् । वतेम् । विश्वा । स्तोतृभ्यः । गृणते । च । सन्तु ।  
 धूपम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १० ॥ ४ ॥

हे अग्ने एता एतानि परिदृश्यमानानि सौभगा सौभगानि शोभनानि धनानि नोस्म-  
 र्भ्यं दिदीहि दीपप देहिवा अपि अपिच ऋतुं कर्म यज्ञानां कर्तारं वा सुचेवसं शोभनमज्ञा-  
 युक्तं सुप्रज्ञानं पुत्रं वा वतेम संभजेमहि । वनतेः संभजनार्थस्यवर्णान्तरागमेत्तरूपं विश्वा  
 विश्वानि धनानि स्तोतृभ्य उद्गातृभ्यो गृणते शंसतेच सन्तु धूपं त्वत्परिवाराभ सवै धूपं  
 नोस्मान् स्वस्तिभिः क्षमैः सदा सर्वदा पात रक्षत ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये चतुर्थो वर्गः ॥ ४ ॥

प्रवःशुक्रायेति दशर्चं चतुर्थं सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं त्रैष्टुभमाग्नेयं मवइत्यनुक्तान्तं । मातरनुवा-  
 काश्विनशस्त्रयोर्दशसूक्तमध्ये द्वितीयेनोक्तः सूक्तविनियोगः । एकादशिनभाग्नेयेपशौ प्रवः शु-  
 क्र्नायेत्येषा वषाया याज्या सूचितं च—प्रवःशुक्रायभानवेभरभ्यंयथाविप्रस्यमनुपोहविभिरीति ।

तत्र प्रथमा—

प्रवःशुक्रार्थभानवेभरध्वंहव्यमतिचाग्रयेसुपूतम् ।  
 योदैव्यानिमानुपाजनूप्यन्ताविश्वानिविद्वानजिगति ॥ १ ॥  
 प्र । वः । शुक्रार्थे । भानवे । भरध्वम् । हव्यम् । मतिम् । च ।  
 अग्रये । सुपूतम् । यः । दैव्यानि । मानुपा । जनूपि । अन्तः ।  
 विश्वानि । विद्वाना । जिगति ॥ १ ॥

हे हविषां वोढारः यो यूयं शुक्राय शुभ्राय भानवे दीप्तयाग्रये सुपूतं सुशुद्धहव्यं मतिं  
 स्तुतिं च प्रभरध्वं योमिर्दैव्यानिमानुपा मानुपाणि च विश्वा विश्वानि जनूपि जावानि अन्तरन्तरा  
 विद्वाना मत्तानेन मार्गेण वा जिगति गच्छति देवान् मनुष्यांश्चान्तराहवींषि नेतुं यतंवदत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सगृत्सोअग्निस्तरुणश्चिदस्तुयतोयविष्ठोअर्जनिष्टमानुः ।  
 संयोवनायुवतेशुचिदन्भूरिचिदन्नासमिदत्तिसद्यः ॥ २ ॥  
 सः । गृत्सः । अग्निः । तरुणः । चित् । अस्तु । यतः । यविष्ठः ।  
 अर्जनिष्ट । मानुः । सम् । यः । वना । युवते । शुचिदन् ।  
 भूरि । चित् । अन्ना । सम् । दत् । अत्ति । सद्यः ॥ २ ॥

सचित्तसएव गृत्सो मेधावी तथा च यास्कः—गृत्स इतिमेधावि नाम अग्निस्तरुणस्तार-  
 कोभवति तदा यतोपदा मातुररण्याः यविष्ठो युवतमःसन् अर्जनिष्ट । योमिः शुचिदन् दीप्तदन्तः  
 वना वनानि संयुवते आत्मना संघोजयति । किं च भूरिचिदन् भूरीण्यपि अजा स्वीयान्य-  
 न्नानि सद्यश्च सद्यएव समत्ति सम्यग्भक्षयति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अस्यदेवस्यसंसद्यनीकेयमर्तासःश्वेतंजगृध्रे ।  
 नियोगंपौरुषेयीमुवोचदुरोकमग्निरायवेशुशोच ॥ ३ ॥

अस्य । देवस्य । समृद्धसर्दि । अनीके । यम् । मर्तासिः । श्येतम् ।  
जृग्भे । नि । यः । गृभम् । पौरुपेयीम् । उवोच । दुः३ओर्कम् ।  
अग्निः । आयवे । शुशोच ॥ ३ ॥

अस्य देवस्याग्नेः अनीके मुख्ये संसदि स्थाने श्येतं श्वेवं शुभ्रं यमग्निं मर्तासो मनुष्याः  
जृग्भे परिगृह्णन्ति । यथाग्निः पौरुपेयीं पुरुषैः क्रियमाणां गृभं गृभीतं निववोच अत्र  
वचिः सेवार्थं वर्तते निषेवतइत्यर्थः । सोग्निः आयवे वनुष्यार्थं दुस्ववः आयवइति मनुष्यनाम-  
सु पादात् दुरोकं सपत्नैर्दुःतेवं यथा भवति तथा शुशोच दीप्यते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अयंकविरकंविपुप्रचेतामर्तेष्वग्निर्मृतोनिधायि ।  
समानोअत्रंजुहुरःसहस्वःसदात्वेसुमनसःस्याम ॥ ४ ॥

अयम् । कविः । अकंविपु । प्र३चेताः । मर्तेषु । अग्निः । अमृतः ।  
नि । धायि । सः । मा । नः । अत्रं । जुहुरः । सहस्वः । सदा ।  
त्वे इति । सु३मनसः । स्याम् ॥ ४ ॥

कविः क्रान्तदृक् प्रचेताः प्रकाशकः अष्टतोमरणधर्मरहितोयमग्निः अकविषु अ-  
क्रान्तदृसु मर्तेषु मरणधर्मकेषु निधायि निहितः । अथ पत्यक्षस्तुतिः सहस्वोबलवन्मध्ये त्वे  
यस्मिन् त्वयि सदा वयं सुमनसः सुमतयः स्याम । सत्वं अत्रास्मिन्लोके नोस्मान् माजुहुरः मा  
हिंसीः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

आपोयोनिदेवकृतंससादृक्त्वाह्यग्निर्मृताअतारीत् ।  
तमोर्षधीश्ववनिर्नश्रुगर्भभूमिश्चविश्वधायसंविभर्ति ॥ ५ ॥ ५ ॥

आ । यः । योनिम् । देव३कृतम् । ससादृ । क्त्वा । हि । अग्निः ।  
अमृतान् । अतारीत् । तम् । ओर्षधीः । च । वनिर्नः । च ।  
गर्भम् । भूमिः । च । विश्व३धायसम् । विभर्ति ॥ ५ ॥ ५ ॥

योगिः देवकृतं देवेः कल्पितं योनिं स्थानं आसत्साद् अध्यास्ते । किमर्थं देवाः स्थानं क-  
ल्पयन्पद्मेरित्यतआह हि यस्माद् कारणाद् अग्निः क्रत्वा प्रज्ञया अमृतान् देवान् अतारीत् ।  
विश्वधायसं विश्वस्य धारकं ओषधीरोषधयः वनिनश्च वृक्षाश्च गर्भं गर्भं सन्तं चं विभ्रती भूमि  
श्च विभ्रति श्रुतमेव विभ्रतीति पदं बहुवचनान्तया विपरिणतंसत्त ओषधीभिः वनिभिश्च संब-  
ध्यते ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये पञ्चमो वर्गः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

ईशेऽहं ऽग्निर्मृतस्य भूरेरीशे रायः सुवीर्यस्य दातोः ।

मात्वा वयंसंहसा वन्नवीरा माप्सवः परिपदाम मादुवः ॥ ६ ॥

ईशे । हि । अग्निः । अमृतस्य । भूरेः । ईशे । रायः ।

सुवीर्यस्य । दातोः । मा । त्वा । वयम् । संहसाद्वन् ।

अन्वीराः । मा । अप्सवः । परि । पदाम् । मा । अदुवः ॥ ६ ॥

अमृतस्य अमृतमन्नमुदकं वा द्वितीयाथे षष्ठी भूरेरधिकं दातोर्दातुमग्निः ईशे ईष्टे हि । सु-  
वीर्यस्य शोभनवीर्ययुक्तं रायो धनं दातुं ईशे ईष्टे । अथ मत्पक्षस्तुतिः सहसावान् हे बलवन्पद्मे  
वयं वसिष्ठाः अवीराः पुत्रादिरहिताः सन्तः मापरिपदाम मापर्युपविशाम । अप्सवो रूपरहिता-  
श्चसंतो मापरिपदाम । तथा च यास्कः—अप्यदिति रूपनोमेति अदुवः परिचरणहीनाश्च मा-  
परिपदाम ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

परिपद्यंक्षरणस्य रेवणो नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।

नशेषो अग्ने अन्यजातमस्त्यचेतानस्य मापथो विदुक्षः ॥ ७ ॥

परिपद्यं । हि । अरणस्य । रेवणः । नित्यस्य । रायः ।

पतयः । स्याम् । न । शेषः । अग्ने । अन्यज्जातम् । अस्ति ।

अचेतानस्य । मा । पथः । वि । दुक्षः ॥ ७ ॥

अस्य । देवस्य । समृद्धसदि । अनीके । यम् । मर्तसिः । श्वेतम् ।  
जृग्भ्रे । नि । यः । गृभ्रम् । पौरुपेयीम् । उवोच । दुः६ओर्कम् ।  
अग्निः । आयवे । शुशोच ॥ ३ ॥

अस्य देवस्याग्नेः अनीके मुत्थे संसदि स्थाने श्वेतं श्वेवं शुभ्रं यमग्निं मर्तासो मनुष्याः  
जृग्भ्रे परिगृह्णन्ति । यथाग्निः पौरुपेयी पुरुषैः क्रियमाणां गृभ्रं गृभीतं निउवोच अत्र  
वचिः सेवार्थं वर्तते निपेवतइत्यर्थः । सोग्निः आयवे वनुष्यार्थं दुःखवः आयवइति मनुष्यनाम-  
सु पाठात् दुरोकं सपत्नैर्दुःखैर्व यथा भवति तथा शुशोच दीप्यते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अयंकविरकविपुप्रचेतामर्तेष्वग्निरमृतोनिधायि ।  
समानोअत्रजुहुःसहस्त्रःसदात्वेसुमनसःस्याम ॥ ४ ॥

अयम् । कविः । अकविपु । प्रदचेताः । मर्तेषु । अग्निः । अमृतः ।  
नि । धायि । सः । मा । नः । अत्र । जुहुः । सहस्त्रः । सदा ।  
त्वे इति । सुमनसः । स्याम् ॥ ४ ॥

कविः क्रान्तदक् प्रचेताः प्रकाराकः अशतोमरणधर्मरहितोयमग्निः अकविपु अ-  
क्रान्तदक्षु मर्तेषु मरणधर्मकेषु निधायि निहितः । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः सहस्त्रोबलवन्त्रे त्वे  
यस्मिन् त्वयि सदा वर्यं सुमनसः सुमतयः स्याम । सत्वं अत्रास्मिन्लोके नोस्मान् माजुहुः मा  
हिंसीः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

आयोपोनिदेवकृतंससादृक्त्वाह्यग्निर्मृतोअतारीत् ।  
तमोपधीश्ववनिनश्चगर्भंभूमिश्चविश्वधायसंविजति ॥ ५ ॥ ५ ॥

आ । यः । योर्निम् । देवःकृतम् । ससाद । कत्वा । हि । अग्निः ।  
अमृतान् । अतारीत् । तम् । ओपधीः । च । वनिनः । च ।  
गर्भम् । भूमिः । च । विश्वधायसम् । विभृति ॥ ५ ॥ ५ ॥



मोक्षिः देवकृतं देवैः कल्पितं योनिं स्थानं आसत्ताद् अध्यास्ते । किमर्थं देवाः स्थानं कल्पयन्त्यग्नेरित्यतआह हि यस्मात् कारणात् अग्निः कृत्वा प्रज्ञया अमृतान् देवान् अतारीत् । विश्वघायसं विश्वस्य धारकं ओषधीरोषधयः वनिनश्च वृक्षाश्च गर्भं गर्भं सन्तं तं विभ्रती भूमिश्च विभ्रतिं श्रुतमेव विभ्रतीति पदं बहुवचनान्तया विपरिणतंसत्त ओषधीभिः वनिभिश्च संबध्यते ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये पञ्चमो वर्गः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ईशेक्षं १ अमृतस्य भूरेरीशे रायः सुवीर्यस्य दातोः ।

मात्वा वयंसहसा वन्नवीरा माप्सवः परिपदाममादुवः ॥ ६ ॥

ईशे । हि । अग्निः । अमृतस्य । भूरेः । ईशे । रायः ।

सुवीर्यस्य । दातोः । मा । त्वा । वयम् । सहसा ध्वन् ।

अङ्गीराः । मा । अप्सवः । परि । सदा म् । मा । अदुवः ॥ ६ ॥

अमृतस्य अमृतमन्त्रमुदकं वा द्वितीयार्थे षष्ठी भूरेरधिकं दातोर्दातुमग्निः ईशे ईष्टे हि । सुवीर्यस्य शोभनवीर्ययुक्तं रायो धनं दातुं ईशे ईष्टे । अथ मत्पक्षस्तुतिः सहसावान् हेचलवज्रमेवमं वसिष्ठाः अवीराः पुत्रादिरहिताः सन्तः मापरिपदाम मापर्युपविशाम । अप्सवो रूपरहिताश्चसंतो मापरिपदाम । तथा च यास्कः—अप्सइति रूपनामेति अदुवः परिचरणहीनाश्च मापरिपदाम ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

परिपद्यंक्षरणस्य रेवणो नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।

नशेषो अग्ने अन्यजातमस्त्यचेतानस्य मापथोविदुक्षः ॥ ७ ॥

परिपद्यंम् । हि । अरणस्य । रेवणः । नित्यस्य । रायः ।

पतयः । स्याम् । न । शेषः । अग्ने । अन्यज्जातम् । अस्ति ।

अचेतानस्य । मा । पथः । वि । दुक्षः ॥ ७ ॥

अरणस्य अनृणस्य रेक्णो धनं परिपथं पर्याप्तं भवति । हि अतो नित्यस्यापुनर्देयस्य रायो धनस्य पतयःस्याम । यद्वा अरणस्य रेक्णो धनं परिपथं परिहृतं भवति अतो नित्यस्य औरसस्य रायः पुत्राख्यस्य धनस्य पतयः स्याम । हे अग्ने अन्यजातं अनौरसं शेषोपर्यं नास्ति न भवति । अचेतानस्य अविदुषः पथो मार्गान् पुत्रोत्पादनप्रमुखान् मार्गान् माविदुक्षः माविदुदुषः । दुषवैकृत्ये धातुः तथा च यास्कः—परिहृतं हिनोपसर्तं वपमरणस्य रेक्णे रणो पाणो भवति रेक्ण इति धननाम रिच्यते प्रयतो नित्यस्य रायः पतयः स्याम न शेषो अग्ने अन्यजातमस्ति शेष इत्यपत्यनामशिष्यते प्रयतो चेतयमानस्य तपमत्तस्य भवति मानः पथो विदुष इति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नृहिग्रभायारणःसुशेवोन्वोदर्योमनसा मन्तुवाउ ।

अधचिदोकःपुनरित्सएत्यानोवाज्यंभीपाळेनुनव्यः ॥ ८ ॥

नृहि । यभाय । अरणः । सुशेवः । अन्वोदर्यः । मनसा ।

मन्तुवै । ऊँ इति । अर्थ । चित् । ओकः । पुनः । इत् । सः ।

एति । आ । नः । वाजी । अभीपाट् । एतु । नव्यः ॥ ८ ॥

पूर्वस्यामृच्युक्त्वार्थोत्र मपंच्यते अरणो रममाणो न्योदर्यः सुशेवः सुखतमःसन् ग्रभाय पुत्रत्वेन ग्रहणाय मनसा मन्तुवाउ मनसापिमन्तव्यो न भवति । अधचित् अपि च सौन्वोदर्यः ओक इव संस्थानमेव पुनरेति प्राप्नोति अतो वाजी अन्ववान् अभीपाट् शत्रूणामभिभविता नव्यो नवजातः पुत्रो नोस्मान् आप्तु आगच्छतु ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

त्वमग्नेवनुष्पुलोनिर्पाहित्वमुनःसहसावन्वृचात् ।

सन्त्वाध्वस्मन्वदभ्येतुपाथःसंरयिःस्पृहयाप्यःसहस्री ॥ ९ ॥

त्वम् । अग्ने । वनुष्यतः । नि । पाहि । त्वम् । ऊँ इति । नः ।

सहसाध्वन् । अन्वृचात् । सम् । त्वा । ध्वस्मन्वृचत् । अग्नि ।

एतु । पाथः । सम् । रयिः । स्पृहयाप्यः । सहस्री ॥ ९ ॥

हे अग्ने त्वं वनुष्पतो हिंसकाव नोस्मान्निपाहि सहसायन्न हे बलवन्मग्ने त्वमु त्वमेया-  
घात्पापाव च नोस्मान्निपाहि त्वा त्वां ध्वस्मन्वद् ध्वस्तदोषं पाथोन्नंह्रिः समभ्येतु सम्पक्  
प्रापोतु अपिचास्मान् स्पृहयाप्यः स्पृहणीयः सहस्री सहस्रसंख्याको रपिः अभ्येतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

एतानोअग्नेसौभगादिदोद्यापिऋतुसुचेतसंवतेम ।

विश्वास्तोतृभ्योगृणतेचसन्तुयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥१०॥६॥

एता । नः । अग्ने । सौभगा । विद्दिहि । अपि । ऋतुम् ।

सुष्टचेतसम् । वतेम् । विश्वा । स्तोतृभ्यः । गृणते । च । सन्तु ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १० ॥ ६ ॥

एषा ऋक् प्राक् व्याख्याता ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये षष्ठो वर्गः ॥ ६ ॥

प्राग्गये तवस इति नवर्चं पंचमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं वैदुर्भं वैश्वानराग्निदेवताकं तथाचानु-  
क्रान्तं—प्राग्गये नव वैश्वानरोषं त्विति विनियोगो लैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

प्राग्गयेतवसेभ्रध्वंगिरिंदिवोअरतयेपृथिव्याः ।

योविश्वेषाममृतानामुपस्थेवैश्वानरोवावृधेजागृवद्भिः ॥ १ ॥

प्र । अग्ने । तवसे । भ्रध्वम् । गिरिम् । दिवः । अरतये ।

पृथिव्याः । यः । विश्वेषाम् । अमृतानाम् । उपस्थे ।

वैश्वानरः । वावृधे । जागृवद्भिः ॥ १ ॥

हे स्तोतारः तवसे मवृद्धाय दिवोन्तरिक्षस्य पृथिव्याश्च अरतये मंत्रे अग्नेये वैश्वानर-  
संज्ञकाय अग्नेये गिरिं स्तुतिं मभ्रध्वं । यो वैश्वानरो विश्वानरहितोग्निः विश्वेषां सर्वेषाममृतानां  
देवानां उपस्थे उपस्थाने यज्ञे जागृवद्भिः मवृद्धेः देवैः सहितःसन् ववृधे स्तुतिभिर्हविर्भिश्च  
वर्षते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पृष्टोद्विविधाय्यग्निःपृथिव्यांनेतासिन्धूनांरूपभस्तियानाम् ।  
समानुपीर्भिविशोविभातिवैश्वानरोवावृधानोवरेण ॥ २ ॥

पृष्टः । द्विवि । धायि । अग्निः । पृथिव्याम् । नेता । सिन्धूनाम् ।  
रूपभः । स्तियानाम् । सः । मानुपीः । अग्नि । विशः । वि ।  
भाति । वैश्वानरः । वृधानः । वरेण ॥ २ ॥

सिन्धूनां नदीनां नेता स्तियानां अपां स्तिया आपोभवन्ति स्थायनादिति वास्कवचनात् ।  
रूपभो वर्णित्वा पृष्टोचितस्तेजसा संपृक्तो वा योग्निः दिव्यन्तरिक्षे पृथिव्यां च धायिन्यधायि ।  
स वैश्वानरो विश्वनरहितोग्निः वरेण श्रेष्ठेन हविषा तेजसा वा वावृधानो वर्धमानःसन् मानुषी-  
र्विशोभिमानुषीः प्रजाः पति विभाति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वष्ट्रियाविशाआयन्नसिक्कीरसमनाजहतीभोजनानि ।  
वैश्वानरपुरवेशोशुचानःपुरोयदग्नेदरयन्नदीदिः ॥ ३ ॥

त्वत् । भिया । विशः । आयन् । असिक्कीः । असमनाः ।  
जहतीः । भोजनानि । वैश्वानर । पुरवे । शोशुचानः । पुरः ।  
यत् । अग्ने । दरयन् । अदीदिः ॥ ३ ॥

हे वैश्वानर विश्वनरहिताग्ने त्वत् त्वत्तो भिया भीत्या असिक्कीः अस्तितवर्णाः राजस्यः  
प्रथमार्थे द्वितीया विशः प्रजाः असमनाः परस्परमसमेताः भोजनानि धनानि जहतीः त्यजन्त्यः  
आयन् आगच्छन् । कदेरयत् आह यद्यदा पुरवे रात्रे शोशुचानो दीप्यमानः पुरस्तस्य शत्रूणां  
पुरो दरयन् दारयन् अदीदिः अज्वलः तथा च निगमः—अंहोराजत्वरिवःपुरवेकरिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तवत्रिधातुं पृथिवी उत द्यौर्वैश्वानरमृतमग्ने स चन्त ।  
 त्वं भ्रासारादंसी आतनुथा जस्त्रेण शोचिपा शोशुचानः ॥ ४ ॥  
 तव । त्रिधातुं । पृथिवी । उत । द्यौः । वैश्वानर । मृतम् ।  
 अग्ने । सचन्तु । त्वम् । भ्रासा । रोदंसी इति । आ ।  
 ततनुथ । अजस्त्रेण । शोचिपा । शोशुचानः ॥ ४ ॥

हे वैश्वानर विश्वेषां नराणां नेतरग्ने तथा च यास्कः-वैश्वानरः कस्माद्विश्वानरानय-  
 ति विश्व एनं नरा नयन्तीति वेति । तव मृतं त्वत्प्रीतिकरं कर्म विधातु अन्तरिक्षं पृथिवी च  
 उतापि च द्यौरिति त्रयो लोकाः सचन्ते सेवन्ते त्रैलोक्यवर्तिन्यः प्रजाः त्वदर्थं कर्म कुर्वन्तीत्य-  
 र्थः । अपि च त्वं अजस्त्रेण नित्येन शोचिपा प्रकाशेन शोशुचानो दीप्यमानो भ्रासा दीत्या  
 रोदंसी यावापृथिव्यौ चाततंथ विस्तारयसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

त्वामग्ने हरितो वावशाना गिरः स चन्ते धुनयो घृता र्चाः ।  
 पतिं कृष्टीनां रथ्यं रयीणां वैश्वानरमुपसाम्केतुमह्नाम् ॥ ५ ॥ ७ ॥  
 त्वाम् । अग्ने । हरितः । वावशानाः । गिरः । सचन्ते । धुनयः ।  
 घृतार्चाः । पतिम् । कृष्टीनाम् । रथ्यम् । रयीणाम् ।  
 वैश्वानरम् । उपसाम् । केतुम् । अह्नाम् ॥ ५ ॥ ७ ॥

हेअग्ने कृष्टीनां क्षितयः कृष्टय इति मनुष्यनामसु पाठात् पतिं स्वामिनं रयीणां धनानां  
 रथ्यं नेतारं उपसामह्नां महान्तं केतुं प्रज्ञापकं वैश्वानरं विश्वनरहितं त्वां हरितोभ्याः वावशा  
 नाः कामयमानाः सचन्ते सेवन्ते तथा गिरो नृणां स्तुतिरूपावाचः धुनयः पामं धुन्दानाः घृता  
 र्चाः घृतमंचंत्यः हविपासहिता इत्यर्थः सचन्ते ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये सप्तमो वर्गः ॥७॥

अथ षष्ठी-

त्वेअंसुर्यभ्रवसंबोन्यृण्वन्क्रतुंहितेभिन्नमहोजुपन्त ।  
 त्वंदस्यूरोकंसोअन्नआजउरुज्योतिर्जनयन्त्रार्याय ॥ ६ ॥  
 त्वे इति । अंसुर्यम् । वसवः । नि । ऋण्वन् । क्रतुम् । हि ।  
 ते । मित्रहमहः । जुपन्त । त्वम् । दस्यून् । ओकंसः । अग्ने ।  
 आजः । उरु । ज्योतिः । जनयन् । आर्याय ॥ ६ ॥

हेमिन्नमहः मित्राणां पूजयितरग्ने त्वे त्वयि वसवो वासकोदेवा अहुर्यं बलं न्यृण्वन्  
 न्यगमयन् । ते ऋतुं त्वत्पीतिकरं कर्म जुपन्त असेवन्तहि । किं च त्वं आर्याय कर्मवते जनाय उरु  
 ज्योतिः अधिकं तेजो जनयन् दस्यून् कर्महीनान् ओकंसः स्थानान् आजः निरगमयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

सजायमानःपरमेव्योमन्वायुर्नपायुःपरिपासिसद्यः ।  
 त्वंभुवनाजनयन्त्रभिक्रन्त्रपत्यायजातवेदोदशस्यन् ॥ ७ ॥  
 सः । जायमानः । परमे । विहोमन् । वायुः । न । पायः ।  
 परि । पासि । सद्यः । त्वम् । भुवना । जनयन् । अग्नि ।  
 क्रन् । अपत्याय । जातवेदः । दशस्यन् ॥ ७ ॥

हे वैश्वानर सप्तसिद्धः त्वं परमे दूरस्थे व्योमजन्तरिक्षे जायमानः सूर्यरूपेण प्रादुर्भवन्  
 वायुर्न यथा वायुः द्विदेवात्यमहेषु मथनं सोमं पिबति तथा पायः सोमं सद्यः परिपासि परि-  
 पिबति यद्वा वायुर्वि पाथो जलं परिपासि परिपिबति शोषयसीत्यर्थः । किं च हे जातवेदः  
 जातघनाग्ने त्वं भुवना भुवनानि उदकानि भूते भुवनमित्युदक नामसु पाठात् जनयन् अपत्याय  
 अपत्यवत्प्रादनीयाय यजमानाय दशस्यन् कामांश्च यच्छन् अग्निऋतून् वैद्युतात्मना अ-  
 भिक्रन्दति अभिगर्जति वा ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

तामग्नेअस्मेदपमेर्यस्ववैश्वानरद्युमर्ताजातवेदः  
 यपाराधःपिन्वसि विश्ववारपृथुश्रवोदाशुपेमर्त्याय ॥ ८ ॥

ताम् । अग्ने । अस्मे इति । इषम् । आ । ईरयस्व । वैश्वानर ।  
 युद्धमतीम् । जातवेदः । यया । राधः पितृवसि ।  
 विश्वेववार । पृथु । श्रवः । दाशुपे । मर्त्याय ॥ ८ ॥

हे जातवेदः जातमज्ञ वैश्वानर विश्वनरहिताग्ने तामिषं एषणीयां वृष्टिं द्युमतीं दीगिमतीं  
 अस्मे अस्मभ्यं एरयस्व प्रेरयस्व । वृष्ट्या वैलोक्यं द्योतते हि । यद्वा यथा द्युमतीं तामिषमन्ने  
 रयस्व तथा च श्रूयते—तस्माद्यस्यैवेहभूयिष्ठमन्नं भवति स एव भूयिष्ठलोके विराजतीति । अथवा  
 इषमेषणीयां तां द्युमतीं भास्वतीं दीगिमेरयस्व यया इषा रायो धनं पितृवसि पात्यसि  
 अपि च हे विश्ववार विश्वैर्वरणीयाग्ने पृथु विस्तीर्ण श्रवो यशः दाशुपे मर्त्याय यजमा-  
 नाय पितृवसि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

तंनो अग्ने मघवद्भ्यः पुरुक्षुं रयिं निवाजं श्रुत्यं युवस्व ।  
 वैश्वानरमहिं नः शर्म यच्छ रुद्रेभिस्सुभिससजोपाः ॥ ९ ॥ ८ ॥  
 तम् । नः । अग्ने । मघवत्तद्भ्यः । पुरुक्षुम् । रयिम् । नि ।  
 वाजम् । श्रुत्यम् । युवस्व । वैश्वानर । महिं । नः । शर्म ।  
 यच्छ । रुद्रेभिः । अग्ने । वसुभिसुभिससजोपाः ॥ ९ ॥ ८ ॥

हे अग्ने मघवद्भ्यो धनवद्भ्यः हविष्मद्भ्य इत्यर्थः नोस्मभ्यं पुरुक्षुं बह्वर्णं बहुयशस्कं  
 वा तं प्रसिद्धं रयिं श्रुत्यं श्रवणीयां वाजं वलं च नियुवस्व नितरां मिश्रयस्व । किं च हे वै-  
 श्वानर विश्वनरहिताग्ने त्वं रुद्रेभिः रुद्रेर्वसुभिश्च देवैः सजोपाः सहितश्च स च नोस्मभ्यं महि  
 महद शर्म सुखं यच्छ प्रयच्छ ॥ ९ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीयेष्टमो वर्गः ॥ ८ ॥

प्रसप्राज इति राधर्चं पठं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं अनुक्रम्यते च—प्रसप्राजः सप्त वैश्वानरीयं  
 वित्युक्त्यात् अस्यापि वैश्वानरोऽग्निर्देवता । विनियोगो लैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा-

प्रसृञ्जाजो असुरस्य प्रशस्तिपुंसकंष्टीनामनुमाद्यस्य ।  
इन्द्रस्येव प्रतवसंस्कृतानिवन्देदारुवन्दमानोविवक्मि ॥ १ ॥  
प्र । सृञ्जराजः । असुरस्य । प्रशस्तिम् । पुंसः । कृष्टीनाम् ।  
अनुमाद्यस्य । इन्द्रस्य इव । प्र । तवसः । कृतानि ।  
वन्दे । दारुम् । वन्दमानः । विवक्मि ॥ १ ॥

दारुं पुरां भेत्तारं वन्दे चन्दमानः सत्तः सत्राजः सर्वस्य भुवनस्येश्वरस्य असुरस्य बलवतः  
पुंसो वीरस्य पौंस्यमिति वीर्यमुच्यते तथा च यास्कः—पुमान् पुरुमना भवति पुंसतेवेति । कृष्टीनां  
जनानां अनुमाद्यस्य स्तुत्यस्य तवसो बलवतइन्द्रस्येव तस्य वैश्वानरस्य प्रशस्तिं स्तुतिं कृ-  
तानि कर्माणि च प्रविवक्मि पद्मवीमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

कविंकेतुं धासिं भानुमद्रो ह्रिन्वन्ति शं राज्यं रोदस्योः ।  
पुरन्दरस्य गीभिराविवासे भ्रेमृतानि पूर्व्या महानि ॥ २ ॥  
कविम् । केतुम् । धासिम् । भानुम् । अद्रेः । ह्रिन्वन्ति ।  
शम् । राज्यम् । रोदस्योः । पुरन्दरस्य । गीः इजिः । आ ।  
विवासे । अग्नेः । वृतानि । पूर्व्या । महानि ॥ २ ॥

कविं प्राज्ञं केतुं विश्वस्य प्रज्ञापकं धासिं अद्रेर्धर्तारं आदतुः स्तोतुवां भानुं भासकं शं सु-  
खकरं रोदस्योः पावापृथिव्योः राज्यं राजानं वैश्वानरमग्निं ह्रिन्वन्ति मदीयाः प्रीणयन्ति भेर-  
यन्ति वा देवाः । अहं च पुरन्दरस्य पुरां दारमितुरग्नेः पूर्व्यां पूर्व्याणि पुरातनानि महानि महान्ति  
वृतानि कर्माणि गीभिराविवासे परिचराणि ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

न्यंक्रतून्ग्रथिनोमृधवाचः पूर्णारंश्रद्धौ अंघ्रिषां अंघ्रिज्ञान् ।  
प्रप्तान्दस्पूर्त्रिषिवाप्यपूर्वध्वकारापरौ अघजघ्न ॥ ३ ॥



नि । अक्रतून् । यथिनः । सृष्ट्रद्वाचः । पणीन् । अश्रद्धान् ।  
अवृधान् । अयज्ञान् । प्रदप्र । तान् । दस्यून् । अग्निः ।  
विवाय । पूर्वः । चकार । अर्परान् । अर्यज्यून् ॥ ३ ॥

अक्रतून् अयज्ञान् ग्रंथिनो जल्पकान् सृष्ट्रवाचो हिंसितवचस्कान् पणीन् पणितामकान्  
वार्षुपिकान् अश्रद्धान् यज्ञादिषु श्रद्धारहितान् अवृधान् स्तुतिभिरग्निमवर्धयतः अयज्ञान्  
यज्ञहीनान् तान् दस्यून् वृथा कालस्य नेतृन् अग्निः प्रम अर्यन्तं निविचाय नितरां गमयेत् ।  
तदेवाह अग्निः पूर्वा मुख्यःसन् अयज्यून् अयजमानान् अपरान् जघन्यान् चकार करोती-  
त्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था-

योअपाचीनेतमसिमदन्तीःप्राचींश्चकारनृतंमःशचीभिः ।  
तमीशानंवस्वोअग्निगृणीपेनानंतंदमर्यन्तंपृतन्यून् ॥ ४ ॥  
यः । अपाचीनि । तमसि । मदन्तीः । प्राचीः । चकार ।  
नृतंमः । शचीभिः । तम् । ईशानम् । वस्वः । अग्निम् ।  
गृणीपे । अनानतम् । दमर्यन्तम् । पृतन्यून् ॥ ४ ॥

नृतमो नेतृत्वमो योभिः अपाचीने अपकाशमाने तमसि निमग्नाः प्रजाः मदन्तीः स्तुवन्तीः  
शचीभिस्त्वाभ्योदत्ताभिः प्रज्ञाभिः प्राचीः ऋजुगामिनीश्चकार । यद्वा नेतृत्वमो योभिः अपाचीने  
तमसि निशायां मदन्तीर्मायन्तीरुपसः शचीभिः प्रज्ञाभिः प्राचीश्चकारेत्यर्थः । तं वस्वो धन-  
स्पेशानं अनानतमग्रहं पृतन्यून् युद्धकामांश्च दमयन्तमग्निं गृणीपे स्तौमि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

योदेस्योइअनंमयद्वधस्यैर्योअर्यपत्नीरुपसंश्चकार ।  
सनिरुध्वाननहुपोयहोअग्निर्विशंश्चक्रेवल्लिहृतःसहोभिः ॥ ५ ॥  
य । देस्यः । अनंमयत् । वधस्यैः । यः । अर्यपत्नीः । उपसंः ।  
चकार । सः । निरुध्व्यं । नहुपः । यहः । अग्निः । विशः ।  
चक्रे । वल्लिहृतः । सहःऽग्निः ॥ ५ ॥

योमिर्वैसो देही रूपचिता आसुरीर्वियाः वधस्यैः वधैरायुधैर्वा अनमयव हीना अक-  
रोत् । यश्च अर्यः पत्नीः अर्यः सूर्यः पतिर्यातां ताः अर्यपत्न्यः ता उपसश्वकार अकरोत् । स  
यद्भो महानग्निः विशः मजाः सहोभिः बळेः निरुध्य नहुषो राज्ञो बलिहतः करमदाश्वके ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

यस्य शर्मन्नुपविश्वे जनांसु एवैस्तस्युः सुमतिं भिक्षमाणाः ।  
वैश्वानरो वरमारोदस्पोराग्निः संसादपित्रो रूपस्थम् ॥ ६ ॥

यस्य । शर्मन् । उप । विश्वे । जनांसः । एवैः । तस्युः ।  
सुष्टमतिम् । भिक्षमाणाः । वैश्वानरः । वरम् । आ । रोदस्थोः ।  
आ । अग्निः । संसाद् । पित्रोः । उपस्थम् ॥ ६ ॥

विश्वे सर्वे जनासो जनाः शर्मन् शर्मणि ह्यतनिमित्तं यस्य वैश्वानरस्य सुमतिं भिक्षमा  
णाः प्रार्थयन्तः एवैः कर्मभिर्हविर्भिर्वा उपतस्युः यमेवोपतिष्ठन्ते । सर्वैश्वानरो विश्वनरहितो  
ग्निः सूर्यः सन् पित्रोः मातापित्रोः रोदस्थोः घातापृथिव्योः वरमुत्कृष्टं उपस्थं मध्यमन्तरिक्ष-  
माससाद् आगच्छत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आदेवोददेवुध्या इवसूनि वैश्वानर उदितासूर्यस्य ।  
आसंमुद्रादवरादापरस्मादाग्निर्देदिव आपृथिव्याः ॥ ७ ॥ ९ ॥

आ । देवः । ददे । वुध्या । वसूनि । वैश्वानरः । उत इति ।  
सूर्यस्य । आ । समुद्रात् । अवरात् । आ । परस्मात् । आ ।  
अग्निः । ददे । दिवः । आ । पृथिव्याः ॥ ७ ॥ ९ ॥

वैश्वानरो विश्वनरहितोऽग्निः देवो योतमानः बुध्या बुध्यानि अन्तरिक्षाणि बुधमन्तरिक्षं  
वधा च यास्कः—बुधमरिक्षं बद्धा अरिमन् धृता आप इति वेति । वसूनि आच्छादकानि तर्मांसि  
वसआच्छादने इति घातुः सूर्यस्य उदिता उदितो उदयेति आददे समुद्रान्तरिक्षात् सगरः

समुद्र इत्यन्तरिक्ष नामसु पाठात् अवरात् पृथिव्याः तमांस्याददे समुद्रात्तरस्माद्विषोपि तमां  
स्याददे तदेव दर्शयति अग्निर्दिवस्तमांस्याददे पृथिव्याश्च तमांस्याददे ॥ ७ ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये नवमो वर्गः ॥ ९ ॥

प्रबोदेयमिति सप्तमं सप्तमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रैष्टुभमाग्नेयं प्रबोदेवमित्यनुक्रान्तं । पातरनु  
वाकाश्विनशस्त्रयोर्दशसूक्ते उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रबोदिवंचित्सहसानमग्निमश्वंनवाजिनंहिपेनमोभिः ।

भवानोदूतोअध्वरस्यंविद्वान्त्मनादेवेषुविविदेमितदुः ॥ १ ॥

प्र । वः । देवम् । चित् । सहसानम् । अग्निम् । अश्वम् ।

न । वाजिनम् । हिपे । नमःऽभिः । जघं । नः । दूतः । अध्वरस्यं ।

विद्वान् । त्मना । देवेषु । विविदे । मितदुः ॥ १ ॥

हेअग्ने वः त्वां देवं द्योतमानादिगुणयुक्तं सहसानं राक्षसानभिभवन्तं बलपाचरन्तं वा अ  
ग्निप्रस्यनेतारं अश्वंन अश्वमिव वाजिनं वेगवन्तं बलवन्तं वा नमोभिः स्तुतिभिः हविर्भि-  
र्वा प्रहिपे हे अग्ने त्वांचित् प्रहिणोम्येव । किं च हे अग्ने त्वं विद्वान् जानन् नोस्माकमध्वरस्य  
यत्तस्य दूतो भव । अथ परोक्षस्तुतिः त्मना आत्मना स्वयमेव देवेषु मितदु दग्धदुमोगिरिव  
विविदे प्रज्ञायते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आयांस्यग्नेपथ्याइअनुस्वामन्द्रोदेवानांसख्यंजुपाणः ।

आसानुशुष्मैर्नदर्यन्पृथिव्याजम्भेभिर्विश्वंमुशधृग्वनानि ॥ २ ॥

आ । याहि । अग्ने । पथ्याः । अनुं । स्वाः । मन्द्रः । देवानाम् ।

सख्यम् । जुपाणः । आ । सानुं । शुष्मैः । नदर्यन् । पृथिव्याः ।

जम्भेभिः । विश्वम् । उशर्धक् । वनानि ॥ २ ॥

हे अग्ने त्वं मन्त्रो मदयिता स्तुत्योवा देवानां सत्त्वं देवैः सह सत्त्वमित्यर्थः । जुषाणः सेवमानः सन् पृथिव्याः सानु समुद्धृतं वृणगुल्मादिकं शुष्मे शोषकैर्दाहकैस्तेजोभिः नदयन् शब्दायमानः दसमानं हि शब्दायते जंभेभिर्दृष्टाभिर्ज्वालाभिरित्यर्थः । विश्वं विश्वानि वनानि उशधक् कामयमानो दहन स्वाः पथ्या अनु स्वैर्मागैरित्यर्थः । आ आयाहि आकारस्य पुनर्ध्वचनमादरार्थं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्राचीनोयज्ञःसुधितं हि वहिः प्रीणीते अग्निरीळितो न होता ।  
आमातरा विश्ववारे हुवानो यतो या विष्ट जज्ञिपे सुशेवः ॥ ३ ॥

प्राचीनः । यज्ञः । सुधितम् । हि । वहिः । प्रीणीते । अग्निः ।  
ईळितः । न । होता । आ । मातरा । विश्ववारे इति विश्ववारे ।  
हुवानः । यतः । यविष्ट । जपिज्ञे । सुशेवः ॥ ३ ॥

अयं यज्ञः प्राचीनः सम्पगनुष्ठीयत इत्यर्थः । यद्वा यज्ञो यथा होता प्राचीनः यद्वा यज्ञो हविः प्राचीनः प्राचीनं प्राङ्मुखमासन्नं वहिर्हि वहिश्च सुधितं सुनिहितं ईळितः स्तुतोऽग्निः प्रीणीते वृषश्च भवति । होवान होताच नेति चार्थे । विश्ववारे विश्वैर्वरणीये मातरा यावापृथिव्या विडायामाहुवानो भवति । कदेत्यत आह यतो यदा यविष्ट हे मुषतमाग्ने त्वं सुशेवः सुखो-जज्ञिपे जायसे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

सद्यो अंध्वरे रथिरं जनन्तमानुपासो विचेतसो एषाम् ।  
निशाम धायि विश्पार्ति दुरोणे अग्निर्मन्त्रो मधुवचा ऋतावा ॥ ४ ॥

सद्यः । अंध्वरे । रथिरम् । जनन्त । मानुपासः । विचेतसः ।  
यः । एषाम् । निशाम् । विश्पार्ति । दुरोणे । अग्निः ।  
मन्त्रः । मधुवचाः । ऋतव्या ॥ ४ ॥

विचेतसो विविक्रमज्ञाः मानुषासो मनुष्याः अधरे यज्ञे रथिरं रथिनं नेतारमग्निं सद्यो-  
जनंत जनयन्ति । य एषां हविर्वहति सोयमग्निर्विशपतिः विशापतिः विश्वस्य पविर्वा मन्द्रो म-  
दपिता मधुवचाः मादयित्त्वचस्कः ऋतवा यज्ञवान् विशां मनुष्याणां दुरोणे गृहे अवाहि  
आहितः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

असादिदृतोवह्निंराजगुन्वान्प्रिर्ब्रह्मानृपदनेविधृता ।  
द्यौश्चयंपृथिवीवावृधातेआयंहोतायजतिविश्ववारम् ॥ ५ ॥

असादि । दृतः । वह्निः । आहुजगुन्वान् । अग्निः । ब्रह्मा ।  
नृऽसदने । विऽधृता । द्यौः । च । यम् । पृथिवी । वृधाते इति ।  
आ । यम् । होता । यजति । विश्ववारम् ॥ ५ ॥

वृतो होतृत्वेन वह्निर्हविषां बोढा ब्रह्मा परिवृढः विधृता विश्वस्य धारकोऽग्निः आजगन्वात्  
द्युलोकादागतः आगमनशीलोवा नृपदने होतुःस्थाने असादि उपविष्टः । यमाग्निं द्यौश्च पृथि-  
वी च उभे ववृधाते वर्धयतः यं च विश्ववारं विश्वैर्वरणीयं होता मानुष आयजति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

एतेद्युम्नेभिर्विश्वमातिरन्तमद्येवारंनर्याअतक्षन् ।  
प्रयेविशस्तिरन्तश्रोपमाणाआयेमेअस्पदीर्धयन्तस्य ॥ ६ ॥

एते । द्युम्नेभिः । विश्वम् । आ । अतिरन्त । मद्यम् । ये ।  
वा । अरम् । नर्याः । अतक्षन् । प्र । ये । विशाः । तिरन्त ।  
श्रोपमाणाः । आ । ये । मे । अस्थ । दीर्धयन् । ऋतस्य ॥ ६ ॥

एते मदीयाः पुरुषाः द्युम्नेभिरनैः विश्वं पोष्यवर्गं आतिरन्त वर्धयन्ति । अथवा द्युम्नेभिर्ष-  
शोभिः विश्वं जगदातिरन्त अश्रयगच्छन्तित्यर्थः । क इत्यत आह ये नर्या मनुष्याः मद्यं स्तोत्रं  
स्तुत्यंवा अरं पर्याप्तं अतक्षन् समस्कुर्वन् । वेति समुच्चये ये चविशो जनाः श्रोपमाणाः शृणो-  
तेः सन्धडोरिति द्विवं इकोञ्जलिति सनः कित्वं च सर्वे विधयश्छन्दसि विकल्पन्ते इति नभयतः  
ज्ञाश्रुस्त्वृशां सनः इत्यात्मनेपदं च तिरन्त वर्धयन्ति । मे मदिया ये वा ऋतस्यास्य सत्यमिममग्नि  
कर्मेणिपठी मानुषाणामश्रीयादितिक्व आदीधयन् आदीपयन् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नूत्वामग्रईमहेवसिंष्टाईशानंसूनोसहसोवसूनाम् ।

इपंस्तोतृभ्योमघवत्त्रयानडचूयंपातस्वस्तिभिःसदानः॥७॥१०॥

नु । त्वाम् । अग्ने । ईमहे । वसिंष्टाः । ईशानम् । सूनोइति ।

सहसः । वसूनाम् । इपम् । स्तोतृभ्यः । मघवत्त्रयः । आनड् ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ १० ॥

सहसःसूनो वलस्पुत्राग्ने वसिष्ठा वयं वसूनामीशानं त्वां अस्मदीयेभ्यः स्तोतृभ्यो मघवत्त्रयो हविष्यत्रयश्च इपमन्नं नु क्षिप्रं अघ वा आनड् प्रापयेः । नशेर्व्यातिकर्मणोर्विणीविण्यथार्थालुडि छन्दस्पि दश्यते इत्यङानमः यूयं त्वत्परिवाराश्च सर्वे यूयं नोस्मान् सदा स्वस्तिभिः पात इत्येवं ईमहे याचामहे ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये दशमो वर्गः ॥ १० ॥

इन्धे राजेति सप्तर्चं अष्टमं तूक्तं वसिष्ठस्यार्चं त्रैष्टुभमाग्नेयं इंधेराजेत्यनुक्रान्तं । प्रातरनुवाका श्विनशस्त्रयोरुक्तोविषोगः । आतिथ्यायां प्रपायमग्निरिति स्विष्ठकृतोयाग्या सूत्रितंच—प्रपायमग्निरर्तस्मशृण्वदति संधाज्ये इति ।

तत्र प्रथमा—

इन्धेराजासमुर्योनिमोभिर्धस्यप्रतीकमाहुतंघृतेन ।

नरोह्व्येभिर्नरीळतेसुवाधआग्निरग्रंउपसामशोचि ॥ १ ॥

इन्धे । राजा । सम् । अर्यः । नर्मःइतिः । यस्य । प्रतीकम् ।

आहुतम् । घृतेन । नरः । ह्व्येभिः । ईळते । सुध्वार्धः ।

आ । अग्निः । अये । उपसाम् । अशोचि ॥ १ ॥

राजा दीवः अर्यःस्वामी हविषां प्रेरकोवाग्निः नमोभिः स्तुतिभिः सह समिन्धे समिध्पते । मस्याग्नेः प्रतीकं रूपं घृतेनाहुतं भवति । यं बनरोस्मदीयाः सवावः संश्लिष्टाःसंजातवाधावा ह्व्येभिर्ह्व्यैः सार्धं ईळते स्तुवन्दि सोग्निरुपसामग्ने आ अशोचि आ दीप्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अयमुष्यसुमहौअवेदिहोतामन्द्रोमनुपोयहोअग्निः ।  
विभाअंकःससृजानःपृथिव्यांऋण्यपविरोपधीभिर्वक्षे ॥ २ ॥

अयम् । ऊँ इति । स्यः । सुमहान् । अवेदि । होता । मन्द्रः ।  
मनुपः । ग्रहः । अग्निः । वि । भाः । अकरित्यंकः । ससृजानः ।  
पृथिव्याम् । ऋण्यपविः । ओपधीभिः । वक्षे ॥ २ ॥

स्यः सोमं होता देशानामाहाता मन्द्रो मदयिता यहो महानग्निः मनुपो मनुष्यस्य सु-  
महानवेदि सुमहत्त्वेन प्रज्ञायते । अपि च सोमं भाः दीप्तिः व्यक्तः विकरोति अन्तरिक्षे । किं च  
सोमं ऋण्यपविः ऋण्यमार्गोऽग्निः पृथिव्यां ससृजानः सृज्यमानः सज्जोपधीभिर्वक्षे  
वर्धयते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

कयानोअग्नेविवसःसुवृत्तिकामुस्वधामृणवःशस्यमानः ।  
कदाभवेमपतयःसुदन्नरायोवन्तारोदुष्टरस्यसाधोः ॥ ३ ॥

कया । नः । अग्ने । वि । वसः । सुवृत्तिकम् । काम् ।  
ऊँ इति । स्वधाम् । ऋणवः । शस्यमानः । कदा । भवेम् ।  
पतयः । सुदन्न । रायः । वन्तारः । दुष्टरस्य । साधोः ॥ ३ ॥

हे अग्ने त्वं कया स्वधया हविषा नोस्माकं सुवृत्तिकं स्तुतिं विवसतः व्यामुषे आच्छादयसि-  
या । कामु कांच स्वधां शस्यमानः स्तूयमानः त्वं ऋणवः मामुषाः हे सुदन्न शोभनदानाग्ने तथा  
च यास्कः—सुदन्नः कल्याणदानइति । वयं कदा दुष्टरस्य शत्रुभिः दुर्हितकस्य साधोः समीची-  
नस्य राधो धनस्य पतयः स्वामिनो भवेम । वन्तारः संशकारश्च कदा भवेम ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रप्रा॒यम॒ग्निर्भ॒रत॒स्य॒शृ॒ण्वे॒विय॒त्सूर्यो॑नरोचते बृहद्भाः ।

अ॒ग्नि॒यः पू॒रु॒मृ॒त॒नासु॒त॒स्यौ द्यु॒ता॒नो॒दै॒व्यो अ॒ति॒थिः शु॒शो॒च ॥ ४ ॥

प्र॒ध॒र्प्र । अ॒य॒म् । अ॒ग्निः । भ॒र॒त॒स्य॑ । शृ॒ण्वे॒ । वि॒ । यत् । सूर्यः ।

न । रो॒च॒ते । बृ॒हत् । भाः । अ॒ग्नि॒ । यः । पू॒रु॒म् । मृ॒त॒नासु॑ ।

त॒स्यौ । द्यु॒ता॒नः । दै॒व्यः । अ॒ति॒थिः । शु॒शो॒च ॥ ४ ॥

अयं मसिद्धोग्निः भरतस्य यजमानस्य मम प्रम अत्यन्तं शृण्वे प्रथितो भवति । कदेत्यत्राह यद्यदा सूर्यो न सूर्य इव बृहद्भाः बृहद्भासमानो विरोचते प्रकाशते । किं च योग्निः प्रतनासु संप्राप्तेषु पूरुं पुरुनामकमसुरं अग्नितस्थौ अग्निबभूव । सोयं द्युता दीप्यमानो दैव्योतिथिः देवानामतिथिवत्पुण्यः सन् शुशोच जज्वाल ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अस॒न्नित्वे॒ आ॒ह॒व॒नानि॑ भूरि॒भुवो॒ विश्वे॑भिः सु॒मना॒ अ॒र्नी॒कैः ।

स्तु॒तश्चि॒दग्ने॑ शृ॒ण्वि॒वेष॑णानः स्व॒यं व॑र्ध॒स्व॒त॒न्वै सु॒जा॒त ॥ ५ ॥

अस॒न् । इत् । त्वे॒ इति॑ । आ॒ह॒व॒नानि॑ । भूरि॑ । भुवः॑ । विश्वे॑भिः ।

सु॒म॒नाः । अ॒र्नी॒कैः । स्तु॒तः । चि॒त् । अ॒ग्ने॑ । शृ॒ण्वि॒वेषे॑ ।

गृ॒णानः॑ । स्व॒य॒म् । व॑र्ध॒स्व॒ । त॒न्व॑म् । सु॒जा॒त ॥ ५ ॥

हे अग्ने त्वे त्वयि आहवनानि हवींषि आहुतयोवा भूरि बहूनि असन्नित्व भवन्त्येव । त्वं च विश्वेभिर्विश्वैरर्नीकैस्तेजोभिः त्वद्भिभूतिभिः अग्निभिर्वा सह सुमनाः भुवोभव । हे अग्ने स्तुतश्चिदस्तोतुः स्तोतीतिस्तुत स्तोत्रं शृण्विवेषे शृणु हे सुजात कल्पयाण मादुर्भावाग्ने गृणानः स्तूपमानस्त्वं स्वयं स्वयमेव तन्वं स्वातनुं मम तनुं वा वर्धस्व वर्धयस्व ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

इ॒दं व॑चः श॒त॒साः सं॒स॒ह॒स्र॒मु॒द॒ग्र॒ये॒जानि॑पी॒ष्ट॒द्वि॒वर्हाः ।

शं॒य॒त्स॒न्नो॒तृ॒भ्य॑ आ॒प॒ये॒ स॒र्वा॒ति॒द्यु॒म॒द॒मी॒व॒चा॒त॒न॑र॒जो॒हा ॥ ६ ॥



इदम् । वचः । शत॒ऽसाः । सम्॒ऽसंहस्रम् । उत् । अ॒ग्रये ।  
ज॒नि॒पी॒ष्ट । द्वि॒ऽवर्हाः । शम् । यत् । स्तो॒तृ॒ऽभ्यः । आ॒पये ।  
भवा॑ति । द्यु॒ऽमत् । अ॒मी॒व॒ऽचा॒र्त॒नम् । र॒क्षः॒ऽहं ॥ ६ ॥

शतसाः गवां शतस्य संभक्ता संसहस्रं गवां सहस्रेणच संयुतः द्विवर्हा द्वाभ्यां विद्या-  
कर्मभ्यां बृहत् वसिष्ठाः द्वयोः स्थानयोर्द्युलोकयोः महान्वा तथा च यास्कः—द्विवर्हा द्वयोः  
स्थानयोः परिवृहेइति । इदं वचः इदं स्तोत्रं अग्रये उज्जनिपीष्ट उदजीजनत् । किंत्तदित्यतआह  
यद्वचः द्युमत् दीप्तिमत् यशस्करमित्यर्थः अमीवचातनं रोगाणां निवारकं रक्षोहा रक्षसां हंत  
च स्तोत्रभ्यः आपये तद्वधे पुत्रादिकायापि शं सुखदं भवाति भवेत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी

नू॒त्वाम॑ग्ने॒ ई॒महे॒ वसि॑ष्ठा॒ ई॒शान॑सू॒नोस॒हसो॒वसू॑नाम् ।

इ॒पंस्तो॒तृ॒भ्यो॑म॒घर्व॑ञ्च॒ आ॒न॒ड्यु॒य॒पा॒त॒स्व॒स्ति॒ग्निः॒ सदा॑नः ॥ ७ ॥ ११ ॥

नु । त्वाम् । अ॒ग्ने । ई॒महे॒ । वसि॑ष्ठाः । ई॒शान॑म् । सू॒नो॒ इति॑ ।

स॒ह॒सः । वसू॑नाम् । इ॒पंम् । स्तो॒तृ॒ऽभ्यः । म॒घर्व॑त्॒ऽभ्यः ।

आ॒न॒ट् । द्यु॒य॒म् । पा॒त॒ । स्व॒स्ति॒ऽग्निः॑ । सदा॑ । नुः ॥ ७ ॥ ११ ॥

इयमृक् मागेव व्याख्याता ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये एकादशो वर्गः ॥ ११ ॥

अबोधिजारइति षडृचं नवमं सूक्तं वसिष्ठस्पायं त्रैदुभमाग्नेयं अबोधिषष्ठित्यनुक्रान्तं  
मातरनुवाकाश्विनशास्रपोर्देशसूक्तमध्ये उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अबोधिजा॒र॒उ॒पसा॑मु॒पस्था॒द्धोता॑म॒न्द्रःक॒वित॑मःपा॒वृकः ।

दधा॑ति॒के॒तुमु॒जय॑स्यज॒न्तोर्ह॑व्पा॒दे॒वेपु॒द्रवि॑णं॒सुकृ॑त्सु ॥ १ ॥

अवोधि । जा॒रः । उ॒पसा॑म् । उ॒प॒इ॒स्थात् होता॑ । म॒न्द्रः ।  
क॒वि॒इ॒तमः । पा॒व॒कः । दधा॑ति । के॒तुम् । उ॒भय॑स्य । ज॒न्तोः ।  
ह॒व्या । दे॒वेषु॑ । द्र॒विण॑म् । सु॒कृत्ऽसु॑ ॥ १ ॥

जारः सर्वेषां प्राणिनां जरयिता होता देवानामाह्वाता मन्द्रो मद्ययिता स्तुत्योवा कवित-  
मः प्राप्ततमः पावकः शोधकोग्निः उपसामुपस्थात् मध्ये अवोधि अनुध्वत् । किं च उभयस्य  
द्विपदश्च चतुष्पदश्च दैव्यस्य मानुषस्यवा जन्तोः प्राणिनः केतुं मन्त्रानं दधाति विदधाति । देवेषु  
च हव्या हव्यानि दधाति । सुकृत्सु यजमानेषु च द्रविणं घनं दधाति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

समु॒क्लृ॒यौ॒विदु॑रं॒ प॒णी॒नां॒पु॒ना॒नो॒अ॒र्क॑पु॒रु॒भोज॑संनः ।  
होता॑म॒न्द्रो॒वि॒शां॒द॒मू॒ना॒स्ति॒र॒स्तमो॑द॒दृशे॑र॒ाम्घा॑णाम् ॥ २ ॥  
सः । सु॒ऽकृ॒तुः । यः । वि । हु॒रः । प॒णी॒नाम् । पु॒ना॒नः । अ॒र्कम् ।  
पु॒रु॒भोज॑सम् । नुः । होता॑ । म॒न्द्रः । वि॒शाम् । द॒मू॒नाः । ति॒रः ।  
त॒र्मः । द॒दृशे॑ । र॒ाम्घा॑णाम् ॥ २ ॥

सोऽग्निः सुकृतुः सुकर्मा सुप्रज्ञो वा भवति योऽग्निः पणीनां अतुराणां दुरो गवां द्वाराणि  
पिधानानि विवृतवान् पुरुभोजसं बहुक्षीरं अर्कमर्चनीयं गवां संपं नोस्मदर्थं पुनानः शोध-  
यन् हरन् इत्यर्थः । होता देवानामाह्वाता मन्द्रो मद्ययिता स्तुत्योवा दमूनाः दममनावा दानम-  
नावा दान्तमनावा रम्घाणां रात्रीणां रमयित्रीणां वा विशां जनानां यजमानानां वा तर्पोधकारं  
तिरः तिरस्कुर्वन् ददृशे दृश्यते । च यद्वा तमस्तिरोददृशे नाशयतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अमूरः॒क॒विर॑दि॒तिर्वि॒वस्वा॑न्त्सु॒संस॑न्मि॒त्रो॒अ॒र्ति॒थिः॒शि॒वो॒नः ।  
चि॒त्र॒भा॑नु॒रु॒प॒सा॑भा॒त्य॒ग्रे॒पां॒ग॒र्भः॒प्र॒स्व॑श्च॒आ॒र्वि॒वेश॑ ॥ ३ ॥  
अमूरः । क॒विः । अ॒र्दि॒तिः । वि॒वस्वा॑न् । सु॒ऽसंस॑त् । मि॒त्रः ।  
अ॒र्ति॒थिः । शि॒वः । नुः । चि॒त्र॒भा॑नुः । उ॒पसा॑म् । भा॒ति ।  
अ॒र्घे । अ॒पाम् । ग॒र्भः । प्र॒ऽस्यः । आ । वि॒वेश॑ ॥ ३ ॥

योगिरमूरोमूढः कविः प्राज्ञः अदितिरदीनः विवस्वान् दीविमान् सुसंसव शोभनसदनः  
शोभनसंवेदतोवा मित्रः प्रमीतेत्ताता सर्वेषां अविधिः अविधिवःपूज्यः शिवः शिवकरोजगतः  
चित्रभानुः चित्रदीप्तिः उपसामग्रे मुखे भाति । सोयमपां गर्भःसन् प्रस्वः जायमानाः ओपधी-  
राविवेश ॥ ३ ॥ अथ चतुर्थी—

ईंकेन्योवोमनुषुयुगेपुसमनगाअंशुचज्जातवेदाः ।  
सुसंदृशाभानुनायोविभातिप्रतिगावःसमिधानंबुधन्त ॥ ४ ॥  
ईंकेन्यः । वः । मनुषुः । युगेपु । समनगाः । अशुचत् । जातः  
वेदाः । सुःसंदृशा । भानुना । यः । विद्भाति । प्रति । गावः ।  
समंइदुधानम् । बुधन्त ॥ ४ ॥

हे अग्रे वसवं अत्र विभक्तेर्वचनव्यत्ययः मनुषो मनुष्यस्य युगेपु यागकालेषु सर्वेष्वपि  
दिवसेषु वा ईंकेन्यः स्तुत्यः अतः परं परोक्षस्तुतिः योश्चिर्जातवेदाः जातधनः समनगाः युद्धेषु  
संगन्तःसन् अशुचत् दीप्यते सुसंदृशा सुसंदर्शनेन भानुना तेजसा विभातिच वमिं समि-  
धानं समिध्यमानं गावः स्तुतयः प्रतिबुधन्त प्रतिबोधयन्ति ॥ ४ ॥

विश्वेदेवेपशावग्रेयाहीति हविषोयाज्या सृष्टितं च—अग्नेयाहिदूत्यंमारिपण्यइन्द्रनरोनेम-  
धिवाहचन्वइति विस्रइति ॥ ४ ॥

सेवा पञ्चमी—

अग्नेयाहिदूत्यंमारिपण्योदेवाँअच्छाब्रह्मरुतांगणेन ।  
सरस्वतीमरुतोअश्विनापोयक्षिदेवान्त्रक्षधेयायुविश्वान् ॥ ५ ॥  
अग्ने । याहि । दूत्यम् । मा । रिपण्यः । देवान् । अच्छ । ब्रह्मरुतां ।  
गणेन । सरस्वतीम् । मरुतः । अश्विना । अपः । यक्षि ।  
देवान् । रत्नक्षधेयाय । विश्वान् ॥ ५ ॥

हे अग्ने दूत्यं दूतस्य कर्म हविर्वहनादि याहि देवानच्छाभिगच्छ । गणेन संघेन सह ब्रह्म-  
रुता ब्रह्मरुतोस्मान् अस्मदीयांश्च तथ स्तोतृन् मारिपण्यः माहिंसीः सरस्वतीं मरुतो अश्विना  
अश्विनौ अपश्च एतान् देवान् रत्नक्षधेयायास्मार्थं रत्नदानाय यक्षिच ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

त्वामग्नेसमिधानोवसिष्ठोजरूथंहृत्पक्षिरायेपुरंधिम् ।

पुरुणीधाजातवेदोजरस्वयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥१२॥

त्वाम् । अग्ने । समृद्धधानः । वसिष्ठः । जरूथम् । हृत् । यक्षि ।

राये । पुरंमृद्धिम् । पुरुद्धनीथा । जातृद्धवेदः । जरस्व ।

यूयम् । पात । स्वस्तिर्भिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ १२ ॥

हे अग्ने त्वां वसिष्ठऋषिः समिधानोभवति । त्वं च जरूथं परुषभाषिणं जरणीयं वा रसो-  
गणं हृत् जहि । राये धनवते यजमानाय पुरंधिं बहुधिषं देवगणं तथा च यास्कः-पुरंधिर्बहु-  
धीरिति यक्षि यज । किं च हे जातवेदो अग्ने पुरुणीथा बहुनीथेन बहुना स्तोत्रेण जरस्व देवान्  
स्तुहि । यद्वा पुरुणीथानेकमार्गाणि रक्षांसि जरयेत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये द्वादशो वर्गः ॥ १२ ॥

उपोनजारइति पञ्चर्चं दशमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्यं त्रैदुभमाग्नेयं तथाचानुक्तान्तं उपोनपञ्चे-  
ति । मातरनुवाकाश्विनशस्त्वयोरुक्कोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

उपोनजारःपृथुपाजोअश्रेद्विद्युत्दीद्यच्छोशुचानः ।

दृपाहरिःशुचिरामातिभासाधियोहिन्वानउशतीरंजीगः ॥ १ ॥

उपः । न । जारः । पृथु । पाजः । अश्रेत् । दर्विद्युत् ।

दीद्यत् । शोशुचानः । दृपा । हरिः । शुचिः । आ । भाति ।

भासा । धियः । हिन्वानः । उशतीः । अजीगरिति ॥ १ ॥

अग्निः उपोन जारः उषसोजारः सूर्यः सद्दत् पृथु विस्तीर्णं पाजस्तेजः अश्रेत् श्रयति । किं  
च दर्विद्युत् दीद्यत् शोशुचानइति त्रयोपिशब्दा यद्यपि दीप्तिकर्माणः तथापि दीपेभूमस्त्वज्ञा-

पनाय प्रयुक्ताइति न पुनरुक्तिः अत्यन्तं दीप्यमानइत्यर्थः । वृषा कामानां वरिषेदा हरिर्हविषां  
मेरुकः शुचिः शुद्धिरुद्गमिः धियः कर्माणि हिन्द्यान्ः मेरयन् भासा दीप्या आभावि प्रकाशते ।  
अपि च उशवीः कामयमानाः अजीगः जागरयति तमसा तिरोहिताः मजाः उद्गिरतिवा ॥१॥

अथ द्वितीया-

स्वर्णवस्तोरुपसामरोचियज्ञतन्वानाउशिजोनमन्म ।  
अग्निजन्मानिदेवआविविद्वान्द्रवदूतोदेवयावावनिष्ठः ॥ २ ॥

स्वः । न । वस्तोः । उपसाम् । अरोचि । यज्ञम् । तन्वानाः ।  
उशिजः । न । मन्म । अग्निः । जन्मानि । देवः । आ । वि ।  
विद्वान् । द्रवत् । दूतः । देवइयावा । वनिष्ठः ॥ २ ॥

अग्नेः वस्तोरहनि वस्तोः द्युरित्यहनामस्तुपाठात् उपसामग्ने स्वर्णादित्यइव तथा च  
यास्कः-स्वरादित्योभवति सुअरणः सुईरणइति । अरोचि दीप्यते उशिजोन ऋत्विजश्च यज्ञं  
तन्वानाः विस्तारयन्तः मन्म मन्मानि मननीयानि स्तोत्राणि पठन्तीतिशेषः । नेति संप्रत्ययं अपि  
च विद्वान् जानन् दूतो देवानां देवयावा देवान् प्रतिगच्छन् वनिष्ठो दातृत्वमग्निः विआद्रवत्  
विविधमाद्रवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अच्छागिरोमृतयेदिवयन्तीरग्निंयन्तिद्रविणंभिक्षमाणाः ।  
सुसंद्दशंसुप्रतीकंस्वर्हव्यवाहंमरुतिमानुपाणाम् ॥ ३ ॥  
अच्छ । गिरः । मृतयः । देवइयन्तीः । अग्निम् । यन्ति । द्रविणम् ।  
भिक्षमाणाः । सुसुसुन्दशम् । सुप्रतीकम् । सुइअञ्चम् ।  
हव्यइवाहम् । अरुतिम् । मानुपाणाम् ॥ ३ ॥

मृतयः स्तुतिरूपाः देवयन्तीर्देवानिच्छन्त्यो द्रविणं धनं भिक्षमाणाः याचमानाः गिरोवाचः  
सुसंद्दशं कत्याणसंद्दशं सुप्रतीकं सुरूपं शोभनांगंवा स्वंचं सुदु गच्छन्तं हव्यवाहं हव्यानां  
बोढारं मानुपाणामरुतिं स्वामिन्मग्निं अच्छाभियन्ति अग्निगच्छन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

इन्द्रं नो अग्नेवसुभिः सजोपां रुद्रं रुद्रेभिरावहा वृहन्तम् ।

आदित्येभिरादित्यैर्देवैः विश्वजन्त्यां वृहस्पतिमृक्केभिर्विश्ववारम् ॥ ४ ॥

इन्द्रम् । नः । अग्ने । वसुभिः । सजोपाः । रुद्रम् । रुद्रेभिः ।

आ । वृह । वृहन्तम् । आदित्येभिः । आदितिं । विश्वजन्त्याम् ।

वृहस्पतिम् । ऋक्केभिः । विश्ववारम् ॥ ४ ॥

हे अग्ने वसुभिर्देवैः सजोपाः संगतस्त्वं नोस्मदर्धमिन्द्रमावह । रुद्रेभिः रुद्रैः देवैः सद्गतो वृहन्तं महान्तं रुद्रं चावह । आदित्येभिरादित्यैर्देवैः संगतो विश्वजन्यां विश्वजनहितां अदितिं चावह ऋक्केभिः स्तुत्यैरद्विरोभिर्देवैः संगतो विश्ववारं विश्वैः संभजनीयं वृहस्पतिं चापह ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

मन्द्रंहोतारमुशिजोयविष्ठमग्निं विशईळते अध्वरेपुं ।

सहिक्षपावो अश्वद्रयीणामतन्द्रोदूतोयजथायदेवान् ॥ ५ ॥ १३ ॥

मन्द्रम् । होतारम् । उशिजः । यविष्ठम् । अग्निम् । विशः ।

ईळते । अध्वरेपुं । सः । हि । क्षपावान् । अश्वत् ।

रयीणाम् । अतन्द्रः । दूतः । यजथाय । देवान् ॥ ५ ॥ १३ ॥

उशिजः कामयमानाः विशोमनुष्याः मन्द्रं स्तुत्यं होतारमाहातारं यविष्ठं युवतमग्निं अध्वरेपु यागेषु ईळते स्तुवन्ति । हि यस्मात् कारणात् सोमिः क्षपावान् रात्रिमान् रात्रौ स्वल्पशये अग्निहोत्रं हूयते रयीणां सूर्यस्य रयिमतां हविष्मतां यजमानानां देवान् यजथाम गृष्टं अतन्द्रस्तन्द्रारहितो भवत् । तथा च श्रूयते यस्माद्दूतो भवत्समाद्दिशस्त्वपध्वरे ईळत इति ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये त्रयोदशो वर्गः ॥ १३ ॥

महोत्सवीति पञ्चचमेकादशं सूक्तं वसिष्ठस्पायं वैष्टुभमाग्नेयं महानित्यनुक्रान्तं प्रातरनुवाकान्धिनशरत्तयोरुक्तो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

म॒हाँअ॒स्यध्व॒रस्य॑प्र॒केतो॒न॒ऋ॒तेत्व॒द॒मृता॑मा॒द्यन्ते॑ ।  
आ॒विश्वे॑भिः॒सरथं॑याहि॒देवै॑र्य॒ग्रेहो॒ताप्रथ॑मःस॒देह ॥ १ ॥

म॒हान् । अ॒सि । अ॒ध्व॒रस्य॑ । प्र॒ऋ॒केतः । न । ऋ॒ते । त्वत् ।  
अ॒मृताः । मा॒द्यन्ते॑ । आ । वि॒श्वेभिः । स॒रथंम् । या॒हि । दे॒वैः ।  
नि । अ॒ग्रे । हो॒ता । प्र॒थमः । स॒द । इह ॥ १ ॥

हे अग्रे त्वमध्वरस्य प्रकेतः प्रज्ञापकःसन् महानसि त्वद्वते त्वयाविना अमृताः देवाः न-  
माद्यन्ते नमाद्यन्ति विश्वेभिः विश्वेदेवैःसरथं यथा भवति आयाहि च इहास्तीर्णं बर्हिषि प्र-  
थमो मुख्यो होता आह्वातासन् निषद निषीदच ॥ १ ॥

वाजपेये बार्हस्पत्यचरोः स्विष्टकृतोनुवाक्या सूत्रितं च—त्वामीळतेअजिरंदूत्यायार्धिसुदी-  
तिसुदृशंपृणन्तइति ।

सोपात्र द्वितीया—

त्वामी॒ळते॑अ॒जिरं॑दू॒त्याय॒ह॒विष्म॑न्तःस॒दमि॑न्मानु॒पासः॑ ।  
यस्य॑दे॒वैरा॑संदो॒बर्हि॑र॒ग्रेहान्य॑स्मैसु॒दिना॑भ॒वन्ति ॥ २ ॥  
त्वाम् । इ॒ळते॑ । अ॒जिरम् । दू॒त्याय । ह॒विष्म॑न्तः । स॒दम् । इत् ।  
मा॒नु॒पासः । य॒स्य॑ । दे॒वैः । आ । अ॒संदः । ब॒र्हिः । अ॒ग्रे । अ॒हानि॑ ।  
अ॒स्मै । सु॒दिना॑ । भ॒वन्ति ॥ २ ॥

हे अग्रे अजिरं प्रगामिनं त्वां मानुपासो मानुपाः हविष्मन्तो यजमानाः सदमित् सदैव  
दूत्याय दूतरुमंगे हविषंहनाय ईळते याचन्ते । किमर्थं इत्यतआह यस्य हविष्मन्तो बर्हिदेवैःसार्धं  
आसदःत्वं अधितिष्ठसि अस्मै हविष्मवे अहानि सुदिना सुदिनानि शोभनदिनानि भवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्रि॒श्रि॒द॒क्तोःप्र॒चि॒कितु॑र्ब॒सू॒नित्वे॑अ॒न्तदा॑शु॒पे॒म॒र्त्याय॑ ।  
म॒नु॒ष्वद॑ग्र॒इ॒ह्यक्षि॑दे॒वान्म॒नवानो॑दू॒तोअ॑भि॒शस्ति॒पावा॑ ॥ ३ ॥

त्रिः । चित् । अक्तोः । प्र । चिकितुः । वसूनि । त्वे इति ।  
 अन्तः । दाशुपे । मर्त्याय । मनुष्वत् । अग्ने । इह । यक्षि ।  
 देवान् । जवं । नः । दूतः । अग्निशस्तिष्पावा ॥ ३ ॥

हे अग्ने त्वे त्वयि अन्तर्मध्ये अक्तोऽहः यद्यपि अकुरिति रात्रेर्नाम तथाप्यत्र अज्यन्ते  
 व्यज्यन्ते त्वादीन्यस्मिन्नित्यहोनाम विस्त्रिवारं त्रिषु सवनेषु वसूनि हवींषि दाशुपे  
 हविषां प्रदात्रे मर्त्याय मनुष्याय तदर्थमित्यर्थः प्रचिकितुः मवेदयन्ति ऋत्विजः । यद्वा अक्तो-  
 र्हि त्रिः त्रीनग्निमश्वमजं च त्वय्यन्तर्निहितानि प्रचिकितुरविदन्नित्यर्थः । अपि च मनुष्वत्  
 मनोरिव इह ममास्मिन्यज्ञे दूतस्त्वं देवान् यक्षि यज । नोस्माकमग्निशस्तिष्पावा अग्निशस्तेः  
 अग्निशंसकाव शात्रवाव पावा रक्षिता भव चिदिति पूरणः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

अग्निरीशेहृत्वोअध्वरस्याग्निर्विश्वस्यहृविषःकृतस्य ।

ऋतुं ह्यस्यवसंवोजुपन्ताधादेवादधिरेहव्यवाहम् ॥ ४ ॥

अग्निः । ईशे । बृहत्तः । अध्वरस्य । अग्निः । विश्वस्य । हृविषः ।

कृतस्य । ऋतुंम् । हि । अस्य । वसंवः । जुपन्त । अर्थ । देवाः ।

दधिरे । हव्यवाहम् ॥ ४ ॥

बृहवो महवो अध्वरस्य कौटिल्यरहितस्य यज्ञस्य अग्निरीशे ईशे विश्वस्य सर्वस्य  
 कृतस्य संस्कृतस्य हविषः चाग्निरेवेष्टे हियस्मादस्याग्नेः ऋतुं कर्म वसवो देवाः जुपन्त सेवन्ते  
 अधापि च देवाः अग्निं हव्यवाहं हव्यानां वोढारं दधिरे चक्रिरे इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आग्नेवहृहृविरध्यायदेवानिन्द्रज्येष्ठासइहमादयन्ताम् ।

इमंयज्ञं द्विविदेवेपुधेहि यूपं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ५ ॥ १४ ॥

आ । अग्ने । वह । हृविःऽअध्याय । देवान् । इन्द्रंऽज्येष्ठासः ।

इह । मादयन्ताम् । इमम् । यज्ञम् । द्विवि । देवेपुं । धेहि । यूपम् ।

पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ १४ ॥



हे अग्ने हविरघाय हनिषां भरणाय देवान् आवह । किमर्थं इत्यत आह इहास्मिन् यते इन्द्रज्येष्ठास इन्द्रममुखादेवाः मादयन्तां इमं यज्ञं इदं यद्यव्यं हविः दिविस्थितेषु देवेषु धेहि नि-  
धेहि देवान्या इहानय इदं हविर्वा देवेषु नयेति भावः । अन्तिमः पादो व्याख्यातचरः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये चतुर्दशो वर्गः ॥ १४ ॥

अगन्महेति वृत्तात्मकं द्वादशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं त्रैपुत्रमग्नेयं तथाचानुक्रान्तं अगन्म-  
वृत्तमिति । मातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरुक्तो विनियोगः । व्यूह्ये दशरात्रे नवमेहनि इदं सूक्तमा  
व्यशसं सूत्रितंच—तृतीयस्यागन्महेत्याज्यमिति ।

तत्र प्रथमा—

अगन्ममहानमसापविष्टं यो दीदायसमिद्धः स्वेदुरोणे ।

चित्रभानुरोदसी अन्तरुर्वा स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्चम् ॥ १ ॥

अगन्म । महा । नमसा । यविष्ठम् । यः । दीदार्य । समद्द्विद्धः ।

स्वे । दुरोणे । चित्रभानुम् । रोदसी इति । अन्तः । उर्वा इति ।

सुद्दआहुतम् । विश्वतः । प्रत्यञ्चम् ॥ १ ॥

योभिः स्वेदुरोणे स्वेस्थाने आहवनीये समिद्धः काष्ठैः समिद्धः सन् दीदाय दीप्यते स-  
मिमं पविष्टं युवतमं उर्वां विरतीर्णयोः रोदसी रोदस्योः धावापृथिव्योरन्तर्मध्येन्तरिक्षे चित्र-  
भानुं चित्रज्वालं स्वाहुतं सुष्ठु आहुतिभिर्हुतं सन्तं विश्वतः सर्वतः प्रत्यञ्चं प्रतिगच्छन्तर्भाग्निं महा  
महता नमस्कारेण अगन्म वयमुपगच्छाम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

समह्ना विश्वां दुरितानि सान्नाहानग्निष्टवेदमआजातवेदाः ।

सनौरक्षिपद्दुरितादवद्यादस्मान्गृणतउत नोमघोर्नः ॥ २ ॥

सः । मह्ना । विश्वां । दुःइदुतानि । सान्नाहान् । अग्निः । स्तवे ।

दमे । आ । जातवेदाः । सः । नः । रक्षिपत् । दुःइदुतात् ।

अवद्यात् । अस्मान् । गृणतः । उत । नः । मघोर्नः ॥ २ ॥

योभिर्नह्ना महत्त्वेन विश्वा विश्वानि दुरितानि सान्नाहान् अग्निभवनं जातवेदाः जातघनो  
जातप्रतोवा दमे यद्गृहे स्तवे अस्माभिः स्तूपते सोमिस्मान् दुरितात् पापात् अवद्यात् निदि-

वाच कर्मणोरक्षिष्व रक्षतु । अस्मान् गृणतः स्तुवतोपि रक्षिष्व । उवापिच सोमिः नो मघोनो  
हविष्मतोरक्षिष्व ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंवरुणउतमित्रोअग्नेत्वांवर्धन्तिमृतिभिर्वसिष्ठाः ।

त्वेवसुसुपणनानिसन्तुयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ ॥ १५ ॥

त्वम् । वरुणः । उत । मित्रः । अग्ने । त्वाम् । वर्धन्ति । मृतिभिः ।

वसिष्ठाः । त्वे इति । वसु । सुसुपणनानि । सन्तु । यूयम् ।

पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ३ ॥ १५ ॥

हे अग्ने त्वं वरुणोसि उवापि च त्वं मित्रोसि जगतः प्रमावेस्तावासि त्वां वसिष्ठाःमृतिभिः  
स्तुतिभिः वर्धन्ति वर्धयन्ति त्वे त्वपि विद्यमानानि वसु वस्तुनि सुसुपणनानि सुसंभजनानि सं-  
त्विति स्पष्टमन्यत् ॥ ३ ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये पञ्चदशो वर्गः ॥ १५ ॥

प्राग्रयइति तृचं त्रयोदशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्यं त्रैदृभं वैश्वानराम्निदेवताकं तथाचानुक्तान्तं-  
प्राग्रयेवैश्वानरीयमिति । विनियोगोलैगिकः ।

तत्र प्रथमा—

प्राग्रयेविश्वशुचेधियंधेसुरेभेमन्मधीतिभरध्वम् ।

भरेहृविर्नवर्हिपिप्रीणानोवैश्वानराययतयेमतीनाम् ॥ १ ॥

प्र । अग्रये । विश्वशुचे । धियम्सुधे । असुरेभे । मन्म ।

धीतिम् । भरध्वम् । भरे । हृविः । न । वर्हिपि । प्रीणानः ।

वैश्वानराय । यतये । मतीनाम् ॥ १ ॥

हे सत्तापः विश्वशुचे विश्वं यो दीपयति तस्मै धियंधे धियां कर्मणां यो धाता तस्मै अमु-  
रभे अगुराणां यो हन्ता तस्मै अग्रये मन्म मननीयं स्तोत्रं धीतिं कर्मण प्रभरध्वं । मतीनाम  
भिमत्तानां कामानां यतये दात्रे वैश्वानराम विश्वनरहिवाय अग्निविशेषाय वर्हिपि यत्ते हृविर्न

हविरिव स्तुतिं प्रीणानः प्रीयमाणोहं भरे भरामि । यद्वा हविः प्रीणानः प्रीणयन्नहं वहिषि ह-  
विर्भरे संभरामि नेति संप्रत्यर्थे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वमग्नेशोचिपाशोशुचानुआरोदसीअपृणाजार्यमानः ।

त्वंदेवाँअभिशंस्तेरमुञ्चोवैश्वानरजातवेदोमहित्वा ॥ २ ॥

त्वम् । अग्ने । शोचिपा । शोशुचानः । आ । रोदसी इति ।

अपृणाः । जार्यमानः । त्वम् । देवान् । अभिशंस्तेः । अमुञ्चः ।

वैश्वानर । जातवेदः । महित्वा ॥ २ ॥

हे अग्ने त्वं शोचिपा दीप्त्या शोशुचानो दीप्यमानो जापमानो जायमानएव रोदसी या-  
यापृथिव्यौ आ अपृणाः आपूरयः । अपि च जातवेदो जातप्रज्ञ जातघनवा वैश्वानर विश्वनर-  
हित हे अग्ने त्वं देवान् महित्वा महत्त्वेन अभिशंस्तेः अभिशंसकत्वं शत्रोरसुंचः अमोचयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

जातोयदग्नेभुवनाव्यख्यःपशून्गोपादर्यःपरिज्मा ।

वैश्वानरब्रह्मणेविन्दगान्तुपूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ ॥ १६ ॥

जातः । यत् । अग्ने । भुवना । वि । अख्यः । पशून् । न ।

गोपाः । र्यः । परिज्मा । वैश्वानर । ब्रह्मणे । विन्द । गान्तुम् ।

पूयं । पात । स्वस्तिइतिः । सदा । नः ॥ ३ ॥ १६ ॥

हे अग्ने जातः सूर्यात्मनाजावः त्वं इर्यः स्वामी प्रेरयन्वा परिज्मा परिवोगन्तासन् पशू-  
न् गोपाः यथा गवां पालकः पशून् पश्यति तद्वत् । यद्यदा भुवना भूतानि व्यख्यः रक्षणार्थं प-  
श्यसि तदा ब्रह्मणे ब्रह्मस्तोत्रं तदर्थं गान्तुं गतिं फलप्रार्थिं विन्द । यद्वा ब्रह्मणे ब्रह्मणार्थं गान्तुं  
विन्द येन ब्रह्मणा उपद्रवान्निर्गच्छन्ति तं गान्तुं विन्देत्यर्थः । स्पष्टमन्यत् ॥ ३ ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये षोडशो वर्गः ॥ १६ ॥

समिधा जातवेदसइति एषं चतुर्दशं सूक्तं वसिष्ठस्यापेनाग्नेयम् आद्या बृहती द्विती-  
या तृतीये त्रिष्टुभौ तथाचानुक्रम्यते—समिधा बृहत्यादीति विनीयोगोलेद्विक्रिः ।

तत्र मथमा-

समिधाजातवेदसेदेवायदेवहूतिभिः ।

हविभिःशुक्रशोचिपेनमस्विनोव्यंदाशेमाग्रये ॥ १ ॥

सम्इधा । जातवेदसे । देवाय । देवहूतिभिः । हविःभिः ।

शुक्रशोचिपे । नमस्विनः । व्यम् । दाशेम् । अग्रये ॥ १ ॥

जातवेदसे जातवेदसं जातग्रहं अग्रये अग्निं समिधा वयं वसिष्ठाः दाशेम् परिचरेम । देवाय देवं स्तुत्यमग्निं देवहूतिभिर्देवस्तुतिभिं दाशेम् । शुक्रशोचिपे शुक्रशोचिपं शुक्रदीर्घिनमस्विनोहविष्मन्तोवयं हविर्भिर्दाशेम् । अत्र दाशेतिपाद कर्मणि चतुर्थी मायेण सर्वत्र दाशेतिपादे कर्मणिचतुर्थी दृश्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

व्यन्तेअग्नेसमिधाविधेमव्यन्दशिमसुष्टुतीयजत्र ।

व्यंघृतेनाध्वरस्यहोतर्बुधेदेवहविषाभद्रशोचे ॥ २ ॥

व्यम् । ते । अग्ने । सम्इधा । विधेम । व्यम् । दाशेम् ।

सुइस्तुती । यजत्र । व्यम् । घृतेन । अध्वरस्य । होतः ।

व्यम् । देव । हविषा । भद्रशोचे ॥ २ ॥

हे अग्ने ते त्वां वयं वसिष्ठाः समिधा विधेम परिचरेम । हे यजत्र यष्टव्याग्ने वयं सुष्टुवी शोभनया स्तुत्या दाशेम् त्वां परिचरेम । अध्वरस्य यज्ञस्य होतरप्रे वयं घृतेनापेन त्वां दाशेम् । हे भद्रशोचे कल्याणज्वाल देव पोतमानाग्ने त्वां वयं हविषा दाशेम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आनोदेवेभिरुपदेवहूतिमग्नेयाहिवपंत्कृतिजुपाणः ।

तुभ्यंदेवायदाशतःस्यामयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ ॥ १७ ॥

आ । नः । देवेभिः । उप । देवइहूतिम् । अग्ने । याहि । वपंत्कृतिम् ।

जुपाणः । तुभ्यम् । देवाय । दाशतः । स्याम् । यूयम् । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ३ ॥ १७ ॥

हे अग्ने नोस्माकं देवहृतिं स्तोत्रं यज्ञंवा देवेभिः देवेः सार्धं वपद्भृतिं हविः जुषाणः  
सेवमानस्त्वं उप आयाहि । देवाय द्योतमानाय तुभ्यं वयं दाशतः परिचरन्तः स्याम भवेम ।  
सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये सप्तदशो वर्गः ॥ १७ ॥

उपसद्यायेति पञ्चदशर्चं पञ्चदशं सूक्तं वसिष्ठस्वार्पं गायत्रमाग्नेयं तथाचानुक्रान्तं—उप-  
सद्याय पंचोना गायत्रमिति मातरनुवाके आग्नेयेकृतौ गायत्रेच्छन्दसि आश्विनशस्त्रे चेदं सूक्तं सू-  
त्रितं च—उपसद्याय त्वमग्नेयज्ञानामिति तिस्रस्तप्तमाउद्धरेदिति । उपसद्दि पौर्वाहिक्रमां उपसद्याये-  
त्पाद्यास्त्रिस्रः सः सामिधेन्यः सूत्र्यते च—उपसद्यायमीहूपइति तिस्रः एकैकां विरनवानमिति ।  
पवित्रेष्ट्यां अग्नेरक्षांसित्येषा प्रथमाज्यभागानुवाक्या सूत्रितं च—पावकवन्तावाज्यभागवशी  
रक्षांसितोधतीति । अन्वारंभणीयायां अग्नेर्भंगिनोयाज्या सूत्रितं च—आसंस्तविर्बुधथा सनोराधां-  
स्याग्नेरेति । स्वस्त्ययन्यामिष्टौ अग्नेरक्षाण्यइतिप्रथमाज्यभागानुवाक्या सूत्रितं च—स्वस्त्ययन्यां-  
रक्षितवन्तावग्नेरक्षाणोर्भंसइति ।

तत्र प्रथमा—

उपसद्यायमीहूपआस्येजुहुताहविः । योनोनेदिष्टमाप्यम् ॥ १ ॥

उपसद्याय । मीहूपे । आस्ये । जुहुत । हविः ।

यः । नः । नेदिष्टम् । आप्यम् ॥ १ ॥

हेअध्वर्यवः उपसद्याय उपसदनीयाय मीहूपे कामानां वर्षिषे अग्नये तत्प्रीत्यर्थं आस्ये  
तस्यैवमुत्रे हविजुहुत । योभिः नेदिष्टमासन्नवममाप्यं भवति आसन्नवमोवन्धुर्भवंतीत्यर्थः  
आप्यमितिस्वार्थिकस्तद्धितः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यःपञ्चर्षणीरभिनिपसाददमेदमे । क्विर्गृहपतिर्युवा ॥ २ ॥

यः । पञ्च । चर्षणीः । अभि । निष्टससाद ।

दमेदमे । क्विः । गृहपतिः । युवा ॥ २ ॥

योभिः क्विः पात्रो गृहपतिः गृहाणां पालयिता युवा नित्यतरुणःसन् पंचचर्षणीः पञ्च-  
जनान् मनुष्यान्अभि अभिमुखं दमेदमे गृहेगृहे निपसाद् निषीदति । उत्तरया वाक्यप-  
रिसमाधिः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

सनोवेदोअमात्यमग्रीरक्षतुविश्वतः । उतास्मान्पात्वंहसः ॥ ३ ॥

सः । नुः । वेदः । अमात्यम् । अग्रीः । रक्षतु ।

विश्वतः । उत । अस्मान् । पातु । अंहसः ॥ ३ ॥

सोमिनोऽस्माकं वेदोऽयं अमात्यं अन्तिके भवं सह भूत्वा विश्वतः सर्वतोऽघकात् रक्षतु । उतापिच अस्मान्बसिष्ठानहराः पापात् पातु रक्षतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

नवंनुस्तोममग्रयेदिवश्येनार्यजीजनम् । वस्वःकुविद्वनार्तिनः ॥ ४ ॥

नवम् । नु । स्तोमम् । अग्रये । दिवः । श्येनार्यम् ।

जीजनम् । वस्वः । कुवित् । वनार्ति । नुः ॥ ४ ॥

दिवो ह्यलोकस्य श्येनाय श्येनसदृशाय नु क्षिप्रं गच्छे अग्रये यस्मै नवं नूतनं स्तोमं जीजनं जनयामि । सोमिनोऽस्मभ्यं कुविद्व बहु वस्वोवस्तु घनं कर्मणिपृष्ठी वनार्ति ददात्वित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

स्पर्हायस्यश्रियोदृशेरयिर्वीरवतोयथा । अग्रैयज्ञस्यशोचंतः ॥ ५ ॥ १८ ॥

स्पर्हाः । यस्य । श्रियः । दृशे । रयिः । वीरवतः ।

यथा । अग्रै । यज्ञस्य । शोचंतः ॥ ५ ॥ १८ ॥

यस्याग्रे पुरस्ताद्भागे शोचतो दीप्यमानस्य यस्याग्रेः श्रियो दीप्तयः वीरवतः पुत्रवतोऽरपिर्धनं यथा तद्वत् दशे द्रष्टुं चक्षुषेवा स्पर्हाः स्पृहणीयाः भवन्ति । तस्मै नवं स्तोमं जीजनमित्यनुपगः उत्तरत्र संबधोवा ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीयेऽदशो वर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

सेमावेतुवर्षट्कृतिमग्निर्जुपतनोगिरः । यजिष्ठोहव्यवाहनः ॥ ६ ॥

सः । इमाम् । वेतु । वर्षट्कृतिम् । अग्निः । जुपत ।

नः । गिरः । यजिष्ठः । हव्यवाहनः ॥ ६ ॥

यजिष्ठो यजनीयतमो यष्टतमोवा हव्यवाहनो हव्यानां हविषां घोडा सोमिरिमां वर्षट्कृतिं अस्माभिर्दीयमानामाहुर्वि वेतु कामयतां भक्षयतु वा । नोस्माकं गिरः स्तुतीश्च जुपत सेवताम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नित्वानक्षयविशपतेद्युमन्तदेवधीमहि । सुवीरमग्रआहुत ॥ ७ ॥

नि । त्वा । नक्षय । विशपते । द्युमन्तम् । देव ।

धीमहि । सुवीरम् । अग्ने । आहुत ॥ ७ ॥

नक्षय उपगन्तव्य नक्षत्रिव्याप्तिकर्मा विशपते विशांपते देव घोटमान आहुत सर्वैर्यजमानैरभिहुत हे अग्ने द्युमन्तं दीक्षिमन्तं सुवीरं कल्याणस्तोतृकं त्वा त्वां वयं निधीमहि निहितवन्तः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

क्षपंउंस्रश्रंद्दीदिहिस्रमयस्त्वयावचम् । सुवीरस्त्वमस्मयुः ॥ ८ ॥

क्षपः । उंस्रः । च । दीदिहि । सुअग्रयः । त्वया ।

वचम् । सुवीरः । त्वम् । अस्मयुः ॥ ८ ॥

हे अग्ने त्वं क्षपोरात्रीः उंस्रः अहानि च सर्वदेतियावद्दीदिहि दीप्यस्व दीप्यमानेन त्वया वयं वसिष्ठाः स्वद्वयः शोभमानाग्नेयो भवाम । अस्मयुः अस्मान् कामयमानः शुपआत्मनः—वयजिति वयचिरुते क्याच्छन्दसीति उ प्रत्ययः दकारलोपच्छान्दसः तथा च यास्कः—अस्मयुरस्मान्कामयमानइति । त्वं सुवीरः सुस्तोत्रिको भव ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

उप॑त्वासा॒नये॒नरो॒विप्रा॑सो॒यन्ति॒धी॒तिभिः॑ । उपा॑क्ष॒रास॒हस्त्रि॑णीं ॥१॥

उप॑ । त्वा॒ । सा॒नये॑ । नरः॑ । विप्रा॑सः । य॒न्ति॒ ।

धी॒तिभिः॑ । उप॑ । अक्ष॒रा । स॒हस्त्रि॑णीं ॥ ९ ॥

हे अग्ने त्वा त्वां नरो नेतारो यजमानाः विप्रासो विप्राः मेधाविनः धीतिभिः कर्मभिः सातये धनाय कामानां लाभायवा उपयन्ति उपगच्छन्ति । सहस्त्रिणी सहस्रसंख्याका अक्षरा क्षयरहिता स्तुतिरूपा अस्मदीया वाक् त्वामुपयाति च ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अ॒ग्नी॒रक्षा॑सि॒सेध॑ति॒शु॒क्रशो॑चि॒रम॑र्त्यः । शु॒चि॒पाव॑क॒र्दड्यः॑ ॥१०॥११॥

अ॒ग्निः । रक्षा॑सि । से॒धति॒ । शु॒क्रशो॑चिः । अ॒मर्त्यः॑ ।

शु॒चिः । पा॒वकः॑ । र्द॒ड्यः॑ ॥ १० ॥ ११ ॥

शुक्रशोचिः शुभ्रज्वालः अमर्त्यः मरणरहितो देवतात्मा शुचिः स्वयं शुद्धः पावकः वन्द्येयमपि शोधकः र्दड्यः स्तुत्योग्निः रक्षासि राक्षसान् सेधति बाधतां ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये एकविंशो वर्गः ॥११॥

अथैकादशी-

स॒नो॒राधा॑स्या॒भ्रेशा॑न॒सह॑सो॒यहो॑ । भ॒गंश्च॑दा॒तु॒वार्य॑म् ॥ ११ ॥

सः । नः॑ । राधा॑सि । आ । भ्र॒ । ई॒शा॒नः॑ । स॒हस्रः॑ ।

य॒हो॒ इति॑ । भ॒गः॑ । च॒ । दा॒तु॒ । वा॒र्य॑म् ॥ ११ ॥

हे सहसोयहो बलस्यपुत्राग्ने सप्तसिद्धस्त्वं ईशानः सर्वस्य जगतः ईश्वरः सन् नोस्मभ्यं राधासि धनानि रायः राधइति धननामस्तु पाठात् आभ्र आहर । भगश्च भगोदेवोपि वार्यं वरणीयं धनं दातु अस्मभ्यं ददातु । अभ्यासलोपश्छान्दसः भगोत्रसूक्ते निपातभागिनी देवता ॥११॥

अथ द्वादशी-

त्व॒मग्ने॑वी॒रव्य॑शो॒द्वैवश्व॑स॒विता॑भ॒गः॑ । दि॒तिश्च॑दा॒ति॒वार्य॑म् ॥ १२ ॥



त्वम् । अग्ने । वीरध्वत् । यशः । देवः । च । सविता ।

भगः । दितिः । च । दाति । वार्यम् ॥ १२ ॥

हे अग्ने त्वं वीरवत् पुत्रपौत्रोपेतं यशोचं देहीति शेषः । देवश्च सविता सविता देवोपि चार्प वरणीयं धनं दाति ददातु । भगश्च देवोपि ददातु । दितिश्च दितिरपि देवी ददातु । सवित्रादिः सक्ते निपातभागिनी देवता ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अग्नेरक्षाणोअंहसःप्रतिष्मदेवरीपंतः । तपिष्ठैरजरोदह ॥ १३ ॥

अग्ने । रक्ष । नः । अंहसः । प्रति । स्म ।

देव । रिपंतः । तपिष्ठैः । अजरः । दह ॥ १३ ॥

हे अग्ने त्वं नोस्मान् अंहसः पापात् रक्ष पाहि । संहितायां दीर्घश्छान्दसः अपिच हे देव द्योतमानाम्ने अजरो जरारहितस्त्वं रिपतो हिंसतः शत्रून् तपिष्ठैरविशयेन तापकेस्तेजोभिः दह भस्मीकुरु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अधामहतीनायस्यनाघृष्टो नृपीतये । पूर्ववाशतभुजिः ॥ १४ ॥

अध । मही । नः । आयसी । अनाघृष्टः । नृपीतये ।

पूः । भव । शतभुजिः ॥ १४ ॥

अथा अधुना हे अग्ने अनाघृष्टः अप्रतिघर्षणीयः त्वं नोस्माकं नृपीतये नृणां रक्षणार्थं मही महती आपसी अयसा निर्मिता शतभुजिः अत्यन्तं विस्तृता शतगुणा पूः पुरी तद्रक्षासाधनभूतप्राकारादिषां पूरुष्यते भव । यथा अयसा निर्मिता पुरी तद्रक्षासाधनभूतप्राकारादिषां शत्रुषोभीवात्रक्षति तद्द्रक्षाक्षसेषो भीतानस्मान् पाहीत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

त्वंनःपाह्यंहसोदोपावस्तरघायतः । दिवानक्तमदाभ्य ॥ १५ ॥ २० ॥

त्वम् । नः । पाहि । अंहसः । दोपावस्तः । अघृष्टयतः ।

दिवा । नक्तम् । अदाभ्य ॥ १५ ॥ २० ॥

हे अदाभ्य अर्हिंस्य दोषा वस्तः राधेराच्छादयितः तमसोवारयितरित्यर्थः । अग्ने त्वं  
नोस्मान् अंहस्तः पापाव् अपापतः पापमिच्छतः शत्रोश्च दिवानकं अहनि रात्रौ च सर्वदा पा-  
हि रक्ष ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये विंशो वर्गः ॥ २० ॥

एनावइति द्वादशर्चं षोडशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षमग्निदेवतार्कं अयुजो बृहत्यः युजः सतो-  
बृहत्यः तथाचानुक्रान्तम्—एनावोद्वादश प्रामाथ्यमिति । प्रातरनुवाके आप्तये ऋवी बार्हते छन्द-  
सि आश्विनशस्त्रेचेदं सूक्तं सूत्रितं च—एनावोअग्निं प्रवोयह्वमिति । आग्निमारुतशस्त्रेदेवोवोद-  
विणोदाइति प्रगाथोनुरूपः सूत्रितं च—देवोवोदविणोदाइति प्रगाथी स्तोत्रियानुरूपाविति ।

तत्र प्रथमा—

एनावोअग्निं नर्मसोर्जो नर्पात्माहुवे ।

प्रियं चेतिष्ठमरतिस्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम् ॥ १ ॥

एना । वः । अग्निम् । नर्ममा । ऊर्जः । नर्पात्मा । आ । हुवे ।

प्रियम् । चेतिष्ठम् । अरतिम् । सुध्वरम् । विश्वस्य । दूतम् ।

अमृतम् ॥ १ ॥

ऊर्जो बलस्य नर्पात् पुत्रं सनुः नपादित्यपत्यनामस्तु पाठाव् प्रियं प्रियमस्माकं चेतिष्ठं  
अविशयेन ज्ञातारं प्रज्ञापकं वा अरतिं गन्तारं स्वामिनं वा स्वध्वरं सुपङ्गं विश्वस्य सर्वस्य य-  
जमानस्य दूतममृतं नित्यमग्निमेना एनेन नमसा स्तोत्रेण यद्यप्यन्वान्वादेशोनास्ति तथापि  
छान्दसत्वादिदंशब्दस्यैनादेशः । यद्वा एना एनमित्यग्नौर्दिशेषणं समानार्थत्वात् पूर्वेषु सूक्तेष्वदि-  
ष्टत्वाद्दसिष्ठेनान्वादिश्यते । वोयुष्पदर्थमाहुवे आह्वयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सयोजते अरुपा विश्वभोजसासदुद्रवत्स्वाहुतः ।

सुब्रह्मायज्ञः सुशामी वसूना देवराधो जर्नानाम् ॥ २ ॥

सः । योजते । अरुपा । विश्वभोजसा । सः । दुद्रवत् ।

सुब्रह्माहुतः । सुब्रह्मा । यज्ञः । सुशामी । वसूनाम् । देवम् ।

राधः । जर्नानाम् ॥ २ ॥

सोन्निररुषा आरोचमानौ विश्वभोजसा विश्वस्य पाठयितारौ अश्वी योजते रथे युनक्तु । यद्वा सोमिः अरुषा आरोचमानेन तेजसा विश्वभोजसा विश्वरक्षकेण योजते अयुज्यत । किं च सोमिः दुद्रवत् आनेतुं देवान्प्रति भ्रशं द्रवतु द्रवतिवा । स्वाहुतः सुद्राहुतः सुप्रला सुस्तुतिः शोभनान्भोवा यष्टव्यः सुशमी सुकर्माच भवति । तपिमं देवं द्योतमानं वसूनां वासकानां जनानां वसिष्ठानां राधो हविरभिगच्छवितिशेषः । यद्वा एवंगुणविशिष्टोमिः वसूनां धनानां मध्ये देवमत्यन्तप्रकाशमानं राधो धनं जनानां यजमानानां धनवत्प्रियतमइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

उदस्यशोचिरस्थादाजुह्वानस्यभीह्वुपः ।

उद्धूमासोअरुपासोदिविस्पृशसमग्निमिन्धत्तेनरः ॥ ३ ॥

उत् । अस्य । शोचिः । अस्थात् । आहुजुह्वानस्य । भीह्वुपः ।

उत् । धूमासः । अरुपासः । दिविस्पृशः । सम । अग्निम् ।

इन्धत्ते । नरः ॥ ३ ॥

भीह्वुपः कामानां वसिष्ठुः आजुह्वानस्याभिह्वयमानस्याग्नेः शोचिस्तेजः उदस्थादुत्तिष्ठति अरुपासः आरोचमानाः दिविस्पृशोन्तरिक्षस्पृशो धूमासोधूमाश्च उदस्थः अस्थात् इत्येकवचनान्तं बहुवचनान्ततया विपरिणतंसदत्रान्वेति । वपिममग्निं नरः कर्मणां नेतारः ऋत्विजः समिन्धते सम्पक् दीपयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तत्त्वादृतं कृष्णमहेयशस्तमदेवाँ आवीतयेवह ।

विश्वाँसूनोसहसोमर्तभोजनरास्वतद्यस्वेमहे ॥ ४ ॥

तम् । त्वा । दृतम् । कृष्णमहे । यशस्तमम् । देवान् । आ ।

वीतये । वह । विश्वाँ । सूनो इति । सहस्रः । मर्तश्भोजना ।

रास्वं । तत् । यत् । त्वा । ईमहे ॥ ४ ॥

हे सहस्रःसूनो बलस्पृश्याग्ने यशस्तममतिशयेन यशस्विनं तं मसिद्धं यं त्वा त्वां दृतं कृष्णमहे कुर्मः । सः त्वं देवान् वीतये हविषां भक्षणाय आवह । किं च यद्यदा त्वा त्वां ईमहे

याचामहे । तदैव विश्वा विश्वानि सर्वभोजनानि मनुष्याणां भोग्यानि कल्पाणानि धनानि  
रास्वात्मभ्यं देहि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

त्वमग्नेगृहपतिस्त्वंहोता नोअध्वरे ।

त्वंपोता विश्ववारप्रचेता यक्षिवेपि च वार्यम् ॥ ५ ॥

त्वम् । अग्ने । गृहपतिः । त्वम् । होता । नः । अध्वरे ।

त्वम् । पोता । विश्ववार । प्रचेता । यक्षि । वेपि ।

च । वार्यम् ॥ ५ ॥

हे विश्ववार विश्वैर्वरणीयाम्ने त्वं नोस्माकमध्वरे यामे गृहपतिरसि यजमानोसि । त्वं  
होता देवानामाहाता त्वं त्वमेव पोतासि । अतः प्रचेताः प्रकृष्टमनस्त्वं वार्यं वरणीयं हविः  
यक्षि यज वेपि च कामयस्व भक्षयवा ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

ऋधिरत्नं यजमानाय सुकृतो रत्नं हि रत्नं धा असि ।

आनं ऋते शिशो हि विश्वं सुत्विजं सुशंसो यश्च दक्षते ॥ ६ ॥ २१ ॥

ऋधि । रत्नम् । यजमानाय । सुकृतो इति सुकृतो । त्वम् ।

हि । रत्नं धाः । असि । आ । नः । ऋते । शिशो हि । विश्वम् ।

ऋत्विजम् । सुशंसः । यः । च । दक्षते ॥ ६ ॥ २१ ॥

हे सुकृतो शोभनकर्मजाम्ने यजमानाय मह्यं रत्नं धनं स्वायं रत्नमिति धननामसु पा-  
ठात् ऋधि कुरु देहीत्यर्थः । हि यस्मात्त्वं रत्नधाः रत्नस्य दातासि । नोस्माकघृते यज्ञे विश्वं स-  
र्वं ऋत्विजं आशिशीहि वीक्षणीकुरु । किं च यः सुशंसः सुस्तुतिरस्मात्पुत्रो दक्षते वर्धते तं वर्षय  
यः सुशंसो होता वर्धते तं वर्षयेत्यर्थः । होतुः पृथग्पुत्रदानमादरार्थं ॥ ६ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये एकविंशो वर्गः ॥ २१ ॥

अथ सप्तमी-

त्वेअग्नेस्त्राहुतप्रियामः सन्तु मूरयः ।

पन्नारोयेमध्वानो जनां नामूर्वान्दपन्तगोनाम् ॥ ७ ॥

त्वे इति । अग्ने । सुह्रुः आहुत । प्रियासः । सन्तु । सूरयः ।  
यन्तारः । ये । मघवानः । जनानाम् । ऊर्वान् । दयन्त ।  
गोनाम् ॥ ७ ॥

हे अग्ने स्वाहुत यजमानैः सुष्टु आहुत त्वे तव सूरयः पेरकाः स्तोत्रारोवा प्रियासः प्रियाः सन्तु भवन्तु । किं च ये मघवानो धनवन्तो यन्तारः मघादारः जनानामस्मदीयानामूर्वान् स-  
मूहान् गोनां गवां च ऊर्वान् दयन्त प्रयच्छन्ति ते च तव प्रियासः सन्त्विति पूर्वेण संबन्धः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

येषामिच्छाघृतहस्तादुरोणोऽर्षिप्रातानिपीदति ।  
ताँस्त्रायस्वसहस्यद्रुहोनिदोयच्छान् शर्मदीर्घश्रुत् ॥ ८ ॥  
येषाम् । इच्छा । घृतहस्ता । दुरोणे । आ । अर्षि ।  
प्राता । निदोयति । तान् । त्रायस्व । सहस्य । द्रुहः । निदः ।  
यच्छ । नः । शर्म । दीर्घश्रुत् ॥ ८ ॥

येषां दुरोणे गृहे घृतहस्ता घृतयुक्तो हस्तो यस्या असौ घृतहस्ता घृतेनाभिधारितेत्यर्थः ।  
इच्छान्तरूपा हविलक्षणा देवी इरा इत्येकनामस्तु पाठान् । प्राता पूर्णा आनिपीदति आसीद-  
ति । अपीति पूरणः तान् हविष्मतो यजमानान् हे सहस्य सहसे यत्तय हितान्ने द्रुहो द्रोण्युनिदो-  
निन्दकाच्च शत्रोस्त्रायस्व । नोस्मभ्यं दीर्घश्रुत् दीर्घकालं श्रोतव्यं शर्म सुखं गृहं वा  
यच्छ च देहि ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

समन्द्रयांचिह्नयावाहिरासाविदुष्टरः ।  
अग्नेरयिमघवन्त्र्योन आर्षहृष्यदातिचसूदय ॥ ९ ॥  
सः । मन्द्रया । च । जिह्नया । वाहिः । आसा । विदुः ष्टरः ।  
अग्ने । रयिम् । मघवन्त्र्यभ्यः । नः । आ । वृह । हृष्यदातिम् ।  
च । सूदय ॥ ९ ॥

हे अग्ने मन्द्रया च मोदयिष्या देवानामासा आस्यस्थानीयया जिह्वया ज्वालयया  
बह्निहविषां षोढा विदुष्टरो विद्वन्तरः सप्तसिद्धस्त्वं मघवद्भ्यो हविष्मद्भ्यो नोत्सर्ग्यं रीं धनं  
आवह च । हव्यदातिं हव्यानि ददातोविहव्यदातिर्यजमानः तं तथाच वाजसनेयिनः आनि-  
नन्ति—यजमानोवै हव्यदातिरिति । सद्गयच कर्मसु मेरपच ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

ये राधांसि ददत्यश्व्यामृवाकामेन श्रवसो महः ।

तां अंहसः पिपृहि पृष्टिं पृष्टं शतं पूभिर्पृष्टिं च ॥ १० ॥

ये । राधांसि । ददति । अश्व्या । मृवा । कामेन । श्रवसः ।

महः । तान् । अंहसः । पिपृहि । पृष्टिं । पूभिः । शतम् ।

पृष्टिः । यविष्ठ्य ॥ १० ॥

हे यविष्ठ्य युवतमाग्ने त्वं ये यजमानाः महो महतः श्रवसो यशसः कामेन इच्छया  
यशस्कामाः सन्तइत्यर्थः । राधांसि साधकानि अश्व्या अश्वत्थकानि मृवा मृवानि ददति  
तान् दातुन् अंहसः पापात् शत्रोर्वा पृष्टिभिः रक्षासाधनभूतैः शतमपरिमिताभिः पूभिर्नगरीभिश्च  
पिपृहि पालय ॥ १० ॥

अथैकादशी—

देवो वीद्रविणो दाः पूर्णा विवष्ट्यासिचम् ।

उद्दांसि च्च्वमुपवापृणध्वमादिद्वो द्विवओहते ॥ ११ ॥

देवः । वः । द्रविणः । दाः । पूर्णाम् । विवष्टि । आसिचम् ।

उत् । वा । सिच्वम् । उप । वा । पृणध्वम् ।

आत् । इत् । वः । देवः । ओहते ॥ ११ ॥

द्रविणोदाः धनानां दाता देवोभिः वो युष्मदीयां पूर्णा हविषा आसिचं आसिकं स्रुचं वि-  
वष्टि कामयते अन्नर्जासिचध्वं वा सोमेन पानमुपपृणध्वं वा सोमं वाशब्दौ समुच्चयार्थौ ध्रुवम-  
हेण होतुचमसं पूरयत च अन्वये सोमं यच्छतचेत्यर्थः आदिदनेतरमेव देवोभिर्वो युष्मान्  
ओहते बहति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तंहोतारमध्वरस्यप्रचेतसंवाह्निदेवाअरुणवत ।  
 दधातिरत्नंविधतेसुवीर्यमग्निर्जनायदाशुपे ॥ १२ ॥ २२ ॥  
 तम् । होतारम् । अध्वरस्य । प्रचेतसम् । वाह्निम् ।  
 देवाः । अरुणवत् । दधाति । रत्नम् । विधते ।  
 सुवीर्यम् । अग्निः । जनाय । दाशुपे ॥ १२ ॥ २२ ॥

देवाः प्रचेतसं प्रकृतमिति अग्निमध्वरस्य यज्ञस्य वाह्निं बोद्धारं होतारं चारुणवत् अकु-  
 र्वन् । किमर्थमित्यत आह सचाग्निः विधते परिचरते दाशुपे हविषां मद्राजे जनाय सुवीर्यं  
 शोभनवीर्येपितं रत्नं रमणीयं धनं दधाति ददात्वित्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये द्वाविंशो वर्गः ॥ २२ ॥

अग्ने भव सुपमिधेति सप्तमं सप्तदशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं अग्निदेवताकं सप्तमि द्विपदास्त्रिष्टुभः  
 तथैवानुक्रम्यते-अग्नेभव सप्तद्वैपदं त्रैष्टुभमिति । अतिरात्रे पद्येहनि तृतीयसवने मैत्रावरुणशस्त्रे  
 अग्नेभवेति तृचोनुत्पः सूत्र्यवेहि-अग्नेत्वन्नोअन्तमोग्नेभवसुपमिधासमिद्धइतिस्तोत्रिया-  
 नुरूपाविति । तत्र प्रथमा-

अग्नेभवंसुपमिधासमिद्धउतवाह्निंरुर्वियाविस्तृणीताम् ॥ १ ॥

अग्ने । भवं । सुप्तसमिधा । समुद्धृद्धः । उत । वाह्निः ।  
 उर्विया । वि । स्तृणीताम् ॥ १ ॥

हे अग्ने सुपमिधा शोभनया समिधा समिद्धोभव सम्पक्वतीतोभव । उतापि च वाह्निंरुर्वि-  
 या विस्तीर्णं विस्तृणीतां उपस्तृणीतमध्वर्युः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

उतद्वारंउशातीर्विश्रयन्तामुतदेवाँउशतआवहेह ॥ २ ॥

उत । द्वारः । उशातीः । वि । श्रयन्ताम् ।  
 उत । देवान् । उशतः । आ । वह् । दह ॥ २ ॥

उतापि च उशतोर्देवान् कामयमानाः द्वारो यज्ञगृहस्य देव्योवा तथा च मास्कः—द्वारोजवते-  
षां द्रववेषां वारयवेर्वेति । विश्वयन्तां उतापि च उशतोयज्ञं कामयमानान् देवानिहयन्ते आवह ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अग्नेवीहिहविषायक्षिदेवान्स्वध्वरार्कणुहिजातवेदः ॥ ३ ॥

अग्ने । वीहि । हविषा । यक्षि । देवान् ।

सुध्वरा । कणुहि । जातवेदः ॥ ३ ॥

हे जातवेदः जातधनाग्ने वीहि देवानभिगच्छ हविषा देवान्यक्षि यज च स्वध्वरा स्वध्व-  
रान् शोभनयज्ञांश्च कणुहि कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स्वध्वराकरतिजातवेदायक्षदेवाँअमृतान्पिप्रयञ्च ॥ ४ ॥

सुध्वरा । करति । जातवेदाः । यक्षत् ।

देवान् । अमृतान् । पिप्रयत् । च ॥ ४ ॥

जातवेदाः जातधनोग्निः अमृतान् भरणरहितान् देवान् स्वध्वरा स्वध्वरान् शोभनयज्ञान्  
करति करोतु यक्षत् हविषा यजतु च पिप्रयत् स्तोत्रैः प्रीणयतु च ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

वंस्त्रविश्व्वावार्याणिप्रचेतःसत्याम्वन्त्वाशिपोनोअद्य ॥ ५ ॥

वंस्व । विश्वा । वार्याणि । प्रचेत इति प्रश्चेतः ।

सत्याः । अ्वन्तु । आश्रिषः । नुः । अद्य ॥ ५ ॥

हे प्रचेतः प्रकृष्टमविमन्त्रे विश्वा विश्वानि वार्याणि वरणीयानि धनानि वंस्व अस्मत्पुं  
देहि नोस्माकमाशिषोद्य सत्यायथार्थां भवन्तु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

त्वामुतेदधिरेह्व्यवाहदेवासोअप्रऊर्जआनपातम् ॥ ६ ॥



त्वाम् । ऊम् इति । ते । दधिरे । हृव्यध्वाहम् ।  
देवासः । अग्ने । ऊर्जः । आ । नपातम् ॥ ६ ॥

हे अग्ने ऊर्जोवलस्य नपातं पुत्रं सन्तुः नपादित्यपत्यनामसु पाठात् त्वाम् त्वामेव ते प्रसिद्धादेपासोदेपा हृव्यवाहं हविषोवोदारं आदिविरे अकुर्वन्नित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

तेतेदेवायदाशतःस्याममहोनोरत्नाविदधइयानः ॥ ७ ॥ २३ ॥

ते । ते । देवार्य । दाशतः । स्याम । महः । नः ।  
रत्ना । वि । दधुः । इयानः ॥ ७ ॥ २३ ॥

हे अग्ने देवाय द्योतमानाय ते तुभ्यं ते प्रसिद्धा वसिष्ठावयं दाशतः हवींषि ददतः स्याम भवेम । अतोमहोमहांस्त्वं इयानः उपगम्यमानो याच्यमानोवा नोस्मभ्यं रत्ना रत्नानि रमणीयानि धनानि विदधः विधत्स्व ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये त्रयोविंशो वर्गः ॥ २३ ॥

॥ इति सप्तमे मंडले प्रथमोनुवाकः ॥ १ ॥

द्वितीयेनुवाके षोडश सूक्तानि तत्र त्वेह्यत्पितरइवि पंचविंशर्चं प्रथमं सूक्तं वसिष्ठस्या-  
पं त्रैष्टुभपिन्द्रदेवताकं द्वाविंशादिभिश्चतसृभिः सुदासनाश्रोरासो दानंस्तूपते अतस्तास्तदेवताकाः  
अनुक्रम्यतेहि-त्वेहपंचाधिकेंद्रं सुदासः पैजवनस्य चतस्रोऽत्या दानस्तुतिरिति । महावते आदि-  
तः पंचदशर्चः शंसनीयाः तथैव पंचमारण्यके सूत्रितं-त्वेह्यत्पितरश्चिन्नइन्द्रेनिर्पंचदशेति ।

तत्र प्रथमा-

त्वेह्यत्पितरश्चिन्नइन्द्रविश्वावावामाज्रितारोअसन्वन् ।

त्वेगार्वःसुदुघास्त्वेह्यश्वास्त्वंवसुदेवयतेवर्निष्ठः ॥ १ ॥

त्वे इति । ह । यत् । पितरः । चित् । नः । इन्द्र । विश्वा ।

वामा । ज्रितारः । असन्वन् । त्वे इति । गार्वः । सुदुघाः ।

त्वे इति । हि । अश्वाः । त्वम् । वसु । देवइयते । वर्निष्ठः ॥ १ ॥

हे इन्द्रत्वेह त्वय्येव नोस्माकं पितरश्चिद् पितरोपि जरितारः स्तोतारः सन्तः यद्यस्मा-  
त् कारणात् विश्वा विश्वानि वामा वामानि वननीपानि धनानि तथा च यास्कः—यानं वननी-  
यंभ्रवतीति । असन्वन् अलभन्त तस्माद्वयमपि धनकामास्त्वा स्तुनः तद्युक्तं । हि यस्मात्  
कारणात् त्वे त्वयि गायः सुदुषाः दोग्धुं सुशकाः सन्ति त्वे त्वयि अश्व्याः सन्ति त्वं वसु धनं  
देवयते देवं त्वामिच्छते यजमानाय वनिष्ठो दावृतमोभवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

राजेवहिजनिभिःक्षेप्येवाव्युभिर्भिर्विदुक्कविःसन् ।  
पिशागिरोमघवन्गोभिर्श्वैस्त्वायत् शिशीहिरायेअस्मान् ॥ २ ॥  
राजाऽइव । हि । जनिःभिः । क्षेपिं । एव । अव । व्युभिः ।  
अभिः । विदुः । कविः । सन् ॥ पिशा । गिरं । मघवन् । गोभिः ।  
अश्वैः । त्वाऽयत्तः । शिशीहि । राये । अस्मान् ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वं जनिभिर्जात्याभिः राजेय व्युभिर्दीतिभिः सह क्षेप्येव निवसस्येव हीति पूरणः  
किं व हे मघवन् धनवनिन्द्र विदुर्विद्वान् कविः कान्तकर्मा कान्तप्रतोवा सन् गिरः स्तोतृनस्मा-  
न् पिशा रूपेण हिरण्यादिना वा गोभिश्चाश्वैश्च अभि अभितो रक्ष त्वायतः त्वत्कामानस्मान्  
राये शिशीहि धनार्थं च संस्कर ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इमाउत्वापस्पृधानासोअत्रमन्द्रागिरोदेवयन्तीरुपस्थु ।  
अर्वाचीतेपथ्यारायएतुस्यामतेसुमताविन्द्रशर्मन् ॥ ३ ॥  
इमाः । ऊम् इति । त्वा । पस्पृधानासं । अत्रं । मन्द्रा । गिरं ।  
देवयन्तीं । उप । स्थु । अर्वाचीं । ते । पथ्यां । रायः । एतु ।  
स्यामं । ते । सुमता । इन्द्र । शर्मन् ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वा अत्र यज्ञे स्तोत्ररिया मवतमानाः पस्पृधानासः स्पर्धमाना मन्द्राः मोद-  
मानाः इमागिरः स्तुवम, उपस्थु, उपविठन्ति । अत्रस्ते तव रायोधनस्य पथ्या सृतिः अर्वाची  
अस्मदभिमुखी एतु गच्छतु । हे इन्द्र वयं च ते सुमता सुदृता वतमानाः शर्मन् शर्मणि सुते  
स्याम भूयास ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

धेनुंनत्वांसूयवसेदुदुक्षन्नुपब्रह्माणिससृजेवसिष्ठः ।  
 त्वामिन्मेगोपतिंविश्वंआहान्इन्द्रं सुमतिंगन्त्वच्छ ॥ ४ ॥  
 धेनुम् । न । त्वा । सुऽयवसे । दुधुक्षन् । उप । ब्रह्माणि । ससृजे ।  
 वसिष्ठः । त्वाम् । इत् । मे । गोऽपतिम् । विश्वः । आह । आ ।  
 नुः । इन्द्रः । सुऽमृतिम् । गन्तु । अच्छ ॥ ४ ॥

हे इन्द्र ह्ययवसे सृष्टणे गोष्ठे वर्तमानां धेनुं न धेनुमिष सहविष्के यज्ञगृहे दधान्तसाम-  
 ध्यादाष्टान्तिकलाभः वर्तमानं त्वां दुदुक्षन् दुधुक्षन् संहितायां व्यापयेन दकारः कामान् दोग्धु-  
 मिच्छन् वसिष्ठः ब्रह्माणि वत्सस्थानीयानि स्तोत्राणि उपसृजे उपसृजते मे मम विश्वः स-  
 र्वोऽजनः त्वामिद् त्वामेव गोपतिं गवां स्वामिनमाह ब्रवीति । अथ परोक्षस्तुतिः नोस्मार्कं सुमतिं  
 सृष्टुमि अच्छाभि इन्द्रआगन्तु आगच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

अर्णासिचित्प्रथानासुदासइन्द्रोगाधान्यंरुणोत्सुपारा ।  
 शर्धन्तंशिम्युमुचयस्यनव्युःशापंसिन्धूनामरुणोदशंस्तीः ॥५॥२४॥  
 अर्णासि । चित् । प्रथाना । सुऽदासे । इन्द्रः । गाधानि ।  
 अरुणोत् । सुऽपारा । शर्धन्तम् । शिम्युम् । उचयस्य । नव्युः ।  
 शापम् । सिन्धूनाम् । अरुणोत् । अशंस्तीः ॥ ५ ॥ २४ ॥

नव्युः स्तुत्यइन्द्रः अर्णासि शत्रुभिर्विदारितायाः परुष्ण्या उदकानि पयधाचित् प्रथ-  
 मानान्यपि सुदासे राज्ञे गाधानि सुपारा सुपाराणि पारपितुं तर्तुं योग्यानि चारुणोद् अकरोद्  
 अपि च शर्धन्तं उत्साहमानं शिम्युं बोधमानं शापं विश्वरूपोद्भवमात्मनोभिशापं अशस्तीर-  
 भिशस्तीश्च उचयस्य स्तोतुः सिन्धूनां नदीनामरुणोदकरोद् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये चतुर्विंशो वर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी-

पुरोळाइत्तुर्वशोयक्षुरासीद्रायेमत्स्यांसोनिशिताअपीव ।  
 श्रुष्टिंचक्रुर्भृगवोदृष्टवश्चसखासखापमनरद्विपूचोः ॥ ६ ॥

पुरोऽऽः । इत् । तुर्वशः । यक्षुः । आसीत् । राये । मत्स्यांसः ।  
निश्शिताः । अपिइइव । श्रुष्टिम् । चक्रुः । ऋग्वः ।  
हुस्रवः । च । सर्वा । सर्वायम् । अतरत् । विपूचोः ॥ ६ ॥

यक्षुः यज्ञकुशलः मजेः सनप्रत्ययोनतुसञ्चन्वः अतो न द्विर्भावः पुरोऽऽः पुरोगामी पुरो-  
दातावा इदिति पूरणः तुर्वशोनाम राजा आसीत्सतुर्वशः राये धनप्राप्तये इन्द्रस्य सत्त्वायं सु-  
दासं जगाम मत्स्यासइव जले निहितामत्स्याइव निश्शिता नियचिता अपि भृगवोद्गुह्यवथ यो-  
धाश्च सुदासस्तुर्वशस्यच श्रुष्टिं आशु प्राप्तिं चक्रुः विपूचोर्विष्वगंचतोरुभयोर्मध्ये सत्त्वा सु-  
दासभेदः सत्त्वायं सुदासमतरत् अवतारयत् तुर्वशं चावधीदित्यर्थः यद्वा यक्षुः यज्ञशीलः पुरो-  
ऽऽः पुरोदाता तुर्वशोनामराजासीत् तेन मत्स्यासो मत्स्यजनपदा निश्शिता बाधिता आसन्  
अपिच भृगवोद्गुह्यवथ श्रुष्टिं हुस्रवं तुर्वशस्य चक्रुः विपूचोर्विष्वगंचतोरुभयोर्मध्ये सत्त्वा तुर्वश-  
स्यसत्त्वेन्द्रः सत्त्वायं राजानं अतरदतारयत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

आपक्थासोभलानसोभनन्ताल्लिनासोविपाणिनंशिवासः ।  
आपोनंपत्सधुमाआर्यस्यगुव्यावृत्सुंभ्योअजगन्धुधानृन् ॥ ७ ॥

आ । पक्थासः । भलानसः । भनन्त । आ । अलिनासः ।  
विपाणिनः । शिवासः । आ । यः । अनयत् । सधुऽमाः ।  
आर्यस्यं । गुव्या । वृत्सुंभ्यः । अजगन् । युधा । नृन् ॥ ७ ॥

पक्थासः पक्थाः हविषां प्राचकाः भलानसः भद्रमुखाः भलेति भद्रवाची अलिनासः  
अलिनास्तपोभिरप्रवृत्ता इत्यर्थः । विपाणिनः कंडूयनार्थं वृष्णविपाणहस्ताः दीक्षिता इत्यर्थः  
शिवासः शिवाः यामादिना सर्वलोकस्य शिवकराः यागेन हि शिवं भवति लोकस्य आभन-  
न्त अभिष्टुवन्ति तमिन्द्रं । भनतिः शब्दकर्मा नीति भनतीति शब्दकर्मसुपाठात् यइन्द्रः सधमाः  
सोमपानेन सह मादवीति सधमाद्ः सधमादणव सधमाः आर्यस्य कर्मशीलस्य गुव्या गोसं-  
धान् वृत्सुंभ्योर्हिसकेभ्य आ अनयत् अजगन् अजगत् स्वयं च गोसंधान् उभे युधा युजे-  
न हान् नृन् शत्रून् जघान चेत्येषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

दुराध्वोऽर्दितिस्त्रेवयन्तोचेतसोविजग्भ्रेपरुष्णीम् ।  
 मृद्गाविव्यक्पृथिवांपत्यमानःपशुष्कविरंशपचार्यमानः ॥ ८ ॥  
 दुःऽआध्यः । अर्दितिम् । स्त्रेवयन्तः । अचेतसः । वि । जग्भ्रे ।  
 परुष्णीम् । मृद्गा । अविव्यक् । पृथिवीम् । पत्यमानः । पशुः ।  
 कविः । अशयत् । चार्यमानः ॥ ८ ॥

दुराध्वो दुराभिसंधयोऽचेतसो मन्दमतयः सुदासः शत्रवः अर्दितिमदीनां परुष्णीं नदीं  
 सेवयन्तः वि जग्भ्रे । विग्रहः कूलभेदः तमकुर्वन् परुष्ण्याः कूलं निभिदुरित्यर्थः ससुदासः  
 मृद्गा इन्द्रमसादलब्धेन मृद्गा पृथिवीमविव्यक् तदैव व्याप्तो न पुनरुदकेनावध्यत ततः  
 सुदासः शत्रुः चायमानः चयमानस्य पुनः कविः कविनामा पत्यमानः पाल्यमानः पशुः मागे  
 संज्ञकः पशुरिव आशयत् आशेत सुदासानिहतइत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ईयुरथैनन्यथपरुष्णीमाशुश्चनेदभिपित्वंजगाम ।  
 सुदासइन्द्रःसुतुकोऽमित्रानरन्धयन्मानुपेवधिवाचः ॥ ९ ॥  
 ईयुः । अर्थम् । न । निऽअर्थम् । परुष्णीम् । आशुः । चन ।  
 इत् । अभिऽपित्वम् । जगाम् । सुदासे । इन्द्रः । सुतुकान् ।  
 अमित्रान् । अरन्धयत् । मानुपि । वधिऽवाचः ॥ ९ ॥

अथेन्द्रः परुष्ण्याः विच्छिन्नानि पर्वाणि सन्धे ततः परुष्ण्या आपो यथापूर्वमर्थं गन्त-  
 व्यमेव प्रवणदेशं प्रति परुष्णीमीयुः आपयांचक्रुः । इण्गतावितिधातोरेन्तर्भावितण्यथाऽिति  
 ईयुरिति अतोदिकर्मकारत्यात् न्यर्थं अगन्तव्यं परुष्ण्याः पार्श्वयोः स्थितं निभ्रं देशं प्रति  
 परुष्णीं नेयुः आशुश्च न रातः सुदासः अश्वोपि अभिपित्वमभिप्रातव्यमेव जगाम इन्द्रश्च सुदा-  
 सो रात्रौ मानुपे लोके वधिवाचोजल्पकान् अमित्रान् शत्रून् सुतुकान् सुतोकान् पुक् लोकमि-  
 त्यपत्यनामस्तु पाठात् अरन्धयत् वशमानयत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

ईयुर्गावो न यवसाद्गोपायथाकृतमभिमित्रं चितासः ।  
पृश्निगावः पृश्निनिप्रेपितासः श्रुष्टिचक्रुर्नियुतो रन्तयश्च ॥ १० ॥ २५ ॥

ईयुः । गावः । न । यवसात् । अगोपाः । यथाकृतम् ।  
अभि । मित्रम् । चितासः । पृश्निगावः । पृश्निनिप्रेपितासः ।  
श्रुष्टिम् । चक्रुः । नियुतः । रन्तयः । च ॥ १० ॥ २५ ॥

यदा इन्द्रः सुदासोरक्षणार्थं आगच्छति तदा पृश्निनिप्रेपितासः पृश्निनिप्रेपिताः पृश्न्या  
मात्रा निवरांमहिवाः चितासः संहताः जानन्तो वा पृश्निगावः पृश्निवर्णागावोश्वा येपान्ते पृश्नि-  
गावो मरुतः यथाकृतमिन्द्रस्य साहाय्यं करवापेति यथापूर्वं समयः कृतः तं समयमनतिक्रम्य  
मित्रमिन्द्रं यवसात् निमित्तार्थं पञ्चमी यवसं निमित्तीकृत्य अगोपाः गोपालेनारक्षिताः गावो  
न गाव इव अग्नीषुः अभिजग्मुः रन्तपोरममाणाः नियुवो मरुतामश्वश्च श्रुष्टिं शीघ्रपार्थि  
चक्रुः तस्मिन्पुद्गे मरुतः इन्द्रं साहाय्यार्थं अत्र्यगच्छन्तित्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये पञ्चविंशो वर्गः ॥ २५ ॥

अथैकादशी-

एकं च योर्विंशतिं च श्रवस्या वैकर्णयोर्जना राजान्यस्तः ।  
दस्मोनसद्मन्निशिशानि बर्हिः शूरः सर्गमरुणो दिन्द्र एषाम् ॥ ११ ॥  
एकम् । च । यः । विंशतिम् । च । श्रवस्या । वैकर्णयोः ।  
जनां । राजां । नि । अस्तरित्यस्तः । दस्मः । न । सद्मन् । नि ।  
शिशानि । बर्हिः । शूरः । सर्गम् । अरुणो । इन्द्रः । एषाम् ॥ ११ ॥

यः सुदासो राजा श्रवस्या यरासइच्छया अन्नेच्छया वा परुष्याः पार्श्वस्थयोः वैकर्णयोः  
जनपदयोर्विद्यमानान् एकं च विंशतिं च जनान् न्यस्तः आत्मना अहन् सराजा दस्मोन् दर्शनीयो  
युवाऽध्वर्युरिव सद्मन् यहागृहे बर्हियंस्मिन्पुद्गे सपत्नान् निशिशानि नितरा मुनाति तस्मिन्पु-  
द्गे शूर इन्द्रः एषां मरुतां सर्गं प्रसवमरुणोव सुदासः साहाय्यार्थमकरोत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अधश्रुतंकवपेदृद्धमप्स्वनुद्भ्युनिवृणग्वर्जवाहुः ।  
 वृणानाअत्रसख्यार्थसख्यंत्वायन्तोथेअमदन्नुत्वा ॥ १२ ॥  
 अध । श्रुतम् । कवपम् । दृद्धम् । अप्सु । अन्तु । द्रुह्युम् । नि ।  
 वृणक् । वर्जःवाहुः । वृणानाः । अत्र । सख्यार्थ । सख्यम् ।  
 त्वाऽयन्तः । थे । अमदन् । अन्तु । त्वा ॥ १२ ॥

अथापिच वज्रवाहुरिन्द्रः श्रुतं कवपं च वृद्धं च त्रीन् तथा वृद्धं अनु आनुपूर्व्येण अप्स्व-  
 वकेषु निवृणक् न्यमजयदित्यर्थः अत्रास्मिन्नवसरे ये त्वायन्तः त्वत्कामाः त्वा त्वां अन्यमदन्  
 अस्तुवन् ते सखायः सख्याय सख्यार्थं त्वां वृणानाः सख्यं छेभिरिति शेषः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

विसृद्योविश्वाहृंहितान्येपामिन्द्रःपुरःसहसाससददः ।  
 व्पानवस्यतृत्सवेगयंभाग्जेष्मपूरुंविदथेष्टृधवाचम् ॥ १३ ॥  
 वि । सृद्यः । विश्वा । हृंहितानि । एपाम् । इन्द्रः । पुरः । सहसा ।  
 सस । ददरिति ददः । वि । आनवस्य । तृत्सवे । गयम् । भाक् ।  
 जेष्म । पूरुम् । विदथे । ष्टृधवाचम् ॥ १३ ॥

एषां कवपादीनां विश्वा विश्वानि हृंहितानि हृत्तानि दुर्गाणि पुरोनगरीश्च तद्वक्षासाधन-  
 श्रुतान् सप्तप्रकारांश्च इन्द्रः सहसा वलेन सद्यएव विददः विदारयामास । अपिच आनवस्य आ-  
 नोः संबन्धिनोबलस्य आनोः पुत्रस्य वा गयं गृहं धनं वा तृत्सवे तृत्सुनामकाय रात्रौ तृत्सुतां  
 गणाय वा विभाक् व्यभजद अदादित्यर्थः इत्यमिन्द्रं स्तुवन्तोवयं विदथे युद्धे ष्टृधवाचं बाध-  
 वाचं पूरुं मनुष्यं जेष्म जयेम ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

निगव्यवौनवोद्भुक्षवक्षपृष्टिशतासुपुपुःपदसहस्रा ।  
 पृष्टिर्वारासोअधिपद्दुवोयुविश्वेदिन्द्रस्यवीर्याकृतानि ॥ १४ ॥

नि । ग॒व्यवः । अन॒वः । द्रु॒स्यवः । च । प॒ष्टिः । श॒ता । सु॒सुपुः ।  
पट् । स॒हस्रा । प॒ष्टिः । वी॒रासः । अ॒धि । पट् । दु॒वः३यु । वि॒श्वानि ।  
इत् । इन्द्र॑स्य । वी॒र्या । कृ॒तानि ॥ १४ ॥

गव्यवो गोकामाः अनवः अनोः संबन्धिनः द्रुस्यवो द्रुस्योः संबन्धिनश्च वीरासोवीराः पष्टिः शवा शवानि सहस्राणीत्यर्थः । पट्सहस्रा सहस्राणि च पष्टिश्च अधि पट् अधिकाः पट् च दुवोषु दुवोषु चतुर्थीसुक् परिचरणकामाय सुदासे नमस्पति दुवस्पतीति परिचरणकर्मसु पाठाव नि सुपुषुः नितरां शेखे निहताइत्यर्थः तान्मेवानि विश्वा विश्वानि कृतानि कार्याणि इन्द्रस्यैव इन्द्रस्यैव वीर्या वीर्याणीति ॥ १४ ॥ अथ पञ्चदशी-

इन्द्रेणैतेतृत्सवोवेविपाणाआपोनसृष्टाअधवन्तनीचीः ।  
दुर्मित्रासःप्रकलविन्मिमानाजहुविश्वानिभोजनासुदासे ॥१५॥२६॥

इन्द्रेण । एते । तृत्सवः । वेविपाणाः । आपः । न । सृष्टाः ।  
अधवन्त । नीचीः । दुः३मित्रासः । प्रकल३वित् । मिमानाः ।  
जहुः । विश्वानि । भोजना । सु३दासे ॥ १५ ॥ २६ ॥

कदाचिदिन्द्रेण रक्षिताअपि अन्यदा तेनैव नाध्यन्ते एते तृत्सवः दुर्मित्रासो दुष्टमित्राः प्रकलवित् अजानन्तः इन्द्रेण वेविपाणाः युद्धार्थं संगताः सृष्टाः पलायनार्थं उयुक्ताः नीची-  
नीचीना आपोन आपश्च अधवन्त अधवन्त ततोमिमानाः सुदासा वाध्यमाना विश्वा वि-  
श्वानि भोजना भोग्यानि धनानि सुदासे राप्ते जहुः ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये षड्विंशोऽर्गः ॥ २६ ॥

अथ षोडशी-

अ॒र्ध्ववी॒रस्य॑श्रु॒तपाम॑निन्द्र॒परा॑श॒र्धन्त॑नु॒नुदे॑अ॒मिक्षाम् ।  
इन्द्रो॑म॒न्युम॑न्यु॒म्योमि॑माय॒भेजे॑प॒थोव॑र्त॒निप॑त्य॒मानः ॥ १६ ॥  
अ॒र्ध्वम् । वी॒रस्य॑ । श्रु॒तपाम् । अ॒निन्द्रम् । परा॑ । श॒र्धन्तम् ।  
नु॒नुदे॑ । अ॒भि । क्षाम् । इन्द्रः॑ । म॒न्युम् । म॒न्यु३म्यः । मि॒माय॒ ।  
भे॒जे । प॒थः । व॑र्त॒निम् । प॑त्य॒मानः ॥ १६ ॥



इन्द्रः अभिक्षां भूमिमभि भूम्यामित्यर्थः । वीरस्य वीर्ययुक्तस्य सुदासः अर्धं हिंसकं अर्धं हिंसाकर्मणोर्धंशब्दस्य निष्पत्तिः अनिन्द्रं यस्ययुद्धाविन्द्रोनास्त्यसावनिन्द्रः तमिन्द्रमगणयन्तमित्यर्थः श्रुतवां श्रुतस्य क्षीरादेः हृदिपः पानारं शर्धतं उत्सहमानं परा जुनुदे किंच मन्युम्यो-मन्युकर्तुः मन्युना मिनतोर्हिंसतो वा शत्रोर्मन्युं क्रोधं मिनाय ववाधे अथ सुदासः शत्रुः पथो मार्गाद् पत्यमानोगच्छन् वर्तनिं पलायनमार्गं भेजे पाप ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

आध्रेणचित्तद्देकंचकारसिंसं चित्पेत्वेनाजघान ।

अवंसूक्तीर्वेश्यादृश्वदिन्द्रः प्रायच्छद्विश्वाभोजनासुदासे ॥ १७ ॥

आध्रेण । चित् । तत् । ऊँ इति । एकम् । चकार । सिंसम् । चित् ।

पेत्वेन । जघान । अवं । सूक्तीः । वेश्या । अदृश्वत् । इन्द्रः ।

प्र । अयच्छत् । विश्वा । भोजना । सुदासे ॥ १७ ॥

इन्द्रः तत् तदा आध्रेणचित् दरिद्रेणापि सुदासे एकं मुत्प्यं दानकर्म चकार फारयामा-स । सिंसं चित् पवयाः सिंसः सिंसः तमपि पेत्वेन छागेन जघान घातयामास वेश्या वेशी सूक्ती तथा सूक्तीः यूपदेरश्रीनवावृश्वत् अववृक्तवान् वेश्यादेः कृत्यं सूच्यैवाकरोदित्यर्थः तान्पेत्तानि श्रीणि कर्माणि असंभावितानीति नारांकनीयानि इन्द्रस्य महिजोषिकावाव विश्वा विश्वानि भोजना भोजनानि भोग्यानि धनानि सुदासे रासे प्रायच्छददाच्च ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

शश्वन्तोहिशत्रवोरारधुष्टेभेदस्यच्चिच्छर्धतोविन्द्ररिधम् ।

मर्ताँएनःस्तुवतोयःकृणोतिनिगमंतस्मिन्निजहिवज्रमिन्द्र ॥ १८ ॥

शश्वन्तः । हि । शत्रवः । रधुः । ते । भेदस्य । चित् ।

शर्धतः । विन्द्र । रिधम् । मर्ताँ । एनः । तुवतः । यः ।

कृणोति । निगमम् । तस्मिन् । नि । जहि । वज्रम् । इन्द्र ॥ १८ ॥

हे इन्द्र ते तव शत्रवोरयः शश्वन्तोवहवः ररधुः वशमीयुः चिदपि च शर्धतः उत्सहमानस्य भेदस्य भिनत्ति मर्यादाइति भेदोनास्त्विकः तस्य यद्वा भेदोनाम हुदासः शत्रुः कश्चित्तस्येत्यर्थः रन्धि वशीकरं विन्द लभ योभेदः स्तुवतस्त्वां स्तुवतोमर्तान् मर्यान् प्रति एनः पापं कृणोति करोति तस्मिन् भेदे तिग्मं निशितं योद्धारं उत्साहवन्तं तथा च यास्कः—तिग्मं तेजतेरुत्साहं-कर्मणइति । वज्रं वजति गच्छत्येव शत्रुं न प्रतिहन्यतइति वज्रस्तं वज्रशब्दो वजेर्कजेन्द्राम-वज्रविप्रेत्यादिनारमपत्ययान्तो निपातितः । तं जहि वज्रेण भेदं प्रहेरत्यर्थः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

आवदिन्द्रं यमुना तृत्संवश्च प्राञ्च भेदं सर्वताता मुपायत् ।  
अजासंश्च शिप्रवो यक्षवश्च बलिं शीर्षाणि जभ्रुश्च्यानि ॥ १९ ॥

आवत् । इन्द्रम् । यमुना । तृत्संवः । च । प्रा । अञ्च । भेदम् ।  
सर्वताता । मुपायत् । अजासंः । च । शिप्रवः । यक्षवः ।  
च । बलिम् । शीर्षाणि । जभ्रुः । अश्च्यानि ॥ १९ ॥

अथास्मिन् सर्वताता सर्वतातौ युद्धे यः इन्द्रोभेदं नास्त्विकं भेदनामकं वा हुदासः शत्रुं प-  
मुपायत् मामुष्णात् अवधीदित्यर्थः तमिन्द्रं यमुना आवत् अवोपयत् तचीरवासीजनः सर्वोप्य-  
तोपयदित्यर्थः तृत्सवः तृत्सोः पुरुषाश्चावन् आवदिरथेकवचनं बहुवचनान्ततया विपरिणतं स-  
दभ्रसंष्यते । किंचाजासोऽजाः जनपदाः शिप्रवोजनपदाः यक्षवश्च जनपदाः अश्च्यान्यश्वसंब-  
न्धीनि शीर्षाणि शिरांसि युद्धे हतानामश्वानां शिरांसीत्यर्थः बलिमुपहारं तस्मै इन्द्रायोपजभ्रुः  
उपजह्रुः । यद्वा अश्च्यानि शीर्षाणि युद्धे गृहीतान् मुख्यानश्वानिन्द्रायोपहारं जहुरित्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

नतं इन्द्रसुमतपोनरायः संचक्षे पूर्वा उपसोन नूलाः ।  
देवकंचिन्मान्यमानं जघन्था वत्मना बृहतः शम्बरं भेत् ॥ २० ॥ २७ ॥

न । ते । इन्द्र । सुसुमतयः । न । रायः । समक्षे । पूर्वाः ।

उपसंः । न । नूलाः । देवकम् । चित् । मान्यमानम् ।

जघन्थ । अर्ब । त्मना । बृहतः । शम्बरम् । भेत् ॥ २० ॥ २७ ॥

हे इन्द्र ते तव पूर्वाः पुरातनाः सुमतयः शोभनमतयो रायोधनानि च उपसोन उपसइव न संचक्षे संख्यातुं न शक्याः न नृजाः नूतनाश्च सुमतपोरायश्च न संचक्षे । किं च त्वं मान्यमानं मन्यमानस्य पुत्रं देवकं देवकनामानं शत्रुं जघन्थ अवधीः । त्वना स्वयमेव बृहतो महतः शैः-  
लाद् शंवरं च अवभेत् अवाभैत्तीरिति ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये सर्गविंशो वर्गः ॥ २७ ॥

अथैकविंशी-

प्रयेगृहादममदुस्त्वापारपराशरःशतपातुर्वासिष्ठः ।

नतेजोजस्यसख्यमृपन्ताधासूरिभ्यःसुदिनाव्युच्छान् ॥ २१ ॥

प्र । ये । गृहात् । अममदुः । त्वाऽद्या । पराऽशरः । शतऽपातुः ।

वसिष्ठः । न । ते । जोजस्य । सख्यम् । मृपन्तु । अर्थः ।

सूरिभ्यः । सुदिना । वि । उच्छान् ॥ २१ ॥

हे इन्द्र पराशरः शतपातुः बहुरक्षाः बहूनि रक्षांसि वाधितुं मं कामयन्ते शतपातुः ब-  
हूनां रक्षसां शातयिता वा शक्तिः वसिष्ठश्च एवमादयोमे ऋषयः त्वाया त्वदिच्छया गृहात् गृहं  
प्राप्य त्यज्योपे द्वितीयाथे पञ्चमी । यद्वा गृहात् गृहे समस्यर्थे पञ्चमी । प्राममदुः त्वां मनुषुः  
प्रकर्षेण सर्पितवन्तोवा ते पराशरप्रधृतयः भोजस्य भोजकस्य पालकस्य ते तव सख्यं सख्यः कर्म  
स्तोत्रं यजनं वा न श्रयन्त न विस्मरन्ति श्रयमर्षे मर्षोमर्षणं तन्नकुर्वन्तीत्यर्थः यतो न विस्मरन्ति  
अथ अतो हेतोः सूरीभ्यः सूरीणां स्तोतृणामेषां अत्र विभक्तिव्यत्ययः सुदिना सुदिनानि  
व्युच्छान् व्युच्छन्ति निवसन्ति उपगच्छन्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

द्वेनसुदिववतःशतेगोर्हारथावधूमन्तासुदासः ।

अर्हन्नग्नेपैजवनस्यदानंहोतेवसद्व्यपर्यमिरेभन् ॥ २२ ॥

द्वे इति । नसुः । देवऽवतः । शते इति । गोः । द्वा । रथा । वधूमन्ता ।

सुऽदासः । अर्हन् । अग्ने । पैजऽवनस्य । दानम् । होताऽद्व ।

सद्व्य । परि । एमि । रेभन् ॥ २२ ॥

देववतोरज्ञोनतु, पौषस्य पैजवनस्य पिजवनपुत्रस्य सुदासोराज्ञो गोर्गवां द्वेशते वधूमन्ता  
वधूसंयुक्ती द्वा द्वो रथा रथौ च देय दानं दानभूतात् रभन् इन्द्रः स्तुवन् अतएव अर्हन् योग्यो-  
हं वसिष्ठ, हे अग्ने सन्न यज्ञगृहं होतेव वपस्कृतेव पर्येमि अत्राग्नेः संबोधनं सर्वदेवमुख्यत्वप-  
विपादनार्थं नतु देवतात्वज्ञापनार्थं अतस्त्वेवताकत्वादस्यसूक्तस्य ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशती-

चत्वारोमापैजवनस्यदाना स्मर्दिष्टयः कृशनिनो निरेके ।

ऋज्जासोमापृथिविष्ठ्या सुदासंस्तोकं तोकाय श्रवसेवहन्ति ॥ २३ ॥

चत्वारः । मा । पैजवनस्य । दानाः । स्मर्दिष्टयः । कृशनिनः ।

निरेके । ऋज्जासं । मा । पृथिविस्था । सुदासः । तोकम् ।

तोकाम् । श्रवसे । वहन्ति ॥ २३ ॥

पैजवनस्य पिजवनपुत्रस्य सुदासोराज्ञः स्मर्दिष्टयः प्रशस्ताविसर्जनश्रद्धादिदानांगयुक्ताः  
कृशनिनो हिरण्यालंकारवन्तः निरेके दुर्गन्तो सत्या ऋज्जासो ऋजुगामिनः पृथिविष्ठाः पृथिव्यां  
सुप्रतिष्ठिता, दाना देयभूताश्रवरोश्वा तोकं पुत्रवत्पालनीयं मा वसिष्ठं रथे स्थितं तोकाम्  
तोकस्य पुत्रस्य पद्यार्थं चतुर्थी श्रवसे अन्नाप यशसे वा वहन्ति पुनर्येतिपूरणः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशती-

यस्यश्रवोरोदसी अन्तर्ूर्वाशीर्ष्णीविचभाजाविभक्ता ।

सप्तैदिन्द्रं न स्रवतो गृणन्ति निचुंध्यामधिमशिशादभीकै ॥ २४ ॥

यस्य । श्रव । रोदसी इति । अन्तः । उर्वा इति । शीर्ष्णी ।

विचभाज । विभक्ता । सप्त । इत् । इन्द्रम् । न । स्रवतः । गृणन्ति ।

नि । चुंध्यामधिम । अशिशात् । अभीकै ॥ २४ ॥

यस्य सुदास श्रवो यशः उर्वा विस्तीर्णे रोदसी यावापृथिव्यौ अन्तं विस्तीर्णयोर्घावापृ-  
थिव्योर्मध्ये धर्तवइत्यर्थः । यस्य सुदाः विभक्ताधनस्य पदावा शीर्ष्णीशीर्ष्णी श्रेष्ठाय श्रेष्ठाय  
विचभाज धन पददौ स सुदासं सप्तैव सप्तैव लोका इन्द्र न इन्द्रमिव गृणन्ति स्तुवन्ति । किं च  
स्रवतो नच अभीकै युक्ते युध्यामधि युध्यामधिनामक सप्तानि नि अशिशात् न्यहन् ॥२४॥

अथ पञ्चविंशती-

इमंनरोमरुतःसश्चनानुदिवोदासंनपितरंसुदासः ।

अविष्टनापैजवनस्यकेतंदूणाशंक्षत्रमजरंदुवोयु ॥ २५ ॥ २८ ॥

इमम् । नरः । मरुतः । सश्चत । अर्तु । दिवःऽक्षासम् । न । पितरम् ।

सुददासः । अविष्टन । पैजववनस्य । केतम् । दुःइनशम् ।

क्षत्रम् । अजरम् । दुवःऽयु ॥ २५ ॥ २८ ॥

हे नरो नेवारो महतः इमं सुदासं राजानं सुदासो राज्ञः पितरं दिवोदासं न दिवोदासमिव दिवोदासइतिपिजनवनस्यैवनामान्तरं अनु सश्चत अनु सेवध्वं । किं च दुवोयु परिचरणकामस्य षष्ठ्यालुक् पैजवनस्य पिजनपुत्रस्य सुदासः केतं मंत्रं गृहं वा अविष्टन रक्षत । अपि चास्य सुदासः क्षत्रं वरुं दूणाशं दुर्नशं अविनाशि अजरं अशियितं चास्तु ॥ २५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीयेष्टाविंशो वर्गः ॥ २८ ॥

यस्तिग्मशृंग इत्येकादशर्चं द्वितीयं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रेदुर्भमेभ्रं तथाचानुकान्तं-यस्तिग्मशृंगएकादशेति । आभिहविके पञ्चमेहनि एतन्निविद्धानं सूत्रितं च-कयाशुभायस्तिग्मशृंगइति मध्यन्दिनइति । विपुवति निष्केवल्यशस्त्रेप्येतत्सूक्तं सूत्रितं च-यस्तिग्मशृंगोभित्यमेपमिति । महाव्रते निष्केवल्येप्येतत्सूक्तं सूत्रितं च-यस्तिग्मशृंगोवृषभोनभीम उग्रोजज्ञेवोर्षायस्वधावानिति । आयुष्कामेष्टर्चा मातेअस्यामितीन्द्रस्य त्रातुर्षान्या सूत्रितं च-मातेअस्यांसहसावन्परिष्टी पाहिनोअग्नेपायुभिरिति ।

तत्र प्रथमा-

यस्तिग्मशृङ्गोवृषभोनभीमएकःरुष्टीश्च्यवर्षतिप्रविश्वाः ।

यःशश्वंतोअदाशुपोगर्घस्यप्रयन्तासिसुष्वितरायवेदः ॥ १ ॥

यः । तिग्मशृङ्गः । वृषभः । न । भीमः । एकः । रुष्टीः । च्यवर्षति ।

प्र । विश्वाः । यः । शश्वंतः । अदाशुपः । गर्घस्य । प्रयन्ता ।

असि । सुष्वितराय । वेदः ॥ १ ॥

यइन्द्रस्तिग्मशृंगः तीक्ष्णशृंगो वृषभोन वृषभइव भीमो भयंकरः सन्न एकोसहायएव वि-  
 श्वाः सर्वांश्च रुष्टीः शत्रुजानश्च स्थानात् प्रच्यावयति यश्चेन्द्रः अदारुषोऽयजमानस्य शश्व-  
 तो बहोर्गपस्य गृहस्य धनस्य वापहर्ता भवतीतिशेषः । हे इन्द्र सत्त्वं सुस्वितराय अतिशयनेन  
 सोमाभिषवं कुर्वते जनाय वेदो धनं प्रयन्ता प्रदातासि । एजन्नात्वाद्वा षष्ठ्याभावः असीत्यस्या-  
 ल्यात्स्यानुदात्तत्वाद् यद्दत्तयोगाच्चानुदात्तत्वासंभवाद यद्दत्तपुक्माख्यातांतरमध्याहत्य योज-  
 ना कृता ॥ १ ॥ अथ द्वितीया-

त्वं हृत्यर्दिन्द्रकुत्समावः शुश्रूषमाणस्तन्वांसमर्थे ।

दासं यच्छुष्णं कुर्यवं न्यस्मा अरन्धय आर्जुनेयाय शिक्षन् ॥ २ ॥

त्वम् । ह । त्यत् । इन्द्र । कुत्सम् । आवः । शुश्रूषमाणः । तन्वा ।

समर्थे । दासम् । यत् । शुष्णम् कुर्यवम् । नि । अस्मै । अरन्धयः ।

आर्जुनेयार्थं । शिक्षन् ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वं ह त्वं खलु त्यव तदा तन्वा शरीरेण शुश्रूषमाणः उपचरन् समर्थे मयैर्मर्थैः  
 योजुभिः सहिते युद्धे कुत्समावः अरतः कदेत्यत्राह यपदा आर्जुनेयाय अर्जुन्याः पुत्राया-  
 स्मै कुत्साय शिक्षन् धनं प्रयच्छन् दासं दासनामकमहुरं शुष्णं च कुर्यवं च न्यरन्धयः नित-  
 रां वशमानयः ॥ २ ॥ अथ तृतीया-

त्वं धृष्णो धृपता वीतहृव्यं प्रावो विश्वाभिरुत्तिभिः सुदासम् ।

प्रपौरुंकुत्सि त्रसदस्पुमावः क्षेत्रं साता वृत्रहृत्ये पुपूरुम् ॥ ३ ॥

त्वम् । धृष्णो इति । धृपता । वीतहृव्यम् । प्र । आवः । विश्वाभिः ।

कुत्सिभिः । सुदासम् । प्र । पौरुंकुत्सिम् । त्रसदस्पुम् । आवः ।

क्षेत्रं साता । वृत्रहृत्येपु । पूरुम् ॥ ३ ॥

हे धृष्णो शत्रूणां परंपकेन्द्र धृपता धर्पकेण बजेण बलेन वा वीतहृव्यं दत्तहविष्कं प्र-  
 णनितहविष्कं वा सुदासं राजानं विश्वाभिः सर्वाभिः ऊविभीरक्षाभिः प्रावः प्रकर्षणारक्षः किं-  
 च वृत्रहृत्येषु युद्धेषु क्षेत्रसाता क्षेत्रसाती क्षेत्रस्य शूमेर्भजने निमित्ते पौरुकुत्सि पुरुकुत्सस्यापत्यं  
 त्रसदस्मै पूरुं च प्रावः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

त्वं नृभिर्नृमणो देववीतो भूरीणि वृत्रा हर्यश्वहंसि ।  
त्वं निदस्युं चुमुंरि धुनि चास्वापयो दभीतये सुहन्तु ॥ ४ ॥

त्वम् । नृभिः । नृमणः । देववीतो । भूरीणि । वृत्रा । हरिः अश्व ।  
हंसि । त्वम् । नि । दस्युम् । चुमुंरिम् । धुनिम् । च । अस्वापयः ।  
दभीतये । सुहन्तु ॥ ४ ॥

हे नृमणः नृभिर्यज्ञानां नेतृभिः स्तोत्रभिः मननीय स्तोत्रव्येन्द्र वृषु मनोयस्येति बहु-  
वीहिर्वा देववीतो यज्ञे क्रियमाणे सति संग्रामेवा देवा विजिगीषवो यस्मिन् वियन्ति गच्छ-  
न्तीति संग्रामे देववीतिः नृभिर्मरुद्भिः सह भूरीणि बहूनि वृत्रा वृत्राणि शक्यं हंसि मारि-  
तवानसि । किं च हे हर्यश्वेन्द्र त्वं दभीतये दभीतिनामकाय राजर्षये तदर्थमित्यर्थः दस्युं चुमुंरिं  
च धुनिं च सुहन्तु सुहन्तुना वधेण नि निवरां अस्वापयः मारितवानसीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तव च्योत्नानि वज्रहस्ततानि नवयत्पुरो नवति चंसुद्यः ।  
निवेशने शततु मा विवेपी रहंश्च वृत्रं नमुचिमुत्ताहन् ॥ ५ ॥ २९ ॥  
तव । च्योत्नानि । वज्रहस्त । तानि । नव । यत् । पुरः ।  
नवतिम् । च । सुद्यः । निवेशने । शततुमा । अविवेपीः ।  
अहन् । च । वृत्रम् । नमुचिम् । उत । अहन् ॥ ५ ॥ २९ ॥

हे वज्रहस्त तव च्योत्नानि बलानि तानि तादृशानि यद्यदा त्वं शंकरस्य नव नवति च  
पुरः राघोऽयुगपदेव विदारितवानसीति शेषः तदा निवेशने निवेशनार्थं शततमा शततमीं पुरं अ-  
विवेपीः व्यामोः घृत्रं चाहन् उतापि च नमुचिमाहन् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये ऽकोनविंशो वर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी—

सना॒तात॑इन्द्र॒भोज॑नानि॒रात॑ह॒व्याय॑दा॒शुपे॑सु॒दासे॑ ।  
 वृ॒ष्णेति॑ह॒रीवृ॑षणा॒युन॑जि॒म्व्यन्तु॑ब्रह्मा॒णिपु॑रु॒शाक॑वा॒जम् ॥ ६ ॥  
 सना॑ । ता । ते । इन्द्र॑ । भोज॑नानि । रा॒तह॑व्याय । दा॒शुपे॑ ।  
 सु॒द॒दासे॑ । वृ॒ष्णे । ते । ह॒री इति॑ । वृ॒षणा॑ । यु॒न॒जिम् ।  
 व्यन्तु॑ । ब्रह्मा॑णि । पु॒रु॒शाक॑ । वा॒जम् ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते तव रातहव्याय दाशुपे यजमानाय सुदासे ता तानि त्वया दत्तानि भोजना-  
 नि भोग्यानि धनानि सना सनानि सनावनानि बभूवुरितिशेषः । हे पुरुशाक बहुकर्मनिन्द्र  
 वृष्णे कामानां वीर्ये ते तुभ्यं त्वामानेतुमित्यर्थः । वृषणा वृषणौ हरी अश्वौ युनजि रथे  
 योजयामि । ब्रह्माण्यस्मदीयानि स्तोत्राणि वाजं बलिं त्वां व्यन्तु गच्छन्तु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

माते॑अ॒स्यांस॑ह॒साव॑न्परि॒ष्टाव॑घार्य॒भूम॑हरि॒वःपरा॑दै ।  
 त्राय॑स्वनो॒वृके॑भिर्व॒रुथै॑स्त॒वप्रि॑यास॒सूरि॑पु॒स्याम् ॥ ७ ॥  
 मा । ते । अ॒स्याम् । स॒ह॒सा॒व॒न् । परि॒ष्टौ । अ॒घार्य॑ ।  
 भू॒म् । ह॒रि॒वः । प॒रा॒दै । त्राय॑स्व । नः । अ॒वृ॒केभिः॑ ।  
 व॒रु॒थैः । त॒व । प्रि॒यासः॑ । सूरि॑पु॒ । स्या॒म् ॥ ७ ॥

हे सहसावन् बलवन् हरिवो हरिविनिन्द्र ते तव अस्यां स्तोत्रेणास्माभिः क्रियमाणयां  
 परिष्टावन्वेपणायां परादै परादानाय अघाय अहवे वयं माभूम । किं च मोस्मान् अवृकेभिः  
 अवाधैर्वरुथैः वारयन्त्युपद्रवेभ्यः इति वरुथानि रक्षणानि तैलायस्व पाहि । तव सूरिपु स्तोत्रेषु  
 मध्ये वयं प्रियासः प्रियाः स्याम भूयास्म ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रि॒यास॑इ॒त्तेम॑घव॒न्नमि॑ष्टौ॒नरो॑म॒देम॑श॒रणे॑सखा॒यः ।  
 नि॒तुर्व॑शं॒निया॑द्द॒शिशो॑ह्यति॒थि॒ग्वाय॑शं॒स्यँक॑रि॒ष्यन् ॥ ८ ॥



प्रियासः । इत् । ते । मघध्वन् । अग्निष्टौ । नरः । मदेम् ।

शरणे । सर्वायः । नि । तुर्वशम् । नि । याद्वम् ।

शिशीहि । अतिथिग्वायं । शंस्यम् । करिष्यन् ॥ ८ ॥

हे मघवन् धनवन्निन्द्र ते तवाग्निष्ठावभ्येषणे नरःस्तोत्राणां नेतारो वयं सर्वापः समान-  
ख्यातयः प्रियासः प्रियाश्च सन्तः शरणे इत् गृहे एव मदेम मोदेम । किं च अतिथिग्वाय पूजया-  
तिथीन् गच्छतीत्यतिथिग्वः तस्मै सुदासे दिवोदासाय वास्मदीयाय रात्रे शंस्यं शंसनीयं हुत्वं  
करिष्यन् कुर्वन् तुर्वशं राजानं निशिशीहि वशं कुरु याद्वं च राजानं नि शिशीहीत्यर्थः ॥८॥

अथ नवमी-

सद्यश्चिन्नुतेमघवन्नभिष्टौनरःशंसन्त्युक्थशासंउकथा ।

येतेह्वेभिर्विपणीरदाशन्नस्मान्दृणीष्वयुज्यायतस्मै ॥ ९ ॥

सद्यः । चित् । नु । ते । मघध्वन् । अग्निष्टौ । नरः । शंसन्ति ।

उक्थशासः । उक्था । ये । ते । ह्वेभिः । वि । पणीन् ।

अदाशन् । अस्मान् । दृणीष्व । युज्याय । तस्मै ॥ ९ ॥

हेमघवन् धनवन्निन्द्र ते तव नु अद्य अग्निष्ठावभ्येषणे ये नरः उक्थशासः उक्थानां शं-  
सितारः उक्था उक्थानि शस्त्राणि सद्यश्चित् सद्यएव शंसन्ति किं च ते तव ह्वेभिः स्तोत्रैः  
पणीन् अप्रदानशीलान वणिजोषि व्यदाशन् धनानि विशेषेणादापयन्तित्यर्थः । तानस्मान्  
तस्मै युज्याय सख्याय तत्सख्यमनुवर्तयितुं दृणीष्वपरिगृहाण ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

एतेस्तोमान्तरानृतमनुभ्यमस्मद्भ्योददतोमघानि ।

तेपामिन्द्रदृन्नहृत्येशिवोमूःसर्वाचशूरोविताचनृणाम् ॥ १० ॥

एते । स्तोमाः । नृराम् । दृक्षतम् । तुभ्यम् । अस्मद्भ्यः ।

ददतः । मघानि । तेषाम् । इन्द्र । दृन्नहृत्यै । शिवः ।

मूः । सर्वा । च । शूरः । अविता । च । नृणाम् ॥ १० ॥

हे नृतम नेतृतमेन्द्र तुभ्यं नरां नेतृणां यएते स्तोमाः संवाः मवानि मंहनीयानि ह-  
वीषि ददतो ददन्तः अस्मद्ब्रंचोस्मदभिमुखाः अभूवन्तिशेषः । तेषा नृणां वृत्रहत्ये संग्रामे  
शिवः कल्याणरुत् भूः भव । सखाच भूः । शूरः धीरःसन् अविता रक्षिता च भूः ॥ १० ॥

अथैकादशी-

नूद्नेन्द्रशूरस्तवमानऊतीब्रह्मज्जुतस्तन्वावावृधस्व ।

उपनोवाजान्मिमीह्युपस्तीन्यूयंपातस्वस्तिभिःसदांनः॥ ११॥३०॥

नु । इन्द्र । शूर । स्तवमानः । ऊती । ब्रह्मज्जुतः । तन्वा ।

वृधस्व । उप । नः । वाजान् । मिमीहि । उप । स्तीन् ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ११ ॥ ३० ॥

हे शूरेन्द्र नु अद्य स्तवमानः स्तूयमानः ब्रह्मजुतो ब्रह्मणा स्तोत्रेण मेरितः तन्वा शरी-  
रेण ववृधस्व अपि च नोस्मभ्यं वाजानन्वान् उपमिमीहि प्रयच्छेत्यर्थः । स्तीन् गृहांश्रोप-  
मिमीहि । स्पष्टमन्यत् ॥ ११ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीये विशोवर्गः ॥ ३० ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् ।

पुमर्थोश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमागमवर्तकश्रीवीरचुक्रभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-  
णाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थमकाशेनन्दसंहिताभाष्ये पञ्चमाष्टके द्वितीयोऽध्यायःसमाप्तः॥२॥

## ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥



यस्य निःश्वसितं वेदाद्यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् । निर्भये तमहं वंदे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥  
 अथ तृतीयोऽध्याय आरभ्यते । उग्रोजज्ञइति दशर्चं तृतीयं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रेदुभै-  
 न्द्रं तथा चानुक्रम्यते—उग्रोद्देशेति । आभिष्टविके चतुर्थेऽहनि निष्केवल्ये एतत्सूक्तं निविद्धानं सू-  
 त्रितं च—चतुर्थेऽस्योग्रोजज्ञइति निष्केवल्यमिति । महाव्रतेऽपि निष्केवल्ये एतत्सूक्तं तथैव पंचमार-  
 ण्यके सूत्रितं—उग्रोजज्ञेवीर्यायस्वधावानुद्ब्रह्माण्डैरतश्रवस्येति । सौमिकचातुर्मास्येषु वैश्वदे-  
 वस्य स्थाने प्रथमं पृष्ठचमहः तत्रापि निष्केवल्ये एतत्सूक्तं निविद्धानं सूत्रितं च—अनिष्ठा उग्र-  
 उग्रोजज्ञइति मध्यं दिनइति ।

तत्र प्रथमा—

ॐ उग्रोजज्ञेवीर्यायस्वधावाञ्चक्रिरपोनर्योयत्करिष्यन् ।  
 जग्मिर्युवां नृपदं नमवोभित्वा तानुद्ब्रह्मणोऽनुत्सोमहश्चित् ॥ १ ॥

उग्रः । जज्ञे । वीर्याय । स्वधाश्वां । चक्रिः । अपः । नर्यः । यत् ।  
 करिष्यन् । जग्मिः । युवां । नृपदं नम । अवः । इति । चात्ता ।  
 नुः । इन्द्रः । एनसः । महः । चित् ॥ १ ॥

स्वधावान् बलवान् उग्रओजस्वी ऊद्ब्रह्मणोऽनुत्सोः वीर्याय वीर्यं कर्तुं जज्ञे बभूव । नर्यो  
 नरहितः सन् यत्कर्म करिष्यन् भवति तदपः कर्म चक्रिः कर्त्तव्यं । चक्रिरिति किन्मत्यस्य लि-  
 ङ्गान्नात् नलोकाव्ययनिष्ठात्त्वर्थवृत्तामिति पठ्यतिपेधः । अपिच नृपदं यज्ञगृहं युवा नित्य-  
 तरुणः सन् अवोभीरक्षणेः सार्धं जग्मिः गन्ता महश्चित् महतोऽप्येनसः पापात् नोस्पाकं ना-  
 ता रक्षिता च भवेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

हन्तां हृन्मिन्द्रः शूशुवान् प्रावीचुवीरो जरितां मूर्ती ।  
 कर्ता सुदामे अहवा उल्लोकं द्राता वसुमुहुरादाशुपेभूत् ॥ २ ॥

हन्ता । वृत्रम् । इन्द्रः । शूशुवानः । प्र । आवीत् । नु । वीरः ।  
ज॒रितारं॑म् । ऊ॒ती । कर्ता । सु॒दासे॑ । अहं । वै । ऊँ इति ।  
लो॒कम् । दाता॑ । वसु॑ । मुहुः॑ । आ । दा॒शुपे॑ । भूत् ॥ २ ॥

इन्द्रः शूशुवानोवर्धमानःसन् वृत्रमसुरं हन्ता भवति । वृत्रन्तत्वादत्रपष्ठचभावः वीरो वी-  
र.सन् जरितारं स्तोतारं नु क्षिप्रं ऊती ऊत्या रक्षया प्रावीत् प्रारक्षच्च । सुदासे राक्षे लोकं ज-  
नपदं कर्ता च । यद्वा सुदासे कल्याणदानाय यजमानाय लोकं कर्ता च भवति इहाप्युत्तरवा-  
पि वृत्रन्तत्वात्पष्ठचभावः । अहं वै उ इति वयः पूरणाः । दाशुपे यजमानाय वसु धनं मुहुर्भू-  
योभूपो दाताच भूदभूत् आइति चार्थे ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यु॒ध्मोअ॑न॒र्वाख॑ज॒रुत्स॒मद्वा॒शूरः॑स॒त्रापा॑ह्ज॒नुपे॑मपा॒ह्मः ।  
व्या॑स॒इन्द्र॒.पृ॒तना॑स्वो॒जाअ॒धावि॑श्वंश॒त्रूय॑न्तंजघान ॥ ३ ॥  
यु॒ध्मः । अ॒न॒र्वा । ख॒ज॒रुत् । स॒मत्स॑र्वा । शूरः॑ । स॒त्रापा॑त् ।  
ज॒नुपा॑ । ई॒म् । अ॒पा॒ह्मः । वि । आ॒से । इन्द्रः॑ । पृ॒तनाः॑ ।  
सु॒हो॒जाः । अ॒र्ध । वि॒श्वम् । श॒त्रु॒ह्यन्त॑म् । ज॒घान॑ ॥ ३ ॥

युध्मो योद्धा अनर्वा अभिगन्तरहितो युद्धेष्वपराङ्मुखोवा खजरुद्युद्धरुत् खले खजे इ-  
ति युद्धनामसु पाठान् । समद्वा समत्कलहः तद्वान् शूरः शौर्योपेतः अनुपा जन्मना स्वभावतएव स-  
त्रापाद् बहूनामभिप्रविता अपाह्मः स्वयंच केनाप्यनभिभूत. स्वोजाः सुबलः ईमपमिद्रः पृत-  
नाः शत्रूणां सेनाः व्यासे विक्षिपति । अध अपि च शत्रूयन्तं शात्रवमाचरन्तं विश्वं सर्वं ज-  
घान हन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उ॒भेचि॑दिन्द्रो॒रोद॑सीमहि॒त्वाप॑प्रा॒थत॑वि॒पीभि॑स्तुवि॒ष्मः ।  
नि॒वञ्च॑मिन्द्रो॒हरि॑वा॒न्मि॒र्मि॒क्षन्त॑समन्ध॒साम॑दे॒पुवा॑उ॒वोच॑ ॥ ४ ॥  
उ॒भे इति । चि॒त् । इन्द्र॑ । रोद॑सी इति । म॒हि॒ह्त्वा । आ ।  
प्रा॒थ । तवि॑पीभिः । तु॒वि॒ष्मः । नि । व॒र्जम् । इन्द्रः॑ ।  
हरि॑ह्वान् । मि॒र्मि॒क्षन् । स॒म् । अ॒न्ध॒सा । म॒दे॒पु । वै । उ॒वो॒च् ॥ ४ ॥

हे तुषिष्णो बहुधनेन्द्र महित्वा महित्वेन त्विपीभिर्वन्देथ उभे चित् उभे अपि रोदसी  
द्यावापृथिव्यौ आ पमाथ आ पूरितवानसि । अथपरोक्षस्तुतिः हरिवानश्ववानिन्द्रो वज्रं निमि-  
मिक्षन् शत्रुषु प्रापयन् मदेषु यज्ञेषु निवित्तुवा अन्वसा सोमेन समुवोच संसेज्यते संगच्छते वा ।  
उचसमवाये इतिधातुः वा इति पूरणः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

वृषांजजानृष्टपणंरणांघृतमुच्चिन्नारीनर्यससूव ।

प्रयःसेनानोरधन्ृभ्योअस्तीनःसत्वाग्वेपणःसष्टृणुः ॥ ५ ॥ १ ॥

वृषां । जजानृ । वृष्टपणम् । रणांघ । तम् । ऊँ इति । चित् ।

नारीं । नर्यम् । सूसूव । प्र । यः । सेनाहनीः । अर्धं । वृष्टभ्यः ।

अस्ति । इनः । सत्वां । गोहृष्टपणः । सः । धृष्टुः ॥ ५ ॥ १ ॥

वृषा सेका पिता कश्पपो वृष्टपणं कामानां वपितारमिन्द्रं रणाय युद्धार्थंजजान । जनजनने  
इतिधातुः नर्यं नरहितं तम् तमेवेन्द्रं नारी चित् अदितिरपि ससूव तुषुवे । अद्यापि च यइन्द्रो नृ-  
ष्योनृणां सेनानीः सेनानां नेता सन् प्रास्ति प्रभवति सइन्द्रः इनः सर्वस्यजगतः ईश्वरो भवति  
नियुत्वात् इन इतीश्वरनामसु पाठात् सत्वा शत्रूणां सादकश्च ग्वेषणः गवामन्वेष्टा च धृष्टुः  
शत्रूणां धर्षकश्च भवतीतिशेषः ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये प्रथमो वर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

नूच्चित्सश्रेपतेजनोनरेपन्मनोयोअस्थघोरमाविवासात् ।

यज्ञैर्यइन्द्रेदधतेदुवांसिक्षयत्सरायकृतपाकृतेजाः ॥ ६ ॥

नु । चित् । सः । श्रेपते । जनः । न । रेपत् । मनः । यः ।

अस्थ । घोरम् । आहविवासात् । यज्ञैः । यः । इन्द्रे । दधते ।

दुवांसि । क्षयत् । सः । राये । ऋतृहपाः । ऋतेहजाः ॥ ६ ॥

योजनः अस्पेन्द्रस्य घोरं शत्रूणां बाधकं मनोयज्ञेराविवासात् परिचरति सजनः नु इति  
प्रतिषेधे वर्तते चिदेवकारार्थं नूच्चिन् नैव श्रेपते स्थानात् न प्रशयति नरेपत् नैव क्षीयेत् अपिच

योजनोद्भवांसि परिचरणसाधनानि स्तोत्रशस्त्राणीन्द्रे दधते निवत्ते तस्मै जनाय ऋतपाः यज्ञ-  
पाता ऋतेजाः यज्ञेजावश्च सङ्घो राये धनाय क्षयत् निवसति भवेदित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यदिन्द्रपूर्वोअपरायशिक्षन्नयज्ज्यायान्कनीयसेद्वेष्णम् ।  
अमृतश्त्पर्यासीतदूरमाचिन्नचिच्यंभरारयिनः ॥ ७ ॥

यत् । इन्द्र । पूर्वः । अपराय । शिक्षन् । अयत् । ज्यायान् ।  
कनीयसः । द्वेष्णम् । अमृतः । इत् । परि । आसीत् । दूरम् ।  
आ । चिन्न । चिच्यम् । भर । रयिम् । नः ॥ ७ ॥

हे चित्र चायनीयेन्द्र यद्धनं पूर्वं पिता ज्येष्ठोभ्राता वा अपराय पुत्राय कनीयसे वा शि-  
क्षन् प्रयच्छन् शिक्षविदानकर्मा प्रीणाति शिक्षति इति दानकर्मसु पाठात् भवतीति शेषः यच्च  
द्वेष्णं देयं धनं ज्यायात् ज्येष्ठः कनीयसः अयत् प्रामुद्यात् यच्चापि धनं पितृतोऽब्धा  
पुत्रोअष्टवइत् अमृतएव सन् पितृगृहं विहाय दूरं पर्यासीत् आस्ते तत्रिविधं चिच्यं चायनीयं  
रयिं धनं नोस्मभ्यमाभर आहर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यस्तइन्द्रप्रियोजनोददाशदसंनिरेकेअद्रिवःसग्वानि ।  
वधतेअस्यांसुमंतौचानिष्ठाःस्यामवरुथेअघ्नतोऽनृपीतौ ॥ ८ ॥

यः । ते । इन्द्र । प्रियः । जनः । ददाशत् । असत् । निरेके ।  
अद्रिवः । सखा । ते । वयम् । ते । अस्याम् । सुमंतौ ।  
चानिष्ठाः । स्याम । वरुथे । अघ्नतः । नृपीतौ ॥ ८ ॥

हे इन्द्र यः ते तुभ्यं प्रियः सखा जनो ददाशत् हवींषि दद्यात् । हे अद्रिवः ससखा ते तव  
निरेके दाने असास्यात् वयं च वसिष्ठाः अघ्नतोहिंसतः ते तव आस्यां सुमंतौ अनुग्रहपुद्गौ वर्त-  
मानाश्चानिष्ठाः स्तुतिमत्तराः अतिशयेनान्वन्तोवा चनोर्न नृपीतौ नृणां रक्षके वरुथे गृहे  
वरणीये वा धने स्याम वस्तेषु भवेम वा ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ए॒पः॒स्तोमो॑अ॒चि॒क्रद्दृ॒पा॒त॒उ॒त॒स्ता॒मु॒र्म॒घ॒व॒न्न॒क्र॒पि॒ष्ट ।  
रा॒य॒स्का॒मो॑ज॒रि॒ता॒रं॒न्त॒आ॒ग॒न्त्व॒म॒ङ्ग॒श॒क्र॒व॒स्व॒आ॒श॒को॒नः ॥ ९ ॥

ए॒पः । स्तो॒मः । अ॒चि॒क्रद्दृ॒त् । दृ॒पा । ते । उ॒त । स्ता॒मुः ।  
म॒घ॒ध्व॒न् । अ॒क्र॒पि॒ष्ट । रा॒यः । का॒मः । ज॒रि॒ता॒रं॒म् । ते ।  
आ । अ॒ग॒न् । त्व॒म् । अ॒ङ्ग । श॒क्र । व॒स्वः । आ । श॒क्रः । नः ॥ ९ ॥

हे मघवन् धनवन्दिन्द्र ते त्वदर्थं वृषा सेका एपः स्तोमः सोमः सूयमानः अचिक्रद्वत् क्रन्दति उवापिच स्तामुः स्तोवा अक्रपिष्ट अस्तौव अपिच हे शक्र ते तव जरितारं स्तोवारं मां रायोधनस्य कामोभिष्ठाप आगन् आगतः अवस्त्व्यं वस्वो धनं कर्मणिपठौ नोस्मभ्यं अंग क्षिप्रं आशकः धेहि ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

स॒नं॒इन्द्र॒त्व॒र्य॒ता॒या॒इ॒पे॒धा॒स्म॒ना॒च॒ये॒म॒घ॒वा॒नो॒जु॒न॒न्ति॒ ।  
व॒स्वी॒पु॒त्रे॒ज॒रि॒त्रे॒अ॒स्तु॒श॒क्ति॒र्यु॒यं॒पा॒त॒स्व॒स्ति॒भिः॒स॒दा॒नः ॥१०॥२॥

सः । नुः । इन्द्र । त्व॒र्य॒ता॒यै । इ॒पे । धाः । त्म॒ना । च॒ । ये ।  
म॒घ॒ध्व॒नः । जु॒न॒न्ति॒ । व॒स्वी । सु । ते । ज॒रि॒त्रे । अ॒स्तु ।  
श॒क्तिः । यु॒यम् । पा॒त । स्व॒स्ति॒भिः । स॒दा । नुः । ॥१०॥ २ ॥

हे इन्द्र सर्वं त्वयतायै इपे त्वया दत्तमन्नं भोक्तुं नोस्मान् धाः धारय । ये च मघवानो हविष्मन्तः त्मना स्वयमेव जुनन्ति हवींषि त्वां प्रति प्रेरयन्ति तानपि त्वयताया इपे धाः अपि च वस्वीषु अत्यन्तं प्रशस्तास्तु स्तुतिषु ते तव जरित्रे स्तोत्रे मह्यं शक्तिः सामर्थ्यमस्तु । यद्वा जरित्रे मह्यं ते तव वस्वीषु प्रशस्ता शक्तिर्दानमस्तु स्पष्टमन्यद् ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य दशमि द्वितीयोऽवर्गः ॥ २ ॥

असाविदेवमिति दशर्चं चतुर्थं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रेष्टुभ्रमैन्द्रं तथाचानुक्रान्तं—असावीति । माध्यंदिनसवनेमैत्रावरुणस्योच्चीयमानमिदं सूक्तं सृजितं च—असाविदेवमिहोपयातेत्यनुसवन्मिति । इन्द्रस्य वृत्रघ्नः पशावन्निकृतेति वपाया अनुवाक्या । सृजितं च—अक्रिकृतेन्द्रभूरध-  
ष्मन् त्वंमहौइन्द्रतुभ्यंहंशाइति ।

तत्र प्रथमा—

असाविदेवंगोऋजीकमन्धोऽन्यस्मिन्निन्द्रोऽनुपेमुवोच ।  
बोधामसित्वाह्यश्वयज्ञैर्वोधानुस्तोममन्धसोमदेपु ॥ १ ॥  
असावि । देवम् । गोऽऋजीकम् । अन्धः । नि । अस्मिन् ।  
इन्द्रः । अनुपां । ईम् । उवोच । बोधामसि । त्वा । हरिऽश्व ।  
यज्ञैः । बोधं । नः । स्तोमम् । अन्धसः । मदेपु ॥ १ ॥

देवं दीप्तं गोऋजीकं गोभिः संस्कृतं गन्धेन मिश्रितमित्यर्थः अंधः सोमरूपमन्त्रं असा-  
वि अभिपुत्रं । ईमयमिन्द्रोऽस्मिन्नभिपुत्रे सोमरूपेणसि अनुपा स्वभाववत्पुत्रोवोच नितरां संगवो  
भवति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः हे ह्यश्व त्वा त्वां यज्ञैः स्तोत्रैः हविर्भिवां बोधामसि बोधयामः ।  
अन्धसः सोमस्य मदेपु नोस्माकं स्तोमं स्तोत्रं बोध बुध्यस्व च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रयन्ति यज्ञं विपयन्ति ब्रह्मि सोममादो निदधे दुधवाचः ।  
न्युभियन्ते यशसो गृभादा दूरुपब्दो दूरुपणो नृपाचः ॥ २ ॥  
प्र । यन्ति । यज्ञम् । विपयन्ति । ब्रह्मिः । सोममादः । निदधे ।  
दुधवाचः । नि । ऊँ इति । भियन्ते । यशसः । गृभात् । आ ।  
दूरुपब्दः । दूरुपणः । नृपाचः ॥ २ ॥

यज्ञं यन्ति यद्यारः ब्रह्मिश्च विपयन्ति स्तृणन्ति । विपिः स्तरणकर्मा विदधे यज्ञे सोममादो ग्रावा-  
पश्च दुधवाचः दुधरवाचो भवन्ति । अपि च यशसो यशस्विनो दूरुपब्दः दूरुपदिः शब्दो येषां  
ते दूरुपब्दः नृपाचः नृचेतृनृत्विजः सचन्तइति नृपाचो दूरुपणो ग्रावाणो गृभात् गृहात् गृहम-  
ध्यमग्रावा तस्मात् आइति चाथे निभियन्ते अभिपववेलाया निगृहन्ते । उइति पूरणः ॥ २ ॥



अथ तृतीया—

त्वभिन्द्रस्त्रवित्वाअपस्कःपरिष्ठिताअहिनाशूरपूर्वाः ।

त्वद्वावकेरथ्योऽनधेनोरेजन्तेविश्वकृत्रिमाणिभीया ॥ ३ ॥

त्वम् । इन्द्र । स्रवित्वै । अपः । करिति कः । परिऽस्थिताः ।

अहिना । शूर । पूर्वाः । त्वत् । वाचके । रथ्यः । न । धेनाः । रेजन्ते ।

विश्व । कृत्रिमाणि । भीया ॥ ३ ॥

हे शूरेन्द्र त्वं अहिना वृषेण परिष्ठिता आक्रान्ताः पूर्वाभिन्हीरपउदकानि स्रवित्वै स्रवितुं कः अकार्षीः धेनाः नद्यश्च त्वत्त्वतोहेतोः रथ्योन रथिनइव वाचके निर्गच्छन्ति । वकिकौटिल्ये इति धातुः । विश्वा विश्वानि कृत्रिमाणि भुवनानि च भीया त्वतोभीत्या रेजन्ते कंषन्ते ॥३॥

अथ चतुर्थी—

भीमोविवेपायुधेभिरेपामपांसि विश्वानर्याणिविद्वान् ।

इन्द्रःपुरोजर्हपाणोविदूधोद्विवर्जहस्तोमहिनाजघान ॥ ४ ॥

भीमः । विवेप । आयुधेभिः । एपाम् । अपांसि । विश्वा ।

नर्याणि । विद्वान् । इन्द्रः । पुरः । जर्हपाणः । वि । दूधोत् । वि ।

वर्जहस्तः । महिना । जघान् ॥ ४ ॥

इन्द्रो नर्याणि नरहितानि विश्वा विश्वानि अपांसि कर्माणि विद्वान् जानन् आयुधेभि-  
रायुधैः भीमो भयंकरःसन् एपां कर्मणिपथो एवानसुरान् विवेप व्यासघान् पुरश्च तेषां विदूधो-  
दकंपयत् । अपि च जर्हपाणः हृष्यन् महिना महिना युको वज्रहस्तःसन् तान्विजघान ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमो—

नयात्तवइन्द्रजुजुवुर्नो नवन्दनाशविष्टवेद्याभिः ।

सशर्धद्योविपुणस्यजन्तोर्माशिश्नदेवाअपिगुर्ऋतंनः ॥ ५ ॥ ३ ॥

न । यात्तवः । इन्द्र । जुजुवुः । नः । न । वन्दना । शविष्ट । वेद्याभिः ।

सः । शर्धत् । अर्यः । विपुणस्य । जन्तोः । मा । शिश्नदेवाः ।

अपि । गुः । ऋतम् । नः ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे इन्द्र यातवोराक्षसाः नोस्मान् न जूजुवुः न हिंस्युः । जूजुवरिति हिंसाक्रियः पृथक्करणक्रियोवा। अपि च हे शविष्ठ बलवत्तमेन्द्र वन्दना वन्दनानि रक्षांसि वेद्याभिः वेद्याभ्यः प्रजाभ्योनोस्मान् नजूजुवुः नपृथक्कुर्वन्तु। किं च अर्थः स्वामी सइन्द्रः विपुणस्य विपमस्य जन्तोः प्राणिनः शासने शार्धत् उत्सहेत । अथ च शिश्रदेवाः शिश्रेण दीव्यन्ति क्रीडन्तइति शिश्रदेवाः अत्रलक्षणादित्यर्थः नोस्माकं कर्तं यज्ञं सत्यं वा मापिगुः मापिगमन् । तथा च यास्कः—सउत्सहतां योविपुणस्यजन्तोर्विपमस्य माशिश्रदेवाअत्रलक्षणाः शिश्रं श्रथतेः अपिगुर्कृतनः सत्यं वा यज्ञवेति ॥५॥

॥ इति पंचमस्य तृतीयेतृतीयो वर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

अभिक्रत्वेन्द्रमूर्धुज्मन्त्रतेविव्यदग्रहिमानं रजांसि ।

स्वेनाहिदृत्रं शर्वसा जघन्थ न शत्रुरन्तं विविदद्युधाते ॥ ६ ॥

अभि । क्रत्वा । इन्द्र । भूः । अर्थ । जमन् । न । ते । विव्यक् ।

महिमानम् । रजांसि । स्वेन । हि । दृत्रम् । शर्वसा । जघन्थ ।

न । शत्रुः । अन्तम् । विविदत् । युधा । ते ॥ ६ ॥

हे इन्द्र त्वं कृत्वा कर्मणा जमन् पृथिव्यां वर्तमानान् जन्तुन्वा अभिभूः अन्त्यभूः अधापि च ते तव महिमानं रजांसि सर्वलोका न विव्यक् व्यचिन्वांसि कर्मा न व्यामुवन्तित्यर्थः स्वेन हि आत्मीयेन च शर्वसा बलेन वृत्रं जघन्थ त्वमवधीः शत्रुश्च युधा युद्धेन ते तवांतं हिंसां न विविदत् न लब्धवान् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

देवाश्चित्ते असुर्याय पूर्वेनुक्षत्राय ममिरे सहांसि ।

इन्द्रो मघानि दद्यते विपक्षेन्द्रं वाजस्य जोद्दुवन्त सातौ ॥ ७ ॥

देवाः । चित् । ते । असुर्याय । पूर्वे । अनु । क्षत्राय । ममिरे ।

सहांसि । इन्द्रः । मघानि । दद्यते । विपक्षे । इन्द्रम् । वाजस्य ।

जोद्दुवन्त । सातौ ॥ ७ ॥

पूर्वं देवाश्चिद अहुरा अपि अहुर्याय बलाय क्षत्राय क्षदिर्हिंसाकर्मो बलं हिंसां च उ-  
 भे कर्तुमित्यर्थः । हे इन्द्र ते तव सहासि बलानि अनुममिरे । हीने इत्यनुःकर्मप्रवचनीयः । तव  
 बलेभ्योहीना ममिरे इत्यर्थः । तथा च निगमान्तरं—अनुतेद्यौवृहतीवीर्यममईति । अथपरो-  
 दास्तुतिः इन्द्रः शत्रून् प्रियस्य मवानि मंहनीयानि धनानि दयते भक्तेभ्यः प्रयच्छति अपि चेन्द्रं  
 राजस्यान्नस्य सातौ लाभार्थं जोहुवन्त स्तुवन्ति स्तोतारआहुयन्ति वा ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

कीरिश्चिद्वित्त्वामवसेजुहावेशानमिन्द्रसौभगस्यभूरैः ।  
 अवोवभूथशतमूतेअस्मेअभिक्षत्तुस्त्वावतोवरूता ॥ ८ ॥

कीरिः । चित् । हि । त्वाम् । अवसे । जुहावं । ईशानम् । इन्द्र ।  
 सौभगस्य । भूरैः । अवः । वभूथ । शतम्इज्जते । अस्मे इति ।  
 अभिइक्षत्तुः । त्वाइवतः । वरूता ॥ ८ ॥

हे इन्द्र ईशानं त्वां कीरिः स्तोत्रा कारुः कीरिरिति स्तोत्रनामसु पाठाव वसिष्ठोऽवसे-  
 क्षणाय जुहाव हि स्तौति हि ह्यति वा । चिदिति पूरणः अपि च हे शतमूते बहुरक्षेन्द्र अस्मे  
 अस्माकं भूरैः प्रभूतस्य सौभगस्य धनस्य अवोरक्षा वभूथ वभूविय अभिक्षत्तुरहितकस्य  
 त्वावतः त्वत्सदृशस्य वरूता वारयितश्च भव ॥ ८

अथ नवमी—

सखायस्तइन्द्रविश्वहस्यामनमोवृधासोमहिनातरूत्र ।  
 वन्वन्तुस्मतेवसासमीकेईमीतिमर्योवनुपांशवांसि ॥ ९ ॥

सखायः । ते । इन्द्र । विश्वह । स्याम । नमःइवृधासः । महिना ।  
 तरूत्र । वन्वन्तु । स्म । ते । अवसा । समइईके । अभिइईतिम् ।  
 अर्यः । वनुपाम् । शवांसि ॥ ९ ॥

हे इन्द्र ते तव नमोवृधासो नमसा स्तुत्या हविषा वा वर्धयितारो वर्धय विश्वह सर्वदा सात्वायः  
स्याम भवेम महिना महिन्ना तरुत्रः अत्यंतवारकेन्द्र ते तवावसा रक्षणेन सर्भिके संग्रामे अर्थो-  
भीतिमभिगमनं वनुषां हिंसकानां शर्वांसि बलानि च वन्वन्तु स्तोतारो हिंसन्तु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सनइन्द्रत्वयतायाइपेधास्मनाचयेमघवानोजुनन्ति ।

वस्वीपुतेजरित्रेअस्तुशक्तिर्युयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥१०॥४॥

सः । नुः । इन्द्र । त्वद्वयतायै । इपे । धाः । त्मना । च । ये ।

मघध्वानः । जुनन्ति । वस्वी । सु । ते । जरित्रे । अस्तु । शक्तिः ।

यूयम् । पातु । स्वस्तिभिः । सदा । नुः ॥ १० ॥ ४ ॥

इयमृक् व्याख्यातचरा ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये चतुर्थो वर्गः ॥ ४ ॥

पिशासोमिन्द्रमन्दतुल्वेति नवर्चं पंचमं सूक्तं । अनुक्रम्यते च—पिवनव वैराजघृतेत्यापिति ।  
वसिष्ठऋषिः आदितोष्टीविराजः नवमीविष्टविन्द्रोदेयता दशरात्रे चतुर्थेहनि निष्केवल्यशस्त्रे पि-  
वासोमिन्द्रेतिषट् स्तोत्रियानुरूपां सूत्रितं च—वैराजंचेतपृष्ठं पिवासोमिन्द्रमन्दतुल्वेति पदस्तो-  
त्रियानुरूपाविति । महाव्रतेपि निष्केवल्येआघाः पल्लवः सूत्रितं च—पिवासोमिन्द्रमन्दतुल्वेति  
पठिति । आघा निष्केवल्यशस्त्रमाज्या सूत्रितं च—पिवासोमिन्द्रमन्दतुल्वेति याज्येति । चतु-  
र्थेहनि माध्वंदिने सवने होत्रकशस्त्रेषु सप्तविराजः त्रींस्तुचानुष्ठत्वाएकैकस्तुचः शंसनीयः तत्र  
नतेगिरइःयाथाशतस्रऋचः सूत्रितं च—नतेगिरोअपिष्टुप्येतुस्य प्रवोमहेमहिष्टुधेभ्रध्वमिति ।

तत्र प्रथमा—

पिवासोमिन्द्रमन्दतुत्वायन्तेसुपावंहयुश्वादिः ।

सोतुर्वाहुभ्यांसुयंतोनावी ॥ १ ॥

पिव । सोमम् । इन्द्र । मन्दतु । त्वा । यम् । ते । सुपाव । हरिः अश्व ।

अदिः । सोतुः । वाहुभ्याम् । सुयंतः । न । अवी ॥ १ ॥

हे इन्द्र सोम पिब ससोमस्त्वा त्वां मन्दतु मादयतु । हे हर्यश्व ते त्वदर्थं सोतुरभिषवक-  
तुर्वाहुभ्यामवांन रभिमभ्यामश्वइव सुयवः सुप्तु परिगृहीवोद्रिर्गोवा यं सोमं सुपाव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

यस्तेमदोयुज्यश्चारुस्तिथेनवृत्राणिहर्यश्वहंसि ।

सत्वामिन्द्रप्रभूवसोममत्तु ॥ २ ॥

यः । ते । मदः । युज्यः । चारुः । अस्ति । येन । वृत्राणि ।

हरिइश्व । हंसि । सः । त्वाम् । इन्द्र । प्रभूवसो इति प्रभूवसो ।

ममत्तु ॥२॥

हे हर्यश्व ते तव यः युज्योगुणः चारुः समीचीनो मदो मदकरः सोमोस्ति विद्यते येन च  
पीतेन सोमेन वृत्राणि हंसि । हे प्रभूवसो प्रभूतधनेन्द्र त्वां ससोमोममत्तु मादयतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

वोधामसुमेमघवन्वाचमेमांयांतेवसिष्ठोअर्चतिप्रशस्तिम् ।

इमाब्रह्मसधमादेजुपस्व ॥ ३ ॥

वोधं । सु । मे । मघवन् । वाचम् । आ । इमाम् ।

याम् । ते । वसिष्ठः । अर्चति । प्रशस्तिम् । इमा ।

ब्रह्म । सधमादे । जुपस्व ॥ ३ ॥

हे मघवन् धनवन्दिन्द्र ते तव प्रशस्तिं स्तुतिरूपां यां वाचं वसिष्ठः अर्चति तामिमां मे  
वसिष्ठस्य संबन्धिनीं वाचं स्वबोधं सुप्तु अभियुध्यस्व । किं च इमा इमानि ब्रह्म ब्रह्माणि सध-  
मादे यज्ञे जुपस्व तेवस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

श्रुधीहवंपिपानस्याद्रेर्वोधाविप्रस्यार्चतोमनीपाम् ।

कृष्वादुवांस्यन्तमासचेमा ॥ ४ ॥

श्रुधि । हवम् । विप्रपिपानस्यं । अद्रेः । बोधं । विप्रस्य । अर्चतः ।

मनीपाम् । कृष्व । दुवांसि । अन्तमा । सचा । इमा ॥ ४ ॥

हे इन्द्र विपिपानस्य विपीतवतो विपिचतोवा ममाद्रेर्घ्राङ्गोहवमाह्वानं श्रुधि शृणु। तथा च निगमान्तरं—आवश्चोवाचंवदतावदव्यईति। विप्रस्य मात्रस्य वसिष्ठस्यार्चतः स्तुवतो मनीषां स्तु-  
तिं बोध बुध्यस्व च। इमा इमानि क्रियमाणानि दुवांसि परिचरणान्यन्तमान्तिकवतमानि बुद्धि-  
स्थानि सत्त्वा सह सहायभूतःसत्त्वा वा छप्प कुरु च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

नतेगिरोअपिमृष्येतुरस्यनसुष्टुतिमसुर्यस्यविद्वान् ।  
सदातेनामस्वयशोविवक्मि ॥ ५ ॥ ५ ॥

न । ते । गिरः । अपि । मृष्ये । तुरस्यं । न । सुष्टुतिम् ।

असुर्यस्य । विद्वान् । सदा । ते । नाम । स्वयशः । विवक्मि ॥ ५ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र तुरस्य शत्रूणां हिंसकस्य ते तव गिरः स्तुतीरसुर्यस्य द्वितीयाथे पृथी त्वदीयम-  
सुर्यं बलं विद्वान् जानन्न अहं नापिमृष्ये मृषिर्माजंनकर्मां न मार्जयामि नपरित्यजामीत्यर्थः ।  
सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं च नापिमृष्ये मृषेर्माजंनकर्मात्मग्यत्रापिदृश्यते । तथाथा—मानोअग्रेस-  
ख्यापिन्त्याणिप्रमर्षिष्ठाईति । किंतु स्वयशः असाधारणयशस्ते तव नाम स्तोत्रं सदा सदेव  
विवन्मि ब्रवीति ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये पंचमो वर्गः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

भूरिहिलेसर्वनाभानुपेषुभूरिमनीपीह्वतेत्त्वामित् ।  
मारैअस्मन्मघवृज्योक्तेः ॥ ६ ॥

भूरि । हि । ते । सर्वना । भानुपेषु । भूरि । मनीपी । ह्वते । त्वाम् ।

इत् । मा । आरे । अस्मत् । मघवृन् । ज्योक् । करिति कः ॥ ६ ॥

हे मघवन ते तव सर्वनां सव्नानि सोमाग्निप्रवणानि भूरि भूरीणि भानुपेष्वस्मानु वर्तेन्तद्विशेष-  
पः । हिः पूरणः मनीपी स्तोत्रा त्वामिव त्वामेव भूरि ह्वते निवरांस्तौति आह्वयति । अतोस्मद-  
स्मत्सआरेदूरे ज्योक् चिरकालं माकः आत्मानं माकार्षीः क्षिपमात्मानमस्मदासन्नं कुर्वित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

तुभ्येदिमासर्वनाशूरविश्वातुभ्यं ब्रह्माणि वर्धना कृणोमि ।  
त्वमृभिर्हृष्यो विश्वधांसि ॥ ७ ॥

तुभ्यं । इत् । इमा । सर्वना । शूर । विश्वा । तुभ्यम् । ब्रह्माणि ।  
वर्धना । कृणोमि । त्वम् । नृक्षिः । हृष्यः । विश्वधां । अंसि ॥ ७ ॥

हे शूर तुभ्येत्तुभ्यमेव इमा इमानि विश्वा विश्वानि सवना सवनानि सोमाभिवणानि  
मया क्रियन्तइति शेषः तुभ्यं त्वदर्थमेव वर्धना वर्धनानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि कृणोमि करोमि ।  
त्वमेव नृभिर्यज्ञानां नेतृभिः विश्वधा सर्वप्रकौरः हृष्योहातव्यः स्तुत्योवांसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नूचिन्नुते मन्यमानस्य दस्मोदंश्रुवन्ति महिमानं मुग्र ।  
नवीर्यमिन्द्रतेन राधः ॥ ८ ॥

नु । चित् । नु । ते । मन्यमानस्य । दस्म् । उत् । अश्रुवन्ति ।  
महिमानम् । उग्र । न । वीर्यम् । इन्द्र । ते । न । राधः ॥ ८ ॥

हे दस्म दर्शनीय मन्यमानस्य स्तूयमानस्य ते तव महिमानं नूचिदिति प्रतिषेधार्थः नु क्षि-  
प्रं नूचिदुदश्रुवन्ति केचन न प्राप्नुवन्ति हे उग्र उदूर्णं ते तव राधो धर्म हे इन्द्र ते वीर्यं सामर्थ्यं  
च नोदश्रुवन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ये च पूर्वैर्ऋषयो ये च नूला इन्द्र ब्रह्माणि जनयन्त विप्राः ।  
अस्मेते सन्तु सुख्या शिवानि पूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ९ ॥ ६ ॥

ये । च । पूर्वैः । ऋषयः । ये । च । नूलाः । इन्द्र । ब्रह्माणि ।  
जनयन्त । विप्राः । अस्मे इति । ते । सन्तु । सुख्या । शिवानि ।  
पूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ९ ॥ ६ ॥

ये च पूर्वे प्राक्तना ऋषयः ये च नूनाः नूतनाः विप्रामेधाविनऋषयो ब्रह्माणि स्तोत्राणि  
जनयन्त अजनयन्त तेष्विषिवास्ते अस्मास्वपि हे इन्द्र ते तव सख्या सख्यानि शिवानि भ-  
द्राणि सन्तु स्पष्टमन्यव ॥ ९ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये पक्षो वर्गः ॥ ६ ॥

उदुब्रह्माणीति पठ्यं पद्यं सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं त्रेष्टुत्तमैन्द्रं अनुक्रम्यतेच—उदुपळिति । अ-  
ग्निष्टोमे माध्वन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे एतत्सूक्तं सृष्टित्वंच—उदुब्रह्माण्युजीपीवज्जीवृषभ-  
स्तुरापाळिति याज्येति । चातुर्विधिकेहनि माध्वंदिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे एतदहरहः श-  
स्य संज्ञकं सूक्तं । सृष्टित्वं च । उदुब्रह्माण्यभितष्टेवेतीवरावहरहःशस्येइति । अहर्गणेषु द्विती-  
यादिष्वहःस्वेवदेवसूक्तं महावतेपि निष्केवत्येएतत्सूक्तं सृष्टित्वं च—उदुब्रह्माण्यैरतश्रवस्यातिमह-  
इन्द्रोत्युग्रेति पंचसूक्तानीति ।

तत्र प्रथमा—

उदुब्रह्माण्यैरतश्रवस्येन्द्रसम्येमहयावसिष्ट ।

आयोविश्वानिशर्वसाततानोपश्रोतामईवतोवर्चांसि ॥ १ ॥

उत् । ऊँ इति । ब्रह्माणि । ऐरत् । श्रवस्या । इन्द्रम् ।

सुहम्ये । मह्य । वसिष्ट । आ । यः । विश्वानि । शर्वसा ।

ततान् । उपश्रोता । मे । ईवतः । वर्चांसि ॥ १ ॥

श्रवस्यान्वेच्छया ब्रह्माणि स्तोत्राणि हवींषि चेन्द्रार्थं उदैरत् सर्वैरुपपद्यति शेषः  
उद्वि पूरणः हे वसिष्ठ त्वमपि समर्थं यज्ञे इन्द्रं मह्य स्तोत्रेण हविषा च पूजय अपि च  
यइन्द्रो विश्वानि भुवनानि शयसा बलेन ततान व्याप्तवान् सर्ववतः उपगमनयतो मे मम वर्चांसि  
स्तुतिरूपाणि वाग्मानि उपश्रोता भवतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अयामिद्योपेन्द्रदेवजामिरिज्यन्तयच्छुरुधोविवाचि ।

नृह्विस्वमाधुश्चिकित्तेजेनेपुतानीदंहांस्वर्तिपण्यस्मान् ॥ २ ॥



अयामि । घोषः । इन्द्र । देवज्ञामिः । इरज्यन्त । यत् ।  
शुरुधः । विद्वाचि । नहि । स्वम् । आयुः । चिक्रिते । जनेषु ।  
तानि । इत् । अंहांसि । अति । पर्षि । अस्मान् ॥ २ ॥

यद्यदा शुरुधः शुचं संरुन्धन्वीवि शुरुध ओषध्य इरज्यन्त वर्धन्ते तदा हे इन्द्र त्वदर्थं  
विवाचि स्तोत्रि देवज्ञामिर्देवानां वन्द्युः घोषः स्तुतिरूपः शब्दः अयामि अकारि अपि च ज-  
नेषु मध्ये केनापि स्वमायुः स्वं जीवितं नहि चिक्रिते ज्ञापते धैरायुः क्षीयते तानीव तानि  
सर्वाण्येव अंहांसि पापान्यस्मानतिपर्षि अतिपारय ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

युजेरथं गवेपणं हरिभ्यामुपब्रह्माणि जुजुपाणमस्थुः ।  
विवाधिपृथस्य रोदसी महित्वेन्द्रो वृत्राण्यप्रतीजघ्नवान् ॥ ३ ॥

युजे । रथम् । गोऽएपणम् । हरिभ्याम् । उप । ब्रह्माणि ।  
जुजुपाणम् । अस्थुः । वि । वाधिपृ । स्यः । रोदसी इति ।  
महित्वा । इन्द्रः । वृत्राणि । अप्रति । जघ्नवान् ॥ ३ ॥

गवेपणं गवां मापकं इन्द्रस्य रथं हरिभ्यामिन्द्रवाहाभ्यां युजे स्तोत्रैरहंयुनक्ति ब्रह्माणि  
स्तोत्राणि जुजुपाणं परिवारैः सेज्यमानमिन्द्रं उपास्थुरुपतिष्ठत । स्यः सोयमिन्द्रो महित्वा मह-  
त्वेन रोदसी घावापृथिव्यौ विवाधिपृथ अवाधिपृथ च अपि चेन्द्रो वृत्राणि शत्रून् अप्रतिद्वन्द्वानि  
जघ्नवान् हतवान् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आपश्चित्प्युः स्तुर्यो नगावो नक्षत्रतं जरितारं स्तइन्द्र ।  
याहिवायुर्नियुतो नो अच्छा त्वंहि धीभिर्दयसे विवाजान् ॥ ४ ॥

आपः । चित् । पित्युः । स्तुर्यः । न । गावः । नक्षत्रम् ।  
जरितारः । ते । इन्द्र । याहि । वायुः । न । निदयुतः । नुः ।  
अच्छ । त्वम् । हि । धीभिः । दयसे । वि । वाजान् ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वत्पत्न्यादादापश्चित् आपः तपोन गावः तपोवशागावइव पिप्युः वर्धतां । अपस्त-  
तागावोर्मांसदाभवन्ति हि । ते तव जरितारः स्तोतारश्च ऋतमुदकं नक्षन् व्यामुवन् । अपि च त्वं  
नोस्मान् नियुतोवापुर्न वापुरिव अच्छ माहि अभियाहि । त्वं हि धीभिः मज्ञाभिः कर्मभिर्वा  
याजानन्तानि विदयसे स्तोतृभ्यः प्रयच्छसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

तेत्वा॒मदा॑इन्द्र॒मादय॑न्तु॒शुष्मिणं॑तु॒विराधं॑संज॒रित्रे॑ ।

ए॒कोदिव॑त्रा॒दयसे॑हि॒मर्तान्॑स्मिञ्छूर॑सर्वने॒मादय॑स्व ॥ ५ ॥

ते । त्वा । मदाः । इन्द्र । मादयन्तु । शुष्मिणम् । तुविराधंसम् ।

जरित्रे । एकः । देवइत्रा । दयसे । हि । मर्तान् । अस्मिन् । शूर ।

सर्वने । मादयस्व ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां तपते मदाः मदकराः सोमाः मादयन्तु अपि च जरित्रे स्तोत्रे शुष्मिणं  
वटवन्तं तुविराधसं बहुधनं पुत्रं प्रयच्छतीति शेषः । हे शूर त्वं देवत्रा देवेषु एकएव मर्तान् मनु-  
ष्यान् दयसे हि दयतिरनुकंपार्थः अस्मिन् सर्वने यज्ञे मादयस्व ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

ए॒वेदिन्द्रं॑वृष॒णं वज्र॑वाहुं॒वसि॑ष्ठासो॒अभ्यर्च॑न्त्य॒र्केः ।

मनः॑स्तु॒तो वी॒रव॑द्भ्रातु॒गोम॑द्यु॒यंपा॑तस्व॒स्तिभिः॑सदा॒नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

एव । इत् । इन्द्रम् । वृषणम् । वज्रइवाहुम् । वसिष्ठासः । अग्नि ।

अर्चन्ति । अर्केः । सः । नः । स्तुतः । वीरइवत् । धातु । गोमत् ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

वसिष्ठासोवसिष्ठाः वज्रवाहुं वज्रकल्पवाहुं वृषणं कामानां वर्षितारमिन्द्रं एवेव उक्तेन  
प्रकारेणैव अर्कैरर्चनीयैः स्तोत्रैः अभ्यर्चन्ति अभिपूजयन्ति स्तुतः सइन्द्रो नोस्पृश्यं वीरवत्पुत्रा-  
दियुक्तं गोमत् गोयुक्तं च धनं धातु ददातु स्पष्टमन्यत् ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

योनिष्टइन्द्रसदनेअकारिति पठुचं सप्तमं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रेष्टुभ्रमैन्द्रं अनुक्रम्यते च—  
योनिरिति । महाव्रते निष्केवल्लयेएतत्सूक्तं सृत्रितं च—योनिष्टइन्द्रसदनेअकारित्येतस्यचतस्रः  
शास्त्वोत्तमामुपसंतत्योपोत्तमया परिदधावीति ।

तत्र प्रथमा—

योनिष्टइन्द्रसदनेअकारितमानृभिःपुरुहूतप्रयाहि ।  
असोयथानोवितावृधेचददोवसनिममदंश्चसोमैः ॥ १ ॥

योनिः । ते । इन्द्र । सदने । अकारि । तम् । आ । नृभिः ।  
पुरुहूत । प्र । याहि । असः । यथा । नः । अविता । वृधे ।  
च । ददः । वसनि । ममदः । च । सोमैः ॥ १ ॥

हे इन्द्र ते तव सदने सदनार्थं योनिः स्थानमकारि । हे पुरुहूत नृभिर्मरुद्भिः सार्धं ते  
योनिमाप्रयाहि । नोस्माकं यथाविता रक्षिता असः भवसि नोस्माकं वृधे वर्धनाय चासः  
तथा च वसनि ददः अस्मभ्यं देहि सोमैस्मदीयिममदः मादयस्व च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

गृभीतंतेमनइन्द्रद्विवर्हाःसुतःसोमःपरिषिक्तामधूनि ।  
विष्टष्टधेनाभरतेसुवृक्तिरियमिन्द्रंजोहुवतीमनीपा ॥ २ ॥

गृभीतम् । ते । मनः । इन्द्र । द्विवर्हाः । सुतः । सोमः । परिषिक्ता ।  
मधूनि । विष्टष्टधेना । भरते । सुवृक्तिः । इयम् । इन्द्रम् ।

जोहुवती । मनीपा ॥ २ ॥

हे इन्द्र द्विवर्हाः षष्ठ्यर्थे प्रथमा द्विवर्हसोद्वयोः स्थानयोः परिवृढस्य ते तवमनोगृभीत-  
मस्माभिः परिगृहीतं सोमश्च सुतोभिपुतः मधूनि च परिषिक्तानि पात्रेषु परिषिक्तानि विष्टष्टधे-  
ना विष्टष्टजिह्वा मध्यमस्वरेणोच्चार्यमाणा सुवृक्तिः सुसमाविरियं मनीपा स्तुतिरिन्द्रं जोहुवती  
भृशमाह्वयन्ती भरते संप्रियते च ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आनोदिवआपृथिव्याऋजीपिन्निदंवाहिःसोमपेयाययाहि ।  
वहन्तुत्वाहरयोमद्ब्रश्ममाद्भूपमच्छातवसंमदाय ॥ ३ ॥

आ । नः । दिवः । आ । पृथिव्याः । ऋजीपिन् । इदम् । वाहिः ।  
सोमपेयाय । याहि । वहन्तु । त्वा । हरयः । मद्ब्रश्मम् ।  
आद्भूपम् । अच्छ । तवसम् । मदाय ॥ ३ ॥

हे ऋजीपिन्निद्र नोस्माकमिदं वाहिरिमं यज्ञं सोमपेयाय दिवः स्वर्गादापाशामच्छ पृथि-  
व्या अन्तरिक्षाच्च आपः पृथिवीत्यन्तरिक्षनामसु पाठात् आयाहि अपि च तवसं प्रवृद्धं वस्तव-  
न्तं वा मद्ब्रश्मं मदभिमुखं त्वा त्वां आंगूयं स्तोत्रं अच्छाभि मदाय मदार्यं हरयोऽवावहन्तु ॥३॥

अथ चतुर्थी-

आनोविश्वामिह्रुतिभिःसजोपाब्रह्मजुपाणोहर्यश्वयाहि ।  
वरीवृजत्स्थविरेभिःसुशिप्रास्मेदधृषणंशुष्ममिन्द्र ॥ ४ ॥

आ । नः । विश्वामिः । ऋतिभिः । सजोपाः । ब्रह्म । जुपाणः ।  
हरिःश्व । याहि । वरीवृजत् । स्थविरेभिः । सुशिश्र ।  
अस्मे दार्ति । दधत् । षणम् । शुष्मम् । इन्द्र ॥ ४ ॥

हे हर्यश्व हरिनामकाश्व सुशिप शोभनहनो इन्द्र विश्वामिः सर्वाभिरुविभीरक्षाभिः स-  
जोपाः संगतः स्थविरेभिर्वृद्धैर्मरुद्भिः सह वरीवृजत् शत्रून् धृशं हिसत् अस्मे अस्मभ्यं वृषणं  
कामानां वर्धितारं शुष्मं वस्तवन्तं पुत्रं दधत् प्रयच्छन् ब्रह्म स्तोत्रं जुषणः सेवमानो नोस्माना-  
याहि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

एपःस्तोमोमहउग्राधवाहेधुरीरेवात्योनवाजयन्धायि ।  
इन्द्रत्वायमर्कईहेवसूनांदिवाध्यामधिनुःश्रोमंतथाः ॥ ५ ॥

ए॒पः । स्तो॒मः । म॒हे । उ॒ग्राय॑ । वा॒हे । धु॒रि॒इ॒द्व । अत्यः । न ।  
वा॒ज॒यन् । अ॒धा॒यि । इन्द्रं । त्वा । अ॒यम् । अ॒र्कः । ई॒द्रे । वसू॒नाम् ।  
दि॒वि॒इ॒द्व । द्याम् । अ॒धि । नः । श्रो॒म॒न्तम् । धाः ॥ ५ ॥

महे महवे उग्राय उदूर्णाथ ओजस्विने वा वाहे विश्वस्य वोद्रे इन्द्राय धुरीव रथस्य अत्यो-  
नाश्वइव वाजयन् वसू कुर्वन् एपः स्तोमः अधायि व्यधायि । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः हेइन्द्र त्वात्वां  
अयमर्कः स्तोता वसूनां वसूनि धनानि ईद्रे याचते सर्वं नोस्मानु द्यां दिवीव श्रोमन्तं श्रवणी-  
यमन्तं पुत्रं वा अधि धाः अधि धेहि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

ए॒वान॑इन्द्र॒वार्य॑स्य॒पूर्धि॑प्र॒तेम॒हींसु॒म॒ति॒र्वे॒वि॒दाम॑ ।  
इ॒पि॒न्व॒म॒घ॒र्व॒द्भ्यः॑सु॒वी॒रां॑यू॒यं॒पा॒त॒स्व॒स्ति॒भिः॒सदा॑नः ॥ ६ ॥ ८ ॥  
ए॒व । नः । इन्द्रं । वा॒र्य॑स्य । पू॒धि । प्र । ते । म॒हीम् । सु॒म॒तिम् ।  
वे॒वि॒दाम् । इ॒पम् । पि॒न्व । म॒घ॒र्व॒त्द्भ्यः । सु॒वी॒रो॒म् । यू॒यम् । पा॒त॒ ।  
स्व॒स्ति॒भिः । सदा॑ । नः ॥ ६ ॥ ८ ॥

हे इन्द्र नोस्मान् एव एवं वार्यस्य तृतीयाथे षष्ठी वरणीयेन धनेन पूर्धि पूर्य । ते तव महीं  
महतीं सुमतिं अनुग्रहवृद्धिं प्रवेदिदाम श्रुशं लभेमहि मघवद्भ्यो हविष्मद्भ्योस्मन्मं सुवीरां शोभ-  
नपुत्रादियुवां इपमन्तं पिन्व प्रयच्छेत्यर्थः । स्पष्टमन्यत् ॥ ६ ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीयेष्टमो वर्गः ॥ ८ ॥

आतेमहइन्द्रेति षष्ठमस्य सक्तं वसिष्ठस्वार्प वैष्टुभैन्द्रं आतइत्यनुक्रान्तं । महावते  
निष्केवल्ये इदमादीनि पंचसक्तानि सन्निवच-आतेमहइन्द्रोऽप्युमेति पंचसक्तानीति ।

तत्र प्रथमा-

आ॒ते॒म॒ह॒इ॒न्द्रो॒त्पु॒ग्र॒स॒म॒न्य॒वो॒य॒त्स॒म॒र॒न्त॒से॒नाः ।  
पा॒ता॒ति॒दि॒द्यु॒न्न॒र्य॑स्य॒वा॒हो॒म॒ति॒म॒नो॒वि॒ष्व॒द्य॒ग्नि॒व॒चा॒री॒त् ॥ १ ॥

आ । ते । महः । इन्द्र । ऊती । उय । सधमन्यवः । यत् । समुऽअरन्त ।  
 सेनाः । पताति । दिद्युत् । नर्यस्य । वाहोः । मा । ते । मनः ।  
 विष्वद्यक् । वि । चारीत् ॥ १ ॥

हे उग्र उदूर्ण ओजस्विन्निन्द्र यद्यदा समन्यवः समोमन्युरभिमानोयासां ताः समन्यवः  
 सेनाः समरन्त युध्यन्ते युद्धार्थं संगच्छन्ते वा तदा नर्यस्य नरहितस्य महोमहवः ते तव वाहोः  
 स्थितं विद्युदायुधं विद्युत् हेतिरिति वज्रनामस्तु पाठाद् ऊती ऊत्यै अस्मद्रक्षायै आपताति आ  
 पततु । ते तव विष्वद्यक् विष्पग्गन्धमनः माविचारीत् अस्मास्वेव स्थिरं भवतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

निदुर्गइन्द्रश्रथिद्यमित्रान्मियेनोमर्तासोअमन्ति ।  
 आरैतंशंसंरुणुहिनिनिस्तोरानोभरत्संभरणंवसूनाम् ॥ २ ॥  
 नि । दुःऽगे । इन्द्र । श्रथिहि । अमित्रान् । अमि । ये । नः ।  
 मर्तासः । अमन्ति । आरे । तम् । शंसम् । रुणुहि । निनिस्तोः ।  
 आ । नः । भर । समुऽभरणम् । वसूनाम् ॥ २ ॥

हे इन्द्र दुर्गे युद्धे ये मर्तासो मर्ताः अमि अभिमुखाः सन्तो नोस्मानमन्ति अभिभवन्ति  
 तानमित्रान् शशून् निश्रथिहि निजहि । अपि च निनिस्तोः अस्मान्निन्दितुमिच्छतो नरस्य सं  
 शंसं आशंसनं आरे दूरे रुणुहि । अपि च नोस्मभ्यं वसूनां धनानां संभरणं समूहमाभर आ  
 हर ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

शतंतेशिप्रिन्नुतयं सुदासेसुहसंशंसाउतरातिरंस्तु ।  
 जृहिवर्धवनुपोमर्त्यस्यास्मेद्युम्नमधिरत्नंचधेहि ॥ ३ ॥  
 शतम् । ते । शिप्रिन् । ऊतयः । सुदासे । सुहसम् । शंसाः । उत ।  
 रातिः । अस्तु । जृहि । वर्धः । वनुपः । मर्त्यस्य । अस्मे इति ।  
 युम्नम् । अधि । रत्नम् । च । धेहि ॥ ३ ॥

हे शिभिन् उष्णीपिन् इन्द्र ते त्वदीयाः शतं बह्वचः ऊतयो रक्षाः सुदाते शोभनदानाय  
मसं सन्तु । सहस्रं शंसाः शंसनीयाः कामाथ्य सन्तु । उतापि च रातिर्धनमस्तु । वनुयो हिंसकस्य  
मर्त्यस्य बधः हिंसासाधनमायुधं च जहि अपिचास्मै अधि अस्मासु युञ्जं दीभिर्मदने पशोवा  
रत्नं च धेहि । तथाच यास्कः—युञ्जं द्यौर्नतेर्यशोवान्वा अस्मे द्युममधिरत्नं च धेहि अस्मासु  
युञ्जं च रत्नं च धेहीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्धा—

त्वावतोर्हीन्द्र क्रवे अस्मि त्वावतो वितुः शूर रातौ ।  
विश्वेदहानि त विपीव उग्र्यँ ओकः रुणुष्व हरिवो नमर्धाः ॥ ४ ॥

त्वाऽवतः । हि । इन्द्र । क्रवे । अस्मि । त्वाऽवतः । अवि्तुः ।  
शूर । रातौ । विश्वा । इत् । अहानि । त्विपीऽवः । उग्र ।  
ओकः । रुणुष्व । हरिऽवः । न । मर्धाः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वावतः त्वत्सदृशस्य क्रवे कर्मणे अस्मि भवामि हि । हे शूर अवि्तुः विश्वस्य  
रक्षितुस्त्वावतस्त्वत्सदृशस्य रातौ दाने च अस्मीतिशेषः । हे त्विपीवोचलवन् उग्र ओजस्वि-  
जिन्द्र विश्वेव विश्वान्येव अहानि ओकोस्माकं स्थानं रुणुष्व कुरु । हे हरिवो हरिवन् नम-  
र्धाः अस्मान् हिंसाः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

कुत्सा एते हर्यश्वाय शूपमिन्द्रे सहो देवजूतमिया नाः ।  
सुत्रा कंधिसुहनां शूर वृत्रा वयं तरुत्राः सनुयाम वाजंम् ॥ ५ ॥

कुत्साः । एते । हरिऽश्वाय । शूपम् । इन्द्रे । सहः । देवऽजूतम् ।  
उद्यानाः । सुत्रा । कंधि । सुहना । शूर । वृत्रा । वयम् । तरुत्राः ।  
सनुयाम् । वाजंम् ॥ ५ ॥

एते वयं वसिष्ठः हर्यश्वाय हरिनामकाश्वायेन्द्राय शूपं सुखकरं स्तोत्रं कृत्वाः कुर्वाणाः  
करोतेः कुत्सशब्दनिष्पत्तिः इन्द्रे देवजूनं देवैः प्रेरितं सहोचलमियाणाः याचमानाः तरुत्राः दु-

गोणि वीणाः सन्तो वाजं बलं सनुयाम उभेमहि । अपि च हे शूर वृत्रा वृत्राणि शत्रून् सु-  
हना हन्तुं सुशकानि सत्रा सर्वदा छधि कुरु ॥ ५ ॥

अथ पद्यी-

ए॒वान॑इन्द्र॒वार्य॑स्य॒पूर्धि॑प्र॒तेम॒हो॑सु॒मति॑र्वे॒विदाम् ।

इ॒पंपि॒न्वम॒घवः॑अःसु॒वीरा॑म्यू॒यपा॑तस्व॒स्तिभिः॑स॒दानः ॥ ६ ॥ ९ ॥

ए॒व । नः । इन्द्र॑ । वा॒र्य॑स्य । पूर्॒धि । प्र । ते । म॒हीम् । सु॒इम॑तिम् ।

वे॒वि॒दाम् । इ॒पम् । पि॒न्व । म॒घव॑त्तद्भ्यः । सु॒इवी॑रा॒म् । यू॒यम् ।

पा॒त । स्व॒स्ति॒भिः । स॒दा । नः ॥ ६ ॥ ९ ॥

इयं व्याख्यातचरा ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये नवमो वर्गः ॥ ९ ॥

नसोमइन्द्रमिति पंचमं नवमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्यं त्रेष्टुभ्यैन्द्रं तथाचातुक्रम्यते-नसोमःपंच-  
चेति । महाभक्ते उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

नसोम॑इन्द्र॒मसु॑तोममादुनाब्र॒ह्माणो॑म॒घवान॑ंसुतासः ।

तस्मा॑उ॒क्थं॑जनये॒यज्जु॑जो॒पन्न॑वन्नवी॒यःशृ॑णव॒द्यथा॑नः ॥ १ ॥

न । सोमः । इन्द्र॑म् । अ॒सु॒तः । म॒मा॒द् । न । अ॒ब्र॑ह्मा॒णः । म॒घ॒इवा॑

नम् । सु॒तासः । तस्मै॑ । उ॒क्थ॑म् । ज॒न॒ये । यत् । जु॒जो॑पत् । नृ॒इव॑त् ।

नवी॒यः । शृ॑णव॑त् । यथा॑ । नः ॥ १ ॥

मघवानं धनवन्तमिन्द्रमसुतोऽनं अग्निपुतः सोमोऽनं ममाद् न तपंपति सुतासोऽग्निपुताः  
अपि सोमा अब्रह्माणः स्तोत्रहीनाः न ममद्दुः ममाद्देत्येतदार्यात् बहुवचनान्ततया निपरिगर्त  
सद्वचसंभयते अतएव त्रिष्वपि सषनेषु पावमानैः स्तोत्रैः स्तुताएव सोमाह्वयन्ते । अपि च नो-  
स्मदीयं यदुत्तरं इन्द्रोऽनुजोपत् सेवेत यथा च नृवत् राजेव आदरेण शृणवत् शृणुयात् तथा  
नवीयोऽनवत्परमुत्तरं शसं तस्माद्इन्द्राय जनये पशामीत्यर्थः ॥ १ ॥



अथ द्वितीया—

उक्थेऽंक्थेसोमइन्द्रममादनीथेनीथेमघवानंसुतासः ।

यदींसुवाधःपितरंनपुत्राःसमानदक्षाअवसेहवन्ते ॥ २ ॥

उक्थेऽंक्थे । सोमः । इन्द्रम् । ममाद् । नीथेऽनीथे ।

मघऽवानम् । सुतासः । यत् । ईम् । सुऽवाधः । पितरम् । न । पुत्राः ।

समानदक्षाः । अवसे । हवन्ते ॥ २ ॥

यद्यस्मात् उक्थेऽंक्थे शस्त्रेशस्त्रे क्रियमाणे सोमोमघवानमिन्द्रं ममाद् मादयति नीथेनीथे स्तोत्रेस्तोत्रे क्रियमाणे सुवासोभिपुताः सोमाः मादयन्ति तस्मादीमेनमिन्द्रं सवाधः परस्परं मिलित्वाः समानदक्षाः समानोत्साहा ऋत्विजः । पुत्राः पितरं न पितरमिव अवसे तर्पणाय स्वरक्षणाय वा हवन्ते शस्त्रैः स्तोत्रैश्च स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

चकारताकृणवन्नूनमन्यायानिब्रुवन्तिवेधसःसुतेपुं ।

जनीरिवपतिरेकःसमानोनिमामृजेपुरइन्द्रःसुसर्वाः ॥ ३ ॥

चकारं । ता । कृणवत् । नूनम् । अन्या । यानि । ब्रुवन्ति ।

वेधसः । सुतेपुं । जनीःऽइव । पतिः । एकः । समानः । नि ।

मृजे । पुरं । इन्द्रः । सु । सर्वाः ॥ ३ ॥

वेधसः स्तोत्राणां विघातारः सुतेषु अभिपुत्रेषु सोमेषु यानि कर्माणि ब्रुवन्ति ता तानि वृत्रवधादीनि कर्माणीन्द्रः पूर्वस्मिन्काले चकार नूनं । संप्रति अन्या अन्यान्यपि कर्माणि कृण्वन्ति कुर्वन्ति । अपि च इन्द्रः सर्वाः पुरः शत्रुनगरीः समानः समवृत्तिः एकः असहायः पतिः जनीरिव जायाइव सु निमामृजे सम्यगशोधयेत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एवातमाङ्कुरुतशृण्वइन्द्रएकोविभक्तातरणिर्मघानाम् ।

मिथस्तुरंजुतयोपस्यपूर्वीरुस्मेमद्राणिसश्चतप्रियाणि ॥ ४ ॥

एव । तम् । आहुः । उत । शृण्वे । इन्द्रः । एकः । विदुःशुक्ता ।  
 तरणिः । मघानाम् । मिथःऽतुरः । ऊतयः । यस्य । पूर्वाः ।  
 अस्मे इति । भद्राणि । सश्रत् । प्रियाणि ॥ ४ ॥

यस्येन्द्रस्य मिथः तुरो वाधनाः संश्लिष्टावा पूर्वाः पूर्वोवह्वयः ऊतयो रक्षाः सन्ति तं  
 एव एवमुक्तगुणभाहुः पूर्वं ऋषयः । उतापिचायापि सइन्द्रो मघानां मंहनीयानां धनानां विभक्ता  
 दातेति एको मुख्यः तरणिरापदस्तरपितेति शृण्वे श्रूयते तस्य च मत्तादादस्मे अस्मान् भद्रा-  
 णि मंगलानि प्रियाणि कल्याणानि सश्रत् सेवन्तां ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

एवावसिष्टइन्द्रमूतयेनृन्कृष्टीनां वृषभंसुतेगृणाति ।  
 सहस्रिण्युपनोमाहिवाजान्युधंपातस्वस्तिभिःसदांनः ॥५॥१०॥

एव । वसिष्ठः । इन्द्रम् । ऊतये । नृन् । कृष्टीनाम् । वृषभम् ।  
 सुते । गृणाति । सहस्रिणः । उप । नः । माहि । वाजान् । यूयम् ।  
 पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ १० ॥

वसिष्ठेनृन् । नृणां षष्ठ्यर्थे द्वितीया । ऊतये रक्षायै कृष्टीनां प्रजानां वृषभं कामानां वसिष्ठा-  
 रमिन्द्रं सुते अभिपुते सति एव एवं पूर्वोक्तमकारेण गृणाति स्तौति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः हे इन्द्र  
 नोस्मभ्यं सहस्रिणः सहस्रसंख्याकान् वाजान् अत्रान्युपमाहि प्रयच्छेत्यर्थः । स्पष्टमन्यत् ॥५॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये दशमो वर्गः ॥ १० ॥

इन्द्रे नरइति पंचर्चे दशमं सूक्तं वसिष्ठस्वर्षं त्रैष्टुभमेन्द्रं इन्द्रं नरइत्यनुक्तान्तं महाव्रते  
 निष्केवत्ये एतत्सूक्तं उक्तं तृतीयत्वेनेन्द्रेपशौ, वषापुरोडाशहविषां आघास्तिस्रः ऋमेणानुवा-  
 क्पाः । स्वितं च-इन्द्रं नरोनेमविताहवन्तउरंनोत्योक्तमनुनेपिविद्वानिति ।

तत्र प्रथमा-

इन्द्रं नरोनेमार्थिताहवन्तेपत्पार्याधुनजंतेधियस्ताः ।  
 शूरोनृपांताशवंसश्वकानआगोमतिवृजेमजात्वनः ॥ १ ॥

इन्द्रम् । नरः । नेमइधिता । हवन्ते । यत् । पार्याः । युनजते ।  
धियः । ताः । शूरः । नृशता । शवसः । चकानः । आ ।  
गोइमति । ब्रजे । ऋज् । त्वम् । नः ॥ १ ॥

यद्यदा पार्याः युद्धभरणनिमित्तास्ताः प्रसिद्धा धियः कर्माणि युनजते प्रयुज्यन्ते तदानरो नेतारः यमिन्द्रं नेमयिता नेमयितौ संग्रामे हवन्ते ह्वयन्ति स त्वं शूरः नृपावा नृणां संग्रामे च शवसो वलस्य वलं चकानः कामयमानश्च सन् गोमति गावः संप्रस्मिन्निति गोमत् तस्मिन् ब्रजे गोष्ठे सगृहे नोस्मान् आभज पापय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यइन्द्रशुष्मोमघवन्तेअस्तिशिक्षासखिभ्यःपुरुहूतनृभ्यः ।  
त्वंहिदृह्णामघवन्विचेताअपावृधिपरिवृत्तंनराधः ॥ २ ॥

यः । इन्द्र । शुष्मः । मघवन् । ते । अस्ति । शिक्ष । सखिभ्यः ।  
पुरुहूत । नृभ्यः । त्वम् । हि । दृह्णा । मघवन् । विचेताः ।  
अप । वृधि । परिवृत्तम् । न । राधः ॥ २ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूयेन्द्र ते तव यः शुष्मोवलमस्ति तं शुष्मं सखिभ्यः स्तोत्रभ्यो-  
नृभ्यः शिक्ष देहि अपि च हे मघवन् हि यस्मात् दृह्णा दृहानि पुरां द्वाराणि विभेदिथेतेशे-  
पः तस्मात्सत्वं विचेताः विविक्रमज्ञः सन् परिवृत्तं विरोहितं राधो धनं अपवृधि अस्मभ्यम-  
पवृणु नेति संप्रत्यर्थं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इन्द्रोराजाजगतश्चर्पणीनामधिक्षमिविपुंरूपंयदास्ति ।  
ततोददानिदाशुपेवसूनिचोदद्राधउपस्तुतश्चिद्वर्वाक् ॥ ३ ॥

इन्द्रः । राजा । जगतः । चर्पणीनाम् । अधि । क्षमि । विपुंरूपम् ।  
यत् । अस्ति । ततः । ददाति । दाशुपे । वसूनि । चोदत् । राधः ।  
उपस्तुतः । चित् । अर्वाक् ॥ ३ ॥

सइन्द्रो जगतो जंगमस्य पश्वदेः यवोराजा ईश्वरोभवति चर्पणीनां मनुष्याणां च राजा भवति अधिक्षमि क्षमायां विपुल्यं नानारूपं यद्धनमस्ति तस्यापि राजा भवति ततोदाशुपे यजमानाय वसूनि धनानि ददाति सइन्द्रोस्मात्त्रिरुपस्तुतएवसन्न राधो धनमर्वा-  
गस्मदभिमुखं चोद्व मेरयतु चिद्वधारणे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था-

नूचिन्इन्द्रोमघवासहूतीदानोवाज्जन्त्रियमतेनऊती ।

अनूनायस्यदक्षिणापीपायंवामंनृभ्योअभिर्वीतासखिभ्यः ॥ ४ ॥

नु । चित् । नः । इन्द्रः । मघश्वा । सहूती । दानः । वाजम् ।

नि । यमते । नः । ऊती । अनूना । यस्य । दक्षिणा ।

पीपायं । वामम् । नृभ्यः । अजिह्वीता । सखिभ्यः ॥ ४ ॥

मघवा धनवान् दानोददानः सइन्द्रोऽस्माकं सहूती सहृत्या मरुद्भिः सहाह्वानेन वा-  
जनन् नोस्मभ्यं ऊती कृत्यै रक्षायै नूचिन् क्षियमेव नियमते प्रयच्छतु यस्तेन्द्रस्य अनूना  
संपूर्णा अभिर्वीता अभिमाता दक्षिणा दानं सखिभ्यः स्तोतृभ्यो नृभ्यो वामं वननीयं धनं  
पीपाय दोग्धि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

नूइन्द्ररायेवरिवस्क्रधोनातेमनोवदृत्याममघायं ।

गोमदश्व्वावृद्रथवृद्ध्यन्तोयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ५ ॥ ११ ॥

नु । इन्द्रः । राये । वरिवः । कृधि । नः । आ । ते । मनः ।

वदृत्याम् । मघायं । गोदमत् । अश्वश्वात् । रथश्वात् । व्यन्तः ।

यूयम् । पातु । स्वस्तिभिः । सदां । नः ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे इन्द्र नोस्मभ्यं राये धनमाप्तये नु क्षियं वरिवोधनं वेदः वरिवइति धननामस्य पाठात्  
त्वं कृधि देहि वयं ते तव मनः मघाय मंहनीयाय स्तुत्या आववृत्याम् आववृषाम । स्पष्ट-  
मन्यत् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य तृतीये एकादशो वर्गः ॥ ११ ॥

ब्रह्माण्डेति पंचचर्मकादशं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रैष्टुभमैन्द्रं ब्रह्माण्डित्यनुक्तान्तं महा-  
व्रते निष्केवल्ये पंचमत्वेनास्य सूक्तस्य विनियोगउक्तः अष्टमेहनि प्रथमशस्त्रे आद्यस्तुचोऽन्द्रः।

तत्र प्रथमा—

ब्रह्माण्डेन्द्रोपयाहि विद्वानर्वाञ्चस्ते हरयः सन्तु युक्ताः ।  
विश्वे चिद्वित्वा विह्वन्त मर्ता अस्माकमिच्छृणुहि विश्वमिन्व ॥ १ ॥  
ब्रह्म । नः । इन्द्र । उप । याहि । विद्वान् । अर्वाञ्चः । ते ।  
हरयः । सन्तु । युक्ताः । विश्वे । चित् । हि । त्वा । विह्वन्त ।  
मर्ताः । अस्माकम् । इत् । शृणुहि । विश्वम् इन्व ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं विद्वान् जानन् मोस्माकं ब्रह्म स्तोत्रं उपयाहि ते तव हरयोश्चाश्वावाचोस्म-  
दभिमुक्त्वा युक्ताः सन्तु । हे विश्वमिन्व विश्वपीणपितरिन्द्र त्वा त्वां विश्वे सर्वे मर्ता मनुष्याः  
चिद्धि यद्यपि विह्वन्त पृथक् हवन्ते तथाप्यस्माकपित्र अस्माकमेव हवं शृणुहि शृणु ॥१॥

अथ द्वितीया—

ह्वन्त इन्द्रमाहिमान्यानुद्ब्रह्म यत्पासिंशवसि चूर्पीणाम् ।  
आयद्दधिपेहस्ते उग्रघोरः सन्कत्वाजनिष्ठा अपाङ्कः ॥ २ ॥  
ह्वम् । ते । इन्द्र । महिमा । वि । आनुद् । ब्रह्म । यत् । पासिं ।  
शवसिन् । चूर्पीणाम् । आ । यत् । वज्रम् । दधिपे । हस्ते ।  
उग्र । घोरः । सन् । कत्वा । जनिष्ठाः । अपाङ्कः ॥ २ ॥

हे शवसिन् बलवन्निन्द्र यद्यदा क्रपीणां ब्रह्म स्तोत्रं पासि रक्षसि स्तोत्रस्य रक्षणं नाम  
फलप्रदानं तदा ते तव महिमा हवं हवः स्तोत्रा तं व्यानद् व्याप्नोतु । हे उग्र ओजस्विन्निन्द्र  
यद्यदा हस्ते पाणौ वज्रमादधिपे धारयसि तदा कत्वा शत्रुवधादिना कर्मणा घोरः सन् अ-  
पाङ्कः शत्रुभिरनभिभूतो जनिष्ठाः अजनिष्ठाः अशवः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तद्युपर्णीतीन्द्रजो हुवान्त्संयञ्चरोदसीनिनेथ ।  
महेक्षत्राय शर्वसेहि जज्ञे तूतुजिचित्तूतुजिरशि श्रत् ॥ ३ ॥

सइन्द्रो जगतो जंगमस्य पश्वोदेः यवोराजा ईश्वरोभवति चर्पणीनां मनुष्याणां च राजा भवति अधिक्षमि क्षमायां विपुल्यं नानारूपं यद्धनमस्ति तस्यापि राजा भवति ततोदाशुषे यजमानाय वसूनि धनानि ददाति सइन्द्रोस्मानिरुपस्तुतएवसन्न राधो धनमर्वागस्मदन्निमुत्वं चोदव प्रेरयतु चिद्वधारणे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नूचिन्नइन्द्रोमघवासहूतीदानोवाज्जन्त्रियमतेनऊती ।

अनूनायस्यदक्षिणापीपायवामंनृभ्योअभिधीतासखिभ्यः ॥४॥

नु । चिन्त् । नृः । इन्द्रः । मघद्वा । सहूती । दानः । वाजम् ।

नि । यमते । नृः । ऊती । अनूना । यस्य । दक्षिणा ।

पीपाय । वामम् । नृभ्यः । अभिधीता । सखिभ्यः ॥ ४ ॥

मघवा धनवान् दानोददानः सइन्द्रोऽस्माकं सहूती सहृत्या मरुद्भिः सहाह्वानेन वाजमर्षं नोस्मर्ष्य ऊती ऊत्यै रक्षायै नूचिन्न क्षिप्रमेव नियमते प्रपच्छतु यस्येन्द्रस्य अनूना संपूर्णा अभिधीता अभिप्राप्ता दक्षिणा दानं सखिभ्यः स्तोत्रभ्यो नृभ्यो वामं वननीयं धनं पीपाय दोग्धि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

नूइन्द्रगयेवरिवरुधोनआनेमनोवदृत्याममघाय ।

गोमदश्र्वावद्रथवृद्धन्तोधूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ५ ॥ ११ ॥

नु । इन्द्रः । राये । वरिवः । रुधि । नृः । आ । ते । मनः ।

वदृत्याम् । मघाय । गोदमत् । अश्वद्वत् । रथद्वत् । व्यन्तः ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नृः ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे इन्द्र नोस्मर्ष्य राये धनमाप्तये नु क्षिप्रं वरिवोधनं वेदः वरिवइति धननामसु पाटाव त्वं रुधि देहि वयं ते तव मनः मघाय मंहनोमाय स्तुत्या आववृत्याम् आववेषाम । स्पष्टमन्यत् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य तृतीये एकादशो वर्गः ॥ ११ ॥

ब्रह्माण्डेति पंचचर्मकादशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्पणैद्युभैन्द्रं ब्रह्माण्डित्यनुक्रान्तं महा-  
व्रते निष्केवल्ये पंचमत्वेनास्य सूक्तस्य विनियोगउक्तः अष्टमेहनि प्रउगशस्त्रे आद्यस्तुचेन्द्रः।

तत्र पथया—

ब्रह्माण्डेन्द्रोपयाहि विद्वान्वाश्वस्तेहरयः सन्तु युक्ताः ।  
विश्वे चिद्वित्वा विहवन्त मर्ता अस्माकमिच्छुं णुहि विश्वमिन्व ॥ १ ॥  
ब्रह्म । नः । इन्द्र । उप । याहि । विद्वान् । अर्वाश्वः । ते ।  
हरयः । सन्तु । युक्ताः । विश्वे । चित् । हि । त्वा । विहवन्त ।  
मर्ताः । अस्माकम् । इत् । शृणुहि । विश्वम् इन्द्र ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं विद्वान् जानन् नोस्माकं ब्रह्म स्तोत्रं उपयाहि ते तव हरयोश्चाश्वावाचोस्म-  
दभिमुखा युक्ताः सन्तु । हे विश्वमिन्व विश्वमीणयितरिन्द्र त्वा त्वां विश्वे सर्वे मर्ता मनुष्याः  
चिद्धि यद्यपि विहवंत पृथक् हवन्ते तथाप्यस्माकमिदं अस्माकमेव हवं शृणुहि शृणु ॥१॥

अथ द्वितीया—

हवन्त इन्द्र महिमा व्यानद् ब्रह्म यत्पासि शवसि नृपीणाम् ।  
आयद् वज्रं दधिपे हस्ते उग्रघोरः सन् क्रत्वा जनिष्ठा अपाहूः ॥ २ ॥  
हवम् । ते । इन्द्र । महिमा । वि । आनद् । ब्रह्म । यत् । पासि ।  
शवसिन् । क्रपीणाम् । आ । यत् । वज्रम् । दधिपे । हस्ते ।  
उग्र । घोरः । सन् । क्रत्वा । जनिष्ठाः । अपाहूः ॥ २ ॥

हे शवसिन् घलवन्निन्द्र यद्यदा क्रपीणां ब्रह्म स्तोत्रं पासि रक्षसि स्तोत्रस्य रक्षणं नाम  
फलप्रदानं तदा ते तव महिमा हवं हवः स्तोत्रा तं व्यानद् व्याप्नोतु । हे उग्र ओजस्विन्निन्द्र  
यद्यदा हस्ते पाणो वज्रमादधिपे धारयसि तदा कत्वा शत्रुवधादिना कर्मणा घोरः सन् अ-  
पाहूः शत्रुभिरनभिभूतो जनिष्ठाः अजनिष्ठाः अभवः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तव प्रणीतीन्द्र जोहुवान् न्तसंयन् नरोदंसीनिनेथं ।  
मूहे अत्राय शर्वमेहि जज्ञे तूतुर्जिचित्तुर्जिरशिशत् ॥ ३ ॥

तव । प्रहनीती । इन्द्र । जोर्हुवानान् । सम् । यत् । नृन् ।  
 न । रोदसी इति । निनेथ । महे । क्षत्राय । शवसे । हि । जूने ।  
 अर्तुतुजिम् । चित् । तूतुजिः । अशिश्नत् ॥ ३ ॥

हे इन्द्र यद्यस्त्वं तव प्रणीती प्रणीत्या प्रणयनेन जोहुवानान् भशंस्तुवतो नृन् स्तोतृनि-  
 व रोदसी घावापृथिव्यो सन्निनेथ संगमयसि दिवि पृथिव्यां च स्तोतृन्मतिष्ठापयसीत्यर्थः ।  
 सत्यं महे महते क्षत्राय धनाय रयिः क्षत्रमिति धननामस्तु पाठात् शवसे वलाय च यजमाने-  
 ष्योमहद्भनं बलं च दातुमित्यर्थः जन्ते जज्ञिये । हीति हेत्वर्थे यतएवमतः कारणात् अतूतुजिं  
 अदातारं अयजमानं तूतुजिः दाता यजमानः अशिश्नत् अथतिर्हिंसाकर्मा तस्मात्तदर्थेत्सुद्  
 हिनस्ति चिदित्येवकारार्थं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एभिर्नइन्द्राहंमिर्दशस्यदुर्मित्रासोहिक्षितयःपवन्ते ।  
 प्रतिचष्टेअर्चतमनेनाअर्चितावरुणोमायीनःसात् ॥ ४ ॥

एभिः । नः । इन्द्र । अहंमिः । दशस्य । दुःमित्रासः ।

हि । क्षितयः । पवन्ते । प्रति । यत् । चष्टे । अर्चतम् ।

अनेनाः । अर्च । द्विता । वरुणः । मायी । नः । सात् ॥ ४ ॥

हे इन्द्र दुर्मित्रासो दुष्टमित्रभूता बाधकाः क्षितयोजनाः पवन्ते अभिगच्छन्ते । हिः पूरणः  
 प्रतिर्गविकर्मा वैश्योघनमाच्छिद्य नोस्पृश्यं एभिः सात्विकैः अहभिरहोभिर्दशस्य देहि किं  
 च अनेनाः एनसां निहन्ता मायी प्रज्ञावान् वरुणोयदनृतं नोस्मास्तु प्रतिचष्टे अभिपश्यति त-  
 दनृतं । हे इन्द्र त्वत्प्रसादात् द्विता द्विधा अवसात् अवस्यतु विमोचयतु । तथाचयास्कः—स्यविरु-  
 प्तुष्टोमिभोचनइति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

वोचेमेदिन्द्रमघवानमेनंमहोरायोराधसोयद्वदन्तः ।

योअर्चनोब्रह्मरुनिमर्विष्टोयूयंपातस्वस्तिसिःसदानः ॥ ५ ॥ १२ ॥

वोचेम । इत् । इन्द्रम् । मघवानम् । एनम् । महः । रायः ।

राधसः । यत् । ददत् । नः । यः । अर्चतः । ब्रह्मरुतिम् ।

अर्विष्टः । यूयम् । पात । स्वस्तिसिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ १२ ॥



यत् इन्द्रो महो महतो राघसः संराधकस्य राघो धनस्य द्वितीयार्थेपट्टी संराधकं महद्भनं नोस्मभ्यं ददत् प्रापच्छब्द । यथेन्द्रः अर्चतः स्तुततोल्लसकृतिं क्रियमाणं ब्रह्मस्तोत्रं अविष्टो विशये-  
न रक्षिता गन्ता भवति । तमेनं मघवानं धनवन्तमिन्द्रं वोचेमेव स्तुवेमेव । स्पष्टमन्यत् ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये द्वादशो वगः ॥ १२ ॥

अयं सोमइन्द्रेणि पंचर्वं द्वादशंस्तुकं वसिष्ठस्यार्थं वैदुर्भूमिन्द्रं । अयंसोमइत्यनुकान्तं ।  
व्यूह्दशरात्रे नवमेहनि अयंसोमइन्द्रेणि मउगशास्त्रे ऐन्द्रस्तुचः स्तुत्रितंच—अयंसोमइन्द्रतुशं-  
स्तुन्वआनु मत्रलाणइनि षोडशिशस्त्रे ब्रह्मन्वीरइत्येपा निष्टुष्ट स्तुत्रितंच—ब्रह्मन्वीरब्रह्मकृतिजुपाण-  
इतित्रिष्टुपिति ।

तत्र प्रथमा—

अयंसोमइन्द्रतुभ्यंस्तुन्वआनुप्रयाहिहरिवस्तदोकाः ।

पित्रात्वंस्यस्तुपुतस्यचारोददौमघानिमघवन्नियानः ॥ १ ॥

अयम् । सोमः । इन्द्र । तुभ्यम् स्तुन्वे । आ । तु । प्र । याहि ।

हरिष्वः । तत्सोकाः । पित्रं । तु । अस्य । सुस्तुतस्य । चारोः ।

ददौ । मघानि । मघवन् । इयानः ॥ १ ॥

हे इन्द्र तुभ्यं तदर्थंमघमेपसोमः सुन्वे अग्निपुत्रोभवत् हे हरिवन्दिन्द्र तदोकाः तव सेव-  
नोपोयस्यासौ तदोकाः तु क्षिप्रं आ प्रयाहि सुपुत्रस्य साम्यगग्निपुत्रस्य चारोः शोभनस्यास्य दि-  
तीयार्थेपट्टी साम्यगग्निपुत्रं शोभनमित्यर्थः तु क्षिप्रं पित्रं च । अपि च हे मघवन् इयानः  
उपगम्यमानोयाच्यमानोया त्वं मघानि धनानि ददः अस्मभ्यं देहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ब्रह्मन्वीरब्रह्मकर्निजुपाणोर्वाचीनोहरिभिर्याहिनूर्यम् ।

अस्मिन्नुपुसवनेमादयस्त्रोपब्रह्माणिशृणवइमानः ॥ २ ॥

ब्रह्मन् । वीर । ब्रह्मंस्कृतिम् । जुपाणः । अर्वाचीनः । हरिःकृतिः ॥

याहि । नूर्यम् । अस्मिन् । ऊँ इति । सु । सवने । मादयस्त्र ।

उपं । ब्रह्माणि । शृणवः । इमा । नः ॥ २ ॥

हे धसन् परिकृढ वीरेन्द्र ब्रह्मकृतिं क्रियमाणं स्तोत्रं जुषामः सेवमानः अर्वाचीनोऽस्मद-  
भिमुखः सन् हरिभिरश्वेस्तूपं क्षिप्रं याहि अस्मिन्नु अस्मिन्नेव सवने यत्रे सु सुष्टु मादयस्व  
च । नोऽस्मदीयानि इमा इमानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि चोपशृणवः उपशृणु ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

कार्ते<sub>१</sub> अस्त्यरं कृतिः सूक्तैः कदा नूनं ते मघवन्दाशेम ।

विश्वामतीरातं तने त्वाघाघाम इन्द्रशृणवो हवेमा ॥ ३ ॥

का । ते । अस्ति । अरं कृतिः । सुष्टुक्तैः । कदा । नूनम् ।

ते । मघवन् । दाशेम । विश्वाः । मतीः । आ । ततने ।

त्वाघाघा । अर्धं । मे । इन्द्र । शृणवः । हवा । इमा ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते तव सूक्तैरस्माभिः क्रियमाणैः स्तोत्रैः अरं कृतिः अलंकृतिः कास्ति कीदृशी-  
भवति हे मघवन् ते तव कदा नूनं कदा खलु दाशेम प्रीतिमुत्पादयेम त्वाया त्वत्कामनयैव विश्वाः  
मतीः सर्वाः स्तुवीरातवने करोमि । अघ अतः कारणात् हे इन्द्र मे मदीयानि इमा इमानि  
हवा हवानि स्तोत्राणि शृणु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उतो घाने पुरुष्या इडासन्धेपां पूर्वेषामशृणोः ऋषीणाम् ।

अथाहं त्वामघवजोहवीमित्वं न इन्द्रासि प्रमतिः पितेव ॥ ४ ॥

उतो इति । घ । ते । पुरुष्याः । इत् । आसन् । येषाम् ।

पूर्वेषाम् । अशृणोः । ऋषीणाम् । अर्धं । अहम् । त्वा । मघवन् ।

जोहवीमि । त्वम् । नः । इन्द्र । असि । प्रमतिः । पिता इव ॥ ४ ॥

उतो अपि च घेति पूरणः हे मघवन् येषां पूर्वेषामृषीणां स्तुवीरशृणोः ते पूर्वं कथयः पु-  
रुष्या इव पुरुषेभ्यो हि वा एवासन् । अघ अथोहं त्वा त्वां जोहवीमि धर्शं स्तौमि अपि च हे इन्द्र  
त्वं नोऽस्माकं पितेव जनक इव प्रमतिः चन्द्रुरसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

वो॒चेमेदिन्द्रं॑ म॒घवान॑ मे॒नं॒ महो॑ रा॒यो रा॒धसो॑ यद्द॒न्द्रः ।  
यो अ॒र्चतो॑ ब्रह्म॑ कृ॒तिम॑ वि॒ष्टो यू॒यं पा॑तस्व॒ स्तिभिः॑ स॒दानः ॥ ५ ॥ १३ ॥  
वो॒चे॒र्म । इत् । इन्द्रं॑ । म॒घ॒व॒ान॒म् । ए॒न॒म् । म॒हः । रा॒यः ।  
रा॒ध॒सः । यत् । द॒द॒त् । नः । यः । अ॒र्च॒तः । ब्रह्म॑ कृ॒तिम् । अ॒वि॒ष्टः ।  
यू॒यम् । पा॒त । स्व॒स्ति॒भिः । स॒दा । नः ॥ ५ ॥ १३ ॥  
इयं व्याख्यातचरा ॥५॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये त्रयोदशो वर्गः ॥१३॥

आनोदेवेति पंचर्च त्रयोदशं सूक्तं वसिष्ठस्वार्थं त्रैष्टुभमैन्द्रं । आनोदेवेत्यनुक्रान्तं । प्रथ-  
मेछन्दोमे प्रउमशस्त्रे आनइत्यर्थमैन्द्रस्तृचः सूच्यतेहि-आनोदेवशवसायाहिशुष्मिन् प्रवोयज्ञे-  
पुदेवयन्तो अर्चन्ति ।

तत्र प्रथमा-

आ॒नो॒दि॒व॒श॒वंसा॑याहि॒ शुष्मि॑न् भ॒वा वृ॒धं॒न्द्रा॒यो अ॒स्य ।  
म॒हे नृ॒म्णाय॑ नृ॒पते॑ सु॒वज्र॑ म॒हि क्ष॒त्राय॑ पौ॒स्याय॑ शूर ॥ १ ॥  
आ । नः । दे॒व । श॒वंसा॑ । या॒हि । शुष्मि॑न् । भ॒व । वृ॒धः । इन्द्र॑ ।  
रा॒यः । अ॒स्य । म॒हे । नृ॒म्णाय॑ । वृ॒ध॒प॒ते । सु॒व॒ज्र । म॒हि ।  
क्ष॒त्राय॑ । पौ॒स्याय॑ । शूर ॥ १ ॥

हे देव घोतमान शुष्मिन् बलवन्निन्द्र नोस्मान् शवसा बलेन सार्धमायाहि । अस्यास्मार्थं  
देवस्य रायोधनस्य वृधो वर्धयिता च भव । हे नृपते सुवज्र महे महते नृम्णाय बलाय च भव ।  
बाधः नृम्णमिति बलनामस्तु पाठव । हे शूर महि महते क्षत्राय शत्रूणां हिंसकाय क्षदिहिंसा-  
कर्मा पौस्याय वीर्याय च भव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

ह॒वं॒न्त॒ उ॒त्वा॒ह॒व्यं॑ वि॒वा॒चित॑ नृ॒पु॒शूरा॑ सूर्य॒स्य॒ सानो॑ ।  
त्वं वि॒श्वे॑ पु॒से॒न्धो॒ जने॑ पु॒त्वं वृ॒त्राणि॑ रन्ध॒या सु॒ह॒न्तु ॥ २ ॥

हवन्ते । ऊँ इति । त्वा । हव्यम् । विश्वाचि । तनूपुं । शूराः ।  
सूर्यस्य । सातौ । त्वम् । विश्वेषु । सेन्यः । जनेषु । त्वम् । वृत्राणि ।  
रन्ध्रयु । सुहन्तुं ॥ २ ॥

हे इन्द्र हव्यं ह्यातव्यं त्वा त्वां विश्वाचि विशिधावाचोयस्मिन् प्रादुर्भवन्ति तस्मिन् युद्धे शूराः  
पुरुषाः तनूष्वंगेषु रक्षणीमासु सूर्यस्य सातौ संभजने सरति गच्छतीत्यापुरत्रसूर्यः विवक्षितः  
तस्य चिरकालं प्राप्त्यर्थं हवन्ते ह्वयन्ति । उः पूरणः । विश्वेषु सर्वेषु जनेषु त्वमेव सेन्यः सेना-  
होसि । अपि च त्वं वृत्राणि शत्रून् सुहन्तु सुहन्तुनाम्ना वज्रेण रन्ध्रय अस्पश्यं वशीकुरु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अहायदिन्द्रसुदिनाव्युच्छान्दधोयत्केतुमुपमंसमत्सु ।  
न्यस्रिःसीदत्सुरोहोताहुवानोअत्रंसुभगायदेवान् ॥ ३ ॥  
अहां । यत् । इन्द्र । सुदिनां । विदुच्छान् । दधः । यत् ।  
केतुम् । उपमम् । समत्सु । नि । अग्निः । सीदत् । असुरः ।  
न । होता । हुवानः । अत्रं । सुभगाय । देवान् ॥ ३ ॥

हे इन्द्र यद्यदा अहा अहानि सुदिना सुदिनानि व्युच्छान् व्युच्छेयुः यद्यदा च समत्सु  
संग्रामेषु केतुं ज्ञानमुपमं अन्तिकं दधः धारयेः तदा नेति संग्रामार्थं असुरोपलब्धान् होता देवाना-  
माहाताग्निः सुभगापास्माकं गोभनघनमातये देवान् हुवानो ह्वयन् अवास्मिन्पक्षे निपीदत्  
न्यसीदत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

व्यतेतइन्द्रयेचदेवस्तवन्तशूरददंतोमघानि ।  
यच्छांसुरिभ्यउपमंवस्तुंस्वाभुवोजरुणामश्रवन्त ॥ ४ ॥  
व्यम् । ते । ते । इन्द्र । ये । च । देव । स्तवन्त । शूर । ददंतः ।  
मघानि । यच्छं । सूरिभ्यः । उपमम् । वस्तुम् । सुआभुवः ।  
जरुणाम् । अश्रवन्त ॥ ४ ॥

हे देव शूरेन्द्र ते तव वयं वसिष्ठाः स्वभूता ये जनाः मदीयपुत्रपौत्रादयो मघानि मंह-  
नीयानि हवीषि ददतः प्रयच्छन्तः स्तवन्त स्तुवन्ति तेषु तव स्वभूतः तेभ्यः उभयेभ्यः सु-

रिभ्यः स्तोत्रभ्यः उपमं श्रेष्ठं वक्तृथं गृहं यच्छ प्रयच्छ अपि च ते उभे स्वाभुवः सुसप्तदाः  
सन्तः जरणां जरां अश्रवन्त प्राभुवन्तु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महोरायोराधंसो यद्ददन्तः ।

यो अर्चते ब्रह्मकृतिमविष्टो घ्न्यं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ५ ॥ १४ ॥

वोचेम । इत् । इन्द्रम् । मघवानम् । एनम् । महः । रायः ।

राधंसः । यत् । ददत् । नः । यः । अर्चतः । ब्रह्मकृतिम् । अविष्टः ।

घ्न्यम् । पातु । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ १४ ॥

एपासिद्धा ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये चतुर्दशो वर्गः ॥ १४ ॥

प्रवइन्द्रायेति द्वादशर्चं चतुर्दशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थवेष्टुभमैन्द्रं दशम्याद्यास्तिस्रोविराजः शि-  
ष्टागायत्र्यः तथा चानुक्तान्तं—प्रवोद्वादशगायत्रं त्रिविराळन्तमिति । सूक्तविनियोगोलैंगिकः प्रथ-  
मेरात्रिपर्याये भैत्रावरुणशस्त्रे प्रवइन्द्रायेत्याद्यस्तुतः स्तोत्रियः । सूत्रितं च—प्रवइन्द्रायमादनं प्रकृ-  
तान्युजीपिणइति । अतिरात्रे प्रथमे पर्याये द्वाक्षणाच्छंशिशस्त्रे वयमिन्द्रायवोभीत्यनुरूपस्तुतः  
तथा च सूत्रितं—वयमिन्द्रः वामयोभिवाव्हत्यायेत्युत्तमामुद्धरेदिति । चतुर्थेहनिमाध्यंदिनसवने  
होत्रकशस्त्रे आरंभणीयाभ्यर्द्धवैराजकएकस्तुतआहवनीयः तदर्थाः प्रवोमहे महिवृधे भरध्व-  
मित्याद्यास्तिसः सूत्रितं च—प्रवोमहेमहिवृधेभरध्वमिति चवस्तस्विसश्च विराजइति ।

तत्र प्रथमा—

प्रवइन्द्रायमादनं ह्यर्थाय सोमपात्रे ॥ १ ॥

प्र । वुः । इन्द्राय । मादनम् । हरिः अश्वाय । गायतु ।

सखायः । सोमपात्रे ॥ १ ॥

हे सखायो वीर्यं ह्यर्थाय सोमपात्रे सोमानां पात्रे इन्द्राय मादनं मदकरं स्तोत्रं  
प्रगापत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शंसिदुक्थंसुदानवउतद्युक्षंयथानरः । चरुमासत्यराधसे ॥ २ ॥  
शंसं । इत् । उक्थम् । सुदानवे । उत । युक्षम् । यथा । नरः ।  
चरुम् । सत्यराधसे ॥ २ ॥

उवापि च हे स्तोतः सुदानवे शोभनदानाय सत्यराधसे सत्यधनापेन्द्राय उक्थं स्तोमं  
यथा नरोन्मे स्तोदारः युक्षं दीभिः साधनभूव स्तोत्रं शंसन्ति तद्वत्त्वमपि शंस उच्चारय । इ-  
दितिपूरणः वयं चरुम् स्तोत्रं करवाम ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंनइन्द्रवाजयुस्त्वंगव्युःशतक्रतो । त्वंहिरण्ययुर्वसो ॥ ३ ॥  
त्वम् । नः । इन्द्र । वाजयुः । त्वम् । गव्युः । शतक्रतो इति  
शतक्रतो । त्वम् । हिरण्ययुः । वसो इति ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्माकं वाजपुरन्धकामो भव हे शतक्रतो त्वं नोस्माकं गव्युर्गोकामोभव  
हे वसो वासपितरिन्द्र त्वं हिरण्ययुः हिरण्यकामोपि भव । छन्दसि परेच्छायामपिदृश्यते क्य-  
जितिक्यच् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

वृषमिन्द्रत्वापवोभिप्रणोनुमोवृषन् । विद्धीत्वंस्यनोवसो ॥ ४ ॥  
वृषम् । इन्द्र । त्वापवः । अभि । प्र । नोनुमः । वृषन् । विद्धि ।  
तु । अस्य । नः । वसो इति ॥ ४ ॥

हे वृषन् कामानां वषितरिन्द्र त्वापवः त्वत्कामाः वषं वसिष्ठाः त्वामभि प्रणोनुमः प्रकर्षे-  
ण स्तुमः । हे वसो वासपितरिन्द्र अस्य इदं नः अस्मदीयं स्तोत्रं तु क्षिप्रं विद्धि अवधारय ॥४॥

अथ पञ्चमी—

मानोनिदेचवक्तव्यैरन्धीरराव्ये । त्वेअपिक्तुर्मम ॥ ५ ॥  
मा । नः । निदे । च । वक्तव्ये । अर्यः । रन्धीः । अराव्ये ।  
त्वे इति । अपि । क्तुः । मम ॥ ५ ॥

हे इन्द्र अर्थः स्वामी त्वं एकवे परुषवाक्यानां वक्त्रे निदे निन्दित्वा अराज्ये अदात्रे च नोस्मान् मारुधीः वशं माकार्षीः । अपि अपिच ते त्वयि मन क्रतुः मदीयं स्तोत्रलक्षणं कर्म गच्छत्वितिशेषः अस्मदीयं स्तोत्रं भवच्चित्ते प्रविशत्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

त्वंमांसिसुप्रथःपुरोयोधश्चञ्चहन् । त्वयाप्रतिब्रुवेयुजा ॥ ६ ॥ १५ ॥  
त्वम् । चर्म । असि । सुप्रथः । पुरःऽयोधः । च । वृत्रञ्चहन् ।  
त्वया । प्रति । ब्रुवे । युजा ॥ ६ ॥ १५ ॥

हे वृत्रहन् शत्रूणां हिंसकेन्द्र त्वं वर्म अस्माकं कवचमसि कनचवद्रक्षकोसीत्यर्थः । सपथः सर्वतः पृथुधासि पुरोयोधश्च पुरोयोद्धाचासि त्वया युजा त्वया सहायेन प्रति ब्रुवे शत्रून् प्रति ब्रवीमि प्रतिहन्मीत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये पंचदशो वर्गः ॥ १५ ॥

अथ सप्तमी—

महान्उतासियस्यतेनुस्वधावरीसहः । मम्रातेइन्द्रोदसी ॥ ७ ॥  
महान् । उत । असि । यस्य । ते । अनु । स्वधावरी इति स्वधाऽवरी  
सहः । मम्राते इति । इन्द्र । रोदसी इति ॥ ७ ॥

उतापिच हे इन्द्र त्वं महानसि सर्वाधिकोसि हे इन्द्र यस्य ते तव सहो बलं स्वधावरी-  
अन्वत्पौ रोदसी यावापृथिव्यौ अनुमन्नाते अनुमन्येदे । त्वदीयं सहः सर्वाधिकमित्यत्रोभा-  
वपि लोको विसंवादं न कुरुव इत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तंत्वांमरुत्वतीपरिभुवद्वाणीसयावरी । नक्षमाणासहद्युभिः ॥ ८ ॥  
तम् । त्वा । मरुत्वती । परि । भुवत् । वाणी । सुऽयावरी ।  
नक्षमाणा । सह । युऽभिः ॥ ८ ॥

हे इन्द्र तमुक्तगुणविशिष्टं त्वा त्वां सयावरी त्वयासहगंत्रो यत्रयत्र त्वं यासि तत्रतत्र यां-  
तीत्यर्थः युभिस्तेजोभिः सह नक्षमाणा व्यामुवन्ती मरुत्वती मरुतः स्तोवारः तद्वती वाणी स्तु-  
तिः परिभुवत् परिभवतु परिभवतिरत्रपरिग्रहार्थीयः परिगृह्णात्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ऊर्ध्वासुस्तवान्विन्दवो भुवन्दस्ममुपद्यवि । सन्तेनमन्तकृष्टयः ॥ ९ ॥

ऊर्ध्वासः । त्वा । अनु । इन्दवः । भुवन् । द्स्मम् । उप । द्यवि ।  
सम् । ते । नमन्त । कृष्टयः ॥ ९ ॥

हे इन्द्र उपद्यवि द्युलोकसमीपे स्थितं द्स्मं दर्शनीयं त्वा त्वां अनूद्दिश्य ऊर्ध्वासः ऊर्ध्वा इन्दवः अस्मदीयाः सोमाः भुवन् भवन्ति । कृष्टयः मजाश्च ते नुभ्यं सन्नमन्त । भुवि सोमास्वदर्थमेव जायन्ते । मजाश्च त्वामेव मणमन्तीवीन्द्रस्तुतिः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

प्रवोमहेमहिद्वयेभरध्वंप्रचेतसेप्रसुमतिं कृणुध्वम् ।  
विशःपूर्वाःप्रचराचर्पणिप्राः ॥ १० ॥

प्र । वः । महे । महिद्वये । भरध्वम् । प्रचेतसे । प्र ।

सुदमतिम् । कृणुध्वम् । विशः । पूर्वाः । प्र । चर । चर्पणिप्राः ॥ १० ॥

हे मदीयाः पुरुषाः कोप्यं महिद्वये महतां धनानां वर्धयित्रे महे महते इन्द्राय प्रभरध्वं सोमान्प्रणयत । प्रचेतसे प्रकृष्टमतये इन्द्राय सुमतिं सुदृतिं च प्रकृणुध्वं प्रकुरुत । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः हे इन्द्र चर्पणिप्राः कामैः मजानां पूरयिता त्वं पूर्वाः हविषां पूरयित्रीविशः मजाः प्रचर अभिगच्छ ॥ १० ॥

अथैकादशी-

उरुव्यचसेमहिनेसुदृक्तिमिन्द्राय ब्रह्मजनयन्तविप्राः ।  
तस्यं ब्रतानि नमिनन्ति धीराः ॥ ११ ॥

उरुव्यचसे । महिने । सुदृक्तिम् । इन्द्राय । ब्रह्म । जनयन्त ।  
विप्राः । तस्यं । ब्रतानि । न । मिनन्ति । धीराः ॥ ११ ॥

उरुव्यचसे पृथुव्याप्तये महिने महते यस्मा इन्द्राय सुदृक्तिं स्तुतिं ब्रह्म अर्चं हविषि विप्राः प्राज्ञाः जनयन्त जनयन्ति तस्येन्द्रस्य ब्रतानि रक्षणादीनि कर्माणि धीराः प्राज्ञाः देवाः अवि न मिनन्ति हिंसन्ति ॥ ११ ॥



अथ द्वादशी—

इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्धुमेवसत्राराजानंदधिरेशहृद्यै ।

हर्यश्वायवर्हयासमापीन् ॥ १२ ॥ ११६ ॥

इन्द्रम् । वाणीः । अनुत्तमन्धुम् । एव । सत्रा । राजानम् । दधिरै ।

सहृद्यै । हरिरेवश्वाय । वर्हय । सम् । आपीन् ॥ १२ ॥ १६ ॥

सत्रा राजानं सर्वतः जगदईश्वरं अनुत्तमन्धुं केनाप्यनुत्तोवाधितोमन्धुः क्रोधो यस्य सत-  
मेवेन्द्रं वाणीः स्तुतयः सहृद्यै स्तोत्राणि शत्रूणां अभिभवितुं दधिरै । अतोहेतोः हे स्तोतः त्व-  
मपि हर्यश्वयेन्द्राय हर्यश्वमिन्द्रं स्तोतुमित्यर्थः आपीन् वन्धून् संवर्हय उत्साह्य ॥ १२ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये षोडशो वर्गः ॥१६॥

मोपुत्रेति सप्तविंशत्युचं पंचदशं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—मोपुसताधिका प्रागाथं तृती-  
या द्विपदा । सौदासेरसौ प्रक्षिप्यमाणः शक्तिरंत्यां प्रगाथमत्सेभे सोर्धर्चं उके दसततं पुत्रोक्तं वसि-  
ष्ठः समापयतेति शास्त्राचार्यनके । वसिष्ठस्यैव हतपुत्रस्यार्षमिति तांडकमिति । मंडलद्रष्टावसिष्ठ-  
ऋषिः इन्द्रकर्तुंनइति प्रगाथस्यार्धर्चस्य वसिष्ठपुत्रः शक्तिर्वसिष्ठोवा । इन्द्रोदेवता अयुजोवृहत्यः  
युजः सतोवृहत्यः तृतीयातु द्विपदाविराट् महाव्रते निष्केवल्ये बार्हततृचाशीतावेतस्त्रं तत्रद्वि-  
पदामभित्वाशूरेत्येतं राथंतरं प्रगाथं नकिःसुदासइति प्रगाथं च वर्जयेत् । तथैव पंचमारण्यके  
सूत्रितम्—मोपुत्वावाघवत्त्वेत्येतस्य द्विपदांचोद्धरति राथंतरं च प्रगाथमथहास्यनकिःसुदासोरथ-  
मित्येतं प्रगाथमुद्धृत्य त्वामिदासोनर इत्येतं प्रगाथं प्रत्यवदधातीति । चातुर्विंशिकेहनि पंचमेह-  
निच निष्केवल्ये मोपुत्वावाघवइतिप्रगाथःसद्विपदः सूत्रितंच—मोपुत्वावाघवत्त्वेनेति सद्विपदउप-  
सामस्येद्विपदामिति । चातुर्विंशिकेहनि मरुत्वतीये प्रकृतान्मरुत्वतीयात्प्रगाथादानन्तरं नकिःसुदा-  
सइति प्रगाथंशंसैत् पृष्ठचाभिप्लवपडहयोस्तृतीयेपष्ठेहनिचायंप्रगाथः तथैवसूत्रितं—नकिःसुदा-  
सोरथमिति । मरुत्वतीयादूर्ध्वं नित्यादिति एवंस्थितान्प्रगाथान् पृष्ठचाभिप्लवयोरम्बहंपुनः पुन-  
रावर्तयेयुरिति । अग्निष्टोमे माध्यंदिनसवनेच्छावाकशस्त्रे उदिञ्चस्वरिच्यतइति प्रगाथः । तथाच  
सूत्रितम्—उदिञ्चस्वरिच्यते भूयइदिति । अग्निष्टोमेमाध्यंदिनसवनेमैत्रावरुणशस्त्रे कस्तमिन्द्रेति  
प्रगाथः सूत्रितं च—ऋस्तमिन्द्रत्वावसुं सधोहजातइति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यंदिनसवने भै-  
त्रावरुणशस्त्रस्यायंप्रगाथः अहर्गणेऽपि द्वितीयादिऽहस्सु सूत्रितंच—ऋस्तमिन्द्रत्वावसुं कन्-

व्योअवसीनामिति आरंभणीयाः पर्यासान् कद्वतोहरहःशस्यानीति होत्रकाइति । पृष्ठचपडहस्य  
 तृतीयेहनि निष्केवल्येवैरूपसामपक्षे यदिन्द्रयावतइत्यनुरूपस्तृचः सूत्रितंच—यदिन्द्रयावतस्व-  
 मिति प्रगाथोस्तोत्रियानुरूपाविति । अग्निष्टोमे चातुर्विंशिकेहनि माध्यंदिनसवनेच्छावाकशस्त्रे  
 तरणिरित्सिपासतीति वैकल्पिकस्तृचः सूत्रितंच—तरोत्रिवोविदद्बृहं तरणिरित्सिपासतीति प्रगा-  
 थोस्तोत्रियानुरूपाविति । अग्निष्टोमे निष्केवल्यशस्त्रे रथंतरसामपक्षे अभित्वाशूरेति प्रगाथःस्तो-  
 त्रियः सूत्रितंच—अभित्वाशूरनोनुमोभित्वापूर्वपीतयइति स्तोत्रियानुरूपाविति । आश्विनशस्त्रे-  
 प्यथंप्रगाथः तथैवसूत्रितंच—अभित्वाशूरनोनुमोवह्व.सूरचक्षसइति प्रगाथाइति । महाजवे  
 निष्केवल्ये दक्षिणपक्षेयंप्रगाथः तथैवपंचमारण्यकेसूत्रितम—अभित्वाशूरनोनुमोभित्वापूर्वपी-  
 तयइति रथंतरस्यस्तोत्रियानुरूपाविति । आश्विनशस्त्रे इन्द्रकतुंनइति प्रगाथः । सूत्रितंच—  
 इन्द्रकतुंनआभराभित्वाशूरनोनुमइति । चातुर्विंशेहनि माध्यंदिनेसवने द्वाहृणाच्छंसि-  
 शस्त्रेऽयं वैकल्पिकः स्तोत्रियःप्रगाथः सूत्रितंच—इन्द्रकतुंनआभरेन्द्रज्येष्ठनआभरेति ।

तत्र प्रथमा—

मोपुत्वावाघतंश्चनारेअस्मन्निररमन् ।

आरात्ताच्चित्सधमादेनआगंहीहवासञ्चुपंश्रुधि ॥ १ ॥

मो इति । सु । त्वा । वाघतः । चन । आरे । अस्मत् । नि ।

रिरमन् । आरात्तात् । चित् । सधःमादंम् । नः । आ ।

गृहि । इह । वा । सन् । उपं । श्रुधि ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वया वाघतश्चन यजमाना अप्येतेस्मदस्मत्त आरे दूरे मोनिररमन् न नि-  
 तरां रमयन्तु । अतः त्वं आरात्ताच्चित् दूरेपि वर्तमानोऽस्मदीयं सधमादं यज्ञमागहागच्छ इह  
 वा अत्रापिवा सन् विद्यमानः उपश्रुधि अस्मदीयं स्तोत्रमुपश्रुणु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इमेहितेब्रह्मकृतःसुतेसच्चांमधौनमक्ष्आसंते ।

इन्द्रेकामंजरितारोवसूयवोरथेनपादमादंधुः ॥ २ ॥

इमे । हि । ते । ब्रह्मकृतः । सुते । सच्चां । मधौ । न । मक्षः ।

आसंते । इन्द्रे । कामंम् । जरितारं । वसूधध्वः । रथे ।

न । पादंम् । आ । दंधुः ॥ २ ॥

हे इन्द्र ते त्वदर्थं सुते अभिपुते सोमे इमे ब्रह्मरुतः मधुन मधुनीव मक्षोमक्षिकाः स-  
चासह आसते उपविशन्ति हीवि प्रसिद्धौ । अथ परोक्षस्तुतिः पस्ययो धनकामाः जरितारः  
स्तोतारः काममिष्टमिन्द्रे रथे न पादं रथेपादमिव आदधुः समर्पयन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

रायस्क्रामोवज्रहस्तंसुदक्षिणंपुत्रोनपितरंह्रुवे ॥ ३ ॥

रायःऽक्रामः । वज्रऽहस्तम् । सुदक्षिणम् ।

पुत्रः । न । पितरम् । ह्रुवे ॥ ३ ॥

रायस्क्रामोधनकामोहं सुदक्षिणं शोभनदानं वज्रहस्तं इन्द्रं पुत्रोन पुत्रइव पितरं ह्रुवे  
ह्रुयामि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इमइन्द्रायसुन्विरेसोमांसोदध्याशिरः ।

ताँआमदायवज्रहस्तपीतयेहरिभ्यांयास्योक्रआ ॥ ४ ॥

इमे । इन्द्राय । सुन्विरे । सोमांसः । दधिऽआशिरः । तान् ।

आ । मदाय । वज्रहस्त । पीतये । हरिभ्याम् ।

याहि । ओक्रः । आ ॥ ४ ॥

हे वज्रहस्त दध्याशिरो दधिमिश्रणा इमे सोमासः सोमाः इन्द्राय तुभ्यं सुन्विरे सुता-  
यभुवुः । तान् सोमान् मदाय मदार्थं पीतये पानाय ओको यज्ञतदनं आअभि हरिभ्यामश्या-  
भ्यां आयाहि आगच्छ ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

श्रवच्छुत्कर्णईयतेवसूनांनुचिन्त्रोमधिपद्विरः ।

सद्यश्चिद्यःसहस्राणिशताददृन्नकिर्दिसन्तुमामिनत् ॥ ५ ॥ १७ ॥

श्रवत् । श्रुत्कर्णः । ईयते । वसूनाम् । नु । चित् । नः ।

मधिपत् । गिरः । सद्यः । चित् । यः । सहस्राणि । शता ।

ददत् । नकिः । दित्सन्तम् । आ । मिनत् ॥ ५ ॥ १७ ॥

श्रुत्कर्णं याञ्जाश्रवणरूपकर्णं इन्द्रो वसूनां वसूनि ईयते याच्यते नोऽस्मदीयाः गिरियाञ्जा-  
वाक्यानि श्रवत् शृणोतु नूचिद् नैव मर्धिषत् हिनस्तु अश्रवणेन याञ्जावाक्यानि निष्फ-  
लानि नकरोत्वित्यर्थः । अपि च यः इन्द्रः सद्यश्चिद् सद्यस्स याञ्जानन्तरमेव सहस्राणि शवा  
शतानि च ददत् प्रयच्छेद् दित्सन्तं दातुमिच्छन्तं तमिन्द्रं नकिरायिनव नहिंस्पाव कश्चिदपि  
नवारयेदित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये तप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी—

सवीरोअप्रतिष्कृतइन्द्रेणशूशुवेवृभिः ।

यस्तेगभीरासर्वनानिष्टत्रहन्सुनोत्पाचुधार्वति ॥ ६ ॥

सः । वीरः । अप्रतिष्कृतः । इन्द्रेण । शूशुवे । वृभिः । यः । ते ।

गभीरा । सर्वनानि । ष्टत्रहन् । सुनोति । आ । च । धार्वति ॥ ६ ॥

हे वृत्रहन् वे त्वदर्थं यः पुमान् गभीरा गभीराणि सवनानि सोमान् सुनोति आधाव-  
ति च त्वां स्तुतिभिरुपधावति च सवीरइन्द्रेण हेतुना अप्रतिष्कृतः केनाप्यप्रतिगतः अप्रतिश-  
न्दिनोयाभवेत् वृभिः परिचारकैः शूशुवे उपगम्यते च श्वयतिर्गविकर्मा ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

भवावरूथंमघवन्मुघोनांपत्समजांसिशर्धतः ।

वित्वाहंतस्यवेदनंभजेमह्यादूणाशोभरागयम् ॥ ७ ॥

भव । वरूथम् । मघवन् । मुघोनाम् । यत् । समऽअजांसि । शर्धतः ।

वि । त्वाहंतस्य । वेदनम् । भजेमहि । आ । दुःशनशोः । जर । गयम् ॥ ७ ॥

हे मघवन् धनवन्निन्द्र मघोनां हविष्मतां वरूथं उपद्रवाणां वारकं वर्म भव मघस्त्वं  
शर्धत उत्सहमानान् शत्रून् समजांसि संभरेयेः अपि च त्वा हतस्य त्वया हतस्य शत्रोः वेदनं  
धनं विभजेमहि विशेषेण लभेमहि । किं च दुर्नशोनाशयितुमशक्यस्त्वं गयं गृहं धनं वा आभ-  
र अस्मभ्यमाहर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सुनोतांसोनपात्रेसोममिन्द्रायवृत्रिणे ।

पचंतापृक्तोरवंसेरुणुध्वमितृणन्त्रिपृणतेमयः ॥ ८ ॥

सुनोत । सोमस्पपात्रे । सोमम् । इन्द्राय । वृज्जिणे । पचत । पक्तीः ।  
अवसे । कृणुध्वम् । इत् । पृणन् । उत् । पृणते । मयः ॥ ८ ॥

हे मदीयाः पुरुषाः वज्जिणे सोमपात्रे सोमस्वपात्रे इन्द्राय सोमं सुनोत अभिपुणुत अव-  
से इन्द्रं तर्पयितुं पक्तीः पक्त्व्यान् पुरोडाशादीन् पचत च कृणुधमिन् इन्द्रमियकराणि कर्माणि  
च कुरुतेव । इन्द्रो हि मयः सुप्तं पृणन्निव यजमानाय प्रमच्छन्नेव पृणते हवीपीति शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

मास्त्रेधतसोमिनोदक्षतामहेकृणुध्वंरायआतुजे ।

तरणिरिज्यायतिक्षेतिपुप्यतिनदेवासःकवत्वै ॥ ९ ॥

मा । स्त्रेधत । सोमिनः । दक्षत । महे । कृणुध्वम् । राये । आतुजे ।

तरणिः । इत् । ज्यति । क्षेति । पुप्यति । न । देवासः । कवत्वै ॥ ९ ॥

हे मदीयाः जनाः सोमिनः सोमयतोयागात् मास्त्रेधत माहिसिष्ट । दक्षत यागादिकं कर्तुमु-  
त्साह्वं च । महे महते आतुजे तुजिर्हिसाकर्मा दानकर्मा वा शत्रूणामर्षिर्हिसकाम धनानां प्रदा-  
त्रेवेन्द्राय राये धनार्थं कृणुध्वं कर्माणि कुरुत च । तरणिरिव कर्मसु त्वरितएव जयति शत्रून् क्षे-  
ति शूहे निवसति च पुप्यति प्रजया परशुभिश्च पुष्टे भवति कवत्वै कुत्सितक्रियायै कवोपसृष्ट-  
स्य अतेः सात्तत्यगमनकर्मणोरूपं कवत्वुरिति । देवातो देवानभवन्वीतिशेषः सुखपात्रये भवन्वी-  
त्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

नर्किःसुदासोरथंपर्यात्तनरीरमत् ।

इन्द्रोयस्याव्रितायस्यमरुतोगमत्सगोमतिव्रजे ॥ १० ॥ १८ ॥

नर्किः । सुदासः । रथम् । परि । आस । न । रीरमत् । इन्द्रः ।

यस्य । अविता । यस्य । मरुतः । गर्मत् । सः । गोमति । व्रजे १० ॥ १८ ॥

सुदासः शोभनदानस्य यजमानस्य रथं नर्किः पर्यात्त कश्चिन्नपर्यस्पति नरीरमत्  
नरमयति च आत्मार्यं नकश्चिदेनं गृह्णातीत्यर्थः । अपि च यस्येन्द्रोविता रक्षिता यस्य च  
मरुतोवितारः सगोमति गोयुक्ते व्रजे गोष्ठे गमत् गच्छेत् ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीयैष्टादशो वर्गः ॥ १८ ॥

अथैकादशी-

गमद्वाजंवाजयन्निन्द्रमर्त्योयस्पृत्वमविताभुवः ।

अस्माकंवोध्यवितारथानामस्माकंशूरनृणाम् ॥ ११ ॥

गमत् । वाजम् । वाजयन् । इन्द्र । मर्त्यः । यस्य । त्वम् । अविता ।

भुवः । अस्माकम् । वोधि । अविता । रथानाम् । अस्माकम् ।

शूर । नृणाम् ॥ ११ ॥

हे इन्द्र त्वं यस्य मर्त्यस्य अविता रक्षिता भुवः ऋषेः समर्त्यो वाजयन् स्तोत्रेण त्वां व-  
लिनं कुर्वन् वाजमन्त्रं गमत् गच्छेत् अपि च हे शूर अस्माकं वासिष्ठानां रथानां अविता र-  
क्षिता वोधि भव भवतेर्लोदिरूपं प्रकारस्यवकारश्छान्दसः अस्माकं नृणां पुत्रादीनां चावि-  
ता भव ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उद्विन्वस्वरिच्यतेशोधनंनजिग्युषः ।

यइन्द्रोहरिवाञ्चदंभन्तिवंरिपोदक्षंदधातिसोमिनि ॥ १२ ॥

उत् । इत् । नु । अस्य । रिच्यते । अंशः । धनम् । न ।

जिग्युषः । य । इन्द्र । हरिश्वान् । न । दंभन्ति । तम् । रिपः ।

दक्षम् । दधाति । सोमिनि ॥ १२ ॥

अस्तेन्द्रस्य अंशो यज्ञे सोमस्य भागोतिरिच्यते अन्येष्वपि देवेभ्यः इन्द्रस्य त्रिष्वपि  
सवनेषु सोमपानमस्ति मास्यंदिनं हि सर्वभैन्द्रमिति जिग्युषोजितवतो धनं न धनमिद उद्वि-  
न्विति ऋषिभूतः अपि च योहरिवाञ्चन्द्रः सोमिनि यजमाने दक्षं वलं दधाति संदधाति तं  
रिपोरिपवोदंभन्ति नहिसन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

मन्त्रमखर्वैस्सुधितंसुपेशंसंदधातयज्ञियेप्या ।

पूर्वाश्विनप्रसितयस्तरन्तितयइन्द्रेकर्मणाभुवन्त् ॥ १३ ॥

मन्त्रम् । अखर्वम् । सुदधितम् । सुदपेशसम् । दधात । यज्ञियेषु ।  
आ । पूर्वाः । चन । प्रदसितयः । तरन्ति । तम् । यः । इन्द्रे ।  
कर्मणा । भुवत् ॥ १३ ॥

हे जनाः अखर्वं अनल्पं सुचितं सुविहितं सुपेशसं शोभनरूपं मंत्रं स्तोत्रं यज्ञियेषु  
यजनीयेषु देवेषु मध्ये इन्द्राय दधात विधत्त यो जनः कर्मणा स्तुत्यादिरूपेण इन्द्रे इन्द्रस्य  
चित्ते भुवत् भवेत् तं जनं पूर्वाभिह्वयः प्रसितयः पाशादीनि बंधनानि चनेति समुदायोनेत्यर्थे  
वर्तते नतरन्ति नव्यामुवन्ति इत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

कस्तमिन्द्रत्वावसुमामर्त्योदधर्षति ।  
श्रद्धाइत्तेमघवन्पार्येदिविवाजीवाजंसिपासति ॥ १४ ॥  
कः । तम् । इन्द्र । त्वावसुम् । आ । मर्त्यः । दधर्षति । श्रद्धा । इत् ।  
ते । मघवन् । पार्ये । दिवि । वाजी । वाजम् । सिपासति ॥ १४ ॥

हे इन्द्र तव चित्ते यो भवेत् त्वावसुं त्वं वसुव्यापको यस्येति बहुव्रीहिः तं जनं कोमर्त्यं आ  
दधर्षति आर्षेत् हे मघवन् ते त्वदर्शयः श्रद्धाइत् श्रद्धया युक्तः सन् वाजी हविष्मान् भ-  
वेत् पार्येदिवि सौत्येहनि वाजमन्नं बलं वासिपासति सेवते ॥ १४ ॥

अथ पचदशी—

मघोनस्मृन्नहृत्येषु चोदययेददतिप्रियावसुं ।  
तवप्रणीती हर्यश्वसूरिभिर्विश्वांतरेमद्गुरिता ॥ १५ ॥ १९ ॥  
मघोनः । स्मृ । वृन्नहृत्येषु । चोदय । ये । ददति । प्रिया । वसुं ।  
तवं । प्रदनीती । हरिः अश्व । सूरिभिः । विश्वा । तरेम ।  
दुःइत्ता ॥ १५ ॥ १९ ॥

हे इन्द्र मघोनो घनवतस्ते त्वदर्थमित्यर्थः प्रिया प्रियाणि बहु वसूनि धनानि ये जनाः  
ददति प्रयच्छन्ति स्मेति पूरणः तान् जनान् वृन्नहृत्येषु संग्रामेषु चोदय प्रेरय हे हर्यश्व तवप-

णीती प्रणीत्या प्रणयनेन सूरिभिः स्तोत्रभिः पुत्रादिभिः सार्धं विश्वा विश्वानि दुरिता दुरितानि तरेम ॥ १५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये एकोनविंशो वर्गः ॥ १९ ॥

अथ षोडशी-

तवेदिन्द्रावमवसुत्वंपुष्यसिमध्यमम् ।

सत्राविश्वस्यपरमस्यराजसिर्नर्किःपुत्रागोपुत्रवृण्वते ॥ १६ ॥

तवं । इत् । इन्द्र । अवमम् । वसु । त्वम् । पुष्यसि । मध्यमम् ।

सत्रा । विश्वस्य । परमस्य । राजसि । नर्किः । त्वा । गोपु ।

वृण्वते ॥ १६ ॥

हे इन्द्र अवमं अधमं वसुतीतादिकं वसु धनं यद्वा भौमवस्त्ववमंतयेत् तवैव त्वं त्वमेव मध्यमं वसु रजतहिरण्यादिकं आन्तरिक्षं वा पुष्यसि विश्वस्य सर्वस्य परमस्योत्तमस्यापि रत्नादेदिव्यस्य वा वसुनो राजसि ईशिये सत्रा सत्यमेव अपि च त्वा त्वां गोपु निमित्तेषु न-किर्वृण्वते केपि न वारयन्ति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

त्वाविश्वस्यधनदा असि श्रुतो य ई भवन्त्याजयः ।

तवायं विश्वं पुरुहूत पार्थिवो वसुर्नाम भिक्षते ॥ १७ ॥

त्वम् । विश्वस्य । धनदाः । असि । श्रुतः । ये । ईम् । भवन्ति ।

आजयः । तवं । अयम् । विश्वः । पुरुहूत । पार्थिवः । अवस्युः ।

नाम । भिक्षते ॥ १७ ॥

हे इन्द्र त्वं विश्वस्य सर्वस्य स्तोत्रुर्जमानस्य वा धनदाः धनस्य दाता सन् श्रुतः प्रसिद्धोसि य ई यष्टे आजयो युद्धानि भवन्ति तेष्वपि धनदाः श्रुतोसि हे पुरुहूत विश्वः सर्वोप्ययं पार्थिवो जनः तव त्वत्तद्व्यर्थः अवस्युः रक्षामिच्छन् नाम अन्नमुदकं वा बहिः नामोऽयुदक-नामसु पाठात् भिक्षते याचते त्वामेवेति शेषः ॥ १७ ॥



अथाष्टादशी—

यदिन्द्रयावत्स्त्वमेतावदुहमीशीय ।

स्तोतारमिदिधिपेयरदावसोनपापत्वार्यरासीय ॥ १८ ॥

यत् । इन्द्र । यावतः । त्वम् । एतावत् । अहम् । ईशीय । स्तोतारम् ।

इत् । दिधिपेय । रद्वसो इति रदध्वसो । न । पापत्वार्य । रासीय ॥ १८

हे इन्द्र यद्यतो यावतो धनस्य त्वं ईशिपे एतावत् पद्यत्वात्कु एतावतो धनस्याहमीशीय ईश्वरो भवेयं हे रद्वसो रदति ददाति वसूनीति रद्वसुः ततोहमस्यदीपस्तोवारमिदिधिपेय धनप्रदानेन धारयेयमेव पापत्वाय नरासीय नदयाम् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

शिक्षेपमिन्महयत्तेदिवेदिवेरायआकुहचिद्विदे ।

नहित्वदन्यन्मघवन्नआप्यवस्योअस्तिपिताचन ॥ १९ ॥

शिक्षेयम् । इत् । महयते । दिवेदिवे । रायः । आ ।

कुहचित्तद्विदे । नहि । त्वत् । अन्यत् । मघवन् । नः ।

आप्यम् । वस्यः । अस्ति । पिता । चन ॥ १९ ॥

कुहचिद्विदे कुवचिद्विद्यमानः कुहचिद्विद्व तस्मै यत्र कापि विद्यमानायेत्यर्थः महयते पूजयते जनाय दिवेदिवे प्रतिदिनं रामो धनानि शिक्षेयमित् दद्यामेव आकारः पूरणः । एवमिन्द्रस्य वाक्यं श्रुत्वा संतुष्टः कपिर्वदति हे मघवन् त्वत् त्वत्तो न्यत् नः अस्माकं आप्यं ज्ञातेयं नसस्ति वस्यः प्रशस्यः पिताचन पाठपिताच त्वदन्योनास्तीत्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

तरणिरिसंपासतिवाजंपुरंध्यायुजा ।

आवुइन्द्रं पुरुहूतं नमेगिरानेमित्तप्रेवसुद्वम् ॥ २० ॥ २० ॥

तरणिः । इत् । सिंसासति । वाजम् । पुरं ध्या ।

युजा । आ । वुः । इन्द्रम् । पुरुहूतम् । नमे ।

गिरा । नेमित् । तटां इव । सुद्वम् ॥ २० ॥ २० ॥

तरणिरिव स्तुत्यादौ कर्मणि त्वरितएव पुमान् पुरंध्या महत्या धिया युजा सहामभूत-  
या वाजमनं तिसासवि संभजते पुरुहूतं बहुभिराहूतमिन्द्रं वःत्वांगिरास्तुत्या अहं आनमे ने-  
मिं चक्रत्स्य बलयं सुद्वं शोभनदारुं तष्टेव यथावर्धकिः दारुनेमिं आनमयते तद्वदित्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये विंशो वर्गः ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

नदुःपुतीमर्त्योविन्दतेवसुनस्नेधन्तरयिर्नशात् ।

सुशक्तिरिन्मघवन्तुभ्यंमावतेदेष्णांयत्पार्येदिवि ॥ २१ ॥

न । दुःऽस्तुती । मर्त्यः । विन्दते । वसुं । न । स्नेधन्तम् ।

रयिः । नशात् । सुशक्तिः । इत् । मघवन् । तुभ्यम् ।

मावते । देष्णम् । यत् । पार्ये । दिवि ॥ २१ ॥

मर्त्यो मनुष्यो दुष्टुवी दुष्टुरया वसु धनं न विन्दते इन्द्रं स्तुवन्नेव वसु उभयवदित्यर्थः स्नेधन्तं  
हिरान्तं इन्द्रविषयस्तुत्यादि कर्माण्यकुर्वन्तं इत्यर्थः रयिः धनं न नशात् नव्यामोति । हे मघवन्-  
त्वया पार्ये दिवि सौम्ये दिवसे मावते मासदशाय देष्णां दातव्यं यद्धनमस्ति तत्तुभ्यं त्वत्तः सुश-  
क्तिरिव सुकर्मैव विंदत इति व्यवहितमप्यनुषज्यते अध्याहारस्यान्तिकत्वात् ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

अभित्वांशूरनोनुमोदुग्धाइवधेनवः ।

ईशानमस्यजगतःस्वर्दशमीशानमिन्द्रतस्थुपः ॥ २२ ॥

अभि । त्वा । शूर । नोनुमः । अदुग्धाऽइव । धेनवः । ईशानम् ।

अस्य । जगतः । स्वऽदृशम् । ईशानम् । इन्द्र । तस्थुपः ॥ २२ ॥

हे शूरेन्द्र अस्य जगतो जंगमस्येशानमीश्वरे तस्थुपः स्थावरस्य चेशानं ईशानमिति प-  
दस्यावृत्तिरादरात्थां स्वर्दशं सर्वदृशं त्वा त्वां अदुग्धाइव धेनवः यथा अदुग्धा धेनवः क्षीरपूर्णो-  
धस्त्वेन वर्तन्ते तद्वत्तोमपूर्णचमसत्वेन वर्तमानावयं अभिनोनुमो भ्रशमभिष्टुमः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

नत्वावाँअन्योदिव्योनपार्थिवोनजातो न जनिष्यते ।

अश्वान्तोमघवन्निन्द्रवाजिनोगव्यन्तस्त्वाह्वामहे ॥ २३ ॥

न । त्वाऽवा॑न् । अ॒न्यः । दि॒व्यः । न । पा॒र्यि॒वः । न । ज्ञा॒तः ।  
 न । ज॒नि॒ष्य॒ते । अ॒श्व॒इ॒य॒न्तः । म॒घ॒इ॒व॒न् । इ॒न्द्र ।  
 वा॒जिनः॑ । ग॒व्य॒न्तः । त्वा । ह॒वा॒म॒हे ॥ २३ ॥

हे मघवन् इन्द्र दिव्यो दिविभवः त्वावान् त्वत्तद्दशोन्यो न जायते पार्यिवः पृथिव्यां भवोपि त्वावानन्यो नजायते दिव्यः पार्यिवोवा त्वावानन्योनजातः नचजनिष्यते पृथिव्यां दिविच त्रिष्वपि लोकेषु त्वत्सदृशः कश्चिन्नास्तीत्यर्थः । अश्वायन्तोश्वानिच्छन्तो वाजिनो वाजमिच्छन्तः इच्छायामिनिप्रत्ययः हविष्मन्तोवा गव्यन्तोगाइच्छन्तश्च वयं त्वा त्वां हवामहे हवामः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अ॒भी॒प॒त॒स्त॒दाभ॑रेन्द्र॒ज्या॒युःक॑र्नीयसः ।  
 पु॒रु॒व॒सु॒र्हि॒मं॒घ॒व॒न्त॒स॒ना॒द॒सि॒भरे॑भरे॒च॒ह॒व्यः ॥ २४ ॥

अ॒भि । स॒तः । तत् । आ । भ॒र । इ॒न्द्र । ज॒या॒युः । क॑र्नीयसः ।  
 पु॒रु॒इ॒व॒सुः । हि । म॒घ॒इ॒व॒न् । स॒ना॒त् । अ॒सि॑ । भ॒रे॒भ॒रे॒ च॒ । ह॒व्यः ॥ २४ ॥

हे ज्यायो ज्यायन्तिन्द्र आमंत्रितं पूर्वमविद्यमानवदिति इन्द्रपदस्याविद्यमानमद्गावात् ज्यायइत्यस्य सर्वानुदात्तत्वाभावः नकारस्यरुत्वं व्यत्ययानुमभावोवा । कर्नीयसः सवो मम तत्पसिद्धं धनं अभ्यागर हे मघवन् त्वं सनाचिरादेवारभ्य पुरुवसुर्हि बहुपनोहसि भरेभरे संग्रामे यज्ञेवा हव्यः आह्वातव्यः हविष्यश्चासि ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

परा॑णु॒द॒स्त्व॒म॒घ॒व॒न्मि॒त्रा॑न्सु॒धेदा॑नो॒व॒सू॑रुधि ।  
 अ॒स्माक॑वो॒ध्य॒वि॒ताम॑हा॒ध॒ने॒भवा॑वृ॒ध॒स॒खी॑नाम् ॥ २५ ॥  
 परा॑ । नु॒द॒स्त्व॒ । म॒घ॒इ॒व॒न् । अ॒मि॒त्रा॑न् । सु॒धे॒दा॑ । नुः ।  
 व॒सु॑ । रू॒धि॑ । अ॒स्माक॑म् । वो॒धि॑ । अ॒वि॒ता॑ ।  
 म॒हा॒इ॒ध॒ने॑ । भ॒वं । वृ॒धः॑ । स॒खी॑नाम् ॥ २५ ॥

हे मघवन् परा पराचीनानमित्रान् शत्रून् नुदस्व मेरय नोस्मभ्यं वसु वसन्ति सुवेदा सुल-  
ज्ञानि रुधि कुरु । महाधने संग्रामे वाजसातौ महाधनइति संग्रामनामसु पाटाव सखीनां त्वोवृ-  
णामस्माकं वसिष्ठानामपिता रक्षिता बोधि भव वृषोवर्धयिता च भव ॥ २५ ॥

अथ पर्विंशी-

इन्द्रं क्रतुं न आभ्रं रपिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षापो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्योति रशीमहि ॥ २६ ॥

इन्द्रं । क्रतुम् । नः । आ । भ्र । पिता । पुत्रेभ्यः । यथा ।

शिक्षं । नः । अस्मिन् । पुरुहूत । यामनि ।

जीवाः । ज्योतिः । अशीमहि ॥ २६ ॥

हे इन्द्र नोस्मभ्यं क्रतुं कर्म प्रज्ञानं वा आभ्र आहर । अपि च यथा पिता पुत्रेभ्यो धनं  
प्रयच्छति तथा नोस्मभ्यं शिक्ष धनं देहि । हे पुरुहूत बहूभिराहूत अस्मिन् यामनि यज्ञे जीवाः  
वयं ज्योतिः सूर्यमशीमहि प्रतिदिनं प्राप्नुयाम ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

मानो अज्ञाता वृजना दुराध्यो ईमा शिवासो अवक्रमुः ।

त्वया वयं प्रवत शश्वती रपोति शूरतरामसि ॥ २७ ॥ २९ ॥

मा । नः । अज्ञाताः । वृजनाः । दुराध्यः । मा । अशिवासः ।

अव । क्रमुः । त्वया । वयम् । प्रवतः । शश्वतीः ।

अपः । अति । शूर । तरामसि ॥ २७ ॥ २९ ॥

हे इन्द्र अज्ञाताः अज्ञातगमनाः वृजनाः हिंसकाः दुराध्यः अशिवासः नोस्मान् मावक्रमुः  
मावचक्रमुः हे शूर त्वया वयं वसिष्ठाः प्रवतः प्रवणकाः संखः शश्वतीर्बह्वीरपोतितरामसि अति-  
तरामः ॥ २७ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये एकविंशो वर्गः ॥ २१ ॥

श्वित्यंचइति चतुर्दशर्चं षोडशं सूक्तं अवेयमनुक्रमणिका-श्वित्यंचः पळूनासंस्त्वो-  
वसिष्ठस्य सपुत्रस्तेन्द्रेणवासंवाद्इति । आदितो नवानां वसिष्ठऋषिः वसिष्ठपुत्राणां स्तूपमा-  
नत्वाद् वएवदेवता विद्युतो ज्योतिरित्यादिभिः दशम्यादिभिः सपुत्रैर्वसिष्ठः स्तूपयते अतो वसिष्ठो  
देवता वएवऋषयः यातेनोच्यतइतिन्यायाद् अनुक्तवाद्यिष्टुर् ।

तत्र प्रथमा—

श्वित्यञ्चोमादक्षिणतस्कंपदाधियंजिन्वासोअभिहिप्रमन्दुः ।

उत्तिष्ठन्वोचेपरिवर्हिपोनृन्मैदूरादवितवेवसिष्ठाः ॥ १ ॥

श्वित्यञ्चः । मा । दक्षिणतःस्कंपदाः । धियमऽजिन्वासं ।

अभि । हि । प्रमन्दुः । उत्तिष्ठन् । वोचे । परि ।

वर्हिपः । नृन् । न । मे । दूरात् । अवितवे । वसिष्ठाः ॥ १ ॥

श्वित्यञ्चः श्वित्यं श्वेतवर्णं अञ्चतीति श्वित्यञ्चः श्वेतवर्णाइत्यर्थः धियं जिन्वासः कर्मणां पूर्यितारो दक्षिणतस्कंपदाः दक्षिणेगिरसोभागे कपदाः चूडा येषां ते दक्षिणतस्कंपदाः चूडाकर्मणि दक्षिणतोवसिष्ठानामितिस्मर्यते । मा मां अभिममन्दुः विद्यावलेनाभिप्रहर्षयन् हि, पूरणः यतोमामभिप्रमन्दुरवोवर्हिपोवशात् परीति पञ्चम्यर्थानुवादः उत्तिष्ठन् अहं नृन् यज्ञस्य नेतृन् वोचे भ्रवीमि मेमत्तोदूरात् वसिष्ठाः वसिष्ठस्य ममपुत्राः सुदासराजानं अवितवे गन्तुं न अर्हन्तीतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दूरादिन्द्रमनयन्नासुतेनतिरोवैशान्तमतिपान्तमुग्रम् ।

पाशद्युम्नस्थवायतस्यसोमात्सुतादिन्द्रोऽवृणीतावसिष्ठान् ॥ २ ॥

दूरात् । इन्द्रम् । अनयन् । आ । सुतेन । तिरः । वैशान्तम् ।

अति । पान्तम् । उग्रम् । पाशाद्युम्नस्य । वायतस्य ।

सोमात् । सुतात् । इन्द्रः । अवृणीत । वसिष्ठान् ॥ २ ॥

यदा वसिष्ठस्य पुत्राः सुदासं राजानमयाजन् तदैव पाशद्युम्नाख्योपि राजा सोमान्यद्युमुग्रमञ्चकार तदा ते वसिष्ठपुत्राः पाशद्युम्नं तिरस्कृत्य तदीये यागे सोमं पिबन्तमिन्द्रं मंत्रवलेन तस्मादाञ्छिद्य सुदासपत्ने स्थापयामासुः तदेतद्वृत्तान्तं कीर्तयन् वसिष्ठः स्वसुताननेन मन्त्रेण स्तौति वैशान्तं वैशान्तःपत्न्यलं अत्रवेशान्तशब्देन सोमाधारश्मसो लक्ष्यते तस्य सोमं पातं पिबन्तं उग्रमुद्गमिन्द्रं सुतेन सुदासोयज्ञोभिपुत्रेण सोमेन हेतुना तिरः पाशद्युम्नं तिरस्कृत्य दूरादानयन् वसिष्ठमञ्चवलेनानीतवन्तः । इन्द्रोपि वायतस्य वयतः पुत्रस्य पाशद्युम्नस्य द्वितीयार्थेपटी वायतं

पाशद्युन्नं अविहाय सुदासोयज्ञे सुताव् अभिपुताव् सोमाद्धेतोः वसिष्ठान् वसिष्ठस्य पुत्रान् अ-  
वृणीव पाशद्युन्नस्य सोमयागे चमसस्थं सोमं पिबन्वपीन्द्रस्तं पाशद्युन्नं तिरस्कृत्य मंत्रसामर्थ्य-  
बलेन सुदासो यज्ञे आहवनकाले वसिष्ठानाजगामेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

एवेन्नुकंसिन्धुमेसिस्ततारेवेन्नुकंभेदमेभिर्जघान ।

एवेन्नुकंदाशाराज्ञेसुदासंप्रावदिन्द्रोब्रह्मणावोवसिष्ठाः ॥ ३ ॥

एव । इत् । नु । कम् । सिन्धुम् । एभिः । ततार । एव । इत् । नु ।  
कम् । भेदम् । एभिः । जघान । एव । इत् । नु । कम् । दाशाराज्ञे ।  
सुदासम् । प्र । आवत् । इन्द्रः । ब्रह्मणा । वः । वसिष्ठाः ॥ ३ ॥

एवेव यथा पाशद्युन्नस्य सवारूप्ये सोमयागे चमसस्थं सोमं पिबन्वपीन्द्रं वसिष्ठैः सुदाः  
मातवान् एवमेव सिन्धुं नदीं एभिर्वसिष्ठैः कं सुत्वेन तवार वीर्णआसीत् नुइतिपूरणः तथाचनि-  
गमान्तरं—अर्णासित्पथानासुदासईति । एवेव एवमेव भेदं भेदनामकं शत्रुमपि एभिर्वसि-  
ष्ठैरेव जघान । अथप्रत्यक्षस्तुतिः एवेव एवमेव हे वसिष्ठाः वीर्युष्मदीयेनब्रह्मणा स्तोत्रेण दाशारा-  
ज्ञे दशभीराजभिः सह युद्धे मवृत्तेसि सुदासं राजानमिन्द्रः प्रावत् प्रारक्षत् तथाचनिगमान्तरं—  
दशराजानःसमिताअप्यवः । सुदासमिन्द्रावरुणानयमुधुरिति । दाशाराज्ञेपरियत्तायविश्व-  
तइतिच ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

जुष्टीनरोब्रह्मणावःपितृणामक्षमव्ययंनकिलारिपाथ ।

यच्छकरीपुब्रह्मतारेवेण्द्रेशुष्ममदंधातावसिष्ठाः ॥ ४ ॥

जुष्टी । नरः । ब्रह्मणा । वः । पितृणाम् । अक्षम् । अव्ययम् ।

न । किल । रिपाथ । यत् । शकरीपु । ब्रह्मता ।

रेवेण । इन्द्रे । शुष्मम् । अदंधात । वसिष्ठाः ॥ ४ ॥

हे नरो वो युष्मदीयेन ब्रह्मणा स्तोत्रेण पितृणां जुष्टी प्रीतिर्भवति पितृणामित्यनेन पारो-  
क्ष्येण वसिष्ठस्यैवकीर्तनं अहं प्रीतोभवामीत्यर्थः । अथेदानीं स्वमाश्रमं गन्तुमुद्यतोहं अक्षं र-  
थस्याक्षं अव्ययं व्ययामि लडर्थेऽलड् चालयामीत्यर्थः । ययं न किञ्च रिपाथ नचदीणाभवथ  
हे वसिष्ठाः यद्यत्माच्छकरीपृक्षु बृहता श्रेष्ठेन रवेण साम्ना इन्द्रे सुष्पं वलं अदधात अधा-  
रयत् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

उद्यामिषेत्तृणजोनाथितासोदीधयुर्दाशाराज्ञेवृतासः ।

वसिष्ठस्यस्तुवतइन्द्रोअश्रोदुरुत्सुम्पोअरुणोदुलोकम् ॥५॥२२॥

उत् । द्याम्इद्व । इत् । तृणइजः । नाथितासः । अदीधयुः ।

दाशइराज्ञे । वृतासः । वसिष्ठस्य । स्तुवतः । इन्द्रः । अश्रोत् ।

उरुम् । उत्सुम्भ्यः । अरुणोत् । ऊँ इति । लोकम् ॥ ५ ॥ २२ ॥

तृणजोनातृण्याः वृतासः वृत्तभीराजभिवृताः नाथितासोवृष्टिं याचमाना वसिष्ठाः  
यामिव आदित्यमिवेन्द्रं दाशराज्ञे दशानां राज्ञां संयामे उददीधयुः उददीधयन् स्तुवतोव-  
सिष्ठस्य स्तोत्रमिन्द्रः अश्रोदश्रुणोच्च उरुं विस्तीर्णं लोकं वृत्सुम्पोराजभ्यः अरुणोदकरोच्च  
अददाच्चेत्यर्थः इदुपुरणौ ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य तृतीये द्वाविंशो वर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी-

दृण्डाड्वेदोअजनासआसुन्परिच्छिन्नाभरताअर्भकासः ।

अमंघच्चपुरएतावसिष्ठआदितृत्सूनांविशोअप्रथन्त ॥ ६ ॥

दृण्डाःइद्व । इत् । गोइअजनासः । आसुन् । परिच्छिन्नाः ।

भरताः । अर्भकासः । अमंघत् । च् । पुरःइएता ।

वसिष्ठः । आत् । इत् । तृत्सूनाम् । विशः । अप्रथन्त ॥ ६ ॥

गोअजनासो गवां भेरका दृडाइव यथादृडाः परिच्छिन्नपत्रोपशाखाभवन्ति तद्वद्भरताः  
तृत्सूनामेव राज्ञां भरता इतिनामान्दरेणोपादानं शत्रुभिः परिच्छिन्ना एवासन् इव एवकारार्थः

अर्भकासोर्भका अन्वाश्वासन् आदिवपरिच्छिन्नत्वाद्इनन्तरमेव तेषां वृत्सूनां वसिष्ठः पुरएता पुरोहितोभवच्च तत्पौरोहित्यसामर्थ्यात् वृत्सूनां विशः प्रजाः अपथन्त अवर्धयन्त ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्रयः कृण्वन्ति भुवनेपुरेतस्तिस्त्रः प्रजाआर्याज्योतिरग्राः ।

त्रयोद्यर्मास उपसंसचन्ते सर्वान् इत्तान् अनुविदुर्वसिष्ठाः ॥ ७ ॥

त्रयः । कृण्वन्ति । भुवनेषु । रेतः । तिस्त्रः । प्रजाः । आर्याः ।

ज्योतिः इत्याः । त्रयः । घर्मासः । उपसंम् । सचन्ते ।

सर्वान् । इत् । तान् । अनु । विदुः । वसिष्ठाः ॥ ७ ॥

भुवनेषु पृथिव्यंतरिक्षयुक्तु त्रयोमिवायुसूर्याः यथाक्रमेण रेतो विष्वस्य धारकमुदकं कृण्वन्ति कुर्वन्ति तेषां त्रयाणां ज्योतिरग्रा आदित्यममुखा आर्याः श्रेष्ठाः तिस्त्रः प्रजाभवन्ति ते च त्रयोमिवायुसूर्याः घर्मासो दीप्पमानाः उपसं सचन्ते समवयन्ति दुर्ज्ञानान् सर्वानिव सवन्तिव तान् वसिष्ठा अनुविदुः अग्निजानन्ति तेषां रहस्यविज्ञानादियमपि वसिष्ठानामेवस्तुतिः तथाच शाटघापनकं—त्रयः कृण्वन्ति भुवनेपुरेतइत्यग्निः पृथिव्यां रेतः कृणोति वायुरन्तरिक्ष आदित्योदिति तिस्त्रः प्रजाआर्याज्योतिरग्राइति वसवोरुद्राआदिः यास्तासां ज्योतिर्यदसावादित्यः त्रयोघर्मास उपसंसचन्तइत्यग्निरुपसं सचते वायुरुपसं सचते आदित्य उपसं सचतइति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरेपांसमुद्रस्येव महिमागंभीरः ।

वातस्येव प्रज्वो नान्येन स्तोमो वसिष्ठा अन्येतवेवः ॥ ८ ॥

सूर्यस्य इद्व । वक्षथः । ज्योतिः । एषाम् । समुद्रस्य इद्व ।

महिमा । गंभीरः । वातस्य इद्व । प्रज्वः । न । अन्येन ।

स्तोमः । वसिष्ठाः । अनु इ एतवे । वः ॥ ८ ॥

हे वसिष्ठाः एषां योयुष्माकं स्तोमो महिमापिवा सूर्यस्य ज्योतिरिव वक्षथः प्रकाशोस्ति हे वसिष्ठा योयुष्माकं महिमा स्तोमोपिवा समुद्रस्येव गभीरोस्ति तथा हे वसिष्ठाः एषां योयुष्माकं स्तोमोऋक्समूहः महिमापिवा वातस्येव प्रज्वः यथा वातस्य प्रवेगो न्येनान्येतुं न शक्यः तद्वदन्येन तव महिमा अन्येतवे अन्येतुं न शक्यः ॥ ८ ॥



अथ नवमी-

तदञ्चिण्यं हृदयस्य प्रकेतैः सहस्रं वल्शामभिसंचरन्ति ।  
यमेन तत्परिधिं वर्यन्तोऽप्सरसु उपसेदुर्वसिष्ठाः ॥ ९ ॥

ते । इत् । निण्यम् । हृदयस्य । प्रकेतैः । सहस्रं वल्शाम् ।  
अभि । सम् । चरन्ति । यमेन । तत् । परिधिम् । वर्यन्तः ।  
अप्सरसः । उप । सेदुः । वसिष्ठाः ॥ ९ ॥

तद्वत् तएव वसिष्ठाः निण्यं तिरोहितं दुर्ज्ञानं निण्यं सस्वरित्यंतर्हितनामसु पाठात् सह-  
स्रवल्शं सहस्रशाखं संसारं हृदयस्य प्रकेतैः प्रज्ञानैरभिसंचरन्ति एवं त्याच्छन्द्येनाभिसंचरन्त-  
स्ते वसिष्ठाः यमेन कारणात्मना सर्वनिषेधा तत् विस्तृतं परिधिं वल्शं परिधिरित्येन न जन्मादिप्र-  
वाहो विवक्षितः सं वर्यन्तोऽप्सरसो जननीन्वेनोपसेदुः । अत्र वसिष्ठा इति बहुवचनं पूजायां वसि-  
ष्ठः पूर्वं प्रजापतेरुत्पन्नं देहमुत्सृज्याप्सरससु जायेयेति बुद्धिमकरोदिति भावः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

विद्युतो ज्योतिः परिसंजिह्वानं मित्रावरुणायदपश्यतां त्वा ।  
तत्ते जन्मो तैर्कवसिष्ठागस्त्योपत्त्वा विशाज्जभारं ॥ १० ॥ २३ ॥

विद्युतः । ज्योतिः । परि । समुद्जिह्वानम् । मित्रावरुणा ।  
यत् । अपश्यताम् । त्वा । तत् । ते । जन्मम् । उत । एकम् । वसिष्ठ ।  
अगस्त्यः । यत् । त्वा । विशः । आद्ज्जभारं ॥ १० ॥ २३ ॥

एतास्वृक्षु वसिष्ठस्यैव देहपरिग्रहः प्रतिपाद्यते एताश्चेन्द्रस्य वाक्पमित्येके वर्णयन्ति अ-  
परे वसिष्ठपुत्राणामिति । हे वसिष्ठ यद्यदा विद्युतो विद्युत इव स्वीयं ज्योतिः देहान्तरपरिग्रहार्थं प-  
रिसंजिह्वानं परित्यजन्तं त्वा त्वां छान्दसमात्मनेपदं यदा जिवृक्षिते देहार्थं स्वीयं ज्योतिः परिसं-  
जिह्वानं परिजिवृक्षन्तमित्यर्थः । अस्मिन्पक्षे जहातेर्गत्वर्थेत्वादात्मनेपदं छान्दसं न भवति । मि-  
त्रावरुणा मित्रावरुणी अपश्यतां आवाप्त्यामयं जायेतेति समकल्पतामित्यर्थः तत्तदा ते तवैकं

जन्म उतापिच यद्यदा आगस्त्योविशोनिवेशान्मित्रावरुणावावां जनयिष्याव इत्येतस्मा-  
त्पूर्वावस्थानात् त्वा त्वामाजभार आजहार ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये त्रयोविशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथैकादशी-

उतासिमैत्रावरुणोर्वमिष्टोर्वश्याब्रह्मन्मनसोर्धिजातः ।

द्रप्संस्कन्नं ब्रह्मणा दैव्येन विश्वे देवा पुष्करे त्वा ददन्त ॥ ११ ॥

उत । असि । मैत्रावरुणः । वसिष्ठ । उर्वश्याः । ब्रह्मन् ।

मनसः । अधि । जातः । द्रप्सम् । स्कन्नम् । ब्रह्मणा ।

दैव्येन । विश्वे । देवा । पुष्करे । त्वा । अददन्त ॥ ११ ॥

उतापिच हे वसिष्ठ मैत्रावरुण मित्रावरुणयोः पुत्रोसि हे ब्रह्मन् वसिष्ठ उर्वश्याअप्सर-  
सोमनसोममार्य पुत्रःस्यादिति ईदशात्संकल्पात् द्रप्सं रेतोमित्रावरुणयोरुर्वशीदर्शनात् स्कन्मना-  
सीत् तस्मादधिजातोसि । तथा च वक्ष्यते सवेहजातावित्पृचि । एवं जात त्वा त्वां दैव्येन देवसं-  
न्धिना ब्रह्मणा वेदराशिना अहंभुवा युक्त पुष्करे विश्वेदेवा अददन्तअधारयंत । तथा  
चादितोर्मित्रावरुणो जज्ञाते इति प्रकृत्य पठ्यते-तयोरदित्ययोः सवेहंष्ट्राप्सरसमुर्वशी । रेतश्च-  
स्कंदतत्कुंभेन्यपतद्वासतीवरे ॥ १ ॥ तेनैवतुमुहूर्तेन वीर्यवंतौतपस्विनौ । अगस्त्यश्चवसिष्ठश्च-  
तत्रर्षीसंबभूवतुः ॥ २ ॥ बहुधापतिर्तं रेतः कलशेचजलेस्थले । स्थलेवसिष्ठस्तुमुनिः संभूतऋषि-  
सत्तमः ॥ ३ ॥ कुंभेत्वगस्त्यः संभूतो जलेमत्स्योमहायुतिः । उदियायतवोगस्त्यः शम्भामात्रो-  
महावपाः ॥ ४ ॥ मानेनसंमितोयस्मात्समान्मान्यद्दहोच्यते । यद्वा कुंभादधिजातः कुंभेना-  
पिहिमीपते ॥ ५ ॥ कुंभइत्यभिधानंच परिमाणंचलदयते । तवोप्सुगृप्तमाणासु वसिष्ठः पुष्करे-  
स्तियतः ॥ ६ ॥ सर्ववःपुष्करेतंहि विश्वेदेवाअधारयन्ति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

समंकेत उभयस्य प्रविहान्तसहस्रदान उत्तवासदानः ।

यमेन तत्परिधिं वयिष्यन्नप्सरसः परिजज्ञे वसिष्ठः ॥ १२ ॥

सः । प्रदकेतः । उभयस्य । प्रद्विहान् । सहस्रदानः । उत ।

वा । सदानः । यमेन । तत्तम् । परिधिम् । वयिष्यन् ।

अप्सरसः । परि । जज्ञे । वसिष्ठः ॥ १२ ॥

सः वसिष्ठः प्रकृतः प्रकृतज्ञानः उभयस्य उभयं दिवं च पृथिवीं च विद्वान् प्रकर्षणं जानन् सहस्रदानो भवत् किमनेन सहस्रदानइति विशेषेण उत वा अपि वा सदानः सर्वदान-सहितएवाभवत् । किं च वसिष्ठोऽयमेनकारणात्मना सर्वनिर्घन्ना तत् विस्तृतं परिधिं वस्त्रं परिधिरित्यनेन संतारप्रवाहो विवक्षितः तं वपिप्यन् अप्तरसः उर्वश्याः परीनिपंचम्यथानुवादः पञ्जे-जातः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

सुत्रेहजाताविपितानमोभिःकुम्भेरेतःसिपिचतुःसमानम् ।  
ततोह्रमानउदिषायमध्यात्ततोजातमृषिमाहुर्वसिष्ठम् ॥ १३ ॥  
सुत्रे । ह । जातौ । इपिता । नर्मःइभिः । कुम्भे । रेतः ।  
सिसिचतुः । समानम् । ततः । ह । मानः । उत । इयायु ।  
मध्यात् । ततः । जातम् । ऋषिम् । आहुः । वसिष्ठम् ॥ १३ ॥

सत्रे बहुकवृके यामे हेतिपूरणः जातौ दीक्षितौ मित्रावरुणौ इपिताध्येपितौ स्वयमन्यै-  
र्जनैर्नमोभिः स्तुतिभिः कुंभेवासतीघरे कलशे समानमेकदैव रेतः सिपिचतुः अंसिचवां ततोवा-  
सतीरराव कुंभात् मध्यादास्यस्योमानः शमीमषाणउदिषाय पादुर्घुषुव ततएव कुंभाद्दसिष्ठमप्यृ-  
षिजातमाहुः हेतिपूरणः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उक्थमृतंसाममृतंविभर्तिघावाणंविभ्रत्प्रवंदात्यये ।  
उपैनमाध्वंसुमनस्यमानाआवोगच्छातिप्रतृदोवसिष्ठः ॥१४॥२४॥  
उक्थइमृतम् । सामइमृतम् । विभर्ति । घावाणम् । विभ्रत् ।  
प्र । वदाति । अये । उप । एनम् । आध्वम् । सुमनस्यमानाः ।  
आ । वः । गच्छाति । प्रतृदुः । वसिष्ठः ॥ १४ ॥ २४ ॥

हे प्रतृदुः प्रतृदइति वृत्तवएवाभिधीयन्ते नामान्तरेण वोपुष्पात् वसिष्ठआगच्छति आ-  
गच्छति एनं वसिष्ठं सुमनस्यमानाः सुमनसःसन्त उपाध्वं उपविष्टत आगतश्चासौवसिष्ठोऽयमे

अग्रे पुरोहितोत्रलासन् उक्थभृतं शस्त्राणां संभकारं विभर्ति सामभृतं उद्गातारं विभर्ति आवा-  
णमभिपवणं विभ्रत् विभ्रतं अध्वर्युं च विभर्ति प्रवदाति यत्ते यत्प्रवदितव्यं भ्रेपादिनिमित्ते कर्त-  
व्यमस्ति तदपि वदतीति वृत्सून् प्रतीन्द्रोत्रवीति ॥ १४ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

॥ इति सप्तमे मंडले द्वितीयोनुवाकः ॥ २ ॥

तृतीयेनुवाके द्वाविंशतिस्तृकानि तत्रप्रशुक्तेति पंचविंशत्पृचं प्रथमं सूक्तं अत्रेयमनुक्रम-  
णिका—प्रशुक्ता पंचाधिका वैश्वदेवं हायाएकविंशतिर्द्विपदा अज्ञामहेरर्धं उततरोहिर्बुध्पायेति।  
वसिष्ठऋषिः आद्याएकविंशतिर्द्विपदा विंशत्यक्षराविराजः द्वाविंशाद्याध्वत्सस्त्रिष्टुभः विश्वेदेवा-  
देवता। व्यूह्नेदशरात्रे चतुर्थेहनि वैश्वदेवशस्त्रे सूक्तं वैश्वदेवनिविद्धानं सूत्रितंच—प्रशुक्तेति  
वैश्वदेवमिति। षोडशनि आधूर्ध्वस्माइति द्विपदाइति। महाव्रतेष्येषा द्विपदा तथैवपंचमारण्य-  
केसूत्रितं—आधूर्ध्वस्माइत्येका सूददोहा इति।

तत्र प्रथमा—

प्रशुक्तेर्देवीर्मनीपाअस्मत्सुतर्ष्टोरथोनवाजी ॥ १ ॥

प्र। शुक्ता। एतु। देवी। मनीपा। अस्मत्। सुतर्ष्टः। रथः। न। वाजी ॥१॥  
शुक्ता देवा देवी सर्वेषां कामानां प्रदात्री मनीपा स्तुविरस्मदस्मत्तोस्मिन्सूक्ते स्तोष्य-  
माणान् देवान् वाजी वेगवान् सुतर्ष्टः सुसंस्कृतोरथोन रथइव प्रेतु गच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विदुःपृथिव्यादिवोजनित्रंशृण्वन्त्यापोअधक्षरन्तीः ॥ २ ॥

विदुः। पृथिव्याः। दिवः। जनित्रम्। शृण्वन्ति। आपः। अधं। क्षरन्तीः॥२॥  
अस्यामृव्यापः स्तूपन्ते क्षरन्तीः क्षरन्त्यवापोदिवः पृथिव्याश्च उभयोरपिलोकयोरित्यर्थः  
जनित्रमुत्पत्तिं विदुर्जानन्ति अधापिच शृण्वन्ति स्तोत्राणीति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आपश्चिदस्मैपिन्वन्तपृथ्वीवृत्रेपुशूरांसंस्तउग्राः ॥ ३ ॥

आपः। चित्। अस्मै। पिन्वन्त। पृथ्वीः।

वृत्रेपुं। शूराः। संस्तन्ते। उग्राः ॥ ३ ॥

इन्द्रोस्मिन्हृचे स्तूयते पृथ्वीः पृथ्व्यः पथमाना आपश्चिदापोप्यस्माइन्द्राय पिबन्त प्याय-  
न्ते वृत्रेपुपद्मवेषु सत्समाजहूर्णांस्तेजस्विनोवा शूरापोद्धारोपि मंसन्ते इममेयेन्द्रंस्तुपन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आधूर्ष्वस्मैदधाताश्वानिन्द्रोनवृञ्जीहिरण्यवाहुः ॥ ४ ॥

आ । धूःऽसु । अस्मै । दधात । अश्वान् ।

इन्द्रः । न । वृञ्जी । हिरण्यवाहुः ॥ ४ ॥

अस्मै षष्ठ्यर्थेचतुर्थी अस्मेन्द्रस्यागमनायाश्वान् धूर्षुं रथस्य आदधात इन्द्रोन नेतिचा-  
र्थे इन्द्रः वृञ्जी वृजवान् हिरण्यवाहुः हिरण्यहस्तश्च भ्रजति। षोडशिशिशस्यमानत्वादस्याऐन्द्रत्वं  
गम्यते आधूर्ष्वस्माइत्यत्रास्माइत्यस्य पदस्यानुदात्तत्वं पूर्वस्यामिन्द्रस्य प्रकृतत्वात् अतएव पूर्वा-  
प्यैन्द्रीति विज्ञायेत पूर्वस्यामप्रयुचि अस्माइत्यवानुदात्तत्वं अल्पीयोर्थतरमनुदात्तमिति । तथाच  
यास्कः—अस्मेतिचोदात्तं प्रथमादेशेनुदात्तमन्वादेशेतीवार्थतरमनुदात्तमल्पीयोर्थतरमनुदात्त-  
मिति । अल्पीयस्त्वं चेदंशाब्दप्रवृत्तिनिमित्तस्य संनिधानस्य दूरस्थत्वेनेत्यवगन्तव्यम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अभिप्रस्थानाह्वययज्ञंयातेवपत्मन्त्मनांहिनोत ॥ ५ ॥

अभि । प्र । स्थात । अहंऽइव । यज्ञम् ।

याताऽइव । पत्मन् । त्मनां । हिनोत ॥ ५ ॥

यज्ञस्तुतिरियं हे जनाः यज्ञमभिप्रस्थात अभिक्रमत अहेवेतिपूरणौ अपि च पत्मन् पत्म-  
नि यज्ञमार्गं त्मना स्वयमेव यातेव गन्तेव हिनोत गच्छत । हिगवावितिघातुः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

त्मनांसमत्सुहिनोतयज्ञं दधातकेतुंजनायवीरम् ॥ ६ ॥

त्मनां । समत्सु । हिनोत । यज्ञम् ।

दधात । केतुम् । जनाय । वीरम् ॥ ६ ॥

उक्तस्यैवविवरणमत्र हे मदीयाजनाः समत्सु संग्रामेषु त्वना स्वयमेव हिनोत गच्छत अ-  
पिच केतुं प्रज्ञापकं वीरं पापानां वारयित्वां नाशकमित्यर्थः यज्ञं जनाय लोकाय तद्रक्षार्थमि-  
त्यर्थः दधात विधत्त ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

उदस्य शुष्माद्भानुर्नार्तिविभार्तिभारंपृथिवीनभूमं ॥ ७ ॥

उत् । अस्य । शुष्मात् । भानुः । न । आर्ति ।

विभार्ति । भारम् । पृथिवी । न । भूमं ॥ ७ ॥

अस्य यज्ञस्य शुष्माद्भानुः सूर्यउदारो उद्गच्छति भूम भूतानि पृथिवीन पृथिवीव  
भारं लोकस्वार्थं यज्ञोविभार्ति चन पूरणः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

ह्यामिदेवाँअयातुरग्नेसाधञ्जृतेनधियँदधामि ॥ ८ ॥

ह्यामि । देवान् । अयातुः । अग्ने । साधन् ।

जृतेन । धियम् । दधामि ॥ ८ ॥

अस्मिंस्तृचे देवाः स्तूयन्ते—हे अग्ने अयातुराहंसादिनियमयुक्तेन ऋतेन यज्ञेन साधन् का-  
मान् साधयन् देवान् ह्यामि अपि च धियं देवानां परिचरणात्मकं कर्म दधामि करोमीत्यर्थः ॥८

अथ नवमी—

अग्निवोदेवीँधियँदधिध्वंप्रवोदेवत्रावाचंरुणुध्वम् ॥ ९ ॥

अग्नि । वः । देवीम् । धियम् । दधिध्वम् ।

प्र । वः । देवत्रा । वाचम् । रुणुध्वम् ॥ ९ ॥

हे जनावोयूयं अग्नि देवानुद्दिश्य देवीं दीतां धियं कर्म दधिध्वं विधत्तं । अपि च  
वोपूयं देवत्रा देवेषु वाचं स्तुतिरूपां मरुणुध्वं प्रकर्मण कुरुध्वं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आचंष्टआसांपाथोँनदीनांवरुणउग्रःसहस्रंक्षः ॥ १० ॥ २५ ॥

आ । चष्टे । आसाम् । पाथः । नदीनाम् ।

वरुणः । उग्रः । सहस्रंक्षः ॥ १० ॥ २५ ॥

सहस्रक्षः बहुचक्षुः वरुणः आतां नदीनां पाथोजलमाचष्टेतिपश्यति क्रीडशोवरुणः  
उग्रः उद्गर्जो जस्वी वा ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथैकादशी-

राजांराष्ट्राणांपेशोन्दीनामनुत्तमस्मैक्षत्रंविश्वार्धु ॥ ११ ॥

राजां । राष्ट्राणांम् । पेशाः । नदीनाम् । अनुत्तम् ।

अस्मै । क्षत्रम् । विश्वः आयु ॥ ११ ॥

राष्ट्रानां राष्ट्रानां णत्वाभावश्छान्दसः ईश्वराणामपि वरुणो राजा ईश्वरो भवति नदीनां पेशोरूपं रूपकृदपि भवतीत्यर्थः अस्मै पृष्ठार्थंचतुर्थी अस्य वरुणस्य क्षत्रं बलं अनुत्तं अन्यैरनाधितं विश्वायु सर्वतोगन्तु भवतीति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अविष्टोअस्मान्विश्वांसुविश्वद्युंरुणोत्शंसंनिनिस्तोः ॥ १२ ॥

अविष्टो इति । अस्मान् । विश्वांसु । विश्वु । अद्युम् ।

रुणोत् । शंसम् । निनिस्तोः ॥ १२ ॥

अयं दृचोदैवः हे देवाः अस्मान् विश्वायु सर्वासु विश्वु मजासु । अविष्ट उदिति समुदितमविष्टोइति । अविष्ट रक्षत शंसं निनिस्तोः निन्दितुमिच्छतः शत्रोः अद्युं अदीर्घं रुणोत् कुरुत च ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

व्येतुद्विद्युद्विषामशेवायुयोतविष्वग्रपस्तनूनाम् ॥ १३ ॥

वि । एतु । द्विद्युत् । द्विषाम् । अशेवा । युयोतं ।

विष्वक् । रपः । तनूनाम् ॥ १३ ॥

द्विषां शत्रूणां द्विद्युदायुधमशेवा अद्युत्करो विष्वक् सर्वतोव्येतु अपगच्छतु तनूनामंगानां रपः पार्षं हे देवाः युयोत अस्मत्तः पृथक्कुरुत ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अवीन्त्रोअग्निर्हव्यान्मोभिःप्रेष्टोअस्माअधायिस्तोमः ॥ १४ ॥

अवीन् । नः । अग्निः । हव्यः अत् । नमःऽभिः ।

प्रेष्टः । अस्मै । अधायि । स्तोमः ॥ १४ ॥

हव्यात् हव्यानामत्ताग्निः नमोभिरस्मदीयेर्नमस्कारैः प्रेष्टः पियतमः सत् नोस्मान् अवीन् रक्षतु । अस्मैअग्नये स्तोमः स्तोत्रमधायि अस्माभिर्व्यधायि ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

स्रजूर्देवोभिर्गुपांनपातंसखापंकुध्वंशिवोनोअस्तु ॥ १५ ॥

स्रजुः । देवोभिः । अपाम् । नपांतम् । सखायम् ।

कुध्वम् । शिवः । नः । अस्तु ॥ १५ ॥

हे स्तोत्रः अपामुदकानां नपांतं पुत्रमग्निं सतुः नपादित्यपत्यनामसु पाठाव देवोभिर्देवैः सजुः सह सखायं मित्रं स्तुतिभिः कुध्वं कुरुध्वं । सखापांनपाव नोस्मभ्यं शिवः सुखकरोस्तुभवतु ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

अञ्जामुकथैरहिं गृणीपे बुध्ने नदीनां रजं सूपीदन् ॥ १६ ॥

अप्स्रजाम् । उक्थैः । अहिम् । गृणीपे । बुध्ने ।

नदीनाम् । रजःसु । सीदन् ॥ १६ ॥

अहिं मेघानां हन्तारं नदीनामुदकानां बुध्ने स्थाने बुध्नमन्तरिक्षं बद्धा अस्मिन् धृता अपा-  
इतिव्युत्पत्तेः तस्मिन् रजःसु उदकेषु सीदन् सीदन्तं अजां अप्स्रुजातं इममग्निं उक्थैः स्तोत्रैः  
गृणीपे । तथाचयास्कः—बुध्ननदीनां रजसु उदकेषु सीदन् बुध्नमन्तरिक्षं बद्धा अस्मिन् धृता आ-  
पदतीति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

मानोहिर्बुध्नोरिपे धान्मायज्ञोअस्यस्त्रिधत्तयोः ॥ १७ ॥

मा । नः । अहिः । बुध्नयः । रिपे । धात् । मा । यज्ञः ।

अस्य । स्त्रिधत् । ऋत्स्योः ॥ १७ ॥

अहिर्बुध्नयः बुध्नन्तरिक्षे भवोबुध्नयः अहिश्चासौ बुध्नश्चेत्यहिर्बुध्नोभिः नोस्मान् रिपे हिंस-  
काम माध्वाव माददातु अस्य ऋतायोर्यज्ञकामस्य यजमानस्य यज्ञोमा च त्रिधत् नक्षीयेत य-  
द्वा अस्याहिर्बुध्नस्य इममहिर्बुध्नमुद्दिश्य ऋतायोर्यज्ञकामस्य योयज्ञः सनक्षीयेतेत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

उतनं एपुनृपुश्रवोधुः परायेयन्तु शर्धन्तो अर्यः ॥ १८ ॥

उत । नः । एपु । चर्षु । श्रवः । धुः । प्र । राये । यन्तु ।

शर्धन्तो अर्यः ॥ १८ ॥



अयं हृचोदैवोमारुतोवा उतापिच नोस्मदीयेषु एषु नृषु पुरुषेषु श्रवोत्तं धुदैवामैरुतोवा धारयन्तु । रापि धनार्थं शर्धन्तः उस्तहमानाः प्रीयमाणवा अर्यः अरयः प्रयन्तु प्रगच्छन्तु त्रि-  
यन्त्वामित्यर्थः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

तर्पन्ति शत्रुं स्वर्णभूमां महासेनासो अमेभिरेषाम् ॥ १९ ॥

तर्पन्ति । शत्रुम् । स्वः । न । भूमं । महासेनासः ।

अमेभिः । एषाम् ॥ १९ ॥

महासेनासोमहासेनाराजानः एषां मरुतां देवानां वा अमेभिर्वंशैः भूमा भुवनानि स्वर्ण  
आदित्यइय शुक्रं स्वकीयं तर्पन्ति वाधन्ते महान्दोषि राजानः अमेर्वंशैः शत्रून् वाधन्ते तानि  
वशानि देवानामेवेत्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

आयन्तः पत्नीर्गमन्त्यच्छात्वष्टां सुपाणिर्दधातु वीरान् ॥ २० ॥ २६ ॥

आ । यत् । नृः । पत्नीः । गमन्ति । अच्छं । त्वष्टां ।

सुपाणिः । दधातु । वीरान् ॥ २० ॥ २६ ॥

अस्यां देवपत्न्यः त्वष्टा च देवता यद्यदा पत्नीर्देवानां पत्न्यो नोस्मानच्छान्त्यागमन्ति आग-  
च्छन्ति तदा सुपाणिः शोभनहस्तः त्वष्टा देवो वीरान् पुत्रान् दधातु अस्मभ्यं ददातु ॥ २० ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये षड्विंशो वर्गः ॥ २६ ॥

अथैकविंशी—

प्रतिनः स्तोमन्त्वष्टां जुपेत स्यादस्मे अरमतिर्वसुधुः ॥ २१ ॥

प्रति । नृः । स्तोमम् । त्वष्टां । जुपेत । स्यात् । अरमतिः ।

अस्मे इति । अरमतिः । वसुधुः ॥ २१ ॥

नोस्माकं स्तोमं स्तोत्रं त्वष्टा प्रतिजुषेत् प्रतिसेवेत् । अपि च अरमतिः पर्याप्तबुद्धिः सर्व-  
विषयव्यापिबुद्धिर्वा त्वष्टा अस्मे अस्मदर्थं वसुयुः धनकामः स्यात् भूपात् ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

वानोरासन्वातिपाचोवसून्यारोदसीवरुणानीशृणोतु ।  
वरुन्त्रीभिःसुशरणो नो अस्तु त्वष्टा सुदन्नो विदधातुरार्यः ॥ २२ ॥

ता । नः । रासन् । रातिइसाचः । वसूनि । आ ।

रोदसी इति । वरुणानी । शृणोतु ।

वरुन्त्रीभिः । सुइशरणः । नः । अस्तु । त्वष्टा । सुइदन्नः ।

वि । दधातु । रार्यः । २२ ॥

ता यान्यस्माकमभीष्टानि तानि वसूनि धनानि रातिपाचो दानसमवेता देवपत्न्यो नोस्-  
म्यं रासन् प्रयच्छन्तु । अपि च वरुणानी वरुणस्य पत्नी आशृणोत्वस्मदीयं स्तोत्रमभिशृणो-  
तु । रोदसी यावापृथिव्यौ चाभिशृणुतां । सुदन्नः कल्पानदानः त्वष्टा च वरुन्त्रीभिरुपद्रवानां वार-  
यित्रीभिर्देवपत्नीभिः सह नोस्मम्यं सुशरणः सुशरणपदोस्तु रापोधनानि च विदधातु ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

तन्नोरायपर्वतास्तन्न आपस्तद्रातिपाचोपधीरुतथौ ।  
वन्स्पतिभिःपृथिवीसजोपाउभे रोदसीपरिपासतोनः ॥ २३ ॥

तत् । नः । रार्यः । पर्वताः । तत् । नः । आपः । तत् । रातिइसाचः ।

ओपधीः । उत । थौः । वन्स्पतिभिः । पृथिवी । सइजोपाः ।

उभेइति । रोदसी इति । परि । पासतः । नः ॥ २३ ॥

नोस्माकं तदित्यव्ययः ता रापोधनानि पर्वताः परिपान्तु नोस्माकं तत् ता रायः आपश्च  
परिपान्तु सद्रातिपाचोदानसहितदेवपत्न्यश्च परिपान्तु ओपधीरोपधयश्च तत्परिपान्तु उताविच  
द्यौस्तत्परिपान्तु धनस्पतिभिः राजोपाः राहिता पृथिव्यन्तरिक्षं च तत्परिपान्तु आपः पृथिवीत्य-  
न्तरिक्षनामसु पाठात् नोस्माकं तद्भेरोदसी यावापृथिव्यावपि परिपासतः परिपक्षतां ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अनुतदुर्वीरोदसीजिहातामनुद्युक्षोवरुणइन्द्रसखा ।

अनुविश्वेमरुतोयेसहासोरायःस्यामधरुणंधियध्यै ॥ २४ ॥

अनु । तत् । उर्वीदिति । रोदसीदिति । जिहाताम् । अनु । युक्षः ।

वरुणः । इन्द्रसखा । अनु । विश्वे । मरुतः । ये ।

सहासः । रायः । स्याम् । धरुणम् । धियध्यै ॥ २४ ॥

तद्वक्ष्यमाणमुर्वी विस्तीर्णे रोदसी घावापृथिव्यावनुजिहातां अनुगच्छताम् अनुमन्येता-  
मित्यर्थः युक्षोदीतेर्निवासभूतः इन्द्रसखा इन्द्रसखः इन्द्रः सखा यस्येति बहुव्रीहिः वरुणश्च द-  
दनुजिहातां द्विवचनान्तस्यैकवचनान्ततया विपरिणामः । येसहासः शत्रूणामभिन्नवितारस्ते म-  
रुतोर्वितदनुजिहातां अत्र बहुवचनान्ततया विपरिणामः । यदनुमन्तव्यं तदाह-धियध्ये धरणीयं  
धारयितुं रायोधनस्य धरुणं धाम स्थानं वयं स्याम भवेमेति ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

तन्नइन्द्रोवरुणोमित्रोअग्निरापओपधीर्वनिनोजुपन्त ।

शर्मन्त्स्याममरुतामुपस्थेयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥२५॥ २७ ॥

तत् । नः । इन्द्रः । वरुणः । मित्रः । अग्निः । आपः । ओपधीः ।

वनिनः । जुपन्त । शर्मन् । स्याम् । मरुताम् । उपस्थे ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ २५ ॥ २७ ॥

नोस्मभ्यं तदिदं स्तोत्रमिन्द्रोवरुणश्च मित्रश्चाग्निश्चापश्चोपधीरोपचयश्च वनिनोवृक्षाश्च जु-  
पन्त जुपन्तां सेवन्तां । वयं न मरुतामुपस्थे उपस्थाने वर्तमानाः शर्मन् शर्मणि सुखे गृहे वा  
स्याम भवेम सिद्धमन्यत् ॥ २५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये सप्तविंशोऽष्टकः ॥२७ ॥

शंनइन्द्रामीति पंचदशर्चं द्वितीयं सूक्तं अधेयमनुक्रमणिका-शंनः पंचोना शान्तिरिति ।  
वसिष्ठऋषिः त्रिष्टुप्छन्दः वैश्वदेवंहेत्युक्त्वादिदमपि वैश्वदेवं । महानाम्नीमते एतत्सूक्तंजप्यं  
तथाचस्त्रिवं-भद्रंकरेभिःशृणुयामदेवाः शंनइन्द्रामीभवतामवोभिरिति एवमेतासु ।

तत्र प्रथमा—

शंनंइन्द्राधीभवेतामवीभिःशंनइन्द्रावरुणारातहृव्या ।  
 शमिन्द्रासोमासुवितायशंयोःशंनइन्द्रापूपणावाजंसातौ ॥ १ ॥  
 शम् । नः । इन्द्राग्नी इति । भवताम् । अवःऽग्निः । शम् । नः ।  
 इन्द्रावरुणा । रातहृव्या । शम् । इन्द्रासोमा । सुविताय । शम् ।  
 योः । शम् । नः । इन्द्रापूपणा । वाजंसातौ ॥ १ ॥

नोस्माकमस्मभ्यं वा इन्द्राग्नी अवोभीरक्षणेः शंशांत्यै भवतां । राहृतव्या रातहृव्यौ यजमानैर्दत्तहविष्काविन्द्रावरुणेन्द्रावरुणावपि नोस्मभ्यं शंशांत्यै भवतां । इन्द्रासोमा इन्द्रासोमावपि नः शं शांत्यै सुविताय कल्याणाय च भवतां शं शांत्यै सुखाय च पुनरुक्तिरादरार्था अथवा शं शमनहेतुकं सुखं योः विषययोगनिमित्तं सुखमित्यपुनरुक्तिः । इन्द्रापूपणा इन्द्रापूपणावपि वाजसातौ युद्धे अन्नलाभे निमित्ते वा नः शं शांत्यै भवतामित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शंनोभगःशमुंनःशंसोअस्तुशंनःपुरंधिःशमुंसन्तुरायः ।  
 शंनःसत्यस्यसुयमस्यशंसःशंनोअर्यमापुरुजातोअस्तु ॥ २ ॥  
 शम् । नः । भगः । शम् । ऊँ इति । नः । शंसः । अस्तु ।  
 शम् । नः । पुरंमूढधिः । शम् । ऊँ इति । सन्तु । रायः । शम् । नः ।  
 सत्यस्य । सुयमस्य । शंसः । शम् । नः । अर्यमा । पुरुजातः । अस्तु ॥ २ ॥

नोस्माकं शं शांत्यै भगोदेवोस्तु भवतु नोस्माकं शमु शांत्यै एव शंसोराशंसोस्तु भवतु नोस्माकं शं शांत्यै पुरंधिर्वहुधीरप्यस्तु राघोधनान्यपिशमु शांत्यै एव सन्तु नोस्माकं सुयमस्य शोभनयमयुक्तस्य सत्यस्य शंसोवचनमपि शमस्तु नोस्माकं शं शांत्यै पुरुजातोब्रह्मादुर्भावोर्यमादेवोप्यस्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

शंनोधाताशमुधर्तानोअस्तुशंनंउरुचीभंयतुस्वधाग्निः ।  
 शंरोदंसीदहतीशंनोअद्रिःशंनोदेवानांसुहवानिसन्तु ॥ ३ ॥

शम् । नः । धाता । शम् । ऊँ इति । धृता । नः । अस्तु । शम् ।  
 नः । उरुची । शन्नतु । स्वधाभिः । शम् । रोदसी इति । बृहती इति ।  
 शम् । नः । अद्रिः । शम् । नः । देवानाम् । सुहृवानि । सन्तु ॥ ३ ॥

नोस्माकं शं शांत्ये धातादेवोस्तु नोस्माकं शम् शांत्ये एव विधत्तां पुण्यपापानां विधार-  
 पिता वरुणोदेवोऽप्यस्तु नोस्माकं शं शांत्ये उरुचीविवर्तगमनापृथिव्यपि स्वधाभिरर्कैः स-  
 हास्तु बृहतीमहृत्यौ रोदसी यावापृथिव्यावपि शं भवतां अद्रिः पर्वतोपि नोस्माकं शं शांत्ये  
 भवतु । शं शांत्ये नोस्माकं देवानां सुहृवानि सुदुतयः सन्तु भवन्तु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

शंनो अग्निज्योतिरनीको अस्तु शंनो मित्रावरुणा अश्विना शम् ।  
 शंनः सुकृतां सुकृतानि सन्तु शंन इपिरो अग्निवातु वार्तः ॥ ४ ॥

शम् । नः । अग्निः । ज्योतिः अनिकः । अस्तु । शम् । नः ।  
 मित्रावरुणौ । अश्विना । शम् । शम् । नः । सुकृतां । सुकृतानि ।  
 सन्तु । शम् । नः । इपिरः । अग्नि । वातु । वार्तः ॥ ४ ॥

ज्योतिरनीको ज्योतिर्भूतोऽग्निः नोस्माकं शं शांत्ये अस्तु भवतु मित्रावरुणा मित्रावरुणा-  
 वपि नोस्माकं शं शांत्ये भवतां अश्विना अश्विनावपि शं भवतां सुकृतां पुण्यकर्मणां पुण्य-  
 पापाणां सुकृतानि पुण्यकर्माणि अपि नोस्माकं शं शांत्ये सन्तु भवन्तु । इपिरो गमनशीलोऽपि  
 वातो वायुरपि नोस्माकं शं शांत्ये अग्निवातु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

शंनो द्यावापृथिवी पूर्वहृतौ शमन्तरिक्षं दृशयेनो अस्तु ।  
 शंनो ओषधी वृनिनो भवन्तु शंनो रजसस्पतिरस्तु जिष्णुः ॥ ५ ॥ २८ ॥

शम् । नः । द्यावापृथिवी इति । पूर्वहृतौ । शम् । अन्तरिक्षम् ।  
 दृशये । नः । अस्तु । शम् । नः । ओषधीः । वृनिनः । भवन्तु ।  
 शम् । नः । रजसः । पतिः । अस्तु । जिष्णुः ॥ ५ ॥ २८ ॥

नोस्माकं शं शांत्यै द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ पूर्वहूतौ प्रथमाह्वाने भवतां अन्तरिक्षम-  
पि नोस्माकं दृश्ये दर्शनाय शमस्तु नोस्माकं शंशांत्यै ओषधीरोषधयोपि भवन्तु वनिनोवृक्षा-  
श्च गं भवन्तु जिष्णुः जयशीलो रजसोलोकस्य पविरिन्द्रोपि नोस्माकं गं शांत्यै अस्तु ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीयेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ षष्ठी—

शंनोइन्द्रोवसुभिर्देवोअस्तुशमादित्येभिर्वरुणःसुशंसः ।  
शंनोरुद्रोरुद्रेभिर्जलापःशनस्त्वष्ट्राभिरिहृशृणोतु ॥ ६ ॥

शम् । नुः । इन्द्रः । वसुंभिः । देवः । अस्तु । शम् । आदित्येभिः ।  
वरुणः । सुशंसः । शम् । नुः । रुद्रः । रुद्रेभिः । जलापः । शम् ।  
नुः । त्वष्ट्रा । श्रिभिः । इह । शृणोतु ॥ ६ ॥

देवोद्योतनादिगुणयुक्तइन्द्रोवसुभिर्देवैः सार्धं नोस्माकं शंशांत्यै भवतु सुशंसः शो-  
भनस्तुतिर्वरुणोदेवः आदित्येभिः आदित्यैर्देवैः सार्धं शं शांत्यै अस्तु भवतु जलापः सुख-  
त्पोरुद्रोदुःखदावकोदेवः रुद्रेभिः रुद्रैः सार्धं शं शांत्यै नोस्माकं भवतु इहयज्ञे त्वष्टादेवः  
श्रिर्देवपत्नीभिः सार्धं नः शं शांत्यै भवतु इहयज्ञे नः स्तोत्रं शृणोतुच ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

शंनःसोमोभवतुब्रह्मशंनःशंनोघ्रावाणःशमुसन्तुयज्ञाः ।  
शंनःस्वरुणांमितयोभवन्तुशंनःप्रस्वःशम्वस्तुवेदिः ॥ ७ ॥

शम् । नुः । सोमः । भवतु । ब्रह्म । शम् । नुः । शम् । नुः । घ्रावाणः ।  
शम् । ॐ इति । सन्तु । यज्ञाः । शम् । नुः । स्वरुणाम् । मितयः ।  
भवन्तु । शम् । नुः । प्रस्वः । शम् । ॐ इति । अस्तु । वेदिः ॥ ७ ॥

नोस्माकं शं शांत्यै सोमोदेवत्वारुपः भवतु ब्रह्म स्तोत्रमपि नोस्माकं शं शांत्यै भवतु ग्रा-  
वाणोभिपवसावनभूताः पापाणाअपि नोस्माकं शं शांत्यै भवन्तु यज्ञाश्च नः शमु शांत्यै एव  
सन्तु स्वरुणां यूपानां मितयः उन्मानान्यपि नोस्माकं शं शांत्यै भवन्तु प्रस्वः ओषधयोपि  
नोस्माकं शं शांत्यै भवन्तु वेदिरपि नः शमु शांत्यै पवास्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

शंनःसूर्यउरुचक्षाउदेतुशंनश्चतस्रःप्रदिशोभवन्तु ।

शंनःपर्वताध्रुववयोभवन्तुशंनःसिन्धवःशमुसन्त्वापः ॥ ८ ॥

शम् । नः । सूर्यः । उरुचक्षाः । उत् । एतु । शम् । न । चतस्रः ।

प्रदिशाः । भवन्तु । शम् । न । पर्वताः । ध्रुवयः ।

भवन्तु । शम् । नः । सिन्धवः । शम् । ॐ इति । सन्तु । आपः ॥ ८ ॥

नोस्माकं शं शांत्यै सूर्यउरुचक्षाः विस्तीर्णतेजाः सन् उदेतु उदयं प्राप्सोतु । चतस्रः प्रदिशो-  
महादिशोपि नोस्माकं शं शांत्यै भवन्तु नोस्माकं शं शांत्यै पर्वताध्रुवयो ध्रुवाभवन्तु नोस्माकं  
शं शांत्यै सिन्धवो नद्योपि भवन्तु आपश्च नः शमु शांत्यै एव सन्तु ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

शंनोअदितिर्भवतुव्रतेभिःशंनोभवन्तुमरुतःस्वर्काः ।

शंनोविष्णुःशमुपूपानोअस्तुशंनोभवित्रंशम्वस्तुवायुः ॥ ९ ॥

शम् । नः । अदितिः । भवतु । व्रतेभिः । शम् । नः । भवन्तु । मरुतः ।

सुह्रजर्काः । शम् । नः । विष्णुः । शम् । ॐ इति । पूपा । नः । अस्तु ।

शम् । नः । भवित्रम् । शम् । ॐ इति । अस्तु । वायुः ॥ ९ ॥

अदितिर्देवी व्रतेभिर्व्रतेः कर्मभिः सार्धं नोस्माकं शं शांत्यै भवतु स्वर्काः शोभनस्तुतयो-  
मरुतोपि नोस्माकं शं शांत्यै सन्तु विष्णुः व्यापकः नोस्माकं शं शांत्यै अस्तु पूपादेवोपि नोस्मा-  
कं शमु शांत्यै एवास्तु भवित्रं भ्रुवनमन्तरिक्षं उदकंवा नोस्माकं शं शांत्यै अस्तु वायुरपि नः  
शमु शांत्यै एवास्तु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

शंनोदेवःसंवित्तात्रायमाणःशंनोभवन्तुपत्सोविमातीः ।

शंनःपर्जन्योभवतुप्रजाभ्यःशंनःक्षेत्रस्थपतिरस्तुशंभुः ॥१०॥२९॥

शम् । नः । देवः । सुविता । त्रायमाणः । शम् । नः । भवन्तु ।  
 उपसः । विद्भ्रातीः । शम् । नः । पर्जन्यः । भवन्तु । प्रद्विजाभ्यः ।  
 शम् । नः । क्षेत्रस्य । पतिः । अस्तु । शम्भुः ॥ १० ॥ २९ ॥

देवः क्रीडनादिगुणयुक्तः सविता त्रायमाणो रक्षन् नोस्माकं शं शान्तिं भवतु विभ्राती व्युञ्जत्य.उपसोपिनोस्माकंशं शान्तिं भवन्तु नोस्माकं प्रजाभ्यः पर्जन्योपि शं भवतु शंभुः सुख-  
 स्पभात्रपिता क्षेत्रस्य पतिर्नोस्माकं शं शान्तिं अस्तु ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथैकादशी-

शंनोद्विवाविश्वदेवाभवन्तुशंसरस्वतीसहधीमिरस्तु ।

शमन्निपाचःशमुरातिपाचःशंनोदिव्याःपार्थिवाःशंनोअप्याः ॥ ११ ॥

शम् । नः । देवाः । विश्वदेवाः । भवन्तु । शम् । सरस्वती । सह ।

धीमिः । अस्तु । शम् । अग्निःसाचं । शम् । ॐ इति । रातिःसाचंः ।

शम् । नः । दिव्याः । पार्थिवाः । शम् । नः । अप्याः ॥ ११ ॥

विश्वदेवा बहुस्तोत्रकोदेवाः नोस्माकं शं शान्तिं भवन्तु सरस्वतीच धीमिः स्तुतिभिः कर्म  
 भिर्वा सह नोस्माकं शं शान्तिं अस्तु अग्निपाचोयज्ञमभितः सेवमानाश्च नः शं शान्तिं भवन्तु  
 रातिपाचो दानं सेवमानाअपि शम् शान्तिं एव भवन्तु दिव्यादिविभवाश्च नोस्माकं शं शान्तिं  
 भवन्तु पार्थिवाः पृथिव्या संभूताश्च नः शं भवन्तु अप्या अप्सवन्तिरक्षिभवाश्च आकाशं आपद्-  
 त्वन्तरिक्षनामस्तु पाठाव नोस्माकं शं शान्तिं भवन्तु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

शंनं.सत्यस्यपतयोभवन्तुशंनोअर्वन्तु.शमंसन्तुगार्वः ।

शंनंऋभव.सुकृतं.सुहस्ताःशंनोभवन्तुपितरोहवेषु ॥ १२ ॥

शम् । नः । सत्यस्य । पतयः । भवन्तु । शम् । नः । अर्वन्तः । शम् ।

ॐ इति । सन्तु । गार्वः । शम् । नः । ऋभवः । सुकृतः । सुहस्ताः ।

शम् । नः । भवन्तु । पितरः । हवेषु ॥ १२ ॥



अथ पंचदशी-

ये देवानां यज्ञिया यज्ञियानां मनोर्यजत्रा अमृताऋतज्ञाः ।  
ते नो रासन्ता मुरुगायमद्ययुयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ १५ ॥ ३० ॥

ये । देवानाम् । यज्ञियाः । यज्ञियानाम् । मनोः । यजत्राः । ।  
अमृताः । ऋतज्ञाः । ते । नः । रासन्ताम् । उरुगायम् । अद्य ।  
युयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १५ ॥ ३० ॥

यज्ञियानां यजनीयानां देवानामपि यज्ञियायजनीया मनोः मजापतेश्च यजत्रायजनीया  
अमृता मरणरहिता ऋतज्ञाः सत्यज्ञा ये देवाः सन्ति ते सर्वे उरुगायं बहुकीर्तिं पुत्रमद्य नोस्मभ्यं  
रासंतां प्रयच्छन्तु प्रसिद्धएवोत्तमः पादः ॥ १५ ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दीनिवारयन् । पुमर्थांश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणा-  
चार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये पंचमाष्टके तृतीयोध्यायः समाप्तः ॥३॥

## ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥



यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेऽमोखिलं जगत् । निगमे तमहं वंदे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥  
 अथ पंचमाष्टके चतुर्थोऽध्याय आरभ्यते तत्र पठनुवाकात्मकस्य वासिष्ठस्य सप्तममंड-  
 लस्य तृतीयेनुवाके द्वाविंशतिसूक्तानि तत्र प्रब्रह्मेति नवचर्चं तृतीयं सूक्तं वासिष्ठस्यार्पणं त्रैष्टुभं  
 पूर्ववद्वैश्वदेवं अनुक्रान्तं च—प्रब्रह्मनवेति । विनियोगोऽैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

अम् प्रब्रह्मैतुसदनादृतस्युविरश्मिभिःससृजेसूर्योगाः ।  
 विसानुनापृथिवीसस्रउर्वापृथुप्रतीकमध्वेधेअग्निः ॥ १ ॥

प्र । ब्रह्म । एतु । सदनात् । ऋतस्यं । वि । रश्मिभिः ।  
 ससृजे । सूर्यः । गाः । वि । सानुना । पृथिवी । सस्रे ।  
 उर्वा । पृथु । प्रतीकम् । अधि । आ । ईधे । अग्निः ॥ १ ॥

ऋतस्य यज्ञस्य सदनात् स्थानात् देवयजनदेशात् ब्रह्म स्तोत्रं स्तुत्यात् सूर्यादीन् मैतु प्रकर्षेण  
 गच्छतु । किं तव ब्रह्मेति तदाह सूर्यः सर्वस्य मेरकः शोभनवीर्योवा देवः रश्मिभिरात्मीयैः किरणैः  
 गाः अपोवृष्ट्युदकानि विससृजे विसृजति विमुंचति प्रवर्षति । श्रूयतेहि—याभिरादित्यस्तपति  
 रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्योवर्षतीति । सृष्टिश्च भवति—आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्ततः प्रजाइति ।  
 अवर्षेदंशं माहात्म्यं सूर्यस्यैव विद्यते नान्यस्य चिदित्यनेन पादेन सूर्यः स्तूयते । अपिच पृथिवी  
 प्रथिताभूमिः सानुना समुच्छिद्येतेन पर्वतादिना उर्वा विस्तीर्णा सती विससे विसरति व्याप्नोति  
 तथा अग्निः पृथु विस्तीर्णं प्रतीकं पृथिव्या अवपथं देवयजनलक्षणं स्थानमधि अधिपरी अ-  
 नर्थाकाविति अधेः कर्मप्रवचनीयसंज्ञायां कर्मप्रवचनीययुक्तइतिसाम्यर्थे द्वितीया ईदृशो  
 स्थाने आईधे आदीप्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

इमांवांमित्रावरुणासुवृक्तिमिपुनकृण्वेअसुरानवीयः ।  
 इनोवामन्यःपदवीरदब्धोजनंचमित्रोयततिब्रुवाणः ॥ २ ॥  
 इमाम् । वाम् । मित्रावरुणा । सुवृक्तिम् । इपम् । न ।  
 कृण्वे । असुरा । नवीयः । इनः । वाम् । अन्यः । पदब्धीः ।  
 अदब्धः । जनम् । च । मित्रः । यतति । ब्रुवाणः ॥ २ ॥

हे असुरा असुरौ बलवन्तौ हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ वां युवाभ्यां इपं न हवीरूपम-  
 न्मिव नवीयो नवीयसीं इमामस्मदीयां पुरोवर्तिनीं सुवृक्तिं स्तुतिं कृण्वे अहं स्तोता करोमि ।  
 युवयोरन्यः अन्यतरः इनः मधुः अदब्धः शत्रुभिराहिंसितोवरुणः पदवीः पदस्य स्थानस्य  
 मजनपिता वरुणोहि धर्माधर्मयोर्धारापितेति पदवीरित्युच्यते । ब्रुवाणः अस्माभिः स्तूपमानो  
 मित्रश्च जनं सर्वं प्राणिजातं यतति यातपति प्रवर्तयति । तथाच श्रूयते-मित्रो जनान्यातय-  
 त्तिब्रुवाणर्इति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आवातस्यध्रजंतोरन्तइत्याअपीपयन्तधेनवोनसूदाः ।  
 महोदिवःसदनेजायमानोचिक्रददृपभःसस्मिन्नूर्धन् ॥ ३ ॥  
 आ । वातस्य । ध्रजंतः । रन्ते । इत्याः । अपीपयन्त । धेनवंः ।  
 न । सूदाः । महः । दिवः । सदने । जायमानः । अचिक्रदत् ।  
 वृपभः । सस्मिन् । ऊर्धन् ॥ ३ ॥

ध्रजतो गच्छतो वातस्य वायोः इत्याः गतयः आरन्ते अभितोरमन्ते तथा सूदाः सूदप्रेर-  
 णे इतिधातुः क्षीरस्य प्रेरयिष्यः धेनवो न नेतिचार्थे गावश्च अपीपयन्त प्यायन्ते पशन्ते । अपि  
 च महो महतः दिवो द्योतमानस्यादित्यस्य सदने स्थानेन्तरिक्षे जायमानः उत्पद्यमानः वृषभो-  
 वर्षणशीलः पर्जन्यः सस्मिन् ऊर्धन् सस्मिन्नन्तरिक्षे अचिक्रदत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

गिराय एता युनजद्द्वरीतु इन्द्रप्रिया सुरथांशूरधायू ।  
प्रथो मन्धुरिरिक्षतो मिनात्या सुक्रतुं मर्यमणं वदत्याम् ॥ ४ ॥

गिरा । यः । एता । युनजत् । हरी इति । ते । इन्द्र ।  
प्रिया । सुदरथा । शूर । धायू इति । प्र । यः । मन्धुम् । रिरिक्षतः ।  
मिनाति । आ । सुक्रतुम् । अर्यमणम् । वदत्याम् ॥ ४ ॥

अस्याः पूर्वोर्ध्वं इन्द्रस्तुतिः । अपरोर्यमणः स्तुतिः । हे शूर विक्रान्तेन्द्र तव प्रिया प्रियौ सुरथा सुदुरंहणौ धायू धारकौ एता एतौ हरी त्वदीयावश्वौ योजनः गिरास्तुतिरूपयावाचा युनजत् रथे युंज्यात् हे इन्द्र त्वमस्य यागमायाहीति शेषः योर्ध्वमा रिरिक्षतः हिंसितुमिच्छतः शत्रोः संबन्धिनं मन्धुं कोषं प्रमिनाति प्रकर्षेण हिनस्ति सुक्रतुं शोभनकर्माणं अर्यमणं आवृत्त्यां स्तुत्या आवर्तयामि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

यजन्ते अस्य सख्यं वर्यंश्च नमस्विनः स्वऋतस्य धामन् ।  
विपृक्षो वावधे नृभिस्तवान् इदं नमो रुद्राय प्रेष्ठम् ॥ ५ ॥ १ ॥

यजन्ते । अस्य । सख्यम् । वर्यः । च । नमस्विनः । स्वे ।  
ऋतस्यं । धामन् । वि । पृक्षः । वावधे । नृभिः ।  
स्तवानः । इदम् । नमः । रुद्राय । प्रेष्ठम् ॥ ५ ॥ १ ॥

अनया रुद्रः स्तूयते नमस्विनः हविलक्षणात्त्वन्तः स्वे स्वकीये ऋतस्य यज्ञस्य धामन् धामनि स्थाने स्वकीययज्ञगृहे स्थिता इत्यर्थः वयश्च गन्तारः कर्माणि कुर्वाणाः यजमानाः अस्य रुद्रस्य सख्यं सखित्वमुद्दिश्य यजन्ते पूजयन्तु नृभिः नेतृभिः स्तवानः स्तूपमानोरुद्रः पृक्षोर्ध्वं स्तोतृषु विवावधे विवध्नाति ददातीत्यर्थः प्रेष्ठं रुद्रस्य प्रियतमं इदं नमस्तस्मै रुद्राय मया क्रियते ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य चतुर्थेऽपथोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

आधत्साकंयशसौवावशानाःसरस्वतीसप्तथीसिन्धुमाता ।  
याःसुष्वयन्तसुदुघाःसुधाराअभिस्वेनपयसापीप्यानाः ॥ ६ ॥

आ । यत् । साकम् । यशसः । वावशानाः । सरस्वती ।  
सप्तथी । सिन्धुमाता । याः । सुष्वयन्त । सुदुघाः ।  
सुधाराः । अभि । स्वेन । पयसा । पीप्यानाः ॥ ६ ॥

यत् यासां गंगादीनां मध्ये सिन्धुमाता अपां मातृभूता सरस्वती एवदाख्यानदी सप्तथी सप्तमी भवति सुदुघाः कामान्दोग्धुं सुशक्याः सुधाराः शोभनधारोपेताश्च नद्यः सुष्वयन्त सुष्वयन्ते गतिकर्मैतत् प्रवहन्ति स्वेन स्वकीयेन पयसोदकेन अभि पीप्यानाः याश्चाभिवर्धयन्त्यः यशसौन्नवत्यः वावशाना कामयमानानद्यः साकं युगपदेव आगच्छन्तु आदित्युपसर्गस्य योग्यक्रियाध्याहारः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

उत्त्येनोमरुतोमन्दसानाधिर्यतोक्चवाजिनोवन्तु ।  
मानपरिरज्यदक्षराचरन्त्यर्षीरुधन्युज्यन्तेरार्यनः ॥ ७ ॥

उत् । त्ये । नः । मरुतः । मन्दसानाः । धिर्यम् । तोक्म् । च् ।  
वाजिनः । अवन्तु । मा । नः । परि । रज्यत् । अक्षरा । चरन्ती ।  
अर्षीरुधन् । युज्यम् । ते । र्यिम् । नः ॥ ७ ॥

उतापिच मन्दसानाः मोदमानाः वाजिनोवेगवन्तः त्ये ते मरुतो नोस्मदीयं धियं यज्ञारख्यं कर्म लोकं च अस्मदीयं पुत्रं च अबन्तु रक्षन्तु । अक्षरा व्याप्ता चरन्ती वाग्देवता च युज्यं नोस्मान्परित्यक्त्वा अस्मद्व्यतिरिक्तानन्यान् माख्यत् माद्राक्षीत् । ते पूर्वोक्तामरुतो वाक्च युक्तपि नोस्मदीयं रियं धनं अवीवृषन् वर्धयन्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

प्रवोमहीभ्रमर्तिरुणुध्वंप्रपूषणंविद्व्यंनवीरम् ।  
भगंधियोवितारंनोअस्याःसातौवाजंरातिपाचंपुरंन्धिम् ॥ ८ ॥

प्र । वः । महीम् । अरमतिम् । ऋणुध्वम् । प्र । पूषणम् ।  
विद्वथ्यम् । न । वीरम् । जगम् । धियः । अविदारम् । नः ।  
अस्याः । सातौ । वाजम् । रात्रिइसाचम् । पुरम्इधिम् ॥ ८ ॥

हे स्तोतारो वो यूयं अरमतिं उपरविरहितां महीं महतीं भूमिं प्रऋणुध्वं आह्वयत तथा विद्वथ्यं यज्ञार्हं वीरं न सपेषां भेरकं च पूषणं एतन्नामकं देवं प्रऋणुध्वं तथा अस्याधियः नोऽस्मदीयस्यास्यकर्मणः अविदारं रक्षितारं भगं देवं च आह्वयत अपि च सातौ अस्मदीये यज्ञे युद्धेवा वाजं ऋभूणामन्यतमं देवं आह्वयत कीदृशं वाजं रात्रिपाचं दानसेचकं पुरंधिं पुराणां धारयितारं ॥ ८ ॥

यज्ञपुच्छे अच्छायंवइतिचमसिनः स्वस्वंचमसमभिष्टशेषुः सूत्रितंच—अच्छायंवोमरुतः श्लोकएत्विति एतयाभिष्टशंतीति ।

तत्रैषा नवमी—

अच्छायंवोमरुतः श्लोकं एतच्छायिष्णुं निषिक्तपामवोभिः ।  
उत प्रजापैगृणते च धुर्धुयं पातस्वस्तिभिः सदा नः ॥ ९ ॥ २ ॥

अच्छ । यम् । वः । मरुतः । श्लोकः । एतु । अच्छ ।  
विष्णुम् । निषिक्तपामम् । अवःऽभिः । उत । प्रजापै ।  
गृणते । धुः । धुः । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ९ ॥ २ ॥

हे मरुतो वो युष्मान् अप्यं श्लोकः अस्मदीयमिदं स्तोत्रं अच्छैतु अभिमच्छतु निषिक्तपां निषिक्तस्य गभ्रस्य रक्षितारं यद्वा चमसे निषिक्तानां सोमानां पातारं अवोभिरस्मद्विपरक्ष-  
पैर्युक्तं विष्णुंच अस्मदीयं स्तोत्रमच्छैतु उतापिच मरुतोविष्णुश्च गृणते स्तुवते महं प्रजापै पुत्ररूपां प्रजां वयोन्वंच धुः अधुः दधतु । हे मरुतः हे विष्णो यूयं स्वस्विभिरविनाशैर्नोऽस्मान् सदा सर्वदा पात रक्षत ॥ ९ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे द्वितीयो वर्गः ॥ २ ॥

आवोवाहिष्ठत्यष्टर्चं चतुर्थं स्तुतं वसिष्ठस्यार्पणं त्रैष्टुभं वैश्वदेवं अनुक्रम्यतेच—आवोष्टा-  
विति । विनियोगोल्लेखिकः ।

तत्र प्रथमा—

आवोवाहिष्ठोवहतुस्तवध्यैरथोवाजाऋभुक्षणोअमृक्तः ।

अभिच्चिष्टैःसर्वनेपुसोमैर्मदेसुशिप्रामहभिःपृणध्वम् ॥ १ ॥

आ । वः । वाहिष्ठः । वहतु । स्तवध्यै । रथः । वाजाः ।

ऋभुक्षणः । अमृक्तः । अभि । चिष्टैः । सर्वनेपु ।

सोमैः । मदे । सुप्रामाः । महभिः । पृणध्वम् ॥ १ ॥

अनेन द्वेषेन ऋभवः स्तूयन्ते ऋभुक्षणः विस्तीर्णस्य तेजसोनिवासभूता हे वाजाः ऋ-  
भवः वाहिष्ठोवोद्भूतमः स्तवध्यै स्तोतुमर्हं अमृक्तः केनाप्यहिसितः युष्मदीयोरथः वो युष्मान्  
आवहतु आसमन्तात् अस्मदीयं यज्ञं प्रापयतु हेसुशिमाः शोभनहनवः यूयं तेन रथेनागत्य  
सर्वनेष्वस्मदीययज्ञेषु मदे मदनिमित्ते त्रिष्टुष्टैः क्षीरदधिसक्तुमिश्रैः महभिर्महद्भिः सोमैः अभि  
पृणध्वं युष्मदीयं जठरमभिपूरयत सरथः युष्मानावहत्विति पूर्वेषान्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यूयंहरत्नंमघवत्सुधत्थस्वदृशाऋभुक्षणोअमृक्तम् ।

संयज्ञेषुंस्वधावन्तःपिवध्वंविनोराधांसिमतिभिर्दयध्वम् ॥ २ ॥

यूयम् । ह । रत्नम् । मघवत्सु । धत्थ । स्वः । दृशाः । ऋभुक्षणः ।

अमृक्तम् । सम् । यज्ञेषुं । स्वधावन्तः । पिवध्वम् ।

वि । नः । राधांसि । मतिभिः । दयध्वम् ॥ २ ॥

हे ऋभुक्षणः हे ऋभव-स्वदृशाः स्वर्गं परयन्तोयूयं ह यूयमेव मघवत्सु हविर्दृशेणान्ववत्सु  
अस्मासु निमित्तेषु अष्टवं अहिसितं चोरादिभिर्नापहतमित्यर्थः रत्नं रमणीयं धत्थ धारयय  
तदन्तरं स्वधावन्तोवल्बन्तस्ते यूयं यज्ञेषु अस्मदीययज्ञेषु संपिबध्वं सम्यक् सोमं पिवत अपिच  
यूयं मतिभिर्धनहेतुभिः नोस्मभ्यं राधांसि धनानि विदयध्वं विशेषेणदत्त ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उवोचिथहिमघवन्देष्णमहोअर्त्तस्यवसुनोविभागे ।  
उभातेपूर्णावसुनागर्भस्तीनसूचृतानिप्रमतेवसुव्या ॥ ३ ॥

उवोचिथ । हि । मघवन् । देष्णम् । महः । अर्त्तस्य । वसुनः ।  
विद्भागे । उभा । ते । पूर्णा । वसुना । गर्भस्ती इति ।  
न । सूचृता । नि । प्रमते । वसुव्या ॥ ३ ॥

उवोचित्थेत्याद्याः पंचचंद्रदेवताकाः हे मघवन् धनवन्निन्द्र त्वं महोमहतः अर्भस्या-  
ल्पस्यच बहुनोधनस्य विभागे परिचरणानुकूलेदाननिमित्ते देष्णं धने उवोचिथहि सेवसेखलु  
उचतिःसेवाकर्मा तथा ते त्वदीयो उभा उभौ गर्भस्ती बाहू वसुना धनेन पूर्णा पूर्णो भवतः  
ते त्वदीयासूचृतावाक् वसुव्या वसुनि धनानि ननियमते ननियच्छति यद्वा वसुव्या बहुषु धने-  
षु साधुः सूचृतावाक् धनेन संपूर्णो त्वदीयो बाहू ननियच्छति नालंपदापयतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वमिन्द्रस्वयंशाऋभुक्षावाजोनसाधुरस्तमेष्ण्यर्का ।  
व्यंनुतेदाश्वंसःस्यामब्रह्मकृष्वन्तोहरिवोवसिष्ठाः ॥ ४ ॥

त्वम् । इन्द्र । स्वयंशाः । ऋभुक्षाः । वाजः । न ।  
साधुः । अस्तम् । एषि । ऋर्का । व्यम् । नु । ते । दाश्वंसः ।  
स्याम् । ब्रह्म । कृष्वन्तः । हरिष्वः । वसिष्ठाः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र स्वयंशाः अज्ञाधारणकीर्तिः ऋभुक्षाः ऋभुनिवासकः ऋभूणामीश्वरोवा त्वं सा-  
धुः साधकः वाजोन अक्षमिव ऋक्का ऋक्कणः स्तोतुः मम अस्तं गृहं एषि प्राप्नुहि नु अयं व-  
र्यं वसिष्ठाः एतत्संज्ञकान्नपयो हे हरिष्वः स्वकीयाश्वोपेतेन्द्र ते त्वदर्थं दाश्वंसः हविर्दक्षणात्वं  
दत्तवन्तः ब्रह्म स्तोत्रं कृष्वन्तः कुर्वन्तःसन्तः स्याम भवेम ॥ ४ ॥



अथ पंचमी—

सनितासिप्रवतोदाशुपेचिद्यामिविवेपोह्यश्वधीभिः ।

ववन्मानुतेयुज्यामिरुतीकृदानंइन्द्ररायआदशस्ये ॥ ५ ॥ ३ ॥

सनिता । असि । प्रध्वतः । दाशुपे । चित् । यामिः ।

विवेपः । हरिइअश्व । धीभिः । ववन्म । नु । ते । युज्यामिः ।

ऊती । कदा । नः । इन्द्र । रायः । आ । दशस्ये ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे ह्यश्व हरिनामकाश्वेन्द्रत्वं यामिधीभिः अस्मदीयाभिः स्तुतिभिः विवेपव्यामोपिसत्वं दाशुपेचिहृदिविद्वत्तववे यजमानायामि प्रवतः प्रवणस्य धनस्यसनितासि दावाभवसि अपिच हेइन्द्र त्वं नोस्मभ्यं कदा कस्मिन्काले रायो धनानि आदशस्येः प्रयच्छेः नु अद्य ते तव युज्यामिः योग्यामिः ऊती ऊतिभीरक्षाभिः ववन् त्वां संभजेम ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

वात्सपसीववेधसस्त्वेनःकृदानंइन्द्रवचंसोबुबोधः ।

अस्तंतात्याधियारयिसुवीरंपृक्षोनोअर्वाङ्गुहीतवाजी ॥ ६ ॥

वात्सयसिइव । वेधसः । त्वम् । नः । कदा । नः । इन्द्र ।

वचंसः । बुबोधः । अस्तंम् । तात्या । धिया । रयिम् ।

सुव्वीरंम् । पृक्षः । नः । अर्वा । नि । उहीत । वाजी ॥ ६ ॥

हे इन्द्र त्वं कदा कस्मिन्काले नोस्मदीयं वचसः वचोत्सं स्तोत्रं बुबोधः अवगच्छेः तथा सत्वं वेधसः स्वोतून नः अस्मान् वात्सयसीव इवेदानीमर्थे इदानीं स्वकीयस्थाने अवस्थापयसि किंच याजी बलवान् अर्वा वेगवान् त्वदीयोश्वः तात्या वनोतेरिदंत्सं संवत्तमा धिया अस्मत्पेरितया स्तुत्या हेतुभूतया सुवीरं शोभनपुत्रोदधं रयिं त्वदीयं धनं पृक्षोत्सं नोस्मदीयं अस्तं गृहं न्युहीत निवहेत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अभिषंद्देवीनिर्ऋतिश्चिदीशोनक्षन्तइन्द्रंशरदःसुपृक्षः ।

उपत्रिवन्धुर्जरदंष्टिभेत्यस्त्वेशंयंरूणवन्तमर्ताः ॥ ७ ॥

अभि । यम् । देवी । निःऽऋतिः । चित् । ईशे । नक्षन्ते ।

इन्द्रम् । शरदः । सुऽपृक्षः । उप । त्रिवन्धुः । जरदंष्टिम् ।

एति । अस्ववेशम् । यम् । रूणवन्त । मर्ताः ॥ ७ ॥

देवी घोतमाना निर्ऋतिश्चिद् भूमिरपि ईशे कृत्याथे केनप्रत्ययः ईशितव्या स्वभूतासवी यमिन्द्रं अभिनक्षते व्यामोवि सुपृक्षः शोभनाचैरुपेताः शरदः संवत्सराश्च यमिन्द्रं नक्षन्ते व्यामुवन्ति मर्ताः मरणधर्माणः स्तोतारोवयंयमिन्द्रं अस्ववेशं स्वकीयेस्थाने अनुपविशन्तं कृणवन्त कुर्वति त्रिवन्धुःत्रयाणां लोकानां बन्धकोविधारकः सइन्द्रःजरदंष्टिं जरज्जीर्णमष्टिरक्षानं यस्यवलस्य हेतुभूतं तद्वलं उपैति उपगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

आनोराधांसिमवितःस्त्वध्याआरायोयन्तुपर्वतस्यराती ।

सदानोदिव्यःपायुःसिपक्तुयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ८ ॥ ४ ॥

आ । नः । राधांसि । सवितरिति । स्त्वध्या । आ । रायः ।

यन्तु । पर्वतस्य । राती । सदा । नः । दिव्यः । पायुः ।

सिसक्तु । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ८ ॥ ४ ॥

हे सवितः सर्वस्यपेरक देव त्वव सकाशाव स्त्वध्या स्तोतुं योग्यानि राधांसि धनानि नोस्मान् आयन्तु आगच्छन्तु पर्वतस्य पर्वतइति कश्चिदिन्द्रस्य सखा एतत्संज्ञकस्य देवस्य रावौ दानेसति रायो धनानि अस्मान् आयन्तु पायुः सर्वस्य पालकोदिव्योदिविभवः सइन्द्रः सदा सर्वदा नोस्मान् सिपक्तु रक्षकत्वेनसेवतां अस्मिन् सूक्ते येप्रतिपादितादेवाः तेसर्वे यूयं नोस्मान् स्वस्तिभिः कल्याणेः सदा पात पालयत ॥ ८ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

उदुष्यदेवइत्यष्टर्चं पंचमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रैष्टुभं सवितृदेवताकं सप्तम्यष्टम्यो वाजि-  
देवताके भगमुभोवसइत्यर्धर्चो भगदेवत्यः सावित्रोवा यथाचानुक्रमणिका—उदुष्यसावित्रमंत्ये-  
वाजिन्यौभगमितिभागोवार्धर्चइति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

उदुष्यदेव.सविताययामहिरण्ययीममतिंयामशिंश्रेत् ।  
नूनंभगोहृद्योमानुपेभिर्विधोरत्नापुरुवसुर्दधाति ॥ १ ॥

उत् । ऊँ इति । स्यः । देवः । सविता । ययाम् । हिरण्ययीम् ।  
अमतिम् । याम् । अशिंश्रेत् । नूनम् । भगः । हृद्यः । मानुपेभिः ।  
वि । यः । रत्ना । पुरुषसुः । दधाति ॥ १ ॥

सविता सर्वस्यमेरकः स्यः सदेवः हिरण्ययीं सुवर्णमयीं यां अमतिं स्वनामेतद् रूपं प्र-  
भामित्यर्थः अशिंश्रेत् आश्रयति ताममतिं उद्ययाम उद्यच्छति उद्धमयति उद्विपद्पूरणः नूनम-  
द्य भगोभजनयोपः सविता मानुपेभिः मनुष्यैः स्तोत्रभिः हृद्योहवनीयः स्तोत्रव्योभवति पुरु-  
वसुः बहुधनोयोदेवः स्तोत्रपुरोस्ता रत्नानि रमणीयानि धनानि विदधाति करोति ससाविता  
देवः ताममतिं उद्ययामेति पूर्वेणसंबंधः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उद्वृतिष्ठसवितःश्रुध्यध्वंस्यहिरण्यपाणेप्रभृतौहृतस्यं ।  
द्व्युर्धीपृथ्वीममतिंसृजानआनृभ्योमर्तुभोजनंसुवान् ॥ २ ॥

उत् । ऊँ इति । तिष्ठ । सवितरिति । श्रुधि । अस्य । हिरण्यपाणे ।  
प्रभृतौ । ऋतस्यं । वि । उर्वाम् । पृथ्वीम् । अमतिम् ।  
सृजानः । आ । नृभ्यः । मर्तुभोजनम् । सुवानः ॥ २ ॥

हे सवितः सर्वस्य मेरयितर्देवं त्वं उत्तिष्ठ ऊर्ध्वगच्छ ततः हिरण्यपाणे हेसुवर्णहस्त त्वं अ-  
स्मदीप्सितप्रदानाय ऋतस्य यत्तस्य प्रभृतौ प्रणयने अस्य अस्मदीयमिदं स्तोत्रं श्रुधि शृणु उ-  
इतिपूरणः कीदृशस्तवं उर्वीं विस्तीर्णां पृथ्वीं प्रथितां अमतिं रूपं प्रभा विस्त्रजानोविस्त्रजन् नृ-  
भ्योनेष्टस्यः स्तोत्रस्यः मर्तुभोजनं मनुष्याणां भोगयोग्यं धनं आसुवानः मेरयन् एवंभूतस्त्वं  
इदं स्तोत्रं शृण्वितिसंबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अपिपुतःसवितादेवोअस्तुयमाचिद्विश्वेवसंवोगृणन्ति ।

सनःस्तोमान् नमस्यश्चनोधाद्विश्वेभिःपातुपायुभिर्निसूरीन् ॥ ३ ॥

अपि । स्तुतः । सविता । देवः । अस्तु । यम् । आ । चित् ।

विश्वे । वसंवः । गृणन्ति । सः । नः । स्तोमान् । नमस्यः । चनः ।

धात् । विश्वेभिः । पातु । पायुभिः । नि । सूरीन् ॥ ३ ॥

अपिच सवितादेवः अस्माभिः स्तुतोस्तु अस्मदीयाः स्तुतीः शृणोतिवार्थः विश्वे व-  
सवश्चिद् सर्वदेवा अपि यंसवितारं आगृणन्ति अभिष्टुवन्ति नमस्यः सर्वैर्नमस्करणीयः सदे-  
वः स्तोमान् नोस्मदीयानि स्तोत्राणिच नः अन्नं धाव दधातु अन्नफलानिकरोतु विश्वेभिर्वि-  
श्वैः सर्वैः पायुभिः पालनैः सूरीन् स्तोत्रान् अस्मान् निपातु नितरां पालयतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अभियदेव्यदितिगृणातिसवदेवस्यसवितुर्जुपाणा ।

अभिसस्राजोवरुणोवृणन्त्यभिमित्रासोअर्यमासजोपाः ॥ ४ ॥

अभि । यम् । देवी । अदितिः । गृणाति । सवम् । देवस्य ।

सवितुः । जुपाणा । अभि । समृहराजः । वरुणः । गृणन्ति ।

अभि । मित्रासः । अर्यमा । सजोपाः ॥ ४ ॥

देवी चोत्तमाना अदितिरदीना देवमातायंसवितारं अभिगृणाति अभिष्टेति कीदृशी  
सवितुर्देवस्येव सर्वं प्रसवमनुज्ञां जुपाणा सेवमाना सस्राजः सम्प्रग्राजमानाः वरुणः उपलक्ष-  
णमेतद् वरुणादयोदेवाः यंसवितारमभिगृणन्ति अभिष्टुवन्ति मित्रासोमित्रादयश्च सजोपाः  
समानपीतिः अर्यमा एतत्संज्ञकोदेवश्च यमभिगृणन्ति सनः स्तोमान्श्चनोधादिति पूर्वैयर्चासं-  
बन्धः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अभियेमिथोवनुपःसपन्तेरातिदिवोरातिपाचःपृथिव्याः ।

अहिर्युध्वयउतनःशृणोतुवस्तुयेकधेनुभिर्निपातु ॥ ५ ॥

अ॒भि । ये । मि॒थः । व॒नु॒र्षः । सर्प॑न्ते । रा॒तिम् । दि॒वः ।  
 रा॒ति॒इ॒साचः॑ । पृ॒थि॒व्याः । अ॒हिः । बु॒ध्नः॑ । उ॒त । नः॑ ।  
 शृ॒णोतु॑ । वरु॑ञ्ची । एक॑धेनु॒इ॒भिः । नि । पा॒तु ॥ ५ ॥

राविषाचोदानसेविनः वनुषः संभक्तारः ये यजमानाः मिथः परस्परं संहताभूत्वा सवि-  
 तारं अजितद्वय सपन्ते परिचरन्ति कीदृशं द्विवोद्युक्तस्य पृथिव्याभूमेश्च राविं मित्रभूतं उ-  
 तापिच अहिर्बुध्नयः बुध्नन्तरिक्षे भवो बुध्नयः एतीत्यहिः एतत्पदद्वयाभिधेयमध्यमस्थानोभिः अ-  
 हिर्बुध्नयश्च्युच्यते सवितुर्भिन्नभूतः सोपि तेषां नोस्माकं सवितृविषयं स्तोत्रं शृणोतु तथा वरु-  
 ञ्चीवामदेवी च सवितृसहितासती एकधेनुभिर्मुख्याभिर्गोभिः निपातु नितरामस्मान् पाल-  
 यतु ॥ ५ ॥

अथ पृष्ठी-

अ॒नु॒त॒त्रो॒जा॒स्पति॑र्भ॒ंसी॒ष्ट॒रत्न॑दे॒वस्य॑स॒वितु॑रि॒द्यानः॑ ।  
 भ॒ग॒मु॒ग्रो॒वंसे॒जो॒ह॒वीति॑भ॒ग॒मनु॑ग्रो॒अध॑धाति॒रत्न॑म् ॥ ६ ॥  
 अनु॑ । तत् । नः । जाःपतिः । मंसीष्ट । रत्नम् । देवस्य । सवितुः ।  
 इद्यानः । भगम् । उग्रः । अवसे । जोहवीति । भगम् । अनुग्रः ।  
 अर्थ । याति । रत्नम् ॥ ६ ॥

इद्यानः अस्माभिर्योच्यमानः जास्पतिः प्रजानां पालकः सवितादेवः सवितुर्देवस्य  
 स्वस्य संबन्धिरत्नं रमणीयं त्व प्रसिद्धं धनं नोस्माकं अनुमंसीष्ट अनुमन्यतां उग्रओज-  
 स्वी स्तोता भगं भजनीयं सवितारं भगसंज्ञकं देवं वा अवसे नोस्माकं रक्षणाय जोहवीति  
 भृशं ह्ययति अधापिच अनुग्रः असमर्थः स्तोता भगमेतत्संज्ञकं सवितारं वा रत्नं रमणीयं  
 तत्प्रसिद्धं धनं याति याचवे ॥ ६ ॥

वैश्वदेवपर्वणि वाजिनस्य हविषः शंनोभवन्वित्यादिके द्वेयाग्यानुवाक्ये सूत्रितंच-शं-  
 नोभवन्तुवाजिनोहवेपु वाजेवाजेवतवाजिनोनइत्युर्ध्वञ्जुरनवानं याग्यापिति ।

सैषा सप्तमी-

शं॒नो॑भवन्तुवा॒जिनो॑ह॒वेपु॑दे॒वता॑तामि॒तद्र॑वःस्त्र॒काः ।  
 ज॒म्भय॑न्तो॒द्वि॒ष्टक॑र॒क्षांसि॑सने॒भ्यस्मर्चु॑यव॒न्नमी॑वाः ॥ ७ ॥

शम् । नः । भवन्तु । वाजिनः । हवेषु । देवज्ञाता । मितद्रवः ।  
सुहृत्सुः । जम्भयन्तः । अहिम् । वृकम् । रक्षांसि । सनेमि ।  
अस्मत् । युयवन् । अमीवाः ॥ ७ ॥

देवतावा देवतातौ यज्ञे हवेष्वस्मदीयेषु स्तोत्रेषु मितद्रवः मितद्रवणाः मितमार्गाः स्वर्काः  
शोभनाम्नाः वाजिनः एतदभिधायकादेवाः नोस्माकं शं सुखाय भवन्तु अपिच अहिं आगत्य  
हन्तारं वृकं वसूतामादातारं चोरमितिशेषः रक्षांसिच जम्भयन्तोर्हिंसन्तोवाजिनोदेवाः सनेमि  
पुराणामितव पुरातनाः अमीवाः रोगान् अस्मदस्मत्तः युयवन् पृथक्कुर्वन्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

वाजेवाजेवतवाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृताः ।  
अस्य मध्वः पिवत मादय ध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवानैः ॥ ८ ॥ ५ ॥  
वाजेऽवाजे । अवत । वाजिनः । नः । धनेषु । विप्राः । अमृताः ।  
ऋतज्ञाः । अस्य । मध्वः । पिवत । मादयध्वम् । तृप्ताः । यात ।  
पथिभिः । देवैर्देवानैः ॥ ८ ॥ ५ ॥

हे वाजिनः एतन्नामकादेवाः विप्राः मेधाविनः अष्टवा अमरणधर्माणः ऋतज्ञाः सत्यं  
जानन्तः एवं भूताः सन्तोयूर्यं वाजेवाजे सर्वेषु युद्धेषु नोस्मान् धनेषु धननिमित्तेषु अवत पाल-  
यव ततोयूर्यं अस्य मध्यः मधुरोपेतमिमं सोमं पिवत सोमपानानन्तरं मादयध्वं यूर्यं तृप्ता भवत  
तत्तृप्तायूर्यं देवयानैः देवगमनसाधनैः पथिभिर्मीर्गयति गच्छत ॥ ८ ॥

॥ इति तृतीयस्य चतुर्थे पंचमोऽवर्गः ॥ ५ ॥

ऊर्ध्वोऽग्निरिति सप्तमं पद्यं सूक्तं यस्मिन्स्यार्पणं त्रैष्टुभं वैश्वदेवं ऊर्ध्वःसप्तवैश्वदेवं त्वित्य-  
नुक्रमणिका । सूक्तविनियोगोलैंगिकः । द्वितीयेऽन्वये प्रथमशब्दे ऊर्ध्वोऽग्निरिति वैश्वदेवस्तुचः  
सूत्रित्वं—ऊर्ध्वोऽग्निःसुमर्दिवस्वोऽश्रेदुतस्यानःसरस्वतीजुषाणेति प्रथममिति ।

तत्र प्रथमा—

ऊर्ध्वोऽग्निःसुमर्दिवस्वोऽश्रेदुतस्यानःसरस्वतीजुषाणेति प्रथममिति ।  
भोजानेऽर्द्धाःसुमर्दिवस्वोऽश्रेदुतस्यानःसरस्वतीजुषाणेति प्रथममिति ॥ १ ॥

ऊर्ध्वः । अग्निः । सुष्टमितिम् । वस्वः । अग्नेत् । प्रतीची । जूर्णिः ।  
 देवशर्तितिम् । एति । भेजाते इति । अद्री इति । रथ्याइइव ।  
 पन्थाम् । ऋतम् । होता । नः । इपितः । यजाति ॥ १ ॥

अग्निरंगनादिगुणविशिष्टः ऊर्ध्वउद्गमनःसन् वस्वोवासकस्य स्तोतुः सुमतिं अस्मदीयां  
 शोभनांस्तुति अग्नेव श्रयतु सेवतां पतीची अभिमुखी जूर्णिः सर्वासां प्रजानां जरयित्री उपोदे-  
 वता देवशर्तितिं यज्ञमेति गच्छति अद्रीआद्रियन्तौ श्रद्धावन्तौ पत्नीयजमानौ पंथां पंथानं यज्ञमा-  
 र्गं रथ्येव रथिनाविव भेजाते सेवाते तथा इपितः संभेपितो नोस्मदीपोहोवा ऋवं यज्ञं यजाति  
 यजतु करोत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रवावृजेसुप्रयावृहिरैपात्माविश्वतीवृवीरिटेइयाते ।  
 विशाम्क्तोरुपसं पूर्वहूतौवायुः पूपात्स्वस्तयेनियुत्वान् ॥ २ ॥  
 प्र । वृजे । सुप्रयाः । वृहः । एपात् । आ । विश्वतीइवेति  
 विश्वतीइइव । वीरिटे । इयाते इति । विशाम् । अक्तोः । उपसंः ।  
 पूर्वहूतौ । वायुः । पूपा । स्वस्तये । नियुत्वान् ॥ २ ॥

एषां यजमानानां सवन्धि सुप्रयाः शोभनाभेन युक्तं वृहः कुशमयं प्रवृजे प्रवृज्यते  
 आसाद्यतेइत्यर्थः विश्वतीव इवेतीदानीमर्थे इदानीं अस्मदीयानां प्रजानां पालकौ नियुत्वान्  
 नियुच्छब्देन वडवाउच्यन्ते तद्वान् वायुः पूपात् विशां प्रजानां स्वस्तये क्षेमाय अक्तोः रावेः  
 संवन्धिन्याउपसः सराशाव पूर्वहूतो पूर्वस्मिन्नाहूनेसति वीरिटेन्विक्षे आ इयाते आगच्छतां  
 यद्वा विश्वतीवेत्युपमा विशां मनुष्याणां वीरिटे गणे विश्वतीव राजानौ यथा गच्छतां तद्वद्  
 अस्मिन्पक्षे विशामित्युभायत्र संवन्धते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

जमुयाअत्रवसंवीरन्तदेवाउरावन्तरिक्षेमजैयन्तशुभ्राः ।  
 अर्वाक्पथरुअयःरुणुध्वंश्रोतादूतस्यजग्मुपोनोअस्य ॥ ३ ॥

ज्मयाः । अत्रं । वसवः । रन्त । देवाः । उरौ । अन्तरिक्षे ।  
 मर्जयन्त । शुभ्राः । अर्वाक् । पथः । उरुज्जयः ।  
 कृणुध्वम् । श्रोतं । दूतस्य । जग्मुपः । नः । अस्य ॥ ३ ॥

वसवो वसुसंज्ञकोदेवाः अत्रास्मिन्यन्ते ज्मयाः पृथिव्यां रन्त रमयन्तां उरौ विस्तीर्णे अ-  
 न्तरिक्षे स्थिताः शुभ्राः दीप्यमानाः मरुतश्च मर्जयन्त परिचर्यन्ते । हे उरुज्जयः पभूतगमनाः व-  
 सवोमरुतश्च यूयं पथः युष्मदीयान्मार्गान् अर्वागस्पर्द्धामुखं यथा भवति तथा कृणुध्वं कुरुत  
 अपिच यूयं जग्मुपः युष्मान् प्रतिगतवतः नोस्मदीयस्य अस्य दूतस्याग्नेराह्वानं श्रोत शृणुत  
 अग्निर्ह्ये यजमानानां दूतःसन् देवानाह्वयतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तेहि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमाः सधस्थं विश्वे अभिसन्ति देवाः ।  
 तान् अध्वरे उशतोयक्षेत्रे श्रुष्टी भगं नासत्या पुरन्धिम् ॥ ४ ॥  
 ते । हि । यज्ञेषु । यज्ञियांसः । ऊमाः । सधस्थम् । विश्वे ।  
 अभि । सन्ति । देवाः । तान् । अध्वरे । उशतः । यज्ञि । अग्ने ।  
 श्रुष्टी । भगम् । नासत्या । पुरन्धिम् ॥ ४ ॥

यज्ञेषु यागेषु तेहि तेखलु प्रसिद्धाः यज्ञियासोपज्ञार्हाः ऊमारक्षकाः विश्वे सर्वे देवाः स-  
 धस्थं सहस्थानं अभि सन्ति अभिभवन्ति आक्रामन्ति हे अग्ने अध्वरे अस्मदीये यज्ञे उश-  
 तः कामयमानान् तान् देवान् यज्ञि यज । तथा श्रुष्टी क्षिप्रनामैतत् क्षिप्रं भगं एवत्संज्ञकं देवं  
 नासत्या नासत्यौ अश्विनौ च पुरधिं पुरुष्णां ध्यातारमिन्द्रं च यज ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आग्नेगिरोदिव आर्षुथिव्यामिन्द्रं व हवरुणमिन्द्रं मुग्धिम् ।  
 आर्षुमणमदिनि विष्णुमेपांसं रस्वतीमरुतोभादयन्ताम् ॥ ५ ॥



आ । अग्ने । गिरः । दिवः । आ । पृथिव्याः । मित्रम् । वह् ।  
 वरुणम् । इन्द्रम् । अग्निम् । आ । अर्यमणम् । अदितिम् ।  
 विष्णुम् । एषाम् । सरस्वती । मरुतः । मादयन्ताम् ॥ ५ ॥

हे अग्ने त्वं दिवः द्युलोकात् सकाशात् गिरः गरीयान् स्तुत्यान् देवान् अस्मदीयं यज्ञं  
 मति आवह आह्वानं कुरु पृथिव्याः अन्तरिक्षाच्च आवह कान् देवानिति तदुच्यते मित्रं  
 एतत्संज्ञकं वरुणं च इन्द्रं च देवेषु देवतास्वरूपेणावस्थितं चाग्निं अर्यमणमेतत्संज्ञकं अदिति-  
 मदीनां पृथ्वीं च विष्णुं च एवंभूतान् देवान् एषामस्माकं यजमानानामर्थाय आवह सरस्वती  
 वाग्देवता च मरुतश्च मादयन्तां अस्मदीयैः स्तोत्रैर्हविर्भिश्च मायन्तु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

रुरेहव्यममतिभिर्यज्ञियानानक्षत्कामंमर्त्यानामासिन्वन् ।  
 धातार्यिमविदस्वसंदासांसक्षीमहियुज्येभिर्नुद्वैः ॥ ६ ॥

रुरे । हव्यम् । मतिःक्षीभिः । यज्ञियानाम् । नक्षत् । कामम् ।  
 मर्त्यानाम् । असिन्वन् । धात । र्यिम् । अविदस्वम् ।  
 सदासाम् । सक्षीमहि । युज्येभिः । नु । द्वैः ॥ ६ ॥

यज्ञिपानां चतुर्थ्यर्थे षष्ठी यज्ञार्होऽप्योदेवेषुः मतिभिः अस्मदीयाभिः स्तुतिभिः सह ह-  
 व्यं हविः रुरे अस्माभिर्दीयते मर्त्यानां मनुष्याणां अस्माकं काममभिलाषं असिन्वन् अपवि-  
 यन्न अग्निर्नक्षत् अस्मदीयं यज्ञं च्यामोतु । हे देवाः यूयं अविदस्वं अनुपक्षणीयं सदासां सर्व-  
 दा संभ्रजनीयं रयिं धनं धात अस्मभ्यं दत्त नु अथ वयं युज्येभिः सहागभूतैः देह यज्ञे सप्ता-  
 गवैर्द्वैः सक्षीमहि यद्वा नुद्वैत्युपमार्थे युज्येभिर्न्युभिः रिवद्वैः सक्षीमहि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नूरोदसीअभिष्टुतेवासिष्टैर्ऋतावानोवरुणोमित्रोअग्निः ।  
 यच्छन्तुचन्द्राउपमन्नोअर्कयूपपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ७ ॥ ६ ॥  
 नु । रोदसी इति । अग्निस्तुते इत्यग्निस्तुते । वसिष्टैः ।  
 ऋतश्वानः । वरुणः । मित्रः । अग्निः । यच्छन्तु । चन्द्राः । उपमम् ।  
 नः । अर्कम् । यूपम् । पात । स्वस्तिक्षीभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ ६ ॥

नु अथ रोदसीं चावाप्रथिव्यौ वसिष्ठैरस्माभिः पूजार्थं बहुवचनं अभिष्टुते अभितः सर्वतः स्तुते अभूतां तथा ऋतावानः अस्माभिः क्रियमाणैर्धन्नेरुपेतोवरुणोमित्रः अग्निश्च एवंभूतादेवाः अस्माभिरभिष्टुताआसन् चन्द्राः आह्लादकादेवाः नोस्मभ्यं अर्कमर्चनीयमन्नं उपमं सर्वोत्कृष्टं यच्छन्तु ददतु सूक्तप्रविषादितायेदेवास्तेसर्वे यूयं नोस्मान् स्वस्तिभिः अविनाशैः सदा सर्वदा पात पाळयत ॥ ७ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे षष्ठोऽवर्गः ॥ ६ ॥

ओश्रुष्टिरिति समर्थं सममं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं षष्ठुर्भं वैश्वदेवं ओश्रुष्टिरित्यनुकान्तं विनियोगो ङेगिकः ।

तत्र प्रथमा—

ओश्रुष्टिर्विद्वध्या॑ ३ समेतु॑ प्रतिस्तोमं॑ दधीम॑ हितुराणाम् ।  
यद॒द्यदे॒वःस॑विता॒सुवा॑ति॒स्यामा॑स्य॒रत्नि॑नो॒विभा॑गे ॥ १ ॥

ओ इति । श्रुष्टिः । विद्वध्या । सम् । एतु । प्रति । स्तोमम् ।  
दधीमहि । तुराणाम् । यत् । अद्य । देवः । सविता ।  
सुवाति । स्याम । अस्य । रत्निनः । विद्भागे ॥ १ ॥

हे देवाः विद्वध्या विद्वधेन त्वदीयेन चित्तेन संपाद्याश्रुष्टिः सुखं अस्मान् ओ आसमेतु आगच्छतु अथवा श्रुष्टिवेगवती विद्वध्या विद्वधे यत्ने क्रियमाणा अस्मदीपास्तुतिः युष्मानामच्छतु वयं तुराणां वेगवतां देवानां स्तोमं स्तोत्रं प्रति दधीमहि कुर्वीमहि अघेदानीं सवितादेवः यद्धनं सुवाति अस्मभ्यं प्रेरयेत् रत्निनोरमणीयधनवतः अस्य सवितुस्तस्य धनस्य विभागे दाने स्याम वयं भवेम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मि॒त्रस्त॒न्नो॒वरु॑णो॒रोद॑सी॒च्छु॑भं॒क्तमि॒न्द्रो॑अ॒र्यमा॑र्ददातु ।  
दि॒दे॒ष्टुदे॒व्यदि॑त॒रि॒क्वणो॑वा॒युश्च॒यन्नि॒युवै॑ते॒भग॑श्च ॥ २ ॥

मि॒त्रः । तत् । नः । वरु॑णः । रोद॑सी इति । च । द्यु॑भक्तम् ।  
 इन्द्रः । अ॒र्य॑मा । ददा॒तु । दि॒देष्टु । दे॒वी । अदि॑तिः । रे॒क्णाः ।  
 वा॒युः । च । यत् । नि॒यु॒वैते इति॑ नि॒द्यू॒वैते । भगः । च ॥ २ ॥

मित्रोदेवः नोस्मभ्यं तव प्रसिद्धं धनं ददातु प्रयच्छतु तथा वरुणोददातु रोदसी च द्या-  
 वापृथिव्यौ च दत्ता तथा इन्द्रः द्युभक्तं द्युभिः द्योतमानैः स्तोत्रभिः सेवितं तद्धनं ददातु अर्य-  
 माच ददातु तथा अदिर्विदेवी रेक्णोधनं दिदेष्टु तद्धनमस्मभ्यं दिशतु वायुश्च भगश्च उभौ  
 देवौ यद्धनं नियुवैते अस्मान्नितरां योजयेतां तद्धनमिति पूर्वेणसंबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

से॒दु॒ग्रोअ॑स्तुमरु॒नःस॑शु॒ष्मीयं॑मर्त्य॒पृ॒पद॑श्वा॒अवा॑थ ।  
 उ॒तेम॑ग्निःसर॑स्वतीजु॒नन्ति॑न॒तस्य॑रा॒य॒प॒र्ये॑तास्ति ॥ ३ ॥  
 सः । इत् । उ॒यः । अ॒स्तु । म॒रु॒नः । सः । शु॒ष्मी । यम् ।  
 म॒र्त्यम् । पृ॒प॒त्त॒श्वाः । अ॒वा॒थ । उ॒त । ई॒म् । अ॒ग्निः । स॒र॑स्वती ।  
 जु॒नन्ति॑ । न । तस्य॑ । रा॒यः । प॒रि॒हृ॒ता । अ॒स्ति ॥ ३ ॥

हे पृपदश्वाः पृपच्छब्देन केनिन्मृगविशेषोपाज्यन्ते तेषवाश्वावाहायेषां ते एवंभूता हे म-  
 रूतोरुद्रपुत्रादेवाः मूर्धं मर्त्यं मरणधर्माणं यं यजमानं अवाथ पाठयत सेद सएव यजमानः  
 उग्रःअस्तु ओजस्वीभवतु तथा सशुष्मी बलवान् भवतु तथा उवापिच अग्निरंगनादिगुणयु-  
 क्तोदेवः सरस्वती वाग्देवता चेत्याद्याः संधेदेवा इमेन यजमानं जुनन्ति प्रवर्तयन्ति तस्य यज-  
 मानस्य संबन्धिनोरायोधनस्य कश्चिदपि पर्येता परिगन्ता नास्ति नाशको नभवतीत्यर्थः ॥३॥

अथ चतुर्थी-

अ॒यं॒हि॒ने॒तावरु॑ण॒ऋत॑स्य॒मि॒त्रो॒राजा॑नोअ॒र्य॑मापो॒धुः ।  
 सु॒ह॒वादे॒व्यदि॑तिर॒नु॒र्वाने॒नोअ॑ंहो॒अति॑प॒र्प॒न्नरि॑ष्टान् ॥ ४ ॥  
 अ॒यम् । हि । ने॒ता । वरु॑णः । ऋ॒त॒स्य॑ । मि॒त्रः । राजा॑नः ।  
 अ॒र्य॑मा । अ॒र्पः । धुरि॑ति॒ धुः । सु॒ह॒वा । दे॒वी । अदि॑तिः ।  
 अ॒नु॒र्वा । ते । नः । अ॑ंहः । अ॒ति॑ । प॒र्प॒न् । अ॒रि॑ष्टान् ॥ ४ ॥

ऋतस्य यज्ञस्य सात्यस्यवा नेता प्रापयिता अयं हि अयं स्वलु बरुणश्च मित्रश्च अयं मा च एते राजानः समर्थदेवाः अपः अस्मदीयं यज्ञादिलक्षणं कर्म धुः अधुः दधति अनर्वा के- नाप्यप्रतिगता देवो द्योतमाना अदितिरदीना देवमावा सुहवा शोभनाह्वाना भवति ते वरु- णादयो देवाः अरिष्ठानवाधितान् सतोनोस्मान् अंहोदुरितं अविपर्षन् अतिपारयन्तु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अस्य देवस्य मीह्वपो वया विष्णोरेपस्य प्रभृथे हविर्भिः ।  
विदेहिरुद्रो रुद्रियं महित्वं यासिष्टं वर्तिरश्विनो विरावत् ॥ ५ ॥

अस्य । देवस्य । मीह्वपः । वयाः । विष्णोः । एपस्य ।  
प्रभृथे । हविःभिः । विदे । हि । रुद्रः । रुद्रियम् ।  
महित्वम् । यासिष्टम् । वर्तिः । अश्विनौ । इरावत् ॥ ५ ॥

प्रभृथे हविर्भिर्हवीरूपैरन्नेरेपस्य प्रापणीयस्य मीह्वपः कामानां सेकः विष्णोः सर्वदेवा- त्मकस्य अस्य देवस्य विष्णुः सर्वादेवता इति श्रुतेः । अन्ये देवाः वयाः शाखा इव भवन्ति रुद्रो दे- वः रुद्रियं रुद्रसंबन्धिमुखं महित्वं महत्त्वं च विदेहि अस्मान् प्रापयति स्वलु अपि च हे अश्वि- नौ देवौ युवां इरावत् हविर्लक्षणात्तयुक्तं वर्तिरस्मदीयं गृहं यासिष्टं अयासिष्टं आगच्छतां ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

मात्रं पूषन्नाघृण इरस्यो वरुञ्जी यद्रातिपाचंश्च रासन् ।  
मपो भुवो नो अर्वन्तो निपांन्तुष्टाटिपरिज्मावातो ददातु ॥ ६ ॥

मा । अत्रं । पूषन् । आघृणे । इरस्यः । वरुञ्जी । यत् ।  
रातिष्टसाचं । च । रासन् । मयः भुवः । नः । अर्वन्तः । नि ।  
पांन्तु । ष्टाटिम् । परिज्जमा । वातः । ददातु ॥ ६ ॥

हे आघृणे प्राप्तदीप्ति एवं भूव हे पूषन् देव अत्रास्मिन् दाने मा इरस्यः विघातं मारुथाः वरुञ्जी सर्वैर्धरणीया सरस्वतीरातिषाचश्च राविर्दानं वस्यसंभङ्गयो देवपद्मश्च यद्धनं रासन् अ-

स्मर्यं प्रयच्छेयुः अत्र मारुथाइति पूर्वेणसंक्षेपः किंच मयोभुवः सुरत्वस्यभाषकाः अवंन्तो-  
च्छन्तोदेवाः भोस्मान्निपान्तु नितरांपालयन्तु परिज्मा परितोगन्ता वातोवायुः वृष्टिं वृष्टिलक्षणमु-  
दकं ददातु प्रयच्छत्वस्मर्य ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

नूरोदसीअभिष्टुतेवसिष्ठैऋतावानोवरुणोमित्रोअग्निः ।

यच्छन्तुचन्द्राउपमजोअर्कयूपपातस्वस्तिभिःसदानः ॥७॥ ७ ॥

नु । रोदसी इति । अग्निस्तुते इत्यग्निस्तुते । वसिष्ठैः । ऋतस्वानः ।

वरुणः । मित्रः । अग्निः । यच्छन्तु । चन्द्राः । उपमम् । नः ।

अर्कम् । यूपम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ ७ ॥

पूर्वव्याख्यातेर्यं अक्षरार्थस्तु द्यावापृथिव्यौ वरुणादयोदेवाश्च वसिष्ठैरस्माभिरभिष्टुताभ-  
वन्ति एवंभूता आह्लादकादेवाः सर्वोत्कृष्टमजं अस्मर्य ददतु अस्मिन् सक्ते प्रतिपादिवाः सर्वे  
देवा यूयं कल्याणैरस्मान् सर्वदा पालयत ॥ ७ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

प्रातरग्निमिति सप्तमंमष्टमं सूक्तं अत्रानुक्रमणिका-प्रातर्भागं जगत्याद्यालिगोक्तेदेवता-  
त्योपत्येति । वसिष्ठकपिः आद्याजगवी शिष्टास्त्रिष्टुभ आद्याअग्नीन्द्रादिदेवत्या द्वितीयायाः  
पंचमदेवत्याः सप्तम्युग्देवत्या । अत्रकेचिदाहुः-निवेष्टुकापौरोगातो भगसूक्तंजपेत्तदा । नि-  
वेशविशतिक्षिप्तं रोमैश्चपरिमुच्यतइति ।

तत्र प्रथमा-

प्रातरग्निप्रातरिन्द्रंहवामहेप्रातर्मित्रावरुणाप्रातरश्विना ।

प्रातर्भगपूपणं ब्रह्मणस्पतिप्रातःसोममुतरुद्रं हुवेम ॥ १ ॥

प्रातः । अग्निम् । प्रातः । इन्द्रम् । हवामहे । प्रातः । मित्रावरुणा ।

प्रातः । अश्विना । प्रातः । भगम् । पूषणम् । ब्रह्मणः ।

पतिम् । प्रातः । सोमम् । उत । रुद्रम् । हुवेम ॥ १ ॥

प्रातरुपःकाले अग्निदेवं हवामहे वयं स्तोतार आह्वयामः तथा प्रातःकाले इन्द्रं हवामहे तथा मित्रावरुणौ अहोरात्राभिमानिनौ देवौ प्रातर्वयं हवामहे तथा अश्विनौ देवानां भिपज्ञौ प्रातर्वयं हवामहे तथा प्रातर्भगं देवं पूषणं देवं ब्रह्मणस्पतिं मन्त्राभिमानिनमेतत्संज्ञकं च आह्वयामः तथा प्रातः सोममेतत्संज्ञकं देवं उतापि च रुद्रं देवं च हुवेम आह्वयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रा॒त॒र्जि॒तं॒भग॑मु॒ग्रं॒हु॒वे॒मव॑यं॒पु॒त्रम॑दि॒ते॒र्यो॑वि॒ध॒र्ता ।

आ॒ध्रश्चि॒द्यं॒मन्य॑मानस्तुरश्चि॒द्राजा॑च्चि॒द्यं॒भगं॑भू॒क्षीत्या॑हं ॥ २ ॥

प्रा॒तः॑ऽजितंम् । भग॑म् । उ॒ग्रम् । हु॒वे॒म । व॒यम् । पु॒त्रम् ।

अ॒दि॒तेः । यः । वि॒ध॒र्ता । आ॒ध्रः । चि॒त् । यम् । म॒न्य॑मानः ।

तुरः । चि॒त् । राजा॑ । चि॒त् । यम् । भग॑म् । भू॒क्षि । इति॑ । आहं ॥ २ ॥

योभगोदेवः विधर्ता विश्वस्पजगतोधारकः जितं जयशीलं उग्रं उदूर्णं अदितेः पुत्रं भगं देवं प्रातःकालेव वयं हुवेम आह्वयामः । आध्रश्चिद्वरुण इन्द्रोऽपि स्तोत्रा यं भगं देवं मन्यमानः स्तुवन् भगं भजनीयं धनं भक्षि भज विभज महं देहिइत्याह ववीति तुरश्चिद्वरुण तुरतिर्गतिकर्मा प्रादधनोऽपि राजाश्चिद्वरुणोऽपि जनः यं भगं देवं भजनीयं धनं महं भक्षि देहीत्याह तं भगं प्रातरेव वयं हुवेमेति संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

भग॑प्रणे॒त॒स्य॑सत्य॒राधो॑भगे॒मां॒धिय॑मु॒दं॒वा॒दद॑न्नः ।

भग॑प्रणे॒ज॒नय॑गो॒भिर॑श्वैर्भग॑प्र॒नृभि॑र्नृ॒वन्तः॑स्याम ॥ ३ ॥

भग॑म् । प्र॒ने॒त॒रिति॑ प्र॒ज्ञे॒तः । भग॑म् । सत्य॑ऽराधः । भग॑म् । इ॒माम् ।

धि॒र्यम् । उ॒त् । अ॒व । द॒द॑त् । नृः । भग॑म् । प्र । नृः । ज॒न॒य ।

गो॒भिः । अ॒श्वैः । भग॑म् । प्र । नृ॒ज्ञिः । नृ॒वन्तः । स्या॒म ॥ ३ ॥

हे भगोदेव त्वं प्रणेताः प्रकथेणनेतासि तादृशप्रणेताः हे भग त्वं सत्यराधः सत्यधनोऽसि तादृशसत्यराधः हे भग त्वं नोऽस्मभ्यं ददत् कामान् प्रयच्छत् इमामस्मदीयां धियं स्तुतिं उदव

उद्रक्ष सफलपुष्पांकुरु । हे भग त्वं गोभिरश्वैश्चनोस्मान् प्रजनय मोद्भूतान् कुरु हे भग त्वत्प-  
सादाव वयं नृभिर्नैतृभिः पुवादिभिर्नृवन्तः मनुष्यवन्तः प्रस्याम प्रभवेम ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

उत्तेदानीं भगवन्तः स्यामोत्तप्रपित्व उत्तमध्ये अह्नाम् ।  
उतोदितामघवन्त्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतो स्याम ॥ ४ ॥

उत्त । इदानीम् । भगवन्तः । स्याम । उत्त । प्रपित्वे । उत्त ।  
मध्ये । अह्नाम् । उत्त । उत्तर्इता । मघवन् । सूर्यस्य ।  
वयम् । देवानाम् । सुमतो । स्याम ॥ ४ ॥

उतापिच इदानीं वयं भगवन्तः स्याम हे भग भगेन त्वया स्वामिनायुक्ता भवेम यद्वा  
भगवन्बोधनवन्तः स्याम उतापिच प्रपित्वे अह्नां प्राप्ते पूर्वाह्ने भगवन्तः स्याम उतापिच अह्नां  
दिवसानां मध्ये मध्याह्ने भगवन्तः स्याम उतापिच हे मघवन् धनवन् भगदेव सूर्यस्य सर्वस्य  
भेरकस्य देवस्य उदिवा उदितो उदयेसति वयं त्वदनुग्रहात् देवानामिन्द्रादीनां सुमतो अनुग्र-  
हबुद्धौ स्याम भवेम ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

भग एव भगवो अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्याम ।  
तंत्वा भग सर्वदज्जो हवीति स नो भग पुर एता भवेह ॥ ५ ॥

भगः । एव । भगवन् । अस्तु । देवाः । तेन । वयम् ।  
भगवन्तः । स्याम । तम् । त्वा । भग । सर्वः । इत् ।  
जोहवीति । सः । नः । भग । पुरः । एता । भव । इह ॥ ५ ॥

हे देवाः भगो देव एव भगवान् धनवानस्तु तेन भगेन देवेन वा वयं भगवन्तः स्याम ध-  
नवन्बो भवेम हे भग त्वं प्रसिद्धं त्वा त्वां सर्वद्व सर्वेषु जनः जोहवीति भर्ता पुनः पुनर्वा आह-  
यति हे भगदेव स त्वं इहास्मिन्त्ये नोस्माकं पुर एता पुरोगन्ता भव ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

समध्वरायोपसोऽनमन्तदधिक्रावेवशुचयेपदाय ।  
अर्वाचीनं वसुविदं भगं नोरथमिवाश्वावाजिनआवहन्तु ॥ ६ ॥

सम् । अध्वराय । उपसः । नमन्तु । दधिक्रावाऽइव । शुचये ।  
पदाय । अर्वाचीनम् । वसुविदम् । भगम् । नः ।  
रथम्इव । अश्वाः । वाजिनः । आ । वहन्तु ॥ ६ ॥

शुचये शुद्धाय गमनयोग्याय पदाय स्थानाय दधिक्रावेव यथा तथा अश्वः उपसोऽ-  
पोदेवता अध्वराय अस्मदीयाय यागाय संनमन्त संगच्छन्तु वाजिनोपेगवन्तोश्वाः रथमिव र-  
थं यथा तथा उपसः अर्वाचीनं अस्मदभिमुखं वसुविदं धनस्य प्रापकं भगं देवं नोस्मान् प्रति  
आवहन्तु आनयन्तु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अश्वावतीर्गोमतीर्नउपासोवीरवतीःसदमुच्छन्तुभद्राः ।  
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ७ ॥ ८ ॥  
अश्वंसवतीः । गोसमतीः । नः । उपसः । वीरसवतीः । सदम् ।  
उच्छन्तु । भद्राः । घृतम् । दुहानाः । विश्वतः । प्रपीताः ।  
यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ ८ ॥

भद्राः भजनीयाः उपसः उपोदेवता अश्वावतीरश्ववत्यः अश्वसहिताः सत्यः गोमती-  
र्गोमत्यश्च वीरवतीर्वीरवत्यः पुत्रादिजनोपेवाश्च भयंरथः नोस्मभ्यं सदा सर्वदा उच्छन्तु व्युच्छन्तु  
नैशं तमो विवात्तयन्तु । कोदशयः घृतमुदकं दुहानाः सिचंत्यः विश्वतः सर्वैर्गुणैः प्रपीताः प्रवृद्धाः  
एवंभूत्वा उपसस्त्वम् उच्छन्तु अस्मिन्सुक्ते प्रतिपादिताः हे सर्वे देवाः यूयं नोस्मान् सदा सर्वदा  
स्वस्तिभिः कल्याणैः पात पाळयव ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य चतुर्थेऽष्टमो वर्गः ॥ ८ ॥



प्रब्रह्माणइति षष्ठ्यं नवमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रैष्टुभं वैश्वदेवं अत्रानुक्तान्तं—प्रब्रह्माणः  
षड्वैश्वदेवैस्त्विति । सूक्तविनियोगोलैंगिकः । तृतीये छन्दोभे प्रउगशास्त्रे प्रब्रह्माणइति वैश्वदेवस्तुचः  
सवितंच—प्रब्रह्माणोअंगिरसोनक्षन्त सरस्वतीं देवयन्तोहयन्तइति ।

तत्र पथमा—

प्रब्रह्माणोअङ्गिरसोनक्षन्तप्रक्रन्दनुर्नभ्न्यस्यवेतु ।

प्रधेनवउदप्रुतोानवन्तयुज्यातामद्रीअध्वरस्यपेशः ॥ १ ॥

प्र । ब्रह्माणः । अङ्गिरसः । नक्षन्त । प्र । क्रन्दनुः । नभ्न्यस्य ।

वेतु । प्र । धेनवः । उदप्रुतः । नवन्त । युज्याताम् ।

अद्री इति । अध्वरस्य । पेशः ॥ १ ॥

ब्रह्माणः अंगिरसः एतन्नामकाक्रपयः पनक्षन्त सर्वत्रव्यामुषन्तु क्रन्दनुः पर्जन्यः नभ्न्य-  
स्य स्तोत्रस्य अस्मदीर्यं स्तोत्रं प्रवेतु प्रकषेणेष्यतु धेनवः प्रीणयिष्योनयः उदप्रुतः उदकानि  
सिंचत्यः पनवन्त सर्पन्तु अद्विरद्वीयन्तौ पत्नीयजमानौ अध्वरस्य यज्ञस्य पेशः रूपं युज्यातां  
योजयेतां ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सुगस्तेअग्नेसनवित्तोअध्वायुक्ष्वासुतेहरितोरोहितश्च ।

येवासद्वन्नरुपावीरुवाहोहुवेदेवानांजनिमानिसत्तः ॥ २ ॥

सुगः । ते । अग्ने । सनवित्तः । अध्वा । युक्ष्वा । सुते ।

हरितः । रोहितः । च । ये । वा । सद्वन् । अरुपाः । वीरुवाहः ।

हुवे । देवानाम् । जनिमानि । सत्तः ॥ २ ॥

हे अग्ने सनवित्तः सनाच्चिरकालादारण्यलब्धः ते त्वदीयोध्वामार्गः सुगः सुदुर्गत-  
व्योभवतु किं च हरितः श्यामवर्णाः रोहितश्च लोहितवर्णश्चेत्पुत्रमविधाः येवा येच ते त्वदीया-  
अश्वाः सद्यन् सद्यनि यज्ञगृहे वीरवाहः वीरं शूरं त्वां बहन्तः अरुपाः आरोचमानाभवन्ति तांश्च  
त्वं सुयुक्त्व त्वदीयरथे सुदु संयोजय निसत्तः यज्ञगृहे निषण्णोऽहं होतासन् सुते अभिपुते सो-  
मे सति देवानामिन्द्रादीनां जनिमानि जनान् संधान् हुवे आह्वयामि ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

समुवोयज्ञंमहयन्त्रमोभिःप्रहोतामन्द्रोरिरिचउपाके ।  
यजस्वसुपूर्वणीकदेवानायज्ञियांमरमतिंवष्ट्याः ॥ ३ ॥

सम् । ऊँ इति । वः । यज्ञम् । महयन् । नमःऽभिः । प्र । होता ।  
मन्द्रः । रिरिचे । उपाके । यजस्व । सु । पुरुऽअनीक ।  
देवान् । आ । यज्ञियाम् । अरमतिम् । वष्ट्याः ॥ ३ ॥

हे देवाः षोडशाकं यज्ञं नमोभिर्नमस्कारैर्युंका इमेस्तोतारोवा यजमानावा संमहयन्  
सम्पक् पूजयन्ति उइतिपूरकः मन्द्रः स्तुतिशीलः उपाके अस्माकं समीपे स्थितोस्मदीयोहोता  
प्ररिरिचे अन्येष्वोहोतृष्यः अतिरिच्यते हे यजमान त्वं देवान् सु सुष्ठु यजस्व हे पूर्वणीक  
बहुतेजस्विन्गने त्वं यज्ञियां यज्ञार्हा अरमतिं भूमिं आववृत्त्याः आवर्तय तथाचनिगमान्तरे-  
आनोमहीमरमतिंसजोपाइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

यदावीरस्यरेवतोदुरोणेश्योनशीरतिथिराचिकेतत् ।  
सुप्रीतोअग्निःसुधितोदमआसविशेदानिवाय्यमियत्यै ॥ ४ ॥

यदा । वीरस्य । रेवतः । दुरोणे । स्योनऽशीः । अतिथिः ।  
आऽचिकेतत् । सुऽप्रीतः । अग्निः । सुधितः । दमे ।  
आ । सः । विशे । दाति । वाय्यम् । इयत्यै ॥ ४ ॥

अतिथिः सर्वेषामतिथिभूवोग्निः यदा वीरस्य वीरकस्य स्तोत्राणां प्रेरयितुः रेवतः ह-  
विष्मतोयजमानस्य दुरोणे गृहे स्योनशीः सुखेन शयनीयः आचिकेतत् प्रज्ञायते अग्निः दमे  
यज्ञगृहे सुधिवः आकारश्चाथे सुनिहितश्च सुष्ठु निहितःसन् यदा सुप्रीतोभवति तदा सोग्निः  
इयत्यै उपगच्छन्त्यै विशे प्रजायै वाय्यं वरणीयं धनं दाति ददाति प्रयच्छति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इमंनोअग्नेअध्वरंजुपस्वमरुत्स्विन्द्रेयशसंकुधीनः ।  
आनक्तावर्हिंसदतामुपासोशान्तामित्रावरुणायजेह ॥ ५ ॥

इमम् । नः । अग्ने । अध्वरम् । जुपस्व । मरुत्सु । इन्द्रे ।  
यशसम् । कृधि । नः । आ । नक्ता । वर्हिः । सदाताम् ।  
उपसा । उशान्ता । मित्रावरुणा । यज्ज । इह ॥ ५ ॥

हे अग्ने त्वं नोस्मदीयमिममध्वरं यज्ञं जुपस्व सेवस्व किंच मरुत्सु इन्द्रस्य सत्सिभूतेषु देवेषु इन्द्रेण यशसं यशोयुक्तं हविर्लक्षणान्वन्तं नोस्मदीयं यज्ञं हेअग्ने त्वं कृधि कुरु स्थापयेत्यर्थः । तथा नक्ता रात्रिश्च उपसा दिवश्च अहर्निशेइत्यर्थः वर्हिर्वर्हिषि कुशमये आसदतां उपविशतां अपि च हे अग्ने उशान्ता उशान्तौ यज्ञमिच्छन्तौ मित्रावरुणा मित्रावरुणौ देवौ इहास्मिन् यज्ञे यज पूजय ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

एवाग्निंसहस्यंपुवसिष्ठोरायस्कांमोविश्वप्स्यस्यस्तौत् ।  
इपर्यिंप्रथद्वाजंमस्मेयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥ ९ ॥

एव । अग्निम् । सहस्यम् । वसिष्ठः । रायः । स्कांमः । विश्वप्स्यस्य ।  
स्तौत् । इपम् । र्यिम् । प्रथत् । वाजम् । अस्मे इति ।  
यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ ९ ॥

वसिष्ठः एवदारूपऋषिः रायस्कायः पश्वादिधनानीच्छन् एव एवमुक्तप्रकारेण सहस्यं सहोवर्त्तं तस्यपुत्रं तद्वन्तमितिवा अग्निं देवं विश्वप्स्यस्य पुरुत्स्यस्य धनस्य लाभाय स्तौत् एवंभूतोऽग्निः अस्मे अस्मायं इपमन्तं र्यिं धनं वाजं वर्त्तं च प्रथत् प्रथयतु विस्तारयतु ददास्वित्यर्थः अस्मिन् सक्ते प्रतिपादिताः सर्वे देवायूयं अस्मान् कल्याणैः सर्वदा पाठयत ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे नवमो वर्गः ॥ ९ ॥

प्रवोयज्ञेऽपि पंचर्षे दशमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्पणं त्रेष्टुभं वैश्वदेवं प्रवोयज्ञेऽप्यनुजान्तं सूक्त-  
विनियोगोऽलौकिकः । प्रथमेऽन्वये प्रउगशस्त्रे प्रवोयज्ञेऽपि वैश्वदेवस्तृचः सत्रितंच-प्रवोयज्ञे-  
पुदेवयन्तोऽर्चन् प्रक्षोदसाधायसासन्नइति प्रउगमिति ।

तत्र प्रथमा-

प्रवोयज्ञेपुदेवयन्तोऽर्चन्द्यावानमोभिःपृथिवीद्वयध्वै ।  
येषां ब्रह्माण्यसंमानि विप्रविष्वग्विद्यन्ति वनिनो नशाखाः ॥ १ ॥  
प्र । वः । यज्ञेषु । देवद्वयन्तः । अर्चन् । द्यावा । नमःऽभिः ।  
पृथिवी इति । द्वयध्वै । येषाम् । ब्रह्माणि । असंमानि । विप्राः ।  
विष्वक् । विद्यन्ति । वनिनः । न । शाखाः ॥ १ ॥

देवयन्तो देवान्कामयमानाः विप्राः यज्ञेपुनमोभिः स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा वोयुष्मान् इत्यध्वे  
अभिप्राप्तुं प्रार्चन् प्रार्चयन्ति प्रकर्षेणस्तुवन्ति द्यावा दिवं पृथिवी भूमिच प्रस्तुवन्ति येषां वि-  
प्राणां मेधाविनां असमानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि वनिनो नशाखाः वृक्षस्य शाखाः शाखा इव  
विष्वक् विश्वतः विपति विशेषेण गच्छन्ति ते विप्राः प्रार्चन्ति पूर्वेण संनन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

प्रयज्ञेऽनुहेत्वो नससि रुध्यच्छध्वंसमनसो घृताचीः ।  
स्तृणीतवर्हिर्ध्वराय साधुर्ध्वा शोचीपि देवयून्यस्थुः ॥ २ ॥  
प्र । यज्ञः । एतु । हेत्वः । न । ससिः । उत् । यच्छध्वम् ।  
सदमनसः । घृताचीः । स्तृणीत । वर्हिः । अध्वराय ।  
साधु । ऊर्ध्वा । शोचीपि । देवयूनि । अस्थुः ॥ २ ॥

अयमस्मदीयो यज्ञः प्रेतु देवान् प्रतिगच्छतु तत्र दृष्टान्तः-हेत्वो न सतिः शीघ्रगामी अश्वो-  
यथा तद्वत् हे ऋत्विजः सर्वे यूयं समनसः सदमनस्काः सन्तः घृताचीः सुचः उद्यच्छध्वं  
हस्ते उद्यम्य धारयत तथा अध्वराय यागं कर्तुं साधुसाधुकं वर्हिः कुशमयं स्तृणीत वेद्यां छा-  
दयत हे अग्ने देवयूनि देवान् कामयमानानि त्वदीयानि शोचीप्यचीपि ऊर्ध्वा ऊर्ध्वमुत्तानि  
अस्थुः तिष्ठन्तु ॥ २ ॥

अथ पंचमी-

इमंनोअग्नेअध्वरंजुपस्वमरुत्स्विन्द्रेयशसंकुधीनः ।  
आनक्तावर्हिःसदतामुपासोशान्तामित्रावरुणायजेह ॥ ५ ॥

इमम् । नः । अग्ने । अध्वरम् । जुपस्व । मरुत्सु । इन्द्रैः ।  
यशसम् । रुधि । नः । आ । नक्ता । वर्हिः । सदताम् ।  
उपसा । उशान्ता । मित्रावरुणा । यज । इह ॥ ५ ॥

हे अग्ने त्वं नोस्मदीयमिममध्वरं यज्ञं जुपस्व सेवस्व किंच मरुत्सु इन्द्रस्य सत्त्विभूतेषु देवेषु इन्द्रेच यशसं यशोयुक्तं हवित्क्षणान्वन्तं नोस्मदीयं यज्ञं हेअग्ने त्वं रुधि कुरु स्थापयेत्यर्थः । तथा नक्ता रात्रिश्च उपसा दिवश्च अहर्निशे इत्यर्थः वर्हिर्वर्हिषि कुशमये आसदतां उपविशतां अपि च हे अग्ने उशान्ता उशान्तौ यज्ञमिच्छन्तौ मित्रावरुणा मित्रावरुणौ देवौ इहास्मिन् यज्ञे यज पूजय ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

एवाग्निंसहस्यं वसिष्ठोरायस्कांमोविश्वप्स्यस्यस्तौत् ।  
इपर्यिपंप्रथद्वाजमस्मेयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥ ९ ॥

एव । अग्निम् । सहस्यम् । वसिष्ठः । रायःस्कांमः । विश्वप्स्यस्य ।  
स्तौत् । इपम् । र्यिम् । प्रथत् । वाजम् । अस्मे इति ।  
यूयम् । पात् । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ ९ ॥

वसिष्ठः एतदाख्यक्रपिः रायस्कायः पश्वादिधनानीच्छन् एव एवमुक्तमकारेण सहस्यं सहोबलं तस्यपुत्रं तद्वन्तमितिवा अग्निं देवं विश्वप्स्यस्य पुरुत्पस्य धनस्य लाभाय स्तौत् एवंभूतोग्निः अस्मे अस्मत्पुत्रं इपमन्नं र्यिं धनं वाजं बलं च प्रथत् प्रथयतु विस्तारयतु ददात्वित्यर्थः अस्मिन् सृक्ते प्रतिपादिताः सर्वे देवायूयं अस्मान् कल्याणैः सर्वदा पालयत ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे नवमो वर्गः ॥ ९ ॥

प्रवोयज्ञेऽपि पंचचं दशमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं त्रेदुक्तं वैश्वदेवं प्रवःपंचेत्यनुष्ठान्तं सूक्त-  
विनियोगोलैगिकः । प्रथमेछन्दोमे प्रउगशस्त्रे प्रवोयज्ञेऽपि वैश्वदेवस्तुतः स्तुतितंच—प्रवोयज्ञे-  
पुदेवयन्तोअर्चन् प्रक्षोदत्ताधायसासस्त्रपेति प्रउगमिति ।

तत्र पथमा—

प्रवोयज्ञेपुदेवयन्तोअर्चन्द्यावाऽनमोभिःपृथिवीइपध्यै ।  
येपां ब्रह्माण्यसमानिविप्राविष्वग्विद्यन्तिवनिनोऽनशाखाः ॥ १ ॥  
प्र । वः । यज्ञेपु । देव्यन्तः । अर्चन् । द्यावा । नमःऽभिः ।  
पृथिवी इति । इपध्यै । येषाम् । ब्रह्माणि । असमानि । विप्राः ।  
विष्वक् । विद्यन्ति । वनिनः । न । शाखाः ॥ १ ॥

देवयन्तो देवान्कामयमानाः विप्राः यज्ञेपुनमोभिः स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा योषुष्मान् इपध्ये  
अभिप्राप्तुं प्रार्चन् प्रार्चयन्ति प्रकर्षणस्तुवन्ति द्यावा दिवं पृथिवी भूमिच प्रस्तुवन्ति येषा वि-  
प्राणां मेधाविनां असमानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि वनिनोऽन शाखाः वृक्षस्य शाखाः शाखाइव  
विष्वक् विश्वतः वियन्ति विशेषेणगच्छन्ति ते विप्राः प्रार्चन्ति पूर्वेषु संवन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रयज्ञेऽतुहेत्वोऽनसमिःरुच्यच्छध्वंसमनसोघृताचीः ।  
स्तृणीतवर्हिरध्वरायसाधूर्वाशोचीपिदेवयून्यस्थुः ॥ २ ॥  
प्र । यज्ञः । एतु । हेत्वः । न । समिः । उत् । यच्छध्वम् ।  
सध्वंससः । घृताचीः । स्तृणीत । वर्हिः । अध्वराय ।  
साधु । ऊर्वा । शोचीपि । देवयूनि । अस्थुः ॥ २ ॥

अयमस्मदीयोज्ञः प्रेतु देवान् प्रतिगच्छतु तत्रदृष्टान्तः—हेत्वोऽन समिः शीघ्रगामी अश्वो-  
यथा तद्वद हे ऋत्विजः सर्वे यूयं समनसः सदृशमनस्काः सन्तः घृताचीः सुचः उद्यच्छध्वं  
हस्ते उद्यम्य धारयत तथा अध्वराय यागं कर्तुं साधुसाधुकं वर्हिः कुशमयं स्तृणीत देवां छा-  
दयत हे अग्ने देवयूनि देवान् कामयमानानि त्वदीयानि शोचींध्यचीपि ऊर्वा ऊर्ध्वेमुत्तानि  
अस्थुः तिष्ठन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आपुत्रासोनमातरंविभृत्राःसानौदेवासौवर्हिपःसदन्तु ।  
आविश्वार्चीविदध्यामनक्त्वग्नेमानोदेवतातामृधस्कः ॥ ३ ॥

आ । पुत्रासः । न । मातरम् । विभृत्राः । सानौ । देवासः ।  
वर्हिपः । सदन्तु । आ । विश्वार्ची । विदध्याम् । अनक्तु ।  
अग्ने । मा । नः । देवताता । मृधः । करिति कः ॥ ३ ॥

मातरं जननीं विभृत्राः विशेषणभर्तव्याः पुत्रासोन पुत्रा इव तद्वदस्माकं भरणीया देवा-  
सोदेवाः वर्हिपः कुशमयस्य वेद्यामास्तीर्णस्य सानौ उन्नते देशे आसदन्तु उपविशन्तु हे अ-  
ग्ने विदध्यां यज्ञयोग्यां त्वदीयां ज्वालां विश्वाची विश्वं सर्वं हविरंचति गच्छतीति विश्वाची  
जुहुः आजनक्तु आसमन्वात्सिचतु देवताता देवतातौ युद्धे नोस्माकं मृधः हिंसकात् हे अग्ने  
त्वं माकः माकार्पीः यज्ञवाचकोदेवतातिशब्दः अत्र संग्रामे वर्तते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तेसीपपन्तजोपमायजंत्राऋतस्यधाराःसुदुघादुहानाः ।  
ज्येष्ठवोअद्यमहआवसूनामागन्तनसमंसोयतिष्ठ ॥ ४ ॥

ते । सीपपन्तु । जोपम् । आ । यजंत्राः । ऋतस्य । धाराः ।  
सुदुघाः । दुहानाः । ज्येष्ठम् । वः । अद्य । महः । आ । वसूनाम् ।  
आ । गन्तु । ससमंसः । यति । स्थ ॥ ४ ॥

यजत्राः यजनीयाः ते इन्द्रादयोदेवाः ऋतस्योदकस्य सुदुघाः सुत्वेन दोग्धुं शक्याः  
धाराः दुहानाः वर्षन्तः जोपं पर्षाति यथा भवति तथा आसीपपन्त सपतिः परिचरणार्थः स्तु-  
तिभिरात्तमन्तात्पर्येचीचरन् अस्मान् परिचरणं कुर्वन्तु स्वीकुर्वन्त्वितियावत् अद्यास्मिन्दिने हे  
देवाः वसूनां धनानां मध्ये ज्येष्ठं श्रेष्ठं वीर्युष्मदीयं महो महनीयं धनं आगच्छतु यूयमपि स-  
मनसस्तुत्यभवतयः सन्तः आगन्तन आगच्छत हे देवाः यूयं यतिष्ठ आगन्तनेति संगन्धः ॥४॥

अथ पञ्चमी—

ए॒वानो॑अग्ने॒वि॒क्ष्वा॒दंश॒स्य॒त्वया॑व॒यं॒संह॑साव॒त्रास्क्राः॑ ।

रा॒यायु॑जासं॒ध॒मादो॑अ॒रि॒ष्टा॒यूयं॑पा॒तस्व॒स्ति॒भिः॒सदा॑नः ॥५॥१०॥

ए॒व । नः॑ । अ॒ग्ने॒ । वि॒क्षु॒ । आ॒ । द॒श॒स्य॒ । त्वया॑ । व॒यम् ।

स॒ह॒सा॒व॒न् । आ॒स्क्राः॑ । रा॒या॒ । यु॒जा॒ । स॒ध॒मा॒दः॑ । अ॒रि॒ष्टाः॑ ।

यू॒यम् । पा॒त॒ । स्व॒स्ति॒भिः॑ । सदा॑ । नः॑ ॥ ५ ॥ १० ॥

हे अग्ने एवं स्तुवस्त्वं विश्व प्रजासु मध्ये नोस्मभ्यं आदशस्य धनं अग्निमयच्छ हे सहसावन् पलवन्नग्ने त्वया आस्क्राः आस्क्राः वयं युजा नित्ययुक्तेन राया धनेन सधमादः सहमादतः अरिष्टाः अहिंसिताभवेण अस्मिन् सूक्ते प्रतिपादिताः सर्वे देवा यूयं नोस्मान् कल्याणैः सर्वदा पालयत ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

दधिक्रांवइति पंचचंभेकादगं सूक्तं वसिष्ठस्यापि दधिक्राख्यदेवताकं आद्याजगती सातु-  
दधिक्रादिलिङ्गोक्तदेवताका शिष्टाश्रतसत्सिष्टुभः अनुक्रम्यतेहि— दधिक्रांदाधिकं जगत्याद्या-  
लिङ्गोक्तदेवतेति । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

द॒धि॒क्रा॒वः॒प्र॒थ॒मम॒श्विनो॑प॒स॒मा॒ग्नि॒समि॒हं॒भग॑मूनये॒हुवे॑ ।

इन्द्रं॑वि॒णुं॒पू॒षणं॑ब्र॒ह्म॒ण॒स्पति॑मा॒दित्या॑न्द्यावा॒पृथि॒वीअ॒पः॒स्वः॑ ॥१॥

द॒धि॒क्रा॒म् । वः॑ । प्र॒थ॒मम् । अ॒श्वि॒ना॑ । उ॒प॒स॒म् । अ॒ग्नि॒म् । स॒म॒हं॑इन्द्र॒मा॒

भग॑म् । ऊ॒तये॑ । हु॒वे॑ । इन्द्रं॑म् । वि॒णु॑म् । पू॒षण॑म् । ब्र॒ह्म॒णः॑ । प॒ति॑म् ।

आ॒दि॒त्यान् । द्यावा॑पृथि॒वी इति॑ । अ॒पः॑ । स्व॑रिति॒ स्वः॑ ॥ १ ॥

हे स्तोतारोवोयुष्माक ऊतये रक्षणाय प्रथमं दधिक्रां अश्वभिमानिनीं देवतां हुवे आ-  
ह्वयामि ततः अश्विना अश्विनौ देवो उपसमुपोदेवतांच समिहं सम्यग्दीवमाग्निच भगं एतदा-  
ख्यं देवं च आह्वयामि इन्द्रं विष्णुं पूषणं च ब्रह्मणस्पतिं आदित्यान् द्यावापृथिवी अपः उदक-  
देवताः स्वः सूर्य इत्येतान् देवानाह्वयामि ॥ १ ॥



अथ द्वितीया—

दधिक्लामुनर्मसावोधयन्तउदीराणायज्ञमुपप्रयन्तः ।  
इळां देवीं वहिर्हिपिसादयन्तोश्विनाविप्रांसुहवाहुवेम ॥ २ ॥

दधिक्लाम् । ऊँ इति । नमसा । बोधयन्तः । उद्दीराणाः ।  
यज्ञम् । उपप्रयन्तः । इळांम् । देवीम् । वहिर्हिपि । सादयन्तः ।  
अश्विना । विप्रा । सुहवा । हुवेम् ॥ २ ॥

दधिक्रां एतन्नामकं अश्वविशेषं देवं नमसा स्तोत्रेण बोधयन्तः प्रज्ञापयन्तः उदीराणाः प्रेरयन्तः यज्ञं यागं उपप्रयन्तः उपक्रममाणा वयं वहिर्हिपि इळां हवीरूपां देवीं सादयन्तः आस्थापयन्तः सुहवा शोभनाह्वानौ विप्रा विप्रौ मेधाविनौ अश्विना अश्विनौ देवो हुवेम आह्वयाम उदिति पूरणः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

दधिक्लावाणंबुबुधानोअग्निमुपब्रुवउपसंसूर्यगाम् ।  
ब्रध्रंमंश्वतोर्वरुणस्यवश्रुतेविश्वास्मदुरितायावयन्तु ॥ ३ ॥

दधिक्लावाणम् । बुबुधानः । अग्निम् । उप । ब्रुवे ।  
उपसम् । सूर्यम् । गाम् । ब्रध्रम् । मंश्वतोः । वरुणस्य । वश्रुम् ।  
ते । विश्वा । अस्मत् । दुःइता । यवयन्तु ॥ ३ ॥

दधिक्लावाणं अश्वविशेषं बुबुधानः स्तोत्रेण बोधयन्तः अग्निं देवं उपब्रुवे उपस्तोमि तथा च उपसमुपोदेवतां सूर्यं सर्वस्य प्रेरकं देवं गां भूमिं वाग्देवतां वा एयं भूतान् देवान् अहमुपस्तोमि मंश्वतोः मन्यमानान् स्तुवतो जनान् चेतयते जानातीति यद्वा अभिमन्यमानांश्चातयते नाशयतीति मंश्वतु । तस्य वरुणस्य ब्रध्रं महान्तं बध्नुं विंगटवर्णमश्वं तस्यानयनार्थमहमुपब्रुवे ते देवाः अस्मदस्मत्तः विश्वा विश्वानि सर्वाणि दुरिता दुरितानि पापानि यवयन्तु पृथक्कवंतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

दधि॒क्रावा॑प्रथ॒मोवा॒ज्यवा॑ग्रे॒रथानां॑भवतिप्रजान् ।

सं॒वि॒दान॒उ॒पसा॒सूर्ये॑णादित्येभिर्वसुभिर्ऋ॒गिरो॑भिः ॥ ४ ॥

दधि॒ऋ॒क्रावा॑ । प्रथ॒मः । वा॒जी । अ॒र्वा । अ॒ग्ने । रथानाम् ।

भव॒ति । प्र॒जान् । स॒म्वि॒दानः । उ॒पसा॑ । सूर्ये॑ण । आ॒दि॒त्येभिः ।

वसु॑भिः । अ॒ग्नि॒रो॒भिः ॥ ४ ॥

पथमः सर्वेषामंश्वानामुत्पद्यः वाजी शीघ्रगामी अर्वा गगनशूलः दधिक्रावा अश्वरूपो देवः प्रजान् रथसंयोजनीयांस्वास्तान्श्वानधिष्ठाय ज्ञातव्यानि सम्यक् जानन् रथानामग्रे प्रमुखोभवति कीदृशोऽथः उपसा उपोदेवतया सूर्येण सर्वस्य प्रेरकेण देवेन आदित्येभिरादित्ये-  
श्च वसुभिश्च अग्निरोभिर्देवैः सह स्तोत्रव्यैर्ऋषिभिश्च संविदानः सम्यक् जानन् ऐकमत्स्यं प्रापइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

आ॒नो॑दधि॒क्राःप॒थ्या॑मनक्तृ॒तस्य॒पन्था॑मन्वे॒तुवा॑र्त्त ।

शृ॒णोतु॑नो॒दैव्यं॑शर्धो॒अ॒ग्निःशृ॒ण्वन्तु॑विश्वे॒महि॑पाअमू॒राः ॥५॥११॥

आ । नः । दधि॒ऋ॒क्राः । प॒थ्याम् । अ॒न॒क्तु । क्त॒तस्य॑ । पन्था॑म् ।

अनु॑द॒एत॒वै । ऊँ इति । शृ॒णोतु॑ । नः । दै॒व्यम् । शर्धः । अ॒ग्निः ।

शृ॒ण्वन्तु॑ । विश्वे॑ । म॒हि॒पाः । अ॒मू॒राः ॥ ५ ॥ ११ ॥

दधिक्राः अश्वरूपोदेवः क्ततस्य यज्ञस्य पंथां पंथानं मार्गं अन्वेतवै अनुगन्तुं प्रवृत्तानां नोस्माकं पथ्यां पदवीमानक्तु उदकेनात्तित्तु उदतिपूरणः दैव्यं शर्धः देवसंबन्धिवलं ईदृग्रूपो-  
ग्निः नोस्मदीयं हवंशृणोतु अमूराः अमूढाः महिषा महान्तः विश्वे सर्वे देवाः अस्मदीयं हवं शृण्वन्तु ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे एकादशोऽवर्गः ॥ ११ ॥

आदेवोयात्विति चतुर्भुवं द्वादशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं सवितृदेवताकं वैष्टुभं अदेवश्चतुष्कं  
सावित्रमित्यनुक्तात् । षूहेदशरात्रे चतुर्थेहनि वैश्वदेवशस्त्रे इदंसावित्रनिषिद्धानं सूच्यतेहि-  
चतुर्थेहन्यादेवोयात्विति । एषा वषानुषात्रया सूत्रितं च—आदेवोयातुसवितासुरत्नः सधानोदेवः  
सवितासहावेति । अश्वमेधे अनुसवनं विस्रःसावित्र्यदृश्यः तत्रद्वितीयस्यामिष्टौ याज्येयं सूत्रितं  
च—यद्माविश्वाजातान्यादेवोयात्विति ।

तत्र प्रथमा—

आदेवोयातुसवितासुरत्नोन्तरिक्षप्रावहमानोअश्वैः ।  
हस्तेदधानोनर्यापुरूणिनिवेशयञ्चप्रसुवञ्चभूमं ॥ १ ॥

आ । देवः । यातु । सविता । सुदरत्नः । अन्तरिक्षदृष्टः ।  
वहमानः । अश्वैः । हस्ते । दधानः । नर्या । पुरूणि ।  
निवेशयन् । च । प्रसुवन् । च । भूमं ॥ १ ॥

सुरत्नः शोभनरत्नोपेतः अन्तरिक्षमाः स्वकीयेन तेजसा अन्तरिक्षस्य पूरयित्वा अश्वैः  
स्वकीयैर्वाहेः वहमानः उहमानः सविता सर्वस्य प्रेरकोदेवो द्योतमानः आयातु आगच्छतु  
फीदृशः नर्या नर्याणि मनुष्यहितानि पुरूणि बहूनि धनानि हस्ते पाणौ दधानः दातुं धारयन्  
भूमं भूतानि निवेशयञ्च रात्रिषु स्वस्थाने स्थापयञ्च प्रसुवन् च अहःसु प्रेरयञ्च एवंभूतः स-  
विता देवआयातु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उदस्यवाहृशिथिरावृहन्ताहिरण्ययादिवोअन्ताँअनष्टाम् ।  
नूनंसोअंस्यमहिमापनिष्टसूर्गश्चिदस्माअनुंदादपस्याम् ॥ २ ॥

उत् । अस्य । वाहृदिति । शिथिरा । बृहन्ता । हिरण्यया ।  
दिवः । अन्तान् । अनुष्टाम् । नूनम् । सः । अस्य । महिमा ।  
पनिष्ट । सूरः । चिन् । अस्मे । अनुं । दात् । अपस्याम् ॥ २ ॥

शिथिरा शिथिलौ दानार्थं प्रसारितौ बृहन्त्वा बृहन्तौ महान्तौ हिरण्यया हिरण्यधौ  
सुवर्णमयौ अस्पसवितुः संवेदिनौ बाहू हस्तौ दिवोन्वरिक्षस्य अन्तान् पर्यन्तान् उदनेष्टं ऊ-  
र्ध्वी सन्तौ ध्यामुवतां नूनमद्य अस्य ईदृग्रूपस्य सवितुः सतादृशोमहिमा महत्त्वं पनित् अस्माभिः  
स्तूयते सूरश्चिद् सूर्योपि अस्मै सवित्रे अपस्यां कर्मच्छां अनुदात् अनुददात् ॥ २ ॥

सावित्रेपशौ पुरोडाशस्य हविषोः सधानद्विवे अनुवाक्ये सूत्रप्रबंधमुदाहृतं आश्वमेधिकी-  
पु सावित्रेष्टिषु तृतीयस्यामिष्टौ इमे एव याज्यानुवाक्ये सवितंच—सघामोदेवःसवितासहावे-  
ति द्वे इति ।

सैषा सूक्ते तृतीया—

सघानोदेवःसवितासहावासाविपद्दसुपतिर्वसूनि ।

विश्रयमाणोअमतिमुरुर्चीमर्तभोजनमधरासतेनः ॥ ३ ॥

सः । घ । नः । देवः । सविता । सहस्रवा । आ । साविपत् ।

वसुसपतिः । वसूनि । विश्रयमाणः । अमतिम् । उरुचीम् ।

मर्तभोजनम् । अध । रासते । नः ॥ ३ ॥

सहावा तेजोन्तराण्यभिभावुकं तेजोपस्य सः वसुपतिर्धनानां पालकः ससवितादेवः नो-  
स्मभ्यं वसूनि धनानि आसाविपत् आसमन्तात् प्रेरयति घेतिपूरणः ससवितादेवः उरुचीं  
विस्वोर्णगमनां अमतिं रूपं दीवितित्यर्थः विश्रयमाणः निषेवमाणः सन् अध अधुना नोस्मभ्यं  
मर्तभोजनं मनुष्याणां भोगयोग्यं धनं रासते ददात् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इमागिरःसवितारंसुजिह्वंपूर्णगभस्तिमीळतेसुपाणिम् ।

चित्रंवयोवृहदस्मेदधातुयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ४ ॥ १२ ॥

इमाः । गिरः । सवितारम् । सुजिह्वम् । पूर्णगभस्तिम् ।

ईळते । सुपाणिम् । चित्रम् । वयः । वृहत् । अस्मे इति ।

दधातु । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ४ ॥ १२ ॥

इमा ईदृग्भूतागिरः गृणन्ति स्तुवन्तीति गिरः स्तोत्र्यः प्रजाः यद्वा इमाः स्तुतिरूपावाचः  
सुजिह्वं शोभनजिह्वं शोभनवाचमित्यर्थः पूर्णगभस्तिं संपूर्णधनं सुपाणिं शोभनहरत्वं सवितारं

देवं ईळवे स्तुवन्ति सच सविता चित्रं चायनीयं बृहन्महद्व ययोन्नं अस्मे अस्मात्तु दधानु यद्वा  
अस्मे अस्मभ्यं प्रयच्छतु हे सवितृप्रमुखादेवाः यूयं नोस्मान् स्वस्तिभिः कल्याणैः सदा सर्व-  
दा पात पालयत ॥ ४ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

इमारुद्रायेति चतुर्केचं त्रयोदशं सक्तं वसिष्ठस्यापि रुद्रदेवताकं अंत्यात्रिष्टुप् शिष्टाजग-  
त्यः तथाचानुक्रमणिका—इमारौद्रं त्रिष्टुवन्तमिति शूलगवादिपुरौद्रयज्ञेषु अनेनसक्तेन उदीचीदिक्  
उपस्थेया सूच्यतेहि—इमारुद्रायस्थिरधन्वनेति सर्वरुद्रयज्ञेषु दिशामुपस्थानमिति ।

तत्र प्रथमा—

इमारुद्रायस्थिरधन्वनेगिरःक्षिप्रैपवैदेवायस्वधात्रे ।

अपाह्णायसहमानायवेधसेतिग्मायुधायभरताशृणोर्तुनः ॥ १ ॥

इमाः । रुद्राय । स्थिरधन्वने । गिरः । क्षिप्रइपवे । देवाय ।

स्वधात्रे । अपाह्णाय । सहमानाय । वेधसे ।

तिग्मइआयुधाय । भरत । शृणोर्तु । नः ॥ १ ॥

हे अस्मदीयाः स्तोत्रारोप्यं इमागिरः स्तुवीः रुद्राय एतन्नामकाय देवाय भरत धार-  
यत कीदृशाय स्थिरधन्वने दृढधनुष्काय क्षिप्रपवे शीघ्रगामिवाणाय स्वधात्रे अन्नवते अपा-  
ह्णाय केनाप्यनभिभूताय सहमानाय शत्रूणामभिभवित्ते वेधसे विधात्रे तिग्मायुधाय तीक्ष्णा-  
स्ताय एवंश्रुताय रुद्रदेवाय स्तुवीर्भरत सच रुद्रः नोस्मदीयाः स्तुवीः शृणोतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सहिक्षयेणक्षम्यंस्यजन्मनः साम्राज्येनदिव्यस्यचेतति ।

अवन्नधन्तीरुपनोदुरंश्वरानमीवोरुद्रजासुंनोभव ॥ २ ॥

सः । हि । क्षयेण । क्षम्यंस्य । जन्मनः । साम्राज्येन ।

दिव्यस्य । चेतति । अवन् । अवन्तीः । उप । नः ।

दुरः । चर । अनमीवः । रुद्र । जासुं । नः । भव ॥ २ ॥

सहि सत्वत् रुद्रोदेवः क्षम्यस्य क्षमायां पृथिव्यां भवः तस्य जन्मनोजनस्य क्षयेणै-  
श्वर्येण चेतति प्रज्ञायते दिव्यस्य जनस्य च साम्राज्यैश्वर्येण प्रज्ञायते । शेषः प्रत्यक्षरुतः  
हे रुद्रदेव त्वं च अवनतीः त्वां स्तोत्रैस्तर्पयन्तीः नोस्मदीयाः प्रजाः अघ्नन् पालयन् दुरोदुर्याणि  
अस्मदीयानि गृहाणि उपचर उपगच्छ किंच त्वं नोस्मदीयास्तु प्रजास्तु अननीदः अमीवा-  
रोगाः तानकुर्वन् भव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यातेद्विद्युदवसृष्टादिवस्परिक्षमयाचरन्तिपरिसाष्टणक्तुनः ।

सहस्रंतेस्वपिवातभेपुजामानंस्तोकेपुतनयेपुरिरिपः ॥ ३ ॥

या । ते । द्विद्युत् । अवऽसृष्टा । दिवः । परि । क्षमया ।

चरन्ति । परि । सा । ष्टणक्तु । नः । सहस्रम् । ते ।

सुऽअपिवात । भेपुजा । मा । नः । तोकेपु । तनयेपु । रिरिपः ॥ ३ ॥

हे रुद्र ते वैद्युतात्मनस्त्व संवन्धिनीदिवस्परि अन्तरिक्षसकाशादवसृष्टा विमुक्ता या दि-  
द्युत् अशनिरूपा हेतिः क्षमया क्षित्या क्षितौ वा चरति वर्तते सा दिद्युत् नोस्मान् परिवृणक्तु  
परित्यजतु अपिच हे स्वपिवात ते तव सहस्रं बहूनि भेपुजा भेपुजानि यान्यौषधानिसन्ति ता-  
न्यस्माकं प्रपच्छेतिशेषः नोस्माकं तोकेषु पुत्रेषु तनयेषु च मा रिरिपः हिंसां मारुथाः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

मानोवधीरुद्रमापरादामातेभूमप्रसितौहीळितस्य ।

आनौभजवर्हिर्पिजीवशंसैयूर्यपांतस्वस्तिभिःसदानः ॥ ४ ॥ १३ ॥

मा । नः । वधीः । रुद्र । मा । परा । दाः । मा । ते । भूम ।

प्रसितौ । हीळितस्य । आ । नः । भज । वर्हिर्पि । जीवशंसै ।

यूर्यम् । पात् । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ४ ॥ १३ ॥

हे रुद्र त्वं नोस्मान् मावधीः माहिंसीः तथामापरादाः माअत्याक्षीः अपिच हीळितस्य  
क्रुद्धस्य ते तव प्रसितौ प्रकर्षणवन्धने वयं च माभूम । किंच जीवशंसै जीवैराशंसनीये वर्हिर्पि

यज्ञे नोस्मान् आभज भागिनः कुरु हे रुद्रप्रमुखदेवाः यूयं नोस्मान् कल्याणैः सर्वदा  
पालयत ॥ ४ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

आपोयं वदति चतुर्केचं चतुर्दशं रक्तं वसिष्ठस्मार्यं त्रैष्टुभमव्देवताकं आपोयमापमित्यनु-  
क्रान्तं च गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आपोयं वः प्रथमं देवयन्तं इन्द्रपानं मूर्ध्नि मरुणवनेळः ।

तं वो वृषं शुचिं मरिप्रमद्यं चतुष्टुपं मधुमन्तं वनेम ॥ १ ॥

आपः । यम् । वः । प्रथमम् । देवयन्तः । इन्द्रपानम् ।

मूर्ध्निम् । मरुणवत । वृळः । तम् । वृः । वृषम् । शुचिम् ।

मरिप्रम् । अद्य । चतुष्टुपम् । मधुमन्तम् । वनेम् ॥ १ ॥

देवयन्तो देवानिच्छन्तो ध्वयवः हे आपः हे अवेवताः वोयुष्माकं कार्यभूतं इन्द्रपानं  
इन्द्रेण पातव्यं इळः इळाया भूम्याः संभूतं यमूर्ध्नि सोमार्ख्यं यं रक्तं प्रथमं पुरा मरुणव-  
तं अग्निं अभिषवणवचनादिभिः समस्कुर्वन्तं अघेदानीं वयमपि वोयुष्मदीयं तमूर्ध्नि वनेम ।  
संभजेमहि कीदृशं शुचिं शुद्धं अरिप्रं पापरहितं चतुष्टुपं वृष्टिलक्षणमुदकं सिचवं मधुमन्तं  
मधुररसोपेतं एवंभूतं वं वनेमेति संबन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तमूर्ध्नि मापो मधुमन्तं वोपात्तं पादवत्वाशुहेमां ।

यस्मिन्निन्द्रो वसुभिर्मादयाते तं श्यामदेवयन्तो वो अद्य ॥ २ ॥

तम् । मूर्ध्निम् । आपः । मधुमन्तं तमम् । वृः । अपाम् ।

नपात् । अवतु । आशुहेमां । यस्मिन् । इन्द्रः । वसुभिः ।

मादयाते । तम् । अश्याम । देवयन्तः । वृः । अद्य ॥ २ ॥

हे आपः एतत्संज्ञकादेवाः वोयुष्मदीयं मधुमन्तं रसवत्तमं तमूर्ध्नि प्रसिद्धं सोमार्ख्यं रक्तं  
आशुहेमा शीमगनिः अपानपाद एतदाख्यो देवः अवतु पातयतु इन्द्रः यस्मिन्मूर्ध्नि वसुभिर्वा-

सौन्दर्यैः सह मादयान्ते मायेव अयञ्जस्मिन् दिने देवयन्तोदेवकामावयं योयुष्मदीयं  
वसूभि अश्याम मामुपाम ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

शतपवित्राःस्वधयामर्दन्तीर्द्वीर्द्वीवानामपियन्तिपार्थः ।  
ताइन्द्रस्यनमिनन्तिमृतानिसिन्धुभ्योहृव्यंघृतवञ्जुहोत ॥ ३ ॥  
शतपवित्राः । स्वधया । मर्दन्तीः । देवीः । देवानाम् ।  
अपि । यन्ति । पार्थः । ताः । इन्द्रस्य । न । मिनन्ति ।  
मृतानि । सिन्धुभ्यः । हृव्यम् । घृतवञ्जु । जुहोत ॥ ३ ॥

शतपवित्राः शतं बहूनि पवित्राणि पावनानि रूपाणि यासां ताः स्वधया स्वकार्यभूते-  
नात्नेन मर्दन्तीर्जनान्मादयन्त्यः देवीर्देव्यः योतमानाआपः देवानामिन्द्रादीनां पाथः स्थानमपि  
यन्ति पविशन्ति तास्वाहृश्यआपः इन्द्रस्य प्रीणनानि मृतानि मत्तादीनि कर्माणि नमिनन्ति  
नहिंसन्ति उत्पादयन्तोऽर्थः हे अश्वर्यवोयूयं सिन्धुभ्यस्ताभ्योऽयः घृतवञ्जु उपस्तरणाभिधा-  
रणलक्षणाग्ययुक्तं हृव्यं पुरोडाशादिकं हविर्जुहोत जुहोत ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

याःसूर्योर्श्मिभिरानुतानयाभ्यइन्द्रोअरदहानुमामिम् ।  
तेसिन्धवोवरिवोधातनानोयूपंपातस्वस्तिभिःसदाः ॥ ४ ॥१४॥  
याः । सूर्यः । रश्मिभक्तिः । आहतानान् । याभ्यः । इन्द्रः । अरदत् ।  
गानुम् । ऊमिम् । ते । सिन्धवः । वरिवः । धातन ।  
नूः । यूयम् । पात । स्वस्तिभक्तिः । सदा । नूः ॥ ४ ॥ १४ ॥

सूर्योदेवः याआपः रश्मिभिः स्वकीयैः किरणैः आहतान विस्तारयति सूर्योहि रश्मिभि-  
रुदकसारमादाय वर्षनीत्यर्थः याम्योऽयश्च ऊमि अवेरिदं रूपं गमनयोग्यं गानु मेधेभ्योनिर्ग-  
मनसाधनं मार्ग इन्द्रोपि अरदत् वज्रेण मेघान् ताडयन् प्रपच्छति हे सिन्धवः आपः ते यूपं  
नोस्मभ्यं धरिशोधनं धानन धत्त प्रयच्छत । ते इति सिन्धुशब्देन समानाधिकरणत्वात् पुष्टिगतं  
हे अन्देवताः यूपं सर्वदा नोस्मान् कल्याणैः पाठयत ॥ ४ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थं चतुर्दशोऽष्टकं ॥ १४ ॥



ऋभुक्षणइति चतुर्कचं पंचदशं सक्तं वसिष्ठस्यार्पं वैद्युभं ऋभुदेवताकं अनयायाविक-  
ल्पेन विश्वेदेवादेवता तथाचानुक्तान्तं— ऋभुक्षणआर्भवंत्यावैश्वदेवोवेति । दशमेहनि वैश्वदे-  
वशस्त्रेआर्भवनिविद्धानं स्र्यतेहि—ऋभुक्षणइत्यार्भवमिति ।

तत्र प्रथमा—

ऋभुक्षणोवाजामादयध्वमस्मेनरोमधवानःसुतस्य ।  
आवोर्वाच कर्नवोनयातांविश्वोरथंनर्यवर्तयन्तु ॥ १ ॥  
ऋभुक्षणः । वाजाः । मादयध्वम् । अस्मे इति । नरः ।  
मघध्वानः । सुतस्य । आ । वः । अर्वाचः । कर्तवः । न ।  
याताम् । विश्वैः । रथम् । नर्यम् । वर्तयन्तु ॥ १ ॥

ऋभुक्षाइति ऋभूणां ज्येष्ठस्याख्या वाजइतितु कनिष्ठस्य अत्र ऋभुक्षणोवाजाइति बहु-  
वचनेन ऋभवस्त्रयोस्तन्ते हे ऋभुक्षणोवाजा नरोनेतारः मघवानोघनवन्तः एवभूताहेऋभवः  
युयं अस्मे अस्मात् स्थितेन सुतस्याभिपुतेन सोमेन मादयध्वं त्वाभभवत नेविसंपत्यर्थे इदा-  
नीं यातां गच्छतां वोयुष्मदीयाः कर्तवः कर्मणां कर्तारः विश्वः विभवः समर्थाअश्वाः अर्वा-  
चोर्वाचः अस्मदभिमुखा. सन्तः नर्यं मनुष्यहितं रथं युष्मदीयं आवर्तयन्तु आगमयन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ऋभुर्ऋभुभिर्ऋभिर्वःस्याम्विश्वोविभुभिःशर्वसाशर्वांसि ।  
वाजोअस्माँअवतुवाजंसाताविन्द्रेणयुजातंरूपेमवृत्रम् ॥ २ ॥  
ऋभुः । ऋभुर्ऋभिः । अभि । वः । स्याम् । विश्वैः । विभुर्ऋभिः ।  
शर्वसा । शर्वांसि । वाजः । अस्मान् । अवतु । वाजंसाता ।  
इन्द्रेण । युजा । तरूपेम् । वृत्रम् ॥ २ ॥

हे ऋभवः ऋभुभिः.युष्माभिः वयं ऋभुः उरुभवन्तीत्यृभवः सन्तः विभुभिर्युष्माभिः विश्वोवि-  
भवश्च सन्तः शर्वांसि शर्वाणां बलानि वः शर्वसा युष्मदीयेन बलेन अभिस्याम अभिभवेम तथा  
वाजसातो संग्रामे वाजः एतत्संज्ञकऋभुः अस्मानवतु पाठयतु अपिच युजा सहायभूत्वेनेन्द्रेण  
वृत्रं शत्रुं वयं तरूपेम् हनाम प्रायेण ऋभवोपीन्द्रेणसहस्तूयन्ते इति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तेचिद्धिपूर्वीरभिसन्तिशासाविश्वैर्अर्यउपरतातिवन्वन् ।  
इन्द्रोविश्वैर्ऋभुक्षावाजोअर्यःशत्रोर्मिथत्यारुणवन्विनृम्णम् ॥३॥

ते । चिद् । हि । पूर्वीः । अभि । सन्ति । शासा । विश्वान् ।  
अर्यः । उपरस्ताति । वन्वन् । इन्द्रः । विश्वान् । ऋभुक्षाः ।  
वाजः । अर्यः । शत्रोः । मिथत्या । कृणवन् । वि । नृम्णम् ॥ ३ ॥

तेतादृशा इन्द्रक्रभवश्च पूर्वीर्बह्वीः अस्मच्छत्रुसोनाः शासा शासनेन स्वकीयया आत्तया य-  
द्वा विशस्यते हिंस्यतेनेति शासशब्दायायुधयाची तेन अभिसन्ति अभिभवन्ति चिद्धीती-  
मौ पूरणौ किंच उपरताति सप्तम्यालुक् उपरैरुपलैः प्रापाणसदृशैरायुधैः स्तापते विस्तार्यइत्यु-  
परताति युद्धं तस्मिन् विश्वान् समस्तान् अर्यअरीन् शत्रून् वन्वन् हिंसन्ति विश्वाऋभुक्षा  
वाजः एतत्संज्ञकाऋभवश्चेन्द्रश्च अर्यः शत्रूणामभिगन्तारः सन्तः शत्रोः संवन्विनृम्णं वृद्धं मि-  
थत्या मिथैतिरिद्धं रूपं मिथतिहिंसा तथा विरुणवन् विकुर्वन्तु विनाशयन्तिवत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नूदेवासोवरीवःकर्तनानोभूतनोविश्वेवसेसजोपाः ।  
समस्मेइपंवसवोददीरन्यूयपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ४ ॥ १५ ॥

नु । देवासः । वरीवः । कर्तन् । नुः । भूत । नुः । विश्वे । अवसे ।  
सजोपाः । सम् । अस्मे इति । इपम् । वसवः । ददीरन् ।  
यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नुः ॥ ४ ॥ १५ ॥

हे देवासोदेवाः द्योतमानाऋभवोयूयं नु अद्य नोस्मभ्यं वरिवोधनं कर्तनं कुरुत मयच्छ-  
त तथा विश्वे सर्वे ऋभवोयूयं सजोपाः सहप्रीपमाणाः सन्तः नोस्माकं अवसे रक्षणाय भूत  
भवत । अपिच वसवः प्रशस्याऋभवः इपमन्त्रं अस्मे अस्मभ्यं संददीरन् संप्रयच्छेयुः हेऋभवो-  
यूयं अस्मान् सर्वदा कल्याणैः रक्षत ॥ ४ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

समुद्रज्येष्ठा इति चतुर्भुवं षोडशं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रैष्टुभमद्देवताकं तथा चानुक्तान्तं—समुद्रज्येष्ठा आपमिति गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात्पुनाना यन्त्यानि विशमानाः ।  
इन्द्रो यावञ्जीवन्नभोररादता आपो देवीरिहमामवन्तु ॥ १ ॥

समुद्रज्येष्ठाः । सलिलस्य । मध्यात् । पुनानाः । यन्ति ।  
अनि विशमानाः । इन्द्रः । याः । वञ्जी । वृषभः । रराद । ताः ।  
आपः । देवीः । इह । माम् । अवन्तु ॥ १ ॥

समुद्रज्येष्ठाः समुद्रोर्णवः ज्येष्ठः प्रशस्यतमो यासां पतां ताः सलिलस्य अन्तरिक्षनामैतत् अन्तरिक्षस्य मध्यात् माध्यमिकात्स्थानात् यन्ति गच्छन्ति कीदृश्यः पुनानाः विश्वं शोधयन्त्यः अनि विशमानाः सर्वदा गच्छन्त्यः वञ्जी वञ्जभृत् वृषभः कामानां वर्षितेन्द्रः याः निरुद्धा आपः रराद लिखति देवीर्देव्यस्ता आपः इहास्मिन्प्रदेशे स्थिता मां अवन्तु रक्षन्तु अभिगच्छन्तु वा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

या आपो दिव्या उत वा स्रवन्ति खनित्रिमा उत वा याः स्वयंजाः ।  
समुद्रार्थायाः शुचंयः पावकास्ता आपो देवीरिहमामवन्तु ॥ २ ॥

याः । आपः । दिव्याः । उत । वा । स्रवन्ति । खनित्रिमाः ।  
उत । वा । याः । स्वयंजाः । समुद्रार्थाः । याः । शुचंयः ।  
पावकाः । ताः । आपः । देवीः । इह । माम् । अवन्तु ॥ २ ॥

या आपः दिव्याः अन्तरिक्षभवाः सन्ति उत वा अपि च या आपः नद्यादिगताः सत्यः स्रवन्ति गच्छन्ति याश्च सन्निविताः खनेन निर्वृत्ताः उत वा अपि च याः स्वयंजाः स्वयमेव पादुर्भवत्यः समुद्रप्रदार्थे गन्तव्योमासां वाः समुद्रार्थाः शुचयो दीप्ति युक्ताः पावकाः शोधयिष्यश्च भवन्ति ता आपो मामवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यासां राजावरुणो याति मध्ये सत्या नृते अवपश्यन्नानाम् ।  
 मधुश्चुतः शुच्यो याः पावकास्ता आपो देवीरिहमामवन्तु ॥ ३ ॥  
 यासाम् । राजा । वरुणः । याति । मध्ये । सत्या नृते इति ।  
 अवपश्यन् । जनानाम् । मधुश्चुतः । शुच्यः । याः । पावकाः ।  
 ताः । आपः । देवीः । इह । माम् । अवन्तु ॥ ३ ॥

वरुणः यासामपां राजा स्वामी मध्ये मध्यमलोके याति गच्छति किं कुर्वन् जनानां प्रजानां सत्या नृते सत्यं चानृते च अवपश्यन् जानन्नित्यर्थः या आपः मधुश्चुतः रसं क्षरत्यः शुच्यो दीप्ति-  
 युक्ताः पावकाः शोधयिष्यः ता आपो देव्यो मां रक्षन्त्विति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यासुराजावरुणो यासु सोमो विश्वे देवा यासूर्जमदन्ति ।  
 वैश्वानरो यासु अग्निः प्रविष्टस्ता आपो देवीरिहमामवन्तु ॥ ४ ॥ १६ ॥  
 यासु । राजा । वरुणः । यासु । सोमः । विश्वे । देवाः । यासु ।  
 ऊर्जम् । मदन्ति । वैश्वानरः । यासु । अग्निः । प्रविष्टः । ताः ।  
 आपः । देवीः । इह । माम् । अवन्तु ॥ ४ ॥ १६ ॥

अपाराजावरुणः यास्वप्सु वर्तते सोमः यास्वप्सु वर्तते यास्वप्सु स्थिताः विश्वे सर्वे  
 देवाः ऊर्जमन्नं मदन्ति वैश्वानरोग्निः यासु प्रविष्टः ता आपो देव्यः इह स्थितं मां अवन्तु ॥ ४ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

आमां मित्रावरुणेति चतुर्कंच सप्तदशं सूक्तं षसिष्ठस्यापि चतुर्थ्यतिजगती व्यूहेन शक-  
 रीवा आदितस्ति सोजगत्यः प्रथमा मैत्रावरुणी द्वितीयाग्नेयी तृतीयावैश्वदेवी चतुर्थी गंगादिन-  
 द्दिवताका तथा चानुक्रमणिका—आमां मित्रावरुणयाग्नेयी वैश्वदेवी नदीस्तुतिर्जागतमत्पातिज-  
 गती शकरीयेति । अस्य सूक्तस्य प्रत्युचं विषादिहरणे विनियोगोऽलिंगादवगन्तव्यः ।

तत्र प्रथमा—

आमां मित्रावरुणे हरक्षतं कुलाय यद्विश्वयन्मानु आगन् ।  
 अजकांबदुर्दृशी कंतिरोदधे मामां पद्ये नृपसाविदत्सरुः ॥ १ ॥

आ । माम् । मित्रावरुणा । इह । रक्षतम् । कुलाययत् ।  
 विश्वयत् । मा । नुः । आ । गन् । अजकाश्वम् । दुःष्टदर्शिकम् ।  
 तिरः । दधे । मा । माम् । पद्येन । रपसा । विदत् । त्सरुः ॥ १ ॥

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ युवां इहास्मिन्दोके मां आरक्षतं आभिमुख्येन पाठयतं  
 कुलाययत् कुलायं स्थानं तत्कुर्वन् विश्वयत् विशेषेण वर्धमानं विपं नोस्मान् आ आभिमु-  
 ख्येन मागन् मागमत् मागच्छतु तथा अजकावं अजकानाम् रोगविशेषः तद्वद् दुष्टदर्शिकं दुर्द-  
 शनं विपं विरोद्धे तिरोपत्तां नश्यत्वित्यर्थः तथा त्सरुः छद्मगामीजिस्रगः सपईत्यर्थः मां प-  
 द्येन पादभवेन रपसा रपिः शब्दकर्मां शब्देन माविदत् माजानतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यद्विजामन्परुपिवन्दनं भुवदघ्नीवन्तौ परिकुल्फौ च देहत् ।  
 अग्निष्टच्छोचन्नपवाधतामितोमामापद्येनरपसाविदत्सरुः ॥ २ ॥

यत् । विजामन् । परुपि । वन्दनम् । भुवत् । अघ्नीवन्तौ । परि ।  
 कुल्फौ । च । देहत् । अग्निः । तत् । शोचन् । अप । वाधताम् ।  
 इत् । मा । माम् । पद्येन । रपसा । विदत् । त्सरुः ॥ २ ॥

वन्दनं एतत्संज्ञकं यद्विपं विजामन् विविधजन्मनि परुपि वृक्षादीनां पर्वणि भुवत् उद्भवेद्  
 यच्च विपं अघ्नीवन्तौ जानुनी कुल्फौ गुप्तौ च परिदेहत् दिह उपचये उपचितं कुर्याद् अग्निदेवः  
 शोचन् दीप्यमानः सन् इतोस्मान्नात् तद्विपं अपवाधतां अपहन्तु शिष्टं व्याख्यातं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यच्छल्मलौ भवति यन्नदीपुयदोपधीभ्यः परिजायते विपम् ।  
 विश्वेदेवानिरितस्तत्सुवन्तुमामापद्येनरपसाविदत्सरुः ॥ ३ ॥

यत् । शल्मलौ । भवति । यत् । नदीपुं । यत् । ओपधीभ्यः । परि ।  
 जायते । विपम् । विश्वे ; देवा । नि । इतः । तत् । सुवन्तु । मा ।  
 माम् । पद्येन । रपसा । विदत् । त्सरुः ॥ ३ ॥

यद्विषं शत्मलौ एतत्संज्ञके वृक्षेभवति तद्विषं नदीषु तत्रस्थासु अप्सु प्रादुर्भवति परीति  
पंचम्यर्थानुवादी धोपधीभ्यः सकाशाद्यद्विषं जायते उत्पद्यते विश्वे सर्वे देवाः तद्विषं इतोस्मा-  
ज्जनादेशाद्वा निःस्रवन्तु निःशेषेण प्रेरयन्तु मामामितिशिष्टं व्याख्यातं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

याःप्रवतोनिवतउद्धतउदन्वतीरनुदकाश्चयाः ।  
ताअस्मभ्यंपर्यसापिन्वमानाःशिवादेवीरशिपदाभवन्तु  
सर्वानद्योअशिमिदाभवन्तु ॥ ४ ॥ १७ ॥

याः । प्रवतः । निवतः । उद्धतः । उदन्वतीः । अनुदकाः । च ।  
याः । ताः । अस्मभ्यम् । पर्यसा । पिन्वमानाः । शिवाः । देवीः ।  
अशिपदाः । भवन्तु । सर्वाः । नद्यः । अशिमिदाः । भवन्तु ॥४॥१७॥

यानद्यः प्रवतः प्रवणदेशे गच्छन्त्यः या निवतः निम्नदेशे गच्छन्त्यः या उद्धतः उन्नतदे-  
शेगच्छन्त्यः उदन्वतीः उदकवत्यः अनुदकाश्च उपकरहिताश्च यानद्यः यान्ति पयसोदकेन  
पिन्वमानाः विश्वमाप्यायन्त्यः देवीर्देव्योद्योतमानाः तास्तादृश्योनद्यः अस्मभ्यं अशिपदाः  
शिपदं नाम रोगविशेषः तदकुर्वत्यः सत्यः शिवाः कल्याण्योभवन्तु अपिच सर्वास्तानद्यः  
अशिमिदाः शिमिर्बधकर्मा अहिंसाप्रदाभवन्तु ॥ ४ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

आदित्यानामिति वृचमष्टादशं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रेष्टुभांआदित्यदेवताकं अनुक्रम्यतेच—  
आदित्यानां वृचमादित्यं त्विति । गतः सूक्तविनियोगः । आदित्यदेवताकेपशौ आदित्यानामवसे  
ति वपायाअनुवाक्या सूत्रितंच—आदित्यानामवसानूतनेनेमागिरआदित्येभ्यइति आदित्यग्रह-  
स्यैपानुवाक्या सूत्रितंच—आदित्यानामवसानूतनेन होतायक्षदादित्यामिति ।

तत्र प्रथमा—

आदित्यानामवसानूतनेनसक्षीमहिशर्मणाशतमेन ।  
अनागास्त्वेअदितित्वेतुरासंष्टमंधृङ्गदंधतुश्रोपमाणाः ॥ १ ॥

आदित्यानाम् । अवसा । नूतनेन । सूक्ष्मिहि । शर्मणा ।  
 शमस्तमेन । अनागाः इत्वे । अदिति इत्वे । तुरासः ।  
 इमम् । यज्ञम् । दधतु । श्रोपमाणाः ॥ १ ॥

आदित्यानां अदितेःपुत्राणां एतत्संज्ञकानां देवानां अवसा रक्षणेन तद्धेतुभूतेनेत्यर्थः  
 नूतनेनाद्यतनेन शंतमेन शंसुत्वं अतिशयेन तत्करणेन शर्मणा शंमिति गृह्णामैवत् गृहेण स-  
 क्षीमहि वयं संगच्छेमहि तुरासः तुराः त्वरिता आदित्याः श्रोपमाणाः अस्मदीयानि स्तोत्रा-  
 णि शृण्वन्तः यज्ञं यद्यारमिर्न जनं अनागास्त्वे अनपराधत्वेच अदिति त्वे अदीनत्वेच दधतु  
 स्थापयन्तु ॥ १

आदित्यासो अदितिस्तियादित्यग्रहस्य याज्या सूत्रितं च—आदित्यासो अदितिर्मादयन्ता-  
 मिति नैतं ग्रहमीक्षेत् ह्ययमानमिति ।

सैषा सृक्ते द्वितीया—

आदित्यासो अदितिर्मादयन्तां मित्रो अर्यमा वरुणो रजिष्ठाः ।  
 अस्माकं सन्तु भुवनस्य गोपाः पिवन्तु सोममवसेनो अद्य ॥ २ ॥  
 आदित्यासः । अदितिः । मादयन्ताम् । मित्रः । अर्यमा ।  
 वरुणः । रजिष्ठाः । अस्माकम् । सन्तु । भुवनस्य । गोपाः ।  
 पिवन्तु । सोमम् । अवसे । नुः । अद्य ॥ २ ॥

आदित्यासः आदित्यदेवाः अदितिस्तेषामाता च यद्वा अदितिरिति देवविशेषणं अदि-  
 तिः अदितयः अदीनाः रजिष्ठाः अतिशयेन झञ्जवः मित्रः अर्यमा वरुणश्च एतत्संज्ञकाः मा-  
 दयन्तां तृप्ताः सन्तु भुवनस्य सर्वस्य जगतः गोपाः रक्षकाः एवंभूता देवाः अस्माकं सन्तु अ-  
 स्माकमेव रक्षका भवन्त्वित्यर्थः अद्यास्मिन् दिने नोस्माकमवसे रक्षणाय सोममस्माभिरभिपुर्वं  
 पिवन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आदित्या विश्वे मरुतश्च विश्वे देवाश्च विश्वं ऋभवंश्च विश्वे ।  
 इन्द्रो अग्निरश्विना तुष्टुवाना यूयं पातस्व स्तिभिः सदानः ॥ ३ ॥ १८ ॥

आदित्याः । विश्वे । मरुतः । च । विश्वे । देवाः । च ।  
 विश्वे । ऋभवः । च । विश्वे । इन्द्रः । अग्निः । अश्विना ।  
 तुस्तुवानाः । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ३ ॥ १८ ॥

आदित्याः अदितेः पुत्राः विश्वे सर्वे द्वादशसंख्याकाभर्काः विश्वे मरुतश्च सर्वे एकोन-  
 पंचाशत् संख्योपेताश्च विश्वेदेवाश्च विश्वे ऋभवश्च इन्द्रोग्निः अश्विना अश्विनौ एतत् संज्ञकाः  
 एवंभूतायेदेवाः तुस्तुवानाः अस्माभिः स्तुताः बभूवुः सर्वे ते देवाः यूयं सदा सर्वदा नोस्मान् स्व-  
 स्तिभिः कल्याणैः पात रक्षत ॥ ३ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

आदित्यासोऽदित्यइति उच्चात्मकमेकोनविंशं सूक्तं यसिष्ठस्यापि त्रैष्टुभमादित्यदेवताकं  
 आदित्यासइत्यनुक्रमणिका । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आदित्यासोऽदित्यः स्यामपूर्वेवत्रावसवोमर्त्यत्रा ।  
 सनेममित्रावरुणासनन्तो भवेमद्यावापृथिवी भवन्तः ॥ १ ॥

आदित्यासः । अदित्यः । स्याम । पूः । देवइत्रा । वसवः ।  
 मर्त्यइत्रा । सनेम । मित्रावरुणा । सनन्तः ।  
 भवेम । द्यावापृथिवी इति । भवन्तः ॥ १ ॥

हे आदित्यासः आदित्यादेवाः व्यत्ययेनायुदात्तत्वाभावः यद्वा आदित्यानामिमेआदि-  
 त्याः तस्येदमित्यर्थे प्राग्दीव्यतीयोप्यप्रत्ययः आदित्यानां शेषभूतावयं अदित्यः अस्वेदनीयाः  
 स्याम भवेम । देवत्रा देवेषु धत्तवोवासकादेवाः युष्मदीधं पूः पालनं मर्त्यत्रा मनुष्येष्वस्मात्तु भ-  
 वतु हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ सनन्तः युवां संभ्रजन्तोवयं सनेम युवाज्यां दत्तं धनं संभ्रजेमहि  
 हे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ युवयोः प्रसादात् वयं भवन्तो भवेम भूतिमंतः स्याम ॥१॥

अथ द्वितीया—

मित्रस्तन्नोवरुणोमामहन्तशर्मतोकायलनंधायगोपाः ।  
 मावोभुजेमान्यजातमेनोमातत्कर्मवसवोयच्चयध्वे ॥ २ ॥



मि॒त्रः । तत् । नः । वरु॑णः । म॒म॒ह॒न्त॒ । श॒र्म । तो॒का॒र्य॑ ।  
 तन॑याय । गो॒पाः । मा । वः । भु॒जे॒म । अ॒न्य॒इ॒जा॒तम् ।  
 ए॒नः । मा । तत् । क॒र्म । व॒स॒वः । यत् । च॒र्य॒ध्वे ॥ २ ॥

मित्रोवरुणः अहर्निशाभिमानिनौ देवौ एतदाद्याः सर्वे आदित्याः नोस्मभ्यं तव प्रसिद्धं शर्मं सुखं ममहन्तं महतिर्दानकर्मा ददतु गोपाः विश्वस्य रक्षकास्ते देवास्तोकापास्मदीयाय पुत्राय तनयाय तत्पुत्राय च शर्मं प्रयच्छन्तु अथप्रत्यक्षस्तुतिः हे देवाः वोयुष्मदीयावयं अन्यजातमन्येनोत्पादित एनः पापमाभुजेम माभुकवन्तः स्याम। हे वसवो वासकादेवाः यद्येन युष्मदपियेण कर्मणा चर्यध्वे यूयमस्मान्नाशयत तत्तादृशं कर्म वयं माकर्म माकार्मं लुडि करोतेरुत्तमस्य बहुवचनं मंत्रेणसहारेत्यादिना च्छेदोपः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तु॒र॒ण्य॒वो॒द्भि॒र॒सो॒न॒क्ष॒न्त॒र॒त्नं॒ दे॒व॒स्य॑ स॒वितु॑रि॒या॒नाः ।  
 पि॒ता॒ च॒त॒न्नो॑ म॒हान्य॑ ज॒न्नो॒ विश्वे॑ दे॒वा स॒म॒न॒सो॑ जु॒प॒न्त ॥ ३ ॥ १ ९ ॥  
 तु॒र॒ण्य॒वः । आ॒द्भि॒र॒सः । न॒क्ष॒न्त॒ । र॒त्नम् । दे॒व॒स्यं । स॒वि॒तुः ।  
 इ॒या॒नाः । पि॒ता । च॒ । तत् । नः । म॒हान् । य॒ज॒त्रः ।  
 विश्वे॑ । दे॒वाः । स॒म॒न॒सः । जु॒प॒न्त ॥ ३ ॥ १ ९ ॥

तुरण्यवः यज्ञादिकर्मस्तु त्वरिताः अगिरसः एतन्नामकाकूपयः इयानाः सवितारं याचमानाः सन्तः सवितुः भेरकस्य देवस्य संबन्धिरत्नं रमणीयं यद्धनं नक्षन्त आश्रुवन्त उत्तरार्धगत तच्छब्दपेक्षया यच्छब्दोभ्याह्नियते यजत्रः यजनशीलः महान् प्रभूतः पिता च वसिष्ठस्य पितृभूतोवरुणः यद्वा सर्वेषां पिता प्रजापतिः विश्वे सर्वे देवाः समनसः समानमनस्काः तत्तादृशं रत्नं नोस्मान् जुपन्त सेवयंतु यद्वा नोस्मभ्यं ददतु ॥ ३ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे एकोनविंशो वर्गः ॥ १ ९ ॥

मयावापत्तेरिति तृचात्मकं विंशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं त्रैष्टुभं यावापृथिव्यं अनुक्रम्यते च—  
 मयावा यावापृथिव्यमिति । चतुर्थेहनि वैश्वदेवशास्त्रे इदं यावापृथिव्यनिविद्धानं सूत्रितं च—  
 आदेवोयातु मयावेति वासिष्ठमिति । यावापृथिव्येपशौ यपापुरोडाशयोः मयावेति द्वेऋचोयाज्ये सूत्रितं च—मयावापत्तेः पृथिवीनमोभिरिति द्वे इति ।

तत्र प्रथमा—

प्रद्यावायुज्ञैःपृथिवीनमोभिःसुवाधंईळेवृहतीयजत्रे ।

तेत्रिद्धिपूर्वैकवयोगृणन्तःपुरोमहीदधिरेदेवपुत्रे ॥ १ ॥

प्र । द्यावा । युज्ञैः । पृथिवी इति । नमःइभिः । सुवाधः ।

ईळे । वृहती इति । यजत्रे इति । ते इति । चित् । हि । पूर्वे । कवयः ।

गृणन्तः । पुरः । मही इति । दधिरे । देवपुत्रे इति देवपुत्रे ॥ १ ॥

यजत्रे यजनीये वृहती वृहत्यौ महत्यौ द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ यज्ञैर्वागेः नमोभिः स्तोत्रैश्च अहं स्तोत्रा सवाधोवाधासहितः ऋत्विजां संवाधयुकइत्यर्थः प्र ईळे प्रकर्मण स्तोत्रि मही महत्यौ देवपुत्रे देवाः पुत्रापयोस्ते ते तव चिद्धि तादृश्यौ स्वल्पि द्यावापृथिव्यौ पूर्वे पु- रातनाः कवयः गृणन्तः स्तुवन्तः पुरोदधिरे पुरस्तात् स्थापयामासुः ॥ १ ॥

आप्रायणे द्यावापृथिव्यैककपालस्य प्रपूर्वजइतिवाग्या सूत्रितं च—महीयौःपृथिवीवतः प्रपूर्वजेपितरानव्यसीभिरिति ।

सैषा सूक्ते द्वितीया—

प्रपूर्वजेपितरानव्यसीभिर्गीभिःऋणुध्वंसदनेऋतस्य ।

आनोद्यावापृथिवीदैव्येनजनेनयातंमहिवावरूथम् ॥ २ ॥

प्र । पूर्वजे इति पूर्वज्जे । पितरां । नव्यसीभिः । गीःइभिः ।

ऋणुध्वम् । सदने इति । ऋतस्य । आ । नुः । द्यावापृथिवी इति ।

दैव्येन । जनेन । यातम् । महि । वाम् । वरूथम् ॥ २ ॥

हे अस्मदीयाः स्तोतारोयुयं नव्यसीभिर्नवतराभिः गोभिः स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिः ऋतस्य यज्ञस्य रादने स्थानभूते पूर्वजे पूर्वं प्रजाते पितरा पितरौ विश्वस्य मातापितृभूते द्यावापृथिव्यौ प्रऋणुध्वं पुरस्कुरुव । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः हे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ युवां दैव्येन देवसंघ- न्निधना जनेन सह नोस्मानभि आयातं आगच्छतं किमर्थमायातमिति उच्यते वां युवयोःवरूथं अस्मान्निर्वरणीयं महि महद् यद्दनमस्तीतिशेषः तद्दनमस्मभ्यं दीयतामित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

उतोहिवांरत्नधेयानिसन्तिपुरूणिद्यावापृथिवीसुदासे ।

अस्मेधत्तयदसदस्कंधोयुयुयंपातस्वस्तिभिःसदांनः ॥ ३ ॥ २० ॥

उतो इति । हि । वा॒म् । रत्न॒धे॒या॒नि । सन्ति । पुरू॒णि ।

द्या॒वा॒पृ॒थि॒वी॒ इति । सु॒दा॒से । अ॒स्मे इति । ध॒त्त॒म् । यत् । अ॒सत् ।

अ॒स्कंधो॒यु । यू॒य॒म् । पा॒त॒ । स्व॒स्ति॒भिः । सदां । नः ॥ ३ ॥ २० ॥

उतोहि अपिच खलु हे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ वां युवयोः सुदासे शोभनहविर्दानाय यजमानाय देयानि पुरूणि बहूनि रत्नधेयानि स्मृणीयानि धनानि सन्ति भवन्ति तेषां मध्ये यद्दत्तं अस्कंधोयु रुधुकोह्रस्वः अह्रस्वमनल्पं असत् भवेत् तद्दनमस्मै अस्मभ्यं धत्तं प्रपच्छत् । हे द्यावापृथिव्यौ धूमं युवां नोस्मान् सर्वदा कस्मागैः पात पालयतं ॥ ३ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे विशोवर्गे ॥ २० ॥

वास्तोष्पतेइति तृचात्मकमेकविंशं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रैपुत्रं वास्तोष्पत्यं तथाचानुक्रम्यते—वास्तोष्पतेवास्तोष्पत्यमिति । स्मार्तेगृहनिर्माणे वास्तोष्पतेइति चतसृभिः प्रत्युचं जुहुयात् स्तवितं च—वास्तोष्पतेप्रतिजानीत्यस्मानिति चतसृभिः प्रत्युचं हुत्वेति ।

तत्र प्रथमा-

वास्तोष्पतेप्रतिजानीत्यस्मान्स्वावेशोअनमीवोसवानः ।

पत्त्वेर्महेप्रतिजानौजुपस्वशानोभवद्विपदेशंचतुष्पदे ॥ १ ॥

वास्तोः । प॒ते । प्र॒ति । जा॒नी॒ति॒ । अ॒स्मान् । सु॒ऽआ॒वेशः ।

अ॒न॒मी॒वः । भ॒व॒ । नः । यत् । त्वा॒ । ई॒र्महे । प्र॒ति । तत् । नः ।

जु॒प॒स्व॒ । श॒म् । नः । भ॒व॒ । द्वि॒ऽप॒दे॒ । श॒म् । च॒तुः॒ऽप॒दे॒ ॥ १ ॥

हे वास्तोष्पते गृहस्यपालयितुं देव त्वं अस्मान्त्वदीयान् रतोतृनिनि प्रतिजानीहि प्रत्युच्यस्व तदनन्तरं नोस्माकं स्वावेशः शोभननिवेशः अनमीवः अरोगरुच्य भव किंच वयं त्वा त्वां यद्दत्तं ईर्महे याचापहे त्वमपि तद्दत्तं नोस्माभ्यं प्रतिजुपस्व प्रपच्छ अपिच नोस्माकं द्विपदे पुत्रपौत्रादिजनाय शं सुखकरोभव चतुष्पदे अस्मदीयाय गवाभ्यादिवर्गाय च शं सुखकरोभव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वास्तोष्पतेप्रुतरंणोनएधिगयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्द्रो ।

अजरासस्नेस्रुष्येस्यामपितेवपुत्रान्प्रतिनोजुपस्व ॥ २ ॥

वास्तोः । पते । प्रुतरंणः । नः । एधि । गयस्फानः । गोभिः ।

अश्वेभिः । इन्द्रो इति । अजरासः । ते । स्रुष्ये । स्याम ।

पिताइव । पुत्रान् । प्रति । नः । जुपस्व ॥ २ ॥

हे वास्तोष्पते गृहस्पपात्रमितर्देव त्वं नोस्माकं प्रतरणः प्रवधकः गयस्फानः गयस्या-  
स्मदीपस्य धनस्य स्फायपिता प्रवधकः एभि भत्र । हे इन्द्रो सोमधदाह्लादक ते त्वयासह सस्ये  
सति वयं गोभिः पशुभिः अश्वेभिरश्वैश्च सहिता अजरासोजरारहिवाः स्वाम भवेम विनाशर-  
हिवाइत्यर्थः । पितेव पुत्रान् यथा पिता पुत्रान् रक्षकत्वेन सेवते तथा त्वमपि नोस्मान् प्रति  
जुपस्व सेवस्व ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वास्तोष्पतेशग्मयांसंसदानेसक्षीमहिंरुण्वयां गातुमत्या ।

पाहिक्षेमंउतयोगेवरंनोयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ ॥ २१ ॥

वास्तोः । पते । शग्मयां । समुसदां । ते । सक्षीमहिं । रुण्वयां ।

गातुमत्या । पाहि । क्षेमं । उत । योगे । वरम् । नः ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदां । नः ॥ ३ ॥ २१ ॥

हे वास्तोष्पते देव शग्मया सुखकर्यां रुण्वया रमणीयया गातुमत्या धनवत्या ते त्वया  
देवया संसदा स्थानेन सक्षीमहि वयं सगच्छेमहि । त्वमपि क्षेमे प्राप्तस्य रक्षणे उतापिच योगे  
अपामस्यप्रापणे वरं वरणीयं नोस्मदीयं धनं पाहि रक्ष । हे वास्तोष्पते यूयं त्वं नोस्मान् सर्वदा  
कल्याणैः पात पाहि ॥ ३ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे एकविंशो वर्गः ॥ २१ ॥

अमोवहेत्यष्टर्चं द्वाविंशं सूक्तं आघागापत्री पंचम्यायाश्चतस्रोनुष्टुभः द्वितीयाघास्तिस्त्र-  
उपरिष्टाद्दहत्यः त्र्यष्टकाश्चतुर्थद्वादशकीवृहतीति तल्लक्षणयोगात् आघावास्तोष्पविदेवताका

शिष्टाण्येन्द्रः तथाचानुक्रान्तं—अमीवहाष्टौ वास्तोष्पत्याद्या गायत्री गेपास्त्युपरिष्ठाद्दहत्यादयो-  
नुष्टुभः प्रस्वापिन्यउपनिषदिति । गतोविनियोगः । बृहद्देवतायां यदुक्तं तदिह लिख्यते—वस्वणस्य  
गृहान्द्रात्रौवसिष्ठःस्वममाचरन् । प्रविवेशाथतंतत्रश्वानदन्भयवर्तत ॥ १ ॥ क्रन्दवंसारमेयंस-  
धावंतंदष्टमुधवं । यदर्जुनेनिचद्वाभ्यांसांत्वयित्वाहसुष्वपत् ॥ २ ॥ एवंप्रस्थापधामागजनम-  
न्यंचवारुणमिति ॥ ३ ॥ अत्रकेचित्पुनरेवमाहुः—आसांप्रस्वापिनित्वंतुरुथासुपरिकल्प्यते । व-  
सिष्ठस्तृपितोन्नार्थीविरात्रालम्भभोजनः ॥ ४ ॥ चतुर्थरात्रौचौर्यार्थंवारुणंगृहमेत्यनु । क्रोडा-  
गारेप्रवेशायपाटकम्बादिसुतये ॥ ५ ॥ यदर्जुनेनिसतर्चददर्शचजजापचेति ॥ ६ ॥

तत्र प्रथमा—

अमीवहावास्तोष्पते विश्वा रूपाण्या विशान् । सर्वा सुशेव एधि नः ॥ १ ॥

अमीवहा । वास्तोः । पृते । विश्वा । रूपाणि ।

आ विशान् । सर्वा । सुशेवः । एधि । नः ॥ १ ॥

हे वास्तोष्पते गृहस्पपाटक एतत्संज्ञकदेव अमीवहा अमीवानां रोगाणां नाशकरत्वं  
विश्वा विश्वानि बहूनि रूपाणि आ विशान् प्र विशान् यद्यद्रूपं कामयन्ते तन्नदेवाविशन्तीति  
यास्कः । नोस्माकं सखा मित्रभूतः सुशेवः सुष्ठु सुस्वकरः एधि भव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यदर्जुनसारमेयदतः पिशङ्गयच्छसे ।

धीवभ्राजन्त ऋष्टय उपस्रकैपुवप्संतो निपुस्वंप ॥ २ ॥

यत् । अर्जुन । सारमेय । दतः । पिशंग । यच्छसे । विद्धंसे ।

भ्राजन्ते । ऋष्टयः । उप । स्रकैपु । वप्संतः । नि । सु । स्वप् ॥ २ ॥

हे अर्जुन श्वेत हे सारमेय सरमा नाम देवशुनी वस्या. कुलोद्भव हे पिशंग केपुचिदंगेषु  
पिगलवर्णा एवंभूत हे शुनक त्वं दतो दन्तान् यद्यदा यच्छसे विवृणोषि अस्मान् दष्टमित्यर्थः  
तदानीं धीव भ्राजन्त ऋष्टयः यथा आयुधानि विशेषेण भासन्ते तथा उपास्मात्सर्वापि वप्सवः  
भक्षयतस्तव दन्वा स्रकैपु सकासु भासन्ते । सका शब्द ओष्ठप्रदेशविशेषवाचीत्यर्थः तथाभूत-  
स्त्वं इदानीं सु सुष्ठु नित्यं नितरां निद्रां कुरु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स्तेनं रायसारमेयतस्करं वा पुनः सर ।

स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान्दुच्छुनायसे निपुस्वप ॥ ३ ॥

स्तेनम् । राय । सारमेय । तस्करम् । वा । पुनः सर ।

स्तोतृन् । इन्द्रस्य । रायसि । किम् । अस्मान् ।

दुच्छुनश्चयसे । नि । सु । स्वप ॥ ३ ॥

हे पुनः सर गतमेव देशं पुनः सरतीति पुनः सरः तादृग्भूत हे सारमेय त्वं स्तेनं प्रच्छ-  
न्नघनापहारी स्तेनः तं तस्करं प्रत्यक्षघनापहारी तस्करः तं वारय गच्छ इन्द्रस्य स्तोतृन् अस्मान्  
किं रायसि गच्छसि अस्मान् दुच्छुनायसे किं वायसे निपुस्वप अत्यन्तं निद्रां कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वं सूकरस्य ददृहि तव ददृत्तु सूकरः ।

स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान्दुच्छुनायसे निपुस्वप ॥ ४ ॥

त्वम् । सूकरस्य । ददृहि । तव । ददृत्तु । सूकरः ।

स्तोतृन् । इन्द्रस्य । रायसि । किम् । अस्मान् ।

दुच्छुनश्चयसे । नि । सु । स्वप ॥ ४ ॥

हे सारमेय त्वं सूकरस्य वराहस्य द्वितीयाधेपथी ददृहि विदारय सूकरोपि तव ददृत्तु  
विदारयतु युवयोर्नित्यपैरित्वात् अस्मान्मादशेत्पर्यः । स्तोतृनित्यधेर्चः पूर्वस्यामृचिव्याख्यातः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सस्तु माता सस्तु पिता सस्तु श्वा सस्तु विश्वतिः ।

सस्तु सर्वे ज्ञानयः सस्तु यमभितो जनः ॥ ५ ॥

सस्तु । माता । सस्तु । पिता । सस्तु । श्वा । सस्तु । विश्वतिः ।

सस्तु । सर्वे । ज्ञानयः । सस्तु । अयम् । अभितः । जनः ॥ ५ ॥

हे सारमेय माता त्वदीया जननी सस्तु स्वपतु पिताच सस्तु श्वा सारमेयोभवान्  
सस्तु विश्वतिर्जामाता मद्वा विशां जनानां पादकोमृही सस्तु सर्वेज्ञानयोर्वंधवोपि सस्तु स्वपन्तु  
अभितः परितःस्थितः अयमपि सर्वो जनः सस्तु स्वपतु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

यआस्तेयश्चरतियश्चपश्र्यतिनोजनः ।

तेपांसंहन्मोअक्षाणियथेदंहर्म्यतथा ॥ ६ ॥

यः । आस्ते । यः । च । चरति । यः । च । पश्र्यति । नः । जनः ।

तेषाम् । सम् । हन्मः । अक्षाणि । यथा । इदम् । हर्म्यम् । तथा ॥ ६ ॥

योजनः आस्ते अस्मिन् प्रदेशे तिष्ठति यश्च चरति गच्छति यश्च जनः नोस्मान् पश्यति  
एवं भूतानां तेषां जनानां अक्षाणीन्द्रियाणि संहन्मः संहनाम संहतिर्निमीढनं निमीलयामेत्यर्थः ।  
इदं प्रत्यक्षेणोपलक्ष्यमानं हर्म्यं प्रासादादिस्थावरात्मकं वस्तुजालं यथा निश्चलं भवति तथा  
इमे सर्वे जनाः निश्चलाभववित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सहस्रंशृङ्गोवृषभोयःसमुद्रादुदाचरत् ।

तेनांसहस्येनावयंनिजनान्स्वापयामसि ॥ ७ ॥

सहस्रंशृङ्गः । वृषभः । यः । समुद्रात् । उत्तःआचरत् ।

तेन । सहस्येन । वयम् । नि । जनान् । स्वापयामसि ॥ ७ ॥

सहस्रशृङ्गः सहस्रकिरणः वृषभः कामानां वर्पिता यः सूर्यः समुद्राद्बुधेः सकाशाद्बुदाच-  
रत् उदागच्छति सहस्येन अग्निभविवा तेन सूर्येण वयं स्तोतारः जनान् सर्वान् निष्वापयामसि  
नितरांस्वापयामः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रोष्टेश्वावह्येश्यानारिर्षास्तल्पशीवरीः ।

स्त्रियोयाःपुण्यगन्धास्ताःसर्वाःस्वापयामसि ॥ ८ ॥ २ ॥

प्रोष्ठेशयाः । वय्शेशयाः । नारीः । याः । तल्पेशशीवरीः ।  
स्त्रियः । याः । पुण्यगन्धाः । ताः । सर्वाः । स्वापयामसि ॥८॥२२॥

याः यादृश्यः नारीः नार्यः स्त्रियः प्रोष्ठेशयाः प्रांक्णेशयानाः यावशेशयाः वसं वाहनं  
तस्मिन् शयानाः यास्तल्पशीवरीः तल्पशयाः याः स्त्रियः पुण्यगन्धाः मंगल्यगन्धाः तास्तादृशीः  
सर्वाः स्त्रीः स्वापयामसि वयं निद्रां कारयामः ॥ ८ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

॥ इति सप्तमे मंडले तृतीयोनुवाकः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थेनुवाके पंचदशरूक्तानि तत्र कईव्यक्तेति पंचविंशत्युचं प्रथमं सूक्तं वसिष्ठस्या-  
र्षं मरुदेवताकं आघाएकादशद्विपदाविंशत्यक्षराविराजः शिष्टाश्चतुर्दशत्रिदुभः तथाचानुका-  
न्तं—कईपंचाधिका मारुतंहाघाएकादशद्विपदाइति । दशराये चतुर्थेहनि आग्निमारुतशस्त्रे इदं-  
मारुतनिधिन्दानं सूत्र्यतेहि—वैश्वानरस्यसुमती कईव्यक्तानरइति ।

तत्र मथमा—

कईव्यक्तानरःसनीळारुद्रस्यमर्याअधास्वश्वाः॥ १ ॥

के । ईम् । विइअंक्ताः । नरः । सइनीळाः । रुद्रस्य ।

मर्याः । अध । सुइअश्वाः ॥ १ ॥

व्यक्ताः कान्तियुक्ताः नरोनेवारः सनीळाः रामानौकराः रुद्रस्य महादेवस्य पुत्राः मर्याः  
मर्येभ्येनृभ्योहिताः अध अपिच स्वश्वाः शोभनवाहाः ई इमे एवंभूताः के भवन्तीति रूपाति-  
शमादपिराश्वर्येणाह ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नकिर्ह्येपांजूनूपिवेदनेअङ्गविद्रेमिथोजनित्रम् ॥ २ ॥

नकिः । हि । एपाम् । जूनूपि । वेदं । ते ।

अङ्ग । विद्रे । मिथः । जनित्रम् ॥ २ ॥



एषां मरुतां जनुंषि जन्मानि नकिर्हि वेद कश्चिदपि नखलु जानाति ते तादृशाः मरुतः  
मिथः परस्परं जनिवं रुद्रपृथिव्यां सकाशात् प्रादुर्भूतं स्वकीयं जन्म अंग विद्रे स्वयमेवविदन्ति  
॥ २ ॥ अथ तृतीया-

अभिस्वपूर्भिर्मिथोवपन्तवातस्वनसःश्येनाअस्पृघन् ॥ ३ ॥

अभि । स्वपूर्भिः । मिथः । वपन्त ।

वातस्वनसः । श्येनाः । अस्पृघन् ॥ ३ ॥

मरुतः स्वपुभिः स्वकीयैः पवनैः संचरणैः स्वयमेव संचरन्तः मिथः परस्परं अभिवपन्त  
संगच्छन्ते अपिच वातस्वनसः वायुवातस्वनन्तः शब्दायमानाः श्येनाः श्येद्गतावितिधातोरूपं  
गमनशीलाः यद्वा श्येनाइति लुप्तोपमेतत्, श्येनाः पक्षिणः तद्दृच्छन्तः अस्पृघन् परस्परं रूप-  
सौंदर्यादिभिः स्पधन्ते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

एतानिधीरोनिण्याचिकेतपृश्चिर्यदूधोमहीजभारं ॥ ४ ॥

एतानि । धीरः । निण्या । चिकेत । पृश्चिरः ।

यत् । ऊधः । मही । जभारं ॥ ४ ॥

धीरोधीनान् शास्त्रज्ञानमः निण्या निण्यानि श्वेतवर्णानि एतानि मरुदात्मकानि भूतानि  
चिकेत जानीयात्, क्रितु न सर्वे जना जानन्तीत्यर्थः मही महती पृथिवीमरुतां जननी मय यानि  
मरुदात्मकानि भूतानि ऊधः ऊधन्त्यन्तरिक्षे स्वकीये जठरे वा जभार बभार एतानि चिकेतेति  
पूर्वेण संबंधः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

साविट्सुवीरांमरुद्भिरस्तुसनात्सहन्तीपुप्यन्तीनृम्णम् ॥ ५ ॥

सा । विट् । सुवीरां । मरुत्सृक्तिः । अस्तु ।

सनात् । सहन्ती । पुप्यन्ती । नृम्णम् ॥ ५ ॥

सा विट् सा प्रजा मरुतः परिचरति सा प्रजा मरुद्भिः हेतुभिः सनात् चिरात् सहन्ती  
शत्रुनभिभवन्ती नृम्यां धनं वलं वा पुष्यन्ती लभन्ती सुवीरां शोभनपुत्रयुक्तास्तु भवतु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

यामयेष्टाःशुभाशोभिष्टाःश्रियासंमिश्रलाओजोभिरुग्राः ॥६॥

यामंन । येष्टाः । शुभा । शोभिष्टाः । श्रिया ।  
संमिश्रलाः । ओजःऽभिः । उग्राः ॥ ६ ॥

मरुतः यामं यातव्यं मंत्रव्यं प्रदेशं येषाः यावत्तमाः अतिशयेन गंतारः शुभाः अलंकारे-  
ण शोभिष्टाः अतिशयेन शोभायुक्ताः श्रिया कांत्या संमिश्रलाः संगच्छमाना ओजोभिर्वलैः उ-  
ग्रा उदूर्णाः एवंप्रभूताभवन्तीति शेषः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

उयंवओजःस्थिराशवांस्यधामरुद्भिर्गणस्तुविष्मान् ॥ ७ ॥

उयम । वुः । ओजः । स्थिरा । शवांसि । अर्ध ।  
मरुद्भिः । गणः । तुविष्मान् ॥ ७ ॥

हे मरुतः वीयुष्मार्कं ओजस्तेजः उग्रमुदूर्णं भवतु शवांसि युष्मदीयानि बलानि स्थिरा  
स्थिराणि कैश्चिदनपहर्तव्यानि भवन्तु अथ अपिच मरुद्भिः गणः मरुतां संघः तुविष्मान् वृद्धि-  
मान् भवतु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

शुभ्रोवःशुष्मःकुष्मीमनांसिधुनिर्मुनिरिधुशर्धस्यधृष्णोः ॥ ८ ॥

शुभः । वः । शुष्मः । कुष्मी । मनांसि ।  
धुनिः । मुनिःऽधुव । शर्धस्य । धृष्णोः ॥ ८ ॥

हे मरुतः वीयुष्मार्कं शुष्मोवलं शुभ्रः सर्वतः शोभमानं किंच वो मनांसि कुष्मी संग्रा-  
मेषु शत्रुहननार्थं कीधनशीलानि धृष्णोर्धर्षणशीलस्य शर्धस्य बलवतीयुष्मदीयस्य गणस्य

धुनिः वृक्षादीनां केषयितुः वेगः मुनिरिव मननान्मुनिः स्तोता सपथा बहुविधं शब्दमुत्पादयति  
एवं बहुविधशब्दस्पोत्पादकइत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

सनेम्यस्मद्युयोतद्विद्युमावोदुर्मतिरिहप्रणङ्गः ॥ ९ ॥

सनेमि । अस्मत् । युयोत । विद्युम् । मा ।

वः । दुःमतिः । इह । प्रणक् । नः ॥ ९ ॥

हे मरुतः सनेमि सनातनं दिद्युं दीप्यमानं ऋष्ट्याख्यं युष्मदीयमायुधं अस्मत् अस्मत्तः  
सकाशात् युयोत पृथक्कुरुत तथा वः युष्मदीयादुर्मतिः निग्रहबुद्धिः नोस्मान् इह अस्मिन्  
लोके मा प्रणक् मा प्रामोत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

प्रियावोनामह्वेतुराणामायत्तृपन्मरुतोवावशानाः ॥ १० ॥ २३ ॥

प्रिया । वः । नाम । ह्वे । तुराणाम् । आ । यत् । तृपत् ।

मरुतः । वावशानाः ॥ १० ॥ २३ ॥

हे मरुतः तुराणां यजमानार्थं त्वरया आगच्छतां वः युष्माकं नाम आहुये आह्वयामि  
यत् येन आह्वानेन प्रियाः स्नेहयुक्ताः वावशानाः अस्माकं आह्वानं कृतमिति शब्दायमानाश्च  
सन्तः तृपत् संतुष्टा भविष्यथ त्व आह्वानमिति ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथैकादशी—

स्वायुधासङ्ग्मिणःसुनिष्काउतस्वयंतृन्वःशुभ्रमाणाः ॥ ११ ॥

सुःआयुधासः । ङ्ग्मिणः । सुःनिष्काः । उत ।

स्वयम् । तृन्वः । शुभ्रमाणाः ॥ ११ ॥

स्वायुधासः स्वायुधाः शोभनास्ताः इष्टिणोगन्तारः सुनिष्काः शोभनालंकाराः उता-  
पिच तन्वः स्वकीयानि शरीराणि सुंगमानाः स्वयमेव शोभयन्तोमरुतः एवंभूताभवंती-  
त्यर्थः॥ ११ ॥

मारुतेपशौ शुचीवोहव्याइति वषायाअनुराक्या सवितं च—शुचीवोहव्यामस्त्वःशुचीनां तू-  
ष्णीं मरुतइति ।

तथैषा द्वादशी—

शुचीवोहव्यामरुतःशुचीनांशुचिंहिनोम्यध्वरंशुचिभ्यः ।

ऋतेनमत्यमृतसापंआयञ्छुचिजन्मानःशुचयःपावकाः ॥१२॥

शुचीं । वः । हव्या । मरुतः । शुचीनाम् । शुचिम् । हिनोमि ।

अध्वरम् । शुचिभ्यः । ऋतेन । सत्यम् । ऋतसापः ।

आयञ् । शुचिजन्मानः । शुचयः । पावकाः ॥ १२ ॥

हे मरुतः शुचीनां शुचानां वीषुष्माकं शुची शुचीनि हव्या हव्यानि हवींषि भवन्तु शुचि-  
भ्यः प्रकाशमानेऽयोषुष्मस्य शुचिं शुद्धं अध्वरं यागं हिनोमि अहं पेरयामि ऋतसापः ऋतमु-  
दकं स्पृशन्तोमरुतः ऋतेन सत्येनैव सत्यमायञ् गच्छंति कीदृशाः शुचिजन्मानः शोभनजननाः  
शुचयोदीप्यमानाः पावकाः शोधकाः एवंभूतागच्छन्तीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

अंसिष्वामरुतःस्वादयौवोवक्षंस्तुरुक्माउपशिश्रियाणाः ।

विविद्युनोनवृष्टिभीरुचानाननुस्वधामायुधैर्व्यच्छमानाः ॥१३॥

अंसिषु । आ । मरुतः । स्वादयः । वः । वक्षःस्तु । रुक्माः ।

उपशिश्रियाणाः । वि । विद्युतः । न । वृष्टिः ।

रुचानाः । अनु । स्वधाम् । आयुधैः । व्यच्छमानाः ॥ १३ ॥

हे मरुतः अंसिषु युष्पदीयेषु स्कंधपदेशेषु स्वादयोलंकारविशेषाः आमुक्ताभवन्तीविशे-  
षः स्तुरुक्माः दृष्टु रोचमानाः हाराः वीषुष्पदीयं वक्षः उरःपदेशं उपशिश्रियाणाः आश्रिताभ-

बन्ति किंच हे मरुतः वृष्टिभिः वर्षैः सार्धं विद्युतो न तडितो यथा रुचानाः रोचमानाः तादृग्भू-  
तायूयं आयुधैर्मघताडनैः स्वधामुदकं अनुपच्छमानाः प्रयच्छन्तो विचरथेति शेषः ॥ १३ ॥

गृहमेधीये प्रबुध्यावइति प्रधानस्ययाग्या सूत्रितंच—प्रबुध्यावईरतेमहांसीनि पुष्टिमन्तो  
विराजौ संयाग्येइति ।

सैषा सूक्ते चतुर्दशी—

प्रबुध्यावईरतेमहांसिप्रनामानिप्रयजप्रवस्तिरध्वम् ।

सहस्रियं दम्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम् ॥ १४ ॥

प्र । बुध्या । वः । ईरते । महंसि । प्र । नामानि । प्रयज्यवः ।

तिरध्वम् । सहस्रियम् । दम्यम् । भागम् । एतम् ।

गृहमेधीयम् । मरुतः । जुषध्वम् ॥ १४ ॥

हेमरुतः चोपुष्पदीयानि बुध्याप्यन्तरिक्षेभवानि महंसि वेजांसि मेरते प्रकर्षेण गच्छ-  
न्ति किंच हे प्रयज्यवः प्रकर्षेण यष्टव्यामरुतोयूयं नामानि पांसूत्रमयन्तीति नामान्युदकानि  
प्रतिरध्वं वर्धयत । हेमरुतोयूयं सहस्रियं सहस्रसंख्याकं दम्यं दमे गृहे भवं गृहमेधीयं गृहमेधि-  
गुणेश्योपुष्पं देयं एतं एतादृशं भागं जुषध्वं सेषध्वं एकं भागं सहस्रियमिति कथामाह त-  
थाचश्रुपते—यावेदकादेवताकामयते यावेदकातावदाहुतिः प्रयते नहितदस्ति यत्तावेदेवस्यात्र  
यावन्बुहोतीति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

यदिस्तुतस्यं मरुतो अधीयेत्याविप्रस्ववाजिनो हवीमन् ।

मक्षुरायः सुवीर्यस्य दातृ चित्रमन्य आदत्तदरावा ॥ १५ ॥ २४ ॥

यदि । स्तुतस्यं । मरुतः । अधिइइथ । इत्या । विप्रस्य ।

वाजिनः । हवीमन् । मक्षु । रायः । सुवीर्यस्य । दातृ ।

नु । चित्र । यम् । अन्यः । आदत्त । अरावा ॥ १५ ॥ २४ ॥

वाजिनोहविर्लक्षणान्वतः विप्रस्य मेधाविनोमम संवन्विनि हवीमन् हविष्यति हविषा-  
युक्ते स्तोत्रे क्रियमाणे सवि हे मरुतोयुयं यदि यस्मात् कारणात् स्तुतस्य स्तुतं मदीयं स्तो-  
त्रं इत्या इत्यभनेन प्रकारेण अभीथ अवगच्छथ तस्मात् कारणात् हे मरुतो युयं सुवीर्यस्य  
शोभनपुत्रोपेतस्य रायः रायं धनं द्वितीयार्थेपथी मक्षु शीघ्रं दात दत्त अरावा अराविः शत्रुभूतः  
अन्योजनः यं रायं नृचिदादभद निवाग्निहन्त्यात् तद्धनमस्मभ्यं दत्तेति संचन्वः ॥ १५ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थं चतुर्विंशोदगः ॥ २४ ॥

मरुद्भ्यः क्रीळिभ्यः सप्तकपाटमित्यःपासइविद्याया सृवितंच-अत्यासोनयेमरुतःस्वंचो  
जुष्टोदमूनाइति ।

सैषा सूक्ते षोडशी-

अत्यासोनयेमरुतःस्वच्चोयक्षदृशोनशुभयन्तमर्याः ।  
तेहर्म्येष्टाःशिशवोनशुभ्रावत्सासोनप्रक्रीळिनःपयोधाः ॥ १६ ॥

अत्यासः । न । ये । मरुतः । सुऽअक्षः । यक्षदृशः । न ।  
शुभयन्त । मर्याः । ते । हर्म्येऽस्थाः । शिशवः । न ।  
शुभ्राः । वत्सासः । न । प्रऽक्रीळिनः । पयःऽधाः ॥ १६ ॥

अत्यासोन अत्याः सततगामिनोश्वाइव स्वंचः सुष्टु गच्छन्तो ये मरुतः यक्षदृशोन मर्याः  
यक्षस्थोत्तपस्य दृष्टारोमनुष्याइव शुभयन्त शोभन्ते हर्म्येष्टाः हर्म्येस्थिवाः शिशवोन कुमार-  
इव शुभ्राः शोभमाना वत्सासोन वत्साइव प्रक्रीळिनः प्रक्रीडिनःप्रकर्षण क्रीडमानाः ते मरुतः  
पयोधाः पयसउदकस्य धारयितारोदावारोवा भवन्ति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

दशस्यन्तो नोमरुतोमृळन्तुवरिवस्यन्तोरोदसीसुमेके ।  
आरेगोहानृहावधोवोअस्तुसुमेतिरस्मेवसवोनमध्वम् ॥ १७ ॥

दशस्यन्तः । नः । मरुतः । मृळन्तु । वरिवस्यन्तः । रोदसी इति ।  
सुमेके इति सुऽमेके । आरे । गोऽहा । नृहा । वधः । वः ।  
अस्तु । सुमेतिः । अस्मे इति । वसवः । नमध्वम् ॥ १७ ॥

मरुतोऽस्मभ्यं दशस्यन्तः धनानि प्रयच्छन्तः सुमेकं सुखे रोदसी धावापृथिव्यौ वरि-  
वस्यन्तः स्वमहिम्ना पूरयन्तः मृळ्यन्तु मृळ्यन्तु अस्मान् सुखयुक्तान् कुर्वन्तु । अपिच हे वसवोवा-  
सकामरुतः गोहा गवां मेघस्थानामुदकानां भेदकः नृहा नृणां शत्रूणां हन्ता वीर्युष्मदीयं वधः  
आयुधं आरे अस्तु अस्मत्तोदूरे भवतु । यूयमपि सुभ्रैः सुभ्रैः सुविः सह अस्मै अस्माह  
नमध्वं स्वयमेवाभिमुखा भवत ॥ १७ ॥

मारुतेषु आबोहोतेत्येवानुवाक्या सत्रितंच-आबोहोताजोहवीतिसत्तः प्रवित्रमर्क-  
गृणतेतुरापेवि ।

सैषाष्टादशी-

आबोहोताजोहवीतिसत्तःसत्रार्चीरातिमरुतोगृणानः ।

यईवंतोवृषणोअस्तिगोपाःसोअर्हयावीहवतेवउक्थैः ॥ १८ ॥

आ । वः । होता । जोहवीति । सत्तः । सत्रार्चीम् । रातिम् ।

मरुतः । गृणानः । यः । ईवंतः । वृषणः । अस्ति ।

गोपाः । सः । अर्हयावी । हवते । वः । उक्थैः ॥ १८ ॥

हे मरुतः सत्तः होतृषदने निषण्णोऽस्मदीयोहोवा सत्रार्चीं सर्वतोगमनशीलं रातिं त्वदीयं  
दानं गृणानः स्तुवन् वीर्युष्मान् आजोहवीति भृशमाह्वयति । हे वृषणः कामानां वर्पितारो मरुतः  
योहोता ईवंतो गच्छतो व्यापारवतो पजमानस्य गोपा अस्ति युष्मदाह्वाननिमित्तेन रक्षको भवति  
सहोता अर्हयावी माषारहितः सन् वीर्युष्मान् उक्थैः स्तोत्रैर्हवते स्तौति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

इमेतुरंमरुतोऽरामयन्तीमेसहःसहंसुआनमन्ति ।

इमेशंसवनुष्यतोनिपान्तिगुरुहेपोअररुपेदधन्ति ॥ १९ ॥

इमे । तुरम् । मरुतः । रामयन्ति । इमे । सहः । सहंसः । आ । नमन्ति ।

इमे । शंसम् । वनुष्यतः । नि । पान्ति । गुरु ।

हेपः । अररुपे । दधन्ति ॥ १९ ॥

इमे ईदृशोमरुतः तुरं कर्मसु क्षिप्रवन्तं यजमानं रमयन्ति क्रीडयन्ति इमे मरुतः सहः सहसा वलेन सहसोवलवतोजनात् आनमन्ति इमे मरुतः वनुष्यतोर्हिसकाव, पुरुषाव शंसं शं- राकं स्तोतारं निपान्ति नितरांपाटयन्ति अररूपे हविस्मयच्छते जनाय गुरु महत् द्वेषः अभिपं दधन्ति कुर्वन्ति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

इमे रधं चिन्मरुतो जूनन्ति भूमिं चित् यथा वसवो जुपन्त ।

अपं वा धध्वं वृषणस्तमांसि धत्त विश्वं तनयं तोकमस्मे ॥ २० ॥ २५ ॥

इमे । रधम् । चित् । मरुतः । जूनन्ति । भूमिम् । चित् ।

यथा । वसवः । जुपन्त । अपं । वाधध्वम् । वृषणः । तमांसि ।

धत्त । विश्वम् । तनयम् । तोकम् । अस्मे इति ॥ २० ॥ २५ ॥

इमे मरुतः रधं चित् समृद्धमपि जनं जुनन्ति प्रेरयन्ति भूमिं चित् भ्रमणशीलमपि दरिद्रं जुनन्ति प्रेरयन्ति वसवो वासकादेवाः युष्मान् यथा जुपन्त कामयेरन् हे वृषणः कामानां वीर्य- तारस्ते यूयं तमांसि अपवाधध्वं नाशयत । अपिच अस्मे अस्मभ्यं विश्वं बहुलं तोकं पुत्रं तन- यं पौत्रं च धत्त प्रयच्छत ॥ २० ॥

॥ इति पंचमस्यचतुर्थे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथैकविंशी-

मावो दात्रान्मरुतो निरराममापश्चाद्दृग्मरथ्यो विभागे ।

आनः स्पाह्ने भजत नावसव्ये इयदीं सुजातं वृषणो वो अस्ति ॥ २१ ॥

मा । वः । दात्रात् । मरुतः । निः । अराम् । मा । पश्चात् ।

दृग्म् । रथ्यः । विद्भागे । आ । नः । स्पाह्ने । भजतन ।

वसव्ये । यत् । इयम् । सुजानम् । वृषणः । वः । अस्ति ॥ २१ ॥

हे मरुतः यो युष्माकं दात्रादानात् मानिरराम वयं मानिर्गमाम यूयमस्मान् परित्यक्तान्ये- ष्वयो धनं मादत्तेत्यर्थः हे रथ्योरथवन्तो मरुतः विभागे युष्मदीयस्य धनस्य दात्रे पश्चान्मादध्म



दध्मतिर्गतिकर्मा दयं पश्चाद्भागिनोमाभूम यूयं मथममस्मभ्यमेव दत्तेति यावत् । स्पार्हे स्प्रहणी-  
ये वसव्ये धनसंपूहे यूयं नोस्मान् आभजतन भागिनः कुरुत् । हे वृषणः वरिषितारोमरुतः वीयु-  
ष्पाकं मुजातं शोभनजनं यद्वसव्ये वसव्यमस्ति तस्मिन् भागिनः कुरुतेति संबन्धः ईमितिपूर-  
णः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

मंयद्धनन्तमन्युभिर्जनांसःशरांयुह्वीष्वोषधीपुविक्षु ।  
अधस्मानोमरुतोरुद्रियासस्त्रातारोभूतपृतनास्वर्यः ॥ २२ ॥

सम् । यत् । हनन्त । मन्युः । भिः । जनांसः । शराः । युह्वीषु ।  
ओषधीषु । विक्षु । अध । स्म । नः । मरुतः । रुद्रियासः ।  
त्रातारः । भूत । पृतनासु । अर्यः ॥ २२ ॥

यद्यदा शराविक्रान्ताः जनसोजनाः यहीषु महवीषु ओषधीषु विक्षु प्रजासु च जेत-  
व्यासु मन्युभिः कोपैः अभिमनिर्वां संहनन्त संगच्छन्ते अध तदानीं हे रुद्रियासोरुद्रपुत्रा हे-  
मरुतः यूयं पृतनासु युद्धेषु अर्यः अरेः शत्रोः सकाशात् नोस्माकं वातारो भूत रक्षकाभवत् ।  
स्मेतिपूरणः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

भूरिचक्रमरुतःपित्र्याण्युक्थान्निचावःशस्यन्तेपुराचिन्त् ।  
मरुद्रिरुद्रःपृतनासुसाह्यामरुद्रिरित्सनितावाज्जमर्वा ॥ २३ ॥

भूरि । चक्र । मरुतः । पित्र्याणि । उक्थानि । चा । वः ।  
शस्यन्ते । पुरा । चिन्त् । मरुतः । भिः । उद्रः । पृतनासु ।  
साह्या । मरुतः । भिः । इत् । सनिता । वाज्जम् । अर्वा ॥ २३ ॥

हे मरुतोयूयं भूरि भूरीणि चहनि पित्र्याणि अस्मत् पितृसंबन्धीनि धनदानादीनि  
कर्माणि चक्र एतवन्तोभजन पुराचिन्त् पूर्वकालेषु वीयुष्पाकं उक्थानि मरुत्यानि या यानि  
कर्माणि शस्यन्ते प्रख्यायन्ते तानि चक्रेति संबन्धः । उमभोजस्वो पृतनासु युद्धेषु मरुद्रिरु-

ष्माभिर्हेतुभिः साह्या शत्रूणामभिभविता भवति । मरुद्भिरिव मरुद्भिर्पुष्पाभिरेव हेतुभिः अर्वा स्तोत्रैरभिगन्ता वाजमर्चं सनिता संभक्ता भवति यद्वा अर्वा अन्वः वाजं युद्धं सनिता भवति ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

अस्मेवीरोमरुतःशुष्म्यस्तुजनानांयोअसुरोविधर्ता ।  
अपोयेनसुक्षितयेतरेमाधस्वमोकोअभिवःस्याम ॥ २४ ॥  
अस्मे इति । वीरः । मरुतः । शुष्मी । अस्तु । जनानाम् ।  
यः । असुरः । विद्धर्ता । अपः । येन । सुक्षितये । तरेम ।  
अध । स्वम् । ओर्कः । अभि । वः । स्याम ॥ २४ ॥

हे मरुतः अस्मे अस्माकं वीरः पुत्रः शुष्मी अस्तु बलवान् भवतु असुरः प्रतावान् यो-  
जनानां शत्रूणां विधर्ता विधारकः येन पुत्रेण वयं सुक्षितये सुदुनियास्ताप अपः आमुववः श-  
त्रून् तरेम हिंसेम सपुत्रोबलवानस्त्विति पूर्वैणान्वयः । अघापिच वीयुष्मदीयावयं स्वमोकः आ-  
त्मीयं स्थानं अभिस्याम आतिष्ठेम ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी—

तन्द्इन्द्रोवरुणोमित्रोअग्निरापओषधीर्वनिनोजुपन्त ।  
शर्मन्त्स्याममरुतामुपस्थैयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥२५॥२६॥  
तत् । नः । इन्द्रः । वरुणः । मित्रः । अग्निः । आपः । ओषधीः ।  
वनिनः । जुपन्त । शर्मन् । स्याम । मरुताम् । उपस्थै । यूयम् ।  
पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ २५ ॥ २६ ॥

पूर्वं व्याख्यातेयं अक्षरार्थस्तु इन्द्रादयोदेवाः अस्मदीयं स्तोत्रं सेवन्तां मरुतामुपस्थाने  
वर्तमाना वयं सुखे स्याम हे मरुतोयूयं सर्वदास्मान् अविनाशैः पालयत ॥ २५ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

मध्वोवइति सप्तर्चद्वितीयं सूक्तं षसिष्ठस्यार्षं त्रैदुभं मरुदेवताकं मध्वःसप्तोत्पनुकान्तं । दश-  
रात्रे पठेहनि आग्निमारुतेइदं मारुतनिविद्धानं सुवितंच—मध्वोवोनाम सप्तत्रथेत्याग्निमारुतमिति ।

तत्र प्रथमा—

मध्वोवोनाममारुतंयजत्राःप्रयज्ञेषुशर्वंसामदन्ति ।  
येरेजयन्तिरोदसीचिदुर्वीपिन्वन्त्युत्संपदयासुरुघ्राः ॥ १ ॥  
मध्वः । वः । नाम । मारुतम् । यजत्राः । प्र । यज्ञेषु ।  
शर्वंसा । मदन्ति । ये । रेजयन्ति । रोदसी इति । चित् ।  
उर्वी इति । पिन्वन्ति । उत्सम् । यत् । अयासुः । उघ्राः ॥ १ ॥

हे यजत्रा यजनीयामरुतः वोयुष्मदीयं मारुतं मरुत्संबन्धि नाम नामधेयं मध्वो मध-  
वो मादमितारः स्तोतारः यज्ञेषु योगेषु शवसा बलेन प्रमदन्ति प्रकर्षेण स्तुवन्ति उच्चैः स्तुव-  
न्तीत्यर्थः । ये मरुतः उर्वी विस्तीर्णे रोदसी चित् यावापृथिव्यावपि रेजयन्ति कंसयन्ति । किंच  
उत्सं मेघं पिन्वन्ति वर्षयन्ति उघ्रा उदूर्णा यत् ये मरुतः आयासुः यान्ति सर्वत्रगच्छन्ति तेषां  
मरुतां युष्माकं नाम प्रमदन्तीति पूर्वेणान्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

निचेतारोहिमरुतोऽगृणन्तंप्रणेतारोयर्जमानस्यमन्म ।  
अस्माकंमद्यविदधेषुबर्हिषावीतयेसदतपिम्रियाणाः ॥ २ ॥  
निचेतारः । हि । मरुतः । अगृणन्तम् । प्रणेतारः । यर्जमानस्य ।  
मन्म । अस्माकम् । अद्य । विदधेषु । बर्हिः । आ ।  
वीतये । सदत । प्रिम्रियाणाः ॥ २ ॥

ये मरुतः अगृणन्तं स्तुवन्तं जनं निचेतारोहि अगृणन्तमाणाभवन्ति खलु । अर्पितं यजमानस्य  
मन्म अभिपत्तं कामं प्रणेतारश्च भवन्ति । अपरोर्धर्चः प्रत्यक्षरुतः हे मरुतोयुयं प्रिम्रियाणाः  
प्रीयमाणाः सन्तः अद्यास्मिन्दिवसे अस्माकं विदधेषु यज्ञेषु वीतये सोमस्य भक्षणाय बर्हिः  
बर्हिषि कुशमये आसदत आसीदत उपविशत ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

नैतावद्दन्धे मरुतो यथेमे भ्राजन्ते रुक्मैरायुधैस्तनूभिः ।  
आरोदसी विश्वपिशः पिशानाः समानमञ्जते शुभेकम् ॥ ३ ॥

न । एतावत् । अन्धे । मरुतः । यथा । इमे । भ्राजन्ते ।  
रुक्मैः । आयुधैः । तनूभिः । आ । रोदसी इति । विश्वपिशः ।  
पिशानाः । समानम् । अञ्जि । अञ्जते । शुभे । कम् ॥ ३ ॥

इमे ईदृशामरुतो यथायत्परिमाणं धनादिकं ददति अन्ये मरुव्यतिरिक्तादेवाः एतावद्दना-  
दिकं न दद्युत्त्यर्थः । तेच रुक्मैः रोचमानैरायुधैराभरणैः स्वकीयास्त्रैः तनूतिरात्मीयैः केवलेर-  
गैश्च भ्राजन्ते सर्वदा भासन्ते । कश्चिदेकवाक्यतामाह यथेमे मरुतो रुक्मादिभिः भ्राजन्ते नैताव-  
देवव्यतिरिक्ता भ्राजन्त इति । अपिच रोदसी यावापृथिव्यौ पिशानाः प्रकाशयन्तः विश्वपिशः  
व्याप्तदीप्तयः पूर्वभूतामरुतः शुभे शोभायै समानं सदृशरूपं अञ्जि आभरणं आ अञ्जते स्व-  
कीयावयवेषु अभिव्यक्तो कुर्वन्ति । कमितिपूरणः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

ऋधक्सावो मरुतो दिद्युदस्तु यद्वागः पुरुपताकराम ।  
मावस्तस्यामपि भूमायजत्रा अस्मेवो अस्तु सुमतिश्च निष्ठा ॥ ४ ॥

ऋधक् । सा । वः । मरुतः । दिद्युत् । अस्तु । यत् । वः । आगः ।  
पुरुपता । कराम । मा । वः । तस्याम् । अपि । भूम । यजत्राः ।  
अस्मे इति । वः । अस्तु । सुमतिः । चनिष्ठा ॥ ४ ॥

हे मरुतः वीयुष्मदीया सा प्रतिज्ञा दिद्युव हेतिर्ऋधगस्तु अस्मत्तः पृथग्भावतु यत् यद्यपि  
वयं वीयुष्माकं आगः अपरार्धं पुरुपता पुरुपतया मनुष्यत्वेन कराम करवाम मनुष्याणां हि मया-  
दः सुलभ इत्यर्थः । हे यजत्रा यजनीयामरुतः वीयुष्मदीयायां तस्यां दिद्युति अपि ईषदपि  
माभू चनिष्ठा अन्नवत्तमा अतिशयेनान्नदा इत्यर्थः वीयुष्मदीया सुमतिरनुग्रहनुद्धिः अस्मे  
अस्मास्वस्तु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

कृतेचिदत्रमरुतोरणन्तानवद्यासःशुचयःपावकाः ।  
प्रणोवतसुमतिभिर्यजत्राःप्रवाजैभिस्तिरतपुष्यसेनः ॥ ५ ॥

कृते । चित् । अत्र । मरुतः । रणन्त । अनवद्यासः ।  
शुचयः । पावकाः । प्र । नः । अवत । सुमतिभिः ।  
यजत्राः । प्र । वाजैभिः । तिरत । पुष्यसे । नः ॥ ५ ॥

अत्रास्मिन्कृते चित् अस्मदीये यत्कर्मण्येव मरुतोरणन्त रमन्तां । कीदृशामरुतः अनव-  
द्यासः अनिदिताः शुचयोदीवियुक्ताः पावकाः शोधकाः एवंभूताइति । किंच हेमरुतः भजत्राः  
यजनीया यूयं नोस्मान् सुमतिभिरनुग्रहबुद्धिभिः सुष्टुतिभिर्हेतुभिर्वा प्रावत मर्कपेण पाटमत त-  
था नोस्मान्वाजेभिर्वाजैरनेः पुष्यसे पोष्यार्थं प्रविरत प्रवर्धयत ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

उतस्तुतासोमरुतोव्यन्तुविश्वेभिर्नामभिर्नरोहवीपि ।  
ददातनोअमृतस्यप्रजायैजिगृतरायःसूचतामघानि ॥ ६ ॥  
उत । स्तुतासः । मरुतः । व्यन्तु । विश्वेभिः । नामभिः । नरः ।  
हवीपि । ददात । नः । अमृतस्य । प्रजायै । जिगृत ।  
रायः । सूचता । मघानि ॥ ६ ॥

उतापिच स्तुतासः एवमस्माभिः स्तुताः मरुतः हवीपि व्यन्तु भक्षयन्तु कीदृशाः विश्वे-  
भिर्विश्वैः नामभिरुदकैः संहिता नरोनेतारः । शेषः प्रत्यक्षरुतः हे मरुतः नोस्मदीयायै प्रजा-  
यै संवतये अमृतस्य अमृतमुदकं ददात दत्त तथा हविषोदातुर्व्यजमानस्य सूचता सूचतानि  
सुष्ठु नृत्यन्ति शोभनयोगानि मघानि धनानि रायः जिगृत उद्विरत प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

आस्तुतासोमरुतोविश्वंउतीअच्छांसूरीन्सर्वताताजिगात ।  
येनस्मनाशतिनोवर्धयन्तियूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥७॥ २७॥

आ । स्तुतासः । मरुतः । विश्वे । ऊती । अच्छ । सूरिन् ।  
 सर्वधताता । जिगात् । ये । नः । त्मना । शतिनः । वर्धयन्ति ।  
 यूयम् । पात् । स्वस्तिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ २७ ॥

हे मरुतः स्तुतासः एवमस्माभिः स्तुताः विश्वे सर्वे यूयंऊती ऊत्या रक्षया सहिताः 'सू-  
 रीन् स्तोत्रान् अच्छाभिलक्ष्य सर्वताता सर्वतातो यज्ञे आजिगात् आगच्छत ये मरुतः त्मना  
 आत्मनैव नोस्मान् शतिनः शतसंख्याकान् वर्धयन्ति यथा वर्धं पुत्रपोत्रादिभिः शतिनोभवेम  
 तथावर्धयन्तीत्यर्थः तं यूयमाजिगातेति पूर्वेणसंबन्धः एवंभूतामरुतोयूयं सर्वदास्मान्  
 पालयत ॥ ७ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

मसाकमुक्षेति पल्लवं वृतीयं सूक्तं वसिष्ठस्वार्थं श्वेदुभं मरुद्देवताकं अनुक्रान्तंच--मसा-  
 कमुक्षेपल्लिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसाकमुक्षे अर्चतागणाय यो देव्यस्य धाम्नस्तु विष्मान् ।  
 उत क्षोदन्ति रोदसी महित्वानक्षन्ते नाकं निःकृते र्वंशात् ॥ १ ॥

प्र । साकम् उक्षे । अर्चन्त । गणाय । यः । देव्यस्य ।  
 धाम्नः । तु विष्मान् । उत । क्षोदन्ति । रोदसी इति ।  
 महिहत्वा । नक्षन्ते । नाकम् । निःकृतेः । अवंशात् ॥ १ ॥

हे स्तोत्रारोप्यं साकमुक्षे संततं यर्षिन्ने गणाय मरुत्समूहाय प्राचंत स्तोत्रं प्रोच्चारयत  
 यो मरुद्गणः देव्यस्य देवसंबन्धिनः धाम्नः स्वर्गाख्यस्य स्थानस्य तु विष्मान् वृद्धिमान् भवति  
 सर्वेभ्यो देवेभ्यः प्रवृद्धइत्यर्थः तस्मै गणायेति पूर्वेणसंबन्धः । उतापिच मरुतः महित्वा स्वकीये-  
 न महत्वेन सहिताः रोदसी चावापृथिव्यौ क्षोदन्ति भजंति तथा निःकृतेभूमिः अवंशादन्तरि-  
 क्षाच्च नाकं स्वर्गं नक्षन्ते व्याप्नुवन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ज॒नू॒श्चि॒द्वो॒मरु॒तस्त्वे॒ष्येण॒भीमा॑स॒स्तुवि॒मन्य॑वो॒यासः॑ ।  
प्र॒येम॒हो॒भिरो॒जसा॑त॒संति॒विश्वो॑वो॒याम॑न्भयते॒स्वर्द॑क् ॥ २ ॥

ज॒नूः । चि॒त् । वः । म॒रु॒तः । त्वे॒ष्येण॑ । भी॒मासः॑ ।  
तु॒वि॒मन्य॑वः । अ॒यासः॑ । प्र । ये । म॒हः॑ऽभिः । ओ॒जसा॑ ।  
उ॒त । स॒न्ति॑ । वि॒श्वः । वः । या॒मन् । भ॒यते॑ । स्वः॑ऽदृक् ॥ २ ॥

हे भीमासोभीमाः तुविमन्यवः प्रवृद्धमतयः अयासोगन्तारः इति त्रीणिसंबोधनानि एवं-  
भूता हे मरुतोवोयुष्माकं अनूर्जम त्वेष्येण दीनेन रुद्रेण बभूवेति शेषः । उदापिच ये मरुवः  
महोभिस्तेजोभिः ओजसा बलेनच प्रसन्ति प्रभवन्ति तेषां वोयुष्माकं यामन् यामनि गमने  
विश्वः स्वर्दक् स्वर्गस्य द्रष्टा सर्वोजीवसमूहः पद्म स्वः अन्तरिक्षं तपसपतीति वृक्षः स्वर्दक्  
सर्वदाउत्तिष्ठन्नित्यर्थः भयते विभेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृ॒हद्वयो॑म॒ध्वव॑द्भ्यो॒दधा॑त् जु॒जो॑प॒न्निन्म॑रु॒तः सु॒पु॒ति॑नः ।  
ग॒तो॒ना॒ध्वा॒वि॒ति॑रा॒तिज॒न्तु॑प्र॒णः॒स्पा॒र्हा॒भिरू॒तिभि॑स्तिरे॒त ॥ ३ ॥

वृ॒हत् । व॒यः । म॒ध्वव॑त्तद्भ्यः । द॒धा॑त् । जु॒जो॑पन् । इ॒त् ।  
म॒रु॒तः । सु॒द॒स्तु॒तिम् । नः । ग॒तः । न । अ॒ध्वा । वि । ति॒रा॒ति॒ ।  
ज॒न्तु॑म् । प्र । नः । स्पा॒र्हा॒भिः । ऊ॒ति॒भिः । ति॒रे॒त ॥ ३ ॥

हे मरुतोयुयं मध्ववयोहविर्दक्षिणावयोस्मभ्यं वृहन्महत् वयोर्न दधात मयच्छत नो-  
स्मदीयां सुपुति शोभनं स्तोत्रं जुजोपन्निव सेवन्तामेव गतोमरुद्भिः प्रावः अध्वा मार्गः जंतुं  
प्राणिनं न वितिराति नाहन्ति उदकेनाप्यायत्येव यद्वा वितिरातिर्वर्धनार्थः नेतिचार्थे मरुद्भिः  
शतोमार्गश्च जंतुं वर्धयति तथानोस्मान् स्पर्हाभिः स्पृहणीयाभिः ऊतिभिः रक्षाभिः प्रतिरेत  
पवर्धयते ॥३॥

अथ चतुर्थी—

युष्मोतोविप्रोमरुतःशतस्वीयुष्मोतोअर्वासहुरिःसहस्त्री ।

युष्मोतःसाम्राज्यतर्हतिद्वत्रप्रतद्वोअस्तुधूतयोद्रेणम् ॥ ४ ॥

युष्माऽर्जतः । विप्रः । मरुतः । शतस्वी । युष्माऽर्जतः ।

अर्वा । सहुरिः । सहस्त्री । युष्माऽर्जतः । समःशरट् ।

उत् । हन्ति । द्वत्रम् । प्र । तत् । वः । अस्तु । धूतयुः । द्रेणम् ॥ ४ ॥

हे मरुतः युष्मोतः युष्माभीरक्षितः विप्रः स्तोता शतस्वी शतसंख्योपेतधनवान् भवति-  
युष्मोतः युष्माभिः रक्षितः अर्वा अभिगन्ता सहुरिः शत्रूणामभिभविता स्तोता सहस्त्री सहस्र-  
धनवान् भवति । युष्मोतः युष्माभीरक्षितः साम्राज्यसुकोभवति । उतापिच वृत्रं शत्रुं हन्ति  
युष्मद्रक्षकोहिनस्ति । हे धूतयः कंषयितारोमरुतः वीयुष्माभिर्दत्तं तत्पसिद्धं द्रेणं धनं प्रास्तु  
मभूतं भवतु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ताँआरुद्रस्यमीह्वपोविवासेकुवित्रंसन्नेमरुतःपुनर्नः ।

यत्सस्वर्ताजिह्विळिरेघदाविरवत्तदेर्नईमहेतुराणांम् ॥ ५ ॥

तान् । आ । रुद्रस्य । मीह्वपः । विवासे । कुवित् । नंसन्ने ।

मरुतः । पुनः । नः । यत् । सस्वर्ता । जिह्विळिरे । यत् ।

आविः । अर्वा । तत् । एर्नः । ईमहे । तुराणांम् ॥ ५ ॥

मीह्वपः कामानांवापितुः रुद्रस्येश्वरस्य पुत्रान् तान्मरुतः आविवासे अहं होतापरिचरा-  
मि ते मरुतः नःअस्पृश्यं कुवित् बहुकृन्वः पुनः प्रुपः नंसन्ते नमन्तां अभिमुत्तीभवन्तु । कुवित्  
शब्देनैव पुनः शब्दार्थस्य लब्धत्वात् पुनः शब्दग्रहणं किमर्थं आदरार्थं । सस्वर्ताअन्तर्निहितेन  
अप्रकाशेन यत् येन एनसा जिह्विळिरे मरुतः क्रुध्येयुः आविः प्रकाशेन यत् येन एनसाच  
जिह्विळिरे तुराणां क्षिप्राणां मरुवां संबन्धि तदुभयमेनोपराधं अवर्द्धमहे स्तोत्रेण वय-  
मपनयामः ॥ ५ ॥



अथपरी-

प्रसावाचिसुष्टुतिर्मघोनामिदं सूक्तं मरुतो जुपन्त ।

आराच्चिद्वेषो वृषणो युयोत यूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ६ ॥ २८ ॥

प्र । सा । वाचि । सुऽस्तुतिः । मघोनाम् । इदम् । सुऽउक्तम् ।

मरुतः । जुपन्त । आरात् । चित् । द्वेषः । वृषणः । युयोत् ।

यूयम् । पात् । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ २८ ॥

मघोनां धनवतां मरुतां संबन्धिनी सुष्टुतिः या शोभना स्तुतिः अस्मिन् सूक्ते कृता सा स्तुतिः अस्माभिः प्रवाचि प्रोक्तासीत् । मरुतः इदमीदृग्भूतं सूक्तं जुपन्त सेवन्तां । हे वृषणः कामानां वर्पितारो यूयं द्वेषो द्वेषांसि शत्रून् आराच्चिद् दूरादेव युयोत अस्मत्तः पृथक्कुरुत यूयं नोस्मान् स्वस्तिभिः सर्वदा रक्षत ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

यंत्रायध्वइति द्वादशर्चं चतुर्थं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—यंत्रायध्वेद्वादश त्रिप्रगायादि नवम्याद्यास्तिस्रो गायत्र्योत्यानुष्टुप्त्रौद्री शृत्युविमोचनीति । आघातृतीपापंचम्योबृहत्प्यः द्विवीयाचतुर्थीपष्टचःसतोबृहत्प्यः सप्तम्यष्टम्यावनुकत्वाच्चिष्टुभौ नवमोदशम्येकादशयोगापच्यः द्वादशमनुष्टुप् साचरुददेवताका शिष्टामारुत्यः । सूक्तविनियोगोल्लिङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा-

यंत्रायध्वइदमिदं देवासो यंचनयथ ।

तस्माअग्नेवरुणमित्रार्यमन्मरुतः शर्मयच्छत ॥ १ ॥

यम् । त्रायध्वे । इदम् । इदम् । देवासः । यम् । च । नयथ ।

तस्मै । अग्ने । वरुण । मित्र । अर्यमन् । मरुतः । शर्म । यच्छता ॥ १ ॥

हे देवासो देवाः इदमिदं इतोभयहेतोः यं स्तोतारं त्रायध्वे पालयध्वे यं च स्तोतारं नयथ सन्मार्गं प्रापयथ हे अग्ने वरुण मित्र अर्यमन् हे मरुतः एवंभूता हे देवाः तस्मै स्तोत्रे शर्म सुखं यच्छत इत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

युष्माकं देवा अवसाहनिप्रिये ईजानस्तरति द्विपः ।  
प्रसक्षयंति रते विमहीरिपो यो वराय ददाशति ॥ २ ॥

युष्माकम् । देवाः । अवसा । अहनि । प्रिये । ईजानः ।  
तरति । द्विपः । प्र । सः । क्षयम् । तिरते । वि । महीः ।  
इपः । यः । वः । वराय । ददाशति ॥ २ ॥

हे देवाः युष्माकं युष्मदीयेन अवसा रक्षणेन प्रिये अहनि सर्वेषां देवानां मियभूते सु-  
त्याभिधाने दिवसे ईजानः इष्टवान् जनः द्विपः शत्रून् तरति आक्रामति सयजमानः क्षयं स्व-  
कीयं निवासं प्रतिरते प्रवर्धयति । योयजमानः वोयुष्मज्यं महीः महान्ति इपः हविर्लक्षणान्य-  
न्नानि वराय निवारणाय ययं नान्यत्र गच्छत अस्मदीयान्येव हवींषि स्वीकुरुतेति निरोधनं  
कर्तुं विदाशति विशेषेण ददाति अतएव स्वकीयं निवासं वर्धयतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

नहिवश्चरमंचनवसिष्ठः परिमंसते ।  
अस्माकं मद्यमरुतः सुते सचा विश्वे पिबत कामिनः ॥ ३ ॥

नहि । व । चरमम् । चन । वसिष्ठः । परिमंसते । अस्माकम् ।  
अद्य । मरुतः । सुते । सचा । विश्वे । पिबत । कामिनः ॥ ३ ॥

वसिष्ठः कृषिः वोयुष्माकं मध्ये चरमं चन अवरमपि नहि परिमंसते वर्जयित्वा न स्वैति  
किंतु सर्वानेव युष्मान् स्वैतीत्यर्थः अद्यास्मिन् दिने अस्माकमस्मदीये सुते सोमे अभिपुते सति  
हे मरुतः कामिनः सोमं कामयमानाः विश्वे ययं सचा संगत्य पिबत पानं कुरुत ॥३॥

अथ चतुर्थी—

नहिव उति पृतनासुमर्धतियस्मा अराध्वं नरः ।  
अभिव आवत्सु मतिर्नवीपसीतूर्ययातपिपीवः ॥ ४ ॥

नहि । वः । ऊतिः । पृतनासु । मधीति । यस्मै । अराध्वम् । नरः ।  
 अभि । वः । आ । अवर्त् । सुष्टमतिः । नवीयसी ।  
 तूयम् । यात् । पिपीपवः ॥ ४ ॥

हे मरुतः वोयुष्मदीया उती रक्षा पृतनासु युद्धेषु नहि मधीति न खलु हिनस्ति शत्रुभिः  
 कृतां हिंसां सहतइत्यर्थः । हे नरोनतोरौप्यं यस्मै जनापअराध्वं कामानदध्वं तं जनं न हिन-  
 स्तीति संबन्धः । नवीयसी नवतरा वोयुष्मदीया सुपतिरनुग्रहबुद्धिः अफ्यावर्त् अस्मानफ्या-  
 वर्तता तदा हे पिपीपवः सोमपानकामा यूयमपि तूयं क्षिप्रं याव आगच्छत ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

ओपुष्विष्विराधसोयातनान्धांसिपीतये ।  
 इमावोहव्यामरुतोररेहिकमोष्वान्यत्रगन्तन ॥ ५ ॥  
 ओ इति । सु । घृष्विष्विराधसः । यातनं । अन्धांसि । पीतये ।  
 इमा । वः । हव्या । मरुतः । ररे । हि । कम् । मो इति ।  
 सु । अन्यत्रं । गन्तन ॥ ५ ॥

हे घृष्विराधसः परस्परं घृष्टानि सुसंहतानि राधांसि येषां ते हे मरुतः यूयमंधांसि सो-  
 मलक्षणानि हवींषि पीतये भक्षणार्थं सु सुष्टु आयातन । आयात हि यस्मात् कारणात् हे  
 मरुतोवोयुष्मद्यं इमा इमानि हव्या हव्यानि हवींषिररे अहं ददामि अतः कारणाद्युयं अन्यत्र  
 मोषुगन्तन मागच्छत कमितिपूरणः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

आचनोवर्हिःसदताविताचनं.स्पाह्राणिदातवेवसुं ।  
 अस्त्रेधन्तोमरुतःसोम्येमधौस्वाहेहमादयाध्वै ॥ ६ ॥ २९ ॥  
 आ । च् । नः । वर्हिः । सदत । अविता । च् । नः ।  
 स्वाह्राणि । दातवे । वसुं । अस्त्रेधन्तः । मरुतः । सोम्ये ।  
 मधौ । स्वाहा । इह । मादयाध्वै ॥ ६ ॥ २९ ॥

हे मरुतोपूयं नोस्मदीयेवर्हिः कुशमयेवर्हिषि आसदत् च उपविशत स्पार्हाणि स्पृ  
हणीयानि वसु वसुनि धनानि दातवे अस्मभ्यं दातुं नोस्मान् अपित च आगच्छत च  
हे मरुतः अस्त्रेयन्तः अहिंसन्तोपूयं इहास्मिन्यज्ञे मधो मदकरे सोम्ये सोमात्मके ह  
विषि स्वाहा स्वाहाकारेण मादयाध्वे मादयध्वं माघत ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ सप्तमी—

सस्वश्चिद्वितुन्वःशुंभमानाआहंसासोनीलंपृष्ठाअपसन् ।  
विश्वंशर्धोअभितोमानिपेदनरोनरुषवाःसर्वनेमदन्तः ॥ ७ ॥  
सस्वरिति । चित् । हि । तन्वः । शुंभमानाः । आ । हंसासः ।  
नीलंपृष्ठाः । अपसन् । विश्वम् । शर्धः । अभितः । मा ।  
नि । सेद । नरः । न । रुषवाः । सर्वने । मदन्तः ॥ ७ ॥

सस्वः अन्वर्हितामरुतः तन्वः स्वकीयान्यंगानि शुंभमानाः अलंकरणैः शोभय-  
न्तो मरुतः नीलपृष्ठाः असितवर्णाः हंसासश्चिद हंसाइव आपसन् आपतन्तु आगच्छ-  
तु । विश्वं शर्धः व्यातोमरुद्गणः मा मां अभितः सप्तमन्ताद् निपेद निपीदतु तत्रदृष्टान्तः-  
सर्वनेस्मदीये यज्ञे मदन्तोहृष्यन्तः रुषवाः रमणीयाः नरोन मनुष्याइव तद्वत् ॥ ७ ॥

साकमेधेषु मरुद्वाः सान्तपनेभ्यइत्यस्य योनोमरुतइति पूर्वानुवाक्या सान्तपनाइद-  
मितियाज्या तथाचसन्नितं—सान्तपनाइदंहविषीनोमरुतोअभिदुर्हणायुरिति ।

सैषा सूक्तेष्टमी—

योनोमरुतोअसिदुर्हणायुस्तिरश्चित्तानिवसवोजिषांसति ।  
द्रुहःपाशान्प्रतिसमुचीष्टनर्षिष्ठेनहर्मनाहन्तनातम् ॥ ८ ॥  
यः । नः । मरुतः । अभि । दुःहृणायुः । तिरः । चित्तानि ।  
वसवः । जिषांसति । द्रुहः । पाशात् । प्रति । सः ।  
मुचीष्ट । तर्षिष्ठेन । हर्मना । हन्तन् । तम् ॥ ८ ॥

हे वसवः प्रशस्या हे मरुतः नोस्मदीयानि चित्तानि दुर्हणायुः अशोभनं क्रुध्यन् तिरः  
सर्वैस्तिरस्कृतोयोजनः अभिजिघांसति आभिमुख्येन हन्तुमिच्छति सजनः द्रुहः पापानां द्रो-  
ग्धुर्वरुणस्य पाशान् अस्मास्तु प्रतिसमुचीष्ट बधीयात् यूयं तं जनं तपिष्ठेन तमृतमेन हन्मना  
हननसाधनेनायुधेन हन्तन हव हिंस्त ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

सांतपनाइदं हविर्मरुतस्तज्जुष्टन । युष्माकोतीरिशदसः ॥ ९ ॥

साम्इतपनाः । इदम् । हविः । मरुतः । तत् ।

ज्जुष्टन । युष्माकं । ऊती । रिशादसः ॥ ९ ॥

सांतपनाः शत्रूणां संतापकाः हे मरुतः इदं प्रत्यक्षेणोपलभ्यमानं हविः युष्मभ्यं कल्पित-  
मिच्छिषेपः हे रिशादसः रिशतां हिंसतां अस्तिवारः रिशानामचारोवा यूयं युष्माक युष्माकं  
ऊती ऊत्या रक्षया तच्चादशं हविर्जुष्टन सेवध्वम् ॥ ९ ॥

गृहमेधास इति गृहमेधीयस्य हविषोनुवाक्या सूत्रितंच- गृहमेधास आगत प्रबुध्यावई-  
रतेमहांसीति ।

अथ दशमी-

गृहमेधास आगत मरुतो मापं भूतन । युष्माकोती सुदानवः ॥ १० ॥

गृहमेधासः । आ । गत । मरुतः । मा । अपं ।

भूतन । युष्माकं । ऊती । सुदानवः ॥ १० ॥

गृहमेधासः गृहेक्रियमाणोपहोमेपां ते सुदानवः शोभनदाना हे मरुतोयूयं युष्माक  
युष्माकं ऊती ऊत्या रक्षया युक्ताः आगत अस्मदीयं यज्ञं भत्यागच्छत हे मरुतः मापभूतन  
अपगतमाभवत भ्रूमाहावितिधातुः ॥ १० ॥

वैश्वदेवपर्वणि मारुतस्यानुवाक्या इहेहयइत्येषा सूत्रितंच-इहेहवः स्वतवसः प्रचित्रमर्क-  
गृणतेतुरायेति ।

तेषां सूक्ते एकादशी—

इहेहवःस्वतवस कवयःसूर्यत्वचः । यज्ञंमरुतआष्टणे ॥ ११ ॥

इहेहवः । वः । स्वतवसः । कवयः । सूर्यत्वचः ।  
यज्ञम् । मरुतः । आ । ष्टणे ॥ ११ ॥

हे स्वतवसः स्वायत्तवलाः स्वयं प्रवृद्धावा हे कवयः क्रान्तदर्शिनः सूर्यत्वचः सूर्यवर्णाः  
एवंभूता हेमरुतोवः यूयं इहेह इहेव अस्मदीयं यज्ञं आवृणे आभजामि कल्पयामि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

व्यंबकंयजामहेसुगन्धिपुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिववर्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमान्मृतात् ॥ १२ ॥ ३० ॥

व्यंबकंयजामहेसुगन्धिपुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिववर्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमान्मृतात् ॥ १२ ॥ ३० ॥

अत्र शौनकः त्रिरात्रंनियतोपोष्य श्रपयेत्पायसंचरुं । तेनाहुतिशतंपूर्णं जुहुयाच्छंसि-  
त्तवतः ॥ १ ॥ समुद्दिश्यमहादेवं व्यंबकंव्यंबकेत्यृचा । एतत्पर्वशतंरुत्वाजंविद्वर्षशतंरुत्वा  
॥ २ ॥ त्रयाणां ब्रह्मविष्णुरुद्राणां अंबकं पितरं यजामहेइति शिष्यसमाहितोवसिष्ठोब्रवीति-  
किंविशिष्टमित्यतआह सुगन्धिं प्रसारितपुण्यकीर्तिं पुनः किंविशिष्टं पुष्टिवर्धनं जगद्धीजं उरु-  
शक्तिमित्यर्थः उपासकस्य वर्धनं अणिमादिशक्तिवर्धनं अतस्त्वत्प्रसादादेव मृत्योर्मरणात् सं-  
सारदाहा मुक्षीय मोचय यथा बंधनात् उर्वारुकं कर्कटीफलं मुच्यते तद्वन्मरणात्संसारदाहा मोच-  
य किं मर्यादीरुत्य आमृतात् सायुज्यतामोक्षपर्यन्तमित्यर्थः ॥ अथ तैत्तिरीयब्राह्मणे—शोभनः श-  
रीरगंधः पुण्यगंधोवा यस्यासौ सुगन्धिः । यथा वृक्षस्य संगुण्यतस्य दूराद्गंधोवात्येवं पुण्यस्य क-  
र्मणोदूराद्गंधोवातीतिश्रुतेः । पुष्टिं शरीरं धनादिविषयां वर्धयतीति पुष्टिवर्धनस्तादृशं व्यंबकं य-  
जामहे पूजयामः स्तोके यथोर्वारुकफलानि बंधनात् घृतात्स्वयमेव मुच्यन्ते तद्वदहं व्यंबकप्र-  
सादेन मृत्योर्मुक्षीय मोचयन् मुक्तोभूयासं अमृताच्चिरजीवितात् स्वर्गादेवां मामुक्षीय । चतुर्थ-

पादार्थमंत्रस्य तात्पर्यातिशयं दर्शयति—अयं वकं यजामह इत्याह मृत्योर्मुक्षीयमासृतादिति वाचै-  
तदाहेति ॥ १२ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

वेदार्थस्य प्रकाशनेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थोऽश्वतुरोदेयाद्विधातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणा-  
चार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये पंचमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥४॥

## ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥



यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेऽपोखिलंजगत् । निर्भमेतमहंवेदे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

व्याख्यायनिगमाभिज्ञः पञ्चमस्यचतुर्थकम् । अध्यापंसायणाचार्यः पञ्चमं व्याकरोत्यथ ॥ २ ॥

तत्र षट्शतसूर्येति द्वादशर्चं पञ्चमं सूक्तम् अत्रानुक्रमणिका—षट्शतमैत्रावरुणन्तु वै सौ-  
पांघेति । मण्डलद्रष्टा वसिष्ठऋषिः अनुकत्वात् विद्युत्पुच्छन्दः तु वै इत्युक्तत्वादेतदादीनि सप्तसू-  
क्तानि मित्रावरुणदेवत्यानि आघास्यं देवत्या विनियोगोलेङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ षट्शतसूर्यं ब्रवोनागा उद्यन्मित्राय वरुणाय सत्यम् ।

व्यं देवत्रादिते स्याम तव प्रियासो अर्यमन् गृणन्तः ॥ १ ॥

यत् । अद्य । सूर्यं । ब्रवः । अनागाः । उद्यन् । मित्राय ।

वरुणाय । सत्यम् । व्यम् । देवत्रा । अदिते । स्याम् ।

तव । प्रियासः । अर्यमन् । गृणन्तः ॥ १ ॥

हे सूर्यं सर्वस्य भेरक एतन्नामकदेव उद्यन् उद्यंस्त्वं यद्यदि अद्यास्मिन् अनुष्ठानकाले-  
स्मान् ब्रवः ब्रूयाः । किमिति अनागाः अनामस इति एते अपापा इति यदि देवेषु मध्ये ब्रूयाः तर्हि  
वयं हे अदिते अदीनदेव देवत्रा देवेषु देवानां मध्ये मित्राय वरुणाय च सत्त्वं अवितर्था स्याम  
अनागसो भवेम । किञ्च हे अर्यमन् दातः त्वां गृणन्तः स्तुवन्तः तव प्रियासः प्रियाः स्याम  
त्वत्प्रेमविषया भवेम । यद्दोत्तरार्धे एकं वाक्यम् । हे अदिते हे अर्यमन् उक्तलक्षण देव वयं देवेषु मध्ये  
त्वां गृणन्तः तवैव प्रियाः स्याम यदि मां देवेष्वपार्णं ब्रूयास्वर्हि तैरयमनपराधीत्यनुग्रहीतस्त्वां  
स्तुत्वा तव प्रियो भवेयमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एषस्य मित्रावरुणानृचक्षां उभे उदेति सूर्या अमिज्मन् ।

विश्वस्य स्थातुर्जगत् श्वगोपाऋजुमर्ते पुष्टिना च पशन् ॥ २ ॥



ए॒यः । स्यः । मि॒त्राव॒रुणा॑ । नृ॒क्ष॒क्षाः । उ॒भे इति॑ । उ॒त् ।  
 ए॒ति । सूर्यः॑ । अ॒ग्निः । ज॒मन् । वि॒श्वस्य॑ । स्था॒तुः । ज॒गंतः॑ । च॒ ।  
 गो॒पाः । ऋ॒जु । म॒र्तेषु॑ । वृ॒जि॒ना । च॒ । प॒श्यन् ॥ २ ॥

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ एयः पुरतोद्दश्यमानः स्यः तः सर्वस्तुत्यत्वे मसिद्धः नृक्षः  
 नृणां मनुष्याणां द्रष्टा सूर्यः उभे द्यावापृथिव्यावसि अभिलक्ष्यउदेति जमन् अन्तरिक्षे गच्छन्  
 सविशेष्यते विश्वस्य सर्वस्य स्थातुः स्थावरस्य जगतोजंगमस्य च गोपाः गोपायिता । किंकुर्वन्  
 मर्तेषु मनुष्येषु स्थितानि ऋजु ऋजूनि सुकृतानि वृजिना वृजिनानि पापानि च पश्यन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अ॒यु॒क्त॒स॒प्त॒हरि॒तं॒ स॒ध॒स्था॒द्याई॒व॒ह॒न्ति॒सूर्य॑घृ॒ता॒चीः ।  
 धा॒मा॒नि॒मि॒त्रा॒व॒रु॒णा॒यु॒वा॒कुः॒संघो॑यू॒थे॒व॒ज॒नि॒मानि॒च॒ष्टे ॥ ३ ॥  
 अ॒यु॒क्त । स॒प्त । ह॒रि॒तं । स॒ध॒श्स्था॑त् । याः । ई॒म् । व॒ह॒न्ति ।  
 सूर्य॑म् । घृ॒ता॒चीः । धा॒मा॒नि । मि॒त्रा॒व॒रु॒णा । यु॒वा॒कुः ।  
 स॒म् । यः । यू॒था॒ई॒व । ज॒नि॒मानि॑ । च॒ष्टे ॥ ३ ॥

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ पुवयोरगमनाय सधस्थात् सहस्थानादन्तरिक्षादन्तरिक्षे  
 सप्त सप्तंस्वभावान् सप्तंख्याकान्वा हरितोहरिद्वर्णान्श्वानयुक्त युक्तवान् रथे हरितआदित्य-  
 स्येतिहिनिरुक्तम् । या हरित ईमेन सूर्य देवं घृताचोघृताश्चना उदकवत्य उदकमदाइत्यर्थः ता-  
 दृश्यः सन्धोवहन्ति वाअयुक्त । अथोदितः सन् धामानि स्थानानि लोकान् जनिमानि जन्मानि  
 जन्मभाज । माणिनइत्यर्थः तांश्च युवाकुः युवां कामयमानोपोदेवः सञ्चष्टे सम्यक्पश्यति यू-  
 थेव गोयूथानोव यूथपाः सयथा सर्वयूथ तद्वान्तरगोयुक्तिं च सम्यक् पश्यति तद्वत् लोका-  
 न्माणिनश्च पश्यति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उ॒द्गा॑पृ॒क्षा॒तो॒मधु॑म॒न्तो॒अ॒स्थुरा॑सूर्यो॒अ॒रु॒ह॒च्छु॒क्रम॑र्णः ।  
 य॒स्मा॒आ॒दित्या॑अ॒ध्व॒नो॒र्द॒न्ति॒मि॒त्रो॒अ॒र्य॑मा॒वरु॑णः॒स॒जो॒पाः ॥४॥

उत् । वा॒म् । पृ॒क्षासः । मधु॑ऽमन्तः । अ॒स्थुः । आ । सूर्यः ।  
 अ॒रुह॑त् । शु॒क्रम् । अ॒र्णः । यस्मै॑ । आ॒दित्याः । अ॒ध्वनः॑ ।  
 र॒दन्ति । मि॒त्रः । अ॒र्य॒मा । वरु॑णः । स॒ऽजोपाः॑ ॥ ४ ॥

हे मित्रावरुणौ वां युवयोरथाय पृक्षासोऽर्णानि चरुपुरोडाशादीनि मधुमन्तोमाधुर्येपिदानि तत्ताधनान्योषध्यादीनि या उदस्थुः संपादितान्यासन् सूर्यश्च शुक्रं दीप्तं अर्णः अर्णवमन्तरिक्षं आरुहत् आरोहति यस्मै सूर्याय वदमनार्थमादित्यादितेः पुत्रादेवा अध्वनोमागान् रदन्ति विलिखन्ति साधयन्ति । के ते मित्रः अर्यमा वरुणश्चैते त्रयोपि देवाः सजोपतः समानपीवयः सन्तः सदेव आरुहदिति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इ॒मेचे॒तारो॑अ॒नृत॑स्य॒भूरैर्भि॒त्रोअ॒र्य॒मावरु॑णो॒हिसन्ति॑ ।  
 इ॒म॒ऋत॑स्य॒वावृ॑धु॒र्दुरो॑णे॒शग्मा॑सः॒पुत्रा॑अ॒दिते॑र॒दब्धाः॑ ॥ ५ ॥  
 इ॒मे । चे॒तारः॑ । अ॒नृत॑स्य । भू॒रैः । मि॒त्रः । अ॒र्य॒मा ।  
 वरु॑णः । हि । सन्ति॑ । इ॒मे । ऋ॒तस्य॑ । व॒वृधुः॑ । दुरो॑णे ।  
 श॒ग्मासः॑ । पु॒त्राः । अ॒दितेः॑ । अ॒दब्धाः॑ ॥ ५ ॥

इमे मित्रः अर्यमा वरुणश्च त्रयोपि अनृतस्य पापस्य भूरैः प्रभूतस्य चेतारोहन्तारः सन्ति भवन्ति हि इमे मित्रादय मृतस्य यज्ञस्य दुरोणे गृहे ववृधुः वधन्ते हविषा स्तुत्याच कीदृशास्ते शग्मासः सुखकराः अदितेः पुत्राः अदब्धा अहिंसिताः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

इ॒मेमि॒त्रोवरु॑णो॒दूढ॑भा॒मोचे॒तसं॑चि॒चित॑यन्ति॒दक्षैः॑ ।  
 अ॒पि॒ऋतु॑सु॒चेत॑सं॒वत॑न्तस्ति॒रश्चि॒दंहः॑सु॒पथा॑नयन्ति ॥ ६ ॥ १ ॥  
 इ॒मे । मि॒त्रः । वरु॑णः । दूः॒ऽद॒र्शासः॑ । अ॒चेत॑संम् । चि॒त् ।  
 चि॒त॑यन्ति । दक्षैः॑ । अ॒पि । ऋतु॑म् । सु॒ऽचेत॑सम् । वत॑न्तः ।  
 ति॒रः । चि॒त् । अंहः॑ । सु॒ऽपथा॑ । न॒यन्ति॑ ॥ ६ ॥ १ ॥

इमे आदित्याः मित्रोवरुणश्च एतदद्वयं अर्यम्नोप्युपलक्षणं एते दूळभासः दुर्लभाः अन-  
भिभाष्याः अचेतसश्चिद्व अपज्ञानं अनुष्ठानविषयज्ञानरहितमपि दक्षैः सामर्थ्यैः चितयन्ति अ-  
पि सुचेतसं प्रकृष्टज्ञानवन्तं पुरुषं कर्तुं कर्तारं कर्मानुष्ठानवन्तं वतन्तः गच्छन्तः अंहोदुष्टतं तिर-  
श्चिद्व विरोनयन्तोस्मान् सुपथा शोभनमार्गेण नयन्ति प्रापयन्ति अभिमतं यज्ञं स्वर्गादिकं  
वा ॥ ६ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ सप्तमी—

इमे दिवो अनिमिषा पृथिव्याश्चिकित्वांसो अचेतसं नयन्ति ।  
प्रव्राजो धेन् द्यो गाधमस्ति पारं नो अस्य विष्पितस्य पर्षन् ॥ ७ ॥

इमे । दिवः । अनि॒मिषा । पृथि॒व्याः । चि॒क्रि॒त्वांसः ।  
अ॒चेत॒संम् । न॒य॒न्ति । प्र॒व्रा॒जे । चि॒त् । न॒यः । गा॒धम् । अ॒स्ति ।  
पा॒रम् । नः । अ॒स्य । वि॒ष्पि॒तस्य॑ । प॒र्षन् ॥ ७ ॥

इमे मित्रादयो दिवो ब्रह्मलोकस्य पृथिव्याश्च संबन्धिनः अनिमिषा अनिमिषेण सर्वदा चि-  
क्रित्वासोजानन्तः कं अचेतसं अज्ञानं नयन्ति प्रापयन्ति कर्माणि प्रव्राजे चित्र मवणेपि  
अत्यन्तनित्रेपि देशे नद्यो नद्याः गाधमस्ति भवति युष्मत्सामर्थ्यात् ते महान्तो नोस्माकं अस्य  
विष्पितस्य व्यापितस्य कर्मणः पारं पर्षन् पारयन्तु नयन्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यद्गोपावददितिः शर्म भद्रं मित्रो यच्छन्ति वरुणः सुदासे ।  
तस्मिन्नातो कंलनं धेन् दधाना मा कर्म देव हेळनं तुरासः ॥ ८ ॥

यत् । गो॒पाव॒त् । अ॒दितिः । श॒र्म । भ॒द्रम् । मि॒त्रः । य॒च्छन्ति॑ ।  
व॒रुणः । सु॒दा॒से । तस्मि॑न् । आ । तो॒कम् । तन॑यम् । द॒धानाः ।  
मा । क॒र्म । दे॒व॒हे॒ळन॑म् । तु॒रा॒सः ॥ ८ ॥

यच्छर्ममुखं गृहं वा गोपायत् रक्षणोपेतं भद्रं स्तुत्यं अदितिरदीनोर्यमा अदितिर्वा मित्रो-  
वरुणश्चैत्रयोदेवाः सुदासे सुदानाय महसं यच्छन्ति प्रयच्छन्ति तस्मिन् शर्मणि वोकं पुत्रं तनयं  
तत्पुत्रादिकं अथवा तनयशब्दोपत्यसामान्यवचनः वोकं ब्रूज्वन्तं पुत्रं आसर्वतौदधानाः धार-  
यन्तोवर्यं हे तुरासोगमनाय त्वरमाणाः देवहेळनं देवानां मित्रादीनां कोपनं मा कर्म मा  
काम्यं ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अव्वेदिहोत्राभिर्यजेत् रिपुःकाश्चिद्गुरुणधृतःसः ।

परिद्वेषोभिर्यमावृणक्तूरुंसुदासेवृषणाउलोकम् ॥ ९ ॥

अवं । वेदिम् । होत्राभिः । यजेत् । रिपुः । काः । चित् ।

वरुणःधृतः । सः । परि । द्वेषःऽभिः । अर्यमा । वृणक्तु ।

उरुम् । सुदासे । वृषणौ । ऊँ इति । लोकम् ॥ ९ ॥

हे मित्रादयः सोऽस्मद्वेषो वेदिं यागसाधनं होत्राभिः वाङ्मामैतत् वाम्पुत्राभिः स्तुतिभिः सार्धं  
अवयजेत् वेद्यां कर्माणि कुर्वन् देवान् न स्तुयादित्यर्थः अवपूर्वोपजतिस्त्यागार्थः सर्किं प्राप्नु-  
यादिति तत्राह वरुणधृतः वरुणेन त्वया हिंसितः सकाः कश्चिद्विषोहिंसाः प्राप्नुयादिति शेषः ।  
वस्मांस्त्वर्पमादेवोद्वेषोभिः द्वेषुभीरक्षःप्रभृतिभिः परिवृणक्तु वर्जयतु उरुं विस्तीर्णं लोकं स्थानं  
सुदासे शोभनदानाय महसं प्रयच्छन्तं हे वृषणौ वर्षकौ कामानां मित्रावरुणौ उःपूरणः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

सुखश्चिद्विसृष्टिसमृतिस्त्वेप्येषामपीच्येनसहसासहन्ते ।

युष्मद्भियावृषणोरेजमानादक्षस्यचिन्महिनामृळतानः ॥ १० ॥

सुखः । चित् । हि । समृच्छतिः । त्वेषी । एषाम् । अपीच्येन ।

सहसा । सहन्ते । युष्मत् । भिया । वृषणः । रेजमानाः ।

दक्षस्य । चित् । महिना । मृळत । नः ॥ १० ॥

एषां पित्रादीनांसृष्टतिः संगतिः संहतिर्वा सस्वः अन्तर्हिवा निगूढा त्वेषी दीप्ताच्च भव-  
ति तादृशाएते अपीच्येन एतदप्यन्वाहितनाम निगूढेन सहसा वदेन सहन्ते अभि भवन्ति  
अस्पद्देष्टुन् । किञ्च हे वृषणोभिमववर्षकामित्रादयो युष्मद्युष्मत्तोभिया भीत्या रेजमानाः कं-  
पमानाभवन्ति विरोधिनः । यस्मादेवं तस्माद्दक्षस्य युष्मार्कं वदस्य महिना महिम्ना महत्त्वेन  
नोत्सर्ग्यं घृळत उपदपां कुरुव चिद्धिपूरणौ ॥ १० ॥

अथैकादशी-

योव्रह्मणेसुमतिमायजतिवाजस्यसातौपरमस्यरायः ।  
सीक्षन्तमन्युंमघवानोअर्थउरुक्षयायचक्रिरेसुधातुं ॥ ११ ॥  
यः । ब्रह्मणे । सु॒ष्टम॒तिम् । आ॒द्य॒जा॒ति । वा॒ज॒स्य । सा॒तौ ।  
प॒र॒म॒स्य । रा॒यः । सी॒क्ष॒न्त । म॒न्युम् । म॒घ॒श्वा॒नः । अ॒र्थः ।  
उ॒रु । क्ष॒या॒य । च॒क्रि॒रे । सु॒धा॒तुं ॥ ११ ॥

योयजमानोब्रह्मणे परिवृढस्वकर्मणे युष्मत्स्तोवरूपाय सुमतिं शोभनां बुद्धिं आयजा-  
ते आयजते यजतिरवदाने ददाति करोति । किमर्थं वाजस्यान्वस्य सातौ दाने निमित्ते परम-  
स्योत्कृष्टस्य रायोभनस्य च सातौ तस्य अर्थः ईरयति स्तुतीः प्रेरयतीत्यरिः स्तोवा तस्य मन्युं  
स्त्वोत्रं मघवानोदानवन्तोर्षमादयः सीक्षन्त सचन्ते सेवित्वाच तस्योरूक्षयाय विस्तोर्णनिवासा-  
य सुधातु सुधाम शोभनस्थानं चक्रिरे कुर्वते ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

इयदेवपुरोहितियुवभ्यांयज्ञेषुमित्रावरूणावकारि ।  
विश्वानिदुर्गापिपूतंतिरोनोपूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ १२ ॥ २ ॥  
इ॒यम् । दे॒व । पु॒रः॒ऽहि॒तिः । यु॒व॒भ्याम् । य॒ज्ञे॒षु । मि॒त्रा॒व॒रू॒णौ ।  
अ॒का॒रि । वि॒श्वानि । दुः॒र्गा । पि॒पू॒तम् । ति॒रः । नुः । यू॒यम् ।  
पा॒त । स्व॒स्ति॒भिः । सदा॑ । नुः ॥ १२ ॥ २ ॥

अनया स्तुतिमुपसंहरति हे देवा देवो मित्रावरूणौ युवभ्यां युवाभ्यां यज्ञेषु इयं पुरो-  
हितिः पुरस्त्रिया पूजा स्तुतिदक्षणा अकारिरुताभूत्तां सेवित्वा विश्वानि सर्वाणि दुर्गा दुः-

खेनगन्तव्यानि आपदः विरः तिरस्कुरुदम् तथा कृत्वा मोस्मान् विपृतं पारपतं शिष्टो-  
गतः ॥ १२ ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

उद्गां चक्षुरिति सप्तर्चं षष्ठं सूक्तं वसिष्ठत्वार्षं त्रैष्टुभं मैत्रावरुणं उद्गांसतेत्यनुक्रमणिका  
विनियोगोलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

उद्गां चक्षुर्वरुणसुप्रतीकं देवयोरिति सूर्यस्तत्तन्वान् ।  
अभियो विश्वा भुवनानि चष्टे स मनुं मर्त्येष्वार्चिकेत ॥ १ ॥

उत् । वा॒म् । चक्षुः । वरु॒णा । सु॒प्रती॒कम् । दे॒वयोः ।  
ए॒ति । सूर्यः । त॒त्तन्वा॒न् । अ॒भि । यः । विश्वा॑ । भु॒वनानि॑ ।  
च॒ष्टे । सः । म॒नुम् । म॒र्त्येषु॑ । आ । चि॒केत् ॥ १ ॥

हे वरुणा मित्रावरुणो देवयोर्द्योतमानयोर्वा युवयोश्चक्षुः प्रकाशकं तेजः सुप्रतीकं शोभ-  
नरूपं एवं रूपः सूर्यः तत्तन्वान् तेजोविस्तारयन्नुदेति उद्गच्छति अथोदितोयोदेवो विश्वा सर्वाणि  
भुवनानि भूतजातानि अभिचष्टे अभिपश्यति सदेवो मर्त्येषु प्रवृत्तं मनुं स्तोत्रं कर्म वा आचि-  
केत आजानाति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रवांसमित्रावरुणावृतावाविप्रो मन्मानि दीर्घश्रुदियति ।  
यस्य ब्रह्माणि सुकृतू अवाथ आपत्कत्वा न शरदः पूणैथे ॥ २ ॥

प्र । वा॒म् । सः । मि॒त्राव॒रुणौ । ऋ॒त॒श्वा । वि॒प्रः । म॒न्मानि॑ ।  
दी॒र्घ॒श्रुत् । इ॒यति॑ । य॒स्य । ब्र॒ह्मा॒णि । सु॒क॒रू इति॑ सु॒क॒रू ।  
अ॒वा॒थः । आ । यत् । क॒त्वा । न । श॒रदः । पू॒णैथे॑ इति॑ ॥ २ ॥

हे मित्रावरुणौ वां युवयोर्मन्मानि मननीयानि स्तोत्राणि सः प्रसिद्धः विप्रो मेधावी ऋत-  
वा यज्ञवान् दीर्घश्रुत् चिरकालं श्रोता एवमुकलक्षणो वसिष्ठः प्रेयति मेरयति यस्य ऋपेः ब्रह्मा-

णि परिवृद्धानि स्तोत्राणि हे सुकृतू शोभनकर्माणौ अवाथोरक्षथः यत्कृत्वा न कर्मशरदोमह-  
न्संवत्सरान् आपृणैथे आपूरयेथे सजदिपति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

प्रोरोभिन्नावरुणापृथिव्याःप्रदिवऋष्व्यादृहृतःसुदानू ।  
स्पर्शोदधाथेओपधीपुविक्षुर्ध्वयतोअनिमिपरक्षमाणा ॥ ३ ॥  
प्र । उरोः । मिन्नावरुणा । पृथिव्याः । प्र । दिवः । ऋष्व्यात् ।  
बृहृतः । सुदानू इति सुद्वानू । स्पर्शः । दधाथे इति । ओपधीपु ।  
विक्षु । ऋधक् । यतः । अनिदमिपम् । रक्षमाणा ॥ ३ ॥

हे मिन्नावरुणा मिन्नावरुणौ युवां उरोर्विस्तीर्णायाः पृथिव्या अपि प्रपरिरिचाथे अत्ये-  
देव प्ररिरिचं इत्पादिषु प्रशब्दस्य रिरिच इत्यनेन सह संबन्धदर्शनादत्राप्युचितक्रियाप्याहारेण  
रिरिचेइतियोग्यम् । तथा ऋष्व्या गुणैर्महतो बृहृतः स्वरूपतोविमहतोदिवोद्युलोकादपि प्ररिरि-  
चाथे हे सुदानू शोभनदानौ किञ्च ओपधीपु विक्षु प्रजासु निमित्तभूतासु प्रजासु चेतिवा स्-  
शोत्स्यं दधाथे धारयेथे किं कुर्वन्तौ ऋधक् सत्येन यतः विवेकात् सत्येन गच्छतो जनान् अ-  
निमिपं अव्यवधानेन सयंदा रक्षमाणा पालयन्तौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

शंसांमिन्नस्यवरुणस्यधामशुष्मोरोदसीवद्बधेमहित्वा ।  
अयन्मासाअयज्वनामवीराःप्रयज्ञमन्मावृजनंतिराते ॥ ४ ॥  
शंसं । मिन्नस्यं । वरुणस्य । धामं । शुष्मः । रोदसी इति ।  
वद्बधे । महित्वा । अयन् । मासाः । अयज्वनाम् ।  
अवीराः । प्र । यज्ञमन्मा । वृजनम् । तिराते ॥ ४ ॥

हे ऋपे मिन्नस्य वरुणस्य च धाम तेजः स्थानं शंसं स्तुहि ययोर्देवयोः शुष्मोवलं रोदसी घा-  
यापृथिव्यौ सहवर्तमाने महित्वा स्वमहत्त्वेन वद्बधे वधाति पृथक्स्थापयति इयं पृथिवी इयं घौ-  
रिति पृथक्परोति घायापृथिवीसहास्तामिति श्रुतेः । अयज्वनां अननुष्ठातॄणां मासाः कालावयवाः

अवीराअपुत्राएवायन् यन्तु गच्छन्तु तद्विपरीतो यज्ञपन्या यज्ञार्थं मतिमान् यज्ञा वृजनं बलं  
प्रतिराते प्रवर्धयतु प्रपूर्वस्तिरतिवर्धनार्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अमूराविश्वावृषणाविमावांनयासुचित्रंददृशेनयक्षम् ।

दुहःसचन्तेअनृताजनानानवाञ्छिण्यान्यचितेअभूवन् ॥ ५ ॥

अमूरा । विश्वा । वृषणौ । इमाः । वाम् । न । यासु । चित्रम् ।

ददृशे । न । यक्षम् । दुहः । सचन्ते । अनृता । जनानाम् ।

न । वाम् । निण्यानि । अचिते । अभूवन् ॥ ५ ॥

हे अमूरा अमूहो विश्वा ध्याषो हे वृषणौ वर्धितारौ वां युवाभ्यां इमा इमानि स्तुति-  
यचांसि क्रियन्ते यासु स्तुतिषु चित्रं आश्चर्यं न ददरो न दृश्यते न यक्षं न पूजा दृश्यते युवाभ्यां  
महिम्नोपि महत्वाद् प्रयत्नेन क्रियमाणमपि स्तोत्रं न चमरुरोतीत्यर्थः । जनानां अनृता अस्तु-  
त्यविषयाणिस्त्वोत्राणि दुहोद्रोग्धारः सचन्ते सेवन्ते न महान्तः वां युवाभ्यां क्रियमाणानि  
निण्यानि अन्तर्हितानि रहस्यान्यपि स्तोत्राणि अचिते अज्ञानाय न अभूवन् भवन्ति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

समुवांयज्ञमहयन्नमोभिर्हुवेवांमित्रावरुणासुवाधः ।

प्रवांमन्मान्युचसेनवानिकृतानिब्रह्मजुजुपन्निमानि ॥ ६ ॥

सम् । ऊँ इति । वाम् । यज्ञम् । महयम् । नमःऽभिः । हुवे ।

वाम् । मित्रावरुणा । सुऽवाधः । प्र । वाम् । मन्मानि ।

ऋचसे । नवानि । कृतानि । ब्रह्म । जुजुपन् । इमानि ॥ ६ ॥

हे मित्रावरुणौ वां युवयोर्यज्ञं नमोभिर्नमस्कारैः स्तुतिभिः समुग्रहयं संपूजयाम्यहं वद-  
र्थं हे मित्रावरुणा मित्रारुणौ वां सवाधोवाधायुक्तोहं हुवे आह्वयामि वाधापरिहाराय वां  
युवां ऋचसे सेवितुं नवानि नूतनानि स्तुत्यानि वा मन्मानि स्तोत्राणि प्रभवन्त्वित्यध्याहारः  
कृतानि मया सम्भूहीकृतानि इमानीदानीं क्रियमाणानि ब्रह्म परिवृढानि स्तोत्राणि युवां जुजुपन्  
प्रीणयन्तु ॥ ६ ॥



अथ सप्तमी—

इयं देवपुरोहितिर्ध्रुवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि ।  
 विश्वानि दुर्गापि पृतंति रोनेयूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ७ ॥ ३ ॥  
 इयम् । देवा । पुरःर्हितिः । युवध्रुवभ्याम् । यज्ञेषु । मित्रावरुणौ ।  
 अकारि । विश्वानि । दुःइगा । पिपृतम् । तिरः । नः ।  
 यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ ३ ॥  
 इयं देवैतिसप्तमीगता ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

उत्सूर्य इति पृष्ठं सप्तमं सूक्तं अत्रानुक्रमणिका—उत्सूर्यः पळ्यायास्तिष्ठः सौर्य इति  
 वसिष्ठकपि. विष्टुपुण्ड्रः आद्यास्तिष्ठः सूर्यदेवत्याः शिष्टामित्रावरुणदेवत्याः सूक्तविनियोगो-  
 लैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

उत्सूर्यो बृहदूर्ध्वं श्रेत्पुरु विश्वा जनिममानुपाणाम् ।  
 समोद्विवाददृशे रोचमानः क्रत्वा कृतः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् ॥ १ ॥  
 उत् । सूर्य । बृहत् । अर्ध्वं । श्रेत् । पुरु । विश्वा । जनिम ।  
 मानुपाणाम् । समः । द्विवा । ददृशे । रोचमानः । क्रत्वा ।  
 कृतः । सुकृतः । कर्तृभिः । भूत् ॥ १ ॥

सूर्यः सर्वस्य परको देवः बृहत् अत्यधिकं पुरु पुस्तुणि बहूनि अर्ध्वं पि वेजांसि उदश्रेत्  
 ऊर्ध्वं अपति किंपति मानुषाणां मनुष्याणां विश्वा सर्वाणि जनिमा जनिमानि जनान्  
 जनशब्दः मंघवचनः तान् प्रत्युदश्रेत् सदेवो दिवा अहनि रोचमानः सन् समोददृशे एकत्पः प्र-  
 निनियतः मन् दृश्यते तस्मात्पुरुषं पुरुषं पत्न्यादित्यो भवतीति हिश्रुतिः । सदेवः कृत्वा सर्वस्य कर्ता  
 रतः संपादितः प्रजापतिना कर्तृभिः स्तुतिकर्तृभिः सुकृतः स्तुत्या तीक्ष्णो कृतो भूत् भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ससूर्यप्रतिपुरोऽद्वाएभिःस्तोमेभिरेतुशेभिरेवैः ।  
प्रनोमित्रायवरुणायवोचोर्नागसोअर्यम्णेअग्रयेच ॥ २ ॥

सः । सूर्य । प्रति । पुरः । नः । उत । गाः । एभिः । स्तोमेभिः ।  
एतुशेभिः । एवैः । प्र । नः । मित्राय । वरुणाय । वोचः ।  
अर्नागसः । अर्यम्णे । अग्रये । च ॥ २ ॥

हे सूर्य सः प्रसिद्धस्त्वं नोस्मान् । प्रति पुरः पुरस्ताद् उद्वाः उद्गच्छ कैः साधनैः एभिः स्तोमेभिः स्तोमैः स्तुत्यैः एतुशेभिः एतवर्णैः स्वार्थिकः शकारः । मां जरन्वा युवशा ता । पुरुषः कृष्णशवास्मुत्तरतदत्मादिवत् । तादृशैः एवैर्गमनशीलैरश्वैरुद्वाः अथ तथा कृत्वा अस्माभिः स्तुतः सन् नोस्मान् अनागसःअवापान् प्रवोचः केष्यः मित्राय वरुणापार्यम्णे अग्रये च । अत्र सौर्ये इतरेषां मित्रादीनां संकीर्तनं तेषामपि निपातभाक्त्वादविरुद्धं एवंपूर्वोत्तरत्रच मैत्रावरुणे-र्यमादीनांसंकीर्तनमपि न विरुध्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विनःसहस्रंशुरुधोरदन्तुत्वावानोवरुणोमित्रोअग्निः ।  
यच्छन्तुचन्द्राउपमनोअर्कमानःकामंपूपुरन्तुस्तवानाः ॥ ३ ॥

वि । नः । सहस्रम् । शुरुधः । रदन्तु । ऋतुः । वानः । वरुणः ।  
मित्रः । अग्निः । यच्छन्तु । चन्द्राः । उपमम् । नः ।  
अर्कम् । आ । नः । कामम् । पूपुरन्तु । स्तवानाः ॥ ३ ॥

नोस्मभ्यं शुरुधः शुचेर्दुःखस्य प्रतिरोद्धारः ऋतावानः सत्यवन्तोवरुणादयः सहस्रं स-हस्रसंख्याकं धनं विरदन्तु वितरन्तु अथवा शुरुधउकलक्षणाः सहस्रसङ्ख्याकाः ओषधीरद-न्तु । किञ्च ते चन्द्राः आह्लादकारिणो नोस्मभ्यं उपमं स्तुत्यं अर्कमर्चनीयं यच्छन्तु । किञ्च स्ववाना अस्माभिः स्तुयमानानोस्माकं काममपेक्षितं पूपुरन्तु पूरयन्तु । हे सूर्य त्वया अनु-ज्ञाताइति सूर्यस्य स्तुतिः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

द्यावाभूमौ अदिते त्रासीं थां नो ये वां जनुः सुजनिमान ऋष्वे ।

माहेळे भूमवरुणस्य वायोर्मा मित्रस्य प्रियतमस्य नृणाम् ॥ ४ ॥

द्यावाभूमौ इति । अदिते । त्रासींथाम् । नः । ये । वाम् ।

जनुः । सु६जनिमानः । ऋष्वे इति । मा । हेळे । भूम् । वरुणस्य ।

वायोः । मा । मित्रस्य । प्रियतमस्य । नृणाम् ॥ ४ ॥

हे द्यावाभूमौ द्यावापृथिव्यौ हे अदिते अस्वणदनीये एतत् द्यावाभूम्योरेवैकवचनेन संबोधनं हे ऋष्वे महन्मैतत् हे महत्स्यौ नोस्मान् त्रासींथां रक्षतं । ये वयं सुजनिमानः शोभन-जन्मानो वां युवां जनुः ज्ञातवन्तः स्म । किञ्च वयं वरुणस्य हेळे क्रोधे माभूम तथा वायो-र्माभूम तथा नृणां स्तुतिनेतृणां मनुष्याणां प्रियतमस्य मित्रस्य हेळे माभूम ॥ ४ ॥

प्रवाहवेति पञ्चमी भैत्रावरुणे पशौ पुरोडाशस्य धान्या सूत्रितं च—प्रवाहवासिसृतं जी-वसेनोपद्वं हिष्ठं नातिविधे सुदानु इति । तथा ठस्तु ।

अथ पञ्चमी-

प्रवाहवासिसृतं जीवसे न आनो गव्यृतिमुक्षतं घृतेन ।

आनो जने श्रवयतं युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवे मा ॥ ५ ॥

प्र । वाहवा । सिसृतम् । जीवसे । नः । आ । नः । गव्यृतिम् ।

उक्षतम् । घृतेन । आ । नः । जने । श्रवयतम् । युवाना ।

श्रुतम् । मे । मित्रावरुणा । हवा । इमा ॥ ५ ॥

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ देवौ वाहवा युजाभ्यां बाहू प्रसिसृतं प्रसारयतं हविःस्वी-काराय धनप्रदानाय वा । किमर्थमिति नोजीवसे अस्माकं जीवनाय किञ्च नोस्माकं गव्यृतिं गावोपन्ति गच्छंति अत्रेति गव्यृतिर्गोमार्गभूमिः तां तृणादिप्रोहाय घृतेनोदकेन आसमन्तात् उक्षतं सिञ्चतं किञ्च नोस्मान् जने अस्मत्समाने मनुष्यसमूहे वा नोस्मान् आश्रवयतं विश्रुतं कुरुतम् । हे युवाना नित्ययौवनौ सर्वव्याप्तौ वा युवां मे मम इमा इमानि हवा आह्वाना-नि श्रुतं शृणुतम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

नृमित्रोवरुणोअर्यमानुस्त्मनेतोकायवरिवोदधन्तु ।  
सुगानोविश्वांसुपथानिसन्तुयूयंपातस्वस्तिभिःसदाः ॥ ६ ॥४॥  
नु । मित्रः । वरुणः । अर्यमा । नः । त्मने । तोकाय । वरिवः ।  
दधन्तु । सुगाना । नः । विश्वा । सुपथानि । सन्तु । यूयम् ।  
पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ ४ ॥

मित्रोवरुणोर्यमावैते ऋषयोदेवा नु अद्य नोस्माकं त्मने आत्मने आत्महिताय तोकाय-  
पुत्राय च वरिवोधनं दधन्तु प्रयच्छन्तु नोस्माकं विश्वा सर्वाणि गन्तव्यानि सुगाना सुगमनानि  
सुपथानि च सन्तु भवन्तु शिष्टं गतम् ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

उद्देतीति पङ्कचमष्टमंस्कम् वसिष्ठस्यार्षं ऋषिभ्य आघाथवत्सः पञ्चम्याःपूर्वार्धश्च सूर्य-  
देवत्याः अवशिष्टास्त्रयोर्धर्चोमित्रावरुणदेवत्याः तथाचानुक्रान्तम्-उद्देतीतिचार्धपञ्चमाइति ।  
विनियोगोलेखिकः ।

तत्र षष्ठ्या-

उद्देतिमुभगोविश्वचक्षुःसाधारणःसूर्योमानुपाणाम् ।  
चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्यदेवश्चर्मयःसमविव्यक्तमांसि ॥ १ ॥  
उत् । ऊँ इति । एति । सुष्ठुभगः । विश्वचक्षुः । साधारणः ।  
सूर्यः । मानुपाणाम् । चक्षुः । मित्रस्य । वरुणस्य । देवः ।  
चर्मइव । यः । समऽअविव्यक्त् । तमांसि ॥ १ ॥

उद्देति उद्गच्छत्ययंसूर्यः सुभगः शोभनभाग्यः सुष्ठु भजनीयोवा विश्वचक्षुः सर्वस्यद्ग-  
ष्टा मानुपाणां सर्वेषां मनुष्याणां साधारणः साधारणत्वप्रतिपादकश्रुतिः पूर्वमुदाहृता मित्रस्य  
वरुणस्य च चक्षुः मकाशकः देवोद्योतमानः गोदेवश्चोपैव चर्माणोव तमांसि समविव्यक्त् सह  
विवृति संवेष्टपति समहानुभावोदेवः उद्देति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उद्वेतिप्रसवीताजनानामहान्केनुरर्णवःसूर्यस्य ।  
समानंचक्रंपर्यावित्तत्सन्त्यदेतशोवहतिधूर्पुयुक्तः ॥ २ ॥

उत् । ऊँ इति । एति । प्रहसविता । जनानाम् । महान् । केतुः ।  
अर्णवः । सूर्यस्य । समानम् । चक्रम् । परिहआवित्तत्सन् । यत् ।  
एतशः । वहति । धूःहसु । युक्तः ॥ २ ॥

अयं सूर्यस्य सूर्यः विभक्तिव्यत्ययः उद्वेति उद्गच्छति कीदृशोयं जनानां सर्वेषां प्रस-  
विता सर्वेषु कर्मस्नुज्ञाता महान् पूज्यः केतुः सर्वस्य मत्तापकः अर्णवः उदकपदः । किं कुर्वन्नु-  
देतीति उच्यते समानं सर्वेषामेकरूपं एकमेवचक्रं रथाङ्गं चरणशीलं रथं वा पर्यावित्तत्सन् पर्या-  
वर्तयितुमिच्छन् यद्गन्धचक्रं धूर्पुं रथस्य युक्त एतशः एतशवर्णो हरितवर्णोश्वोवहति एकोअ-  
श्वोवहति सप्तनामेत्पुंक्रम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विभ्राजमानउपसामुपस्थाद्विभैरुदैत्यनुमद्यमानः ।  
एपमेदेवःसविताचच्छन्दयःसमानंनप्रमिनातिधाम् ॥ ३ ॥

विह्रभाजमानः । उपसाम् । उपहस्थात् । रेभैः । उत् । एति ।  
अनुहमद्यमानः । एपः । मे । देवः । सविता । चच्छन्द ।  
यः । समानम् । न । प्रहमिनार्ति । धाम् ॥ ३ ॥

अयं सूर्योविभ्राजमानोविशेषेणदीप्यमानः उपसामुपस्थात् उपस्थे मध्ये रेभैः स्तोतृभि-  
रनुमद्यमानः सन्नुदेति किञ्च एपदेवोऽप्योवमानः सविता मेमसं चच्छन्द उपच्छन्दयति कामान् ।  
एपद्युक्तं कदति योदेवः समानं सर्वेषां पाणिनामेकरूपं धाम स्वीयं तेजः स्थानं न प्रमिना-  
ति नहिनस्ति न हंकोचयति सदेवउदेतीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

दिवोरुक्मउरुचक्षाउदेतिदूरेअर्थस्तरणिभ्राजमानः ।  
 नूनंजनाःसूर्येणप्रसूताअयन्नर्थानिरुणवन्नपांसि ॥ ४ ॥  
 दिवः । रुक्मः । उरुचक्षाः । उत् । एति । दूरेऽर्थः ।  
 तरणिः । भ्राजमानः । नूनम् । जनाः । सूर्येण । प्रसूताः ।  
 अयन् । अर्थानि । रुणवन् । अपांसि ॥ ४ ॥

अयं सूर्योरुक्मोरोचमानः उरुचक्षाः प्रभूततेजाश्चसन् दिवोन्तरिक्षादुदेति यद्वा दिवो-  
 न्तरिक्षस्य रुक्मआभरणस्थानीयः कीदृशोयं दूरेअर्थः दूरेगन्ता अर्थोऽर्थः दूरे प्रार्थमानोवा  
 तरणिस्तारकः भ्राजमानोदीप्यमानः सन्नुदेति नूनं निश्चयं जनाः सर्वे प्राणिनः सूर्येण प्रेरकेण  
 देवेन प्रसूताः अनुज्ञाताः भेरिताः सन्तःअयन् अर्थानि गंतव्यानि अनुष्ठेयानि अपांसि कर्मा-  
 णि रुणवन् कुर्वन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

यत्राचक्रुर्मृतांगानुमस्मैश्येनोदीयन्नन्वेतिपार्थः ।  
 प्रतिवांसूरुजदितेविधेमनमोभिर्मित्रावरुणोतहृष्यैः ॥ ५ ॥  
 यत्र । चक्रुः । अमृताः । गानुम् । अस्मै । श्येनः । न ।  
 दीयन् । अनुं । एति । पार्थः । प्रति । वाम् । सूरं । उत्सृजेत् ।  
 विधेम । नमःऽक्तिः । मित्रावरुणा । उत । हृष्यैः ॥ ५ ॥

यत्र यस्मिन्नन्तरिक्षे अमृता अमरणधर्माणः पूर्वेदेवा अस्मै सूर्याय गानुं मार्गं चक्रुः अकु-  
 र्यन् तत्प्राथोन्तरिक्षं अन्वेति अनुगच्छति कइव दीयन् गच्छन् श्येनो न शंसनीयमनोवृधइव  
 अयमर्धर्चः सौर्यइत्युक्तम् हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ वां युवा सूरु सूर्यं उदिते सति प्रातःस-  
 यने नमोभिर्नमस्कारैः स्तुतिभिः उतापिच हृष्यैः हविर्भिश्च प्रतिविधेम परिचरेम ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

नूमित्रावरुणोअर्यमानस्मनेतोकायवरिवोदधन्तु ।  
 सुगानोविश्वानुसुपथानिसन्तुयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥६॥५॥

नु । मित्रः । वरुणः । अर्यमा । नः । त्मने । तोकार्य । वरिवः ।  
 दधन्तु । सुहगा । नः । विश्वा । सुहृथानि । सन्तु । यूयम् ।  
 पातु । स्वस्तिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ ५ ॥

नृमित्रइतिपठिगता ॥ ६ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

दिविक्षयन्तेति पंचर्षे नवमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षे मैत्रावरुणम् । दिविपंचेत्यनुक्रमणिका ।  
 तृतीयछन्दोमे पदगशस्त्रे आद्यस्तुचोमैत्रावरुणस्य स्रवितं च—दिविक्षयन्तारजसः पृथिव्या  
 माविश्ववाराश्विनागतैर्नइति । तत्र प्रथमा—

दिविक्षयन्तारजसःपृथिव्यांप्रवांपृतस्यनिर्णिजोददीरन् ।  
 हव्यंनोमित्रोअर्यमासुजातोराजासुक्षत्रोवरुणोजुपन्त ॥ १ ॥  
 दिवि । क्षयन्ता । रजसः । पृथिव्याम् । प्र । वाम् । घृतस्य ।  
 निःऽनिजः । ददीरन् । हव्यम् । नः । मित्रः । अर्यमा ।  
 सुहजातः । राजा । सुहृक्षत्रः । वरुणः । जुपन्तु ॥ १ ॥

दिवि घुलोकेन्द्रिक्षे पृथिव्यांच वर्तमानस्य रजसः उदकस्य क्षयन्ता क्षयतिरैश्वर्यकर्मा  
 स्वामिनौ भवथः हे मित्रावरुणौ वां युवान्यांमेरितामिथाःघृतस्यनिर्णिजःउदकस्यरूपाणिददी-  
 रन् ददते प्रयच्छन्ति अथवा वां युवाभ्यां घृतस्य निर्णिजः रूपाणि घृतानीत्यर्थःतानि ददीरन्  
 दीयन्ते नोस्माकं संबन्धि हव्यं मित्रः सुजातः सुष्टुपादुर्भूतः अर्यमाराजा सर्वस्य स्वामी  
 सुक्षत्रः शोभनवलोवरुणश्चैते जुपन्तु सेवन्ताम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आराजानामहृत्तस्यगोपासिन्धुपतीक्षत्रियायातमर्वाक् ।  
 इळानोमित्रावरुणोतदृष्टिमर्वादिवर्द्धन्वतंजीरदानू ॥ २ ॥  
 आ । राजाना । महः । ऋत्स्य । गोपा । सिन्धुपती इति  
 सिन्धुऽपती । क्षत्रिया । यातम् । अर्वाक् । इळाम् । नः ।  
 मित्रावरुणा । उत । दृष्टिम् । अर्वा । दिवः । इन्वतम् ।  
 जीरदानू इति जीरदानू ॥ २ ॥

हे राजाना सर्वस्वस्वामिनौ हे महोमहत ऋतस्योदकस्य यज्ञस्य गोपा गोपायितारौ सुवामद्वितेपराद्भवत्सरेइति पराद्भवद्भावात् पष्ठ्यामद्वितसमुदायस्य निघातत्वम् । हे सिन्धुपती नपाः पालयितारौ हे क्षत्रिया वलवनौ युवां अर्वागस्मदभिमुखं आयातमागच्छतम् । किंच हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ हे जीरदानू क्षिप्रदानौ युवां नोस्मभ्यं इळामजं उतापिच गुष्टिं तत्साधकां वृष्टिं च दिवोन्तरिक्षात् अव अवस्तात् इन्वत् प्रेरयतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

मित्रस्तन्नोवरुणोदेवोअर्यःप्रसाधिष्ठेभिःपृथिभिर्नयन्तु ।  
ब्रवद्यथानआदरिःसुदासैद्रुपामदेमसहदेवगोपाः ॥ ३ ॥

मित्रः । तत् । नः । वरुणः । देवः । अर्यः । प्र । साधिष्ठेभिः ।  
पृथिभिः । नयन्तु । ब्रवत् । यथा । नः । आत् । अरिः ।  
सुदासे । रुपा । मदेम । सह । देवःगोपाः ॥ ३ ॥

मित्रोवरुणोदेवोर्योयंमा चैते त्रयोपि नोस्मान् तत् तदायदास्माकं अपेक्षितं तदा साधिष्ठेभिः साधकतमैः पृथिभिर्मैः प्रणयन्तु प्रापयन्तु किंच नोस्मान् सुदासे शोभनदानाय जनाय अरिर्यमा यथा ब्रवत् असौ अनुकंप्यइति ब्रूयात् तथा कुर्वन्तु अर्यमणः पुनरभिधानमादरार्थं देवगोपाः देवायूयं गोपायितारोयेपामस्माकं ते वयं इवा युष्माभिर्दातव्येनात्रेन सह पुत्रादिसहिवा मदेम हृष्येम ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

योवांगर्तमनसातक्षदेतमूर्धाधीतिरुणवंद्धारयच्च ।  
उक्षेथांमित्रावरुणाघृतेनताराजानासुक्षितीस्तर्पयेथाम् ॥ ४ ॥

यः । वाम् । गर्तम् । मनसा । तक्षत् । एतम् । ऊर्ध्वाम् ।  
धीतिम् । रुणवंत् । धारयत् । च । उक्षेथांम् । मित्रावरुणा ।  
घृतेने । ता । राजाना । सुक्षितीः । तर्पयेथाम् ॥ ४ ॥



हे मित्रावरुणौ योवां युवयोरेतं गर्तं रथं मनसा वक्षत् स्तोमेन संकल्पयेत् तथा कृत्वा ऊर्ध्वा  
उन्नतां धीर्तिं कर्म स्तुतिरूपं कृणवत् कुर्यात् उच्चैःस्तुयात् एवं एत्वा धारयच्च यागे धारयेत् हे  
राजाना स्वामिनौ मित्रावरुणा मित्रावरुणौ वा तौ युवां जनं घृतेनोदकेन उक्षेथां सिंचतं तस्मै  
सुक्षिपीः शोभननिवासाः प्रजाः तर्पयेथां यथा हुक्षितयो भवन्ति तथा तर्पयेथामिति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ए॒पः॒ स्तो॒मो॒ वरु॒णमि॒त्र॒तु॒भ्य॒सोमः॑ शु॒क्रो न॒वा॒यवै॒यामि॑ ।

अ॒वि॒ष्टं॒ धियो॑ जि॒गृ॒तं पु॒रं॒न्धी॒र्यु॒यं पा॒तस्व॒स्तिभिः॑ स॒दा नः॑ ॥ ५ ॥ ६ ॥

ए॒पः । स्तो॒मः । वरु॒ण । मि॒त्र । तु॒भ्यम् । सोमः॑ । शु॒क्रः । न ।

वा॒यवै॑ । अ॒या॒मि । अ॒वि॒ष्टम् । धि॒र्यः । जि॒गृ॒तम् । पु॒रं॒न्धीः ।

यु॒यम् । पा॒त । स्व॒स्ति॒भिः । स॒दा । नः॑ ॥ ५ ॥ ६ ॥

अनया स्तुतिभुपसंहरति हे वरुण हे मित्र तुभ्यं युवयोः वायवे वामुर्गन्ता आदित्यः  
सरवायमा तस्मै च एपः स्तोमः स्तवः अयामि अकारि किमिव शुक्रः दीहः सोमो न युष्मभ्यं  
प्रोतिकरः सोमो यथा दीयते तद्वद् धियः कर्माण्यस्मदीयानि अविष्टं रक्षतम् पुरन्धीः स्तुतीः जि-  
गृतं प्रबुध्यतम् । अन्यद्गतम् ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे पद्योवर्गः ॥ ६ ॥

प्रतिवां सूरइति पञ्चमं दशमं सूक्तं वसिष्ठस्यापि मैत्रावरुणं प्रतिवामित्यनुक्रान्तम्  
द्वितीयेच्छन्दोमे प्रउगशस्त्रेष्वेपस्तृचः सूत्रित्वं—प्रतिवांसूरउदितेसूक्तेभुः प्रन्नस्येति ।

एव प्रथमा—

प्र॒ति॒वां॒ सू॒र॒उ॒दि॒ते॒ सू॒क्ते॑ मि॒त्रं॒ ह्रु॒वे॒ वरु॑णं॒ पू॒न॒दक्ष॑म् ।

य॒यो॒र॒सु॒र्य॑ म॒क्षितं॒ ज्येष्ठं॒ विश्व॑स्य॒ याम॑न्ना॒चि॒ता जि॒गृ॒तु ॥ १ ॥

प्र॒ति । वा॒म् । सू॒रे । उ॒त्क्षे॒ते । सु॒क्षे॒तः । मि॒त्रम् । ह्रु॒वे ।

वरु॑णम् । पू॒न॒दक्ष॑म् । य॒योः । अ॒सु॒र्यम् । आ॒क्षि॒तम् । ज्येष्ठं॑ ।

वि॒श्व॑स्य । याम॑न् । आ॒चि॒ता । जि॒गृ॒तु ॥ १ ॥

सुरे सुर्ये उदिते प्रातःसवने मित्रं पूतदक्षं शुद्धबलं वरुणं वां सूर्यैः प्रतिहुवे आह्वये ययोमित्रावरुणयोः अक्षितं अक्षीणं अतएव ज्येष्ठं अमुष्यं बलं आचिता आचिते उपाचिते शूरसंधैरुपेते यामन्यानि संग्रामे विश्वस्य शत्रुसंघस्य जिगत्सु जेट भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ताहिदेवानामसुरातावर्यातानःक्षितीःकरतमूर्जयन्तीः ।  
अश्याममित्रावरुणावर्यंवांचावांचयत्रंपीपयन्नहांच ॥ २ ॥

ता । हि । देवानाम् । असुरा । तौ । अर्या । ता । नुः ।  
क्षितीः । करतम् । ऊर्जयन्तीः । अश्यामं । मित्रावरुणा ।  
व्ययम् । वाम् । द्यावां । च । यत्रं । पीपयन् । अहां । च ॥ २ ॥

ता हि तौ सख् देवौ देवानां मध्ये असुरा बलवन्तौ अर्या अर्यौ तौ सर्वस्येश्वरो ताती नोस्माकं क्षितीः पुत्रादिरूपाः प्रजा ऊर्जयन्तीः प्रवृद्धाः करतं कुरुतम् । हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ वयं वां युवां अश्याम व्यामुयाम यत्र यस्यां युषयोर्व्याधी द्यावा द्यावापृथिव्यौ सर्वदा तयोः सहभावादयमर्थोलभ्यते अहां च एतद्रात्रेरुपलक्षणम् अहोरात्राणि च पीपयन् अस्मान् व्यापयेयुः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ताभूरिंपाशावनृतस्यसेतूदुरत्येतूरिपवेमर्त्याय ।  
ऋतस्यमित्रावरुणापथावामपोनान्वादुंरितानेरेम ॥ ३ ॥

ता । भूरिंपाशा । अनृतस्य । सेतू इति । दुरत्येतू इति दुःइत्येतू ।  
रिपवे । मर्त्याय । ऋतस्यं । मित्रावरुणा । पथा । वाम् ।  
अप । न । नान्वा । दुःइत्ता । तरेम ॥ ३ ॥

ता तौ मित्रावरुणौ भूरिपाशी प्रभूतवन्धनसाधनपाशोपेतौ अनृतस्य यागरहितस्य सेतू सेतुववन्धकौ रिपवे मर्त्याय वैरिजनाय दुरत्येतू दुरतिक्रमौ भवतः । हे मित्रावरुणा तादृशौ

मित्रावरुणी वां युवयोर्ऋतस्य यज्ञस्य युवयोरर्थायानुष्ठीयमानस्य यामस्य पथा मार्गेण दुरिता  
दुःखानि वरेम नावा अपोन भभ्रवान्मुदकानीव ॥ ३ ॥

मैत्रावरुणे पशावानोमित्रावरुणेत्येषा चतुर्थ्यनुवाक्या सूत्रितश्च—आनोमित्रावरुणाह-  
व्यजुष्टिपुर्ववस्त्राणिपीवसावसाथेइति । तत्पाठस्तु—

अथ चतुर्थी—

आनोमित्रावरुणाहव्यजुष्टिंघृतैर्गव्यूतिमुक्षतमिळाभिः ।

प्रतिवामत्रवरुमाजनायपृणीतमुद्रोदिव्यस्यचारोः ॥ ४ ॥

आ । नः । मित्रावरुणा । हव्यऽजुष्टिम् । घृतैः । गव्यूतिम् ।

उक्षतम् । इळाभिः । प्रति । वाम् । अत्र । वरम् । आ ।

जनाय । पृणीतम् । उद्रः । दिव्यस्य । चारोः ॥ ४ ॥

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणो गोस्माकं हव्यजुष्टिं हविःत्वेवन्वन्तं यज्ञं आगच्छतमिति शेषः  
आगत्य चेच्छाभिरनैः सह घृतैरुदकैर्गव्यूतिमस्मदीया भूमिं उक्षतं सिञ्चतम् वां युवां प्रति  
अत्रास्मिन् लोके वरं उत्कृष्टं हविः स्तोत्रं वा कः आयच्छेदिति शेषः अतः केवलं रूपैव  
जनाय दिव्यस्य दिविभवस्य चारोश्चरणीयस्य उद्रः उदकस्य कर्मणिपठौ उत्कृष्टक्षणमुदकं  
पृणीतम् मयच्छतम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

एपःस्तोमोवरुणमित्रतुभ्यंसोमंशुक्रो नवायवेयामि ।

अविष्टंधियोजिगृतं पुरंधीर्युयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ५ ॥ ७ ॥

एप । स्तोमं । वरुण । मित्र । तुभ्यम् । सोमं । शुक्रः । न ।

वायवे । अयामि । अविष्टम् । धियः । जिगृतम् । पुरंधीः ।

युयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । न् ॥ ५ ॥ ७ ॥

एप स्तोमइति पञ्चमी गवा ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

प्रमित्रयोरित्येकोनविंशत्यृचमेकादशं सूक्तं वसिष्ठस्यापमं अत्रेयमनुक्रमणिका—प्रमित्र-  
योरेकोना गायत्रं दशम्याद्यास्त्रयः प्रगाथाः पुरउष्णिक् चतुर्थ्याद्यादशादित्यास्त्रिस्रः सौर्यद्वि । द-  
शमीबृहती एकादशीसतोबृहती द्वादशीबृहती त्रयोदशीसतोबृहती चतुर्दशीबृहती पञ्चदशीस-  
तोबृहती षोडशीपुरउष्णिक् शिष्टागायत्र्यः चतुर्थ्याद्यास्त्रयोदशमन्ताः आदित्यदेवताः चतुर्द-  
श्याद्याः स्त्रिस्रः सूर्यदेवत्याः आद्यन्तौतृचौ पूर्ववन्मैत्रावरुणौ अग्निष्टोमेमाध्यन्दिनसवने भैत्राव-  
रुणशस्त्रे आदितोनवर्चः शास्याः प्रमित्रयोर्वरुणयोरिति नवेति सूत्रितत्वात् । षष्ठ्याभिष्टवपडह-  
योः स्तोमवृद्धिनिमित्तमावापार्था आयाः पल्लवः सूत्रितञ्च—प्रमित्रयोर्वरुणयोरिति पठिति ।

तत्र प्रथमा—

प्रमित्रयोर्वरुणयोः स्तोमो न एतु शूष्यं । नमस्वान्तु विजातयोः ॥ १ ॥

प्र । मित्रयोः । वरुणयोः । स्तोमं । नुः । एतु । शूष्यं ।

नमस्वान् । तुविद्विजातयोः ॥ १ ॥

॥ मित्रयोर्वरुणयोः मित्रावरुणयोरित्यर्थः उभयत्रपीतियोगापेक्षया द्विवचनत्वम् तु-  
विजातयोः बहुप्रादुर्भावयोर्देवयोः नोस्मदीयः शूष्यः सुखकरो नमस्वानन्नवान् हविर्भिर्भुक्तः  
स्तोमः स्तोत्रं भैतु गच्छतु अहोरात्रैर्मित्रावरुणाविति श्रुतिः । अनयोरहोरात्रापेक्षत्वात्तयोः पु-  
नः पुनरागमनादनयोस्तुविजातत्वम् अथवा बहूनामुपकारायानयोः प्रादुर्भावानुविजातत्व-  
म् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

या धारयन्त देवाः सुदक्षा दक्षपितरा । असुर्याय प्रमहसा ॥ २ ॥

या । धारयन्त । देवाः । सुदक्षा । दक्षपितरा ।

असुर्याय । प्रमहसा ॥ २ ॥

या यौ युवां धारयन्त के देवाः आदिकर्तारः असुर्याय बलकरणाय कीदृशौ युवां सु-  
दक्षा शोभनवती दक्षपितरा बलस्य पादकौ स्वामिनौ वा बलप्रदावित्यर्थः प्रमहसा प्रकृष्टतेज-  
स्कौ तौ साधयतमित्युत्तरत्रान्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तानःस्तिपातनूपावरुणजरितृणाम् । मित्रंसाधयंतधियः ॥ ३ ॥

ता । नः । स्ति॒ऽपा । त॒नू॒ऽपा । वरु॑ण ।

ज॒रि॒तृ॒णाम् । मि॒त्रं । सा॒धय॑न्त॒धियः॑ ॥ ३ ॥

ता तौ स्तिपा स्यामन्तइति स्वयोग्रहाः वान्पावइतिस्तिपौ तनूपा तन्वः प्रातारौ हे वरुण हे मित्र उकटक्षणी युवां जरितृणां नोस्माकं धियः कर्माणि स्तुतिरूपाणि साधयतं सफलवन्ति कुरुवम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था-

यद्यसूरउदितेनागामित्रोअर्यमा । सुवार्तिसविताभगः ॥ ४ ॥

यत् । अ॒द्य । सू॒रैः । उ॒त्त॒ऽइ॒ति॑ । अ॒ना॒गाः ।

मि॒त्रः । अ॒र्य॒मा । सु॒वा॒र्ति॑ । स॒वि॒ता । भ॒गः ॥ ४ ॥

यद्गनपस्माकमपेक्षितं तदद्यास्मिन्काले सूरे उदिते सति प्रातःसवने अनागाः पापहन्ता मित्रः अर्यमा सविता भगश्चैते प्रत्येकं सुवाति भेरयेव अथदा अनागामित्रोअर्यमा दाता भवतु वदीप्सितं धनं भगोभजनीयः सविता सुवाति भेरयतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सुमावीरस्तुसक्षयःप्रनुयामन्त्सुदानवः । येनोअंहोतिपिप्रति ॥५॥८॥

सु॒प्र॒ऽअ॒वीः । अ॒स्तु । सः । क्ष॒यः । प्र । नु । या॒मन् ।

सु॒ऽह॒न् । ये । नः । अ॒हः । अ॒ति॒ऽपि॒प्र॒ति ॥ ५ ॥ ८ ॥

सक्षयः सनिवासः सुमावीरस्तु सुदु प्रकपेण रक्षितास्तु प्रशब्दआदरार्थः प्रकपेण नु क्षिपं भवत्वित्थोपः कदेति उच्यते हे सुदानवः सुदानाः युष्माकं यामन् यामनि गमनेसवि कीदृशानां गमने ये यूयमागत्य नोस्माकं अंहः पापमतिपिप्रति अतिपारयथ तेषां गमनेइति ॥५॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथ षष्ठी-

उतस्वराजोअदितिरदंध्यस्यमृतस्यये । महोराजानईशने ॥ ६ ॥

उत । स्वःश्राजः अदितिः । अदब्धस्य ।

द्वतस्य । ये । महः । राजानः । ईशते ॥ ६ ॥

उतापिच ये मित्रादयस्त्रयः स्वराजः सर्वस्य स्वामिनः अदितिः तेषां माता च सन्ति अद-  
ब्धस्य अहिंसितस्य महोमहतोवतस्यास्य कर्मणोराजानः स्वामिनः ते ईशते समर्थाभवन्ति अ-  
भिमतंदातुमितिशेषः । अथवैवंयोग्यम् ते मित्रादयोदितिश्च अदब्धस्य द्वतस्य स्वराजईश्वरास्ते  
महोमहतोस्मदभिमतवनस्य राजानः स्वामिनः सन्तईशते अस्मत्पुं तद्वातुम् ॥ ६ ॥

प्रतियामित्येपवृचधातुर्वैशिकेहेनि प्रातःसवने भैत्रावरुणस्य पर्यासार्थः सृजितश्च-प्रति-  
वांसूरउदितेव्यन्तरिक्षमविरदिति ।

तत्र तृचे प्रथमा सूक्ते सप्तमी-

प्रतिवांसूरउदितेमित्रं गृणीष्वरुणम् । अर्यमर्णरिशार्दसम् ॥७॥

प्रति । वाम् । सुरे । उत्इदते । मित्रम् । गृणीष्वे । वरुणम् ।

अर्यमर्णम् । रिशार्दसम् ॥ ७ ॥

हे मित्रावरुणौ मित्रं त्वां वरुणं च वां युवां रिशार्दसं शत्रूणामन्तरं अर्यमर्णं च प्रति प्र-  
त्येकं गृणीष्वे स्तुवे कदेति उच्यते सुरे सूर्ये देवे उदिते सति प्रातरित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते अष्टमी-

रायाहिरण्ययामनिरियमृकायशर्वसे । इयंविप्रामेधसातये ॥८॥

राया । हिरण्यइया । मतिः । इयम् । अरुकाय ।

शर्वसे । इयम् । विप्रा । मेधइसातये ॥ ८ ॥

हिरण्यया हितरमणीयेन राया धनेन सहिताय अरुकाय अहिंस्यायं शर्वसेस्माकं व-  
लाय इयमिदानीं क्रियमाणा मतिः स्तुविर्भवतिविशेषः हिरण्ययेत्यत्र गुपांस्तुगिति तृतीयेक-  
वचनस्य याजादेशः । किञ्च हे विप्राः प्राजाः इयमेवस्तुतिर्मधसातये यज्ञलाभाय च भवतु ॥८॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते नवमी-

तेस्यामदेववरुणतेमित्रसूरिभिः सह । इपुंस्वश्रधीमहि ॥ ९ ॥

ते । स्याम । देव । वरुण । ते । मित्र । सूरिभिः ।  
सह । इषम् । स्व१रिति स्वः । च । धीमहि ॥ ९ ॥

हे देव वरुण ते वयं तव स्तोत्रारः स्याम समृद्धाभवेम । न केवलं वयमेवयजमानाः किन्तु सूरिभिः स्तोत्रभिर्ऋत्विग्भिः सह तथा हे मित्रदेव ते वयं सूरिभिः सह स्याम भवेम किञ्च इषमन्नं स्वरुदकं च धीमहि धारयामहे ॥ ९ ॥

आरिवनशस्त्रे बहवः सूरचक्षसइति प्रगाथः सूत्रितञ्च—बहवःसूरचक्षसइति प्रगाथाइ-  
ति । दशरात्रे पञ्चमेहेनि प्रउमशस्त्रेप्ययंप्रगाथः सूत्रितञ्च—बहवः सूरचक्षसइमाज्वादि-  
विष्टयइति ।

सैषा प्रगाथे प्रथमा सूक्ते दशमी—

बहवः सूरचक्षसोऽग्निजिह्वाऋतावृधः ।

त्रीणि ये ये मुर्विदथानि धीतिभिर्विश्वानि परिभूतिभिः ॥ १० ॥ १॥

बहवः । सूरचक्षसः । अग्निजिह्वाः । ऋतावृधः । त्रीणि ।

ये । ये मुः । विदथानि । धीतिभिः । विश्वानि । परिभूतिभिः ॥ १० ॥ १॥

बहवो महान् सूरचक्षसः सूर्यसदृशमकाशाः सूरः प्रकाशकोषेपामिविवा अग्निजिह्वाः  
अग्निरेवजिह्वा अदनसाधनेयेषा तादृशाः ऋतावृधोयज्ञस्य वर्धयितारोमित्रादयः किञ्च ये त्रीणि  
विश्वानि व्याप्तानि विदथानि क्षित्यादिस्थानानि क्षित्यादीनि परिभूतिभिः परिभाषकैः धीति-  
भिः कर्मभिः ये मुः प्रयच्छन्ति ते क्षत्रमाशतेत्युत्तरत्र संवन्धनीयम् । अथवात्रैव ये त्रीणिस्थाना-  
नि प्रयच्छन्ति ते बहुत्वादि गुणोपेता आगच्छन्त्वित्यध्याहार्यम् ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे त्रयोविंशतः ॥ ९ ॥

अथैकादशी—

विषेदधुःशरदं मासमादहं यज्ञमकुं चाटचंम् ।

अनाप्यंवरुणो मित्रो अर्षुमाक्षत्रं राजान आशत ॥ ११ ॥

वि । ये । इधुः । शरदम् । मासम् । आत् । अर्हः । यज्ञम् ।  
 अकुम् । च । आत् । ऋचम् । अनाप्यम् । वरुणः । मित्रः ।  
 अर्यमा । क्षत्रम् । राजानः । आशत ॥११॥

ये मित्रादयः शरदं संवत्सरं विदधुः अकुर्वन् आत् अनन्तरमेव मासं अनन्तरं अहः  
 अनन्तरमहःसाध्यं यज्ञं आत् अनन्तरमकुं रात्रिञ्च ऋचं मघांश्च यज्ञं सव्यं आदित्यपमपी-  
 त्यर्थे वर्तते तथा सति क्रमः अद्विषक्षितः ते वरुणोमित्रोर्यमा च त्रयः अनाप्यमन्धैरमासं  
 क्षत्रं बलं राजानः राजमानाः आशत व्यावन्तः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तद्वोअद्यमनामहेसूक्तैःसूरजदिते ।  
 यदोहतेवरुणोमित्रोअर्यमायूयमृतस्यरथ्यः ॥ १२ ॥

तत् । वः । अद्य । मनामहे । सुउक्तैः । सूरैः । उतइदिते । यत् ।

ओहते । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । यूयम् । ऋतस्य । रथ्यः ॥१२॥

तत्सिद्धमद्यास्मिन्यागकाले वोयुष्मान्मनामहे याचामहे कैः साधनैः सूक्तैः कस्मिन्काले  
 सूरजदिते प्रातःकालइत्यर्थः यद्गन् हे ऋतस्योदकस्य रथ्यः नेतारोयूयं वरुणादयः ओहते यू-  
 यमित्यनेन सामानाधिकरण्यादोहवइत्यत्र पुरुषव्यत्ययः ओहध्वइत्यर्थः यद्गन् मनामहइति ॥१२॥

अथ त्रयोदशी-

ऋतावान्ऋतजाताऋतावृधोघोरासोअनृतद्विपः ।

तेपांवःसुन्नेपुच्छद्विष्टमेनरःस्याम्येचंसूरयः ॥ १३ ॥

ऋतश्वानः । ऋतइजाताः । ऋतइवृधः । घोरासः । अनृतइद्विपः ।

तेपांम् । वः । सुन्ने । सुच्छद्विःइतमे । नरः । स्याम । ये । च । सूरयः ॥१३॥

ये भूयभृतावानः ऋतवन्तः यज्ञवन्तः उदकवन्तोवा ऋतजाताः उक्तः ऋतशब्दार्थः तद-  
 र्थमुत्पन्नाः अथवा ऋतात्पजापतेः सकाशादुत्पन्नाः ऋतावृधः उकार्थस्य ऋतस्य वर्षमितारः  
 घोरासोघोराः अनृतद्विपः अमष्टद्वेष्टारः हे नरः तेषां वोयुष्माकं सुच्छद्विष्टमे सुत्तवमे सुन्ने धने  
 अत्यन्तरमणीयगृह्युक्ते सुखे वा ये वर्षं येचान्ये सूरयः स्तोतारः ते सर्वे स्याम भवेम ॥१३॥



स्तोमातिरेके माध्यन्दिनसवने नैमित्तिके शस्त्रे उदुत्यदित्ययं प्रगाथोनुरूपः सूत्रितञ्च—य-  
'णमहाँअसिस्त्रघोदुत्पद्दर्शतं वपुरिति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपविति । चानुर्विशिकेहनि माध्यन्दिन-  
सवने अयमेवैकल्पिकः स्तोत्रियस्तुचः सूत्रितञ्च—उदुत्यद्दर्शतं वपुरदुत्येमधुमत्तमाइति ।

सैषा सूक्ते चतुर्दशी—

उदुत्यद्दर्शतं वपुर्दिवएतिप्रतिहुरे ।

यदीमाशुर्वहतिदेवएतंशोविश्वस्मै चक्षसे अरंम् ॥ १४ ॥

उत् । ऊँ इति । त्यत् । दर्शतम् । वपुः । दिवः । एति ।

प्रतिहुरे । यत् । रंम् । आशुः । वहति । देवः ।

एतंशः । विश्वस्मै । चक्षसे । अरंम् ॥ १४ ॥

त्यत् तद् दर्शतं दर्शनीयं वपुर्मण्डलं दिवोन्तरिक्षस्य प्रतिहुरे समीपेऽदु एति उदेति उद्-  
तिपूरणः यदीं यदेतन्मण्डलं आशुः शीघ्रगामी एतशो एतवर्णोऽभ्योवहति धारयति किमर्थं  
विश्वस्मै सर्वस्मै अरं चक्षसे सम्पक् सर्वेभ्योऽदर्शनाय ॥ १४ ॥

अथ प्रगाथे द्वितीया सूक्तेष्वध्वशी—

शीर्ष्णां शीर्ष्णां जगंतस्तुस्थुपुस्पतिं समया विश्वमारजः ।

सप्तस्वसारं सुविताय सूर्यं वहन्ति हरितोरथे ॥ १५ ॥ १० ॥

शीर्ष्णाः इशीर्ष्णाः । जगतः । तुस्थुपुः । पतिम् । समया ।

विश्वम् । आ । रजः । सप्त । स्वसारः । सुविताय ।

सूर्यम् । वहन्ति । हरितः । रथे ॥ १५ ॥ १० ॥

शीर्ष्णां शीर्ष्णां सर्वस्यापिशिरसः तृतीयाथे पञ्चमी रवस्वशिरसेतरथः सूर्यं वहन्तीत्यने-  
न संबन्धते अथवा शिरःशब्देन तद्वात् पदार्थोल्लक्ष्यते घीप्ताया तस्यकात्स्न्यमुच्यते सर्वस्य  
श्रेष्ठमित्यर्थः जगतोजगन्मस्य तस्थुपुः स्थावरस्य पति स्वाभिन् रथे वर्तमानं सूर्यं सुविताय  
कल्याणाय विश्व रजः समया सर्वलोकस्य समीपे अभितः प्ररितः समयेत्यादिना समयाश-

न्दयोगात् द्वितीया । सप्त सप्तसङ्ख्याकाः स्वसाः अन्यनिरपेक्षेण स्वयमेव सरन्त्योहरितोहरि-  
द्वर्णांश्वा आवहन्ति ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथ षोडशी-

तच्चक्षुर्देवहितंशुक्रमुच्चरत् । पश्येमशरदःशतंजीवेमशरदःशतम् ॥ १६ ॥

तत् । चक्षुः । देवहितम् । शुक्रम् । उत्सृचरत् ।

पश्येम । शरदः । शतम् । जीवेम । शरदः । शतम् ॥ १६ ॥

तत्पसिद्धं चक्षुः सर्वस्य प्रकाशकं देवहितं देवानां हितं तेषां हविः स्वीकारस्यैतदधी-  
नत्वात् अथवा देवेन हितं शुक्रं निर्मलं सूर्यमण्डलं उच्चरत् उद्गच्छति तच्छरदः शतं शतसं-  
त्सरं पश्येम जीवेम शरदः शतं पुनः श्रुतिरादरात् ॥ १६ ॥

षष्ठ्याभिप्लवपडहपोःस्तोमनिमित्ते आवापे काव्येभिरदाभ्येवितृचः काव्येभिरदाभ्येति  
विंसइति हि सूत्रितम् ।

अत्र तृचे प्रथमा सूक्ते सप्तदशी-

काव्येभिरदाभ्याघातंवरुणद्युमत । मित्रश्चसोमपीतये ॥ १७ ॥

काव्येभिः । अदाभ्या । आ । यातम् । वरुण । द्युमत् ।

मित्रः । च । सोमपीतये ॥ १७ ॥

हे अदाभ्या अदभनीयौ हे वरुण त्वं मित्रश्च द्युमत द्युतिमन्तौ युवां काव्येभिरस्मकृतेः  
स्तोत्रैरायातम् किमर्थं सोमपीतये सोमपानाय ॥ १७ ॥

तृचे द्वितीया सूक्ते अष्टादशी-

द्विवोधामंभिर्वरुणमित्रश्चायातमद्गुहां । पिवंतंसोममातुजी ॥ १८ ॥

द्विवः । धामंभिः । वरुण । मित्रः । च । आ । यातम् । अद्गुहां ।

पिवंतम् । सोमम् । आतुजी इत्याऽतुजी ॥ १८ ॥

हे वरुण त्वं मित्रश्च अद्रुहा अद्रोग्धारौ युवां दिवोद्युलोकसवन्धिभ्योधामभिः धामभ्यः  
स्थानेभ्यः पञ्चम्यर्थे तृतीया अथवा धामभिस्तेजोभिः विभूतिभिः सार्धं आपातं अस्मद्यज्ञ-  
मागच्छतम् आगत्य च आतुजी शत्रूणां सर्वतोर्हिंसकौ आदातारौ वा धनानां । एवं रूपौ सन्तौ  
सोमं पिबतम् । तुजि पिजि हिंसावदादाननिकेतनेषु अत्र हिंसायां आदाने वा वतते ॥ १८ ॥

तृचे तृतीया सूके एकोनविंशी-

आयातं मित्रावरुणा जुपाणावाहुतिं नरा । पातंसोमं मृतावृधा ॥ १९ ॥ ११ ॥

आ । यातम् । मित्रावरुणा । जुपाणौ । आहुतिम् ।

नरा । पातम् । सोमम् । ऋतावृधा ॥ १९ ॥ ११ ॥

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ हे नरा यागनेतारौ आहुतिं सोमलक्षणां जुपाणौ प्रीयमाणौ  
सन्तौ आयातं आगच्छतम् यज्ञम् आगत्य च हे ऋतावृधा यज्ञस्य वर्धकौ युवां सोमं पातं  
पिबतम् ॥ १९ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

प्रतिवां रथमिति दशर्चं द्वादशं सूक्तं प्रतिवां दशाश्विनंतुतदित्यनुक्रमणिका । ऋषिर्वे-  
सिष्ठः छन्दस्त्रिष्टुप् तुसादिपरिभाषयैतदादीन्यष्टसूक्तान्यश्विदेवत्यानि प्रावरनुवाके आश्विनेक-  
तौ त्रैष्टुभे छन्दसि एतदादिसूक्तसप्तकं द्वितीयवर्जं शंस्यम् तथाचसूत्रम्-प्रतिवां रथमितिसप्तानां  
द्वितीयमुद्धरेदिति ।

तत्र प्रथमा-

प्रतिवां रथं नृपती जुरध्वै हविष्मता मनसा युज्ञियेन ।

योवां दूतो नधिष्ण्यो वजीं गुरच्छांसूनुर्नपितरां विवक्त्रिम् ॥ १ ॥

प्रति । वाम् । रथम् । नृपती इति नृपती । जुरध्वै । हविष्मता ।

मनसा । युज्ञियेन । यः । वाम् । दूतः । न । धिष्ण्यौ ।

अजीगः । अच्छ । सूनुः । न । पितरारौ । विवक्त्रिम् ॥ १ ॥

हे नृपती नृणां ऋत्विग्यजमानानां स्वामिनावश्विनौ वां युवयोरथं जुरध्वै जरा स्तुतिः  
स्तोत्रं प्रतिगच्छामीनिशेषः केन साधनेनेति तदुच्यते हविष्मता हविर्गुकेन यज्ञियेन यज्ञार्हेण

मनसा स्तोत्रेण योरथोवां हे धिष्ण्यौ धिषणाहौं धिषणा स्तुतिः वां युवां दूतोन दूतइव अजी-  
गर्जागरयति प्रबोधयति अस्मान्प्रतिगन्तुं तं रथमच्छाविवक्त्रिम आवच्चिप्र प्रबोधनेदृष्टान्तः—  
स्तुने पितरा पुत्रोमातापितराविव अथवा अत्रयोरथोयुवामजीगः तेन रथेन गन्तुं बुध्यमानौ  
युवामच्छाविवक्मीति वा योग्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अशोच्च॒ग्निःस॒मिधा॒नोअ॒स्मेउपो॑अदृ॒श्रन्त॑र्मसश्चि॒दन्ताः॑ ।

अचे॑तिके॒तुरु॒पसः॑पु॒स्ताच्छि॒द्येद्वि॒वोदु॑हितु॒र्जाय॑मानः ॥ २ ॥

अशो॑चि । अ॒ग्निः । स॒म॒ऽदु॒घानः॑ । अ॒स्मे इति॑ । उ॒पो इति॑ । अ॒दृ॒श्रन् ।

त॒र्मसः॑ । चि॒त् । अन्ताः॑ । अ॒चे॑ति । के॒तुः । उ॒पसः॑ । पु॒स्तात् ।

शि॒द्ये । दि॒वः । दु॒हितुः॑ । जा॒य॑मानः ॥ २ ॥

अस्मे अस्माभिः समिधानः समिध्यमानः सन् अग्निः अशोचि दीप्यते तमसश्चित्  
तमसोपि अन्ताः पर्यन्ताः प्रदेशाः उपो अदृश्रन् उपदृश्यन्ते सर्वैः केतुः सर्वस्य प्रज्ञापकः  
सूयोदिवोदुहितुरुपसः पुरस्तात्पुर्वस्थां दिशि श्रिये शोभायै जायमानः सन् अचेति ज्ञायते  
यस्मादेवं तस्मात् युवयोः आगमनसमयः अत आगच्छतमिति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अ॒भिवा॑नून॒मश्वि॒नासु॒होता॒स्तोमैः॑सिप॒क्तिना॑स॒त्पावि॒क्कान् ।

पू॒र्वाभि॑र्वातं॒प॒थ्याभि॑र्वाक्स्व॒र्विदा॑वसु॒मता॒रथे॑न ॥ ३ ॥

अ॒भि । वा॒म् । नून॑म् । अ॒श्वि॒ना । सु॒होता॑ । स्तो॒मैः ।

सि॒स॒क्ति॑ । ना॒स॒त्या । वि॒क्कान् । पू॒र्वाभिः॑ । या॒त॒म् । प॒थ्याभिः॑ ।

अ॒र्वाक् । स्वः॑ऽवि॒दा । वसु॑ऽमता । रथे॑न ॥ ३ ॥

हे अश्विना अश्विनौ वां युवां सुहोता सुष्ठु देवानां स्तोता विक्कान् स्तुवीनां वक्ताहं  
हे नारात्या सत्यभूतो इदमश्विनादित्यत्रयोज्यं नूनमद्य स्तोमैः अभिसिपक्ति रोयते अतो-  
र्वागमदभिमुस्तं पूर्वाभिः पथ्याभिः पूर्वक्षुण्णेर्मागैः स्वर्विदा स्वर्गमुदकंवा जानता स्वरण्यता वा  
वसुमता धनवता वा रथेन यातं गच्छतम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अवोर्वानूनमश्विनायुवाकुर्वेयद्वांसुतेमाध्वीवसुयुः ।

आवावहन्तुस्थविरासोअश्वाःपिवाथोअस्मेसुपुतामधूनि ॥ ४ ॥

अवोः । वाम् । नूनम् । अश्विना । युवाकुः । हुवे । यत् । वाम् ।

सुते । माध्वी इति । वसुयुः । आ । वाम् । वहन्तु । स्थविरासः ।

अश्वाः । पिवाथः । अस्मे इति । सुसुता । मधूनि ॥ ४ ॥

हे अश्विना अश्विनौ अवोः रक्षित्रोः वां युवाभ्यां युवाकुः युवां कामयमानोहं नूनम-  
य स्वभूतोभवामीतिशेषः यद्यस्माव हे माध्वी मधुरस्य सोमस्याहौं मधुविद्यासंयन्धिनौ वा वां  
युवां सुते अभिपुते सोमे वसुयुर्वहकामोहुवे स्तौमि अतोवां स्वभूतः वां युवां आवहन्तु के  
स्थविरासः स्थूलाः मवृद्धा अथाएतयोरतिमवृद्धावाव शीघ्रगतेरपेक्षितत्वाच्च स्थविरैरेव भा-  
व्यम् आगमनानन्तरं अस्मे अस्माभिः सुयुता सुष्टु अभिपुतानि मधूनि मधुरसतान् पिवाथः  
पिवतम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

प्राचीमुदेवाश्विनाधियंमेमृग्धांसातयेकृतं वसूयुम् ।

विश्वाअविष्ट्वाज्आपुरंधीस्तानःशक्तंशचीपतीशचीभिः ॥५॥१२॥

प्राचीम् । ऊँ इति । देवा । अश्विना । धियम् । मे । अमृग्धाम् ।

सातये । कृतम् । वसूयुम् । विश्वाः । अविष्टम् । वाजे । आ ।

पुरंमृग्धीः । ता । नः । शक्तम् । शचीपती इति शचीष्टपती ।

शचीभिः ॥ ५ ॥ १२ ॥

हे अश्विना अश्विनौ देवा देवौ युवां प्राचीं कर्त्रीं अमृग्धां आर्हसितां वसुयुं धनमि-  
च्छन्तीं मे मम धियं बुद्धिं स्तुतिं कर्मवा सातये छात्राय उचितां कृतम् कुरुतम् । उःपूरणः कि-  
ञ्च वाजे आ सद्भामेपि विश्वाः पुरन्धीरस्मदीया बुद्धीरविष्टं रक्षतम् । हे शचीपती शचीति क-  
र्म नाम कर्मणां पाठकौ ता नौ युवां शचीभिः अस्मदीयैः स्तुत्यादित्थैः कर्माभिर्नोस्मान् शक्तं  
प्रयच्छतं धनमितिशेषः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे द्वादशोपमं ॥१२॥

अथ षष्ठी-

अविष्टं धीष्विना न आसु प्रजावद्रेतो अह्वयं नो अस्तु ।  
आर्वातो केतनये तूतुजानाः सुरत्वांसो देववीतिं गमेम ॥ ६ ॥

अविष्टम् । धीषु । अश्विना । नः । आसु । प्रजावत् ।  
रेतः । अह्वयम् । नः । अस्तु । आ । वाम् । तोके । तनये ।  
तूतुजानाः । सुरत्वांसः । देववीतिम् । गमेम ॥ ६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ नोस्मान आहु धीषु एषु कर्मसु अविष्टं रक्षतम् नोस्मभ्यं अह्वयं  
अक्षीणं प्रजावत् पुत्राद्युपेतं पुत्रोत्पादनसमर्थं रेतोस्तु वां युवयोरनुग्रहात् लब्धे तोके पुत्रे तनये  
तत्पुत्रादौ च तूतुजानाः अभिमर्तं धर्मं प्रयच्छन्तः सुरत्वांसः शोभनघनाश्च सन्तो देववीतिं देवानां  
वीतिः प्राविष्यन्ति न तादृशं यज्ञं आगमेम आगच्छेम ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

एषस्य वां पूर्वगत्वेव सख्ये निधिर्हितो माध्वीरातो अस्मे ।  
अहेळता मनसा यातमर्वाग्श्रन्ता ह्वयं मानुषीपु विशु ॥ ७ ॥

एषः । स्यः । वाम् । पूर्वगत्वाद् इव । सख्ये । निधिः । हितः ।  
माध्वी इति । रातः । अस्मे इति । अहेळता । मनसा । आ ।  
यातम् । अर्वाक् । अश्रन्ता । ह्वयम् । मानुषीषु । विशु ॥ ७ ॥

एषपुरतो दीयमानः स्यः सः युवयोः मियत्वेन प्रसिद्धः सोमो हे माध्वी मधुमियावश्विनौ  
वां युवयोः पुरतः निधिः निधिस्थानीयो हितः स्यापितोस्मेस्माभीरातो दत्तः संकल्पितः संनि-  
हितः किमिय सख्ये सख्यायै पूर्वगत्वेव पुरतो गन्ता दूत इव स यथा मियं जनयन् स्वामिनः पुर-  
तो वरते तद्ददित्यर्थः यस्मादेवं तस्मात् अहेळता अक्रुध्यता मनसा अनुग्रहयुक्तेन चेतसा  
अर्वागस्मद्भिमुत्तं आयातम् आगच्छतम् । अश्रन्ता ह्वयं हविः सोमादिकं अश्रन्तौ अज्यवह-  
रन्तौ कुत्र मानुषीषु विशु मनुष्यरूपाह प्रजासु वर्तमानम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

एकस्मिन्योगे भुरणासमाने परिवांससस्रवतो रथो गात् ।  
नवायन्ति सुभ्वो देवयुक्ता ये वा धूपुत्रणयो वहन्ति ॥ ८ ॥

एकस्मिन् । योगे । भुरणा । समाने । परि । वाम् । स्रत ।  
स्रवतः । रथः । गात् । न । वायन्ति । सुभ्वः । देवयुक्ताः ।  
ये । वाम् । धूःसु । त्रणयः । वहन्ति ॥ ८ ॥

हे भुरणा सर्वस्य भवतीरौ युवयोरेकस्मिन्समाने उन्नयसाधारणे योगेस्मद्विपये नतिं वां  
युवयोः रथः सस्रवतः सर्पणस्वभावाः सस्रवत्स्रव्याकावा गद्गाद्याः परिगात् परिगच्छति शी-  
घ्रमागच्छतीत्यर्थः तदधाश्वाः सुश्वः सुभवनाः देवयुक्ताः देवाभ्यां युवाभ्यां युक्ताः अश्वाः  
शीघ्रगमने न वायन्ति न श्लुप्यन्ति नश्राम्यन्ते येष्वः वां धूपुं रथस्य त्रणयः तारकाः शीघ्र-  
गन्तारो वहन्ति युवां ते न वायन्तीति ॥ ८ ॥

तत्रैषा नवमी—

असश्वतामघवद्भ्यो हि भूतये रायामघदेयं जुनन्ति ।  
प्रयेव धुंसूनृताभिस्तिरन्ते गव्यां पृश्न्तो अश्व्यां मघानि ॥ ९ ॥

असश्वता । मघवत्स्रभ्यः । हि । जूतम् । ये । राया ।  
मघदेयम् । जुनन्ति । प्र । ये । वंधुम् । सूनृताभिः । तिरन्ते । गव्यां ।  
पृचन्तः । अश्व्यां । मघानि ॥ ९ ॥

असश्वता कुवाप्यसज्यमानौ युवां मघवद्भ्यो धनवद्भ्यो हविष्यद्भ्यो यजमानेभ्यः तेषाम-  
घाय भूतं हि भवतं तेष्यएवानुरक्तौ भवतम् । अनुग्राह्याएव विरोप्यन्ते ये राया धनेन निमिचेन  
राया युक्तावा मघदेयं दातव्यं मघं धनं हविर्दक्षणां वा जुनन्ति प्रेरयन्ति यच्छन्ति ये च बन्धुं  
सेहेन वध्नातीति बन्धुः तं स्वसंबन्धिनं अथवा फलेन वध्नातीति बन्धुरध्वर्वादिः तं सृष्ट-  
ताभिः पिपसत्यात्मिकाभिर्वाग्भिः प्रविरन्ते मघधंयन्ति । प्रपूर्वंस्तिरतिवैधेनार्थः किं कुर्वन्तः ग-  
व्या गोरूपाणि अश्व्या अश्वरूपाणि च मघानि धनानि पृश्न्तोर्धिभ्यः प्रयच्छन्तः तेष्यो-  
मघवद्भ्यो भूतमिति ॥ ९ ॥

अथ दशमी--

नूमेह्वमाश्रुणुतंयुवानायासिष्टंवृत्तिरश्विनाविरावत् ।

धत्तंरत्नानिजरतंचसूरीन्धूमपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ १० ॥१३॥

नु । मे । हवम् । आ । श्रुणुतम् । युवाना । यासिष्टम् । वृत्तिः ।

अश्विनौ । इरावत् । धत्तम् । रत्नानि । जरतम् । च ।

सूरीन् । धूमम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः १० ॥ १३ ॥

हे युवाना नित्ययौवनौ नु अथ युवां मे हवमस्मदीयां स्तुतिं आश्रुणुतं श्रुत्वा च हे अश्विनौ इरावत् हविर्धुकं वर्धिर्युद्धं यासिष्टं आगच्छतम् आगत्यच रत्नानि रमणीयानि धनानि धत्तं दत्तं सूरीन् स्तोतृन् जरतं वर्धयतं धातूनामनेकार्थत्वात् । शिष्टं धूमं पातस्वस्तिभिः सदानः स्पष्टम् ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य पंचमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

आशुभ्रायातमिति नवर्चं त्रयोदशं सुक्ते वसिष्ठस्यार्यं आश्विनम आदितः सप्तपिराजः अष्टमीनवम्यौ विष्टुभौ अनुक्रम्यतं च—आशुभ्रानव सप्ताद्यापिराजइति सूक्तविनियोगोर्लेखिकः ।

तत्रपथमा

आशुभ्रायातमश्विनास्वश्वागिरोदस्त्राजुजुपाणायुवाकोः ।

हव्यानिचप्रतिभृतावीतनः ॥ १ ॥

आ । शुभ्रा । यातम् । अश्विना । सुश्वशा । गिरः ।

दस्त्रा । जुजुपाणा । युवाकोः । हव्यानि ।

च । प्रतिभृता । वीतम् । नः ॥ १ ॥

हे शुभ्रा दीप्तौ स्वशरा शोभनाभ्यौ हे अश्विना अश्विनौ आयातमस्मद्यत्तमागच्छतम् दस्त्रा शत्रूणां उपक्षयितारौ युवां युवाकोर्युवां कामयमानस्य मम गिरः रतुवीजुजुपाणा सेवमानौ भवतमितिशेषः न केवलं स्तुतिं किंतु नोस्मदीयानि प्रतिभृता संभृतानि हव्यानि हवींषि च वीतं भक्षयतम् ॥ १ ॥



प्रवामन्वांसीत्येषा आश्विनशस्त्रयाज्या सूत्रितं च—प्रवामन्वांसिमद्यान्यस्थुरुभापिव-  
तमश्विनेति याज्येति ।

सैषा द्वितीया—

प्रवामन्धांसिमद्यान्यस्थुरगन्तंहविषोवीतये मे ।  
तिरोअर्योहवनानिश्रुतं नः ॥ २ ॥

प्र । वाम् । अन्धांसि । मद्यानि । अस्थुः । अरम् ।  
गन्तम् । हविषः । वीतये । मे । तिरः । अर्यः ।  
हवनानि । श्रुतम् । नः ॥ २ ॥

हे अश्विनौ वां युवाभ्यां मद्यानि मदजनकानि अन्धांसि सोमलक्षणान्यन्नानि प्रास्थुः  
प्रास्थिपत गृहीतान्यासन्नित्यर्थः अतोयुवां मे मम हविषोवीतये पानाय अरं अत्यर्थं शीघ्रं  
गन्तं आगच्छतम् अर्यः अरेः अस्मद्विरोधिनोहवनानि तिरस्तिरस्कृत्य नोस्मदाह्वानमित्यर्थः  
तत्र श्रुतं श्रुतं श्रुतमित्यस्य वाक्यादित्वादिनिघातः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रवांरथोमनोजवाइयति तिरोरजांस्यश्विनाशततिः ।  
अस्मभ्यंसूर्पावसूइयानः ॥ ३ ॥

प्र । वाम् । रथः । मनःऽजवाः । इयति । तिरः । रजांसि ।  
अश्विना । शतऽतिः । अस्मभ्यम् । सूर्पावसू इति । इयानः ॥ ३ ॥

हे सूर्पावसू सूर्पापाः सह रथे वसन्तौ हे अश्विना अश्विनौ वां युवयोरथः अस्मभ्यम-  
स्मदर्थं इयानोयाच्यमानः सत् इयति आगच्छति अस्मदङ्गं अथवा वां प्रेरयति मयनाय । की-  
दृशोरथः मनोजवाः मनोवेगः शत्रोतिरपरिमितास्मद्विपयरक्षणः । किंकुर्वन् रजांसि लोकान्  
तिरस्तिरस्कृत्य अतिक्रम्य इयतीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अ॒यं॒ह॒य॒हा॑दे॒व॒या॒उ॒अ॒द्रि॒रू॒र्ध्वो॑वि॒व॒क्ति॒सो॒म॒सु॒द्यु॒व॒भ्या॑म् ।  
आ॒व॒ल्गू॒वि॒प्रो॒व॒ृती॒त॒ह॒व्यैः ॥ ४ ॥

अ॒यम् । ह॒ । यत् । वा॒म् । दे॒व॒श्याः । ऊँ॒ इति॑ ।  
अ॒द्रिः । ऊ॒र्ध्वः । वि॒व॒क्ति॒ । सो॒म॒सु॒त् । यु॒व॒भ्या॑म् । आ ।  
व॒ल्गू॒ इति॑ । वि॒प्रः । व॒ृती॒त् । ह॒व्यैः ॥ ४ ॥

यद्यदा वां युवां प्रतिदेवयाः देवौ युवां कामयमानः ह उ इति पूरणौ अयमद्रिरभिववृत्त-  
वा सोमसुत् सोममभियुष्यन् युवभ्यां युवाभ्यामर्थाय अभियुष्यन्निति संघ-यः एवं कुर्वन् ऊर्ध्व-  
उन्नतः सन् विवक्ति उच्चैः शब्दयति तदानीं वल्गू सुन्दरौ युवा विमोमेधावी यजमानोहव्यैर्ह-  
विभिः आववृत्तीत आवर्तयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

चि॒त्रं॒ह॒य॒हा॑भो॒जं॒न॒न्व॒स्ति॒न्य॒त्र॒ये॒महि॑ष्वन्तं॒यु॒यो॒त॒म् ।  
यो॒वा॒मो॒मा॒नं॒द॒ध॒ते॒प्रि॒य॒स॒न् ॥ ५ ॥ १४ ॥

चि॒त्रम् । ह॒ । यत् । वा॒म् । भो॒जं॒न॒म् । नु । अ॒स्ति॒ । नि॒ ।  
अ॒त्र॒ये॒ । म॒हि॑ष्वन्तम् । यु॒यो॒त॒म् । यः । वा॒म् ।  
ओ॒मा॒नं॒म् । द॒ध॒ते॒ । प्रि॒यः । स॒न् ॥ ५ ॥ १४ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोश्चित्रं चायनीय यद्भोजनं धनमस्ति ह अस्ति खलु न्विति पूरणः  
तदस्मभ्यं दत्तमित्यर्थः । अथ तयोः स्तुतिः अत्रये एतन्नामकादृषेः पंचम्यर्थे चतुर्थी तस्मान्महि-  
ष्वन्तं ऋषीसं नियुयोत पृथक्कुरुतम् योनिः प्रिय सन् स्तोतृत्वात् युवाभ्यां प्रियभूतः सन् वा  
युवाभ्यामेवकृतमोमानं रक्षणतुल्यं दधते धारयति ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी—

उ॒त॒त्य॒द्वाँ॒जु॒र॒ते॒अ॒श्वि॒ना॒भू॒च्य॒वा॒ना॒य॒प्र॒ती॒त्यं॒ह॒वि॒र्दे॑ ।  
अ॒धि॒ध॒र्ष॑ँ॒इ॒त॒ऊँ॒ति॒ध॒त्थः॑ ॥ ६ ॥

उ॒त । त्यत् । वा॒म् । जु॒र॒ते । अ॒श्वि॒ना॒ । भू॒त् ।  
च्य॒वा॒ना॒य॒ । प्र॒ती॒त्यं॒म् । ह॒वि॒ः॒ऽदे॑ । अ॒धि॒ ।  
यत् । व॒र्षः॑ । इ॒तः॑ऽऊँ॒ति॒ । ध॒त्थः॑ ॥ ६ ॥

उतापिच हे अश्विना अश्विनौ वां युवयोः कर्म कुर्वते जुरते जूर्णापि हविर्दे हविर्दात्रे च्यवानायैतन्नामकाय महर्षये त्यत्तत्पतीत्यं प्रतिगमनं तस्य रूपस्य प्रत्यास्यै भूत् अभूत् । किं-तदिति यद्दर्पोरूपं इतऊति इवोगमनाख्यं ऋषयोः सकाशादितः प्राप्तिरूपं अधि धत्थः अध्यधत्तम् । युवंच्यवानमश्विनाजरन्त्पुनर्युवानेचक्रथुःशचीभिरित्यादिषु । च्यवानस्य युवयोः नवीकरणं प्रसिद्धम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

उ॒त॒त्यं॒भु॒ज्यु॒मं॒श्वि॒ना॒स॒खा॒यो॒म॒ध्ये॒ज॒हु॒र्दु॒रे॒वा॒सः॑स॒मु॒द्रे॑ ।  
नि॒री॒प॒र्ष॑दा॒वा॒यो॒यु॒वा॒कुः॑ ॥ ७ ॥

उ॒त । त्यम् । भु॒ज्यु॒म् । अ॒श्वि॒ना॒ । स॒खा॒यः॑ ।  
म॒ध्ये॑ । ज॒हुः॑ । दुः॑ऽए॒वा॒सः॑ । स॒मु॒द्रे॑ । निः । ई॒म् ।  
प॒र्ष॑त् । अ॒रा॒वा॒ । यः॑ । यु॒वा॒कुः॑ ॥ ७ ॥

उतापिच त्वं तं भुज्यु एतन्नामानं समुद्रमध्ये समुद्रोदकस्य मध्ये सखायो भुज्युसखि-भूताः दुरेवासोदुष्टगमनाः जहुः त्यक्तवन्तः हे अश्विना अश्विनौ युवां ईमेनं समुद्रमध्ये क्षिप्तं निःपर्षत् निरपारयतम् योभुज्युर्भुवाकुः युदां कामपिता अरावा अरणवान् अभिगन्ताच तमे-नं निरपारयतम् अप्रादिवनेषु सूक्तेषु कथाः सूच्यन्ते अत्रिभुज्यादीनामग्निजलादिक्पोरक्षणरू-पास्ताः सर्वा महत्वा मपञ्चेनास्मानिः नासत्पाश्यां बर्हिर्तिवेत्स्यत्र । मपञ्चिताः वाः तत्र द्रष्टव्याः ॥७॥

अथाष्टमी-

वृकायचिज्जसमानायशक्तमुतश्रुतंशयवेहूयमाना ।

यावद्भ्रामार्पिन्वतमुपोनस्तर्ष्यचिच्छृत्तपश्विनाशचीभिः ॥ ८ ॥

वृकाय । चित् । जसमानाय । शक्तम् । उत । श्रुतम् । शयवे ।

हूयमाना । यौ । अद्भ्याम् । अपिन्वतम् । अपः । नः । स्तर्ष्यम् ।

चित् । शक्ती । अश्विना । शचीभिः ॥ ८ ॥

वृकाय धनादात्रे अभिलषतइत्यर्थः चिदितिपूरणः अथवा परेभ्यो धनानि प्रयच्छते यद्वा वृकाय वृकवर्द्धिसकाय एतन्नामकाय जसमानाय कर्मभिरुपसीयमाणाय ऋपये शक्तं अभिमतं धनं अदत्तं शकेर्दानार्थस्य लुङ्घेतद्रूपं अहभावश्छान्दसः । उतापिच शयवे एतन्नामकाय ऋपये हूयमाना हूयमानौ युवां श्रुतं अश्रुणुतम् घौ युवांअध्यां गां अपिन्वतं अपूरयतं क्षीरेण अपोन अन्द्रिरिव नदीं तां यथोदकेन पूरयतस्त्वद्दत्तं कीदृशीमध्यां स्तर्ष्यं चित् स्तरीमपि निवृत्तप्रसवां वृद्धामपि शक्ती शक्तया सामर्थ्येन दोहनलक्षणेन युक्तां कृत्वा शचीभिर्धुम्भदीपैः कर्मभिः हे अश्विनाविति । शयवेचिन्नासत्याशचीभिर्जंसुरयेस्तर्ष्यपिप्यधुर्गामित्यादित्युक्तम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

एपस्यकारुर्जरतेसूक्तैरग्रेबुधानउपसांसुमन्मा ।

इपातंवर्धदृष्ट्यापयोभिर्युयंपानस्वस्तिभिःसदानः ॥ ९ ॥ १५ ॥

एपः । स्यः । कारुः । जरते । सुउक्तैः । अग्रे । बुधानः ।

उपसाम् । सुमन्मा । इपा । तम् । वर्धत् । अद्भ्या । पयःक्षितिः ।

यूयम् । पान् । स्वस्तिक्षितिः । सदा । नः ॥ ९ ॥ १५ ॥

एपःस्वोता स्यः सप्तसिद्धोवसिष्ठः कारुः स्वोता उपसामये पातःसवने बुधानोबुध्यमानः सुमन्मा शोभनमतिः सुदृतिर्वा सूक्तैर्जरते स्तौति तं इपानेनवर्धत् पर्थयतम् वचनव्यत्ययः अ-

इया अहन्तव्या गौश्च वर्धत वर्धयतु । अथवैकमेववाक्यम् अद्या गौर्वसिष्ठस्य प्रतिनियताग्नि-  
होत्रार्थागौरिषा अन्नेन घृतादिनेत्यर्थः पयोभिश्च तं वसिष्ठं वर्धत वर्धयतु एवं आत्मानं परो-  
क्षेण निर्दिदेश शिष्टं स्पष्टम् ॥ ९ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

आवांरथइत्यष्टर्चं चतुर्दशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्पणं त्रैष्टुभमाश्विनं अनुकम्पयेत्—आवांरथोष्ठा-  
विति । गातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोर्विनिर्णययोगउक्तः ।

तत्र प्रथमा—

आवांरथोरोदसीवद्ब्रधानोहिरण्ययोवृषभिर्यात्वश्वैः ।  
घृतवर्तनिःपवित्रीरुचानइपांचोह्णानृषतिर्वाजिनीवान् ॥ १ ॥  
आ । वाम् । रथः । रोदसी इति । ब्रह्मधानः । हिरण्ययः ।  
वृषभिः । यानु । अश्वैः । घृतवर्तनिः । पविभ्रिः । रुचानः ।  
इषाम् । वोह्णा । नृषतिः । वाजिनीइवान् ॥ १ ॥

हे अश्विनौ वां रथोवृषभिः युवभिरश्वैः युक्तः सन्नायातु यज्ञमस्मदीयं कीदृशोरथः  
रथोविशेष्यते रोदसी यावापृथिव्यौ ब्रह्मधनोपाधमानः हिरण्ययः हिरण्यमयः घृतवर्तनिः  
घृतमुदकं वर्तन्यां यस्य तादृशः पवित्रीरथेनमिभिः मधुपात्रैर्वा रुचानोदीप्यमान इषां वोह्णा  
यजमनिर्दत्तानां हविषां वाहकः दातव्यानां वान्तानां वोह्णा नृषतिः नृणां यजमानानां स्वामी  
वाजिनीवानन्वदार ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सर्पप्रथानोअग्निपंचभूमान्निवन्धुरोमनसायांतुयुक्तः ।  
विशोयेनगच्छथोदेव्यन्तीःकुत्राचिद्याममश्विनादधाना ॥ २ ॥  
सः । पप्रथानः । अग्नि । पंच । भूम । त्रिइवन्धुरः । मनसा ।  
आ । यानु । युक्तः । विशाः । येन । गच्छथः । देवइयन्तीः ।  
कुत्रे । चित् । यामम । अश्विना । दधाना ॥ २ ॥

सरथः पञ्च भूम भूतानि सर्वप्राणिनः पप्रथानः प्रथमानः त्रिवन्धुरः बन्धुरमुच्चावचं सा-  
रथ्यवस्थानं काष्ठमयं तादृशैस्त्रिभिर्युक्तः मनसास्मत्स्तुत्या युक्तोऽध्यायातु येन रथेन देवयन्तीः  
विशोपजमानान् प्रति गच्छथः हे अश्विना अश्विनौ कुत्राचिद् यत्र क्वापि यामं गमनं दधाना  
धारयन्तौ येन विशोगच्छथः सयात्विति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स्वश्वायशसायातमर्वाग्दस्त्रानिर्धिमधुमन्तपिवाथः ।

विवारथोवध्वा उद्यादमानोन्तान्दिवोवाधतेवर्तनिभ्याम् ॥ ३ ॥

सुःश्वा । यशसा । आ । यातम् । अर्वाक् । दस्त्रा । निर्धिम ।

मधुमन्तम् । पिवाथः । वि । वाम् । रथः । वध्वा । यादमानः ।

अन्तान् । दिवः । वाधते । वर्तनिभ्याम् ॥ ३ ॥

हे देवौ स्वश्वा शोभनाश्वेन यशसा च अर्वागस्मदभिमुखं यातमागच्छतं । हे दस्त्रा शत्रू-  
णामुपक्षपयितारौ मधुमन्तं मधुररसोपेतं निर्धि निधिवन्निहितं सोमं पिवाथः पिवतं वां युव-  
योरथोवध्वा सूर्यया सह यादमानोऽन्तव्यान्प्रति गच्छन् गमयन्तित्यर्थः एवं कुर्वन् वर्तनिभ्यां  
स्वचक्राभ्यां दिवोअन्तान् पर्यन्तप्रदेशान् विवाधते शीघ्रगमनेन पीडयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

युवोःश्रियंपरियोर्पाट्णीतसूरोदुहितापरितकम्पायाम् ।

यदेव्यन्तमवथःशचीभिःपरिघ्नंसमोमनावावयोंगात् ॥ ४ ॥

युवोः । श्रियम् । परि । योर्पा । अट्णीत । सूरः । दुहिता ।

परिघ्नतकम्पायाम् । यत् । देव्यन्तम् । अवथः । शचीभिः ।

परि । घ्नसम् । ओमना । वाम् । वयः । गात् ॥ ४ ॥

युवोर्युवयोः श्रियं श्रयतइति श्रीः रथः तं सेवामेववा योपा सर्वदा मिश्रयन्ती योपिव  
सूरः सूर्यस्य दुहिता पर्यवृणीव कदा परितकम्पाया रात्रौ परितस्तकनवति संग्रामे यत्तेवा गन्त-  
व्ये किञ्च यद्यदा देवयन्तं देवकामं यजमानं यज्ञं वा शचीभिः युवयोर्गमनादिलक्षणैः कर्मभि-

स्वथोरक्षथः तदानीं प्रंसं दीप्तं वयोर्नं सोमादिदक्षणं ओमना अवनेन रक्षणेन निमित्तेन वां परिगात् पर्यगात् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

योहृस्यवाँरथिरावस्तंउस्त्रारथोयुजानःपरियातिवर्तिः ।  
तेननःशंयोरुपसोव्युष्टौन्यश्विनावहतंयज्ञेअस्मिन् ॥ ५ ॥

यः । हृ । स्यः । वाम् । रथिरा । वस्तं । उस्त्राः । रथः ।  
युजानः । परिद्व्याति । वर्तिः । तेन । नः । शम् । योः । उपसः ।  
विद्वुष्टौ । नि । अश्विना । वहतम् । यज्ञे । अस्मिन् ॥ ५ ॥

योरथो हेतिपूरणः स्यः सः प्रसिद्धोरथो हे रथिरा रथिनौ मत्वर्थीयोरः वां उस्त्राः तेजांसि वस्ते आच्छादयति यश्च रथोयुजानः अश्वैर्युक्तः सन् वर्तिर्मार्गं यजमानग्रहं वा परियाति परिगच्छति तेन रथेन हे अश्विना अश्विनौ नोस्माकमस्मिन्पन्ने उपसोव्युष्टौ भातःकोले शंशमनाय पापानां योः मिश्रणाय च सुखानां निवहत नितरां प्राप्तम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

नरागौरैवविद्युतंतृपाणास्माकमद्यसव्नोपयातम् ।  
पुरुत्राहिवांमृतिभिर्हवन्तेमावांमन्येनिर्यमन्देव्यन्तः ॥ ६ ॥

नरा । गौराऽईव । विद्युतम् । तृपाणा । अस्माकम् ।  
अद्य । सवन्ता । उप । यातम् । पुरुत्रा । हि । वाम् । मृतिर्हिः ।  
हवन्ते । मा । वाम् । अन्ये । नि । यमन् । देव्यन्तः ॥ ६ ॥

हे नरा नेतारावश्विनौ गौरैव गौराश्वनीष विद्युत्वं विरोपेणदीप्यमानं सोमं प्रति तृपाणा तृपाणापुनौ अथास्माकं सवना सवनानि उपयातं उपागच्छतम् पुरुत्रा बहुषु यज्ञेषु वां युवां यजमानामनिभिः स्तुतिभिः हवन्ते हि स्तुवन्ति अतोऽन्ये यदरोदेवयन्तो देवं कामयमानाः वां युवां मानियमन् मानियन्तु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

युवंभुज्युमवविद्धंसमुद्रउदूहथुरर्णसोअस्निधानैः ।  
पतत्रिभिरश्रमैरव्युथिभिर्दंसनाभिरश्विनापारयन्ता ॥ ७ ॥

युवम् । भुज्युम् । अवविद्धम् । समुद्रे । उत् । ऊहथुः ।  
अर्णसः । अस्निधानैः । पतत्रिभिः । अश्रमैः । अव्युथिभिः ।  
दंसनाभिः । अश्विना । पारयन्ता ॥ ७ ॥

हे अश्विना अश्विनो युवं भुज्युं एतन्नामकं अवविद्धं विक्षितं सतिभिः समुद्रे तन्मध्ये निमग्नं अर्णसः उदकादुदूहथुः किं कुर्वन्ताविति तदुच्यते अस्निधानैः अक्षीयमाणैः अश्रमैः अव्युथिभिश्च पतत्रिभिः पतनवद्भिः गमनवद्भीरथेनियुक्तैरश्वैः दंसनाभिः शारीरैः कर्मभिश्च पारयन्ता पारयन्ती समुद्रे अर्णस उदूहथुरिति । नासत्याभुज्युमूहथुः पतद्भैरिति युक्तम् ॥७॥

अथाष्टमी-

नूमेहवमाशृणुतंयुवानायासिष्टवर्तिरश्विनाविरावत् ।  
धत्तरत्नानिजरतंचसूरीन्ययंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ८ ॥ १६ ॥

नु । मे । हवम् । आ । शृणुतम् । युवाना । यासिष्टम् ।  
वर्तिः । अश्विनौ । इरावत् । धत्तम् । रत्नानि । जरतम् । च ।  
सूरीन् । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ८ ॥ १६ ॥

नूमेहवमिःपठमी सिद्धा ॥ ८ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

आश्विनवारेति सप्तमं पञ्चदशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं वैद्युभं आविष्टं अनुक्रम्यतेच-आश्विनवारासमेति पातरनुवाकाश्विनशस्त्रे च विनियोगउक्तः आद्यस्तृचस्तृतीयेछन्दोमे प्रउगशस्त्रे विनियुक्तः । आश्विनवाराश्विनागतंनोर्यसोमइन्द्रेति सूचितत्वात् ।



तत्र प्रथमा-

आविश्ववाराश्विनागतंनःप्रतत्स्थानमवाचिवांपृथिव्याम् ।  
अश्वोनवाजीशुनपृष्ठोअस्थादायत्सेदथुंध्रुवसेनयोनिम् ॥ १ ॥

आ । विश्ववारा । अश्विना । गतम् । नः । प्र । तत् । स्थानम् ।  
अवाचि । वाम् । पृथिव्याम् । अश्वः । न । वाजी । शुनपृष्ठः ।  
अस्थात् । आ । यत् । सेदथुः । ध्रुवसे । न । योनिम् ॥ १ ॥

हे विश्ववारा सर्वैर्वरणीयावश्विनाश्विनौ नोस्माकं यद्यागमागतमागच्छतं वां युवयो-  
स्तत्स्थानं पृथिव्यां वेद्यां प्रावाचि प्रोच्यते तदर्थं शुनपृष्ठः सुक्करपृष्ठभागः अत्यन्तविपुल-  
त्वादात्कानां सुक्करपृष्ठभागइत्यर्थः वाजी देगवानश्वोन अश्वोस्थात् तिष्ठतु युवयोः समीपे  
यत् यमित्यर्थः यमश्वं आसेदथुरासीदथः सोश्वः यद्वा यत्स्थानमासीदथः तत्स्थानं आश्रय-  
तु । इतोममनाय स्थितौ हृष्टान्तः ध्रुवसे ध्रुवाय निवासाय योनिं न योनिं स्थानमिव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

सिपंक्तिंसावांसुमतिश्चनिष्ठातापिघर्मोमनुपोदुरोणे ।  
योवांसमुद्रान्सरितःपिपत्यैतंगवाचिन्नसुयुजायुजानः ॥ २ ॥

सिपंक्ति । सा । वाम् । सुमतिः । चर्निष्ठा । अतापि । घर्मः ।  
मनुपः । दुरोणे । यः । वाम् । समुद्रान् । सरितः । पिपतिं ।  
एतंश्रुवा । चित् । न । सुयुजा । युजानः ॥ २ ॥

सा सुमतिः अस्माभिः कियमाणा शोभना स्तुतिश्चनिष्ठा कमनीयतमा अतिशयेनाज-  
यती वा वां युवां सिपक्तिं सेवते किञ्च घर्मः प्रवर्ग्यश्च मनुपोमनुष्यस्य यजमानस्य दुरोणे  
यागगृहे अतापि ततोभूत् यद्वाइत्यतपत्तद्धर्मस्यघर्मत्वमितिश्रुतिः । यज्ञस्य शिरःस्थानीयत्वाद्-  
स्ययोवर्मांवां युवां प्राप्नुवन्निति शेषः समुद्रान् सरितश्च पिपतिं पूरयति वृष्टिद्वारा एतंगवाचिन्न  
विदितिपूरणः अश्वविष यथा सुयुजा सुयुक्तौ रथे शववस्तथेत्यर्थः नेत्युपमार्थे तद्वद्युवां य-  
ज्ञे युजानोपोजयन्मज्ञः सएवं करोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यानिस्थानान्यश्विनादधाथेदिवोयुह्वीष्वोषधीपुविक्षु ।  
निपर्वतस्यमूर्धनिंसदन्तेपंजनायदाशुपेवहन्ता ॥ ३ ॥

यानि । स्थानानि । अश्विना । दधाथे इति । दिवः । युह्वीषु ।  
ओषधीपु । विक्षु । नि । पर्वतस्य । मूर्धनि । सदन्ता ।  
इपम् । जनाय । दाशुपे । वहन्ता ॥ ३ ॥

हे अश्विनाऽश्विनौ युवां दिवोद्युलोकादागत्य यानि स्थानानि दधाथे कुरुथः कुत्रेति  
उच्यते यह्वीषु महतीषु ओषधीषु विक्षु यजमानेषु च । तौ युवां पर्वतस्य मेघस्यान्तरिक्षस्यवा  
मूर्धनि स्थाने निंसदन्ता निपीदन्तौ इपमन् दाशुपे हविर्दात्रे जनाय यजमानाय वहन्ता प्राप-  
यन्तौ भवतमितिशेषः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

चनिष्टदेवाओषधीष्वप्सुयद्योग्याअश्रवैथेऋषीणाम् ।  
पुरूणि रत्नादधतौ न्यग्स्मेअनुपूर्वाणि चख्यथ्युगानि ॥ ४ ॥

चनिष्टम् । देवौ । ओषधीषु । अप्सु । यत् । योग्याः ।  
अश्रवैथे इति । ऋषीणाम् । पुरूणि । रत्ना । दधतौ । नि । अस्मे इति ।  
अनु । पूर्वाणि । चख्यथुः । युगानि ॥ ४ ॥

हे देवा देवौ युवां ओषधीषु ओषधिविकारान् चरुपुरोडाशादिकान् अप्सु सोमरसान् चनिष्टं  
अत्यन्तकमनीयतमकामयेथामित्यर्थः । यद्यस्माद्योग्या युवयोरुचिता ओषधीरपश्च ऋषीणां  
संबन्धिनीः अश्रवैथे ज्यामुथः तस्मादस्मदीपाजपि कामयेथामित्यर्थः । यद्वा ऋषीणामस्माकमिति  
पूजार्थं बहुवचनम् । यद्यस्मादोषधीष्वप्सु च चनिष्टं योग्याः स्तुतीश्चाश्रवैथे तस्मादस्मे अस्मात्  
पुरूणि बहूनि रत्ना रमणीयानि धनानि निदधतौ पूर्वाणि युगानि मिथुनानि जायापतीरूपाणि  
अनुचख्यथुः ख्यातवन्तौ अनुकृष्टवन्तावनुग्रहार्थम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

शुश्रुवांसांचिदश्विनापुरूष्यभिव्रह्माणिचक्षाथेऋषीणाम् ।  
प्रतिप्रयातंवरमाजनायास्मेवामस्तुसुमतिश्चनिष्ठा ॥ ५ ॥

शुश्रुवांसां । चित् अश्विना । पुरूणि । अग्नि । ब्रह्माणि ।  
चक्षाथे इति । ऋषीणाम् । प्रति । प्र । यातम् । वरम् । आ ।  
जनाय । अस्मे इति । वाम् । अस्तु । सुमतिः । चनिष्ठा ॥ ५ ॥

हे अश्विना अश्विने चिदितिपूरणः युवां शुश्रुवांसा श्रुत्वन्तौ सन्तौ पुरूणि बहूनि  
ब्रह्माणि परिवृद्धानि कर्माणि स्तुवित्कक्षणाणि ऋषीणामस्माकं संवन्धीनि अभिचक्षाथे अभि-  
पश्यथोयुवाम् अतोजनाय यजमानस्य मम वरं यज्ञं प्रति प्रायातं वां । युवयोश्चनिष्ठा उक्कल-  
क्षणा सुमतिरनुग्रहमतिरस्मे अस्मास्वस्तु भवतु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

योवांयज्ञोनासत्याहविष्मान्कृतब्रह्मासमर्थोऽभवति ।  
उपप्रयातंवरमावसिष्ठमिमाब्रह्माण्यृच्यन्तेयुवभ्याम् ॥ ६ ॥  
यः । वाम् । यज्ञः । नासत्या । हविष्मान् । कृतब्रह्मा ।  
सहमर्थः । भवति । उप । प्र । यातम् । वरम् । आ । वसिष्ठम् ।  
इमा । ब्रह्माणि । ऋच्यन्ते । युवभ्याम् ॥ ६ ॥

हे नासत्या अश्विने वां युवयोर्षोयज्ञोयजानः समर्थः ऋविग्रूपैर्मर्त्यैः सहितः सन् ह-  
विष्मान् हविषायुक्तः छवमसा छवस्तोत्ररूपकर्मा भवति भवति तं वरं वरणीये वसिष्ठे आ  
उपप्रयातं प्रकर्मणोपागच्छतम् । इमा इमानि ब्रह्माणि यद्वजातानि युवभ्यां युवाभ्यामर्थाय  
आगमनाय ऋच्यन्ते स्यन्ते क्रियन्ते इत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथसाध्यास्तुतिमुपसंहरति-

इयंमनीषाइयमश्विनागीरिमांसुवृत्तिऋष्टेपणाजुपेथाम् ।  
इमाब्रह्माणिपुवयूय्यंगमन्यूपपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ७ ॥१७॥

इयम् । मनीषा । इयम् । अश्विना । गीः । इमाम् ।  
 सुष्टुक्तिम् । वृषणा । जुपेथाम् । इमा । ब्रह्माणि । युवयूनि ।  
 अगमन् । यूयम् । पात । स्वस्तिर्निः । सदा । नः ॥ ७ ॥ १७ ॥

हे अश्विना अश्विनौ इयं मनीषा स्तुतिः युवयोः कृतेति शेषः तदेवादरार्थं पुनरुच्यते इयद्वीः  
 स्तुतिः कृता हे वृषणा कामानां वषंक्रौ इमापस्मकृतां सुष्टुक्तिं शोभनां स्तुतिं जुपेथां सेवेथां  
 इमा इमानि ब्रह्माणि कर्माणि स्तुतिरूपाणि युवयूनि युवां कामयमानानि सन्ति अगमन्  
 गच्छन्तु युवां । यूयं पातेति सिद्धम् ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

॥ इति सप्तमे मण्डले चतुर्थोनुवाकः ॥ ४ ॥

पञ्चमेनुवाके एकविंशतिसूक्तानि तत्र अपस्वसुरिति पठ्यं प्रथमं सूक्तं त्रैष्टुभमाश्विन-  
 म् अनुक्रम्यतेच—अपस्वसुःपठिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अपस्वसुंरूपसोनग्जिहीतेरिणक्तिं कृष्णीररूपायपन्थाम् ।  
 अश्वामघागोमघावां हुवेमदिवानक्तं शरुंस्मर्द्युयोतम् ॥ १ ॥  
 अपं । स्वसुं । उपसं । नक् । जिहीते । रिणक्तिं । कृष्णीः ।  
 अरूपायं । पन्थाम् । अश्वमघा । गोमघा । वाम् ।  
 हुवेम । दिवा । नक्तम् । शरुं । अस्मत् । युयोतम् ॥ १ ॥

स्वसुः स्वसुस्थानीयायाउपसः सकाशात् नक् नक्तं रात्रिरपि जिहीते अपगच्छति तस्याः  
 अवकाशं दत्त्वा स्वयमपगताइत्यर्थः । स्वसा स्वसे ज्ञापस्थै भोनिमौरिगत्युक्तम् । कृष्णीः  
 कृष्णवर्णा रात्रिररूपाय आरोचमानायाद्दे सूर्याय वा पन्थां पन्थानं मार्गं रिणक्तिं रेचयति य-  
 स्मादेवं तस्माद्युवयोरगमनसमयात्वात् हे अश्वामघा अश्वधनौ हे गोमघा गोधनौ उन्नयोः  
 प्रदातारवित्यर्थः ईदृशौ वां युवां हुवेम स्तुमः आह्वयामः दिवानक्तं सर्वदा शरुं हिंसकम-  
 स्मदस्मत्तुयोतं पृथक्कृतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

उपायातंदाशुपेमर्त्यापु रथेनवाममश्विनावहन्ता ।  
युयुतमस्मदनिराममीवांदिवानक्तंमाध्वीत्रासीथानः ॥ २ ॥

उप॒या॒तंदा॒शु॒पे॒ । म॒र्त्या॒प॒ । र॒थे॒न॒ । वा॒म॒म् ।  
अ॒श्वि॒ना॒ । व॒ह॒न्ता॒ । यु॒यु॒त॒म् । अ॒स्मत् । अ॒नि॒राम॒म् । अ॒मी॒वा॒म् ।  
दि॒वा॒ । न॒क्तं॒म् । मा॒ध्वी॒ इति॑ । त्रा॒सी॒थाम् । नः॒ ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां उपायातमुपागच्छतमस्मदाह्वानं प्रति । किमर्थं दाशुपे हविषां दात्रे मर्त्याप यजमानाय तदर्धं रथेन वामं वननीयं धनं वहन्ता वहन्तौ अस्मदस्मत्तो युयुतं पृथक्कुरुवं । किं अनिरां इरानं तद्ब्रह्मिदं दारिद्र्यमित्यर्थः अमीवां रोगश्च हे माध्वी मधु-  
मनौ युवां नोस्मान् दिवानक्तं सर्वदा वासीथां रक्षतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आवांरथमवमस्यां व्युटौ सुभ्रापवो वृषणो वर्तयन्तु ।  
स्यूमगभस्तिमृतपुग्भिरश्वैराश्विना वसुमन्तं वहेथाम् ॥ ३ ॥

आ । वा॒म् । र॒थ॒म् । अ॒व॒म॒स्या॒म् । वि॒ड॒उ॒टौ । सु॒भ्रा॒प॒वः ।  
वृ॒ष॒णः । वर्त॑यन्तु । स्यू॒म॒ग॒भ॒स्ति॒म् । ऋ॒त॒यु॒क्क्ष॑भिः ।  
अ॒श्वैः । आ । अ॒श्वि॒ना॒ । व॒सु॑मन्तम् । व॒हे॒थाम् ॥ ३ ॥

अवमस्यां आसन्नापां व्युटौ व्युच्छने उपति वां युवयोः रथं सुभ्रापवः सुखेन योजप-  
नोश्वाः वृषणोवर्षका युवां आवर्तयन्तु स्यूमगभस्तिं सुखरश्मिं स्यूतरश्मिं वसुमन्तं प्रदेयध-  
नपुक्तं रथं हे अश्विनाश्विनौ ऋतयुग्भिः उदकयुक्तरथैः उदकप्रदैरश्वैः आवहेथाम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

योवांरथोनृपती अस्तिवोह्नात्रिवन्धुरो वसुमाँ उरुस्यामा ।  
आनंष्टुनानासत्योपपातममिपद्वाँ विश्वप्स्योजिगाति ॥ ४ ॥

यः । वाम् । रथः । नृपती इति वृषपती । अस्ति । वोह्ला ।  
त्रिवन्धुरः । वसुधमान् । उल्लसयामा । आ । नः । एना । नासत्या ।  
उप । यातम् । अभि । यत् । वाम् । विश्वप्स्यः । जिगाति ॥ ४ ॥

हे नृपती नृणां यजमानानां पादकौ अश्विनौ वा युवयोर्पौरथः वोह्ला युवयोर्वाहको-  
स्ति सर्वदा सन्निहितोवर्षते कीदृशोसौ त्रिवन्धुरः सारथ्यधिष्ठानस्थानत्रयोपेतः वसुमान् धन-  
वान् उल्लसयामा उल्लसं दिवसं प्रतिगन्ता एना एनेन रथेन हे नासत्या अश्विनौ नोस्मानुपायात-  
म् यद्ग्रथोयश्चरथोवां विश्वप्स्योव्यासक्तलोभिजिगाति अभिगच्छति अथवा यद्यस्माद्विश्व-  
प्स्योवसिष्ठोवां जिगाति स्तौति अतउपायातम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

युवंच्यवानंजरसोमुमुक्तनिपेदेव ऊहधुराशुमश्वम् ।  
निरंहंसस्तमसस्पतमत्रिनिजाहृपंशिथिरेधातमन्तः ॥ ५ ॥

युवम् । च्यवानम् । जरसः । अमुमुक्तम् । नि । पेदेव । ऊहधुः ।  
आशुम् । अश्वम् । निः । अंहंसः । तमसः । स्पतम् । अत्रिम् ।  
नि । जाहृपम् । शिथिरे । धातम् । अन्तरिति ॥ ५ ॥

हे अश्विनौ युवं युवां च्यवानं जरसोजीर्णाद्रूपाद् अमुमुक्तम् अमुश्चतम् युवंच्यवानम-  
श्विनाजरन्तंपुनर्युवानमित्यन्यत्र । तथा पेदेवे एवन्नामकाप रात्रे आद्यं शीघ्रगामिनमश्वं  
निरूहधुः न्यवहतं युद्धे । युवंश्वेवपेदेवेइतिनिगमः । तथा अत्रिं महर्षिं अंहंसः ऋषीस्तादग्नेः स-  
काशात्तमसश्च गुहान्तस्थिताच्च सकाशान्निष्पर्वं न्यपारयतम् । युवसृषीसमुत्तमनत्रयओमन्वन्तं  
चक्रधुरिवैनिगमः । तथा जाहृपं शिथिरे शिथिले भ्रष्टे स्वराष्ट्रेन्तर्मध्ये पुनर्निघातं न्यधातम्  
परिविष्टं जाहृपंविश्वतःसीमितित्युक्तम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

इयंमनीपाह्यमश्विनागीरिमांसुदृक्तितृपणाजुपेथाम् ।  
इमाब्रह्माणियुवयून्यग्मन्यून्यपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥ १८

इयम् । मनीपा । इयम् । अश्विना । गीः । इमाम् । सुदृक्तिम् ।  
तृपणा । जुपेथाम् । इमा । ब्रह्माणि । युवयूनि ।  
अग्मन् । यून्यम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ १८ ॥

इयंमनीवेति षष्ठी गता ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठमस्य षष्ठमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

आगोमतेति षष्ठं द्वितीयं सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं वैशुभमाश्विनं अनुक्रम्यतेच—आगोम-  
तापश्चेति । विनियोगः मातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरुक्तः । आश्विनेपशावाद्याश्वतसोयाज्यानुवा-  
क्याः । सूत्रितश्च—आगोमतानासत्यारथेनेतिचतस्रइति ।

तत्र प्रथमा—

आगोमतानासत्यारथेनाश्वभावतापुरुश्चन्द्रेणयातम् ।  
अश्विवांविश्वानियुतंसचन्तेस्पाह्यपाश्रियातन्वाशुभाना ॥ १ ॥

आ । गोमता । नासत्या । रथेन । अश्वश्वता । पुरुश्चन्द्रेण ।  
यातम् । अग्नि । वाम् । विश्वाः । निद्युतः । सचन्ते ।  
स्पाह्यपा । श्रिया । तन्वा । शुभाना ॥ १ ॥

हे नासत्या अश्विनौ गोमता गोकुलेन अश्वभावता अश्वयुक्तेन अश्वैर्वृषभैश्चेद्वेनेत्यर्थः  
यद्वा गोमता गोप्रदेन पुरुश्चन्द्रेण बहुधनेन धनप्रदेनेत्यर्थः तादृशेन रथेन आयातं आग-  
च्छतं वां विश्वा बहुचोनियुतः स्तुतपः अभिसचन्ते सेवन्तेऽस्मत्पेरिताः । हे स्पाह्या स्पृहणी-  
यया श्रिया शोभया तन्वा शरीरिणच शुभाना दीप्यमानो युवाम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आनोद्वेभिरुपयातमूर्वाक्सजोपसानासत्यारथेन ।

युवोर्हिनःसख्यापित्र्याणिसमानोबन्धुरुततस्यवित्तम् ॥ २ ॥

आ । नः । द्वेभिरुः । उप । यातम् । अर्वाक् । सजोपसा ।

नासत्या । रथेन । युवोः । हि । नः । सख्या । पित्र्याणि ।

समानः । बन्धुः । उत । तस्य । वित्तम् ॥ २ ॥

हे नासत्या अश्विनौ युवां देवेभिरितरैर्देवैः सह सजोपसा समानमीती परस्परं सन्ती नोस्माकमर्वामभिमुखं रथेन उपसमीपे आयातं आगच्छतम् । आगमने बन्धुत्वाविशयमाह युवोर्हि युवयोः सन्तु नोस्माकञ्च सख्यासख्यानि पित्र्याणि पितृतःप्राप्तानि नेदानीं स्तुत्याद्युपाधिना प्राप्तानि भवन्तीत्यर्थः तदेवाह उतापिच युवयोर्ममच बन्धुः बन्धकः पितामहः समानः एकएव तस्य वित्तं तस्येति कर्मणिपठितं बन्धुं तद्वन्धुत्वं वा वित्तं जानीतम् । विवस्वान् वरुणश्चोभावपि कश्यपावदितेजाती विवस्वानश्विनोर्जनकः वरुणोवसिष्ठस्येतीत्येवं समानबन्धुत्वं तथाच बृहद्देवतायामुक्तम्— अभवन्मिथुनंत्वष्टुःसरण्युस्त्रिशिराः सह । सर्वेसरण्युपामच्छस्त्वयमेवविवस्वते ॥ १ ॥ तत सरण्य्यांजातेतेयमयम्यौविवस्वतः । तावप्युभोयमावेवत्यास्तां यम्याचवैममः ॥ २ ॥ सृष्टाभर्तुःपरोक्षंतुसरण्युःसदृशीस्तियम् । निक्षिप्यमिथुनंतस्यामश्वभूत्वापचक्रमे ॥ ३ ॥ अविज्ञानाद्विवस्वास्तुतस्यामजनयमनुम् । राजर्षिरासीत्समनुर्विवस्वानिवतेजसा ॥ ४ ॥ सविज्ञापअपक्रान्तांसरण्युमात्मरूपिणीम् । त्वाष्ट्रीप्रतिजगामाशुवाजीभूत्वासलक्षणः ॥ ५ ॥ सरण्युस्तुविवस्वन्तंविज्ञायहयळुपिणम् । मेथुनायोषचक्रामताञ्चतत्रारुरोहसः ॥ ६ ॥ ततस्तयोस्तुनेगेनशुक्रतदपतद्भुमि । उपाजिघ्रच्चसात्वरवातंशुक्रंमर्भकाम्यया ॥ ७ ॥ आघ्राणमात्राञ्जुक्रंतकुमारौसंयभूवतुः । नासत्यश्चैवदसश्चमौस्तुवावश्विनावपीति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उदुस्तोर्मासोअश्विनोर्व्युधआमिब्रह्माण्युपसंश्रदेवोः ।

आविवासञ्जोदसीधिण्येमेअच्छाविप्रोनासत्याविवक्ति ॥ ३ ॥



उत् । ऊँ इति । स्तोमासः । अश्विनोः । अवुधन् । जामि ।  
 ब्रह्माणि । उपसः । च । देवीः । आश्विवासन् । रोदसी इति ।  
 धिष्ण्ये इति । इमे इति । अच्छ । विर्यः । नासत्या । विवक्ति ॥३॥

स्तोमासः स्तोमाः स्वयाः अश्विना अश्विनौ उदु अवुधन् उत्लुष्टं बोधयन्ति उइति  
 पूरणः जामि बन्धुनामेतत् बन्धुस्थानीयानि ब्रह्माणि परिवृद्धानि कर्माणि देवीर्द्यौतमाना उप-  
 सश्चकारादश्विनौच अवुधन् विमोमेधावी वसिष्ठः इमे रोदसी चावापृथिष्ण्यौ धिष्ण्ये धिप-  
 णाहँ स्तुये आविवासन् परिवरन् नासत्या अश्विनौ अच्छ अभिमुखं विवक्ति स्तौति ॥३॥

अथ चतुर्थी—

विचेदुच्छन्त्यश्विनाउपासप्रवांब्रह्माणिकारवोभरन्ते ।  
 ऊर्ध्वमानुसंवितादेवोअश्रेद्बृहद्अग्र्यःसमिधाजरन्ते ॥ ४ ॥

वि । च । इत् । उच्छन्ति । अश्विनौ । उपसः । प्र । वाम् ।  
 ब्रह्माणि । कारवः । भरन्ते । ऊर्ध्वम् । भानुम् । सविता ।  
 देवः । अश्रेत् । बृहत् । अग्र्यः । समिधा । जरन्ते ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ उपासः उपसः व्युच्छन्ति चेत् तर्मासि विवासयन्ति चेदिति पूरणश्चार्थेवा  
 सच वक्ष्यमाणसूर्याद्यपेक्षकः चेद्योगादनिघातः । अतोवां युवयोः स्तुतिसमयत्वाद्ब्रह्माणि स्तोत्रा-  
 णि कारवः स्तोत्रारः प्रभरन्ते प्रकर्षेण संपादयन्ति ऊर्ध्वमश्रेद् आश्रयति भानुं तेजः सविता  
 देवः अग्रयोपि समिधा समिन्धनेन बृहद् अतिमहद् जरन्ते स्तूपन्ते ॥ ४ ॥

आपश्वातादिति पञ्चमी आश्विने पशौ वषायाअनुवाक्या सृत्रितश्च—आपश्वातान्नास-  
 त्यापुरस्तादागोमतानासत्यारथेनेति । तत्पाठस्तु—

अथ पचमी—

आपश्वातान्नासत्यापुरस्तादाश्विनायातमधुरादुदक्तात् ।  
 आविश्वत् पार्श्वजन्धेनरायायूर्यंपानस्वस्तिभिःसदानः ॥५॥१९॥

आ । पश्चात्तात् । नासत्या । आ । पुरस्तात् । आ । अश्विना ।  
यात् । अधरात् । उदक्तात् । आ । विश्वतः । पञ्चजन्येन ।  
राया । यूयम् । पात् । स्वस्तिर्ज्ञिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ १९ ॥

हे नासत्या अश्विनौ पश्चात्ताद् पश्चाद्देशाद् आयातम् तथा पुरस्तात्पूर्वस्याद्देशाद् तथा अध-  
राद्पश्चस्तनाद्देशाद् दक्षिणतः उदक्ताद्देशाद् सर्वत्रायावमिति संपन्धः किंचहुना विश्वतः  
सर्वस्माद्देशात्पञ्चजन्येन पञ्चजनहितेन राया धनेन सहायातम् निपादपञ्चभाश्चत्वारोवर्णाः  
पञ्चजनाः शिष्टं स्पष्टम् ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अतारिप्पेति पञ्चर्चं तृतीयं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रेष्टुभमाश्विनम् अतारिप्पेत्यनुक्रमणिका  
मातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरुक्तौविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अतारिप्मलमसपारमस्यप्रतिस्तोमं देव्यन्तो दधानाः ।  
पुरुदंसा पुरुतमा पुराजामर्त्या हवते अश्विना गीः ॥ १ ॥  
अतारिप्म । तमसः । पारम् । अस्य । प्रति । स्तोमम् ।  
देव्यन्तः । दधानाः । पुरुदंसा । पुरुतमा । पुराजा ।  
अमर्त्या । हवते । अश्विना । गीः ॥ १ ॥

अस्य तप्तोज्ञानस्य तत्कार्यस्य जननमरणवतः संतारदुःखस्य अथवा प्रकृतत्वाद्  
प्रयोगविषयाज्ञानस्य पारं अतारिप्म तीर्णाः स्म । किं कुर्वन्तः देवयन्तो देवकामाः स्तोमं स्तुतिं  
प्रतिदधानाः देवेषु कुर्वाणाः पुरुदंसा बहुकर्माणौ पुरुतमा प्रभूततमौ पुराजा पूर्वजातौ अतएवा-  
मर्त्या अमरणधर्माणावश्विनाश्विनौ गीर्गरिता स्तोत्रा वसिष्ठो हवते स्तौति आहूयति वा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

न्युप्रियोमनुपःसादिहोतानासंत्यापोयजन्तेवन्दते च ।

अश्रितं मध्वो अश्विना उपाक आवां वोचे विदथे पुप्रयस्वान् ॥ २ ॥

नि । ऊँ इति । प्रियः । मनुषः । सादि । होता । नासत्या ।  
 यः । यजते । वन्दते । च । अश्रीतम् । मध्वः । अश्विनौ ।  
 उपाके । आ । वाम् । वोचे । विदथेषु । प्रयस्वान् ॥ २ ॥

मियोयुवयोः मियभूतोमनुषोमानुषः मनुषः सक्शाशाब्जावोवा होता देवानामाह्वाता स्तोत्राय  
 निपादि न्यसादि निपण्णोभवति पुवयोः कर्मणिवर्ततइत्यर्थः हे नासत्याश्विनौ योयजेते या-  
 गंकरोति वन्दते स्तौति च तस्य संबन्धिनं मध्वोमधुरं सोमरसं हे अश्विनाश्विनौ उपाके-  
 न्तिकएव समोपेस्थित्वैवाश्रीवं विवतमित्यर्थः विदथेषु यत्तेषु वां युवां प्रयस्वान् अजवान्स्तन्  
 आवोचे आह्वये । उपूरणः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अहेमयज्ञपथामुराणाद्गमांसुवृत्तिवृषणाजुपेथाम् ।  
 श्रुष्टीवेवप्रेपितोवामवोधिप्रतिस्तोमैर्जरमाणोवसिष्ठः ॥ ३ ॥

अहेम । यज्ञम् । पथाम् । उराणाः । द्गमाम् । सुवृत्तिम् ।  
 वृषणा । जुपेथाम् । श्रुष्टीवाइव । प्रइपितः । वाम् ।  
 अवोधि । प्रति । स्तोमैः । जरमाणः । वसिष्ठः ॥ ३ ॥

उराणा उरुस्तोत्रकुर्वाणाः स्तोत्रारोचयं पथां पततां आगच्छताम् देवानामर्थाय यज्ञं  
 यागं तत्साधनं हविर्वा अहेम वर्षयेम हे वृषणा वर्षकौ कामानां इमां सुवृत्तिं शोभनस्तुतिं  
 जुपेथां तेयेथाम् वां युवां श्रुष्टीवेव श्रुष्टीति निषण्णाम क्षिप्रगन्ता दूतइव प्रेपितोहं अवोधि बो-  
 धयति श्रीमं गन्तव्यमिति । किं कुर्वन् स्तोमैः स्तोत्रैः प्रतिजरमाणः प्रतिस्तुवन्न कः वसिष्ठोहं  
 अवोधीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उपूत्यावहीगमतोविशानोरस्त्रोहणासंभृतावीळुपांणी ।  
 समन्धांस्पग्मतमत्सुराणिमानोमार्धिसुमार्गंतंशिवेन ॥ ४ ॥

उपं । त्या । वह्नी इति । ग॒मतः । विशंम् । नः । र॒क्षः॑ऽहना । सम्॑ऽशृता ।  
 वी॒ळु॒पा॒णी इति वी॒ळु॒ऽपा॒णी । सम् । अ॒र्धा॑सि । अ॒ग्मत॑ ।  
 म॒त्स॒रा॒णि । मा । नः । मा॒र्धि॑ष्टम् । आ । ग॒तम् । शि॒वेन॑ ॥ ४ ॥

त्या त्यौ तौ वह्नी हविषांबोहारौ नोस्माकं विशं प्रजां ऋत्विजं उपगमतः उपगच्छतां की-  
 दृशौ तौ रक्षोहणा रक्षतां हन्तारौ संहता सम्यग्भृतौ पुष्टांगौ वीळुपाणी दृढपाणी यद्वायमर्ध-  
 र्चोश्वपरतयाव्याख्येयः तथा सति तौ रथस्यवोहारौ दृढपादी अश्विनोरश्वौ उपगच्छतामिति  
 तस्यार्थः । अन्यांस्पन्नानि मत्सराणि मदकराणि सोमाः समग्नत समगच्छन्त युवां नोस्मान्,  
 मामार्धिष्टं मार्हिस्तं किंतु शिवेन मद्भलेन धनेन सार्धमागतमगच्छतम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आ॒प॒श्वा॒ता॒न्ना॒स॒त्या॒पु॒र॒स्ता॒दा॒श्वि॒ना॒या॒त॒म॒ध॒रा॒दु॒द॒क्ता॒त् ।  
 आ॒वि॒श्व॒तः॒पा॒र्श॒ज॒न्धे॒न॒रा॒या॒यू॒यं॒पा॒त॒स्व॒स्ति॒भिः॒स॒दा॒नः ॥५॥२०॥  
 आ । प॒श्वा॒ता॒त् । ना॒स॒त्या॒ । आ । पु॒र॒स्ता॒त् । आ । अ॒श्वि॒ना॒ ।  
 या॒त॒म् । अ॒ध॒रा॒त् । उ॒द॒क्ता॒त् । आ । वि॒श्व॒तः । पा॒र्श॒ऽज॒न्धे॒न॒ ।  
 रा॒या॒ । यू॒य॒म् । पा॒त॒ । स्व॒स्ति॒भिः । स॒दा॒ । नः ॥ ५ ॥ २० ॥

आपश्वा इति पञ्चम्याविनियोगोव्याख्यातचरः ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे विशो वर्गः ॥ २० ॥

इमाजवामिति प्लुचं चतुर्थं सूक्तमाश्विनं वसिष्ठस्यार्थं आघातृतीयापञ्चम्योवृहत्यः  
 शिष्टाः सत्वोवृहत्यः तथाचानुक्रान्तम्—इमाजवां पट्टमागथमिति । प्रातरनुवाके आश्विनेकतौ  
 बाह्वेच्छन्दस्याश्विनशस्त्रे च सूक्तम् सन्वितश्च—इमाजवामर्धवामिति । दशरात्रे पञ्चमेहनि प्रउग-  
 शस्त्रे इमाजवामित्यपमाश्विनस्तृचः सन्वितश्च—इमाजवांदिविष्टयःपिबासुतस्परसिनइति ।

तत्र प्रथमा—

इ॒मा॒ज॒वां॒दि॒वि॒ष्ट॒य॒उ॒स्ना॒ह॒व॒न्ते॒अ॒श्वि॒ना॒ ।  
 अ॒य॒वां॒म॒ह्वे॒ष॒से॒श॒ची॒व॒सू॒वि॒शं॒वि॒शं॒हि॒ग॒च्छ॒थः ॥ १ ॥

इ॒माः । ऊँ इति । वा॒म् । दि॒र्वि॒ष्टयः । उ॒सा । ह॒वन्ते । अ॒श्वि॒ना ।  
अ॒यम् । वा॒म् । अ॒ह्ने । अ॒वसे । श॒ची॒व॒सू इति शचीवसू ।  
वि॒शम्॒॑विशम् । हि । गच्छ॑थः ॥ १ ॥

इमा दिविष्टयोदिवमिच्छन्त्यः प्रजा ऋत्विजोपि उद्विचार्थे हे अश्विना उसा वासकौ  
वां हवन्ते आह्वयन्ति अयं वसिष्ठोपि हे शचीवसू कर्मधनौ वां युवां अवसेस्मद्रक्षणाय युव-  
योस्तेपणायवा अह्ने आह्वयामि किमर्थमेवं प्रजाअप्पहमपीत्पादरोक्किरिति तत्राह हि यस्मात्  
कारणात् युवा विशंविशं प्रजांपजा प्रति गच्छथः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यु॒वंचि॒त्रं॑द॒दधु॒र्भोज॑न॒नरा॒चोदे॑थां॒सू॒नृता॑व॒ते ।  
अ॒र्वा॒प्रथं॑स॒र्मन॑सा॒निर्य॑च्छ॒तं॒पि॒व॒तं॒सो॒म्यं॒मधु॑ ॥ २ ॥  
यु॒वम् । चि॒त्रम् । द॒दधुः । भो॒ज॒नम् । न॒रा । चो॒दे॒थाम् ।  
सू॒नृता॑व॒ते । अ॒र्वाक् । रथं॑ । स॒र्मन॑सा । नि ।  
य॒च्छ॒तम् । पि॒व॒तम् । सो॒म्यम् । मधु॑ ॥ २ ॥

हे नरा अश्विनौ युव युवां चित्रं चापनीयं भोजनं धनं दधथुः धारयेथे तद्धनं सृष्टा-  
वते स्तुतिवेषे स्तोत्रे चोदेथां प्रेरयतं तदर्थं सगनसा समानगनस्की सन्तो रथं युवयोः संवन्धि-  
नं अर्वागस्मदभिमुखं नियच्छतं नियमतम् । तथा कृत्वा सोम्यं सोमसंबन्धिन मधु मधुरसंतं  
पिबतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आ॒या॒त॒मु॒प॒भू॒प॒तं॒मध्वं॒॑पि॒व॒त॒मश्वि॑ना ।  
दु॒ग्धं॑प॒यो॒वृ॒षणा॑जे॒न्या॒व॒सू॒मानो॑मार्धि॒ष्टु॒मार्ग॑तम् ॥ ३ ॥  
आ । या॒त॒म् । उ॒प॑ । भू॒प॒त॒म् । म॒ध्वं । पि॒व॒त॒म् । अ॒श्वि॒ना ।  
दु॒ग्धम् । प॒यः । वृ॒षणा॑ । जे॒न्या॒व॒सू इति । मा ।  
नः । म॒र्धि॒ष्टुम् । आ । ग॒त॒म् ॥ ३ ॥

हे अश्विना युवां आयातमागच्छतं आगत्य चोपसमीपे भ्रूयतं भवतं मध्वः मधुरं सो-  
मरसं पिबतं पीत्वाच हे वृषणा वर्षकौ हे जेन्यावस्तु जेतव्यधनौ जितघनावित्यर्थः युवां प-  
योवृष्ट्युदकं अन्तरिक्षात् दुग्धं नोस्मान् मानधिष्टं माहिंस्तं ईदृशप्रार्थनाकरणमेवहिंता आग-  
तनागच्छतं शीमम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अश्वान्तोयेवामुषदाशुषोर्गृह्युवांदीर्यन्तिविभ्रतः ।  
मक्षुयुभिर्नराहयेभिरश्विनादेवायातमस्मयू ॥ ४ ॥

अश्वान्तः । ये । वाम् । उषं । दाशुषः । गृह्म् । युवाम् । दीर्यन्ति ।  
विभ्रतः । मक्षुयुभिः । नरा । हयेभिः । अश्विना । आ ।  
देवा । यातम् । अस्मयू दत्यस्मयू ॥ ४ ॥

ये अश्वान्तोश्वाः वां युवयोः स्वभूता दाशुषोहविर्दातुर्गृहं युवां विधतोधारयन्तोदीर्यन्ति  
गमयन्तीत्यर्थः मक्षुयुभिः शीघ्रगन्तुभिर्हयेभिः हयैरश्वैः हे नरा नेवारौ अश्विना अश्विनौ दे-  
वा देवौ अस्मयू अस्मान्कामयमानौ आयातं अस्मद्यज्ञमागच्छतम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अधाहयन्तोअश्विनापृक्षःसचन्तसूरयः ।  
तायंसतोमघवद्भ्योध्रुवयशश्छर्दिस्मभ्यंनासत्या ॥ ५ ॥

अधे । ह । यन्तः । अश्विना । पृक्षः । सचन्त । सूरयः ।  
ता । यंसतः । मघवद्भ्यः । ध्रुवम् । यशः ।  
छर्दिः । अस्मभ्यम् । नासत्या ॥ ५ ॥

अधाह अपिच अश्विना अश्विनौ यन्तः स्तुतिभिर्गच्छन्तोयजमानाः सुरयोपेधाविनः  
स्तोतारं पृक्षोर्ज्ञं प्रभूतं सचन्द सेवन्ते संयन्तिवा ता तौ युवां मघवद्भ्योऽन्यद्भ्योस्मभ्यं ध्रुवं अ-  
विचलितं यशोर्ज्ञं यशएववा छर्दिर्गृहं यंसतः प्रयच्छतम् हे नासत्याश्विनौ ॥ ५ ॥

अथ पथी—

प्रयेयु॒रु॒रु॒कासो॒रथा॑इव॒नृपा॒तारो॒जना॑नाम् ।

उ॒तस्वेन॑श॒वसा॑श॒शुवु॑र्नरं॒उत॑क्षि॒यन्ति॑सु॒क्षिति॑म् ॥ ६ ॥ २१ ॥

प्र । ये । यु॒युः । अ॒रु॒कासः । र॒थाःइ॒व । नृ॒ष्टपा॒तारः ।

ज॒ना॑नाम् । उ॒त । स्वे॒न । श॒वसा॑ । शू॒शुवुः । न॒रः । उ॒त ।

क्षि॒यन्ति॑ । सु॒क्षिति॑म् ॥ ६ ॥ २१ ॥

ये यजमानाः अरुकासः परकीयधनस्थानादातारः जनानां मनुष्याणां मध्ये नृपातारः ऋत्विग्गृणां नृणां रक्षितारः सन्तोययुः युवां प्रामुवन्ति हविर्भिः। प्रामौ दृष्टान्तः—रथाइव व्रीहादिपूर्णां रथापद्या प्रामुवन्ति स्वामिगृहं । उतेःपयमुत्तरवाक्पापेक्षः अपिच ते नरोयजमानाः स्वेन शवसा स्वीयेन बलेन शूशुवुः वर्धन्ते उतापिच सुक्षितिं सुनिवासं क्षिपन्ति गच्छन्ति प्रामुवन्ति ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

व्युपाआवइत्यष्टर्चं पञ्चमं सूक्तं वसिष्ठस्यापमं अत्रानुक्रमणिका व्युपाअष्टाउपस्यंतुवा इति तुवाइत्युक्तत्वात्तुत्यादिपरिभाषयेदमादीनि सप्तसूक्तान्युपोदेवत्यानि प्रातरनुवाके उपस्येकतौ वैष्टुभेछन्दसि आश्विनशस्त्रे चेदमादीनिपदसूक्तानि तथाचसूच्यते—व्युपाआवोदिविजाइतिपडिनि वैष्टुभमिति । ऋग्विधाने आख्यातोविनियोगोत्रलिख्यते—रात्र्याअपरकालेयउत्थायमयतःशुचिः । व्युपाइत्युपविष्टेवपड्डिःसक्तैःरुवाज्जलिः ॥ १ ॥ प्रामुपात्तहिरण्यानिना नारूपंधनंबहु । गावोश्वान्गुरुपान्धान्यंस्त्रियोवासांस्पजाविकमिति ॥ २ ॥

तत्र प्रथमा—

व्यु॒१पा॒आ॒वो॒दिवि॒जा॒ऋ॒तेना॑वि॒ष्कृ॒ण्वाना॑म॒हि॒मान॒मागा॑त् ।

अ॒प॒द्रु॒ह॒स्तम॑आ॒व॒र॒जु॒ष्टम॑द्वि॒र॒स्तमा॑प॒थ्या॑अ॒जीगः॑ ॥ १ ॥

वि । उ॒पाः । आ॒वः । दि॒वि॒जाः । ऋ॒तेन॑ । आ॒विःइ॒कृ॒ण्वाना॑ ।

म॒हि॒मान॑म् । आ । अ॒गा॒त् । अ॒प । द्रु॒हः । त॒मः । आ॒वः ।

अ॒जु॒ष्टम् । अ॒द्वि॒रःइ॒तमा॑ । प॒थ्याः । अ॒जी॒ग॒रिति॑ ॥ १ ॥

इयमुपाः दिविजाः दिव्यन्तरिक्षे प्रादुर्भूतासती व्यावः व्योच्छद विभानं कृतवतीत्यर्थः  
वसिर्निवासवाची अत्र विपूर्वोव्युच्छनेभवेत् छन्दस्यपिदृश्यतइत्याद् दृशिग्रहणस्य विध्यन्तरो-  
पसंग्रहणार्थत्वादनजादेरम्पाडागमः हृत्तुञ्ज्याव्यइतिलोपः सैवोपाः ऋतेन तेजसा महिमानं  
स्वमहत्त्वमाभिष्कृष्वाना आगात् आगतवती आगत्यच द्रुहोस्मद्रोगधून् अजुष्टं सर्वेषामपियं  
तमश्चअपावः अपवृणोति किञ्च अद्विरस्तमा अद्वेर्गत्यर्थादद्विराः गन्तवमाः पठ्याः पदवी-  
रजीगः उद्विरति प्राणिनांव्यवहाराय प्रकाशयतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

महेनोअद्यसुवितार्यबोध्युपोमहेसौभगायप्रयन्धि ।  
चित्रंरारियशसंधेह्यस्मेदेविमर्तेपुमानुपिश्रवस्युम् ॥ २ ॥

महे । नः । अद्य । सुवितार्य । बोधि । उर्यः । महे ।  
सौभगाय । प्र । यन्धि । चित्रम् । रियम् । यशसम् । धेहि । अस्मे  
इति । देवि । मर्तेषु । मानुषि । श्रवस्युम् ॥ २ ॥

अद्य नोस्माकं महे महते सुविताय सुखमाप्तये सुखमनायवा बोधि भव । किञ्च हे उपः  
महे महते सौभगाय सौभाग्याय प्रयन्धि प्रयच्छ अस्मान् । किञ्च चित्रं चायनीयं यशसं यथो-  
युक्तं रियं धनं धेहि धारय । अस्मे अस्मासु हे मानुषि मनुष्यहिते देवि मर्तेष्वस्मासु श्रवस्युं  
अक्षवन्तं पुत्रं धेहीत्यनुपन्नः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

एतेत्येजानवोदर्शनायाश्चित्राउपसोअमृतांसआगुः ।  
जनयन्तोदैव्यानिब्रतान्यापृणन्तोअन्तरिक्षाव्यस्थुः ॥ ३ ॥

एते । त्ये । ज्ञानवः । दर्शनायाः । चित्राः । उपसः ।  
अमृतांसः । आ । अगुः । जनयन्तः । दैव्यानि । ब्रतानि ।  
आऽपृणन्तः । अन्तरिक्षा । वि । अस्थुः ॥ ३ ॥



दर्शतायाः दर्शनीयायाः प्रकाशयुक्तायाउपसः एते पुरोदश्यमानाः त्वे ते प्रसिद्धाश्चित्राः  
 पूज्याआश्रयभूतावा अमृतासःअमरणा अनश्वरा भानवोरसमयः आ अगुः आगच्छन्ति । किं  
 कुर्वन्तः देव्यानि देवानां संबन्धीनि व्रतानि कर्माणि जनयन्तः उत्सादयन्तः तदनुकूलप्रकाश-  
 प्रदानात्तदुपादकत्वमेयां अन्तरिक्षाअन्तरिक्षाणि आपृणन्त आपूरयन्त. एकस्यैवान्तरिक्षस्य  
 वायुमेघपक्षिणात्मालंबनोपाधिना विविधत्वं अतोयद्वयचनमुपपन्नं एवं कुर्वन्तोभानवोव्यस्थु.  
 विविधं तिष्ठति प्रसरंति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒यास्या॑यु॒जाना॑प॒राका॒त्पञ्च॑क्षि॒ती.परि॑स॒द्योजि॑गति ।  
 अ॒भिप॑श्यन्तीव्यु॒नाज॑नानांदि॒वोदु॑हिताभु॒वन्स्य॑पत्नी ॥ ४ ॥

ए॒या । स्या । यु॒जा॒ना । प॒रा॒का॒त् । पञ्च । क्षि॒तीः । परि॑ ।  
 स॒द्यः । जि॒गा॒ति । अ॒भि॒प॒श्य॒न्ती । व्यु॒ना । ज॑ना॒नाम् ।  
 दि॒वः । दु॒हि॒ता । भु॒व॒न्स्य । प॒त्नी ॥ ४ ॥

एया स्या सोषाः पराकाव दूरदेशात् दूरे स्थितापि युजाना उद्योगं कुर्वाणा प्रकाशाय  
 पञ्चक्षितीः निपादपञ्चमाश्रितारोवर्णाः सद्यः परिजिगति परिगच्छति किंकुर्वती जनाना  
 प्राणिना व्युना प्रज्ञानानि अभिपश्यन्ती साक्षित्वेनावलोकयन्ती कीदृशी सादिवोदुहिता  
 दुहितृस्थानीया भुवनस्य भूतजातस्य पत्नी पालयित्री परिजिगावीत्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

वा॒जिनी॑वतीसूर्यस्य॒योपा॑चि॒त्राम॑धरा॒यई॑शेवसू॒नाम् ।  
 ऋ॒षि॑पु॒ताज॑र्यन्तीम॒घोन्मु॒पाउ॑च्छतिवह्नि॒भिर्गृ॑णा ॥ ५ ॥

वा॒जिनी॑वती । सूर्यस्य । यो॒पा । चि॒त्र॒म॒ध॒रा । रा॒यः ।  
 ई॒शे । वसू॒नाम् । ऋ॒षि॑पु॒ता । ज॑र्यन्ती । म॒घोनी॑ ।  
 उ॒पा । उ॒च्छ॒ति । वह्नि॑भिः । गृ॒णा॒ना ॥ ५ ॥

वाजिनीवती बह्वन्ना यद्यप्युपोनामितत् तथापि चित्रामवेयस्यापि उपोनामकस्य पृथ-  
ग्विद्यमानत्वादत्रैकोयोगरूढोवगन्तव्यः । सूर्यस्य योषा योषित्चित्रामघा विचित्रधना विचित्र-  
रसम्पाख्यधनावा रायोघनस्य अविशिष्टस्य तस्य वस्तूनां देवमनुष्यादिसर्वाश्रयाणां धनानां  
चेरो ईष्टे अथवा वसवोवासका रश्मयः वेपामपीष्टे । ऋषिपुत्रा ऋषिभिः स्तुता जरयन्ती प्राणिजाता  
नि उषाः खलु पुनः पुनरावर्तमाना प्राणिनामायुः क्षपयति । मघोनी धनवती उषाः वह्निभिः  
कर्मवोद्गभिः यजमानैर्गृणाना स्तूयमाना उच्छति विभानं करोति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

प्रतिच्युता<sub>१</sub>नाम<sub>२</sub>रूपासो<sub>३</sub>अश्वी<sub>४</sub>श्चित्रा<sub>५</sub>अदृश्र<sub>६</sub>च्युपसं<sub>७</sub>वहन्तः ।  
यार्ति<sub>८</sub>शुभ्रा<sub>९</sub>र्विश्व<sub>१०</sub>पिशार<sub>११</sub>थेन<sub>१२</sub>दधाति<sub>१३</sub>रत्नं<sub>१४</sub>विधते<sub>१५</sub>जनाय ॥ ६ ॥

प्रति । च्युता<sub>१</sub>नाम् । अरूपासः । अश्वीः । चित्राः ।  
अदृश्रन् । उपसम् । वहन्तः । यार्ति । शुभा । विश्वपिशार ।  
रथेन । दधाति । रत्नम् । विधते । जनाय ॥ ६ ॥

घुतानां द्योतमानामुपसं वहन्तोधारयन्तः अरुपासः आरोचमानाश्चित्राश्चापनीयाअश्वीः  
प्रत्यदृश्रन् प्रतिदृश्यन्ते साचोषाः शुभ्रादीप्यमाना विश्वपिशा बहुरूपेण रथेन पाति सर्वत्रग-  
च्छति । विवते परिचरते जनाय रत्नं रमणीयं धनं दधाति ददाति च ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सत्यासत्येभिर्महतीमहद्भिर्देवीदेवेभिर्यजतायजत्रैः ।  
रुजदृह्णानिददद्दुस्त्रियाणांमतिगावउपसंवावशन्त ॥ ७ ॥

सत्या । सत्येभिः । महती । महद्भिः । देवी । देवेभिः ।  
यजता । यजत्रैः । रुजत् । दृह्णानि । ददत् । उस्त्रियाणाम् ।  
प्रति । गावः । उपसम् । वावशन्त ॥ ७ ॥

सत्या अन्यैरवाध्या महती पूजनीया प्रवृद्धा वा गुणैः । देवी द्योतमाना यजता यजनीयोषाः  
सत्येभिः सत्यैर्महद्भिर्देवेभिर्देवैर्यजत्रैरुक्तलक्षणैः किरणोर्निपातभाग्भिरन्यैः देवैर्वा सहिता

सती दृह्णान्यत्यन्तं स्थिराणि वमांसि रुजत्र भिनत्ति उल्लियाणां गोनामैवत् उल्लाविणआसां भोगाइति सङ्ग्रहपत्तिः तासां सञ्चाराय ददत् ददाति सामर्थ्याव प्रकाशमित्यर्थः अथवा उल्लियाणाः ददत् ददाति स्तोत्रभ्यः । किञ्च गावः उपलक्षणमेव सर्वेपि तमोवरुद्धाः प्राणिनउपसं प्रति बावशन्त उशन्ति कामयन्ते विशेषेण गवां मभावे सञ्चाराथमुपसोपेक्षितत्वात्तासां प्राधान्येनोक्तिः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नू॒नो॒गोम॒ह्वी॒रव॒द्वेहि॒रत्न॒मुपो॒अ॒श्वो॒वत्पुरु॒भोजो॒अ॒स्मे ।

मानो॒र्वाहिः॑पुरु॒पता॑नि॒देकर्यु॑यंपा॒तस्व॒स्तिभिः॑सदा॒नः ॥ ८ ॥ २२ ॥

नु । नः । गो॒ह॒म॒त् । वी॒र॒व॒त् । धे॒हि । रत्न॑म् । उपः । अ॒श्व॒व॒त् ।

पुरु॑भ॒जो॒जः । अ॒स्मे द॒ति । मा । नः । वा॒हिः । पुरु॑प॒ता । नि॒दे ।

कः । यू॒य॒म् । पा॒त । स्व॒स्ति॒भिः । सदा॑ । नः ॥ ८ ॥ २२ ॥

हे उपः नोत्सर्ग्यं नु क्षिप्रं गोमदहुभिर्गोभिर्युक्तं वीरवद्वीरैः पुत्रैरुपेतं अश्ववत् बहुभिरश्वैरुपेतं रत्नं रमणीयं धनं पुरुभोजोबहुन्नं चास्मे अस्मास्तु धेहि देहि पादभेदादस्मेइति पुनरभिधानं । नोत्सार्कं वाहिर्युक्तं पुरुपता पुरुपतायां पुरुपसमूहेष्वस्मात्तदशेष्वित्यर्थः निदे निदायै माकः माकार्पाः । यथा ते निन्दन्ति तथा मा कुर्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पथमे द्वाविंशो वर्गः ॥ २२ ॥

उदुज्योतिरिति सप्तमं षष्ठं सूक्तं त्रैदृग्भुपस्यं तथाचानुक्रान्तम्—उदुसवेति । प्रातरनुवाकाश्विनरासयोरुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

उदु॒ज्योति॑रि॒मृ॒तंवि॒श्वज॑न्यंवि॒श्वान॑रःस॒वि॒तादे॒वोअ॑श्रेत् ।

ऋ॒त्वादे॒वाना॑म॒जनि॑ष्ट॒चक्षु॑रा॒विर॑क॒र्भुव॑नंवि॒श्वंमु॒पाः ॥ १ ॥

उत् । ऊँ॑ द॒ति । ज्योतिः । अ॒मृ॒तम् । वि॒श्व॒ज॒न्यम् । वि॒श्वान॑रः ।

स॒वि॒ता । दे॒वः । अ॒श्रे॒त् । ऋ॒त्वा । दे॒वाना॑म् । अ॒जनि॑ष्ट । च॒क्षुः ।

आ॒विः । अ॒कः । भु॒व॑नम् । वि॒श्वम् । उ॒पाः ॥ १ ॥

अष्टतं अष्टतत्साधकं अविनाशिवा विश्वजन्यं विश्वेषां जनानां हितकरं ज्योतिः विश्वानरः सर्वेषां नेता सवितादेवः उदश्रेत् ऊर्ध्वं श्रयति उदितिपुरणः देवानां व्यवहर्तृणां स्तो-  
तृणां वा यजमानानां कृत्वा कर्मणा निमित्तेन यामानुष्ठानार्थमित्यर्थः । तदर्थं यद्वा देवानां  
चक्षुश्चक्षुःस्थानीयमौषसं तेजः कृत्वा कर्मणा निमित्तेन अजनिष्ट प्रादुरभूत् उत्पन्नाचोषा  
विश्वं भुवनं भूतजातमाविरकः प्रादुरकः अकरोत् समस्तं जगदाविच्छतवती ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

प्रमेपन्थादेवयानां अदृश्रन्मर्धन्तोवसुभिरिच्छतासः ।

अभूदुकेतुरुपसः पुरस्तात्प्रतीच्यागादाधिहर्म्येभ्यः ॥ २ ॥

प्र । मे । पन्थाः । देवयानाः । अदृश्रन् । अमर्धन्तः । वसुभिः ।

इच्छतासः । अभूत् । ऊँ इति । केतुः । उपसः । पुरस्तात् । प्रतीची ।

आ । अगात् । अधि । हर्म्येभ्यः ॥ २ ॥

मे मया देवयानाः देवमापकाः पन्थाः पन्थानः प्रादृश्रन् प्रदृश्यन्ते । कीदृशाः पन्थानः  
अमर्धन्तः अहिंसन्तः वसुभिस्तेजोभिरिच्छतासः संस्कृताः पुरस्तात् पूर्वस्यांदिशि उपसः  
केतुः प्रज्ञापकं तेजः अभूत् अचेति ज्ञायते । सीपाश्च प्रतीची प्रत्यगञ्चना आस्मदभिमुक्ती हर्म्ये-  
भ्योधि उच्छिन्नेभ्यः प्रदेशेभ्यः हर्म्यशब्दउन्नतपदेशोपलक्षकः आगात् आगच्छति । उः पूरणः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तानीदहानि बहुलान्यासन्प्राचीनमुदितासूर्यस्य ।

यत्परिजारइवाचरन्पुषोददृक्षेनपुनर्यतीव ॥ ३ ॥

तानि । इत् । अहानि । बहुलानि । आसन् । या । प्राचीनम् ।

उत्तइइता । सूर्यस्य । यतः । परि । जारः इइव । आइचरन्ती ।

उपः । ददृक्षे । न । पुनः । यतीइइव ॥ ३ ॥

हे उपः तानीत् तान्येव तव तेजांसि बहुलान्यहानि आसन् उपः प्रकाशयुक्तस्यैव काल-  
स्याहःशब्दव्यवहारात् । तानीत्युक्तं कानीत्याह या यानि सूर्यस्य उदिता उदितौ उदये  
सति प्राचीनं तस्यप्राग्देशं प्रत्युदयन्ति यद्वा सूर्यस्य प्राचीनेदेशे या यान्युदिता उदितानि ता-  
नीत्यर्थः हे उपः यतोपैथ तेजोभिः परिदृक्षे दृश्यसे त्वं जारइव पत्याविव आचरन्तीसमीपे

सञ्चरन्ती साध्वी नारीर्व सञ्चरन्ती त्वं दृश्यसे यथा टोके बुधं भ्रमणशीलमपि पतिमत्ययेव साध्वी संचरति तद्वत् तमविमुञ्चतीत्वमित्यर्थः । नपुनर्यतीव यती पतिं परित्यज्य इतस्ततः सञ्चरन्तीव्यभिचारिणीव स्वयमपरित्यजन्ती त्वं पुनरिवेत्ययं वैतक्ष्ण्यद्योतनार्थः एवं येस्ते-  
जोभिः युक्ता परिदृश्यसे तान्येवाहान्यासन्निति संबन्धः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तद्देवानांसधमादं आसन्नृतावानः कवयः पूव्यासः ।

गूळं ज्योतिः पितरोऽनुं विन्दन्सत्यमन्त्रा अजनयन्नुपासम् ॥ ४ ॥

ते । इत् । देवानाम् । सधमादः । आसन् । ऋतद्वानः ।

कवयः । पूव्यासः । गूळम् । ज्योतिः । पितरः । अनुं ।

अविन्दन् । सत्यमन्त्राः । अजनयन् । उपासम् ॥ ४ ॥

तद्वत् तेद्विरसपव ऋषीणां मध्ये देवानां सधमादः सहमाद्यन्त आसन् अभवन् ते इत्यु-  
क्तं कइत्याह ये ऋतावानः सत्यवन्तः कवयोनूचानाः येवाभनूचानास्ते कवयश्चित्श्रुतेः । पूव्यासः  
पूर्वकालीनाः पितरः पालयितारः सर्वस्याद्विरसो गूळं तमसा आवृतं ज्योतिः सौर्यं तेजोन्ववि-  
न्दन् लब्धवचोमघसामर्थात्ते सत्यमन्त्राः सत्यस्तुतयः सन्तः उपासं उपासमजनयन् प्रादुरकु-  
र्वन् । तुरीयेण ब्रह्मणा विन्दर्दन्निः । अत्रयस्त्वमन्वविन्दन्निति निर्ममौ । अत्रागिरसां स्तुत्योपसपव  
स्तुविर्सावग्या ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

समान ऊर्ध्वे अधिसंगतासः सञ्जानते न यतन्ते मिथस्ते ।

ते देवानां नभिर्नन्ति ब्रतान्यमर्धन्तो वसुभिर्पादमानाः ॥ ५ ॥

समाने । ऊर्ध्वे । अधि । समसंगतासः । सम । जानते । न ।

यतन्ते । मिथः । ते । ते । देवानाम् । न । मिनन्ति ।

ब्रतानि । अमर्धन्तः । वसुभिः । पादमानाः ॥ ५ ॥

उपोरुरुचेइति पल्लवं सप्तमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्पणं त्रैष्टुभामुपस्यम् तथाचानुक्रान्तम्—उपोरुरुचेपल्लिति । पातरनुवाकाशिवनशस्त्रयोरुक्तोविनिधोगः ।

तत्र प्रथमा—

उपोरुरुचेयुवतिर्नयोपाविश्वंजीवंप्रंसुवन्तीचरायै ।

अभूद्भिःसमिधेमानुपाणामकज्योतिर्वाधमानातमांसि ॥ १ ॥

उपो इति । रुरुचे । युवतिः । न । योपा । विश्वम् ।

जीवम् । प्रंसुवन्ती । चरायै । अभूत् । अग्निः । समद्भधे ।

मानुपाणाम् । अकः । ज्योतिः । वाधमाना । तमांसि ॥ १ ॥

इपमुपाः उपो सप्तमेषुव सप्तमस्य रुरुचे दीप्यते युवतिः सौवनोपेता योपान योपिदिव सा यथा वस्त्राभरणादिना पत्युः सप्तमिणे प्रदीप्यते तद्वत् किं कुर्वन्ती विश्वं सर्वं जीवंजीवसंधं चरायै सञ्चाराय प्रसुवन्ती प्रेरयन्ती । किञ्चाग्निः मानुपाणां मनुष्याणामर्थाय समिधे भूत् समिन्धनीयोभवत् । कृत्यार्थेकेन । समिद्धः सन् तमांस्यन्धकारान् बाधमाना बाधमानं बाधकं ज्योतिस्तेजः सद्यः अकः अकार्षीत् अथवा औपसं ज्योतिस्तमांसि बाधमाना बाध्यमानानि अकः अकरोत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विश्वंप्रतीचीसप्रथाउदस्थाद्गुहासोविभ्रंतीशुक्लमश्वैत् ।

हिरण्यवर्णासुदृशीकसन्दृग्गवांमातानेत्र्यह्नामरोचि ॥ २ ॥

विश्वम् । प्रतीची । सप्रथाः । उत् । अस्थात् । रुशत् । वासः ।

विभ्रंती । शुक्लम् । अश्वैत् । हिरण्यवर्णा । सुदृशीकसंदृक् ।

गवाम् । माता । नेत्री । अह्नाम् । अरोचि ॥ २ ॥

विश्वं कृत्स्नं जगत् प्रति प्रतीची अभिमुखी सप्रथाः सर्वतः पृथुवरा उदस्थात् उदगच्छत् उदिता च रुशत् दीर्घं शुक्लं तेजोमयं वासोवसनीयं तेजःसमूहं विभ्रती धारयन्ती अश्वैत् वर्षते हिरण्यवर्णा हितरमणीयवर्णोपेता सुदृशीकसंदृक् संदर्शयतीति संदृक्तेजः शुभ्रु दर्शनीयं

सदृक्तेजोपस्याः सा तादृशी गवांवाचां गवामेववा पाता निर्मात्री उपःकालेहि पक्षिमनुष्या-  
दीनां वाचोनिर्मच्छन्ति गवामपि तस्मिन्काले सञ्चारान्निर्मातृत्वं अथवा रक्षीनांनिर्मात्री-  
अरोचि रोचते अह्नां नेत्री दिवसानां प्रापयित्री ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

देवानांचक्षुःसुभगावहन्तीःश्वेतंनयन्तीसुदृशीकमश्वम् ।  
उपाअदर्शिरश्मिभिर्व्यक्ताचित्रामघाविश्वमनुप्रभूता ॥ ३ ॥

देवानाम् । चक्षुः । सुभगा । वहन्ती । श्वेतम् । नयन्ती ।  
सुदृशीकम् । अश्वम् । उपाः । अदर्शि । रश्मिः । विद्वत्का ।  
चित्रमघा । विश्वम् । अनु । प्रभूता ॥ ३ ॥

देवानां चक्षुःस्थानीयं तेजोवहन्ती धारयन्ती सुभगा शोभनधना सुदृशीकं सुदर्शनं  
अश्वं सर्वदागन्तारं आदित्यं नयन्ती मापयन्ती किं श्वेतं श्वेतवर्णोपेतं सूर्यं प्रकाशयुक्तं कुर्य-  
तीत्यर्थः । कीदृशी उपाः रश्मिभिः स्वर्कीयैर्व्यक्ता अदर्शि दृश्यतेच चित्रामघा चित्रधना  
विश्वमनु सर्वं जगदनुलक्ष्य प्रभूता प्रवृद्धा सर्वजगद्भवहारायेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अन्तिवामादूरेअमित्रमुच्छोर्वागव्यूतिमभयंकुधीनः ।  
यावयद्वेपआभरवसूनिचोदयराधोगृणतेमघोनि ॥ ४ ॥

अन्तिवामा । दूरे । अमित्रम् । उच्छो । उर्वाम् । गव्यूतिम् ।  
अभयम् । कुधि । नः । यवयम् । द्वेपः । आ । भर ।  
वसूनि । चोदयम् । राधः । गृणते । मघोनि ॥ ४ ॥

हे उपः अन्तिवामा अन्ति अस्मदन्तिके वामं वननीयं धनं यस्याः सा अन्तिवामा त्वं  
अमित्रं अस्मच्छत्रुं दूरे अस्मत्तोविप्रकृष्टदेशे वर्तमानं कृत्वा व्युच्छ विभ्राहि यथा मित्रोदूरेभ-  
वति तथा व्युच्छेत्यर्थः तथा उर्वीं गव्यूतिं भूमिं अभयं नोस्माकं कुधि कुरु किञ्च द्वेषोस्मत्  
हेष्टम् यावय अस्मत्तः पृथक्कुरु । वसूनि शत्रूणां धनानि आभर आहर । राधोधनं चोदय  
भरय गृणते स्तुवते मघं हे मघोनि हेधनवति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अस्मेश्रेष्ठेभिर्भानुभिर्विष्णुपुत्रोदेविप्रतिरन्तीनआयुः ।  
इपंचनोदधतीविश्ववारेगोमदश्वावद्रथवच्चरार्थः ॥ ५ ॥

अस्मे इति । श्रेष्ठेभिः । भानुभिः । वि । भाहि । उपः ।  
देवि । प्रदतिरन्ती । नः । आयुः । इपम् । च । नः । दधती ।  
विश्ववारे । गोमत् । अश्ववत् । रथवत् । च । रार्थः ॥ ५ ॥

हे उपोदेवि अस्मे अस्मभ्यं श्रेष्ठेभिः प्रशस्यैर्भानुभोरग्निभिः प्रकाशैर्विभाहि प्रकाशय  
किंकुर्वती नोस्माकमायुरायुष्यं प्रकर्षेण तिरन्ती प्रवर्धयन्ती । हे विश्ववारे विश्वैः संभजनीये  
देवि नोस्मभ्यमिपञ्च गोमद गोभिर्बहुभिरुपेतं अश्ववत् अश्वैश्चोपेतं रथवद्रथैरुपेतं राधोप-  
नञ्च दधती विभाहीति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

यांत्वादिवोदुहितवर्धयन्त्युपःसुजातेमतिभिर्वसिष्ठाः ।  
सास्मासुंधारपिमृष्वंवृहन्त्यूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥ २४ ॥  
याम् । त्वा । दिवः । दुहितः । वर्धयन्ति । उपः । सुदजाते ।  
मतिभिः । वसिष्ठाः । सा । अस्मासु । धाः । रथिम् । ऋष्वम् ।  
वृहन्तम् । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६ ॥ २४ ॥

हे दिवोदुहितरुपः सुजाते शोभनजनने यां त्वा त्वां मतिभिः स्तोत्रैर्वसिष्ठाः वर्धयन्ति  
सा त्वमस्मासु वसिष्ठेषु ऋष्वं पदीषं वृहन्तं महान्तं रथि धनं धाः धेहि । शिष्टं गतम् ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

प्रतिकेवइति पञ्चममष्टमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्यं त्रेष्टुभ्युपस्यं प्रतिपञ्चेत्यनुक्रमणिका ।  
उक्तोदिनियोगः ।



तत्र पथमा—

प्रतिकेतवःप्रथमाअदृश्रन्नुर्ध्वाअस्याअञ्जयोविश्रयन्ते ।  
उपोअर्वाचावृहदारथेनज्योतिष्मतावाभमस्मभ्यंवक्षि ॥ १ ॥

प्रति । केतवः । प्रथमाः । अदृश्रन् । ऊर्ध्वाः । अस्याः ।  
अञ्जयः । वि । श्रयन्ते । उपः । अर्वाचा । वृहता ।  
रथेन । ज्योतिष्मता । वामम् । अस्मभ्यम् । वक्षि ॥ १ ॥

अस्याः पथमाः पथमोत्पन्नाः केतवः पन्नापकारश्मयः पत्यदृश्रन् प्रतिदृश्यन्ते अस्या अ-  
ञ्जयोव्यञ्जकारश्मयः ऊर्ध्वा ऊर्ध्वयुक्ता विश्रयन्ते विविधं सर्वत्र श्रयन्ति हे उपोदेधि अर्वाचा  
अस्मदभिमुखेनागच्छता वृहता महता ज्योतिष्मता तेजोवता रथेन वामं वननीयं धनमस्मभ्यं  
वक्षि वहसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रतिपीमग्निर्जरतेसमिद्धःप्रतिविप्रासोमतिभिर्गृणन्तः ।  
उपायातिज्योतिषावाधमानाविश्वातमांसिदुरितापदेवी ॥ २ ॥

प्रति । सीम् । अग्निः । जरते । समर्द्धः । प्रति । विप्रासः ।  
मतिर्इभिः । गृणन्तः । उपाः । याति । ज्योतिषा । वाधमाना ।  
विश्वा । तमांसि । दुःश्रुता । अप । देवी ॥ २ ॥

अग्निः समिद्धः सन् सीं सर्वैवः प्रतिजरते अभिवर्धते विप्रासोविप्रा मेधाविन कृत्विजश्च  
मतिभिः स्तुतिभिरुपसंप्रति गृणन्तः स्तुवन्तोजरन्ते उपाश्च देवी ज्योतिषा विश्वा सर्वाणि  
तमांसिदुरितास्मदुरितानि अपवाधमाना याति ऊर्ध्वगच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एताउपाःप्रत्यदृश्रन्पुरस्ताज्ज्योतिर्यच्छन्तीरूपमोविभातीः ।  
अर्जाजनन्सूर्ययज्ञमग्निमपाचीनंतमोअगादजुष्टम् ॥ ३ ॥

एताः । ऊँ इतिः । त्याः । प्रति । अदृश्रन् । पुरस्तात् । ज्योतिः ।  
 यच्छन्तीः । उपसः । विद्भ्रातीः । अजीजनन् । सूर्यम् । यज्ञम् ।  
 अग्रिम् । अपाचीनम् । तमः । अगात् । अजुष्टम् ॥ ३ ॥

एता उदतिपूरणः त्याः ताः प्रसिद्धा एता विभातीर्विभाल्योविभानं कुर्वत्योज्योतिस्तेजः  
 यच्छन्तीः प्रयच्छन्त्यः उपसः पुरस्तात्पूर्वस्यां दिशि प्रत्यदृश्रन् प्रतिदृश्यन्ते ता उपसः सूर्यं  
 यज्ञं आग्रिं च अजीजनन्मादुरकुर्वन् उपसउदयानन्तरं तेषां संभवात्तज्जनकत्वमुपचर्यते किञ्च  
 अपाचीनं नीचीनमजुष्टमग्रियं सर्वेषां दृष्टिनिरोधकत्वादग्रियत्वं तादृशं तमःअगात् अपगत-  
 मभूत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

अचेतिदिवोदुहितामघोनीं विश्वेषश्यन्त्युपसंविभातीम् ।  
 आस्थाद्रथंस्वधयायुज्यमानमायमश्वासःसुयुजोवहन्ति ॥ ४ ॥  
 अचेति । दिवः । दुहिता । मघोनी । विश्वे । पश्यन्ति । उपसम् ।  
 विद्भ्रातीम् । आ । अस्थात् । रथम् । स्वधया । युज्यमानम् ।  
 आ । यम् । अश्वासः । सुयुजः । वहन्ति ॥ ४ ॥

दिवोदुहिता मघोनी धनवती उपाः अचेति सर्वैर्ज्ञापते विश्वे सर्वेपि प्राणिनोविभातीं  
 उच्छन्तीं उपसं पश्यन्ति तादृशी देवी स्वधयान्नेन युज्यमानं रथं आस्थात् आतिष्ठत् आरो-  
 हति यं रथं सुयुजः शोभनयोजना अश्वासोऽश्वाः आवहन्ति अभिमतदेशं प्रापयन्ति तं  
 रथमास्थादिति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रतिव्याद्यसुमनसोबुधन्तास्माकांसोमघवानोव्ययंच ।  
 तिल्विलायध्वंसुपसोविभातीर्यूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ५ ॥ २५ ॥  
 प्रति । व्या । अद्य । सुमनसः । बुधन्त । अस्माकांसः ।  
 मघवानः । व्यम् । च । तिल्विलायध्वम् । उपसः । विद्भ्रातीः ।  
 यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ २५ ॥

हे उपससत्वा त्वां अयास्मिन्काले सुमनसः शोभनस्तुतिका मघवानो हविलक्षणात्रवन्तो-  
स्माकासोस्माका अस्मदीयाः पुरुषा ऋत्विजः यद्वा मघवानइत्येतत् वयमित्येतस्य विशेषणं  
हविष्मन्तोवयं प्रतिबुधन्त प्रत्यबोधयन् स्तुतिभिः । हे उपसोयूयंच विभावीः व्युच्छंत्यः सत्य-  
स्तिव्विल्लायध्वं जगत् क्षिग्धभूमिकं कुरुव तिलस्नेहने इत्यस्माच्चिदुः तिलुरिडाभूमिः यस्य  
वत्तित्विलं तत्कुरुव । शिष्टं स्पष्टम् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पञ्चमे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

व्युपाआवइति पञ्चमं नवमं सूक्तं वसिष्ठस्याप्यमुपस्यं त्रैदुभं व्युपाइत्यनुक्रमणिका पा-  
तनुवाकाश्विनशस्त्रयोरुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

व्यु३पाआवःप३थ्या३जनानांप३क्षितीर्मानु३पीवो३धयन्ती ।

सुस३दृग्भि३रुक्षभि३र्भानु३मश्रेद्वि३सूर्यो३रोदसी३चक्षसावः ॥ १ ॥

वि । उ॒पाः । आ॒वः । प॒थ्या । ज॒नाना॑म् । प॒ञ्च । क्षि॒तीः ।

मा॒नु॒पीः । वो॒धय॑न्ती । सु॒स॒दृक्क्ष॑भिः । उ॒क्ष॑क्षिः । आ॒नु॒म् । अ॒श्रेत् ।

वि । सूर्यः । रोद॑सी इति । चक्ष॑सा । आ॒व॒रि॒त्यावः ॥ १ ॥

जनानां सर्वपाणिनां पथ्या पथिहितोषाः व्यावः व्यौच्छत् । यद्वा जनानां हिताय व्यौ-  
च्छदिति योज्यम् । किंकुर्वती मानुषीर्षनुष्परूपाः पञ्चक्षितीः निपादपञ्चमांश्चतुरोवर्णान्वोधयन्ती  
ईदृश्युपाः । सुसन्दृग्भिः सन्दृश्यते सन्दर्शयतीतिवा सन्दृक् तेजः सुतेजोभिः उक्षभिः गोभिर्भानु-  
मश्रेत् । अरुणैरुपाआजिमघावर्त्तिविहिश्रुतिः । अरुणयोगावउपसामितिनिरुक्तम् । सूर्यश्च रो-  
दसी रौवापृथिव्यौ तमोपुक्ते चक्षसा प्रकाशकेन तेजसा व्यावोविदृणोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

व्य॑ञ्जतेद्वि॒वोअ॒न्तेष्व॒क्तून्विशो॒नयु॒क्ताउ॒पसो॑यतन्ते ।

सन्ते॒गाव॒स्तम॒आव॑र्त्तयन्ति॒ज्योति॑र्ध॒च्छन्ति॒सवि॑तेव॒बाहू ॥ २ ॥

वि । अञ्जते । दिवः । अन्तेषु । अचून् । विशः । न । युक्ताः ।  
 उपसः । यतन्ते । सम् । ते । गर्वः । तमः । आ । वर्तयन्ति ।  
 ज्योतिः । यच्छन्ति । सविता इदं । वाहू इति ॥ २ ॥

उपसः अचून् तेजांसि दिवोत्तरिक्षस्यान्तेषु पर्यन्तप्रदेशेषु व्यञ्जते व्यक्तीकुर्वन्तीत्यर्थः  
 युक्ताः परस्परं संयुक्ताः विशोन प्रजाइव सेनाइव यतन्ते प्रयतन्ते तमोनाशनायाव गमनाय  
 वा । अथ प्रत्यक्षवादः हे उपस्ते तव गावोरश्मयस्तमोन्धकारं समावर्तयन्ति नाशयन्ति ज्योति-  
 स्तेजोयच्छन्ति प्रयच्छन्ति । सविता सूर्योवाहूइव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अभूदुपाइन्द्रतमामघोन्यजीजनत्सुवितापश्रवांसि ।  
 विदिवोदेवीदुहितादधात्याङ्गिरस्तमासुक्तेवसूनि ॥ ३ ॥

अभूत् । उपाः । इन्द्रतमा । मघोनी । अजीजनत् । सुविताय ।  
 श्रवांसि । वि । दिवः । देवी । दुहिता । दधाति ।  
 आङ्गिरःतमा । सुक्ते । वसूनि ॥ ३ ॥

इन्द्रतमा सर्वस्येश्वरतमा मघोनी धनवती उपा अभूत् प्रादुरभूत् सुविताय कल्याणाय  
 श्रवांस्यन्तानि अजीजनत् उदपादयत् प्रकाशितवतीत्यर्थः दिवोदुहिता देवीद्योतमाना अंगि-  
 रस्तमा मन्वतमा यद्वा अङ्गिरोगोत्रैर्भारद्वाजैः सह रात्रेःप्युत्पत्तेः सन्प्रवसानस्योपारुत्वाद्दङ्गिर-  
 स्तमेत्युच्यते भारद्वाजैरात्रेः सहोत्पत्तिरनुक्रमण्यामुक्ता रात्रिःकुशिकः सौभरो रात्रिर्वाभारद्वाजी-  
 ति तादृश्युपाः सुक्ते यजमानाय वसूनि धनानि विदधाति करोति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तावदुपोराधोअस्मभ्यंरास्वयावत्स्तोतृभ्योअरंदोगृणाना ।  
 पांत्वांज्जुर्दृषस्यारवेणविदृहस्यदुरोअद्रेरौर्णाः ॥ ४ ॥

तावत् । उपः । राधः । अस्मभ्यम् । रास्व । यावत् । स्तोतृभ्यः ।  
 अरंदः । गृणाना । याम् । त्वा । ज्जुः । दृषस्यम् । रवेण ।  
 वि । दृहस्यम् । दुरः । अद्रेः । और्णाः ॥ ४ ॥

हे उपोयावद्राधोधनं स्तोत्रम्पुः पूर्वं अरदोदन्नवत्यसि तावद्राधोधनं गृणाना स्तूयमा-  
नाः अस्मभ्यमपि रास्व देहि धां त्वा त्वां वृषभस्य रवेण लुप्तोपमैषा वृषभस्येति कर्मणिष-  
ठी वृषभं रवेणेय त्वां प्रकाशेन जज्ञुः जानन्ति प्राणिनः । अथवा वृषभस्यमवृद्धस्य स्तोत्रस्य  
रवेण शब्देन जज्ञुः ज्ञापयन्ति दृहस्य दृहस्याद्रेः दुरोद्वाराणि पणिभिर्गाः प्रवेश्य पिहितानि  
व्यौर्गोः विवृतान्यकरोः ॥ १ ॥

अथ पञ्चमी-

देवदेवं राधसे चोदयन्त्यस्मन्नृत्तसूचता ईरयन्ती ।

व्युच्छन्ती नः सनये धियो धायूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ५ ॥ २६ ॥

देवम् देवम् । राधसे । चोदयन्ती । अस्मन्नृत् । सूचताः ।

ईरयन्ती । व्युच्छन्ती । नः । सनये । धियः । धाः ।

यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ २६ ॥

देवदेवं सर्वमपिस्तोतारं राधसे धनाय चोदयन्ती प्रेरयन्ती अस्मन्नृक् अस्मदभिमुखं  
सूचता वचांसि ईरयन्ती प्रेरयन्ती व्युच्छन्ती व्युच्छनं कुर्वती नोस्माकं सनये दानाय धनदा-  
त्राय धियोनुद्धीः धाः धेहि शिष्टं स्पष्टम् ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे पर्विशोवर्गः ॥ २६ ॥

प्रतिस्तोमेभिरिति वृत्तात्मकं दशमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्यं त्रैदुभ्युपस्यम्, प्रतिवृत्तमित्यनुक-  
मणिका । प्रातरनुवाकाशिवनशस्त्रयोरुक्तो विनियोगः ।

तत्र पथमा-

प्रतिस्तोमेभिरुपसंवांसिष्टाग्निर्विप्रांसः प्रथमा अंबुधन् ।

विवर्तयन्ती रजसी समन्ते आविष्कृण्वती भुवनानि विश्वा ॥ १ ॥

प्रति । स्तोमेभिः । उपसंम । वसिष्ठाः । गीः शक्तिः । विप्रांसः । प्रथमाः ।

अंबुधन् । विवर्तयन्तीम् । रजसी इति । समन्ते इति समऽअन्ते ।

आविः ऽकृण्वतीम् । भुवनानि । विश्वा ॥ १ ॥

विप्रासोमेधाविनोवसिष्ठाः वसिष्ठगोत्राः स्तोमेभिः स्तोतृभिः प्रयुज्यमानागोर्भिः स्तुतिभिः प्रथमा इतरयजमानेभ्यः पूर्वभूताः सन्तः उपसं प्रत्यबुधन् प्रविबोधयन्ति । कीदृशीमुपसं च रजसी चानापृथिव्यौ समन्वे समानपर्यन्ते एकीभूतमान्ते विवर्तयन्तीं व्यावर्तयन्तीं विश्वा सदाणि भुवनानि भूतजातान्याविष्कृष्वतीं प्रकटीकुर्वतीं स्वभासा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ए॒पास्यानव्य॒मायु॑र्द॒धाना॑गु॒ह्वीत॑मो॒ज्योति॑पो॒पाअ॒वोधि॑ ।  
अग्रं॑ए॒तियु॒वति॑रह्र॒याणा॑प्रा॒चिकि॑त्सूर्य॒यज्ञ॑म॒ग्निम् ॥ २ ॥

ए॒पा । स्या । नव्य॑म् । आयुः॑ । द॒धाना॑ । गु॒ह्वी । तमः॑ ।  
ज्योति॑पा । उ॒पाः । अ॒वोधि॑ । अये॑ । ए॒ति । यु॒वतिः ।  
अह्र॑याणा । प्र । अ॒चि॒कित॑त् । सूर्य॑म् । य॒ज्ञम् । अ॒ग्निम् ॥ २ ॥

एपोषाः स्या सा मतदिवसेषु प्रसिद्धा अदृश्यमानेषा नव्यं नवतरं आयुरायुष्यं यौवनमित्यर्थः तादृशं दधाना धारयन्ती गुह्वी गूढतमोन्धकारं ज्योतिषा स्वतेजसा निवारयन्ती अवोधि बुध्यते अग्रे पुरोदेशे सूर्यस्य पुरस्तात् देवानामग्रेवा इतरदेवेभ्यः पूर्वमित्यर्थः युवतिः नित्यतरुणी सर्वत्रमिश्रयन्ती वा अह्रयाणा लुप्तोपमेषा अलज्जा युवतिरिव सापथा पुरुरग्रे सञ्चरति तद्वत् सूर्यस्य पुरस्तादेति एवंभूतासती सूर्यं यज्ञमग्निं च प्राचिकितव प्रज्ञापयति ॥२॥

अथ तृतीया—

अ॒श्व॒वती॑र्गो॒र्मती॑र्न॒उ॒पासो॑वी॒रवती॑ःस॒दंमु॒च्छन्तु॑म॒द्राः ।  
घृ॒तं दु॒हाना॑वि॒श्वतः॑प्र॒पी॒नायू॑य॒पात॑स्व॒स्तिभिः॑स॒दानः॑ ॥ ३ ॥२७॥

अ॒श्व॒वतीः । गो॒र्मतीः । नः॑ । उ॒पसः॑ । वी॒रवतीः॑ । स॒दम् ।  
उ॒च्छन्तु॑ । म॒द्राः । घृ॒तम् । दु॒हानाः॑ । वि॒श्वतः॑ । प्र॒पी॒ताः ।  
यू॒यम् । पा॒त । स्व॒स्तिभिः॑ । सदा॑ । नः॑ ॥ ३ ॥ २७ ॥

अश्वत्थीर्वहुभिर्नोस्मभ्यं प्रदेयैरश्वैस्तद्वत्यः तथा गोमतीर्गोमत्यो गोपदाः वीरवती-  
वीरयत्यः पुत्रपदाः अतएवभद्राः स्तुत्याउपासउपसः सदे सर्वदा उच्छंतु पुनः कोदश्यः घृतं  
उदकं दुहानाः दोग्ध्यः विश्वतः प्रपीताः सर्वतः प्रवृद्धाः । यूपं पातेतिगतम् ॥ ३ ॥

॥ इति पंचमस्य पञ्चमे सप्तविंशोवर्गः ॥२७॥

वेदार्थं स्पृशकामाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थांश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणा-  
चार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थमकाशे ऋक्संहिताभाष्ये पञ्चमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ५ ॥

## ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥



यस्यनिःश्वसितं वेदा योवेदेश्योत्तिलं जगत् । निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥  
अथ षष्ठोऽध्यायोऽव्याख्यायते । सप्तमे मण्डले षष्ठेऽध्यायेऽनुवाके दशसूक्तानि व्याकृतानि प्रत्युददर्शीति  
प्लूचभेकादशं सूक्तम् वसिष्ठस्यापर्मुपस्यम् प्रथमाया अयुजोवृहत्पः द्वितीयाद्यायुजः सतोपृ-  
हत्यः तथाचानुक्रान्तं—प्रत्युपट्प्रागाधमिति । प्रातरनुवाके उपस्येकतौ बार्हतेछन्दसि आश्विन-  
शस्त्रेच इदं सूक्तं सूत्रितञ्च—प्रत्युददर्शिसहवामेनेति बार्हतमिति ।

तत्र प्रथमा—

अम् प्रत्युददर्श्यायत्यु१च्छन्तीदुहितादिवः ।

अपोमर्हि व्ययति चक्षसे तमोज्योतिरुणोतिसूनरी ॥ १ ॥

प्रति । ऊँ इति । अदर्शि । आक्ष्यती । उच्छन्ती । दुहिता । दिवः ।

अपो इति । मर्हि । व्ययति । चक्षसे । तमः । ज्योतिः ।

रुणोति । सूनरी ॥ १ ॥

आयती आगच्छन्ती द्युच्छन्ती तर्मांसि विवासयन्ती वर्जयन्ती दिवः घृणोक्तस्य सूर्य-  
स्यवा दुहिता पुत्री एवंभूताउपाःप्रत्यदर्शि सर्वैः प्रतिदृश्यते उइतिपूरकः सोपा मर्हि महत् तमो-  
नैशमन्धकारं अप उ इति निपातद्वयसमुदायः अपेत्यस्यार्थे अपोव्ययति अपवृणोति । किमर्थं  
चक्षसे दर्शनार्थं एवं कृत्वा सूनरी जनानां सुष्ठु नेत्री उपा ज्योतिः प्रकाशं रुणोति करोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उदुस्त्रियां सृजतेसूर्यः सचाँ उदुन्नक्षत्रमर्चिवत् ।

तवेदुँपोव्युपिसूर्यस्यचसंभक्तेनगमेमहि ॥ २ ॥

उत् । उस्त्रियाः । सृजते । सूर्यः । सचाँ । उदुन्नक्षत्रम् ।

नक्षत्रम् । अर्चिवत् । तव । इत् । उपुः ।

विदुँउपि । सूर्यस्य । च । सम् । भक्तेन । गमेमहि ॥ २ ॥



सूर्यः सर्वस्य प्रेरकआदित्यः उल्लियाः रश्मीन् सचा सह युगपदेव उत्सृजते उद्गमयति तथा उद्यत् उद्गच्छत् प्रादुर्भवन्नक्षत्रं नभसि दृश्यमानं ग्रहनक्षत्रादिकं अर्चिवत् दीप्तिमात्करोति सौरिण तेजसाहि नक्तं चन्द्रपृथ्वीनि नक्षत्राणि ज्ञासन्ते । सुपुत्रः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमागन्धर्वइति-  
हिनिगमः । एवञ्च सति हे उपः उपोदेवते तव सूर्यस्यच व्युपि विवासने प्रकाशने सति भक्ते-  
नात्नेन सन्नमेमहि वयं सगच्छेमहि इच्छब्दः पूरकः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रति॒त्वाद्दु॒हित॒र्दिव॒उपो॒जीरा॒अ॒भुत्स॒महि ।  
याव॒हसि॒पुरु॒स्पा॒र्ह्वन॒वति॒रत्नं॒दा॒शुपे॒मयः ॥ ३ ॥

प्रति । त्वा । दुहितः । दिवः । उपः । जीराः । अभुत्समहि ।  
या । वहसि । पुरु । स्पाह्वम् । वनवति ।  
रत्नम् । न । दाशुपे । मयः ॥ ३ ॥

हे दिवोदुहितः दिवोन्तरिक्षाज्जायमाने हेउपः उपोदेवते त्वा त्वां जीराः क्षिप्रकारिणोव-  
यं प्रत्यभुत्समहि प्रतिबोद्धारोभवेम हे वनवति वननं संभजनं संभक्तव्यं धनं वा तद्वति या  
त्वं पुरु बहु स्पाह्वं स्पृहणीयं धनं वहसि पापयसि दाशुपे हवींषि दत्तवते यजमानाय रत्नं न  
रमणीयं धनमिव मयः सुखं च या त्वं वहसि तां त्वां प्रत्यभुत्समहीत्यन्वयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उ॒च्छन्ती॒घा॒रु॒णो॒पि॒मं॒हना॑महि॒प्र॒ख्यै॒दे॒वि॒स्व॒दृशे॑ ।  
तस्या॑स्ते॒रत्न॒भाज॑र्हमहे॒व्यं॒स्याम॑मा॒तुर्न॑सून॒वः ॥ ४ ॥

उच्छन्ती । घा । रूणोपि । मंहना । महि । प्रख्यै ।  
देवि । स्वः । दृशे । तस्याः । ते । रत्नभाजः ।  
ह्वमहे । व्यम् । स्याम । मातुः । न । सूनवः ॥ ४ ॥

हे महि महति देवि दानादिगुणयुक्ते उपोदेवते व्युच्छन्ती तमांसि वर्जयन्ती मंहना महि-  
 श्रायुक्ता यद्वा मंहतिर्दानकर्मा दानयुक्ता या त्वं स्वः सर्वजगत् प्रत्ये प्रबोधनार्थं दृशे दर्शनार्थ-  
 थञ्च कृणोपि करोषि । तस्यास्तादृश्याः रत्नभाजः रत्नानां रमणीयानां धनानां भाजयिष्याः  
 सेवयिष्याः इमहे याचामहे किं रत्नभाजइति सप्तभिव्याहारात् रत्नानीति गम्यते । अपिच दयंते  
 तव प्रियतमाः स्याम भवेम मातुर्न सूनवः यथा मातुर्जन्याः सूनवः पुत्राः प्रियतमाभवन्ति  
 वद्व ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तच्चित्रं राधं आभुरोपो यदीर्घं श्रुत्तमम् ।  
 यत्ते दिवो दुहितर्मर्तुं भोजनं तद्वास्व भुनजामहे ॥ ५ ॥

तत् । चित्रम् । राधः । आ । भुर । उपः । यत् । दीर्घं श्रुत्तमम् ।  
 यत् । ते । दिवः । दुहितः । मर्तुं भोजनम् । तत् । रास्व ।  
 भुनजामहे ॥ ५ ॥

हे उपः तच्चित्रं चायनीयं राधोधनं आभुराहर असमर्थं प्रयच्छ । पद्धनं दीर्घं श्रुत्तमं  
 देशकालयोर्विषयैर्वाप्यतिशयेन श्रोतव्यम् अपिच हे दिवो दुहितः ते तव त्वया देयं मर्तुं भोजनं  
 मर्तानां मनुष्याणां भोगयोग्यं यदन्नमप्यस्ति तद्वास्व देहस्वस्थ्यम् वयञ्च त्वदन्नं धनमन्नञ्च  
 भुनजामहे अश्ववहरेम ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

श्रवः सूरिभ्यो अमृतं वसुत्वन्वाजाँ अस्मभ्यं गोमंतः ।  
 चोदयित्री मघोनः सूचता वत्पुपा उच्छ्रुत्तुदपस्त्रिधः ॥ ६ ॥ १ ॥

श्रवः । सूरिभ्यः । अमृतम् । वसुत्वन्म् । वाजाँ ।  
 अस्मभ्यम् । गोमंतः । चोदयित्री । मघोनः ।  
 सूचता इवती । उपाः । उच्छ्रुत् । अर्प । स्त्रिधः ॥ ६ ॥ १ ॥

हे उपः सूरिभ्यः स्तोत्रभ्योऽस्मभ्यं अमृतं मरणरहितं नित्यं वसुत्वन्नं वासकं वसुत्वमुक्तं वा श्रवः श्रवणीयं यशः रास्वेत्यनुपद्मः तथा गोपतः बहुभिर्गोभिर्पुंक्त्वात् वाजान् अत्रानि चास्माभ्यं रास्व । गिष्ठः परोक्षरुतः मघोनोहविष्मतोयजमानस्य चोदयित्री प्रेरयित्री सृष्टृतावती मियसत्प्रात्मिका वाक् सृष्टृता तद्वती उपाः स्निधः शोषकान् शत्रून् अपोच्छत् अपगमयतु ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य पष्ठे प्रथमोऽवर्गः ॥ १ ॥

इन्द्रावरुणेति दशर्चं द्वादशं सूक्तं वसिष्ठस्यापि जागतम् इदमादीनि चत्वारिसूक्तानीन्द्रावरुणदेवतानि तथाचानुक्तान्तम्—इन्द्रावरुणादशैन्द्रावरुणाह जागतंत्विति । तृतीयेसवने अकथ्ये मशास्तुः शस्त्रे एतत्सूक्तम् सूत्रितंच—इन्द्रावरुणाद्युवमावांराजानाविति ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रावरुणाद्युवमध्वरायनोविशेजनायमहिशर्मयच्छतम् ।  
दीर्घप्रयज्युमतिषोर्वनुप्यतिवृषंजयेमपृतनासुदूढयः ॥ १ ॥  
इन्द्रावरुणा । युवम् । अध्वराय । नः । विशे । जनाय ।  
महि । शर्म । यच्छतम् । दीर्घप्रयज्युम् । अति । यः ।  
वनुप्यति । वृषम् । जयेम । पृतनासु । दूःढयः ॥ १ ॥

हे इन्द्रावरुणा इन्द्रावरुणौ युवं युवां नोस्माकं विशे निवेशयित्रे परिचारकाय जनाय पुत्रपौत्रादिलक्षणाय अध्वराय यज्ञानुष्ठानार्थं महि महत् शर्म गृहं सुखंवा यच्छतं प्रयच्छतम् अपिच दीर्घप्रयज्युं दीर्घप्रततयज्ञं अस्मदीयं जनं यः शत्रुरतिवनुप्यति अति जिघांसति पृतनासु संग्रामेषु दूढयः दुर्धियः दुष्टाभिसन्धीन् वान् शत्रून् वषं जयेमाभिभवेम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सम्राडन्यःस्वराडन्यउच्यतेवांमहान्ताविन्द्रावरुणामहावसू ।  
विश्वेदेवासःपरमेव्योमनिसंवामोजोवृषणासंबलदधुः ॥ २ ॥

सम्राट् । अन्यः । स्वराट् । अन्यः । उच्यते । वाम् । महान्ता ।  
इन्द्रावरुणा । महावसू इति महाश्वसू । विश्वे । देवासः । परमे ।

विश्वोमनि । सम् । वाम् । ओजः । वृषणा । सम् । बलम् । दधुः ॥ २ ॥

द्वितीयः पादःपरोक्षकृतः शिष्टाःप्रत्यक्षकृताः हे इन्द्रावरुणौ वां युवयोर्मध्ये अन्यरकोवरु-  
णः सम्राट् सम्यग्राजमानइत्युच्यते । तामसम्राजाघृतासुवीत्यादिपुकीर्त्यते । अन्यइन्द्रः स्वराट्  
स्वयमेव अन्यनिरपेक्षयैव राजमानइत्युच्यते । स्वराक्लिन्द्रोदमइत्यादिपुकीर्त्यते । तथाविधा-  
विन्द्रावरुणा इन्द्रावरुणौ महान्तौ गुणैरधिकौ महावसू महाधनौ च भवतः । हे वृषणा  
कामानां वर्षिताराविन्द्रावरुणौ वां युवां परमे व्योमनि उत्कृष्टे आकाशे विश्वेदेवासः सर्वदेवाः  
ओजः सन्दधुः समयोजयन् शरीरदाढ्यौय तद्धेतुभूतं तदोजइत्युच्यते स्मर्यतेच ओजःसाष्टमी-  
दशेति तथा चतुं वृत्रवधादेः कार्यस्य हेतुभूतं सामर्थ्यं च युवाभ्यां सन्दधुः समयोजयन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अन्वपांरवान्यंतृन्तमोजसामूर्यमैरयतंदिविप्रभुम् ।

इन्द्रावरुणाभदेअस्यमायिनोर्पिन्वतमपितःपिन्वतंधियः ॥ ३ ॥

अनुं । अपाम् । स्वानि । अतृन्तम् । ओजसा । आ । सूर्यम् ।

ऐरयतम् । दिवि । प्रभुम् । इन्द्रावरुणा । भदे । अस्य ।

मायिनः । अपिन्वतम् । अपितः । पिन्वतम् । धियः ॥ ३ ॥

हे इन्द्रावरुणौ अपामुदकानां स्वानि द्वाराणि वृत्रेण पिहितानि ओजसा वलेन अन्वतृन्तं  
अन्वविभ्यतं आवरकस्य वृत्रस्य वधेन वृष्टिप्रतिबन्धं निराकृतवन्तावित्यर्थः तथा सूर्यं सर्वस्य  
भेरकमादित्यं दिव्यंवरिक्षे प्रभुं प्रभूतं सन्तं ऐरयतं अन्यगमयतम् स्वभानुना वृतं सूर्यं तद्धधेन  
मकाशितवन्तावित्यर्थः हे इन्द्रावरुणा इन्द्रावरुणौ मायिनः प्रज्ञाकरस्य अस्यसोमस्य धानेन  
भदे हर्षेसति अपितः जलरहितानदीः अपिन्वतं जलेनापूरयतम् । तथाच निवित्तदमाघ्रायते-  
अस्यभदेजरितारिन्द्रोजिन्वदजुवोपिन्वदपितइति । अपिच धियः कर्माण्यस्मान्निरनुष्ठितानि  
कर्माणि पिन्वतं सिञ्चतं फलेन पूरयतम् ॥३॥

अथ चतुर्थी-

युवामिदृत्सुपृतनासुवह्वयोयुवाक्षेमस्यप्रसवेमित्त्वावः ।

इशानावस्वतमर्थस्यकारवइन्द्रावरुणासुह्रवाह्वामहे ॥ ४ ॥

युवाम् । इत् । युत्इत्सु । पृतनासु । वह्नयः । युवाम् । क्षेमस्य ।  
प्रइस्रवे । मितइज्ञवः । ईशाना । वस्यः । उभयस्य । कारवः ।  
इन्द्रावरुणा । सुइहर्वा । हवामहे ॥ ४ ॥

हे इन्द्रावरुणौ वह्नयोहविषां स्तोत्राणां वा घोढारः ऋविजः युत्सु युद्धेषु पृतनासु शत्रुसेनासु रक्षणार्थं युवामित् युवामेव हवन्ते आह्वयन्ति मितज्ञवः संकुचितजानुकाः अंगि-  
रसोपि क्षेमस्य रक्षणस्य प्रसवे उत्पादने निमित्तभूते सति युवामेव हवन्ते अवः कारणात् हे  
इन्द्रावरुणौ कारवः स्तोतारोवपमपि उभयस्य दिव्यस्य पार्थिवस्य च वसोवसुनोधनस्य ईशा-  
ना ईश्वरौ सुहवा सुखेन ह्यात्तव्यौ युवामेव हवामहे आह्वयामहे ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इन्द्रावरुणायदिमानिचक्रथुर्विश्वाजातानिभुवनस्यमृज्मना ।  
क्षेमेणमित्रोवरुणंदुवस्यतिमरुद्भिरुयःशुभमन्यईयते ॥ ५ ॥ २ ॥

इन्द्रावरुणा । यत् । इमानि । चक्रथुः । विश्वा । जातानि ।  
भुवनस्य । मृज्मना । क्षेमेण । मित्रः । वरुणम् । दुवस्यति ।  
मरुत्इभिः । उपः । शुभम् । अन्यः । ईयते ॥ ५ ॥ २ ॥

हे इन्द्रावरुणौ यत् यौ युवां भुवनस्य लोकस्य संबन्धीनि इमानि परिदृश्यमानानि  
विश्वा सर्वाणि जातानि जातिमन्तिभूतजातानि मज्जना आत्मीयेन बलेन चक्रथुः कृतवन्तौ  
तयोर्युवयोर्मध्ये एकं वरुणं क्षेमेण रक्षणहेतुना मित्रोदेवोदुवस्यति परिचरति मित्रावरुणौ हि  
परस्परं मामसख्यौ अतएव सहचरौ दृश्येते अन्यएकः इन्द्रः मरुद्भिरुदुवस्यति उग्रः उदूर्णबलः  
सन् शुभं शोभनमलंकारं ईयते प्राप्नोति यद्वा मरुद्भिर्यध्यरथानैर्देवगणैःसार्धं उग्रओजस्वी  
इन्द्रः शुभमुदकं ईयते प्रेरयति ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथ षष्ठी-

महेशुल्कायवरुणस्यनुत्विपओजोमिमातेभुवर्मस्ययत्स्वम् ।  
अजामिमन्यःश्रथयन्तमातिरदृभ्रेभिरन्यःप्रहृणोतिभूर्यसः ॥ ६ ॥

महे । शुल्काय । वरुणस्य । नु । त्विपे । ओर्जाः । मिमाते इति ।  
ध्रुवम् । अस्य । यत् । स्वम् । अजामिम् । अन्यः । श्रथर्यन्तम् ।  
आ । आतिरत् । दध्रेभिः । अन्यः । प्र । वृणोति । भूर्यसः ॥ ६ ॥

वरुणस्य उपलक्षणमेतत् इन्द्रस्य वरुणस्यच त्विपे दीम्यर्थं ओजोमलं नु क्षिप्रं मिमाते स्तोत्रेण निर्दिशते यजमानपद्वयौ स्तोत्रेण हि बलं जायते किमर्थं महे महते शुल्काय धनाय ईदृशस्य धनस्य लाभार्थं अत्येन्द्रस्य वरुणस्यच ध्रुवं नित्यं स्वं स्वकीयं असाधारणं यज्ञो-  
जोविद्यते तदोजोमिमाते इत्यन्वयः तयोरिन्द्रावरुणयोः अन्यएकोवरुणः अजामिं अवन्दुं  
अस्तुवन्तं श्रथर्यन्तं हिंसन्तं कर्माण्यकुर्वन्तं अस्तोतारमयजमानं च आतिरत् अभिहन्ति अ-  
न्यएकः इन्द्रः दध्रेभिः अल्पैरेवोपायैः भूर्यसः बहुतरान् शत्रून्प्रवृणोति प्रकपेणावृत्तान् बाधि-  
तान्करोति यद्वा भूपसोपजमानान् प्रवृणोति प्रवरानुत्लुष्टान् करोति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

नतमंहोनदुरितानिमर्त्यमिन्द्रावरुणानतपःकुतश्चन ।  
यस्यदेवागच्छथोवीथोअध्वरंनतंमर्तस्यनशतेपरिहृतिः ॥ ७ ॥  
न । तम् । अंहः । न । दुःइतानि । मर्त्यम् । इन्द्रावरुणा ।  
न । तपः । कुतः । चन । यस्य । देवा । गच्छथः । वीथः ।  
अध्वरम् । न । तम् । मर्तस्य । नशते । परिहृतिः ॥ ७ ॥

हे इन्द्रावरुणा इन्द्रावरुणौ तं मर्त्यं मनुष्यं अंहः पापं ननशते नव्यामोति नच दुरिता-  
नि दुर्गमनानि पापफलाविषं प्रामुबन्धि कुतश्चन कस्मादपि निमित्तात्तपः सन्तापश्च तं नप्राप्नो-  
ति हे देवादेवौ दानादिगुणयुक्ताविन्द्रावरुणौ यस्य मर्तस्य मनुष्यस्य अध्वरं यज्ञं गच्छथः  
प्रामुधोयुवाम् वीथः कामपेथेच यस्य हवीषि तं मनुष्यं परिहृतिः परिबाधा नशते उक्तमका-  
रेण नव्यामोति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अर्वाङ्गरादैव्येनावसागतंशृणुतंह्रव्यदिमेजुजोपथः ।  
युवोर्हिस्रस्यमुत्वापदाप्यमार्डोकमिन्द्रावरुणानियच्छतम् ॥८॥

अ॒र्वाक् । न॒रा । दे॒व्येन । अ॒वसा । आ । ग॒तम् । शृ॒णुतम् । ह॒वम् ।  
यदि । मे । जु॒जोपथः । यु॒वोः । हि । स॒ख्यम् । उ॒त । वा । यत् ।  
आ॒प्यम् । मा॒र्डीकम् । इ॒न्द्राव॒रुणा । नि । य॒च्छ॒तम् ॥ ८ ॥

हे नरा नेतारविन्द्रावरुणौ देव्येन देवसंबन्धिना अवसा रक्षणेन सह अर्वागस्मदग्निमु-  
सं आगतमागच्छतम् आगत्यच मदीयं स्तोत्रं हवं शृणुतम् । यदि मे मम जुजोपथः प्रीयेथे  
मयिप्रीतिरस्तिचेत् युवाभ्यां आगन्तव्यं मदीयं स्तोत्रं श्रोतव्यञ्च भवतीत्यर्थः । युवोर्हि युवयोः  
स्वल्न यत्सारस्य सखित्वं उतवा अपिच यदाप्यं आपित्वं बान्धवं मार्डीकं मृडीकस्य सुखस्य  
साधनं तदुभयं हे इन्द्रावरुणौ नियच्छतं अस्मभ्यं प्रयच्छतं ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अ॒स्माकंमिन्द्रावरुणा॒भरेभरेपुरोयो॒धाम॒वन्तंरु॒ष्ट्योजसा ।  
यद्वा॒ह॒वन्त॒उ॒भये॒अ॒ध॒स्पृ॒धि॒नरंस्तो॒कस्य॒त॒न॒यस्य॒सा॒तिपुं ॥ ९ ॥

अ॒स्माकंम् । इ॒न्द्राव॒रुणा । भ॒रेऽभ॒रे । पुरः॒ऽयो॒धा । भ॒व॒तम् ।  
रु॒ष्टिऽओ॒ज॒सा । यत् । वा॒म् । ह॒व॒न्ते । उ॒भये । अ॒ध ।  
स्पृ॒धि । नरः । तो॒कस्य । त॒न॒यस्य । सा॒तिपुं ॥ ९ ॥

हे रुष्ट्योजसा शत्रूणां कर्षणकं ओजोबलं ययोः तादृशी हे इन्द्रावरुणौ भरेभरे सं-  
ग्रामेसंग्रामे अस्माकं पुरोयोधा पुरस्ताद्योधारौभवतं यत् यौ वां युवां उभये उभयविधाः पू-  
र्वकालीना इदानीतनाश्च नरो नेतारः स्तोतारः स्पृधि युद्धे यौ युवां हवन्ते अथ अपिच  
तोकस्य पुत्रस्य तनयस्य पौत्रस्य सातिपु संभजनीयेषु निमित्तभूतेषुच यौ युवां हवन्ते ताव-  
स्माकं पुरोयोधा भवतमित्यन्वयः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अ॒स्मेद॒न्द्रोवरुणोमि॒त्रोअ॒र्धमाद्यु॒न्नयं॒च्छन्तु॒माहि॒शर्म॒सुप्रथं ।  
अ॒वध॒ज्योति॒रिदिते॒र्कता॒रु॒धोदे॒वस्य॒श्लोकं॒सवितु॒र्मनामहे ॥ १० ॥ ३॥

अस्मे इति । इन्द्रः । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । द्युम्नम् ।  
 यच्छन्तु । माहि । शर्म । सप्रथः । अवप्रम् । ज्योतिः । अर्दितेः ।  
 ऋतइवृधः । देवस्य । श्लोकम् । सवितुः । मनामहे ॥ १० ॥ ३ ॥

अस्मे अस्मभ्यं इन्द्रादयः द्युम्नं द्योतमानं धनं यच्छन्तु प्रयच्छन्तु तथा महि महत् सप्र-  
 थः सर्वतः पृथु विस्तीर्णं शर्म गृहं च प्रयच्छन्तु अपिच ऋतावृधः ऋतस्य यज्ञस्य वर्धयित्र्याः  
 अदिवेरदीनाया देवमातुः ज्योतिस्तेजश्च नोस्माकं अवधं अर्हिसकमस्तु वयंच देवस्य दाना-  
 दिगुणयुक्तस्य सवितुः सर्वस्य प्रेरकस्य श्लोकं स्तोत्रं मनामहे जानीमः कुर्मइत्यर्थः । यद्वा देवे-  
 न सवित्रा अस्मभ्यं देयं श्लोकं यथाः मनामहे याचामहे ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य पष्ठे तृतीयोवर्गः ॥३॥

युवांनरेति दशर्चं त्रयोदशं सूक्तं वसिष्ठस्यापि जागतमैन्द्रावरुणं युवांनरेत्यनुक्रान्तम् ।  
 आभिष्विकेपूक्थ्येषु स्तोमवृद्धौ प्रशास्तुः इदं सूक्तमावापार्थं सूत्रितंच—युवांनरापुनीपेवामिति ।

तत्र प्रथमा—

युवांनरापश्र्यमानासु आप्यं प्राचागव्यन्तः पृथुपर्शवो ययुः ।  
 दासांच वृत्राहतमार्याणि च नुदासंभिन्द्रावरुणावसावतम् ॥ १ ॥

युवाम् । नरा । पश्र्यमानासः । आप्यम् । प्राचा । गव्यन्तः ।  
 पृथुपर्शवः । ययुः । दासां । च । वृत्रा । हतम् । आर्याणि ।  
 च । सुदासम् । इन्द्रावरुणा । अवसा । अवतम् ॥ १ ॥

हे नरा नेताराभिन्द्रावरुणौ युवां पृथुपर्शवौ द्वितीया युवयोः आप्यं बन्धुभावं पश्यमाना-  
 सः पश्यन्तः युष्मत् बान्धवलाभार्थिनः गव्यन्तो गा आत्मनश्च्छन्तोयजमानाः पृथुपर्शवः  
 पृथुर्विस्तीर्णः पर्शुः पार्श्वस्थि येषां ते तथोक्ताः विस्तीर्णाश्वपर्शुहस्ताः सन्तः प्राचा प्राचीनं  
 ययुः बर्हिंराहरणार्थं गच्छन्ति पार्श्वहि बर्हिंराच्छिद्यते । तथाच तैत्तिरीयकम्—अश्वपश्याव-  
 हिरच्छेतीति । हे इन्द्रावरुणौ युवां दासा दासानि उपक्षपयितुमि च वृत्रा वृत्राभ्यावरकाणि



शत्रुजातानि आर्याणि कर्मानुष्ठानपराणिच शत्रुजातानि हृतं हिंस्तम् अपिच सुदासं अस्मघा-  
ज्यं एतत्संज्ञं राजानं अवसा रक्षणेन सार्धं अवतमामच्छतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यत्रानरःसमयन्तेकृतध्वजोयस्मिन्नाजाभवतिकिञ्चनप्रियम् ।  
यत्राभयन्तेभुवनास्वदृशस्तत्रानइन्द्रावरुणाधिबोचतम् ॥ २ ॥  
यत्र । नरः । सम्यअयन्ते । कृतध्वजः । यस्मिन् । आजा ।  
भवति । किम् । चन । प्रियम् । यत्र । भयन्ते । भुवना ।  
स्वःदृशः । तत्र । नः । इन्द्रावरुणा । अधि । बोचतम् ॥ २ ॥

यत्र यस्मिन्संग्रामे नरोमनुष्याः कृतध्वजः उच्छ्रितध्वजाः समयन्ते युद्धार्थं संगच्छन्ते  
यस्मिंश्च वाजा आजौ युद्धे चनेति निपातद्वयसमुदायोविभज्ययोजनीयः किञ्च किमपि पि-  
यपनुकूलं नभवति अपितु सर्वं दुष्करं भवति । यत्रच युद्धे भुवना भुवनानि भूतजातानि स्व-  
दृशः शरीरपातादूर्ध्वं स्वर्गस्य दृष्टारोवीताश्च भयन्ते विभ्यति तत्र तादृशे संग्रामे हे इन्द्रावरु-  
णौ मोस्मानधिबोचतं अस्मत्पक्षपातवचनौ भवतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

संभूम्याअन्ताध्वसिराअदृक्षतेन्द्रावरुणादिविधोपआरुहत् ।  
अस्थुर्जनानामुपमामरांतयोर्वागवसाहवनश्रुतागतम् ॥ ३ ॥  
सम् । भूम्याः । अन्ताः । ध्वसिराः । अदृक्षत् । इन्द्रावरुणा । दिवि ।  
घोषः । आ । अरुहत् । अस्थुः । जनानाम् । उप । माम् । अरांतयः ।  
अर्वाक् । अवसा । हवनश्रुता । आ । गतम् ॥ ३ ॥

हे इन्द्रावरुणौ भूम्याअन्ताः पर्यन्ताः ध्वसिराः सैनिकैर्ध्वस्ताः समदक्षतं संदृश्यन्ते तथा  
दिवि युद्धोके घोषः सैनिकानां शब्दश्च आरुहत् आरूढोभवत् जनानामस्मदीयानां भदानां  
अरांतयः शत्रवः मामुपास्थुः उपास्थिताः एवं यवतमानेस्मिन् युद्धे हे हवनश्रुता आह्वानश्रव-  
णशीलाविन्द्रावरुणौ अर्वागस्मद्भिमुखं अवसा रक्षणेन सह आगतमामच्छतम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्रावरुणावधनाभिरप्रतिभेदं वन्वन्ता प्रसुदासं मावतम् ।

ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या नृत्सूनामभवत्पुरोहितिः ॥ ४ ॥

इन्द्रावरुणा । वधनाभिः । अप्रति । भेदम् । वन्वन्ता ।

प्र । सुददासम् । आवतम् । ब्रह्माणि । एषाम् । शृणुतम् । हवीमनि ।

सत्या । नृत्सूनाम् । अभवत् । पुरःऽहितिः ॥ ४ ॥

हे इन्द्रावरुणा इन्द्रावरुणौ वधनाभिर्वधकैरैरायुधैः अपतिगतं अपात्रं भेदम् एतत्संज्ञं सुदासः शत्रुं वन्वन्ता हिंसन्तौ युवां सुदासं शोभनं ददातीति सुदाः एतत्संज्ञं मम याज्यं राजानं प्रावतं प्रकषेणारक्षतम् एषां नृत्सूनां मम याज्यानां ब्रह्माणि स्तोत्राणि शृणुतं अशृणुतं कदा हवीमनि आहूयन्तेस्मिन्पुद्गार्थं परस्परमिति हवीमा संग्राहः तस्मिन् यस्मादेवं तस्मात् नृत्सूनां एतत्संज्ञानां मम याज्यानां पुरोहितिः मम पुरोधानं सत्या सत्यफलमभवत् तेषु यन्ममपौरोहित्यं तत्तत्फलं जातमित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इन्द्रावरुणावभ्यात्तपन्तिमाघान्युर्यो वनुपा मरांतयः ।

युवं हि वस्वं उभयस्य राजथोर्धस्मानो वतं पार्ये दिवि ॥ ५ ॥ ४ ॥

इन्द्रावरुणौ । अग्नि । आ । तपन्ति । मा । अघानि । अर्यः ।

वनुपाम् । अरांतयः । युवम् । हि । वस्वं । उभयस्य । राजथः ।

अथ । स्म । नः । अवतम् । पार्ये । दिवि ॥ ५ ॥ ४ ॥

हे इन्द्रावरुणौ अर्यः अरेः शत्रोः संबन्धीनि अघान्याहन्तृणयायुधानि मा मां अघ्या-  
तपन्ति अभितोत्राघन्ते अपिच वनुषां हिंसकानां मध्ये अरांतयः अभिगमनशीलाः शत्रवश्च  
मामभितपन्ति युवं हि युवां स्वल् उभयस्य पार्थिवस्य दिव्यस्यच यस्वोवस्तुनोधनस्य राजथः  
ईशाथे राजतिरैश्वर्यकर्मा अघस्म अघः कारणात् पार्ये तर्णायि दिवि दिवसे युद्धदिने नो-  
स्मानवतं रक्षतम् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथ षष्ठी-

युवां हवन्त उभयांस आजिष्विन्द्रं च वस्त्रो वरुणं च सातये ।  
यत्र राजभिर्दशभिर्निवाधितं प्रसुदासमावतं तृत्सुभिः सह ॥ ६ ॥

युवाम् । हवन्ते । उभयांसः । आजिषुं । इन्द्रम् । च । वस्त्रः ।  
वरुणम् । च । सातये । यत्र । राजभिः । दशभिः ।  
निवाधितम् । प्र । सुदासम् । आवतम् । तृत्सुभिः । सह ॥ ६ ॥

उभयांसः उभयविधाः सुदासंज्ञो राजा तत्सहायभूतास्त्वत्तवश्च एवं द्विप्रकाराजनाः  
आजिषु संग्रामेषु इन्द्रश्च वरुणश्च युवां हवन्ते आह्वयन्ते किमर्थं वस्त्रो धनस्य सातये संग्र-  
जनार्थं यत्र येष्माजिषु दशभिर्दशसंख्याकैः राजभिः शत्रुभूतैः नृपैः निवाधितं नितरां हिंसितं  
सुदासं तृत्सुभिः सहपर्वमानं प्रावतं युवां प्रकर्षणारक्षतं तेष्वजिष्वित्यन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

दशराजान् समितान् अयज्यवः सुदासं मिन्द्रावरुणान्युयुधुः ।  
सत्यानृणामद्यसदा मुपस्तुतिर्देवा एषामभवन्देवहूतिषु ॥ ७ ॥

दश । राजानः । समिहताः । अयज्यवः । सुदासम् ।  
इन्द्रावरुणा । न । युयुधुः । सत्या । नृणाम् । अद्यसदाम् ।  
उपस्तुतिः । देवाः । एषाम् । अभवन् । देवहूतिषु ॥ ७ ॥

हे इन्द्रावरुणौ दशसंख्याकाः राजानः सुदासः शत्रवः समिताः संगताः परस्परं समवेताः  
अयज्यवः अयजमानाः एवंभूतास्ते सुदासं एतत्संज्ञं एकमपिराजानं न युयुधुः न सम्प्रजहुः युवा-  
न्यामनुग्रहीतं तं प्रहर्तुं न शक्युः तदानीं अद्यसदां अद्यनि अन्धे हविषि सीदतीति अद्यसदक-  
स्विजः हविर्भियुक्तानां नृणां यज्ञस्य नेतृणां ऋत्विजां उपस्तुतिः स्तोत्रं सत्या सफलाभूत् अ-  
पिच एषां देवहूतिषु देवाह्वयन्तेषु इति देवहूतयोपज्ञाः तेषु सर्वे च देवा अभवन् युष्मदनुग्रहा-  
त्प्रादुर्भवन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

दाशराज्ञेपरिंशत्तायविश्वतःसुदासेइन्द्रावरुणावशिक्षतम् ।  
श्वित्यंचोयत्रनमंसाकपर्दिनोधियाधीवन्तोअसंपन्तवृत्संवः ॥ ८ ॥

दाशराज्ञे । परिंशत्ताय । विश्वतः । सुदासे । इन्द्रावरुणौ ।  
अशिक्षतम् । श्वित्यंचः । यत्र । नमंसा । कपर्दिनः ।  
धिया । धीवन्तः । असंपन्त । वृत्संवः ॥ ८ ॥

हे इन्द्रावरुणौ दशराज्ञे दशशब्दस्य छान्दसोदीर्घः विभक्तिव्यत्ययः दशभीराजभिः शत्रुभूतैः विश्वतः सर्वतः परिंशत्ताय परिवेष्टिताय सुदासे राज्ञे अशिक्षतं वलं प्रायच्छतम् यत्र यस्मिन्देशे शिवत्यश्चः श्वित्यं श्वैत्यं नैर्मन्त्यं अथन्तो गच्छन्तः कपर्दिनो जटिलाधीवन्तः कर्मभिर्युक्तास्तत्सवः वसिष्ठशिष्याः एतत्संज्ञाकृत्वजः नमसा हविर्लक्षणेनात्रेन धिया स्तुत्या च असंपन्त पर्यंचरन् तस्मिन्देशे युवां तस्मै राज्ञे वलं प्रायच्छतमित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

वृत्राण्यन्यःसमिधेषुजिघ्रतेव्रतान्यन्योअभिरक्षतेसदा ।  
हवामहेवां वृपणासुवृक्तिभिरस्मेइन्द्रावरुणाशर्मयच्छतम् ॥ ९ ॥

वृत्राणि । अन्यः । समुद्भूयेषु । जिघ्रते । व्रतानि । अन्यः ।  
अभि । रक्षते । सदा । हवामहे । वाग् । वृपणा । सुवृक्तिः ।  
अस्मे इति । इन्द्रावरुणा । शर्म । यच्छतम् ॥ ९ ॥

हे इन्द्रावरुणौ युवयोरन्यपरकइन्द्रः वृत्राणि शत्रून् समिधेषु संग्रामेषु जिघ्रते हन्ति अन्यकोवरुणः सदा सर्वदा व्रतानि कर्माणि अभिरक्षते अभितः सर्वतो रक्षति हे वृपणा कामानां वर्षिताराविन्द्रावरुणौ तथाविधां वां युवां सुवृक्तिभिः सुप्रवृत्ताभिः स्तुतिभिः हवामहे आह्वामहे आहूतौ च युवां अस्मे अस्माभ्यं शर्म सुखं यच्छतं दत्तम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अस्मेइन्द्रोवरुणोमित्रोअर्यमाद्युध्रंयच्छन्तुमहिशर्मसुप्रथः ।  
अवध्रंज्योतिरदितेर्कतादृधोदेवस्यश्लोकंसवितुर्मनामहे ॥ १० ॥ ५ ॥

अस्मे इति । इन्द्रः । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । युध्रम् । यच्छन्तु ।  
महि । शर्म । सुप्रथः । अवध्रम् । ज्योतिः । अदितेः ।  
ऋतुदृधः । देवस्य । श्लोकम् । सवितुः । मनामहे ॥ १० ॥ ५ ॥

अस्मे इन्द्रइति व्याख्यातेयम् अक्षरार्थस्तु इन्द्रादयोस्मभ्यं द्योतमानं धनंपपच्छंतु सर्व-  
तोविस्तीर्णं महद्गृहञ्च यज्ञस्य वर्षपिण्याः अदीनायादेवमानुः तजेश्च अस्माकमवाधकं भवतु  
वयञ्च प्रेरकस्य देवस्य स्तोत्रं मनामहे कुर्महे ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

आवामिति पञ्चर्चं चतुर्दशं सूक्तम् वासिष्ठं त्रैदृभमैन्द्रावरुणम् अनुक्रान्तञ्च-आवांपञ्चे-  
ति । उक्थये तृतीयसप्तने भैत्रावरुणशस्त्रे इदं सूक्तम् सूत्रितञ्च-आवांराजानाविन्द्रावरुणामधुम-  
त्तमस्येति याज्येति ।

तत्र प्रथमा-

आवांराजानावध्वरेवदृत्यांहव्येभिरिन्द्रावरुणानमोभिः ।  
प्रवांघृताचींवाहोर्दधानापरिस्मनाविपुरूपाजिगाति ॥ १ ॥

आ । वाम् । राजानौ । अध्वरे । वदृत्याम् । हव्येभिः ।  
इन्द्रावरुणा । नमःऽभिः । प्र । वाम् । घृताचीं । वाहोः ।  
दधाना । परि । स्मना । विपुरूपा । जिगाति ॥ १ ॥

हे राजानौ राजमानौ ईश्वरौवा इन्द्रावरुणौ अध्वरे हिंसारहितेस्मिन्यामे वां युवां ह-  
व्येभिर्हविर्भिर्नमोभिः स्तोत्रैश्च आववृत्यां आवर्तयामि अपिच वाहोर्हस्तयोर्दधाना धार्यमाणा  
विपुरूषा तत्पवइति रूपं हविः विविधहवियुंक्ता घृताची घृतमञ्जन्ती जुहू तन्ना आत्मना स्व-  
यमेव वां युवां परि प्रजिगाति अग्निप्रगच्छति यद्वा विपुरूषा नानाविधरूपी वामिति योज्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

युवोराष्ट्रवृहदिन्वतिद्यौर्यौसेतृभिरञ्जुभिःसिनीथः ।  
परिनोहेळोवरुणस्यवृज्याउरुनइन्द्रःरुणवदुलोकम् ॥ २ ॥

युवोः । राष्ट्रम् । वृहत् । इन्वति । द्यौः । यौ । सेतृक्षिः ।  
अरञ्जुक्षिः सिनीथः । परि । नः । हेळः । वरुणस्य । वृज्याः ।  
उरुम् । नः । इन्द्रः । रुणवत् । ऊँ इति । लोकम् ॥ २ ॥

हे इन्द्रावरुणौ युवोर्युवयोः बृहन्महत् राष्ट्रं राज्यं द्यौः सुलोकत्वं इन्वति वृष्ट्या सर्वान्  
प्रीणयति यौ युवां सेतृभिर्यन्धकैः अरञ्जुभिः रञ्जुरहितैः रोगादिभिः सिनीथः पापकृतोव-  
भीथः पित्र् वन्धने इतिधातुः तयोर्मध्ये वरुणस्य वारयितुर्देवस्य हेळः क्रोधः नोस्मान्परिवृज्याः  
परिवृणक्तु परित्यज्यान्वत्रगच्छतु । इन्द्र उ इन्द्रश्च उरुं विस्तीर्णं लोकं स्थानं रुणवत्करोतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

रुतनोयज्ञविदथेषुचारुंरुतं ब्रह्माणिसूरिपुं प्रशस्ता ।  
उपोर्यिदेवजूतो न एतु प्रणस्पर्हाभिरूतिभिस्तिरेतम् ॥ ३ ॥

रुतम् । नः । यज्ञम् । विदथेषु । चारुम् । रुतम् । ब्रह्माणि ।  
सूरिपुं । प्रशस्ता । उपो इति । र्यिः । देवद्यूतः । नः ।  
एतु । प्र । नः । स्पर्हाभिः । ऊतिक्षिः । तिरेतम् ॥ ३ ॥

हे इन्द्रावरुणौ नोस्माकं विदथेषु गृहेषु क्रियमाणं यज्ञं चारुं शोभनं फलसहितं रुतं  
कुरुवम् तथा सूरिषु स्तोत्रेष्वस्मासु विद्यमानानि ब्रह्माणि परिवृद्धानि स्तोत्राणि प्रशस्ता प्र-  
शस्वानि उत्कृष्टानि फलभाजि रुतं कुस्तम् । अपिच देवद्यूतः देवाभ्यां युवाभ्यां मेरिवोर्यि-  
धनं नोस्मान्नुपैतु मामोतु तथा स्पर्हाभिः स्पृहणीयाभिरूतिभिः रक्षाभिर्नोस्मान् प्रतिरेतं युवां  
वर्धयेयाम् मपूर्वस्तिरतिवर्धनार्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अस्मेइन्द्रावरुणाविश्ववारंरयिंधंत्तं वसुमन्तपुरुक्षुम् ।  
प्रयआदित्योअनृतामिनात्यमिताशूरोदयतेवसूनि ॥ ४ ॥

अस्मे इति । इन्द्रावरुणा । विश्ववारम् । रयिम् । धत्तम् ।  
वसुमन्तम् । पुरुक्षुम् । प्र । यः । आदित्यः । अनृता ।  
मिनाति । अमिता । शूरः । द्यते । वसूनि ॥ ४ ॥

हे इन्द्रावरुणौ अस्मे अस्मभ्यं रयिं धनं धत्तं प्रयच्छतम् कीदृशं विश्ववारं विश्वैः सर्वै-  
वैरणीयं संभजनीयं वसुमन्तं निवासयुक्तं पुरुक्षुं बह्वन्नं पुरुभिर्वहुभिः पशस्यं वा आदित्यः  
अदितेः पुत्रोद्योवरुणः अनृता अनृतानि सत्यरहितानि भूतानि प्रमिनाति प्रहितस्ति पीत्रु हिं-  
हिंसायामितिधातुः शूरः शौर्यवान् सवरुणः अमिता अमितानि अपरिमितानि वसूनि धनानि  
दयते स्तोत्रुभ्योददाति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इयमिन्द्रंवरुणमष्टमेगीः प्रावत्तोकेतनयेतूतुजाना ।  
सुरत्वासोदेववीतिगमेमयूयंपातस्वस्तिभिःसदाः ॥ ५ ॥ ६ ॥

इयम् । इन्द्रम् । वरुणम् । अष्ट । मे । गीः । प्र । आवत् । तोके ।  
तनये । तूतुजाना । सुरत्वासः । देववीतिम् । गमेम ।  
यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ ६ ॥

मे मदीया इयं गीः स्तुतिः इन्द्रं वरुणं च अष्ट अश्रुतां व्याप्नोतु तथा तूतुजाना मया-  
प्रेर्यमाणा सा तोके पुत्रे तनये पौत्रे च विपये प्रावत् परस्त्वस्मान् वयञ्च सुरत्वासः शोभनध-  
नाः सन्तोदेववीतिं देवैः कामयितव्यं यत्तं गमेम प्रामुष्याम् । हे इन्द्रावरुणादयः सर्वदेवाः यूयं  
स्वस्तिभिः कल्याणैर्नोस्मान्सदा सर्वदा पात रक्षत ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे षोडशः ॥ ६ ॥

पुनीपेवामिति पंचचै पञ्चदशं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रेष्टुभैन्द्रावरुणं पुनीपइत्पनुक्रान्तं ।  
आभिह्वविकेपून्ध्येषु तृतीयसवने स्तोमवृद्धौ प्रशास्तुः इदमावाषार्थं सूत्रितंच—मुर्वानरापुनी-  
पेवामिति ।

तत्र प्रथमा—

पुनीपेवामरक्षसंमनीपांसोमिन्द्रायवरुणापुजुह्वन् ।  
घृतप्रतीकामुपसंनदेवांतानोयामन्नुरुष्यतामग्नीके ॥ १ ॥  
पुनीपे । वाम् । अरक्षसम् । मनीपाम् । सोमम् । इन्द्राय ।  
वरुणाय । जुह्वन् । घृतप्रतीकाम् । उपसम् । न । देवीम् ।  
ता । नः । यामन् । उरुष्यताम् । अग्नीके ॥ १ ॥

हे इन्द्रावरुणो वां युवाणो युवयोरर्थं अरक्षसं रक्षोरहितां राक्षसैरसंस्पृष्टां मनीषां  
स्तुतिं पुनीपे शोभयामि किंकुर्वन् इन्द्राय वरुणायच सोमं जुह्वन् इन्द्रंवरुणंचोदिस्य सोमं अ-  
श्रीभक्षिपन् । कीदृशीं मनीपाम् देवीं घेतमानाम् उपसंन उपसमिव घृतप्रतीकांदीप्तावयवां शि-  
ष्टःपरोक्षलतः ता ताविन्द्रावरुणौ अभीके अभिगते युद्धे यामन् यामनि युद्धार्थं गमनेसति  
नोस्मान् उरुष्यतां रक्षताम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

स्पर्धन्तेवाउदेवहूयेअत्रयेपुध्वजेपुद्विद्यवःपतन्ति ।  
युवंतौइन्द्रावरुणावमित्रान्हतंपरांचःशर्वाविपूचः ॥ २ ॥  
स्पर्धन्ते । वै । ऊँ इति । देवहूये । अत्र । येषु । ध्वजेपु ।  
द्विद्यवः । पतन्ति । युवम् । ताव् । इन्द्रावरुणौ ।  
अमित्रान् । हतम् । परांचः । शर्वा । विपूचः ॥ २ ॥

देवहूये देवाविजिगीषवोयोद्धारोहूयन्ते युद्धार्थं परस्परमाहूयन्ते इतिदेवहूयः संग्रामः  
अत्रास्मिन् देवहूये संग्रामे स्पर्धन्ते वै शवचोस्माभिः स्पर्धन्ते खलु उइतिपूरकः येषु संग्रामेषु



ध्वजेषु पताकासु दिग्बवः शत्रुक्षिप्तान्यायुधानि पतन्ति तान्तेषु संग्रामेषु विद्यमानान् अमि-  
त्रान् शत्रून् हे इन्द्रावरुणौ युवं युवां शर्वां शरुणा हिंसकेनायुधेन पराचः पराङ्मुखान् वि-  
पूचः विविधगतींश्च हतं हिंस्तं तथा ते शत्रवः पराङ्मुखाः इतस्ततः पलायमानाश्च भवन्ति  
तथा तान्बाधेथामित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आपश्चित्द्विस्वयशसःसदःसुदेवीरिन्द्रंवरुणंदेवताधुः ।  
रुष्टीरन्योधारयन्तिप्रविक्षावृत्राण्यन्योअप्रतीनिहन्ति ॥ ३ ॥  
आपः । चित् । हि । स्वयंशसः । सदःसु । देवीः । इन्द्रम् ।  
वरुणम् । देवता । धुरिति धुः । रुष्टीः । अन्यः । धारयति ।  
प्रविक्षाः । वृत्राणि । अन्यः । अप्रतीनि । हन्ति ॥ ३ ॥

आपश्चित् अम्बिकाराः सोमाश्च स्वयशसः स्वायत्तयशस्काः देवीर्योतमानाः सन्तः सदः-  
सु सदनेषु स्थानेषु इन्द्रं वरुणं च देवता एते द्वेदेवते धुः धारयन्ति अवस्थापयन्ति सोमेनाप्या-  
यिताहि देवताः स्वेस्वेस्थानेवतिष्ठन्ते । यद्वा वसतीवर्षाख्या आपएव सोमाभिषवद्वारा सदनेषु  
इन्द्रं वरुणश्च धारयन्ति तयोरिन्द्रावरुणयोरन्यएकः प्रविक्षाः पृथक्कृताः पुण्यापुण्यविवेकेन  
विचित्रफलभोक्त्रीः रुष्टीः प्रजा असाङ्ग्येण धारयति अन्यइन्द्रः वृत्राणि शत्रुजातानि अपती-  
नि अन्यैरपतिगतानि हन्ति हिनस्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ससुक्रतुर्ऋतुचिदस्तुहोतायआदित्यशर्वसावांनमस्वान् ।  
आववर्तदवसेवांहविष्मानसदित्ससुवितायप्रयस्वान् ॥ ४ ॥  
सः । सुःक्रतुः । ऋतुःचिद । अस्तु । होता । यः । आदित्या ।  
शर्वसा । वाम् । नमस्वान् । आववर्तत् । अवसे । वाम् ।  
हविष्मान् । असत् । इत् । सः । सुविताय । प्रयस्वान् ॥ ४ ॥

सुकृतुः शोभनकर्मा शोभनपद्मोवा सहोवा स्तोवा ऋतचिव ऋतस्योदकस्य यज्ञस्यवा  
चेदा निचेवास्तु भवतु हे आदित्याअदितेःपुत्राविन्द्रायरुणौ छान्दसः सांहिविकोह्रस्वः धोनम-  
स्वान् नमस्ता स्तुत्यानमस्कारेणवा युक्तःसन् शवसा बलेन युक्तौ वां युवां परिचरतीतिशेषः  
समुकृतुरित्यन्वयः।अपिच यो हविष्मान् हविर्भिर्युक्तः सन् अवसे तर्पणार्थं वां युवां  
आववर्तव आववर्तयेव सयजमानः मयस्वानन्नवान्भूत्वा सुविवाय सुष्टु प्राप्तव्याय फलाय  
असदिव भवेदेव ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इयमिन्द्रंवरुणमष्टमेगीःप्रावत्तोकेतनयेतूतुजाना ।  
सुरत्नात्तोदेववीतिंगमेमयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ५ ॥ ७ ॥

इयम् । इन्द्रम् । वरुणम् । अष्ट । मे । गीः । प्र । आवत् ।  
तोके । तनये । तूतुजाना । सुहरत्नासः । देवर्षीतिम् । गमेम् ।  
यूयम् । पात । स्वस्तिर्भिः । सदा । नः ॥ ५ ॥ ७ ॥

व्याख्यातेयं मदीयास्तुतिरिन्द्रं वरुणं चाश्रुतम् मया प्रेष्यमाणा सा पुत्रे पौत्रेच विषये  
अस्मान् परक्षतु वयं शोभनधनाः सन्तः उत्तरोत्तरं यज्ञं प्राप्नुयाम हे इन्द्रावरुणादयोदेवाः ज-  
स्मान्तत्तर्वा कल्प्याणिः रक्षत ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे तप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

धीरात्वस्येत्यष्टर्षं षोडशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रैष्टुभं वरुणदेवत्यं तथाचानुक्रान्तम्-धी-  
राष्टौवारुणहेति । गतोपिनियोगः ।

तत्र मथमा-

धीरात्वस्यमहिनाजुनूपिवियस्तस्त्वंभुरोदसीचिदुर्वी ।  
प्रनाकंमूर्ध्वनुन्देदृहंतींहितानक्षत्रंप्रथञ्चभूर्म ॥ १ ॥

धीरा । तु । अस्य । महिना । जनुंषि । वि । यः । तस्तस्मात् ।  
रोदसी इति । चित् । उर्वी इति । प्र । नाकम् । ऋष्वम् ।  
नुनुदे । बृहन्तम् । हिता । नक्षत्रम् । पप्रथत् । च । भूमि ॥ १ ॥

अस्य वरुणस्य जनुंषि जन्मानि महिना महिना तु क्षिप्रं धीरा धीराणि धैर्यवन्ति  
भवन्ति योवरुणः उर्वी विस्तीर्णे रोदसी चित् छावापृथिव्यावपि वितस्तं विविधं त्वग्धे  
स्वकीये स्थाने स्थिते अकरोत् यश्च बृहन्तं महान्तं नाकमादित्यं नक्षत्रं च ऋष्वं दर्शनीयं  
द्विता द्वेषं मनुनुदे मेरपतिस्म अहनि सूर्यं दर्शनीयं मेरपति रात्रौ नक्षत्रं तथेति द्विपकारः ।  
भूम भूमि च यः पप्रथत् अप्रथत् विस्तारितवान् तस्यास्य वरुणस्येत्यन्वयः ॥१॥

अथ द्वितीया—

उतस्वयातन्वा देसंबदेतत्कदान्वपृन्तर्वरुणे भुवानि ।  
किमेहृष्यमहृणानोजुपेतकदा मृच्छीकं सुमना अभिरव्यम् ॥ २ ॥

उत । स्वया । तन्वा । सम् । वदे । तत् । कदा । नु । अन्तः ।  
वरुणे । भुवानि । किम् । मे । हृष्यम् । अहृणानः ।  
जुपेत । कदा । मृच्छीकम् । सुमनाः । अभि । रव्यम् ॥ २ ॥

वरुणं शीघ्रं दिदृक्षमाणऋषिरनयाविवर्कयति ज्वेति विचिकित्सायाम् उत किं स्वया तन्वा  
स्वीयेन आत्मीयेन शरीरेण संबदे सहवदनं करोमि आहोस्वित् तत्तेन वरुणेन सहसंबदे  
कदानु कदा खलु वरुणे देवे अन्तर्भूतो भवानि वरुणस्य चित्ते संलग्नो भवानीत्यर्थः अपिच मे  
गदीयं हृष्यं स्तोत्रं हविर्वा अहृणानोऋष्यन् वरुणः किं केन हेतुना जुपेत सेवेत सुमनाः शो-  
भनमनस्कः सन्नहं कदा कस्मिन्काले मृच्छीकं सुखमितारं वरुणं अभिरव्यं अभिपरयेयम् ॥२॥

अथ तृतीया—

पृच्छेतदेनो वरुणदिदृक्षूपोऽमिचिकित्तुपोऽविपृच्छम् ।  
समानमिन्मैकवर्षाश्चिदाहुर्यंहतुभ्यं वरुणोऽहणीते ॥ ३ ॥

पृच्छे । तत् । एनः । वरुण । दिदक्षु । उपो इति । एमि ।  
 चिकितुषः । विःपृच्छम् । समानम् । इत् । मे । कवयः ।  
 चित् । आहुः । अयम् । ह । तुभ्यम् । वरुणः । तृणीते ॥ ३ ॥

हे वरुण तदेनः पापं पृच्छे त्वां पृच्छामि दिदक्षु छान्दसः सुलोपः द्रष्टुमिच्छन्तं येन  
 पापेन हेतुना त्वदीयैः पार्श्वेन्दोस्मि पृष्टः सन् तत्पापं कथय अहं विपृच्छं विविधं मष्टं चिकितु-  
 षोविदुषोजनान् उपोएमि उपोगाम् ते कवयश्चिक्कान्तदर्शिनोजनाश्च मे महं समानमित् स-  
 मानमेव एकरूपमेव आहुः अकथयन् यदाहुस्तदाह हे स्तोतः तुभ्यं अयं ह अयमेव वरुणो-  
 षणीते क्रुध्यतीति अतः क्रोधं परित्यज्य अस्मान्पारोष्योमोचप ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

किमागोआसवरुणज्येष्ठं यस्तोतारं जिघांससि सर्वायम् ।  
 प्रतन्मेषोचोदृळभस्वधावोवत्वानेनानर्मसातुरइयाम् ॥ ४ ॥

किम् । आगः । आस । वरुण । ज्येष्ठम् । यत् । स्तोतारम् ।  
 जिघांससि । सर्वायम् । प्र । तत् । मे । वोचः । दुःदृढम् ।  
 स्वधाऽवः । अव । त्वा । अनेनाः । नर्मसा । तुरः । इयाम् ॥ ४ ॥

हे वरुण ज्येष्ठमधिकं किं आगः आस कोपराधोमयाकृतोदभूव यत् येन आगसा स-  
 सायं मित्रभूवं सन्तं स्तोतारं जिघांससि हनुमिच्छसि । हे दूळभ दुर्दभ अन्यैर्वाधितुमशक्य  
 स्वधावस्तेजस्विन् हे वरुण तदागः मे महं प्रवोचः प्रब्रूहि एवं सति तस्यपायश्चित्तं कृत्वा  
 अनेनाः अपापः सन्नहंतुरस्त्वरमाणः शीघ्रः नर्मसा नयस्कारेण हविषा वा त्वा त्वां अवेयां  
 भवगच्छेमम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अवंद्रुग्धानिपिञ्चासृजानोव्याव्यं चक्रमातनूभिः ।  
 अवराजन्पशुनृपं नतापुंसुजावत्संनदान्नोवसिष्ठम् ॥ ५ ॥

अव । द्रुग्धानि । पित्र्या । सृज् । नः । अव । या । वयम् ।  
चक्रम् । तनूभिः । अव । राजन् । पशुष्टुर्पम् । न । तायुम् ।  
सृज् । वत्सम् । न । दाम्नः । वसिष्ठम् ॥ ५ ॥

हे वरुण पित्र्या पितृतः प्राणानि नोस्मदीयानि द्रुग्धानि द्रोहान् बन्धनेहेतुभूतान् अव-  
सृज् विमुञ्च अस्मत्तोविश्लेष्य वयंच या यानि द्रोहजातानि तनूभिः शरीरैः चक्रम् कृतवन्तः  
स्म तानिच अवसृज । हे राजन् राजमान वरुण पशुष्टुर्पं न तायुं सैन्यमापश्चितं कृत्वा अव-  
साने घातादिभिः पशूनां तर्पयितारं स्तेनमिव दात्रोरज्जोर्वत्सं न वत्समिव च वसिष्ठं मां बन्ध-  
कात्पापावभवसृज् विमुञ्च ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

नसस्वोदक्षोवरुणध्रुतिःसामुरामन्युर्विभीदकोअचिन्तिः ।  
अस्तिज्यायान्कनीयसउपारेस्वर्मश्चनेदन्तस्यप्रयोता ॥ ६ ॥

न । सः । स्वः । दक्षः । वरुण । ध्रुतिः । सा । सुरा । मन्युः ।  
विद्विभीदकः । अचिन्तिः । अस्ति । ज्यायान् । कनीयसः ।  
उपारे । स्वर्मः । चन । इत् । अदन्तस्य । प्रयोता ॥ ६ ॥

हे वरुण सः स्वोदक्षः पुरुषस्य स्वरूपवद्वलं पापप्रवृत्तौ कारणं न भवति किं तर्हि ध्रुतिः  
स्थिरा उत्पत्तिसमयएव निर्मिता दैवमतिः कारणम् । ध्रुगतिरथैर्योरितिघातुः। साच ध्रुतिः वक्ष्य-  
माणरूपाहुरा प्रमादकारिणी मन्युः क्रोधश्च गुर्वादिविषयः सन् अनर्थहेतुः विभीदकः घृतसा-  
धनोक्षः सच घृतेषु पुरुषं प्रेरयन्ननर्थहेतुर्भवति अचिन्तिः अज्ञानं अविवेककारणं अतर्दृशी  
दैवकूमिरेव पुरुषस्य पापप्रवृत्तौ कारणम् अपिच कनीयसःअल्पस्य हीनस्य पुरुषस्य पापप्रवृत्तौ  
उपारे उपामते समीपे नियंतृत्वेनरिधतः ज्यायानधिकः ईश्वरोस्ति सएव तं पापेभवर्तयति तथा-  
चान्नातम्—एतद्येवासाधुर्मकारयति तंयमघोनिनीपतर्देति । एवंच सतिस्वमश्चनस्वमोपि अनृ-  
तस्य पापस्य प्रयोता प्रकर्षेण मिश्रयिता भवति इदितिपूरकःस्वमे कृतेरपिकर्मभिर्वहूनि पापा-  
नि जायन्ते किनुवक्तव्यं जाग्रतिलकैः कर्मभिःपापान्युत्पद्यन्तइति । अतोममापराधोदैवागतइति  
हे वरुण त्वया क्षन्तव्य इतिभावः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अरंदासोनमीह्रुपेकराण्यहं देवाय भूर्णयेनागाः ।  
 अचेतयदचितो देवो अर्यो गृत्सं राये कवितरो जुनाति ॥ ७ ॥  
 अरंम् । दासः । न । मीह्रुपे । कराणि । अहम् । देवार्यं ।  
 भूर्णये । अनागाः । अचेतयत् । अचितः । देवः । अर्यः ।  
 गृत्सम् । राये । कविस्तरः । जुनाति ॥ ७ ॥

मीह्रुपे सेके कामानां वरिष्वे भूर्णये जगतो भर्त्रे देवाय दानादिगुणयुक्ताय वरुणाय अ-  
 नागाः तस्यसादात् अपासः सन्नहं अरं अस्ते पर्माणं कराणि परिचरणं करवाणि दासोन यथा  
 भृत्यः स्वामिने सम्यक्परिचरति तद्वत् अर्यः स्वामी सच देवः अचितः अजानतोस्मान् अचेत-  
 यत् चेतयतु मज्ञापयतु गृत्सं स्तोतारं च कवितरः भ्रातृतरो देवः राये धनाय धनभात्पथं जुना-  
 ति जुनातु मेरयतु ॥ ७ ॥

एकादशने वारुणे पशौ अयमिति पुरोडाशस्यानुवाक्या सत्रितंच-अयं सुतुभ्यं वरुण-  
 स्वधावपवावन्दस्ववरुणं बृहन्वमिति ।

सैषाष्टमी-

अयं सुतुभ्यं वरुण स्वधावो हृदि स्तोम उपश्रितश्चिदस्तु ।  
 शं नः क्षेमेशमुयोगे नो अस्तु पूयं पातस्व स्तिभिः सदानः ॥ ८ ॥ ८ ॥  
 अयम् । सु । तुभ्यम् । वरुण । स्वधाश्चः । हृदि । स्तोमः ।  
 उपश्रितः । चित्र । अस्तु । शम् । नुः । क्षेमै । शम् । ऊँ इति ।  
 योगे । नुः । अस्तु । मूयम् । पातु । स्वस्तिभिरभिः । सदा । नुः ॥ ८ ॥ ८ ॥

हे स्वधावः अन्नवन्वरुण तुभ्यं त्वदर्थं क्रियमाणः अयं एतत्सूक्तात्मकः स्तोमः स्तोत्रं  
 त्वदि त्वदीये हृदये ह्यसु उपश्रितः उपगतः समवेतोस्तु चिदिति पूरकः अपासस्य प्रापणं यो-  
 गः प्रासस्य रक्षणं क्षेमः नोस्मदीये क्षेमे रक्षणे शं उपद्रवाणां शमनमस्तु योगे च नोस्मदीये प्रा-  
 पणे शमु शमनमेवास्तु उपद्रवाणां हे वरुणादपो देवाः मूयं नोस्मान्तर्ब्रूया स्वस्तिभिरविनाशैः  
 पाव रक्षत ॥ ८ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पष्ठेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

रदत्पथइति सप्तर्षे सप्तदशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षे त्रैष्टुभं वारुणं अनुकामन्ध्व-रदत्समेति ।  
गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

रदत्पथोवरुणःसूर्यायुप्राणीसिसमुद्रियांनदीनाम् ।  
सर्गो नसृष्टो अर्बतीर्कतापंचकारंमहीरवनीरहंभ्यः ॥ १ ॥

रदत् । पथः । वरुणः । सूर्याय । प्र । अर्णीसि । समुद्रिया ।  
नदीनाम् । सर्गः । न । सृष्टः । अर्बतीः । ऋतइयन् ।  
चकारं । महीः । अरवनीः । अहंभ्यः ॥ १ ॥

अयं वरुणोदेवः सूर्याय सर्वस्य पेरकायादित्याय पथोमार्गान् अन्तरिक्षपदेशान् पर-  
दत् प्रागच्छत् समुद्रिया समुद्रे उदधौ भवानि यद्वा समुद्रवन्त्यस्मादापइति समुद्रमन्तरिक्षं तत्र  
भवान्यर्णास्युदकानि नदीनां नदीः प्रति प्रासृजत् सर्गो न सृज्यते युद्धभूमौ सादिनापेर्यतइ-  
ति सर्गोऽभवः सयथा सृष्टः पेरितः अर्बतीः वडवाः प्रति शीघ्रं गच्छति तद्वत् ऋतायन् ऋतं शीघ्रं  
गमनमात्मनइच्छन् महीर्महतीः अरवनीरात्रीः अहंभ्यः अहोऽभ्यः सकाशात् चकार भेदेन कृत-  
वान् अस्तंगच्छन् सूर्येण वरुणइत्युच्यते सहि स्वगमनेन रात्रीर्जनयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

आत्मानेवातो रज्ज् आनवीनोत्पशुर्नभूर्णिर्धर्वसेससवान् ।  
अन्तर्महीर्बृहतीरोदसीमे विश्वाते धामं वरुणप्रियाणि ॥ २ ॥

आत्मा । ते । वातः । रज्ज् । आ । नवीनोत् । पशुः । न । भूर्णिः ।  
यवसे । ससवान् । अन्तः । मही इति । बृहती इति ।  
रोदसी इति । इमे इति । विश्वा । ते । धामं । वरुण । प्रियाणि ॥२॥

हे वरुण ते त्वदीयः त्वया अन्तरिक्षे प्रेर्यमाणो वातो वायुरात्मा सर्वस्य प्राणिजावस्य  
प्राणरूपेण धारयिता सच्च रज्ज् उदकं आनवीनोत् समन्तात्पेरयति वातेनहि वृष्टिर्जायते भूर्णि-  
र्जगतोभर्ता सवायुर्धर्वसे घासे प्रक्षिप्ते सति पशुर्न यथा पशुरज्वान्भवति तद्वत् ससवान् स-

समित्यन्नान तद्दानं भवति हविर्लक्षणमन्नमपि तस्मै मयच्छतीत्यर्थः यद्वा सनोतेः कसौ रूपं ततः ससवान् संभक्तवान् वातः घासे तति पशुर्यथा भारवाही भवति तद्वत् जगतो भर्ता । हे वरुण महती महत्यौ बृहती परिवृढे इमे रोदसी घावापृथिव्यौ अन्तर्मध्ये घावापृथिव्योर्मध्ये इत्यर्थः ते तत्र विश्वा सर्वाणि धाम धामानि स्थानानि तेजांसि वा प्रियाणि सर्वेषां प्रीतिकराणि भवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

परिस्पशो वरुणस्य स्मदिष्टा उञ्जे पश्यन्ति रोदसी सुमेके ।  
 ऋतावानः कवयो यज्ञधीराः प्रचेतसो य इपयन्तु मन्म ॥ ३ ॥  
 परि । स्पशः । वरुणस्य । स्मत् इष्टाः । उञ्जे इति । पश्यन्ति ।  
 रोदसी इति । सुमेके इति सुमेके । ऋतवानः । कवयः ।  
 यज्ञधीराः । प्रचेतसः । ये । इपयन्तु । मन्म ॥ ३ ॥

स्पशन्ति स्पृशन्तीति स्पशश्चाराः वरुणस्य देवस्य स्पशश्चाराः स्मदिष्टाः स्मदिष्टे तत्प्रशस्याथै सहार्थे च वर्तते प्रशस्तगतयः यद्वा सहमेपिताः सन्तः सुमेके शोभनमेहने सुरूपे वा उञ्जे रोदसी घावापृथिव्यौ परिपश्यन्ति परितर्क्षन्ते उभयोर्लोकयोर्वर्तमानान् पुण्यापुण्यकारिणो जनान् पश्यन्तीत्यर्थः यस्मादेवं तस्मात् तद्गीत्या ऋतावानः कर्मवन्तः यज्ञधीराः यज्ञेषु कृतबुद्धयः मचेतसः प्राज्ञाः कवयः क्रान्तदर्शिनो ये जनाः मन्म मन्मानि स्तोत्राणि इपयन्तु गमयन्ति वरुणं प्रापयन्ति तानपि परिपश्यन्तीत्यर्थः अतोऽस्मानपि स्तोत्रान् ज्ञात्वा पापान्मुञ्चत्वित्यृषिराशास्ते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उवाच मे वरुणो मे धिराय त्रिः सप्त नामाध्याधिभर्ति ।  
 विद्वान् पदस्य गुह्या न वोच्युर्गाय विप्र उ पराय शिक्षन् ॥ ४ ॥  
 उवाच । मे । वरुणः । मे धिराय । त्रिः । सप्त । नाम ।  
 अध्याधि । विभर्ति । विद्वान् । पदस्य । गुह्या । न । वोच्युत् ।  
 युगाय । विप्रः । उपराय । शिक्षन् ॥ ४ ॥



अथ तृतीया-

आयद्गुहाववरुणश्चनावंप्रयत्समुद्रमीरयावमध्यम् ।  
अधियदपांस्तुभिश्चरावप्रंखईखयावहैशुमेकम् ॥ ३ ॥

आ । यत् । रुहाव । वरुणः । च । नावम् । प्र । यत् ।  
समुद्रम् । ईरयाव । मध्यम् । अधि । यत् । अपाम् ।  
स्तुभिः । चराव । प्र । प्रंखईखे । ईखयावहै । शुमे । कम् ॥ ३ ॥

यद्यदा वरुणे प्रसन्ने सति अहं वरुणश्चोभौ नावं द्रुममयीं तरणसाधनभृतां आरुहाव  
उभावास्तदावभूविव तां च नावं यद्यदा समुद्रं मध्यं समुद्रस्य मध्यं प्रति प्रेरयाव प्रकर्षेण गमयाव  
यद्यदा च अपामुदकानां अधि उपरि स्तुभिः गच्छीभिरन्याभिरपि नौभिः चराव वर्तावहै तदानीं  
शुभे शोभार्थं प्रेते नौत्पायां दोलायामेव प्रेतयावहै निम्नोन्नैस्तरङ्गैरितश्चेतश्च प्रविचलन्तौ  
संकीडावहै कपितिपूरकः यदा क्रियाविशेषणं कं सुखं यथाभवति तथेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

वसिष्ठं हवरुणोनाव्याधाट्टपिचकारस्वपा महोभिः ।  
स्तोतारं विप्रः सुदिनत्वे अह्नां पान्नुद्यावस्ततन्व्यादुपासः ॥ ४ ॥

वसिष्ठम् । ह । वरुणः । नावि । आ । अधात् । ऋषिम् ।  
चकार । सुदः अपाः । महः शभिः । स्तोतारम् । विप्रः । सुदिनत्वे ।  
अह्नाम् । यात् । नु । द्यावः । ततनन् । यात् । उपसः ॥ ४ ॥

एवं वसिष्ठेनात्मनोके यद्वरुणेन कृतं तदर्थयति वसिष्ठं ह वसिष्ठं सत्सु वरुणोनावि स्वकीयायां  
आ अथाव आरोहयत् तथा तदर्थं अथोभिः रक्षणैः स्वपां स्वपसं शोभनकर्माणं चकार वरुणः  
एतवान् अपिच विप्रमेधावी वरुणः अह्नां दिवसानां मध्ये सुदिनत्वे यत्कठत्वेन शोभनदि-  
नत्वं तत्र स्तोवारं अस्थापयद्विशेषः । किंकुर्वन् याव यातो गच्छतो यावो दिवसान् याव यातीः  
उपासः उपसाजपदक्षितारावीश्च नु क्षिप्रं ततनन् सूर्यात्मना विस्तारयन् ॥४॥

अथपंचमी-

कृत्प्यानिनौसख्यावभूवुःसचावहेयदृकंपुरार्चित् ।  
बृहन्नमानवरुणस्वधावःसहस्रद्वारजगमागृहन्ते ॥ ५ ॥

कं । त्यानि । नौ । सख्या । वभूवुः । सचावहे इति । यत् ।  
अदृकम् । पुरा । चित् । बृहन्तम् । मानम् । वरुण । स्वधावः ।  
सहस्रद्वारम् । जगम् । गृहम् । ते ॥ ५ ॥

हे वरुण त्यानि तानि पुरावनानि नौ आवयोः सख्या सख्यानि सखित्वानि क कुत्र  
वभूवुः पुरा पूर्वस्मिन् काले अवृकं आर्हस्यं आत्यन्तिकं यत्तत्स्वपस्ति कसचावहे आवांसेवा-  
वहे चिदिति पूरकः अपिच हे स्वधावः अन्नवन्वरुण ते त्वदीयं गृहं जगम् गच्छानि लोड्ये  
लिट् कीदृशं गृहं बृहन्तं महान्तं मानं मानपस्मिन्सर्वाणि भूतानीति मानं सर्वस्य भूतजावस्य  
परिच्छेदकमित्यर्थः सहस्रद्वारं बहुद्वारम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

यआपिर्नित्योवरुणप्रियःसन्त्वामागांसिकृणवत्सखाते ।  
मात्एनस्वन्तोयक्षिन्भुजेमयन्धिष्माविप्रस्तुवतेवरुथम् ॥ ६ ॥

यः । आपिः । नित्यः । वरुण । प्रियः । सन् । त्वाम् । आगांसि ।  
कृणवत् । सर्वा । ते । मा । ते । एनस्वन्तः । यक्षिन् ।  
भुजेम । यन्धि । स्म । विप्रः । स्तुवते । वरुथम् ॥ ६ ॥

हे वरुण योवसिष्ठो नित्यो भुवः आपिर्वन्धुः औरसः पुत्रइत्यर्थः यः पूर्वं प्रियः सन् त्वां प-  
ति आगांसि अपराधान्कृणवत् अकरोत् सदानीं ते तव सखा समानख्यानः प्रियोस्तु । हे य-  
क्षिन् यजनार्हं वरुण ते तव स्वभूतावयं एनस्वन्तः एनसा पापेन युक्ताः सन्तोमाभुजेम माभु-  
ज्यहि त्वत्प्रसादात् पापरहिताय सन्तोभोगान् भुनजामहे विमोमेधावो त्वंच स्तुवते स्तोत्रं  
कुर्वते वसिष्ठाय वरुथं अनिष्टवारकं वरणीयं वा गृहं यन्धि प्रयच्छ स्मेति पूरकः ॥ ६ ॥

सैषा सप्तमी-

ध्रुवास्तुत्वास्तुक्षितिपुक्षियन्तोव्यशंस्मत्पाशंवरुणोमुमोचत् ।

अवोवन्वानाअदितेरुपस्थाध्रूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ७ ॥ १० ॥

ध्रुवास्तु । त्वा । आस्तु । क्षितिपु । क्षियन्तः । वि । अस्मत् ।

पाशम् । वरुणः । मुमोचत् । अवः । वन्वानाः । अदितेः ।

उपस्थात् । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ १० ॥

ध्रुवास्तु नित्यास्तु आस्तु दृश्यमानास्तु क्षितिपु भूमिषु क्षियन्तः निवसन्तोवपं हे वरुण त्वा त्वां स्तुमद्विशेषः सच वरुणः अस्मत् अस्मत्तः पाशं बन्धकं पापं विमुमोचत् मोचयेत् तथा अदितेः अखण्डनीयायाः पृथिव्याः उपस्थादुपस्थानात् अवोरक्षणं वरुणेन दत्तं वन्वानाः संभ्रजमानावयं स्याम अन्यद्वत् ॥ अत्र ऋग्विधानम्-ध्रुवास्तुत्वास्तुक्षितिपु जपनबन्धात्प्रमुच्यते । तिष्ठन्नात्रैजपेदेतां पिशाचस्तंनगच्छतीति ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पष्ठे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

मोपुवरुणेति पञ्चमैकाविंशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षवारुणंअन्त्याजगती शिष्टाश्चतस्रोभायन्यः तथाचानुक्रान्दम् मोपुपञ्चमायत्रं जगत्यन्तमिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

मोपुवरुणामृन्मयं गृहंरोजन् गमम् । मृळामुक्षत्रमृळयं ॥ १ ॥

मो इति । सु । वरुण । सृत् मयम् । गृहम् । राजन् । अहम् ।

गमम् । मृळ । सुक्षत्र । मृळयं ॥ १ ॥

हे राजन्नीश्वर वरुण त्वदीयं मृन्मयं मृदादिनिर्मितं गृहं मो मात्र मैव अहं गमं गतो-स्मि अपितु सुशोभनं सुवर्णमयमेव त्वदीयं गृहं पापवानि सत्वं मां मृळ सुक्षत्र हे सुक्षत्र शोभनयग वरुण मृळप उपदपाश्च कुरु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

यदेभिप्रस्फुरन्निवृत्तिर्निष्मालोअद्रिवः । मृळामुक्षत्रमृळयं ॥ २ ॥

यत् । एभिं । प्रस्फुरन्द्दिव । दृतिः । न । ध्मातः ।

अद्रिद्विवः । मृळ । सुक्षत्र । मृळ्य ॥ २ ॥

हे अद्रिवः आयुधवन्वरुण यद्यदा प्रस्फुरन्निव शैत्येन पविचलन्निव त्वद्भयाद्वेषमानः  
दृतिर्न दृतिरिव ध्यातो वायुना पूर्णः सन् त्वया बद्धोऽहं एभि गच्छामि तदानीं मृळ सुखय हे  
सुखत्र सुधन मृळय दयां कुरु ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

कृत्वःसमहदीनताप्रतीपंजंगमाशुचे । मृळामुक्षत्रमृळ्य ॥ ३ ॥

कृत्वः । समह । दीनता । प्रतिःईपम् । जगम् ।

शुचे । मृळ । सुक्षत्र । मृळ्य ॥ ३ ॥

हे समह सधन शुचे स्वभावतो निर्मल वरुण दीनता दीनतया अशक्येन कृत्वः क-  
र्तव्यत्वेन विहितस्य श्रोतस्मार्तादिलक्षणस्य प्रतीपं प्रतिकूलं अननुष्ठानं जगम प्राप्तवा-  
नस्मि अतएव त्वया बद्धः तादृशं मां मृळ सुखय अन्यद्वतम् ॥३॥

अथ चतुर्थी-

अपांमध्येनस्थिवांसंतृष्णाविदज्जरितारंम् । मृळामुक्षत्रमृळ्य ॥ ४ ॥

अपाम् । मध्ये । तस्थिःवांसम् । तृष्णा । अविदत् ।

जरितारंम् । मृळ । सुक्षत्र । मृळ्य ॥ ४ ॥

अपां समुद्राणामुदकानां मध्ये तस्थिवांसं स्थितयन्तमपि जरितारं तव स्तोतारं मां तृ-  
ष्णा पिपासा अविदत् आप्रवती लवणोत्कटस्य समुद्रजलस्य पानानर्हत्वात् अतस्तादृशं मां  
मृळ सुखय अन्यद्वतम् ॥ ४ ॥

देवसुवां हविःषु वारुणस्य हविषः यत्किञ्चेदमितियाग्या सन्नितश्च-यत्किञ्चेदंवरुण-  
दैव्येजनउपतेस्तोमान्पशुपाद्भवाकरमिवि द्वे इति ।

सैषात्र पञ्चमी-

यत्किञ्चेदंवरुणदैव्येजनेमिद्रोहंमनुष्याऽश्वरांसि ।

अथितीयत्तवधर्मापुयोपिममानस्तस्मादेनतोदेवरीरिपः॥५॥११॥

यत् । किम् । च । इदम् । वरुण । दैव्ये । जने । अग्निध्रोहम् ।  
 मनुष्याः । चरामसि । अचिन्ती । यत् । तव । धर्म । युयोपिमा । ।  
 मा । नः । तस्मात् । एनसः । देव । रिरिपुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे वरुण दैव्ये देवसमूहरूपे जने यदिदं किञ्चनाभिद्रोहम् अपकारजातं मनुष्यावर्यं  
 चरामसि चरामः निर्वर्तयामः तथा अचिन्ती अचिन्त्या अज्ञानेन तवत्वदीधं मद्धर्मकारकं कर्म  
 युयोपिम वर्यं विमोहितवन्तः हे देव तस्यादेनसः पापात् नोस्मान् मारीरिपः माहिन्ती ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पष्ठे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

॥ इतिसप्तमे मण्डले पञ्चमोनुवाकः ॥ ५ ॥

पद्येनुवाके पञ्चदश सूक्तानि तत्र पवीरयेति सप्तर्चं प्रथमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्पणैर्द्रुमं वा-  
 यव्यम् यासुपञ्चम्यायासु द्विवचनमस्ति वाऐन्द्रवायव्यः तथाचानुक्रान्तम्—पवीरयासप्त वाय-  
 व्यं स्तैन्द्रश्च या द्विवदुकाइति । वृतापेछन्दोमे प्रउगशस्त्रे पवीरयेतिवायव्यस्तृचः सन्वितश्च  
 पवीरयाशुचयोदद्विरेवा तेसत्येनमनसादीध्यानाइति ।

तत्र प्रथमा—

पवीरयाशुचयोदद्विरेवामध्वर्युभिर्मधुमन्तःसुतासः ।  
 वहवायो नियुतोयात्थच्छापिवांसुतस्यान्धसोमदाय ॥ १ ॥  
 प्र । वीरया । शुचयः । द्विरे । वाम् । अध्वर्युभिः ।  
 मधुमन्तः । सुतासः । वह । वायो इति । निद्युतः । याहि ।  
 अच्छ । पिबे । सुतस्ये । अन्धसः । मदाय ॥ १ ॥

हे वायो वीरया वीराय विविधमोरपिबे सुपांसुलगिति चतुर्थ्यायाजादेशः वां ते व्यत्यये-  
 न द्विवचनं तुभ्यं शुचयः शुद्धाः मधुमन्तः माधुर्योपेताः सुतासः अभिपुताः सोमाः ऐतरेयि-  
 भिः नवमेहनि प्रउगे अध्वर्युभिः अध्वरस्यनेतृभिः ऋत्विग्भिः प्रदद्विरे प्रदीयन्ते दददानेइत्य-  
 स्पैतद्रूपम् यवपवमतः कारणात् हे वायो नियुतोदहवाः वह रथं प्रापय तेन रथेन अच्छ याहि  
 अस्मद्यज्ञमभिगच्छ अभिगत्य च सुतस्याभिपुतस्य अन्धसः अन्धस्य सोमितक्षणस्य स्वकीयं  
 भागं पिबे किमर्थम् मदाय मदीत्यर्थम् ॥ १ ॥

शुनासीरीयेपर्वणि वायव्यस्य हविषईशानायेति पुरोनुवाक्या सूत्रितञ्च—सत्त्वंनोदेवमनसे शानायमहुतिंयस्तआनडिति । वायव्येषशावेवैवपस्यपुरोडाशस्ययाज्या सूत्रितं च—ईशानाय महु-  
तिं यस्तआनद् पवोवापुंरथयुजं कृणुध्वमिति ।

सैषान् द्वितीया—

ईशानायमहुतिंयस्तआनद्शुचिसोमंशुचिपास्तुभ्यंवायो ।  
कृणोपितंमर्त्येषुप्रशस्तंजातोजातोजायतेवाज्यस्य ॥ २ ॥

ईशानाय । महुतिम् । य । ते । आनद् । शुचिम् । सोमम् ।  
शुचिःपाः । तुभ्यम् । वायो इति । कृणोपि । तम् । मर्त्येषु ।  
प्रशस्तम् । जातःजात । जायते । वाजी । अस्य ॥ २ ॥

हे वायो ईशानाय ईश्वराय ते तुभ्यं त्वदर्थं महुतिं मरुतामाहुतिं चरुपुरोडाशादिसाध्यां योयजमान आनद् व्यामोव दद्यादित्यर्थः । तथा हे शुचिपाः शुद्धस्य सोमस्य पातवायो तुभ्यं शुचिं शुद्धं सोमं च यः प्रयच्छति मर्त्येषु मनुष्येषु मध्ये तं यजमानं प्रशस्तं मुख्यं कृणोपि करोषि सच जातोजातः सर्वत्र प्रादुर्भूतः प्रख्यातः सन् वाजी अस्य प्राप्तस्य धनस्य प्राप्तये जायते अवकल्पते सर्वं धनं लभते इत्यर्थः ॥ २ ॥

नियुत्वद्गुणविशिष्टवायुदेवताके पशौ रायेनुयपिति पुरोडाशस्य याज्या सूत्रितञ्च—राये-  
नुर्यंजततूरोदसीमे प्रवायुमच्छावृहतीमनीपेति ।

सैषान् तृतीया—

रायेनुधंजततूरोदसीमेरायेदेवीधिपणांधातिदेवम् ।  
अधंवायुंनियुतःसश्चतस्वाउतश्वेतं वसुधितिनिरेके ॥ ३ ॥

राये । नु । यम् । जततूः । रोदसी इति । इमे इति । राये । देवी ।  
धिपणां । धाति । देवम् । अधं । वायुम् । नियुतः । सश्चत ।  
स्वाः । उत । श्वेतम् । वसुधितिम् । निरेके ॥ ३ ॥

इमे रोदसी यावापृथिव्यौ यं वायुं राये धनार्थं नु क्षिप्तं जस्रतुर्जनयामासतुः तं देवं दाना-  
दिगुणयुक्तं वायुं देवी द्योतमाना धिपणा स्तुतिः राये धनार्थं धाति धारयति धनं यथा लभ्य-  
ते तथा प्रेरयतीत्यर्थः अथ अधुना एवं स्तुतौ प्रवृत्तायां स्वाः स्वकीया नियुतोवडवाः रथवाहाः  
वायुं सश्वत सचन्ते सेवन्ते उतापिच श्वेतं शुभ्रवर्णं निरेके नितरां रेको रिक्ता निरेकः दारि-  
द्र्यमित्यर्थः तस्मिन् सति वसुधितिं वसूनां धातारं प्रदातारं तं वायुं नियुतोस्मद्यज्ञं प्रापयन्ती-  
तिशेषः ॥ ३ ॥

द्वितीये छन्दोमे प्रउगशस्त्रे वायव्यवृत्तस्य उच्छन्नपसइति तृतीया सूत्रितश्च—उच्छन्न-  
पसः सुदिनाअरिपाइत्येकपातिन्यइति ।

सैपाव चतुर्थी—

उच्छन्नपसःसुदिनाअरिप्राउरुज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः ।  
गव्यंचिदूर्वमुशिजोविवन्नुस्तेपामनुप्रदिवःससुरारपः ॥ ४ ॥

उच्छन् । उपसः । सुदिनः । अरिप्राः । उरु । ज्योतिः ।  
विविदुः । दीध्यानाः । गव्यम् । चित् । ऊर्वम् । उशिजः ।  
वि । वसुः । तेषाम् । अनु । प्रदिवः । ससुः । आपः ॥ ४ ॥

येद्विरसोवायुमस्तोपत तेषां अरिपाः पापरहिता उपसः सुदिनाः शोभनदिनस्य हेतुभू-  
ताः सत्यः उच्छन् औच्छन् व्यवासयन् तेच दीध्यानाः दीप्यमानाः सन्तः उरु विस्तीर्णं ज्यो-  
तिः सूर्यारूपं विविदुः वायोः प्रसादादलभन्त । अपिच उशिजः कामयमानाः तेअंगिरसः गव्यं  
चिदगोसङ्घरूपमपि ऊर्वं धनं पणिभिरपहृतं विवदुः व्यवृण्वन् अलभन्त । तथा तेषामद्विरसाम-  
र्थाय प्रदिवः पुराण्यः आपः अनुससुः अन्वसरन् अन्वगच्छन् हिताः हिताचरणपरा आस-  
न्तित्यर्थः आवरकस्पासुरस्य वायुनाहननात् अहुरेणाहतानुपःप्रभवीन् पुनर्लब्धवन्तइत्यर्थः ॥४॥

तृतीये छन्दोमे प्रउगशस्त्रे तेसत्येनेत्यैन्द्रवायवस्तुचः सूत्रितंच—तेसत्येनमनसादीध्याना-  
दिविक्षयन्तारजसः पृथिव्यामिति ।

तत्र पथमा सूक्ते पंचमी—

तेसत्येनमनसादीध्यानाःस्वेनयुक्तासुःकर्तुनावहन्ति ।

इन्द्रवायुवीरवाहुरथैवामीशानघोरभिपृक्षःसचन्ते ॥ ५ ॥

ते । सत्येन । मनसा । दीध्यानाः । स्वेन । युक्तासः । क्रतुना  
वृहन्ति । इन्द्रवायू इति । वीरश्वाहम् ।  
रथम् । वाम् । ईशानयोः । अग्नि । पृक्षः । सचन्ते ॥ ५ ॥

ते प्रसिद्धाः सत्येन यथार्थेन मनसा मननीयेन स्वोत्रेण युक्ताः दीध्याना दीप्यमानाः  
स्वेन स्वकीयत्वे विहितेन क्रतुना कर्मणा नित्यनैमित्तिकात्मना युक्तसोयुक्ताः एवंभूताः यज-  
मानाः हे इन्द्रवायू वीरवाहं वीरैः विशेषेण ईरपितृभिः स्तोतृभिः वहनीयं प्रापणीयं । यद्वा  
वीरैरश्वैर्वहनीयं ईशानयोरीश्वरयोर्वा युवयोः स्वभूतं रथं वहन्ति स्वं स्वं यत्तं प्रापयन्ति । तत्र  
च पृक्षोक्तानि हविर्लक्षणानि अभिसचन्ते युवामभिसेवन्ते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ईशानासोयेदधतेस्वर्णो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्हिरण्यैः ।  
इन्द्रवायूसूर्यो विश्वमायूरर्वद्भिर्वीरैः पृतनासुसद्युः ॥ ६ ॥  
ईशानासः । ये । दधते । स्वः । नः । गोभिः । अश्वेभिः ।  
वसुंश्चिः । हिरण्यैः । इन्द्रवायू इति । सूर्यः । विश्वम् ।  
आयुः । अर्वत्सुश्चिः । वीरैः । पृतनासु । सद्युः ॥ ६ ॥

हे इन्द्रवायू ईशानासः ईश्वराः प्रभवोयेजनाः नोस्मभ्यं गोभिरश्वेभिरश्वैर्वसुभिर्निवा-  
सकैः हिरण्यैश्च सहितं स्वः सद्यु भरणीयं सुखं दधते ददति प्रयच्छति । यद्वा हिरण्यव्यतिरि-  
क्तानि धनानि वसुनि तैर्हिरण्यैश्च सहोत्पथः । ते सूर्यो दातारः विश्वं व्याप्तमायुरन्तं जीवनं वा  
शत्रूणां स्वभूतं पृतनासु संग्रामेषु अर्वद्भिरश्वैः वीरैः शूरजटैश्च साधनभूतैः सद्युः अभिप्रवेयुः  
यद्वा सहायैः तृतीया अर्वद्भिः वीरैः पुत्रैश्च सहितं शत्रूणामायुरभिप्रवेयुरित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अर्वन्तो नश्रवसोमिर्लमाणा इन्द्रवायूसुं पुतिभिर्वसिष्ठाः ।  
वाजयन्तः स्ववसेद्भुवेमयूपानसुस्तिभिः सदानः ॥ ७ ॥ १२ ॥



अर्वन्तः । न । श्रवंसः । भिक्षमाणाः । इन्द्रवायू इति ।  
 सुस्तुतिभिः । वसिष्ठाः । वाज्जड्यन्तः । सु । अवसे । हुवेम ।  
 यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ १२ ॥

अर्वन्तो अन्वाद्दव हविषां वोदारः श्रवसोन्नस्य द्वितीयाथे पृष्ठी अर्त्तं भिक्षमाणाः या-  
 चमानाः वाज्जपन्तः वाजं बलमात्मन इच्छन्तो वसिष्ठाः वयं स्ववसे शोभनरक्षणाय सुष्टुवर्षणाय  
 वा सुष्टुतिभिः शोभनाभिः स्तुतिभिः इन्द्रवायू इन्द्रं वायुं च हुवेम आहुयेमहि । अन्यद्रतम् ॥७॥

॥ इति पञ्चमस्य पठे द्वादशो वर्गः ॥ १२ ॥

कुविदंगेति सप्तर्चं द्वितीयं सूक्तं वसिष्ठस्यापि वैष्टुभं वायव्यं कुविदंगेत्यनुक्रान्तम् । गतः  
 सूक्तविनियोगः । वाप्ये पशौ कुविदंगेति वपायाज्या सूचितश्च—कुविदङ्गनमसायेवृषासई-  
 शानापप्रहृतिपस्त्वानळिति ।

सैषा मथमा—

कुविदङ्गनमसायेवृषासःपुरादेवाअनवद्यासआसन् ।  
 तेवायवेमनवेवाधितायावांसयन्नुपसंसूर्येण ॥ १ ॥

कुवित् । अङ्ग । नमसा । ये । वृषासः । पुरा । देवाः ।  
 अनवद्यासः । आसन् । ते । वायवे । मनवे । वाधिताय ।  
 अवांसयन् । उपसम् । सूर्येण ॥ १ ॥

दीव्यंति स्तुवन्तीति देवाः स्तोतारः पुरा पूर्वस्मिन्काले ये वृषासो वृषादेवाः स्तोतारः  
 कुविदिति बहुनाम अङ्गेति क्षिप नाम कुविद्वहृशः अङ्ग क्षिपं कृतेन नमसा वायुविपयेण  
 स्तोत्रेण नमस्कारेण वा अनवद्यासः अवद्यरहिताः आसन्, तेद्यापि वायवे हवींषि दातुं सूर्ये-  
 ण सह उपसं अवांसयन् उपसो वृष्टिं सूर्योदयश्च वायुयागार्थं कुर्वन्तीत्यर्थः । किमर्थं मनवे  
 मनुष्याणां बाधिताय बाधितानां पुत्रादीनां रक्षणार्थमित्यर्थः यद्वा मनवे बाधितायेति पृथक्-  
 र्थं चतुर्थी बाधितस्य मनोः प्रजापतेर्यागे वायवे हवींषि दातुमित्यन्वयः ॥ १ ॥

द्वितीये छन्दोमे प्रउगशस्त्रे ऐन्द्रवायववृत्तस्य उशन्तेत्येवा मथमा सूचितश्च—उशन्ता-  
 दूतानदभायगोपायावत्तरस्तन्वोपावदोजश्चेकाद्वेचेति ।

सैषा द्वितीया—

उशन्ताद्दूतानदभायगोपामासश्र्वपाथःशरदंश्र्वपूर्वाः ।

इन्द्रंवायूसुष्टुतिर्वामियानामार्डीकर्मटिसुवितंचनव्यम् ॥ २ ॥

उशन्ता । दूता । न । दभाय । गोपा । मासः । च । पाथः ।

शरदः । च । पूर्वाः । इन्द्रंवायू दति । सुस्तुतिः । वाम् ।

दयाना । मार्डीकम् । ईहे । सुवितम् । च । नव्यम् ॥ २ ॥

हे इन्द्रवायू उशन्ता उशन्तो कामयमानो दूता दूतो देवतेर्मतिकर्मणो दूतशब्दः गन्तारो गोपा गोपाधितारो ईदृशौ युवां दभाय हिंसायै नाभवत् अर्पितु मासो मासांश्च पूर्वाविहीः शरदः संवत्सरांश्च चिरकालमस्मान्पाथो रक्षतम् । अपिच हे इन्द्रवायू सुष्टुतिरस्मदीया शोभना स्तुतिः वां युवां इयाना गच्छन्ती प्राप्नुवन्तो मार्डीकं सुखं ईहे याचते । यद्वा सुखं यथा भवति तथा युवामिहे स्तौति । तथा नव्यं प्रशस्यं सुवितं सुष्टुमाप्यं धनञ्च ईहे ॥ २ ॥

नियुत्वद्वायुदेवताके पशो पीवोअन्नानिति वपायायाज्या स्र्वितश्च—पीवोअन्नारयिवृधः सुमेधा रायेनुयंजत्तनूरोदसीमेइति । तथा द्वितीये छन्दोमे प्रउगशस्त्रे वायव्यवृचस्य एवैव द्वितीयां स्र्वितश्च—पीवोअन्नारयिवृधःसुमेधा उच्छन्नुपसःसुदिनाअरिप्राइति ।

सैषा तृतीया—

पीवोअन्नारयिवृधःसुमेधाःश्वेतःसिपक्तिनियुतामञ्जिःश्रीः ।

तेवायवेसमनसोवितंस्थुर्विश्वेन्नरःस्वपत्यानिचक्रुः ॥ ३ ॥

पीवःऽअन्नान् । रयिवृधः । सुमेधाः । श्वेतः । सिपक्तिः ।

निऽयुताम् । अञ्जिऽश्रीः । ते । वायवे । सडमनसः वि ।

तस्थुः । विश्वा । इत् । नरः । सुऽअपत्यानि । चक्रुः ॥ ३ ॥

पीवोअन्नान् पीवांसि स्थूलानि प्रभूतान्यन्नानि येषांतात्र रयिवृधः रय्या धनेन वृद्धान् एवं भूतानाढयजनाच् सुमेधाः शोभनप्रज्ञः नियुतां यद्वानां वाहानां अग्निश्रीरग्निअयणीयःश्वेतः श्वेतवर्णोवायुःसिपक्ति सेवते । तेच जनाः समनसः समानमनस्काः सन्तः वायवे वायुमुद्दिश्य यद्दु वितस्थुः विविधमवतिष्ठन्ते । स्थित्वा च ते नरः कर्मणां नेवारोजनाःविश्वेवविश्वानि सर्वा-

प्येव स्वपत्यानि शोभनापत्यहेतूनि यद्वा सुष्ठु अपदनकारणानि वायुदेवतापानि कर्माणि चक्रुः  
कुर्वन्ति ॥ ३ ॥

द्वितीये छन्दोमे प्रउगशस्त्रे ऐन्द्रवायववृचस्य यावच्चरदत्यादिके द्वे ऋचौ सूत्रं तु पूर्वमे-  
बोदाहृतम् ।

तयोः प्रथमा सूक्ते चतुर्थी-

यावत्तरंस्तन्वो॒ इ॒ याव॒दोजो॒ याव॒न्नर॒श्चक्ष॑सा॒ दी॒घ्यानाः ।  
शुचि॑सोमं॒ शुचि॑पापात॒म॒स्मे इन्द्र॑वायू॒सद॑तं॒ वर्हि॑रेदम् ॥ ४ ॥

यावत् । तरः । तन्वः । यावत् । ओजः । यावत् । नरः ।  
चक्षसा । दीघ्यानाः । शुचिम् । सोमम् । शुचि॒ष्वा । पा॒तम् ।  
अ॒स्मे इति॑ । इन्द्र॑वायू इति॑ । सद॑तम् । वर्हिः । आ । इदम् ॥ ४ ॥

हे इन्द्रवायू युवयोस्तन्वः शरीरस्य तरो वेगो यावदस्ति यावच्च ओजो बलं यावच्च  
नरः कर्मणां नेतार ऋत्विजः चक्षसा ज्ञानेन दीघ्यानाः दीप्यमानाः भवन्ति तस्य सर्वस्यानु-  
रूपं शुचिपा शुचेः सोमस्य पातारादिन्द्रवायू शुचिंशुद्धं सोमं अस्मे अस्मदीयं पातं पिबतम् ।  
इदं वेधां स्वीर्णं वर्हिश्च आसदतं पानार्थमासीदतं वर्हिषि उपविशतमित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

नियु॒वानानि॒युतः॑स्पा॒र्हवी॑रा॒ इन्द्र॑वायू॒सरथं॑यात॒म॒र्वाक् ।  
इदं॑हिवां॒ प्रमृ॑तं॒ मध्वो॑अग्र॒मध॑प्रीणा॒नावि॑मु॒मुक्त॑म॒स्मे ॥ ५ ॥

नियु॒वाना । नि॒युतः॑ । स्पा॒र्हवी॑राः । इन्द्र॑वायू इति॑ । स॒रथं॑म् ।  
या॒तम् । अ॒र्वाक् । इ॒दम् । हि । वा॒म् । प्र॒मृ॑तम् । मध्वः । अग्र॑म् ।  
अध॑म् । प्री॒णा॒ना । वि । मु॒मुक्त॑म् । अ॒स्मे इति॑ ॥ ५ ॥

हे इन्द्रवायू स्पर्हवीराः स्पृहणीयस्तोवृकान् नियुतआत्मीयानभवान् सरथं उग्रयोः स-  
मानमेकं रथं नियुवाना निमिश्रयन्तौ युवां अवांगस्पदभिमुतं यातम् गच्छतम् । इदं हि इदं खलु  
मध्वो मधुरस्य सोमस्य अग्रं ग्रहेष्वाद्यमैन्द्रवायवाख्यं ग्रहं वां युवयोरर्थं प्रमृतं मर्कषेण हतं

होमार्थमुत्तरवेदिं प्रतिनीतम् अथ अथ तादृशस्य सोमस्य पानानन्तरं प्रीणाना प्रीयमाणौ युवां  
अस्मे अस्मान् विमुमुक्तं पापाद्विभोचयतम् ॥ ५ ॥

प्रथमे छन्दोमे प्रउगशस्त्रे ऐन्द्रवायवतृचस्य यावांशतमिति तृतीया सूत्रितं च—यावां-  
शतं नियुतोयाः सहस्रमित्येकपातिन्यद्विति ।

सैपात्र पृष्ठी—

यावांशतं नियुतोयाः सहस्रमिन्द्रवायुविश्ववाराः सचन्ते ।  
आभिर्यातं सुविदत्राभिर्वाक् पातं नरा प्रातिभृतस्य मध्वः ॥ ६ ॥  
याः । वा॒म् । श॒तम् । नि॒द॒युतः । याः । स॒ह॒स्रम् । इन्द्र॒वायू इति ।  
वि॒श्व॒व॒राः । स॒च॒न्ते । आ । आ॒भिः । या॒तम् । सु॒वि॒द॒त्राभिः ।  
अ॒वाक् । पा॒तम् । न॒रा । प्रा॒ति॒भृ॒तस्य । म॒ध्वः ॥ ६ ॥

हे इन्द्रवायू या नियुतः शतं शतसंख्याकाः सत्यः वां युवां सचन्ते सेवन्ते याश्च विश्व-  
वारा विश्वैर्वरणीया नियुतः सहस्रं सहस्रसंख्याकाः सत्यः युवां सचन्ते सुविदत्राभिः शोभन-  
धनप्रदाभिराभिर्नियुद्धिरवाक् अस्मदभिमुखं आपातमागच्छतम् हे नरा नेतारी प्रतिभृतस्य  
उत्तरवेदिं प्रतिनीतस्य मध्वोमधुरस्य सोमस्य द्वितीयार्थे पृष्ठी ईदृशं सोमं पातं पिबतम् ॥६॥

अथ सप्तमी—

अर्वन्तो न श्रवसो भिक्षमाणा इन्द्रवायुसुष्टुतिभिर्वासिष्ठाः ।  
वाज्जयन्तः स्वसेह्रुवेमयूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ७ ॥ १३ ॥  
अर्वन्तः । न । श्र॒व॒सः । भि॒क्ष॒मा॒णाः । इन्द्र॒वायू इति ।  
सु॒स्तु॒तिभिः । वा॒सि॒ष्ठाः । वा॒ज्ज॒य॒न्तः । सु । अ॒र्व॒से । ह्रु॒वे॒म् ।  
यू॒यम् । पा॒त॒ । स्व॒स्ति॒भिः । सदा॑ । नः ॥ ७ ॥ १३ ॥

व्याख्यातेयं अक्षरार्थस्तु अश्वाइव हविषां वोढारः अन्नं पाचमानाः बलं कामय-  
मानाः वसिष्ठाः वयं शोभनरक्षणाय शोभनैः स्तोत्रैः इन्द्रवायू आह्वयेमहीति ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पष्ठे त्रयोदशोऽवर्गः ॥ १३ ॥

आवायोइति पञ्चत्वं तृतीयं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रैदृशं वायव्यम् अनुजान्तञ्च—आवायो-  
पञ्चेति । शुनासीरीमे पर्वणि वापोर्नियुत्वतो यागस्य आवायो इत्यनुवाक्या सूत्रितञ्च—आ-  
वायोभूपशुचिपाउपन.मयाभिर्योसिदाश्वान्तमच्छेति । नियुत्वद्वायुदेवताके पशवेपैव वपाया  
अनुवाक्या प्रथमे छन्दोमे प्रउगशस्त्रे वायव्यवृचस्यैपैवाद्या सूत्रितञ्च—समुद्राद्ूर्मित्याज्यमा-  
पायोभूपशुचिपाइति ।

सैषा प्रथमा—

आवायोभूपशुचिपाउपन.सहस्रंतेनियुतोविश्ववार ।

उपोतेअन्धोमद्यमयामियस्यदेवदधिपेपूर्वपेयम् ॥ १ ॥

आ । वा॒यो॒ इति । भू॒प । शु॒चि॒ऽपाः । उ॒प । नः । स॒ह॒स्र॑म् ।

ते । नि॒ऽयु॒तः । वि॒श्व॑ऽवा॒र । उ॒पो॒ इति । ते । अ॒न्धः ।

म॒द्य॑म् । अ॒या॒मि । य॒स्य॑ । दे॒व । द॒धि॒पे । पू॒र्व॑ऽपे॒य॑म् ॥ १ ॥

हे शुचिपाः शुचेः शुद्धस्य सोमस्य पातर्वायो नोस्माकं उपसमीपे आभूप आगच्छ भू-  
पात्रावित्यस्यैतद्रूपम्.हे विश्ववार विश्वैर्वरणीय ते तव बाहनभूताः नियुतोवडवाः सहस्रं सहस्र-  
सहस्र्याका विद्यन्ते यतएवं अतः शीघ्रमागच्छ । ते तव मद्य मदकरं सोमलक्षणमन्धोर्त्वं उपो  
उप उपायामि उपयत्तं पात्रे गृह्णीतमासीत् । हे देव वायो यस्य सोमस्य पूर्वपेयं प्रथमपानं द-  
धिपे दधासि धारयसि ऐन्द्रवायवग्रहे प्रथमे वपर्कारे केवलाय वायवे हूपते द्वितीये तु इ-  
न्द्रवायुन्यामिति वायोः प्रथमपानं तादृशमन्धः उपायामीत्यन्वयः ॥ १ ॥

प्रथमे छन्दोमे प्रउगशस्त्रे ऐन्द्रवायववृचस्य प्रसोतेत्याद्या सूत्रितञ्च—प्रसोताजीरो अध्व-  
रेष्वस्थायेवापवइन्द्रमादनात्तइति ।

सैषा द्वितीया—

प्रसोताजीरोअध्वरेष्वस्थात्सोममिन्द्रायवायवेपिवध्वै ।

प्रयद्वांमध्वोअप्रियंभरन्त्यध्वर्यवेदिव्यन्तःशर्चीभिः ॥ २ ॥

प्र । सो॒ता । जी॒रः । अ॒ध्व॒रेषु॑ । अ॒स्थात् । सो॒मम् । इ॒न्द्रा॒य ।

वा॒य॒वे । पि॒व॒ध्वै । प्र । यत् । वा॒म् । म॒ध्वः । अ॒प्रि॒यम् ।

भ॒र॒न्ति । अ॒ध्व॒र्य॒वः । दे॒व॒ऽय॒न्तः । श॒र्ची॒भिः ॥ २ ॥

जीरः क्षिपकारी सोता अभिपोता अध्वर्युः इन्द्राय वायवे च विवर्ध्वै पानार्थं अध्व-  
रेषु यागेषु सोमं प्रास्थत् प्रातिष्ठिषत् पुरस्तादुत्तरवेदिं प्रापितवान् । हे इन्द्रवायू यव येषु यज्ञेषु  
मध्वः सोमस्य अग्रियं अग्रभ्रवं प्रथमभागं देवमन्तो देवकामाः अध्वर्यवः शचीभिः कर्मभिः  
अभिपवादितक्षणैः वां युवपोरर्थं प्रञ्जरन्ति प्रकर्षेण भरन्ति संपादयन्ति तेऽध्वरेष्वित्यन्वयः॥२॥

शुनासीरिये पर्वणि नियुत्वद्वायोर्वांगस्य प्रयाभिरिति याज्या सूत्रितश्च—प्रयाभिर्यासि-  
दाश्वांसमच्छसत्वंनोदेवमनसेति । तद्देवत्ये पशावैषैव पुरोडाशस्यानुवाक्या सूत्रितश्च—प्रयाभि-  
र्यासिदाश्वांसमच्छानोनियुद्धिःशतिनीभिरिति । प्रथमे छन्दोमे प्रउगशस्त्रे एषैव वायव्यवृत्तस्य  
तृतीया सूत्रितश्च—आवायोभूपसृचिपाटपनःप्रयाभिर्यासिदाश्वांसमच्छेति ।

सैषा तृतीया—

प्रयाभिर्यासिदाश्वांसमच्छानियुद्धिर्वायविष्टयेदुरोणे ।  
निनोर्ार्यसुभोजसंयुवस्वनिधीरंगव्यमश्वर्यंचरार्धः ॥ ३ ॥

प्र । याभिः । यासि । दाश्वांसम् । अच्छ । नियुद्धिः ।  
वायो इति । इष्टये । दुरोणे । नि । नः । रधिम् । सुभोजसम् ।  
युवस्व । नि । वीरम् । गव्यम् । अश्वर्यम् । च । रार्धः ॥ ३ ॥

हे वायो दुरोणे यज्ञग्रहे स्थितं दाश्वांसं हविषां दातारं यजमानं इष्टये यागाय याभि-  
नियुद्धिर्वायविरच्छ यासि अभिगच्छसि वाभिरस्मान् प्रत्यागच्छेति शेषः । आगत्यच नोस्म-  
भ्यं सुभोजसं शोभनान्मयुकं र्यं धनं नियुवस्व नितरां मिश्रय मयच्छ । तथा वीरं पुत्रं गव्यं  
भोजसं अश्वयमश्वसंधं एतदुभयात्मकं राधोधनञ्च नियुवस्व प्रयच्छ ॥ ३ ॥

प्रथमे छन्दोमे प्रउगशस्त्रे ऐन्द्रवायवृत्तस्य येवायवइन्द्रेति द्वितीया सूत्रितश्च—येवाय-  
वइन्द्रमादनासोवांशर्वनियुतोयाःसहस्रमिति ।

सैषा चतुर्थी—

येवायवइन्द्रमादनासुआदेवासोनिनोशानासोअर्धः ।  
घ्नन्तोवृत्राणिसूरिभिःप्यामसासुह्वांसोयुधानृमिरुमित्रान् ॥ ४ ॥

ये । वा॒यवे॑ । इन्द्र॒माद॑नासः । आ॒ह॒दे॒वासः॑ । नि॒ऽतो॒रा॒नासः॑ ।  
 अ॒र्यः । घ्नन्तः॑ । वृ॒त्राणि॑ । सूरि॒क्षिः । स्या॒म॒ ।  
 स॒स॒ह्रांसः॑ । यु॒धा । नृ॒क्षिः । अ॒मि॒त्रान् ॥ ४ ॥

ये सूर्यः स्तोतारः इन्द्रमादनासः स्तोत्रैरिन्द्रस्य तर्पयितारः तथा वायवे वायोध्वमादना-  
 स्तर्पका भवन्ति येच आदेवासः आगतैः देवैरुपेताः अतएव अर्यः अरेः शत्रोर्निवेशानासो निह-  
 न्तारः तैरस्मदीयैः सूरिभिः स्तोत्रभिः वृत्राणि शत्रून् घ्नन्तः हिसन्दः स्याम भवेम । किंकुर्वन्तः  
 अमित्रान् शत्रुभटान् वृत्रिभिरस्मदीयैः पुरुषैः युधा युद्धेभिः ससह्रांसोभिभवन्तः ॥ ४ ॥

नियुत्वद्वायुदेवताके पशौ आनोनियुद्धिरिति हविषोनुवाक्या सूत्रितञ्च—आनोनियुद्धिः  
 शतिनीभिरध्वरंपीवोअनारंपिवृधःसुमेधाइति । प्रथमे छन्दोमे प्रउगे वायव्यवृचस्यैपैव तृतीया  
 सूत्रितञ्च—आनोनियुद्धिःशतिनीभिरध्वरंपसोवाजीरोअध्वरेष्वस्थादिति ।

सैषा सूक्ते पञ्चमी—

आ॒नो॒नि॒यु॒द्धिः॑ श॒ति॒नी॒भि॒र॒ध्व॒रं॑ स॒ह॒स्त्रि॒णी॑भि॒रु॒प॒या॒हि॒य॒ज्ञम् ॥  
 वा॒यो॑ अ॒स्मिन्स॒र्व॒ने॒मा॒द॒य॒स्व॒यू॒यं॑ पा॒न॒स्व॒स्ति॒भिः॑ स॒दा॒नः ॥५॥ १४ ॥

आ । नुः । नि॒यु॒त्क्षिः॑ । श॒ति॒नी॒भिः॑ । अ॒ध्व॒रम् ॥ स॒ह॒स्त्रि॒णी॑भिः ।  
 उ॒र्षं । या॒हि॑ । य॒ज्ञम् ॥ वा॒यो॒ इति॑ । अ॒स्मिन् ॥ स॒र्व॒ने ॥

मा॒द॒य॒स्व् ॥ यू॒यम् ॥ पा॒न् ॥ स्व॒स्ति॒क्षिः॑ । स॒दा॑ । नुः ॥ ५ ॥ १४ ॥

हे वायो नोस्माकं अध्वरं हिंसारहितं यज्ञ शतिनीभिः शतसंख्यायवोभिः सहस्त्रिणीभिः  
 सहस्रसंख्यावतीभिश्च नियुद्धिर्वेडवाभिः उषामाहि उषागच्छ तदनन्तरं अस्मिन् सर्वने प्रातः  
 सर्वने मादयस्व सोमेन तृप्यस्व अन्यद्गतम् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे चतुदंशोवर्गः ॥ १४ ॥

शुचिन्वित्यष्टर्चं षणुर्थं सूक्तं वसिष्ठस्यापि त्रैदुषभैन्द्राग्रं अनुकम्पये हि शुचिन्वित्येन्द्रा-  
 ग्रं विति । गतः सूक्तविनियोगः ऐन्द्राग्रस्य पशोर्षपायाः शुचिमित्येषापान्या सूत्रितञ्च—शु-  
 चिनुस्तोपंनवजातमय गीर्भिर्विष.पमतिसिच्छमानइति ।

सैषा प्रथमा—

शुचिंनुस्तोमंनवंजातमद्येन्द्राग्नीदृत्रहणाजुपेथाम् ।  
 उमाहिवांसुहृवाजोहवीमितावाजंसद्यउंशतेधेष्ठा ॥ १ ॥  
 शुचिम् । नु । स्तोमम् । नवंऽजातम् । अद्य । इन्द्राग्नी इति ।  
 दृत्रहृना । जुपेथाम् । उमा । हि । वाम् । सुहृवा ।  
 जोहवीमि । ता । वाजम् । सद्यः । उंशते । धेष्ठा ॥ १ ॥

हे वृत्रहणा वृत्राणां शत्रूणां हन्तारामिन्द्राग्नी शुचिं शुचं निरवघं तवजातमिदानीमुत्प-  
 न्नं स्तोमं मदीयं स्तोत्रं अद्यास्मिन्काले नु क्षिप्रं जुपेथां सेवेथाम् हि यस्मात्सुहृवा सुवमाहातुं  
 शक्यो उमा उभो वां मुवां जोहवीमि पुनः पुनराह्वयामि अतआगत्य सेवेथामित्यर्थः । किञ्च  
 ता तौ तथाविधौ मुवां उंशते कामयमानाय यजमानाय वाजमन्नं बलं वा सद्यस्त्वदानीमेव शीघ्रं  
 धेष्ठा धातृतमौ भवतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तासानुसोशवसानाद्भिभूतंसाकंष्टधाशवसाशुवांसा ।  
 क्षयन्तौरायोपयंसस्यभूरैःपुंक्तंवाजस्यस्थविरस्यघृष्वैः ॥ २ ॥  
 ता । सा॒नु॒सी इति । श॒व॒सा॒ना । हि । भू॒तम् । सा॒क॒म् इ॒ष्टधा ।  
 श॒व॒सा । शू॒शु॒वां॒सा । क्ष॒य॒न्तौ । रा॒यः । य॒व॒स॒स्य ।  
 भू॒रैः । पुं॒क्तम् । वा॒ज॒स्य । स्थ॒विर॒स्य । घृ॒ष्वैः ॥ २ ॥

हे इन्द्राग्नी ता तौ तादृशौ सानसी सर्वैः संभजनीयो युवां शवसाना शवोबलं तद्गदाचर-  
 न्तौ हि खलु भूतं बलमिव शत्रूणां भंजकावास्तामित्यर्थः । कीदृशौ सन्तौ साकं वृधासह मवृ-  
 क्षी शवसा बलेन शूशुवांसा वर्धमानौ तथा रायोघनस्य भूरैर्वहुलस्य यवसस्य अन्नस्य क्षय-  
 न्तावीश्वरौ एवंविधौ युवां स्थविरस्य स्थूलस्य घृष्वैः शत्रूणां घर्षकस्य वाजस्यान्नस्य क्रि-  
 याम्रहणमपि कर्तव्यमिति कर्मणः सम्प्रदानत्वाच्चतुर्थ्यर्थेपठौ । ईदृशमन्नं पुंक्तं संपोषयतं अ-  
 स्मभ्यं प्रयच्छतमित्यर्थः ॥ २ ॥



अथ तृतीया—

उपोहयद्विदथंवाजिनोगुधींभिर्विभ्राःप्रमतिमिच्छमानाः ।  
अर्वन्तो न काष्ठां न क्षमाणा इन्द्राग्नीजोर्हुवतो नरस्ते ॥ ३ ॥

उपो इति । ह । यत् । विदथम् । वाजिनः । गुः । धीभिः ।  
विभ्राः । प्रमतिम् । इच्छमानाः । अर्वन्तः । न । काष्ठां ।  
नक्षमाणाः । इन्द्राग्नी इति । जोर्हुवतः । नरः । ते ॥ ३ ॥

वाजिनो हविष्मन्तो विभ्रा मेधाविनः प्रमतिं प्रकृष्टां मतिं इन्द्राग्नेोरनुग्रहबुद्धिं इच्छमाना  
आत्मनइच्छन्तः यत् ये यजमानाः विदथं विदंति जानन्ति देवान् तत्र यष्टव्यत्वेनेति विदथो-  
यज्ञः तं धीभिः कर्मभिः बुद्धिभिर्वा उपोगुः उपगच्छन्ति उइतिपूरकः ते नरः कर्मणां नेतारो-  
जनाः अर्वन्तो न काष्ठां । यथा अन्धाः शीघ्रं युद्धमूर्ध्नि व्यामुवन्ति तथा नक्षमाणा ऐन्द्राग्नि  
कर्माणि व्यामुवन्तः इन्द्राग्नी इन्द्रमग्निं च जोर्हुवतः पुनःपुनराह्वयन्तो भवंति ॥ ३ ॥

अभावास्पायां ऐन्द्राग्नेस्य हविषः गीर्भिरित्येषा याग्या सूत्रितंच—इन्द्राग्नी अवसागतं  
गीर्भिर्विमः प्रमतिमिच्छमानइति । ऐन्द्राग्नेपशौ पुरोडाशस्यैव याग्या सूत्रंवूदात्तम् ।

अथ चतुर्थी—

गीर्भिविभ्रःप्रमतिमिच्छमान् ईद्रे रयिं यशसं पूर्वभाजम् ।  
इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्रनो नव्ये भिस्तिरत देष्णैः ॥ ४ ॥  
गीः ऽभिः । विभ्रः । प्रमतिम् । इच्छमानः । ईद्रे । रयिम् ।  
यशसम् । पूर्वभाजम् । इन्द्राग्नी इति । वृत्रहणा ।  
सुवज्रा । प्र । नः । नव्येभिः । तिरतम् । देष्णैः ॥ ४ ॥

हे इन्द्राग्नी प्रमतिं युवधोरनुग्रहबुद्धिं इच्छमान इच्छन् विभ्रमेधावी वसिष्ठः यशसं  
यशासायुक्तं पूर्वभाजं पूर्वमेव संभजनीयं रयिं धनमुद्दिश्य गीर्भिःस्तुतिभिः ईद्रे युवां स्तौति  
हे वृत्रहणा वृत्रस्याहन्तारो सुवज्रा शोभनायुधाविन्द्राग्नी नव्येभिर्नवतैः यशस्तेः देष्णैर्दान-  
नैर्नोस्मान् प्रतिरतं प्रवर्धयतम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

संयन्महीमिथतीस्पर्धमानेतनुरूचाशूरसातायतैते ।

अदेवयुंविदथेदेव्युभिःसुत्राहंतंसोमसुताजनेन ॥ ५ ॥ १५ ॥

सम् । यत् । मही इति । मिथती इति । स्पर्धमाने इति ।

तनुरूचा । शूरसाता । यतैते । अदेवयुम् । विदथे ।

देव्युभिः । सुत्रा । हतम् । सोमसुता । जनेन ॥ ५ ॥ १५ ॥

मही महत्यौ मिथती परस्परं हिंसन्त्यौ यद्वा मेघतिराक्रोशकर्म परस्परमाक्रोशन्त्यौ स्पर्धमाने स्पर्धा कुर्वन्त्यौ तनुरूचा आत्मीयेनतेजसा संपन्ने यत् ये शूरसाताशूरसातौ रणे यतै-  
ते जेतुं यत् कुर्वन्त्यौ वैरित्सेने देव्युभिः देवान्कामयमानैः सह विदथे यत् अदेवयुं सुत्रा ह-  
तं संततं हिंसं । तथा सोमसुता सोममभिपुण्वता जनेन यजमानसंधेन असोमसुतं जन्  
हिंसं ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षष्ठी-

इमामुपुसोमसुत्तिमुपनुण्द्राग्नीसौमनसार्ययातम् ।

नूचिद्विपरिमन्नाथेअस्मानावांशश्वन्द्भिर्वृत्तीयवाजैः ॥ ६ ॥

इमाम् । ऊँ इति । सु । सोमसुत्तिम् । उप । नः । आ ।

इन्द्राग्नी इति । सौमनसार्यं । यातम् । नु । चित् । हि । परिमन्नाथे

इति परिमन्नाथे । अस्मान् । आ । वाम् । शश्वत्क्षिः ।

वृत्तीय । वाजैः ॥ ६ ॥

हे इन्द्राग्नी इमामु इमामेव नोस्मदीयां सोमसुतिं सोमाभिपवक्रियां सोमनसाय सु-  
मनसोभावाय सु सुष्ट उपापावम उपागच्छतम् । अपिच युवां अस्मान् परित्यज्य नूचिद्व  
नैव मन्नाथे अन्यान् न मन्येथे । अस्मानेव सर्वदा बुध्येथे । हि यस्मादेवं तस्मात् वां युवां शश्व-  
द्विबहुभिर्वाजैर्नैर्हविलक्षणेः आववृत्तीय आवर्तयामि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सोअंग्रएनानमसासमिद्धोच्छामित्रवरुणमिन्द्रवोचेः ।  
 यत्सीमार्गश्चकृमानत्सुमृळतदर्थमादितिःशिश्नथन्तु ॥ ७ ॥  
 सः । अंग्रे । एना । नमसा । सम्इद्धः । अच्छ । मित्रम् ।  
 वरुणम् । इन्द्रम् । वोचेः । यत् । सीम् । आर्गः । चकृम् ।  
 तत् । सु । मृळ । तत् । अर्थमा । आदितिः । शिश्नथन्तु ॥ ७ ॥

हे अंग्रे सत्त्वं एना एनेन मनसा अन्तेन अस्मदीयेन हविषा समिद्धः सन् दीप्तः सन्  
 मित्रं वरुणं इन्द्रं च अच्छवोचेः अग्निब्रूयाः अयमस्मदीयोरक्षणीयइति कथय । वयं यदागोप-  
 राधं सीमिति परिग्रहार्थीयः सीं सर्वतोवाङ्मनःकायैश्चरुम-छतवन्तोवयं तत्तस्मादागतः सुमृळ  
 अस्मान् सुदु रक्ष । तच्चागः अर्थमा आदितिः मित्रादयश्च शिश्नथन्तु अस्मत्तोवियोजयन्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

एताअंग्रआशुपाणासंडृष्टीर्युवोःसचाभ्यंश्यामवाजान् ।  
 मेन्द्रोन्नोविष्णुर्मरुतःपरिरख्यन्यूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ८ ॥ १६ ॥  
 एताः । अंग्रेः । आशुपाणासः । इष्टीः । युवोः । सचा । अग्नि ।  
 अश्याम् । वाजान् । मा । इन्द्रः । नः । विष्णुः । मरुतः ।  
 परि । ख्यन् । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ८ ॥ १६ ॥

हे अंग्रे उपलक्षणमेव हे इन्द्राग्नी एताः इष्टीः इमान्यज्ञान् आशुपाणासः आशु शीर्षं  
 संभ्रजमानावयं युवोर्युवयोः स्वभूतान्वाजानन्वानि सचासह युगपदेव अन्मभ्याम अग्निमानु-  
 याम अपिच इन्द्रोविष्णुर्मरुतश्च नोस्मान् मापरिख्यन् अस्मान्परित्यज्यान्यान् माद्राक्षुः सर्वदा-  
 स्मानेव पश्यन्तु । अन्यद्वत् ॥ ८ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

इयंवाविति द्वादशर्वं पञ्चमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षमैन्द्राग्रं द्वादशी अनुष्टुप् शिष्टागायत्र्यः त-  
 थाचानुक्तान्य-इयंवांद्वादशगायत्रमन्वानुष्टुविति । ज्योतिष्टोमे पातःसत्त्वेच्छावाकशस्ते आ-

दितो नवचंः शस्यन्ते सृज्यते हि—इयं वामस्य मन्मन इति नवेति । आभिहविकेपूकथ्येषु स्तोत्रेषु वृद्धावच्छावाकस्य प्रातःसवने इदं सूक्तमावापार्थम् उक्तमावर्जं । सूत्रितश्च—इयं वामस्य मन्मन इत्येकादशेति । चातुर्विंशिकेहनि प्रातःसवने एतस्यैवाद्यस्तुचः सूत्रितं च—इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नीयुवापिमइति ।

वत्र मथमा—

इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नीपूर्व्यस्तुतिः । अत्राहृष्टिरिवाजनि ॥ १ ॥

इयम् । वाम् । अस्य । मन्मनः । इन्द्राग्नी इति । पूर्व्यस्तुतिः ।

अत्राहृष्टिः इव । अजनि ॥ १ ॥

हे इन्द्राग्नी इयं पूर्व्यस्तुतिः पूर्वा मुख्यास्तुतिः अस्य मन्मनः स्तोतुः अस्माहृष्टिष्ठाव वां युवाभ्यां युवयोरर्थे अत्राह मेवाव वृष्टिरिव वह्नी सती अजनि प्रादुर्भूता वां शृणुतमित्युत्तरत्र संवन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शृणुतं जरितुह्वमिन्द्राग्नीवनंतंगिरः । ईशानापिप्यतंधियः ॥ २ ॥

शृणुतम् । जरितुः । ह्वम् । इन्द्राग्नी इति । वनंतम् ।

गिरः । ईशाना । पिप्यतम् । धियः ॥ २ ॥

हे इन्द्राग्नी जरितुः स्तोतुः हवमाह्वानं युवां शृणुतं श्रुत्वा च गिरस्त्वदीयास्तुतिर्वनंतं सं-  
भजतम् तथा ईशाना ईश्वरौ युवां धियः अनुष्ठितानि कर्माणि पिप्यतं तस्थैः फलैः पूरयतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

मापापत्वार्यनो नरेन्द्राग्नीमाभिशास्तये । मानोरीरधतं निदे ॥ ३ ॥

मा । पापत्वार्यं । नः । नरा । इन्द्राग्नी इति । मा ।

अभिशास्तये । मा । नः । रीरधतम् । निदे ॥ ३ ॥

हे नरानेतारा इन्द्राग्नी नोस्मान् पापत्वाय पापवत्वाय हीनभावाय मारीरधतं मावशीकुरु-  
तम् । तथा अभिशास्तये शत्रुभिः कृतायाभिशांसनाय मारीरधतं मावशीकुरुतम् । तथा निदे नि-  
दकाय यजमानाय नोस्मान् मारीरधतं मावशीकुरुतम् ॥ ३ ॥

चातुर्वैशिकेहनि मातः सवनेच्छावाकस्य इन्द्रेअग्नेत्ययं पळहस्तोत्रियसंसक्तस्वचः सू-  
त्रितश्च—इन्द्रेअग्नाममोवृहत्ताहुवेययोरिदमिति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

इन्द्रेअग्रानमोवृहत्सुवृक्तिमेरयामहे । धियाधेनाअवस्यवः ॥४॥

इन्द्रे । अग्रा । नमः । वृहत् । सुवृक्तिम् । आ । ईरयामहे ।

धिया । धेनाः । अवस्यवः ॥ ४ ॥

अवस्यवः रक्षणकामाः वयं इन्द्रे देवे अग्रा अग्नौ च वृहत् वृंहणं वर्षकं हविर्लक्षणमन्नं  
सुवृक्तिं सुप्रवृत्तां सुविचं आ ईरयामहे अग्निप्रेरयामः । तथा धिया कर्मणा युक्ताः धेनाः वाङ्-  
नामैवद अप्रगीताः स्तुतिवाचश्च अग्निप्रेरयामः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ताहिशश्वन्तुईळतइत्थाविप्रासऊतये । सवाधोवार्जसातये ॥ ५ ॥

ता । हि । शश्वन्तः । ईळते । इत्था । विप्रासः ।

ऊतये । सुवार्धः । वार्जसातये ॥ ५ ॥

ता हि तौ खलु इन्द्राग्नी शश्वन्तः बहवः विप्रासोभेधाविनोजनाः ऊतये रक्षणाय इत्था  
इत्थमनेन प्रकारेण ईळते स्तुवन्ति । तथा सवाधः समानं वाधमानाः परस्परं वाध्यमानाः ज-  
नाः वाजसावपे अन्वजाभाय वायेवेन्द्राग्नी ईळते स्तुवन्ति यद्वा वाजत्ताविरिति सद्गामनाम  
सद्गामार्धम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तावांगीर्भिविपुन्यवःप्रयस्वन्तोहवामहे । मेधसातासन्निप्यवः ॥६॥१७॥

ता । वाम् । गीःइत्तिः । विपुन्यवः । प्रयस्वन्तः ।

हवामहे । मेधसाता । सन्निप्यवः ॥ ६ ॥ १७ ॥

विपुन्यवः स्तोत्रमिच्छन्तः प्रयस्वन्तः हविर्लक्षणेनाग्नेनोपेताः सन्निप्यवः सन्नि धनमात्मन-  
इच्छन्तोवयं मेधसाता मेधानां यागानां सातौ संभजने निमित्तभूते सति हे इन्द्राग्नी ता तौ  
वां युषां गीर्भिः स्तुविभिः हवामहे आह्वयामहे ॥ ६ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अमावास्यायामेन्द्राग्रस्यहविषः इन्द्राग्नीअवसेत्यनुवाक्या सूत्रितञ्च-इन्द्राग्नीअवसाग-  
तंगीर्भिविषः प्रमविमिच्छमानइति ।

सैषा सप्तमी-

इन्द्राग्नीअवसागतमस्मभ्यंचर्पणीसहा । मानोदुःशंसईशत ॥७॥

इन्द्राग्नी इति । अवसा । आ । ग॒तम् । अ॒स्मभ्यम् ।

च॒र्प॒णि॒ऽस॒हा । मा । नः । इ॒ःऽशंसः । ई॒शत॒ ॥ ७ ॥

हे चर्पणीसहा चर्पणीनां मनुष्याणां शत्रुभूतानामभिभवितारौ हे इन्द्राग्नी अस्मभ्यं स्तो-  
त्रयोदेवेन अवसा अन्नेनसह आगतं आगच्छतम् दुःशंसोदुष्टाभिशंसनः पारुष्यवादी शत्रुश्च  
नोस्मान् माईशत ईशित अस्मान् बाधितुं मा शक्नोतु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

माकस्यनोअररूपोधूर्तिःप्रणडप्रत्यस्य । इद्राग्नीशर्मयच्छतम् ॥८॥

मा । कस्य । नः । अ॒ररूपः । धूर्तिः । प्र॒णक् ।

म॒त्यस्य । इन्द्राग्नी इति । शर्म । य॒च्छत॒म् ॥ ८ ॥

हे इन्द्राग्नी कस्य कस्यचिदपि अररूपः अरेर्मत्यस्य मनुष्यसंबन्धिनी धूर्तिः हिंसा नो-  
स्मान् माप्रणक् मा प्रामोति शर्मसुखं च अस्मभ्यं यच्छतं दत्तम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

गोमद्विरण्यवद्वसुधद्वामश्वान्दीमहे । इन्द्राग्नीतद्वनेमहि ॥ ९ ॥

गो॒ऽम॒त् । हि॒र॒ण्य॒व॒त् । व॒सु॑ । य॒त् । वा॒म् । अ॒श्व॑ऽव॒त् ।

ई॒महे॑ । इन्द्राग्नी इति । तत् । व॒ने॒म॒हि ॥ ९ ॥

हे इन्द्राग्नी गोमत् गोभिर्युक्तं हिरण्यवत् हिरण्यैः सुवर्णैर्युक्तम् अश्वान् अश्वेषोपेतं  
मद्दसु वां सुदां ईमहे याचामहे तद्वसु युवयोः प्रसादात् वयं वनेमहि संप्रजेमहि ॥ ९ ॥

चातुर्विंशिकेहनि प्रातःसवने अच्छावाकरास्त्रे यत्सोमआसुतेनरङ्गणीया अहर्गणेषु च द्वितीयादिष्वहरसु एषा प्रातःसवने तेनैवशंसनीया सुत्रितञ्च—यत्सोमआसुतेनरङ्गणीयाः शत्स्वेति ।

सैषा दशमी—

यत्सोमआसुतेनरङ्गणीयाः । सतीवन्तासपर्यवः ॥ १० ॥

यत् । सोमे । आ । सुते । नरः । इन्द्राग्नी इति ।

अजोहवुः । सतिश्वन्ता । सपर्यवः ॥ १० ॥

सोमे सुते अभिपुते सति नरः कर्मणां नेतारः ऋत्विजः सपर्यवः परिचरणकामाः सन्तः सतीवन्ता मरास्तास्वै इन्द्राग्रोइन्द्रमग्निं च यद्यदा अजोहवुरभिह्वयन्ते तदा युवामागच्छतमितिशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

उक्थेभिर्द्वहन्तमायामन्दानाचिदागिरा । आङ्गुपैराविवांसतः ॥ ११ ॥

उक्थेभिः । द्वहन्तमा । या । मन्दाना । चित् ।

आ । गिरा । आङ्गुपैः । आविवांसतः ॥ ११ ॥

द्वहन्तमा वृषाणामावरकाणां हन्तृत्तमौ मन्दाना मोदमानौ या याविन्द्राग्नी उक्थेभिः शसैः गिरा च स्तुत्या च आविवांसतः परिचर्येते व्यत्ययेन कर्मणि कर्तृपत्ययः चिदितिचार्थे आङ्गुपैरन्वैश्च स्तोत्रैः यावाविवांसतः परिचर्येते तौ युवां आगच्छतमितिशेषः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

ताविद्दुःशंसंमर्त्यं दुर्विद्वांसं रक्षस्विनम् ।

आङ्गो गंहर्म्मना हतमुदधिं हर्म्मना हतम् ॥ १२ ॥ ॥ १८ ॥

तौ । इत् । दुःशंसंम् । मर्त्यम् । दुःशंसंम् । रक्षस्विनम् ।

आङ्गो गम् । हर्म्मना । हतम् । उदधिम् । हर्म्मना । हतम् ॥ १२ ॥ १८ ॥

हे इन्द्राग्नी तौ युवां दुःशंसं द्रुष्टाभिशंसनं दुर्विद्वांसं दुर्विज्ञानं रक्षस्विनं बलवन्तं आभोगं  
आहृत्पात्मतोषहत्य भोक्तारंमर्त्यं मनुष्यं शत्रुं हन्मना हननसाधनेनायुधेन हतं हिंस्तं उ-  
क्तमेवार्थं दृष्टान्नेन द्रढयति—उर्द्धं लुप्तोपममेतत् उदधानं कुंभमिव यथा कुंभअनायासेनभि-  
घ्नन्ते एवमनायासेनैव शत्रुं आयुधेन युवां हिंस्तम् ॥ १२ ॥

॥ इति पञ्चमस्य पष्ठेऽष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

प्रक्षोदसेति पङ्कचं पठं सूक्तं वसिष्ठस्यापि वैदुषं सारस्वतीदेयताकम्.दृतीयातु सारस्वदे-  
वताया अनुक्रम्यतेच—प्रक्षोदसापद् सारस्वतंतु दृतीयासारस्वतइति । गतःसूक्तविनियोगः । प्र-  
थमेछन्दोमे प्रउगशस्त्रे प्रक्षोदसाधायसासस्रपपेति प्रउगमिति । सारस्वतेपशौ प्रक्षोदसेति वपा-  
यायाज्या सूत्रितश्च—प्रक्षोदसाधायसासस्रपपा पावीरवीकन्याचिनायुरिति ।

तत्र प्रथमा—

प्रक्षोदसाधायसासस्रपपासारस्वतीधरुण्मायसीपूः ।

प्रबावंधानारथ्येवयातिविश्वाअपोमहिनासिन्धुरन्याः ॥ १ ॥

प्र । क्षोदसा । धायसा । सस्रे । एपा । सारस्वती । धरुणम् ।

आयसी । पूः । प्रबावंधाना । रथ्याइइव । याति ।

विश्वाः । अपः । महिना । सिन्धुः । अन्याः ॥ १ ॥

सारस्वती एपा । नदीवन्निगमा एपा दृश्यमानानदीरूपा सारस्वती आयसी अयसानि-  
र्दिता पूः पुरीव धरुणं लिङ्गव्यत्ययः धरुणा धारयित्री धायसा धारकेण क्षोदसा उदकेन प्रस-  
से प्रधावति शीघ्रं गच्छति । सिन्धुः स्पन्दनशीला नदीरूपा सा अन्या विश्वाः सर्वाअपः आ-  
पगाः महिना महिन्ना प्रबावधाना ध्रुवं बाधमाना रथ्येव प्रतोलीव विस्तीर्णांसती याति ग-  
च्छति । यद्वा रथ्येव रथिनेव यथा रथी रथेन मार्गस्थं तरुगुल्मादिकं चूर्णीकृत्यगच्छति त-  
द्दत्स्वकीयेन वेगेन सर्वं पिंपती गच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

सारस्वतएवपशौ वपाया एकाचेतदित्यनुवाक्या सूत्रितं च—एकाचेतत्सारस्वतीनदीनामु-  
तस्यानःसारस्वतीजुपाणेति ।



सैषा द्वितीया—

एकाचेत्सरस्वतीनदीनांशुचिर्घृतीगिरिभ्यआसंमुद्रात् ।  
रायश्चेतन्तीभुवनस्यभूरैर्घृतंपयोदुदुहेनाहुंपाय ॥ २ ॥

एका । अचेत् । सरस्वती । नदीनाम् । शुचिः । यती ।  
गिरिभ्यः । आ । समुद्रात् । रायः । चेतन्ती । भुवनस्य ।  
भूरैः । घृतम् । पयः । दुदुहे । नाहुंपाय ॥ २ ॥

सहस्रवत्सरेण ऋतुना यक्ष्यमाणो नाहुपोनामराजा सरस्वतीं नदीं प्रार्थयामास सा च तस्मै सहस्रसंवत्सरपर्याप्तं पयोघृतं च प्रददौ अयमर्थोत्र प्रतिपाद्यते—नदीनामन्यासां मध्ये शुचिः शुद्धा गिरिभ्यः सकाशात् आसमुद्रात् समुद्रपर्यन्तं यती गच्छन्ती एका सरस्वती नदी अचेतत् नाहु-पस्य प्रार्थनामज्ञासीत् तथा भुवनस्य भूतजातस्यभूरैर्बहुलस्य रायोधनानि चेतन्ती प्रज्ञापयन्ती मयच्छन्ती नाहुपाय राज्ञे घृतं पयश्च सहस्रसंवत्सरक्रवोः पर्याप्तं दुदुहे दुग्धवती दत्तवती ॥२॥

सरस्वदेवताकेपशौ सवावृषदिति पुरोडाशस्ययान्या सूत्रित्वं—सवावृषेनर्योपोपणासुय-स्यवत्प्रशवोयन्तिसर्वदिति ।

सैषा तृतीया—

सवावृषेनर्योपोपणासुवृषाशिशुर्दृष्टमोयज्ञियासु ।  
सवाजिनंमघवद्भ्योदधातिविसातयेतन्वमामृजीत् ॥ ३ ॥

सः । वृषे । नर्यः । योपणासु । वृषा । शिशुः । दृष्टमः ।  
यज्ञियासु । सः । वाजिनम् । मघवद्भ्यः । दधाति । वि ।  
सातये । तन्वम् । ममृजीत् ॥ ३ ॥

समध्यमस्थानोवापुः सरस्वान् नर्योनेरेण्योहितः योपणासु यतः वृषा सेचनसमर्थः शिशुः अल्प. प्रादुर्भावसमये अल्पतया दृश्यमानः वृषभोवर्षता एवंभूतः सरस्वान् यज्ञियासु यज्ञाहोसु योपणासु योपित्तु आत्मनः कलत्रभूतासु मध्यमस्थानास्वप्सु मध्ये वृषे वर्धते सवावृषाः सरस्वान् मघवद्भ्यो हविष्यद्भ्यो यजमानेभ्यः वाजिनं बलिर्न पुत्रं दधाति ददाति

तथा सातये व्याभार्थं तन्वं तेषां शरीरं विमानृजीव विमार्ष्टि व्याभार्थं संस्करोतीत्यर्थः यद्यप्ये-  
षा सरस्वतःस्तुतिः तथापि सरस्वत्याः प्रीणनार्थं तत्तवनमिति छान्दोगिके सारस्वते तृचे  
अस्या उक्तोविनियोगोन विरुध्यते ॥ ३ ॥

दशरात्रेष्टमेहनि प्रउगे उतस्यानइति सारस्वतः सप्तमस्तृचः सूत्रितञ्च—उतस्यानःसर-  
स्ववीजुषाणा सरस्वत्यभिनेनेपिवस्यइति ।

तेषां सूक्ते चतुर्थी—

उतस्यानःसरस्वतीजुषाणोपश्रवत्सुसगायज्ञेअस्मिन् ।  
मितज्ञुभिर्नमस्यैरियानारायायुजाचित्तरासखिभ्यः ॥ ४ ॥

उत । स्या । नः । सरस्वती । जुषाणा । उप । श्रवत् ।  
सुश्रवत् । यज्ञे । अस्मिन् । मितज्ञुः । नमस्यैः ।  
इयाना । राया । युजा । चित् । उत्तरा । सखिभ्यः ॥ ४ ॥

उवापिच जुषाणा प्रीयमाणा सुभगा शोभनधना स्या सा सरस्वती नोस्याकमस्मिन्पज्ञे  
उपश्रवत् अस्मदीयाःस्तुतीरूपशृणोतु । कीदृशी सा मितज्ञुभिः प्रह्वैर्जानुभिः नमस्यैर्नमस्कारैर्दे-  
वैः इयाना उपगम्यमाना चिच्छब्दार्थं पुजा नित्ययुक्तेन राया धनेन च संगता सखिभ्यः उत्त-  
रा उत्कृष्टवरा ईदृशी अस्मदीयाःस्तुतीः उपशृणोत्वित्यन्वयः ॥ ४ ॥

पवित्रेष्ट्यां सारस्वतस्य हविषोइमाजुह्वानाइतियाज्या सूत्रितञ्च—इमाजुह्वानायुष्मदान-  
मोभिर्दधिक्राव्णोअकारिपमिति ।

तेषां पञ्चमी—

इमाजुह्वानायुष्मदानमोभिःप्रतिस्तोमंसरस्वतिजुपस्व ।  
तवशर्मन्प्रियतमेदधानाउपस्थेयामशरणंवृक्षम् ॥ ५ ॥

इया । जुह्वानाः । युष्मत् । आ । नमः । इभिः । प्रति । स्तोमम् ।  
सरस्वति । जुपस्व । तव । शर्मन् । प्रियतमे । दधानाः ।  
उप । स्थेयाम् । शरणम् । न । वृक्षम् ॥ ५ ॥

हे सरस्वति इमा इमान्यस्मदीयानि हवींषि जुह्वानास्तुष्यं जुह्वतोवयं नमोभिः त्वद्वि-  
पयैर्नमस्कारैः युष्मत् त्वत्सकाशात् आ उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः आददीमहि धनानीवि  
शेषः स्तोमं चास्मदीपं प्रतिजुषस्व प्रतिसेवस्व वयश्च प्रियवसे अतिशयेन प्रिये तव त्वदीये  
शर्मन् शर्मणि सुखे दधानाः निधीयमानाः सन्तः शरणं न वृक्षं आश्रयभूतं वृक्षमिव उप-  
स्थेयाम त्वां उपतिष्ठेम संगच्छेमहि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अ॒प॒मु॒ने॒सर॒स्व॒ति॒वा॒सि॒ष्ठो॒द्द्वारा॑रु॒त॒स्य॑सु॒भगे॒व्यावः ।

व॒र्ध॑शु॒भ्रे॒स्तु॒व॒ते॒रा॒सि॒वा॒जा॒न्य॒यू॒य॒पा॒त॒स्व॒स्ति॒सिः॒सदा॑नः ॥ ६ ॥ १९ ॥

अ॒द्य॒म् । ऊँ॒ इति॑ । ते । स॒र॒स्व॒ति॒ । व॒सि॒ष्ठः । द्वा॒रा । ऋ॒त॒स्य॑ ।

सु॒भ॒गे । वि । आ॒व॒रि॒त्यावः॑ । व॒र्ध॑ । शु॒भ्रे । स्तु॒व॒ते । रा॒सि॒ ।

वा॒जा॒न् । यू॒य॒म् । पा॒त् । स्व॒स्ति॒र्ध॑भिः । सदा॑ । नः ॥ ६ ॥ १९ ॥

हे सुभगे शोभनधने सरस्वति अयं वसिष्ठः ते त्वां यन्तुः ऋषस्य यज्ञस्य संबन्धिन्यौ  
द्वाभौ पूर्वापरे व्यावः विवृणोति उदतिपूरकः हे शुभ्रे शुभ्रवर्णे देवि वर्धं वर्धस्व तथा स्तुवते  
स्तोत्रं कुर्वते वसिष्ठाय वाजानन्तानि रासिं प्रदेहि अन्यद्गतम् ॥ ६ ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

बृहदुगायिपइति पठ्यं सप्तमं सूक्तं वसिष्ठस्यापि आद्याबृहवी द्वितीया सतोबृहती तृती-  
या प्रस्तारपंक्तिः शिष्टास्तिस्रोगायत्र्यः आद्यस्तुचः सरस्वतीदेवताकः अन्यश्च सरस्वदेवताकः  
वथा चानुकान्तम्—बृहदुगमाथः प्रस्तारपंक्तिः परास्तिस्रोगायत्र्यः सरस्वतइति । पञ्चमेहनिप्रउ-  
गशस्ते आद्यः प्रगायः सरस्वतस्तुचः सवितश्च—बृहदुगायिपेवचइति चार्हतं प्रउगं प्रगाथाने-  
कइति ।

तत्र प्रथमा—

बृ॒ह॒द्बृ॒गा॒यि॒पे॒व॒चो॑सु॒र्या॒न्दी॒नाम् ।

सर॒स्व॒ती॒मि॒न्म॑ह॒यासु॒वृ॒त्ति॒भिः॒स्तो॒मैर्व॑सि॒ष्ठो॒द॑सी ॥ १ ॥

बृहत् । ऊँ इति । गा॒यि॒पे । व॒चः । अ॒सुर्या । न॒दीनाम् ।  
 सर॑स्वतीम् । इत् । म॒ह्य । सु॒वृ॒त्ति॒क्षिः । स्तो॒मैः ।  
 व॒सि॒ष्ठ । रो॒द॒सी इति ॥ १ ॥

अनया ऋषिरात्मानं संबोधय सरस्वत्याःस्तुतौ प्रेरयति हे वसिष्ठ त्वं बृहदु बृहदेव महदेव वचः स्तोत्रं गायिपे गायसि किमर्थं नदीनां मध्ये असुर्या असुरशब्दाच्चतुर्थकवचनस्यदृष्ट्या-देशः असुरायै बलवत्यै नदीरूपायै सरस्वत्यै अस्याः प्रीणनार्थमित्यर्थः तथा रोदसी धावा-पृथिव्योः स्थितां दिवि देवतारूपेण भूम्यांवाग्रूपेण निवसन्तीं सरस्वतीमित्त्व सरस्वतीमेव सुवृत्तिभिः सुष्टु दोषवर्जितैः स्तोमैः स्तोत्रैर्मह्य पूजय सर्वदा सरस्वतीमेव स्तुहि नान्यां देव-तामिति भावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

उ॒भे॒य॒त्ते॒म॒हि॒ना॒शु॒भ्रे॒अ॒न्ध॒सी॒अ॒धि॒क्षि॒यन्ति॒पूर॒वः ।  
 सा॒नो॒बो॒ध्य॒वि॒त्री॒म॒रु॒त्स॒खा॒चो॒द॒रा॒धो॒म॒घो॒नाम् ॥ २ ॥  
 उ॒भे इति । यत् । ते । म॒हि॒ना । शु॒भ्रे । अ॒न्ध॒सी इति ।  
 अ॒धि॒क्षि॒यन्ति । पू॒वः । सा । नः । बो॒धि । अ॒वि॒त्री ।  
 म॒रु॒त्स॒खा । चो॒द । रा॒धः । म॒घो॒नाम् ॥ २ ॥

हे शुभ्रे शुभ्रवर्णे सरस्वति यत् यस्यास्ते तव महिना महिना उभे अन्धसी उभयविधं दिव्यं पार्थिवं चार्थिं ग्राम्यमारण्यं वा पूवः पूरयितव्या मनुष्याः अधिक्षियन्ति अधिगच्छन्ति सा त्वं अवित्री रक्षित्री सती नोस्मान् बोधि बुध्यस्व । अपिच मरुत्सखा मरुतोमाध्यमिकादे-वगणाः ते सखायोगस्या माध्यमिकाया वाचः वादशी त्वं मघोनां हविर्लक्षणधनोपेतानाम-स्मार्कं राधोधनं चोद प्रेरय ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अ॒द्र॒मि॒द्भ्रा॒रु॒ण॒व॒त्स॒र॒स्व॒त्य॒क॒वारी॒चे॒न॒ति॒वा॒जि॒नी॒वती ।  
 गृ॒णा॒ना॒ज॒म॒दा॒ग्नि॒व॒त्स॒नु॒वा॒ना॒च॒व॒सि॒ष्ठ॒वत् ॥ ३ ॥

भद्रम् । इत् । भद्रा । कृणवत् । सरस्वती । अर्कवदरी ।

चेतति । वाजिनीध्वती । गृणाना ।

जमदग्निध्वत् । स्तुवाना । च । वसिष्ठध्वत् ॥ ३ ॥

भद्रा कल्याणी भजनीयावा सरस्वती भद्रमित् भद्रमेव कल्याणमेव कृणवत् अस्मार्कं क-  
रोतु। तथा अर्कवारी अकुत्सितगमना वाजिनीवति चेतति अन्ववती चेतयतु अस्मान् प्रज्ञापयतु ।  
यद्वा मदीयं स्तोत्रं चेतति जानातु। तथा जमदग्निवत् जमदग्निना ऋषिणिव मया गृणाना स्तूपमा-  
ना वसिष्ठवत् अहोर्ध्वेवतिप्रत्ययः वसिष्ठाहं वसिष्ठस्यानुरूपं स्तुवाना स्तूपमाना च भव ॥ ३ ॥

सरस्वदेवताके पशौ जनीयन्तइति वित्तः पशुपुरोडाशहविषां क्रमेणानुवाक्याः सन्वितश्च-  
जनीयन्तोन्वग्रवइतितिलो दिव्यंसुपर्णवायसंबृहन्तमिति ।

अथ चतुर्थी-

जनीयन्तोन्वग्रवःपुत्रीयन्तःसुदानवः । सरस्वन्तंहवामहे ॥ ४ ॥

जनिद्वयन्तः । नु । अग्रवः । पुत्रिद्वयन्तः । सुदानवः ।

सरस्वन्तम् । हवामहे ॥ ४ ॥

जनीयन्तः जायन्तआस्वपत्यानीति जनयोजायाः तादृच्छन्तः पुत्रीयन्तः पुत्राङ्कामयमानाः  
सुदानवः शोभनदानाः अग्रवः उपगन्तारोवयं नु अथ सरस्वन्तं देवं हवामहे स्तुमहे आह्वया-  
महे वा ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

येतैसरस्वजुर्मयोमधुमन्तोघृतश्रुतः । तेभिर्नोविताभवं ॥ ५ ॥

ये । ते । सरस्वः । जुर्मयः । मधुमन्तः । घृतश्रुतः ।

तेभिः । नः । अविता । भव ॥ ५ ॥

हे सरस्वः सरस्वत् देव ते त्वदीयाः ये ऊर्मयोजलसंधा मधुमन्तोरसवन्तः घृतश्रुतः घृत-  
स्य वृष्ट्युदकस्य क्षारिणोभवन्ति तेभिस्तेरूर्मिभिः नोस्माकमविता रक्षिताभव ॥ ५ ॥

अन्वारंभणीयार्या सरस्वतोपामस्य पीपिवासमित्यनुवाक्या सन्वितश्च-पीपिवांसं सर-  
स्वतोदिव्यंसुपर्णवायसंबृहन्तमिति ।

सोमा षष्ठी—

पीपिवांसं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । अक्षीमहि प्रजामिपमम् ॥ ६ ॥ २० ॥

पीपिवांसम् । सरस्वतः । स्तनम् । यः । विश्वदर्शतः ।

अक्षीमहि । प्रजाम् । इपम् ॥ ६ ॥ २० ॥

पीपिवासां प्रवृद्धं सरस्वतोदेवस्य स्तनं शब्दापमानं स्तनवद्द्रसाधारं वा मेघं अक्षीमहि अ-  
जेमहि प्राप्नुयाम । यो विश्वदर्शतो विश्वेः सर्वदर्शतो भवति द्रव्यमानो भवति तं स्तनं मेघमित्यर्थः  
तथा प्रजां पुनादिरूपां इषमन्त्रेण सरस्वतः प्रसादान् अक्षीमहि ॥ ६ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे विशोवर्गः ॥ २० ॥

यज्ञोदिवइति दशर्चमष्टमं सूक्तं पत्तिष्ठत्यार्षं वैष्टुभं पथमाया इन्द्रः तृतीयानवम्योरिन्द्रा-  
स्य सप्तमी देवता दशम्या इन्द्रावृहस्पती शिष्टानां तु वृहस्पतिः । तथा चानुक्रान्तम्—यज्ञे दशैर्ब्या-  
दि वाहैस्तप्यमन्त्रैश्चोच तृतीयानवम्या वैन्द्राब्राह्मणस्तप्यइति । आभिषुविकेपूज्येषु तृतीय-  
सप्तमे स्तोमवृद्धौ ब्राह्मणाच्छंसिनः इदमुत्तरं च सूक्तमावापार्थं सूत्रितञ्च यज्ञोदिवइति सूक्ते इति ।

तत्र पथमा—

यज्ञेदिवो नृपदने पृथिव्या नरो यत्र दिव्यो मर्दन्ति ।

इन्द्राय यत्र सर्वानि सुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वर्यश्च ॥ १ ॥

यज्ञे । दिवः । नृसदने । पृथिव्याः । नरः । यत्र ।

देवइत्यर्थः । मर्दन्ति । इन्द्राय । यत्र । सर्वानि ।

सुन्वे । गमत् । मदाय । प्रथमम् । वर्यः । च ॥ १ ॥

यत्र यस्मिन् यज्ञे देवयो देवान् कामयमाना नरो नेतारः ऋत्विजो मर्दन्ति हृष्यन्ति यत्र  
यस्मिन् सप्तम्याः सोमाः इन्द्राय इन्द्रार्थं सुन्वे अभिषूयन्ते पृथिव्याः संव-  
न्धिनि नृपदने नृणां नेतृणां सदनभूते तस्मिन् यज्ञे प्रथमं सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं दिवोऽणुलोकात्  
इन्द्रः गमत् आगच्छतु किमर्थं मदाय मदायर्थं सोमं पातुमित्यर्थः तथा वर्यश्च गन्तारः तदीया-  
अन्वाश्च गमत् आगच्छन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आदैव्यावृणीमहेवांसिबृहस्पतिर्नोमहृआसखायः ।  
यथाभवेममीह्रुपेअनागायोनोदातापरावतपितेव ॥ २ ॥

आ । दैव्या । वृणीमहे । अवांसि । बृहस्पतिः । नः ।  
महे । आ । सखायः । यथा । जवेम । मीह्रुपे । अनागाः ।  
यः । नः । दाता । परावतः । पिताइव ॥ २ ॥

हे सखायः समानख्यानाः स्तोतारः वयं दैव्या दैव्यानि देवसंबन्धीनि अवांसि रक्षणा-  
नि आवृणीमहे अभिभजामहे मारथयामहे नोस्माकं हविः बृहस्पतिः बृहतां पालयिता देवः आ-  
महे महतिर्दानार्थः आमहते आदत्ते लोपस्तआत्मनेपदेष्विति तलोपः योबृहस्पतिः परावतोऽ-  
रदेशात् धनान्याहस्य पुत्रेष्यः पितेव नोस्मज्यं दाताभवति तस्मै मीह्रुपे सेक्रे बृहस्पतये अ-  
नागाः अनागतः अनपराधा यथावयं भवेम हे सखायः तथा यूयं परिचरतेति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तमुज्येष्टंनमस्ताहविर्भिःसुशेवंब्रह्मणस्पतिर्गृणीषे ।  
इन्द्रंश्लोकोमहिदैव्यंसिपक्तुयोब्रह्मणोदेवकृतस्यराजा ॥ ३ ॥

तम् । ऊँ इति । ज्येष्टम् । नमस्ता । हविःऽभिः । सुशेवम् ।  
ब्रह्मणः । पतिम् । गृणीषे । इन्द्रम् । श्लोकः । महि । दैव्यः ।  
सिपक्तुः । यः । ब्रह्मणः । देवकृतस्य । राजा ॥ ३ ॥

ज्येष्ठं प्रशस्यतमं सुरोवं सुसुखं ब्रह्मणोमन्नस्य पतिं पालयितारं एतत्सत्तं तमु तमेव, देवं  
नमस्ता नमस्कारेण हविर्भिश्चरुपुरोडाशादिभिश्च सार्धं गृणीषे गृणे स्तुवे । अपिच महि महान्त-  
मिन्द्रं दैव्यः देवार्हः श्लोकः अस्मदीयः स्वावकोमन्नः सिपक्तुः सेवतां ब्रह्मणोन्नस्य मन्नस्यवा  
देवकृतस्य देवैः स्तोतृभिः कृतस्य यदन्द्रोन्नस्यस्यतिर्वा राजा ईश्वरोभवति तमिन्द्रं तं ब्रह्मण-  
स्यतिमिति संबन्धः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

सआनोयोर्निंसदतुप्रेष्ठोबृहस्पतिर्विश्ववारोयोअस्ति ।  
 कामोरायःसुवीर्यस्यतंदात्पर्षन्नोअतिसश्वतोअरिष्टान् ॥ ४ ॥  
 सः । आ । नः । योर्निम् । सद्दत्तु । प्रेष्ठः । बृहस्पतिः । विश्ववारः ।  
 यः । अस्ति । कामः । रायः । सुवीर्यस्य । तम् ।  
 दात् । पर्षत् । नः । अति । सश्वतः । अरिष्टान् ॥ ४ ॥

प्रेष्ठः प्रियतमः सबृहस्पतिः नोस्माकं योर्नि स्थानं वेदिलक्षणं आसदतु आसीदतु आग-  
 त्योपविशतु योबृहस्पतिः विश्ववारः विश्वैर्वरणीयोस्ति भवति । अरिच रायोधनस्य सुवीर्य-  
 स्य शोभनवीर्यस्य च यः कामोस्माकमभिलाषोस्ति तं कामं अस्मभ्यं दात् ददातु काम्यमानं  
 यच्छत्वित्यर्थः । तथा सश्वतः उपद्रवैः संसक्तान् नोस्मानरिष्टानर्हिंसितान्कृत्वा अति पर्षद-  
 तिपारयतु शत्रून् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

तमानोअर्कममृतापजुष्टमिमेधासुरमृतासःपुराजाः ।  
 शुचिक्रन्दंयजतंपस्त्यानांबृहस्पतिमनर्वाणहुवेम ॥ ५ ॥ २१ ॥  
 तम् । आ । नः । अर्कम् । अमृताय । जुष्टम् । इमे । धातुः ।  
 अमृतासः । पुराजाः । शुचिक्रन्दम् । यजतम् । पस्त्यानाम् ।  
 बृहस्पतिम् । अनर्वाणम् । हुवेम् ॥ ५ ॥ २१ ॥



अथ षष्ठी—

तंशग्मासो अरूपासो अश्वो बृहस्पतिं सहवाहो वहन्ति ।  
सहश्चिद्यस्य नीलवत्सधस्थं नभो नरूपमरूपवसानाः ॥ ६ ॥

तम् । शग्मासः । अरूपासः । अश्वः । बृहस्पतिम् । सहवाहः ।  
वहन्ति । सहः । चित् । यस्य । नीलवत् । सधस्थम् ।  
नभः । न । रूपम् । अरूपम् । वसानाः ॥ ६ ॥

शग्मासः शग्माः सुखकराः शक्वा अरूपासः आरोचमानाः सहवाहः संहत्यवाहका-  
अश्वः तं बृहस्पतिं वहन्ति वहन्तु । यस्य बृहस्पतेः सहश्चिद्यस्य बलं च भवति नीलवत् नीलं नि-  
ल्योनिवासः तद्युक्तं सधस्थं सहस्थानं च यस्य तं बृहस्पतिमित्यन्वयः कीदृशाअश्वः नभोत  
आदित्यमिव अरूपं आरोचमानं रूपं वसानाः धारयन्तः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सहिशुचिः शतपत्रः सशुन्ध्युर्हिरण्यवाशीरिपिरः स्वर्पाः ।  
बृहस्पतिः सः स्वावेशः ऋष्वः पुरु सार्विभ्य आसुतिं करिष्ठः ॥ ७ ॥

सः । हि । शुचिः । शतपत्रः । सः । शुन्ध्युः । हिरण्यवाशीः ।  
इपिरः । स्वःऽसाः । बृहस्पतिः । सः । सुऽआवेशः । ऋष्वः ।  
पुरु । सार्विभ्यः । आसुतिम् । करिष्ठः ॥ ७ ॥

सहि सखलु बृहस्पतिः शुचिः शुद्धः शतपत्रः बहुविधवाहनः सपवशुन्ध्युः सर्वेषां शो-  
धयिता हिरण्यवाशीः वाशीति वाड्वाय हितरमणीयवाक् यद्वा वाशीभिस्त्वक्षवाश्मन्मयीभिरिति  
निगमात् । वाशी आयुधं स्वर्णमपायुधः इपिरोगन्ता अण्येषणीयोवा स्वर्पाः स्वर्गस्यसंभक्ता  
यद्वा सरणशीलस्योदकस्य सनिता दावा सपव बृहस्पतिः स्वावेशः सुनिवासः ऋष्वः दर्शनीयः  
ईदृशो देवः सतिभ्यः स्तोत्रभ्यः पुरु बहुलं आसुतिमन्त्रं करिष्ठः कर्तव्यतमो दातव्यतमो-  
भवति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

देवीदेवस्युरोदसीजनित्रीवृहस्पतिंवावृधतुर्महित्वा ।  
दक्षाय्यायदक्षतासखायःकरद्ब्रह्मणेसुतरासुगाधा ॥ ८ ॥

देवी इति । देवस्य । रोदसी इति । जनित्री इति । वृहस्पतिम् ।  
वृधतुः । महित्वा । दक्षाय्याय । दक्षत । सखायः ।  
करत् । ब्रह्मणे । सुतरा । सुगाधा ॥ ८ ॥

देवी देव्यौ दानादिगुणयुक्ते देवस्य वृहस्पतेर्जनित्री जनयित्र्यौ रोदसी धावापृथिव्यौ महित्वा महात्वेन युक्तं वृहस्पतिं वृधतुः वर्धयामासतुः हे सखापोयुयमपि दक्षाय्याय वर्धनीयाय द्वितीयार्थं चतुर्थी वर्धनीयं तं वृहस्पतिं दक्षत वर्धयत । सच वृहस्पतिः ब्रह्मणे वृंहिताय मभूतापाजाय तदर्थं सुतरा सुतरणानि सुखेन तरणीयानि सुगाधा सुखेनावगाहनीयानि उदकानि करत् करोतु ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

द्वयंवांब्रह्मणस्पतेसुवृक्तिर्ब्रह्मेन्द्रायवज्जिणेअकारि ।  
अविष्टधियोजिगृतंपुरन्धीर्जजस्तमर्योबनुपांमरांतीः ॥ ९ ॥

इयम् । वाम् । ब्रह्मणः । पते । सुवृक्तिः । ब्रह्म । इन्द्राय ।  
वज्जिणे । अकारि । अविष्टम् । धियः । जिगृतम् । पुरन्धीः ।  
जजस्तम् । अर्यः । वनुपाम् । अरांतीः ॥ ९ ॥

हे ब्रह्मणस्पते तुभ्यं वज्जिणे वज्रवतेइन्द्राय च वां युवाभ्यां तादर्थ्यं चतुर्थी ब्रह्म मन्-  
ब्रह्म इयं सुवृक्तिः सुमवृत्तास्तुक्तिः अकारि मया कृताभूत् तौ युवां धियोस्मदीयानि कर्माणि  
अविष्टं रक्षतं । तथा पुरन्धीः पुरुधीः बह्वीःस्तुतीः जिगृतं निगिरतं शृणुतमितियावत् । अर्यः  
अरीः अभिगन्त्रीः वनुपां संभक्तृणामस्माकं अरावीः शत्रुतेनाः जजस्तं उपक्षपयतम् ॥ ९ ॥

तृतीये सवने उक्थ्ये ब्राह्मणाच्छंसिनो बृहस्पतेयुवमिति शस्त्रयाज्या सूत्रितश्च—बृहस्प-  
तेयुवमिन्द्रश्चवस्वइति याज्येति । वाजपेयेतिरिक्तोक्थ्यस्य एषैवपरिधानीया सूत्रितश्च—बृह-  
स्पतेयुवमिन्द्रश्चवस्वइति परिधानीयेति ।

सैषा दशमी—

बृहस्पतेयुवमिन्द्रश्चवस्वोदिव्यस्येशाथेउतपार्थिवस्य ।

धत्तंरयिस्तुवतेकीरयेचिद्यूपपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ १० ॥ २२ ॥

बृहस्पते । युवम् । इन्द्रः । च । वस्वः । दिव्यस्य ।

ईशाथे इति । उत । पार्थिवस्य । धत्तम् । रयिम् । तुवते ।

कीरये । चित् । यूपम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १० ॥ २२ ॥

हेबृहस्पते त्वञ्च इन्द्रश्च युवं युवां दिव्यस्य दिविभ्रवस्य वस्वोवसुनोधनस्य उवापि च  
पार्थिवस्य पृथिव्यां भवस्य धनस्य ईशाथे अतः कारणात् तुवते स्तोत्रं कुर्वते कीरये स्तोत्र-  
नामैतव स्तोत्रे रयिं धनं धत्तं दत्तं चिदिति पूरणः अन्यद्गतम् ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अध्वर्यवइति सप्तर्चं दशमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रैष्टुभमैन्द्रं सप्तस्यैन्द्राबाहस्पत्या तथाचा-  
नुकान्तम्—अध्वर्यवःसप्तोक्तदेवतान्येति । पूर्वसूक्तेनसहोकोविनियोमः ।

तत्र प्रथमा—

अध्वर्यवोरुणं दुग्धमंशुजुहोतंनष्टपुभार्यक्षितीनाम् ।

गौराहेदीपौअवपानमिन्द्रोविश्वाहेद्यातिसुतसोममिच्छन् ॥ १ ॥

अध्वर्यव । अरुणम् । दुग्धम् । अंशुम् । जुहोतं । ष्टपुभार्य ।

क्षितीनाम् । गौरात् । वेदीयान् । अवपानम् । इन्द्रं ।

विश्वाहा । इत् । यान्ति । सुतःसोमम् । इच्छन् ॥ १ ॥

हे अश्वर्यवोश्वरस्यनेतारकृत्विजः क्षितीनां जनानां मध्ये वृषभाय श्रेष्ठायेन्द्राय अरु-  
णमारोचमानं दुग्धं अभिपुतं अंशुं सोमं जुहोतन जुहुत अवपानं अयकम्पस्थितं दूरस्थं पा-  
तव्यं सोमं गौरात् गौरशृगादपि वेदीपात् अतिशयेन विद्वान् इन्द्रः सुतसोमं अभिपुतसोमं य-  
जमानमिच्छन् अन्विच्छन् विश्वाहा विश्वान्यहानि इत् एव सर्वदैव याति गच्छति अतस्त-  
स्माद्भ्राय सोमं जुहोतेत्यन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यद्दधिपेप्रदिविचार्वन्दिवेदिवेपीतिमिदस्यवक्षि ।

उतहृदोतमनंसाजुपाणउशन्निन्द्रप्रस्थितान्पाहिंसोमान् ॥ २ ॥

यत् । दधिपे । प्रददिवि । चारुं । अन्नम् । दिवेदिवे । पीतिम् ।

इत् । अस्य । वक्षि । उत । हृदा । उत । मनसा । जुपाणः ।

उशन् । इन्द्र । प्रदस्थितान् । पाहि । सोमान् ॥ २ ॥

हे इन्द्र प्रदिवि प्रगतेषु दिवसेषु पूर्वस्मिन्काले चारु शोभनं यत् सोमलक्षणमन्नं दधिपे  
पानेनोदरे धारयसि अस्य सोमस्य पीतिमिदं पानमेव दिवेदिवे प्रतदिवसं इदानीमपि वक्षि  
कामयसे वशकान्तावित्यस्य सिपि शपोलुकि पत्वकत्वपत्वेतद्रूपम् उतापिच हे इन्द्र तद्दा  
तद्दयेन उत शब्दश्चार्थे मनसा च जुपाणः सेवमानः उशन् अस्मान् कामयमानस्त्वं प्रस्थितान्  
पुरस्तात्पीतान् उत्तरवेदिस्थान् सोमान् पाहि विच ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

जज्ञानःसोमंसहस्रेपपाथप्रतेमातामहिमानमुवाच ।

एन्द्रंप्राथोर्वर्षन्तरिक्षंधादेवेभ्योवरिवश्चकर्थ ॥ ३ ॥

जज्ञानः । सोमम् । सहस्रे । पपाथ । प्र । ते । माता ।

महिमानम् । उवाच । आ । इन्द्र । प्राथ । उरु । अन्तरिक्षम् ।

युधा । देवेभ्यः । वरिवः । चकर्थ ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं जज्ञानोजायमानएव सहसे बलाय सोमं पपाथ पीववानसि ते तव महिमानं महत्त्वं माता त्वदीया जननी अदितिः प्रोवाच प्रोक्तवती संवादसूक्ते अयं पन्था इत्यादिके । नही-  
न्वस्येत्यर्धचांदारम्य अदित्याइन्द्रमहत्वस्योक्तत्वात् । अतः कारणात् हे इन्द्र त्वं उरु विस्तीर्ण-  
मन्तरिक्षं आपमाथ स्वतेजसा आपूरितवानसि । अपिच युधा युद्धेन देवेभ्यः स्तोत्रेषु देवेभ्य-  
एववा वरिवोधनं चकथं कृतवानसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यद्योधयामहतोमन्यमानान्त्साक्षाम्तान्वाङ्गुभिःशाशदानान् ।  
यद्वाङ्गुभिर्दत्तइन्द्राग्निषुध्यास्तंत्वयाजिसौश्रवसंजयेम ॥ ४ ॥

यत् । यो॒धयाः । म॒हतः । म॒न्य॒मानान् । सा॒क्षाम् । तान् ।

वा॒ङ्गुभिः । शा॒श॒दानान् । यत् । वा । ऋ॒ग्भिः । दत्तः । इन्द्र ।

अ॒ग्नि॒षु॒ध्याः । तम् । त्वया॑ । आ॒जिम् । सौ॒श्रव॒सम् । ज॒येम ॥ ४ ॥

हे इन्द्र महवः प्रभूत्वान् मन्यमानान् शत्रून् यद्यदा योषयाः अस्माभिर्योषधेः तेः सहयोद्धुं  
बलं प्रयच्छेरित्यर्थः तदानीं शाशदानान् हिंसवत्वान् शत्रून् वाहुभिः आयुषनिरपेक्षैः हस्तैरेव  
त्वत्प्रसादात् साक्षाम सहैव अभिभवेम । यद्वा यदिवा हे इन्द्र ऋग्भिः नेत्रभिर्मरुद्भिर्बृहदः त्वमे-  
वाभियुष्याः अस्मदीयान् शत्रून् भियुष्यस्व सौश्रवसं श्रवोर्जं यशोवा शोभनस्य श्रवसोहेतुं त-  
माग्निं संग्रामं त्वया सहायेन वयं जयेम ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

भेन्द्रस्यवोचंप्रथमाकृतानिप्रनूर्तनामधवायाचकार ।

यदेददेवीरसंहिष्टमायाअथाजवत्केवलःसोमोअस्य ॥ ५ ॥

प्र । इन्द्र॑स्य । वो॒चम् । प्र॒थ॒मा । कृ॒तानि॑ । प्र । नूर्त॑ना ।

म॒ध॒वा॒या । या । च॒कारं॑ । य॒दा । इत् । अ॒दे॒वीः । अ॒संहि॑ष्ट ।

मा॒याः । अथ॑ । अ॒ज॒वत् । के॒वलः । सोमः॑ । अ॒स्य ॥ ५ ॥

इन्द्रस्य कृतानि वीर्यकर्मणि प्रथमाः प्रथमानि पुरातनानि प्रवोचं पत्रवीमि । मघवाः धन-  
वानिन्द्रः, या यानि चकार कृतवान् नूतना नूतनान्यभिनवनिर्जितानि प्रवोचं यदेव यदेव अदेवीः  
आहुरीर्मायाः तेः कृताः असहिष्टे अश्रुभूव अथानन्तरमेव अस्येन्द्रस्य सोमः केवलः असा-  
धारणोऽभवत् तदा प्रभृत्येव सोमस्येन्द्रस्य चासाधारणः संवन्धोजातइत्यर्थः ॥ ५ ॥

१११

अथ षष्ठी-

तवेदं विश्वं मुञ्जितं पशव्यं यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य ।

गवामसि गोपतिरेक इन्द्र भक्षी महि ते प्रद्यतस्य वस्वः ॥ ६ ॥

तव । इदम् । विश्वम् । अञ्जितः । पशव्यम् । यत् । पश्यसि ।

चक्षसा । सूर्यस्य । गवाम् । असि गोपतिः । एकः ।

इन्द्र । भक्षी महि । ते । प्रद्यतस्य । वस्वः ॥ ६ ॥

हे इन्द्र पशव्यं पशवोद्विधाः द्विपादश्चतुष्पादश्च तेषां योहितं अञ्जितः सर्वतो विद्यमानं  
इदं विश्वं सर्वं जगत् तव तवैव स्वभूतं सूर्यस्य परैकस्यादित्यस्य चक्षसा तेजसा यद्विश्वं प-  
श्यसि त्वं प्रकाशयसि अपिच हे इन्द्र एक एव त्वं गोपतिरसि न केवलमेकस्याएव गोपतिः अ-  
पितु त्वोत्सासि स्याह गवामिति अतः कारणात् ते त्वया मघवतस्य मत्तस्य द्वितीयाथे षष्ठी मत्तं  
वस्वो धनं भक्षी महि भजे महि ॥ ६ ॥

१११

अथ सप्तमी-

१०८

वृहस्पते युवमिन्द्रं श्रवस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।

धत्तं रीर्यस्तु वते कीर्ये चिद्युयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ७ ॥ २३ ॥

वृहस्पते । युवम् । इन्द्रः । च । वस्वः । दिव्यस्यं । ईशाथे इति ।

उत । पार्थिवस्य । धत्तम् । रीर्यम् । तु वते । कीर्ये ।

चित् । यूयम् । पातुं । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ २३ ॥

व्याख्यातेयं अक्षरार्थस्तु हे बृहस्पते त्वञ्चेन्द्रश्च युवां दिव्यस्य पार्थिवस्य चोभयविध-  
स्य धनस्येश्वरौभवथः । तौ युवां स्तुवते स्तोत्रे धनं दत्तमिति ॥ ७ ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

परोमात्रयेति सप्तर्चमेकादशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं त्रैष्टुभं उरुंयज्ञायेत्याद्यास्तिलः ऐन्द्रा-  
बैष्णव्यः शिष्टाः केवलं विष्णुदेवताकाः तथाचानुक्तान्तम् परोविष्णवंतूत्तरमित्येव्यध्वविसृष्टिः ।  
गतःसूक्तविनियोगः । विष्णुदेवताकेपशौ परोमात्रयेति पुरोडाशस्ययाग्या सूत्रितश्च—परोमात्र-  
यातन्वावृधानेरावतीधेनुमतीहिभूतमिति ।

सैषा प्रथमा—

परोमात्रयातन्वावृधानुंनतेमहित्वमन्वंश्रुवन्ति ।  
उभेतेविद्वारजसीपृथिव्याविष्णोदेवत्वंपरमस्यवित्से ॥ १ ॥

परः । मात्रया । तन्वा । वृधानुं । न । ते । महिद्वत्वम् ।  
अनुं । अश्रुवन्ति । उभे इति । ते । विद्व । रजसी इति ।  
पृथिव्याः । विष्णो इति । देव । त्वम् । परमस्य । वित्से ॥ १ ॥

परइति सकारान्तं परस्तादित्यस्मार्थं परशब्दाच्छान्दसोत्तिष्पत्ययः परोदिवापरएनापृ-  
थिभ्येतिपथा । मात्रयेति पञ्चम्यर्थे व्यत्ययेन तृतीया मात्रायाः परः परस्ताद्द्वैतमानया अपरि-  
मितया तन्वा शरीरेण वृधान वर्धमान हे विष्णो ते तव महित्वं महत्त्वं नान्वश्रुवन्ति भानुव्या-  
मुवन्ति त्रैविक्रमसमये यत्तत्रमाहात्म्यं तत्सर्वैरपि जनैर्ज्ञातुं नशक्यतइत्यर्थः । ते तव उभे रज-  
सी उभौ लोकौ पृथिव्या आरभ्य पृथिवीमन्तरिक्षश्च विद्म जानीमोवयं चक्षुषोपलभाग्रहे ना-  
न्यत् हेदेव द्योतमान विष्णो त्वमेव परमस्य स्वर्गादेरुत्कृष्टलोकस्य द्वितीयाथेषष्ठौ परमं लोकं  
वित्से जानासि अतस्त्वव महत्त्वं नकेनापि व्याप्तुं शक्यमितिभावः ॥ १ ॥

पूर्वकिंपवशौ नतेविष्णोइति षषायाअनुवाक्या सूत्रितश्च—नतेविष्णोजायमानो नजात-  
स्त्वंविष्णोमुपतिंविश्वजन्मामिति ।

सैषा द्वितीया—

नतेविष्णो जायमानो न जातो देवमहिम्नः परमन्तमाप ।  
उदस्तभ्रानाकं मृष्वं बृहन्तं दाधर्थं प्राचीं ककुभं पृथिव्याः ॥ २ ॥  
न । ते । विष्णो इति । जायमानः । न । जातः । देव । महिम्नः ।  
परम् । अन्तम् । आप । उत् । अस्तम्नाः । नाकम् । ऋष्वम् ।  
बृहन्तम् । दाधर्थम् । प्राचीम् । ककुभम् । पृथिव्याः ॥ २ ॥

हे देव दानादिगुणयुक्त विष्णो ते तव महिम्नः महत्त्वस्य परं विप्रकृतं अन्तमवसानं जायमानः प्रादुर्भवन् जनः नाप नप्राप्नोति । तथा जातः प्रादुर्भूतोऽपि जनो नैव प्राप्नोति तव महत्त्वस्यावसानं नास्ति अतएव सर्वैर्नहायतइतिभावः कोसौ महिमा तमाह ऋष्वं दर्शनीयं बृहन्तं महान्तं नाकं घुल्लोकं उदस्तम्नाः त्वं ऋष्वं मधारयः यथा अधोनपतति तथा पृथिव्याभूमेः संबन्धिनीं प्राचीं ककुभञ्च दाधर्थं धारितवानसि उपलक्षणमेतत् सर्वस्य भूतजातस्य तथाचर्मन्तान्तरम्—यउत्रिधातुपृथिवीमुतघामेकोदाधारभुवनानि विश्वेति ॥ २ ॥

पूर्वाकएवपशौ इरावतीइति हविषोयाज्या सत्रितश्च—इरावतीधेनुमतीहिभूतं विश्वकर्म-  
नहविषावावृथानइति द्वेदिति ।

सैषा तृतीया—

इरावतीधेनुमती हि भूतं सूयवसिनी मनुपे दशस्या ।  
व्यस्तभ्रारोर्दसी विष्णो वेते दाधर्थं पृथिवीमजितो मयूरवैः ॥ ३ ॥  
इरावती इतीरावती । धेनुमती इति धेनुइमती । हि । भूतम् ।  
सूयवसिनी इति सुयवसिनी । मनुपे । दशस्या । वि । अस्तम्नाः ।  
रोर्दसी इति । विष्णो इति । एते इति । दाधर्थम् ।  
पृथिवीम् । अजितः । मयूरवैः ॥ ३ ॥



हे धामापृथिव्यौ मनुष्ये स्तुवते मनुष्याय दशस्या दित्सयाः युक्ते युवां इरावती अन्नवत्पौ  
धेनुमती गोपत्यौ सूपवसिनी शोभनयवसेच भूतमभूतम् हिशब्दः प्रसिद्धो विष्णुतामिकान्त-  
त्वाद् युवामेव सत्तु पूर्यमभूतमित्यर्थः । हे विष्णो एते इमे रोदती धामापृथिव्यौ व्यस्तभाः  
विविधमधारयः पृथिवीमूर्ध्वमुखत्वेन घामधोमुखत्वेनेति विविदत्वम् ॥ अग्निचः पृथिवीं प्रथिता-  
मिमां भूमिं अभितः सर्वत्ररिथैर्मयूखैः पर्वतैर्दायधे धारितवानसि युथान चत्तवितथाः दृढी-  
कृतवानित्यर्थः पर्वताहि विष्णोः स्वभूताः विष्णुः पर्वतानामविपतिरिति श्रुतेः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उरुं यज्ञाय चक्रथुरुलोकं जनयन्ता सूर्यमुपासंमग्निम् ।  
दासंस्य चिद्वपशिप्रस्यं मायां जघ्न्युर्नरा पृतनाज्येषु ॥ ४ ॥

उरुम् । यज्ञाय । चक्रथुः । ऊँ इति । लोकम् । जनयन्ता ।  
सूर्यम् । उपसंम् । अग्निम् । दासंस्य । चित् । वृषदशिप्रस्यं ।  
मायाः । जघ्न्युः । नरा । पृतनाज्येषु ॥ ४ ॥

हे इन्द्राविष्णु यज्ञाय यजमानाय उरुं विस्तीर्णं लोकं स्वर्गाख्यं चक्रथुरुः कृतवन्तौ स-  
त्तु युवां । किं कुर्वन्तौ सूर्यं सर्वस्य प्रेरकमादित्यं उपसं तमोनिवारकमुपःकृन्तुं अग्निश्च अ-  
हुरैरावृतं जनयन्ता जनयन्तौ पुनः प्रादुर्भावयन्तौ हे नरा नेवाराविन्द्राविष्णु वृषदशिप्रस्य ए-  
वत्सत्तकस्य दासस्य चिद्वपक्षपितुः असुरस्य मायाः पृतनाज्येषु संग्रामेषु जघ्न्युः जिहित-  
धुयुवां सूर्यादिकं जनयन्तावित्युच्यते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

इन्द्राविष्णुदृहिता शंवरस्य नवपुरो नवति च श्रथिष्टम् ।  
शतवर्चिनः सहस्रं च साकं हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान् ॥ ५ ॥  
इन्द्राविष्णु इति । दृहिताः शंशम्बरस्य । नवोः पुरः ।  
नवतिम् । च । श्रथिष्टम् । शतम् । वर्चिनः । सहस्रं । च ।  
साकम् । हथः । अप्रति । असुरस्य । वीरान् ॥ ५ ॥

हे इन्द्रो विष्णु इतिताः हृद्वीरुताः नव नवर्तितो नवोत्तरनवतिसंख्याकराः । पुरःपुराणि शं-  
 खैरेभ्य स्वभूतानि श्रयिष्ठम् अहिंसिष्टम् । अर्थाहिंसिताम् । अपिच शतं सहेमं च । अर्चिनो असुर-  
 १० स्त्रेवीरान् अपति प्रतिद्वंद्वितोपशान्तं नृन्ति । तथा साकं सहे संवशाएव हथः अहिंसिष्टम् । यो-  
 वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्रमिर्हिहि निगमान्तरम् ॥ ५ ॥

अथ पठे-

इयं मनीषा बृहती बृहन्ती रुद्रमातृवसा वर्धयन्ती ।  
 रेवांस्तोमं विदथेपु विष्णो पिन्वतमिपो वृजनेष्विन्द्र ॥ ६ ॥

इयम् । मनीषा । बृहती । बृहन्ती । उरुद्रक्रमा । तवसा ।  
 वर्धयन्ती । रे । वाम् । स्तोमम् । विदथेषु । विष्णो इति ।  
 पिन्वतम् । इयं । वृजनेषु । इन्द्र ॥ ६ ॥

बृहती महती इयं मनीषा मनीषा स्तुतिः बृहन्ता बृहन्ती महन्ती उरुद्रक्रमा विस्तीर्ण-  
 विक्रमौ विष्णुना सहेकार्थोभावात् । इन्द्रस्याप्युरुक्रमत्वम् तवसा तव इति बलस्य बृहती नाम-  
 धेयं तदन्तौ एवं श्रौतौ युवां वर्धयन्तीः प्रवृद्धौ कुर्वती अस्माभिः कृता हे विष्णो हे इन्द्र वि-  
 दथेषु मत्तेषु वां युवाभ्यां स्तोमं उरुद्रक्षणं स्तोत्रं रे ददे-रादान इति धातुः तौ युवां वृजनेषु  
 बलेषु निमित्तसप्तमी इयोनानि पिन्वतं अस्मभ्यं वर्धयतम् ॥ ६ ॥

अप्युदयेषु विष्णोः शिपिविष्टस्य वपट् इत्येयानुवाक्या । सत्रितश्च भद्रातेहस्तासु-  
 तोषपाणी वपट्तेविष्णवासा आरुणोमीति ।

६ ।

सैषा सप्तमी-

वपट्तेविष्णवासा आरुणोमितन्मे जुपस्व शिपिविष्टहृव्यम् ।  
 १० वर्धन्तु त्वासुपुतयो गिरो मे यूयं पातस्व स्तिभिः सदानः ॥ ७ ॥ २४ ॥

वपट् । ते । विष्णो इति । आसः । आ । कृणोमि । तत् ।  
 मे । जुपस्व । शिपि इति । हृव्यम् । वर्धन्तु । त्वा । सुइस्तुतयः ।  
 गिरः । मे । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ २४ ॥

हे विष्णो ते बुधं आसः आस्यात् आ अभिमुखं वषट्कणोमि वषट्करोमि वषट्कारेण हविर्हावयामि । हे शिपिविष्ट शिपयोरश्मयः तैराविष्ट विष्णो त्ववषट्कृतं मे मदीयं हव्यं हविर्जु-  
पस्व सेवस्व । सुष्टुतयः शोभनस्तुत्यात्मिका गिरोवाचश्च त्वा त्वां वर्धन्तु वर्धयन्तु । अन्यद्गतम् ॥७॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे चतुर्विंशोवर्गः ॥२४॥

नूमर्तइति सप्तमं द्वादशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रैष्टुभं वैष्णवम् नूमर्तइत्यनुक्रान्तम् उक्थ्ये-  
च्छावाकशस्त्रे इदंशंसनीयं सूत्रितञ्च—ऋतुर्जनिश्रीनूमर्तोभवाभिन्नइति ।

तत्र प्रथमा—

नूमर्तोदयतेसनिष्यन्योविष्णवउरुगायापदाशत् ।

प्रयःसत्राचामनसायजातेतावन्तनर्यमाविवासात् ॥ १ ॥

नु । मर्तः । दयते । सनिष्यन् । यः । विष्णवे । उरुङ्गायाय ।

दाशत् । प्र । यः । सत्रार्चा । मनसा । यजाते । एतावन्तम् ।

नर्यम् । आविवासात् ॥ १ ॥

समर्तोमनुष्यः सनिष्यन् धनमिच्छन् नु क्षिप्रं दयते धनमादत्ते दयतिराड्पूर्वार्थेदृष्टव्यः  
योमनुष्यः उरुगायाय बहुभिः कीर्तनीयाय विष्णवे दाशत् हवींषि दद्यात् यश्च सत्राचा सहा-  
श्चता मनसा मननेन स्तोत्रेण प्रयजाते प्रकषेण पूजेयेत् एतावन्तं एतावत् परिमाणं महान्तं न-  
र्यं नरोऽयोहितं विष्णुं आविवासात् नमस्कारादिभिः परिचरेत् समर्तोदयतइत्यन्वयः । यद्वा स-  
निष्यन्निति सनवेर्जाभार्थस्य छट्टि रूपम् समर्तः सनिष्यन् धनादीनि लप्स्यमानोभवन्नेव ह-  
विरादिकं नु क्षिप्रं दयते विष्णवे ददातीति योज्यम् ॥ १ ॥

विष्णुदेवत्येपशौ पुरोडाशस्य त्वंविष्णोइत्यनुवाक्या सूत्रितञ्च—त्वंविष्णोस्तुमार्तिविश्वज-  
न्यां विचक्रमेष्टथिवीमेपएतामिति ।

सैवा द्वितीया—

त्वंविष्णोस्तुमार्तिविश्वजन्यामप्रयुतामेवयावोमर्तिदाः ।

पचोयथानःसुवितस्यभूरेश्वावतःपुरुश्चन्द्रस्यरायः ॥ २ ॥

त्वम् । विष्णो इति । सुष्टमितिम् । विश्वऽर्जन्याम् । अप्रंश्च्युताम् ।  
 एवऽस्यावः । मितिम् । दाः । पर्चः । यथा । नः ।  
 सुवितस्य । भूरेः । अश्वेऽवतः । पुरुश्चन्द्रस्य । रायः ॥ २ ॥

हे एवयावः एवाः प्राप्तव्याः कामाः तान् यावयति प्रापयति स्तोतृनित्येवयावः हे एवया-  
 वन् विष्णो त्वं विश्वजन्त्यां सर्वजनहितां अप्रयुतां दीपैर्वियुक्तां सुमतिं मतिं अनुग्रहनुर्द्धं दाः  
 अस्मक्यं देहि सुवितस्य सुष्टु प्राप्तव्यस्य भूरेर्बहुलस्य अश्वभावतोऽवयुक्तस्य पुरुश्चन्द्रस्य पुरु-  
 णां बहूनां आह्लादकस्य रायोधनस्य पर्चः संपर्कोऽस्माकं यथा भवति तथा देहीत्यन्वयः ॥ २ ॥

वैष्णव्यस्योपांशुयाजस्य विदेवइतियाज्या सूत्रितश्च—इदंविष्णुर्विचक्रमे विदेवःपृथि-  
 वीमेपएतामिति । वैष्णव्येपशाबन्धेव वपायाज्या सूत्रितश्च—विदेवःपृथिवीमेपएतां परोमाव-  
 यातन्वावृधानेति ।

सैषा तृतीया—

त्रिदेवःपृथिवीमेपएतांविचक्रमेशतर्चसंमहित्वा ।  
 प्रविष्णुरस्तुतवसस्तवीयान्त्वेपस्यस्थविरस्यनाम ॥ ३ ॥  
 त्रिः । देवः । पृथिवीम् । एपः । एताम् । वि । चक्रमे ।  
 शतऽर्चसम् । महित्वा । प्र । विष्णुः । अस्तु । तवसः ।  
 तवीयान् । त्वेपम् । हि । अस्य । स्थविरस्य । नाम ॥ ३ ॥

एपदेवोदानादिगुणमुक्तोविष्णुः शतर्चसं शतसंख्यान्यर्चापि यस्यास्तादृशी एतां पृथि-  
 वीं उपलक्षणमेतत् पृथिव्यादीन् भीन् लोकान् महित्वा महत्त्वेन त्रिविचक्रमे विभिः पदैर्विक्रा-  
 न्तवान् तवसः तवस्विनोवृद्धादपि तवीयान् तवस्वितरोविष्णुः प्रास्तु अस्माकं प्रभवतु स्वामी-  
 भवतु अस्यस्थविरस्य वृद्धस्य विष्णोर्नाम नामकं रूपं विष्णुरित्येतन्नामैववा त्वेषं हि यस्यादी  
 सं तस्मात् कारणात् सविष्णुः प्रभवत्वित्यर्थः ॥ ३ ॥

पूर्वोक्तएवपशौ विचक्रमइति वपायाअनुयाक्या सूत्रितश्च—विचक्रमेपृथिवीमेपएतां त्रि-  
 देवःपृथिवीमेपएतामिति ।

सैषा चतुर्थी-

विचक्रमेपृथिवीमेपएतांक्षेत्रांपविष्णुर्मनुपेदशस्यन् ।  
ध्रुवांसोअस्यकीरयोजनासउरुक्षितिंसुजनिमाचकार ॥ ४ ॥

वि० चक्रमेऽपृथिवीम् । एपः । एताम् । क्षेत्राय । विष्णुः ।  
मनुपेऽशस्यन् । ध्रुवासः । अस्य । कीरयः । जनासः ।  
उरुक्षितिम् । सुजनिमा । चकार ॥ ४ ॥

एपदेवोविष्णुः एतां पृथिवीं पृथिव्यादीनिमांस्तीन् लोकान् क्षेत्राय निवासार्थं मनुपे स्तुवते  
देवगणांपदशस्यन् अहुरेभ्योपहत्य प्रदास्यन् विचक्रमे विभ्रान्तवान् अस्यच विष्णोः कीरयः  
स्वोतारोजनासोजनाः ध्रुवासो निश्चलाभवन्ति ऐहिकामुष्मिकयोर्लोभेन स्थिराभवन्वीत्यर्थः । सु-  
जनिमाः शोभनानि जनिमानि कीर्तनस्मरणादिना सुखहेतुभूतानि यस्य तादृशोविष्णुः उरुक्षि-  
तिं विस्तीर्णनिवासं चकार स्तोतृभ्यः करोति ॥ ४ ॥

तृतीयसवने अतिरात्रादूर्ध्वं सोमातिरेकेसति नैमित्तिके होतुःशस्त्रेः प्रतत्तेअद्येति स्तोत्रिय-  
स्तृचः आशुदृषेष्टौविष्णोः शिपिविष्टस्य प्रतत्तेअद्येतिपाज्या स्रवितश्च-वपदृतेविष्णोवासआ-  
कृणोमिप्रवतेअद्यशिपिविष्टनामेति ।

सैषा पञ्चमी-

प्रतत्तेअद्यशिपिविष्टनामार्यःशंसामिव्युनानिविद्वान् ।

तंत्वागृणामितवसमतंव्यान्क्षयन्तमस्यरजसःपराके ॥ ५ ॥

प्र । तत् । ते । अद्य । शिपिः । विष्ट । नाम । अर्यः । शंसामि ।  
व्युनानि । विद्वान् । तम् । त्वा । गृणामि । तवसम् । अतंव्यान् ।  
क्षयन्तम् । अस्य । रजसः । पराके ॥ ५ ॥

हे शिपिविष्टः शिपिभिराविष्ट विष्णो ते तव तत्प्रसिद्धं विष्णुरिति परव्यातं नामः अर्यः  
स्वामी स्तुतोऽनौ हविषा वा तथा व्युनानि तातव्यान्वर्थजातानि विद्वान् जानन्तः अद्येदानीं

प्रशंसामि प्रकपेण स्तौमि तवसं प्रवृद्धं तं त्वा त्वां विष्णुं अतव्यान् अतवीमान् अवृद्धवरोहं  
गृणामि स्तौमि कीदृशं अस्य रजसोलोकस्य पराके दूरदेशे क्षयन्तं निवसन्तम् ॥ ५ ॥

अथ पद्ये—

किमित्तंविष्णोपरिचक्ष्यंभूत्प्रयद्बक्षेशिपिविष्टोअस्मि ।

मावर्षोअस्मदपगूहएतद्यदन्यरूपसमिथेत्रभूय ॥ ६ ॥

किम् । इत् । ते । विष्णो इति । परिचक्ष्यम् । भूत् । प्र । यत् ।

ववक्षे । शिपिविष्ट । अस्मि । मा । वर्षः । अस्मत् । अर्ष ।

गूहः । एतत् । यत् । अन्यरूपः । समिथे । वभूय ॥ ६ ॥

पुरा खलु विष्णुः स्वं रूपं परित्यज्य कृत्रिमरूपान्तरं धारयन् संग्रामे वसिष्ठस्य  
साहाय्यंचकार तंजानन् ऋषिरनया प्रत्याचष्टे । अत्रनिरुक्तम्—शिपिविष्टोविष्णुरिति विष्णो-  
र्द्वेनामनीभवतः कुतिसतार्थार्थपूर्वं भवतीत्यौपमन्यवः किते विष्णो प्रख्यातमेतद्भवत्यमरुपा-  
पनीयं यन्नः प्रबूषे शेषइव त्रिवेष्टितोस्मीत्यपतिपन्नरशिरपिवा प्रशंसानामैवाग्निषेवंस्यात्  
किं ते विष्णो प्रख्यातमेतद्भवत्यमरुपापनीयं यद्गत प्रबूषे शिपिविष्टोस्मीति प्रविपन्नरशिरः  
शिपयोन्नरमयटव्यन्ते तैराविष्टोभवति मावर्षोअस्मदपगूहएतत् वर्षइतिरूपनाम गृणोतीति  
सतोयदन्यरूपः समिथे संग्रामेभवति संवतरशिररिति । तत्र कुतिसतार्थपक्षे योजना हेविष्णो  
ते तव तन्नामास्मदप्यं प्रववक्षे प्रबूषे शिपिविष्टोस्मीति अन्तर्णीतोपमानमेतत् शेषइवत्रिवेष्टितः  
सेजसा अनाच्छादितोभवामीति तदश्लीलाथत्वादिदं नाम न परास्तमित्यर्थः । तन्नाम कि  
परिचक्ष्यं वर्जनीयं परित्याज्यं निरुद्धार्थप्रतिपादकत्वात् स्वतएव परित्यक्तं हि तव । शिष्टं  
समानंपूर्वेषां अतउत्करूपविलक्षणं यद्वैष्णवरूपमस्ति एतद्वर्षोर्ह्यं अस्मत् अस्माकं मापगूहः  
अपगूहं संवृतं मा कुरु गूहसंवरणे अपितु तदेवरूपं प्रकटय वैष्णवस्य रूपस्य गूहने का  
प्रसक्तिरिति चेत् यद् यस्मान्तु अन्यत् रूपान्तरमेव धारयन् समिथे संग्रामे वभूय अस्माकं  
सहायोभवति तस्मादिदं गूहनं न कार्यमिति । प्रशंसायक्षेत्तु हेविष्णो ते तव तन्नाम किं परिच-  
क्ष्यं भूत् किं प्रख्यापनीयं भवति न प्रख्यापनीयं । किं तन्नाम । शिपिविष्टोरशिरभिरावि-  
ष्टोस्मीति यन्नाम प्रबूषे यतएवं प्रख्यातरूपस्त्वं अतोस्माकं एतद्वैष्णवं रूपं संवृतं माकार्षीः

इदानीं गूढरूपोपि यद्यस्मात्त्वं सपिथे संग्रामे अन्यरूपः कृत्रिमरूपात् यदन्यद्वैष्णवं रूपं शीर्षादिलक्षणं तादृग्युगः एव बभूथ भवसि तस्मात्त्वं गूढोपि ज्ञायतएवेति व्यर्थमेव तस्य रूपस्य गूहनं अतोबहुतेजस्कं यद्वैष्णवं रूपं तदस्माकं प्रदर्शयेति वात्पर्यार्थः ॥ ६ ॥

अथ सतमी-

वपट्तेविष्णवासआकृणोमितन्मेजुपत्त्वशिपिविष्टहव्यम् ।  
वर्धन्तुत्वामुष्टुतयोरिरोमेयूपपातस्त्वस्तिभिःसदानः ॥ ७ ॥ २५ ॥

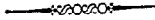
वपट् । ते । विष्णो इति । आसः । आ । कृणोमि । तत् । मे ।  
जुपस्त्र । शिपिष्टविष्ट । हव्यम् । वर्धन्तु । त्वा । सुष्टुतयः ।  
गिरः । मे । युयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७ ॥ २५ ॥

व्याख्यातेयम् अक्षरार्थस्तु हे विष्णो तुभ्यं आस्यात् आस्येन वपट्करोमि वपट्कृतं सन्मदीयं हविः हे शिपिविष्ट सेवस्व शोभनस्तुतिरूपामदीयावाचक्ष त्वां वर्धयस्त्विति । शिष्टपादः सिद्धः ॥ ७ ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्याश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥  
इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण  
सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठ्याः षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

## ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥



यस्य निःश्वसितं वेदा बोवेदेऽप्योखिलं जगत् । निर्भये तमहं वन्दे विद्यावीथमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथ सप्तमोऽन्यास्यापते—सप्तममण्डलस्य षष्ठेनुवाके द्वादशसूक्तानि व्याख्यातानि । तिस्रोवाचइतिपल्लवं त्रयोदशं सूक्तम् अत्रानुक्रम्यते—तिस्रःषट् पर्जन्यंत्विति । एते कुमारभा-  
ग्नयोपुष्पट्टसिद्धयेवेति वक्ष्यमाणत्वादशिषुषः कुमारऋषिः वसिष्ठोवा अनुकृत्वाश्विष्टुष् इदमु-  
त्तरं पर्जन्यदेवत्वम् । अन शौनकः—आस्यदधं विगात्पापः प्राद्भुत्तः पपतः शुचिः । सूक्ताभ्यां  
विस्रआदिश्यामुपनिष्ठेत भास्करम् । अनश्रुतेतन्महत्त्वं वृष्टिकामेन यत्नतः । पंचरात्रेष्वपि-  
प्रान्ते महतीं वृष्टिमामुयादिति ॥

तत्र प्रथमा—

अम् तिस्रोवाचःःषट्पर्जन्योतिरग्रायाएतदुद्धेमधुदोधमूर्धः ।

सवत्संरुण्वन्गर्भमोर्षधीनांसद्योजातोर्हृपभोरैरवीति ॥ १ ॥

तिस्रः । वाचः । प्र । वृद् । ज्योतिःऽअपाः । याः । एतत् ।

दुद्धे । मधुऽदोधम् । ऊर्धः । सः । वत्सम् । रुण्वन् ।

गर्भम् । ओर्षधीनाम् । सद्यः । जातः । हृपभः । रोरवीति ॥ १ ॥

ऋषिरात्मानं स्तुवो मेरयति हे ऋषे तिस्रः त्रिविधाः ऋग्यजुःसामात्मिकाः स्तुवित्स्वा-  
वाचःषट् प्रब्रूहि कीदृशोवाचः ज्योतिर्योतमानः प्रणयःअग्ने प्रमुखोपासांतादृशोः या वाचः मधु-  
दोधं मधुनउदकस्य दोहकं वृष्ट्युदकस्य कवारं एतत् नभसि दृश्यमानं ऊधः उद्धतं मेवं यद्वा  
लुप्तोपममेतत् ऊध इव पयसआश्रयभूनं मेघं दुह्ने दुहते दुहेर्लटिलोपस्तआत्मनेषद्विविति तलो-  
पः बाहुलकोरुद् स्तोत्रैः प्रीतोहि पर्जन्यः मेघैर्वर्षयति अत्रो वाचएव दुहन्तीत्युपचर्यते यद्वा व-  
देति व्यत्ययेन मध्यमः तिस्रइति द्रुतविलम्बितमध्यमभेदेन त्रिविधाः ज्योतिरग्राः विद्युत्समु-  
त्तावाचः षट्पदेति या गर्जितलक्षणावाचः वृष्टिप्रदमेतं मेघं दुह्ने उदकानि दुहन्ति एवंभूतः सच  
पर्जन्यः वत्सं सह नियसन्तं वैद्युताग्निं रुण्वन्प्राद्भुत्तुर्वन् तमेव ओर्षधीनां प्रीत्यादीनांच गर्भं  
कुर्वन् सद्यः शीघ्रं जातः प्राद्भुतो वृषभो वार्षिनासन् रोरवीति भर्शं शब्दापवे ॥ १ ॥



अथ द्वितीया-

योवर्धन॒ओप॑धीनां॒योअ॒पां॒योविश्व॑स्य॒जग॑तो॒देव॑र्देशे ।  
सत्रि॒धातु॑शरणं॒शर्म॑पंसत्रि॒वर्तु॑ज्योतिः॒स्वभि॑ष्टच॒स्मे ॥ २ ॥

यः । वर्धनः । ओप॑धीनाम् । यः । अपाम् । यः । विश्व॑स्य ।  
जगतः । देवः । ईशे । सः । त्रि॑धातु । शरणम् । शर्म । यंसत् ।  
त्रि॑वर्तु । ज्योतिः । सु॒ष्ट॒अ॒भि॒ष्टि । अ॒स्मे इति ॥ २ ॥

यः पर्जन्य ओप॑धीनां वर्धनो वर्धयिता यश्च अपामुदकानां वर्धकः यश्च देवोद्योतमानः पर्जन्यो विश्वस्य सर्वस्य जगतः ईशे ईष्टे लोपस्तआत्मनेपदेऽपि तलोपः अधीगर्थेति कर्मणि शेषत्वेन विवक्षिते पथी अनुदात्तेत्वात् सप्तार्धधातुकानुदात्तत्वे धातुस्वरः यद्दृशानित्यमिति नियातप्रतिषेधः सपर्जन्यः त्रिधातु निमूर्तिकं शरणं गृहं शर्म सुखं च यंसत् यच्छतु अस्मभ्यं ददात्वित्यर्थः । यमसेट्यघडागमः सिद्धहुलमिति सिप इतश्चलोपदतीकारलोपः तथा त्रिवर्तुं त्रिष्टुत्पु अतिशयेन वर्तमानं श्रूयतेहि-त्रीणिवा आदित्यस्य तेजांसि वसन्तापात-शीष्मे मध्यन्दिने शरत्पराहर्द्धेति । एवंविधं स्वभिष्टि स्वभ्येषणं ज्योतिस्तेजश्च अस्मे अस्मभ्यं प्रयच्छतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

स्त्री॑रु॒त्व॒वृ॒त्ति॒सू॒त॒उ॒त्व॒द्य॒थाव॑शांत॒न्वंच॑क्र॒ए॒पः ।  
पि॒तुः॒प॒यः॒प्रति॑गृ॒भ्णा॒ति॒मा॒ता॒तेन॑पितावर्ध॒तेनेन॑पु॒त्रः ॥ ३ ॥

स्त्रीः । ऊँ इति । त्वत् । प्रवृत्ति । सूते । ऊँ इति । त्वत् ।  
येद्योऽव॑शम् । तन्वम् । च॒क्रे । ए॒पः । पि॒तुः । प॒यः । प्र॒ति ।  
गृ॒भ्णा॒ति । मा॒ता । तेन॑ । पि॒ता । वर्ध॑ते । तेन॑ । पु॒त्रः ॥ ३ ॥

त्वदिति तकारान्द्योऽन्यशब्दपर्यायोनुदात्तः सर्वनामसुपठितः अस्म पर्जन्यस्य त्वत् अन्य-  
द्रूपं स्त्रीः निवृत्तपसवगौः सा यथा नदोग्धी तद्वदुर्कं न भवति उइति पूरकः द्वितीयउशब्द-  
श्चार्थे त्वत् अन्यच्चरूपम् सूते धेनुत्वत्सूते उदकानि प्रवर्षति एप पर्जन्यः तन्वं स्वकीयं शरी-  
रं यथावशं यथाकार्यं स्त्रीत्वेन धेनुत्वेन च चक्रे करोति अपिच पितुर्दिवःसकाशात् पयः नृद्यु-

दकं माता पृथिवी पविगृण्णाति प्रतिगृह्णाति ह्यग्रहोर्भद्वि भवत्सु पविगृहीतेन तेन हविरात्म-  
ना परिणतेन पिता युलोकोवर्धते तैनेवोदकेन पुत्रः पृथिव्यां भवः प्राणिसंचोपि वर्धते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

यस्मिन्विश्वानिभुवनानितस्थुस्तिस्त्रोद्यावस्त्रेधाससुरापः ।

त्रयःकोशासउपसेचनासोमध्वश्चोतन्त्युभितोविरप्शाम् ॥ ४ ॥

यस्मिन् । विश्वानि । भुवनानि । तस्थुः । तिस्रः । द्यावः । त्रेधा ।

ससुः । आपः । त्रयः । कोशासः । उपसेचनासः । मध्वः ।

श्चोतन्ति । अभितः । विरप्शाम् ॥ ४ ॥

यस्मिन्पृथगे विश्वानि भुवनानि सर्वाणि भूतजावानि तस्थुस्तिष्ठन्ति यदधीनवृत्तीनि  
भवन्तीत्यर्थः । यस्मिन् द्यावोद्युमभूतयोलोका अवतिष्ठन्ते यस्माच्च आपस्त्रेधा ससुः प्राच्यः  
पृथिव्योवाच्यश्च ससुः निर्गच्छन्ति उपसेचनासः उपसेकारः त्रयः पौरस्त्यः पृथिव्युददीच्य-  
श्चेति त्रिप्रकाराः कोशासोमेधाः विरप्शाम् महान्तं पर्जन्यमभितः परितः मध्वः कर्मणिपृष्ठी मधु  
उदकं श्रोतन्ति क्षारयन्ति वर्षन्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इदं वचःपर्जन्यायस्वराजे हृदो अस्त्वन्तरं तज्जुजोपत् ।

मयोभुवो वृष्टयः सन्त्वस्मे सुपिप्पलाओर्पधी देवगोपाः ॥ ५ ॥

इदम् । वचः । पर्जन्याय । स्वराजे । हृदः । अस्तु ।

अन्तरम् । तत् । जुजोपत् । मयः । भुवः । वृष्टयः । सन्तु ।

अस्मे इति । सुपिप्पलाः । ओर्पधीः । देवगोपाः ॥ ५ ॥

इदं वचोवचनं स्तोत्रं स्वराजे स्वापत्तदीप्तये पर्जन्याय क्रियते पतञ्च हृदस्त्वदीयस्य ह-  
ृदस्य अन्तरं अन्तर्गतमस्तु सच्चतस्त्वोत्रं जुजोपत् सेवताम् जुषी प्रीतिसेवनयोः लेटचडागमः  
छान्दसः शपः । मयोभुवः सुखस्य भावपिच्यो वृष्टयः अस्मे अस्माकं तत्पसादात् सन्तु  
भवन्तु तथा देवगोपाः देवः पर्जन्यो गोपायिता रक्षिता यासां तथाविधाओर्पधीरोपधयश्च सु-  
पिप्पलाः सुफलाअस्माकं भवन्तु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

रेतोधावृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगत्स्तस्थुषश्च ।

तन्मऋतं पातु शतशारदाय यूयं पातस्व स्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ १ ॥

सः । रेतः॒ऽधाः । वृ॒ष॒भः । श॒श्व॒तीना॑म् । तस्मि॑न् । आ॒त्मा ।

ज॒ग॒तः । त॒स्थु॒षः । च॒ । तत् । मा॒ । ऋ॒तम् । पा॒तु । श॒त॒श॒र॒दा॒य॒ ।

यू॒य॒म् । पा॒त॒ । स्व॒स्ति॒भिः । स॒दा॑ । नः ॥ ६ ॥ १ ॥

सपर्जन्यः शश्वतीनां बह्वीनामोपधीनां रेतोधाः रेतसउदकस्य बीजभूतस्य धाता विनि-  
धाता भवति वृषभइत्युपमा यथा कधिदृषभः बह्वीनां गवां गर्भस्याधाता भवति तद्वत् अ-  
तस्तस्मिन् पर्जन्ये जगतो जज्ञमस्य तस्थुषः स्थावरस्य च आत्मा देहो वर्तते तत्पर्जन्येन दत्तं  
ऋतमुदकं मा मां शतशारदाय शतसंपत्सरजीवनार्थं पातु रक्षतु माशब्दस्य कृत्यकइति प्रकृ-  
तिभावो ह्यस्यत्वश्च । अन्यद्वत् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठमस्य सप्तमे प्रथमो वर्गः ॥ १ ॥

पर्जन्यायेति तृचं चतुर्दशं सक्तं गायत्रम् पूर्ववदपि देवते, तथा चानुक्रान्तम्—पर्जन्यायतृ-  
चं गायत्रमिति वैश्वानरपार्जन्यायामन्वारंभणीयायां पार्जन्यस्य चरोः पर्जन्यायेत्यनुवाक्या सू-  
च्येवेहि—पर्जन्यायमगायत प्रवातावान्निपतपन्तिविद्युतइति ।

सैषा प्रथमा—

पर्जन्यायप्रगायतदिवस्पुत्रायमीह्वये । सनोयवसमिच्छतु ॥ १ ॥

पर्जन्याय । प्र । गा॒य॒त॒ । दि॒वः । पु॒त्राय॑ । मी॒ह्व॒ये॑ ।

सः । नः॑ । य॒व॒स॒म् । इ॒च्छ॒तु॑ ॥ १ ॥

हे स्तोतारः पर्जन्याय देवाय प्रगायत प्रकर्षेण स्तोत्रमुच्चारयत कीदृशाय दिवोन्तरिक्ष-  
स्य पुत्राय तत्र हि पर्जन्यः प्राटुर्भवति मीह्वये सेक्रे सतादृशः पर्जन्यो नोस्मभ्यं यवसं ओष-  
ध्यादित्तक्षणमजं दानुमिच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

योगर्भमोषधीनांगवाँरुणोत्यर्वताम् । पर्जन्यःपुरुषीणाम् ॥ २ ॥

यः । गर्भम् । ओषधीनाम् । गवाँम् । रुणोति ।

अर्वताम् । पर्जन्यः । पुरुषीणाम् ॥ २ ॥

यः पर्जन्यः ओषधीनां व्रीह्यादीनां गवाँ अर्वतां अर्वतीनां वडवानां पुरुषीणां नारीणां च यः पर्जन्यः गर्भं प्रसूतिहेतुं वीजं उदकरूपं रुणोतिकरोति तस्मै पर्जन्यापेत्युत्तरत्र संपन्वः ॥२॥

अथ तृतीया—

तस्माद्ददास्येँहविर्जुहोतामधुमत्तमम् । इळानःसंयतैकरत् ॥ ३ ॥ २ ॥

तस्मै । दत् । आस्येँ । हविः । जुहोत । अधुमत्तमम् ।

इळाम् । नः । समृश्यतम् । करत् ॥ ३ ॥ २ ॥

तस्माद्दत् तस्माएव पर्जन्याय आस्ये देवानामास्यभूते अग्नौ अधुमत्तमं रसवत्तमं हविर्जुहोत जुहुत हे ऋत्विजः । सच पर्जन्यो नोस्मभ्यं इळामन्नं संयतं सम्पक् नियतं ययाभवति तथा करत् करोतु ददात्विति यावत् ॥ ३ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे द्वितीयो वर्गः ॥ २ ॥

संवत्सरमिति दशर्चं पञ्चदशं सक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रैष्टुभम् आघात्वनुष्टुप् मंडूकादेवता तथा-  
चानुकान्तम्—संवत्सरं दश पर्जन्यस्तुतिसांत्तद्वृष्टान्मण्डूकांस्तुष्टावाघानुष्टुबिति वृष्टिकामेनैतत्सक्तं  
जप्यम् ।

तत्र प्रथमा—

संवत्सरंशशयानाब्राह्मणावतचारिणः ।

वाचंपर्जन्यजिन्वितांप्रमण्डूकांअवादिपुः ॥ १ ॥

संवत्सरम् । शशयानाः । ब्राह्मणाः । वतइचारिणः ।

वाचंम् । पर्जन्यंइजिन्विताम् । प्र । मण्डूकाः । अवादिपुः ॥ १ ॥

अत्र निरुक्तम्—वसिष्ठोवषंकामः पर्जन्यं तुष्टाव तं मण्डूका अन्वमोदन्त समण्डूकाननु-  
मोदमानान्दृष्ट्वा तुष्टावेति मण्डूकामञ्जूकामजनान्मदतेवामोदतिकर्मणोमन्दतेवावृष्टिकर्मणोमण्ड-  
यतेरिति वेध्याकरणामण्डप्यामोक्तइतिवा मण्डो मदेवां मुदेवांतिपाभेपाभवतीति । ब्रतचारिणः ब्रतं  
संवत्सरसत्रात्मकं कर्म आचरन्तोब्राह्मणाः लुप्तोपमभेतत् एवं श्रूताब्राह्मणाइव संवत्सरं शरत्पञ्च-  
ति आवर्षतेरिकं संवत्सरं शशयानाः शिशयानाः वर्षणार्थं तपश्चरन्तइव धित्तएव सन्तः एते म-  
ण्डूकाः पर्जन्यजिन्वितां पर्जन्येन प्रीतां यया वाचा पर्जन्यः प्रीतोभवति तादृशीं वाचं भावादि-  
शुः मवदन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दिव्याआपोअभियदेनमायं दृतिं न शुष्कं सरसी शयानम् ।  
गवामाह न मायुर्वत्सिनीनां मण्डूकानां वसुः सप्तमेति ॥ २ ॥

दिव्याः । आपः । अग्नि । यत् । एनम् । आयन् । दृतिम् । न ।  
शुष्कम् । सरसी इति । शयानम् । गवाम् । अहं । न । मायुः ।  
वत्सिनीनाम् । मण्डूकानाम् । वसुः । अन्नं । सप्त । एति ॥ २ ॥

दिवा दिविभवाआपः दृतिं न दृतिमिव शुष्कं नीरसं सरसी महत्तरः सरसी गौरादिलक्ष-  
णोडीश् सरस्यां हुपांसुष्टुमिति सप्तम्यादृक् । ईद्वीचसप्तम्यर्थइति मण्डूकसंज्ञा । महति सरसि  
निर्जले धर्मकाष्ठे शयानं निवसन्तं एनं मण्डूकगणं यद्यदा आयन् अग्निगच्छन्ति तदा अत्रा-  
स्मिन् वर्षणे पर्जन्ये वा सति वत्सिनीनां वत्सयुक्तानां गवां न मायुः गवां शब्दइव मण्डूकानां  
वानुः शब्दः सप्तमेति सप्तच्छवे तथा वत्सैः सप्ततासु गोषु महान्वोषो जायते तद्वदृष्टे पर्जन्ये  
महाकलकलशब्दो जायते इत्यर्थः । अहेति पूरकः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यदीमेनौजशतोअभ्यवर्षीत्तृष्यावतः प्रावृष्यागतायाम् ।  
अवत्सुलीकृत्यापितरं न पुत्रो अन्यो अन्यमुपवदन्तमेति ॥ ३ ॥

यत् । ईम् । ए॒नान् । उ॒शतः । अ॒भि । अव॑र्षीत् । तु॒ष्या॑ऽव॒तः ।  
 प्रा॒रुषि॑ । आ॒श॒ग॒ता॒याम् । अ॒क्ख॒व॒ली॒कृत्य॑ । पि॒तरं॑ । न ।  
 पु॒त्रः । अ॒न्यः । अ॒न्यम् । उ॒र्ष । व॒द॑न्तम् । ए॒ति ॥ ३ ॥

उशतः कामयमानान् तुष्यावतः तुष्यावत एनाम्मण्डूकान्मावृषि वर्षती आगतायां आ-  
 गते सति यद्यदा अभ्यवर्षीत् पर्जन्योजलैरभिपिञ्चति ईमिति पूरणः तदानीं अक्खलीकृत्य  
 अक्खलइति शब्दानुकरणम् अक्खलशब्दं कृत्वा पुत्रः पितरं न पितरमिव अन्यो मंडूकः वदन्तं  
 शब्दयन्तमन्यं मण्डूकं उपैति प्राप्नोति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अ॒न्यो॒अ॒न्यम॑नु॒गृ॒भ्णा॒त्ये॒नो॒र्यां॑प्र॒स॒र्गे॒य॒दम॑न्दि॒पाता॑म् ।  
 म॒ण्डू॒को॒यद॑भि॒रु॒ष्टः॒कनि॑ष्क॒न्पृ॒श्चिः॒संपृ॑क्ते॒हरि॑ते॒न॒वाच॑म् ॥ ४ ॥

अ॒न्यः । अ॒न्यम् । अ॒नु । गृ॒भ्णा॒ति । ए॒नोः । अ॒पाम् । म॒ष्ट॒स॒र्गे ।  
 यत् । अ॒म॒न्दि॒पाता॑म् । म॒ण्डू॒कः । यत् । अ॒भि॒रु॒ष्टः ।  
 कनि॑ष्कन् । पृ॒श्चिः । स॒म॒पृ॑क्ते । हरि॑तेन । वाच॑म् ॥ ४ ॥

एनोः एनयोर्द्वयोर्मण्डूकयोः अन्योमण्डूकः अन्यं मण्डूकं अनुगम्य गृभ्णाति गृह्णाति  
 अपां उदकानां प्रसर्गे प्रसर्जने वर्षणे सति यद्यदा अमन्दिपातां ह्यवभूताम् यद्यदा च अभि-  
 वृष्टः पर्जन्येनाभिपिक्तः कनिष्कन् स्कन्दयतेर्मंडूकान्तस्य रूपम् भृशं स्कन्दं उत्प्लवं कुर्वन्पृश्चिः  
 पृश्चिवर्णोमण्डूकः हरितेन हरितवर्णेनान्येन मण्डूकेन वाचं संपृक्ते संयोजयत उभावपि एक-  
 विधं शब्दं कुर्वते तदानीमन्यः अन्यमनुगृभ्णातीत्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

य॒दै॒पाम॑न्यो॒अ॒न्यस्य॑वाचै॒शा॒क्तस्यै॑ववद॒न्नि॒शि॒क्ष॑माणः ।  
 स॒र्व॒त॒दै॒पां॑स॒मृ॒धे॒व॒प॒र्व॒प॒त्सु॑वाचो॒वद॑थ॒ना॒ध्य॒प्सु ॥ ५ ॥ ३ ॥

यत् । ए॒पाम् । अ॒न्यः । अ॒न्यस्य॑ । वा॒चम् । शा॒क्तस्य॑इ॒व ।  
 व॒दन्ति । शि॒क्ष॑माणः । स॒र्वम् । नत् । ए॒पाम् । स॒मृ॒धा॑इ॒व ।  
 प॒र्व । यत् । सु॒इवा॒चः । व॒द॒थन॑ । अ॒धि । अ॒प्सु ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे मण्डूकाः मयदा एषां युष्माकं मध्ये अन्योमण्डूकः अन्यस्य मण्डूकस्य वाचं वद-  
 त्यनुवदति अनुकरोति शिक्षमाणः शिक्षयमाणः शिष्यः शाक्तस्येव शक्तिमतः शिक्षकस्य वाचं  
 यथा अनुवदति तद्वत् । यत् यदा च सुवाचः शोभनवाचोप्यं सर्वे अप्सु वृष्टेपूदकेषु अध्युपरि-  
 ष्वन्तः वदथन वदत शब्दंकुरुत तत्तदा एषां युष्माकं सर्वं पर्वं परुषमत शरीरं सष्टधेव सष्टद्व-  
 मेव अविकलावयवमेव ज्ञवति इव शब्दोवधारणे घर्मकाले मृद्भावमापन्नामण्डूकाः पुनर्वर्षणे  
 सति अविकलांगाः मादुर्भवन्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे तृतीयो वर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी-

गो॒मा॒पू॒रेको॑अ॒जमा॑पू॒रेकः॑पृ॒श्चि॒रेको॑ह॒रि॒त॒एकं॑ए॒पाम् ।  
 स॒मा॒न॒नाम॑वि॒भ्र॒तो॒वि॒रू॒पाःपु॒रु॒त्रा॒वा॒चं॑पि॒पिशु॑र्व॒दन्तः॑ ॥ ६ ॥  
 गोऽमा॑युः । एकः । अ॒ज॒हमा॑युः । एकः । पृ॒श्चिः । एकः ।  
 ह॒रि॒तः । एकः । ए॒पाम् । स॒मा॒नम् । नाम । वि॒भ्र॒तः ।  
 वि॒रू॒पाः । पु॒रु॒त्रा । वा॒चम् । पि॒पि॒शुः । व॒द॒न्तः ॥ ६ ॥

एषां मण्डूकानां मध्ये एकोमण्डूकः गोमायुः गोरिव मायुः शब्दोपस्य तादृशोभवति ए-  
 कः अन्योमण्डूकः अजमायुः अजस्य मायुरिव मायुर्यस्य तादृशोभवति एकः पृश्चिः पृश्चि-  
 वर्णः एकोपरः हरितो हरितवर्णः एवं विरूपानानारूपा अपि समानमेकं मण्डूकाइति नाम वि-  
 भ्रवोचारमन्तः पुरुना बहुषु देवेषु वाचं वदन्तः शब्दं कुर्वन्तः पिपिशुः अवयवी भवन्ति मादुर्भ-  
 वन्ति पिशाचवयवे पुरुशब्दादेवमनुष्येत्यादिनात्रापत्ययः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

ब्रा॒ह्म॒णा॒सो॑अ॒ति॒रा॒त्रे॒न॒सो॒मे॒स्रो॒न॒पूर्णा॑म॒भितो॑व॒दन्तः॑ ।  
 स॒व॒त्स॒र॒स्य॒तद॒र्हः॑प॒रि॒ष्ठ॒यन्म॑ण्डू॒काःप्रा॒वृ॒षी॒णं॑व॒भूव॑ ॥ ७ ॥

ब्राह्मणासः । अतिरात्रे । न । सोमे । सरः । न । पूर्णम् ।  
अभितः । वदन्तः । संवत्सरस्य । तत् । अहरिति । परि ।  
स्य । यत् । मंडूकाः । प्रावृषीणम् । वभूव ॥ ७ ॥

रात्रिमतीत्य वक्ते इत्यतिरात्रः अतिरात्रे न सोमे । यथा अतिरात्राख्ये सोमयागे ब्राह्मणा-  
सो ब्राह्मणाः रात्रौ स्तुतशस्त्राणि पयसिण शंसन्ति हे मण्डूकाः द्विविधोऽनशब्दः सम्प्रत्यर्थं न स-  
म्प्रति पूर्णं सरः अभितः सर्वतः तथा वदन्तः रात्रौ शब्दं कुर्वाणायुयं तदहः तद्दिनं परिष्ठ प-  
रितः सर्वतोऽभवथ यदहः प्रावृषीणं प्रावृषेण्यं प्रावृषिभवं वभूव तस्मिन्नुहनि सर्वतोऽवर्तमानाभ-  
वथेत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ब्राह्मणासःसोमिनोवाचमक्रतब्रह्मकृण्वन्तःपरिवत्सरीणम् ।  
अध्वर्यवोघर्मिणःसिष्विदानाआविर्भवन्तिगुह्यानकेचित् ॥ ८ ॥

ब्राह्मणासः । सोमिनः । वाचम् । अक्रत । ब्रह्म । कृण्वन्तः ।  
परिवत्सरीणम् । अध्वर्यवः । घर्मिणः । सिष्विदानाः ।  
आविः । भवन्ति । गुह्या । न । के । चित् ॥ ८ ॥

सोमिनः सोमयुक्ताः परिवत्सरीणं सांवत्सरिकं गावामयनिकं ब्रह्मस्तुतशस्त्रात्मकं कृण्व-  
न्तः कुर्वन्तो ब्राह्मणासः लुप्तोपममेतत् ब्राह्मणाइव वाचं शब्दं अक्रत अकृत इमे मण्डूकाः  
अपिच घर्मिणो घर्मण प्रवर्ग्येण चरन्तः अध्वर्यवः अध्वरस्य नेतारः ऋत्विजइव सिष्विदा-  
नाः सिष्विदात्राः गुह्याः घर्मकाले विले निगूढाः केचित् केचन मण्डूकाः न सम्प्रति वृष्टौ स-  
त्यां आविर्भवन्ति जायन्ते ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

देवहितंजुगुपुर्द्वांशस्यऋतुंनरोनप्रामिनन्त्येते ।  
संवत्सरेप्रावृष्यार्गतायांतसाधुर्मांश्रुवतेविसुर्गम् ॥ ९ ॥



देवहितिम् । जुगुप्सुः । द्वादशस्य । ऋतुम् । नरः । न ।  
 प्र । मिनन्ति । एते । संवत्सरे । प्रार्थयि । आहर्गतायाम् ।  
 तृप्ताः । घर्माः । अश्रुवते । विदसर्गम् ॥ ९ ॥

नरोनेतारएते मण्डूकाः देवहिति देवैः कृतं विधानं अस्यतोरियं धर्मइत्येयं रूपं जुगुप्सुर्गो-  
 पायन्ति काले काले रक्षन्ति अतएव द्वादशस्य द्वादशमासात्मकस्य संवत्सरस्य ऋतुं तं तं व-  
 सन्तादिकं नप्रमिनन्ति न हिंसन्ति पर्जन्यस्तुतेरनुमोदनेन तत्तत्काले वृष्टिहेतवोभवन्वीत्यर्थः ।  
 संवत्सरे त्रयूर्णे प्रावृषि वर्षर्तौ आगतायामागते सति घर्माः पूर्वं धर्मकाले वर्तमानास्तथाः तापे-  
 न पीडिताः सम्प्रति विसर्गं विसर्जनं विलग्नोचनं अश्रुवते प्राभुवन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

गोमायुरदावृजमायुरदात्पृश्निस्वाद्धरितो नोवसूनि ।  
 गवांमण्डूकाददंत शतानि सहस्रसावेप्रतिरन्तु आयुः ॥ १० ॥ ४ ॥  
 गोऽमायुः । अदात् । अजऽमायुः । अदात् । पृश्निः ।  
 अदात् । हरितः । नः । वसूनि । गवांम् । मण्डूकाः । ददंतः ।  
 शतानि । सहस्रसावे । प्र । तिरन्ते । आयुः ॥ १० ॥ ४ ॥

गोमामुः गोरिव मायुः शब्दोपस्य तादृशोमण्डूकः वसूनि धनानि नोस्मभ्यं अदात्  
 ददातु अजमामुश्च अदात् ददातु हरितो हरितवर्णश्च अदात् ददातु पृश्निः पृश्निवर्णश्च अदा-  
 त् ददातु तथा सहस्रसावे सहस्रसंख्याकाः ओषधयः मूल्यन्ते उत्पद्यन्तइति वर्षर्तुः सहस्रसावः  
 तस्मिन्सति सर्वे मण्डूकाः गवां शतानि अपरिमितायाः ददातोस्मभ्यं प्रयच्छन्तः आयुर्जीविनं  
 प्रतिरन्ते प्रवर्धयन्तु ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

इन्द्रासोमेति पञ्चविंशत्पृथ्वपोडशं सूक्तं यसिष्ठस्यार्षं आधाः पङ्कजगत्यः सप्तमी जगती चिष्टु-  
 ष्ठा अष्टादशेकविंशतीत्रयोविंशयोजगत्यः अन्त्या प्रतिचक्ष्वेत्यनुष्टुप् शिष्टाश्चतुर्दशत्रिष्टुभः नवमी-  
 द्वादशीत्रयोदशयः सोमदेवत्याः एकादशी देवदेवत्या अष्टमीपोडशपाविन्द्रदेवताके सप्तदशी  
 भावदेवत्या अष्टादशी मरुद्देवताका दशमीचतुर्दशपावमिदेवताके मवर्षेपेत्याद्याः पञ्चचंद्रदे-

वताकाः मानोरक्षइति त्रयोविंशत्याः पूर्वोर्ध्वोवसिष्ठस्य प्रार्थनापरः अतस्तद्देवताकः उत्तरोर्ध्वर्चः पृथिव्यन्तरिक्षदेवत्यः शिष्टानां रक्षोहणाविन्द्रासोमौ देवता । तथाचानुक्रान्तम्—इन्द्रासोमापञ्चाधिकेन्द्रासोमं राक्षोभं शापाभिशापमायं पृत्सहवायाजगत्यः एकविंशतीत्रयोविंशत्यौचाष्टादशी मारुतीच दशमी चतुर्दशपावाग्नेय्यौ देव्यैकादश्यन्त्यानुष्टुप् नवमी त्रयोदशी द्वादशी सौम्यः सप्तदशी ग्राव्णी अष्टमीपोडश्यार्वैश्वी पवर्तयेति पंचैन्धोवा मानोरक्षइत्यपेरात्मनवाशीरुत्तरोर्ध्वर्चः पृथिव्यन्तरिक्षदेवतइति तत्रबृहद्देवतायामनुक्रम्यते—संवत्सरंतु मण्डूकान्निन्द्रासोमं परंतु यद् । ऋषिर्ददर्श रक्षोभं पुत्रशोकपरिभुतः । हते पुत्रशतेक्रुद्धः सौदासेदुःखिवस्वदेवि ॥ अतोरक्षो-निबहंणार्थमेवत्सुकं जाप्यम् ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रासोमात्तपंतरक्षं उज्जतं न्यर्षयत वृषणात् मोहृधः ।

पराशृणीतमचितो न्योपतं हतं नुदेथानि शिशोत्तमत्रिणः ॥ १ ॥

इन्द्रासोमा । तपतम् । रक्षः । उज्जतम् । नि । अर्षयत्म् ।

वृषणा । तमः ऽहृधः । परा । शृणीतम् । अचितः । नि ।

ओपत्म् । हतम् । नुदेथाम् । नि । शिशोत्तम् । अत्रिणः ॥ १ ॥

हे इन्द्रासोमौ इन्द्रश्च सोमश्च इन्द्रासोमौ देवताद्वन्द्वेचेति पूर्वपदस्यानङ् आमङ्घ्रित्वाद्युदात्तत्वम् रक्षोरक्षांसि जातावेकवचनम् युषां तपतं सन्तापयतम् आमङ्घ्रितं पूर्वमविद्यमानवदिति अविद्यमानवच्चाव तपतमिति तिङ्ङन्त्वस्य निघाताभावः तथा उज्जतं हिंस्तं उज्जतिहिंसाकर्मा तिङ्ङ्परत्वाङ्घ्रिघाताभाषः हे वृषणा वृषणौ कामानां वर्षितारो न्यर्षयतं रक्षांसि नीचैर्षुं प्रापयतं । तमोवृधः तमसा आवरकेण अन्धकारेण मायारूपेण वर्षमानान् तमसि रात्रौ वर्षमानान्तां अचितः ज्ञानरहितान् मूढान् राक्षसान् पराशृणोत्वम् पराङ्कुत्वा यथाभवति तथा हिंस्त्वम् तथा न्योपतं निवरां दहतम् उपदाहे हवं वान्मारयतम् नुदेथाम् अस्मत्तः हवांस्तान्पेरयेथां अत्रिणः अदनशीलांस्तान् राक्षसान् निशिशीतं निवरां तनूकुरुतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रासोमासमघशंसमभ्यर्षयंतं पुंर्ययस्तु चरुरत्रिवाँइव ।

ब्रह्मद्विपेक्यादेघोरचक्षसेद्देपोधत्तमनवार्यकिमीदिने ॥ २ ॥

इन्द्रासोमा । सम् । अ॒घ॒शंसम् । अ॒भि । अ॒चम् । तपुः ।  
 य॒य॒स्तु । च॒रुः । अ॒ग्नि॒वान्इ॒द्व । ब्र॒ह्म॒द्वि॒पे । ऋ॒व्य॒इ॒अदे॑ ।  
 घोर॒इ॒चक्ष॑से । द्वेपः । ध॒त्तम् । अ॒न॒वा॒यम् । कि॒मी॒दिने॑ ॥ २ ॥

हे इन्द्रासोमौ अघशंसं अपत्यानर्थस्य शंसितारं अघमागत्य हन्वारं राक्षसं सं सहैव अभीविश्रुतेषोम्यक्रियाभ्याहारः अभिभवतम् । सचतपुः युवयोस्तेजसावप्यमानोराक्षसः अग्निवाँइव अग्नियुक्तः अग्नीपक्षिणः चरुरिव ययस्तु यस्तुपयत्ने केवलोप्ययमाइपूर्वार्थोद्द्रव्यः आयस्यतु आपासं प्राप्नोतु उपक्षीयतामित्यर्थः अपिच ब्रह्मद्विपे ब्राह्मणोऽयोस्मभ्यं द्वेपे ऋव्यादे ऋवं मांसं भक्षयित्रे घोरचक्षसे घोरदर्शनाय परुषभाषिणे वा किमीदिने किमिदानीमिति चरते पिशुनाय द्वेपः द्वेष्यभावं अनवायं अव्यवायं अनवयवं नैरन्तर्येण यथाभवति तथा धत्तं दत्तम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इन्द्रासोमादु॒ष्कृतो॒व॒त्रे अ॒न्तर॑नारं॒भ्र॒णे तम॑सि॒प्रवि॑ध्यम् ।  
 यथाना॒त॒पुन॑रेकं॒श्चनो॒दय॑त्तद्दामस्तु॒सह॑सेम॒न्युम॑च्छवः ॥ ३ ॥  
 इन्द्रासोमा । दुः॒ऽक॒र्तः । व॒त्रे । अ॒न्तः । अ॒नार॑भ्र॒णे । तम॑सि ।  
 प्र । वि॒ध्य॒तम् । यथा॑ । न । अ॒तः । पु॒नः । ए॒कः । च॒न ।  
 उ॒त्त॒इ॒अय॑त् । तत् । वा॒म् । अ॒स्तु । स॒ह॑से । म॒न्यु॒इ॒मत् । श॒वः ॥ ३ ॥

हे इन्द्रासोमौ दुष्कृतः दुष्कर्मकारिणो राक्षसान् वत्रे वारके अन्तर्मध्ये अनारभ्रणे आलंबनरहिते तमस्थन्धकारे प्रविध्यतं प्रवेशय ताडयतम् यथा येनप्रकारेण एषां मध्ये एकश्चन एकोपि राक्षसः अतः अस्मान्तमसः पुनर्नोदयत् उद्गच्छेत् तथा विध्यतमित्यर्थः । प्रवेष्टेद्व्यङ्गमः इवश्लोपइतीकारलोपः गुणापादेशौ । तमसिद्धम् मन्युमत्र क्रोधयुक्तं वा युवयोः शवोबलं सहसे रक्षसामभिभवनाय अस्तु भवतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्रासोमाव॒र्त॒य॒तं॒दिवो॒धं॒म॒र्षु॒थि॒व्या अ॒घ॒शंसा॒पुन॑र्हृणम् ।  
 उ॒त्त॑क्षतं॒स्व॒र्यं॒पर्व॑ते॒भ्यो॒पे॒न॒र॒क्षो॒वा॒वृ॒धा॒नं॒नि॒जू॒र्वयः॑ ॥ ४ ॥

इन्द्रासोमा । वर्तयतम् । दिवः । वधम् । सम् । पृथिव्याः ।  
अघशंसाय । तर्हणम् । उत् । तक्षतम् । स्वयम् ।  
पर्वतेभ्यः । येन । रक्षः । वृधानम् । निःजूर्वतः ॥ ४ ॥

हे इन्द्रासोमो दिवोन्तरिक्षात् घुलोकात् वा वधं हननसाधनमायुधं संवर्तयतमुत्पादयतं पृथिव्याअस्मादपि लोकात्तर्हणं हिंसकमायुधं अघशंसाय अवशंसं अनर्थस्याशंसकं राक्षसं हन्तुमुत्पादयतम् तथा पर्वतेभ्यः पर्ववद्भ्योमेघेभ्यः सकाशात् स्वयं स्वृशब्दोपतापयोः उपतापकं अशानिं उत्तक्षतं उद्धतं कुरुतम् येनाशानिना वावृधानं वर्धमानं प्रवृद्धं वा रक्षोराक्षसं निजूर्वथः निहथः जूर्वा हिंसायाम् तमशानिम् उत्तक्षतमित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रासोमावर्तयतं दिवस्पर्धुमिभिर्युवमश्महन्मभिः ।  
तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणोनिपशानेविध्यतयन्तुनिस्वरम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

इन्द्रासोमा । वर्तयतम् । दिवः । परि । अग्निदत्तोभिः । युवम् ।  
अश्महन्मभिः । तपुःऽधधेभिः । अजरेभिः । अत्रिणः ।  
नि । पशाने । विध्यतम् । यन्तु । निःस्वरम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

हे इन्द्रासोमौ दिवोन्तरिक्षात् परितः सर्वतः वर्तयतम् आयुधानि मेरयतम् युवं तौ युवां अग्निदत्तोभिः अग्निनासन्तमे । तपुर्वधेभिस्तापकमहारैः अजरेभिर्जरारहितैः दृढैः अश्महन्मभिः अश्मसारभूतस्यायसोविकारैः हननसाधनैस्तेरायुधैः अत्रिणोराक्षसस्य पशानेभाम्बस्थानेनिविध्यतं निहतम् ते च राक्षसाः निःस्वरं निःशब्दं यन्तु अपयन्तु निर्गच्छन्तु ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य राक्षसे पञ्चमो वर्गः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

इन्द्रासोमापरिवांभूतुविश्वतं दुधं मतिः कक्ष्याश्वैववाजिना ।  
पांवांहोत्रापरिहिनोमिमेधधेमाब्रह्माणि नृपतीवजिन्वतम् ॥ ६ ॥

इन्द्रासोमा । परि । वाम् । भूतु । विश्वतः । इयम् । मतिः । कक्ष्या ।  
 अश्वान् इव । वाजिनां । याम् । वाम् । होत्राम् । परिहिनोमि ।  
 मेधया । इमा । ब्रह्माणि । नृपती इवेति नृपती इव । जिन्वतम् ॥ ६ ॥

हे इन्द्रासोमौ इयमस्माभिः क्रियमाणा मविर्मननीया स्तुतिः वाजिना वाजिनौ बलवन्तौ  
 वां युवां विश्वतः सर्वतः परिभूतु परिगृह्णातु व्यामोतु वा । तत्र दृष्टान्तः—कक्ष्या कक्षसंबन्धिनी  
 रज्जुः अश्वेव यथा अश्वं परिगृह्णाति तद्वत् वां होत्रां वाचं वां युवाभ्यां मेधया परिहिनोमि  
 मेरयामि सेयं मतिरिति संबन्धः । अपिच इमा इमान्यस्माभिः कृतानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि  
 नृपतीव यथा नृपतयोधनैः पूरयन्ति तथा जिन्वतं फलैः पूरयतम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्रतिस्मरेथांतुजयन्दिरेवैहृतद्रुहोरक्षसोमद्रुवावतः ।  
 इन्द्रासोमादुष्कृतेमासुगंभूद्योनःकदाचिदभिदासतिद्रुहा ॥ ७ ॥

प्रति । स्मरेथाम् । तुजयत् इभिः । एवैः । हृतम् । द्रुहः ।  
 रक्षसः । अंगुरक्षवतः । इन्द्रासोमा । दुःश्रुते । मा । सुदगम् ।  
 भूत् । यः । नः । कदा । चित् । अभिदासति । द्रुहा ॥ ७ ॥

हे इन्द्रासोमौ तुजयद्भिः त्वरमाणैः एवैर्गन्तुभिरश्वैः प्रतिस्मरेथां अभिगच्छतम् उपसर्ग-  
 बधोनात्र स्मरतिरथौतरे वदति यथा प्रस्मरणं प्रस्थानमिति । अभिगत्यच द्रुहोद्रोग्धृन्अंगुरावतः  
 भञ्जनकर्मवतः रक्षसोराक्षसान् हवं हिंस्ताम् । हे इन्द्रासोमौ दुष्कृते पापकारिणे राक्षसाय सुगं  
 सुतं माभूत् माभवतु । द्रुहा द्रोहेण युक्तोयोनोस्मान् कदाचिदपि अभिदासति अभिहन्ति तस्मै  
 दुष्कृतस्मन्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

योमापाकेनमनसाचरन्तमभिचेष्टेअनृतेमिर्वचोमिः ।  
 आपदवकाशिनान्तंरंभीताअसंनस्त्वासंतइन्द्रवृक्षा ॥ ८ ॥

यः । मा । पाकेन । मनसा । चरन्तम् । अ॒भि॒ऽच॒ष्टे ।  
अ॒नृ॒तेभिः । वचः॑ऽभिः । आ॒र्षः॑ऽइव । का॒शिना॑ । सम्॒ऽगृ॒भीताः ।  
असन् । अ॒स्तु । अस॑तः । इ॒न्द्र । वृ॒क्ता ॥ ८ ॥

पाकेन पक्केन शुद्धेन मनसा चरन्तं वर्तमानं सत्यवादिनं योमां राक्षसः अनृतेभिरनृतेः असत्यैर्वचोभिर्वचनैः अभिचष्टे अभिशंसति मयि असत्यवचनमारोपयति हे इन्द्र काशिना मुष्टिना सगृभीताः सम्यक् गृहीताः आपद्भव यथा आपोविशीर्णाभवन्ति तथा असतःअसत्यस्य वक्ता सराक्षसः असन्नस्तु अविद्यमानोभवतु नश्यत्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ये॒पा॒क॒शं॑सं॒वि॒हर॑न्त॒ए॒वै॒र्षे॒वा॒भ॒द्रं॑दू॒प॒य॑न्ति॒स्व॒धाभिः॑ ॥  
अ॒ह॒ये॒षा॒तान्॑प्र॒द॒दा॒तु॒सोम॑आ॒वा॒द॒धातु॑नि॒र्क॑ते॒रु॒प॒स्थे ॥ ९ ॥  
ये । पा॒क॒शं॑सम् । वि॒हर॑न्ते । ए॒वैः । ये । वा । भ॒द्रम् ।  
दू॒प॒य॑न्ति । स्व॒धाभिः॑ । अ॒ह॒ये । वा । तान् । प्र॒द॒दा॒तु । सोमः॑ ।  
आ । वा । द॒धा॒तु । निः॑ऽक॒र॑तेः । उ॒प॒स्थे ॥ ९ ॥

ये राक्षसाः पाकशंसं परिपक्ववचनं सत्यभाषिणं मां एवैः एतव्यैः प्राप्तव्यैः आत्मीयैः कामिहेतुभूतैः विहरन्ते विशेषेण हरन्ति उपक्षपयन्ति यथा कामं परिवदन्तीत्यर्थः येवा स्वधाभिर्वैर्षुक्ताः भद्रं कल्याणवर्तनं मां दूपयन्ति दुष्टं कुर्वन्ति तान्सर्वांसोमः अहये वा सर्पाय वा प्रददातु । निर्कतेः पापदेवतायाः उपस्थे उत्सङ्गे वा आदधातु प्रक्षिपतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

धो॒नो॒र॒सं॑दि॒प्तं॑ति॒पि॒त्वो॒अ॒ग्ने॒यो॒अ॒श्वानां॑यो॒गवा॑य॒स्त॒नूना॑म् ।  
रि॒पुः॒स्तेन॑स्ते॒य॒रु॒द्र॒भ्रमे॑तु॒निप॑ही॒यतां॑त॒न्वा॒ऽत॒ना॑च ॥ १० ॥ ६ ॥  
यः । नः । र॒सं॑म् । दि॒प्तं॑ति । पि॒त्वः । अ॒ग्ने । यः । अ॒श्वाना॑म् ।  
यः । ग॒वा॑म् । यः । त॒नूना॑म् । रि॒पुः । स्तेनः॑ । स्ते॒य॒रु॒द्र॒भ्रम् ।  
ए॒तु । नि । सः । ह्री॒य॒ता॑म् । त॒न्वा । त॒ना । च ॥ १० ॥ ६ ॥

हे अग्ने योराक्षतः नोस्माकं पित्वोन्नस्य रसं सारं दिप्सति जिघांसति यश्च अश्वानाम-  
स्मदीयानां रसं दिप्सति यश्च गवां रसं दिप्सति यश्च तनूनामस्मदीयानां शरीराणां रसं दि-  
प्सति रिपुर्बाधकः स्तेनश्चौरः स्वेपकृद् धनस्यापहर्ता ससर्वोन्नतः दन्नं हिंसां एतु प्राप्नोतु अ-  
पिच सबाधकः तन्वा स्वकीयेन शरीरेण तना च तनयेन च निहीयतां निहीनोभवतु ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे पद्योवर्गः ॥ ६ ॥

अथैकादशी-

परःसोअस्तुतन्वा॑तना॑चतिस्रः॑पृथिवी॑रघोअस्तुविश्वाः॑ ।

प्रति॑शुप्यतु॒यशो॑अस्य॒देवा॒यो नो॒दिवा॒दिप्स॑न्ति॒यश्च॒नक्त॑म् ॥ ११ ॥

परः । सः । अस्तु । तन्वा । तना । च । तिस्रः । पृथिवीः ।

अधः । अस्तु । विश्वाः । प्रति । शुप्यतु । यशः । अस्य ।

देवाः । यः । नः । दिवा । दिप्सन्ति । यः । च । नक्तम् ॥ ११ ॥

साराक्षतः तन्वा तनाच व्यत्ययेन तृतीया तन्वाः शरीरस्य तनयस्य च परः परस्ताद् अ-  
स्तु वर्तमानोभवतु उभाभ्यां वियुक्तोभवत्वित्यर्थः । विश्वा व्याप्तास्त्विस्रः पृथिवीः त्रीन् लोकान्  
अधःअधोऽस्तु अधस्ताद् भवतु लोकत्रयादपि प्रच्युतोभवत्वित्यर्थः । हे देवाः अस्य शत्रोः  
यशोन्नं कीर्तिर्वा प्रतिशुप्यतु योराक्षतो नोस्मान् दिवा अहनि दिप्सति जिघांसति यश्च नक्तं  
रात्रौ जिघांसति अस्थोभयविधस्य यशः प्रतिशुप्यत्विति संबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सुविज्ञानं चिक्नुपे॑ जना॑य स॒च्चासं॑ च॒वच॑सीपस्पृधाते ।

तयो॑र्यत्सत्यं॒ यतर॑दृ॒र्जीय॑स्तदित्सो॒मोवति॑ हन्त्यासत् ॥ १२ ॥

सु॒विज्ञान॑म् । चि॒क्नुपे॑ । जना॑य । सत् । च । असत् । च ।

वच॑सी इति । प॒स्पृधा॑ते इति । तयोः । यत् । सत्यम् । यतरत् ।

ऋ॒र्जीयः॑ । तत् । इत् । सोमः । अवति॑ । हन्ति॑ । असत् ॥ १२ ॥

प्रायेणेदमादिभिर्ऋग्भिः राक्षसेन सह ऋषिणा शपथः क्रियते अत्रकेचिदाहुः—हत्वा पुत्रशतं पूर्वं वसिष्ठस्य महात्मनः । वसिष्ठं राक्षसोसित्वं वसिष्ठं रूपमास्थिनः ॥ १ ॥ अहं वसिष्ठस्यैवं जिघांसुराक्षसोऽब्रवीत् । अत्रोत्तराऋचोऽष्टादशसिधेनेति नः श्रुतमिति ॥ २ ॥ चिकित्सुषे विदुषे जनाय इदं सुविज्ञानं विज्ञातुं सुशकं भवति । किं तव सच्च सत्यं च असच्च असत्यं च वचसी सत्यासत्यरूपे वचने पस्पृधावे मिथः स्पर्धेते तयोः सद्गतोर्मध्ये यत्सत्यं यथार्थं वचनं यत्तरत् यच्च ऋजीयः ऋजुतमं अकुटिलं तदित् तदेव अकुटिलं सत्यभाषिणं सोमोवति रक्षति असत् उकलक्षणमसत्यं हन्ति हिनस्ति एवं सति आवयोर्मध्ये कतरोऽनृतभाषीति विद्वद्भिः सुविज्ञानमित्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

नवाउसोमोऽवृजिनंहिनोतिनक्षत्रियमिथुयाधारयन्तम् ।  
हन्तिरक्षोहन्त्यासहदन्तमुभाविन्द्रस्यप्रसितौशयाते ॥ १३ ॥

न । वै । ॐ इति । सोमः । वृजिनम् । हिनोति । न । क्षत्रियम् ।  
मिथुया । धारयन्तम् । हन्ति । रक्षः । हन्ति । असत् ।  
वदन्तम् । उभौ । इन्द्रस्य । प्रसितौ । शयाते इति ॥ १३ ॥

वृजिनं पापकारिणं राक्षसं सोमोदेवः नवाउ नखलु हिनोति प्रेरयति गच्छत्वमिति न मुच्यति यथा क्षत्रियं क्षत्रं बलं तद्वन्तं मिथुया मिथ्याभूतं वचनं धारयन्तं विभ्रतं असत्यवादिनं पुरुषं नच हिनोति नविसृजति अपितु रक्षोराक्षसं हन्ति असत् असत्यं वदन्तंच हन्ति हिनस्ति उभौ राक्षसावनृतवादिनौ तौ सोमेन हतौ इन्द्रस्य सम्बन्धिनि प्रसितौ बन्धने शयाते निवसतः । यद्वा इन्द्रस्येति तृतीयार्थे षष्ठी इन्द्रेणेश्वरेण सोमेन प्रसितौ बद्धौ विब्रवन्धने अस्मात्कर्मणिनिष्ठा गतिरनन्तरइति गतेःप्रकृतिस्वरत्वम् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

यदिवाहमनृतदेवआसमोर्षवादेवाँअप्यूहेअग्ने ।  
किमस्मभ्यंजातवेदोऽहणीपेद्रोघ्वाचस्तेनिर्ऋथंसंचन्ताम् ॥ १४ ॥



यदि । वा । अहम् । अर्चतद्देवः । आस । मोघम् । वा । देवान् ।  
अपिद्देहे । अग्ने । किम् । अस्मभ्यम् । जातद्देवदः । दृणीपे ।  
द्रोघश्वाचः । ते । निःश्रेयम् । सचन्ताम् ॥ १४ ॥

यदिवा अहं अनृतदेवः अनृताअसत्यभूताः देवायस्य तादृशोययहं आस अस्मि अथ-  
वा मोघं वा निष्कलं वा देवानप्युहे उपगच्छामि अहं यदि उक्तरूपोस्मि हे अग्ने तर्हि मां बा-  
धस्व नसहं तथाविधोस्मि एवंसति हे जातवेदः जातानां वेदिवरग्ने अस्मभ्यं किंकारणं दृणी-  
पे कुभ्यसि तव क्रोधोऽस्मात् न जायतां इत्यर्थः । द्रोघश्वाचः अनृतवाचोराक्षसास्ते तव निर्ऋथं  
निःपूर्वोर्तिर्हिंसायां वर्तते निःश्रेयेण आर्तिर्हिंसां सचन्तां सेवन्ताम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

अद्यामुरीयुयदिंयातुधानोअस्मि यद्वार्युस्तुतपुरुषस्य ।  
अधासवीरैर्दशभिर्विषूयापोमा मोघं यातुधानेत्याह ॥ १५ ॥ ७ ॥  
अद्य । मुरीय । यदि । यातुधानः । अस्मि । यदि । वा ।  
आर्युः । ततप । पुरुषस्य । अध । सः । वीरैः । दशदशभिः । वि ।  
यूयाः । यः । मा । मोघम् । यातुधान । इति । आह ॥ १५ ॥ ७ ॥

इयमपि शपथरूपैव ययहं वसिष्ठोयातुधानोराक्षसोस्मि अद्यास्मिन्नेव दिने मुरीय त्रिये  
अपि वा पुरुषस्य मनुष्यस्य आयुर्वीवितं ययहं राक्षसोभूत्वा तव हिंसितवानस्मि तस्मैप्यहम-  
द्य त्रियेद्वत्यन्वयः अद्य अथैवं स्यात् अहं वसिष्ठस्त्वं राक्षसइति तर्हि सत्वं दशभिर्वीरैः पुत्रैः  
उपलक्षणमेतत् सर्वैर्वन्धुजनैर्वि्यूयाः विपुकोभवेः योराक्षसोमामां मोघं घृष्येव हे यातुधान हे-  
राक्षसेति संबोध आह ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षोडशी-

पोमायातुंयातुधानेत्याहयोवारक्षाःशुचिरस्मोत्याह ।  
दन्द्रुस्तंहन्तुमह्तावधेनविश्वस्यजन्तोर्धमस्पर्दीष्ट ॥ १६ ॥

यः । मा । अयातुम् । यातुं धान । इति । आर्ह । यः । वा ।  
 रक्षाः । शुचि । अस्मि । इति । आर्ह । इन्द्रः । तम् । हन्तु ।  
 महता । वधेन । विश्वस्य । जंतोः । अधुमः । पदीष्ट ॥ १६ ॥

योराक्षसः मामयातुं अराक्षसं तन्त्रं हे यातुधान हेराक्षसेत्याह ब्रूते योवा यश्च रक्षाः रा-  
 क्षसः शुचिरस्मि शुद्धोभवामि न राक्षसोस्मीत्याह ब्रूते तमुभयविधं राक्षसं इन्द्रोमहता मौनेन  
 वधेनापुधेन वज्रेण हन्तु हिनस्तु सच सर्वस्य विश्वस्य जन्तोर्जनस्य अधमोनिरुष्टः सन् पदी-  
 ष्ट पततु ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

प्रयाजिगातिस्वर्गलैव नक्तमपद्रुहातन्व्वं गूहमाना ।  
 व्र्वाँअनन्ताँअवसापदीष्टावाणोघ्नन्तुरक्षसउपद्वैः ॥ १७ ॥  
 प्र । या । जिगाति । स्वर्गलाइद्व । नक्तम् । अप । द्रुहा । तन्व्वम् ।  
 गूहमाना । व्रान् । अनन्तान् । अवसा । पदीष्ट । पावाणः ।  
 घ्नन्तुः । रक्षसः । उपद्वैः ॥ १७ ॥

या राक्षसी नक्तं रात्रौ द्रुहा द्रोहेण युक्ता स्वर्गलैव उलूकीव प्रजिगाति प्रगच्छति किं-  
 कर्षती तन्व्वं स्वकोपं शरीरं अपद्रुहमाना अपद्रुण्वती नपकाशयन्ती सा राक्षसी अनन्तान्  
 अपयन्तान् वमान्गतान् अवपदीष्ट अवाङ्मुखीपततु आवाणः सोमाभिपवाथाः पाषाणाश्च उपद्वैः  
 अभिपवशब्दैः रक्षसोराक्षसान् घ्नन्तु हिंसन्तु ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

वितिष्ठध्वंमरुतोविक्ष्वं च्छतं गृभ्नापतरक्षसःसंपिनष्टन ।  
 वयोयेभूत्वीपतर्यन्तिनक्तमिष्यैवारिपोदधिरेदेवेअध्वरे ॥ १८ ॥  
 वि । तिष्ठध्वम् । मरुतः । विक्ष्व । च्छतं । गृभ्नापतम् । रक्षसः ।  
 सम् । पिनष्टन् । वयः । ये । भूत्वी । पतर्यन्ति । नक्तमिष्यै ।  
 ये । वा । रिपः । दधिरे । देवे । अध्वरे ॥ १८ ॥

हे मरुतोप्यं विक्षु प्रजासु विविधं विविधं विष्टत तत्र गूढान् राक्षसान् हन्तुं इच्छत  
अन्विच्छत तदनन्तरं रक्षसस्तान् राक्षसान् गृभ्नायत गृष्णीत गृहीत्वाच संपिनष्टन चूर्णयत  
ये राक्षसावयः पक्षिणो भ्रूवी भ्रूवा नक्तभिः रात्रिभिः रात्रिषु पतयन्ति आगच्छन्ति येवा येच  
देवे दीपि अध्वरे यामे रिपोर्हिंसादधिरे विदधिरे वान् राक्षसान् संपिनष्टनेत्यन्वयः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

प्रवर्तयदिवो अश्मानमिन्द्र सोमं शितं मघवन्तसं शिशधि ।

प्राक्तादपाक्तादधरादुदक्तादभिजहिरक्षसः पर्वतेन ॥ १९ ॥

प्र । वर्तय । दिवः । अश्मानम् । इन्द्र । सोमं शितम् । मघवन् ।

सम् । शिशधि । प्राक्तात् । अपाक्तात् । अधरात् ।

उदक्तात् । अभिजि । जहि । रक्षसः । पर्वतेन ॥ १९ ॥

हे इन्द्र दिवोन्तरिक्षात् अश्मानं अशनिं प्रवर्तय प्रेरय राक्षसान् हन्तुं तथा सोमशितं  
सोमेन वीक्षणीकृतं यजमानं हे मघवन् घनवन्निन्द्र संशिशधि संस्करु । अपिच प्राक्तात् प्राच्याः  
अपाक्तात् प्रतीच्याः अधरात् अवाच्याः उदक्तात् उत्तरतः सर्वस्मादपि दिग्भागात्  
रक्षसो राक्षसान् पर्वतेन पर्ववता वज्रेण अभिजहि मारय ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

एतउत्येपंतयन्ति श्वयांतव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोदाभ्यम् ।

शिशति शक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजदशानि यातुमद्भ्यः ॥ २० ॥ ८ ॥

एते । ऊँ इति । त्ये । पंतयन्ति । श्वद्यांतवः । इन्द्रम् ।

दिप्सन्ति । दिप्सवः । अदाभ्यम् । शिशति । शक्रः । पिशुनेभ्यः ।

वधम् । नूनम् । सृजत् । अशानिम् । यातुमद्भ्यः ॥ २० ॥ ८ ॥

त्ये ते एते राक्षसाश्च पातवः श्वभिः परिगतभूतैः हिंसन्तः श्वभिः सह यान्तोवा पतयन्ति  
पतन्ति ये दिप्सवो जिघांसवः सन्तः अदाभ्यं आर्हिंस्पमिन्द्रं दिप्सन्ति जिघांसन्ति तेभ्यः पिशुने-  
भ्यः पिशुनान्कपयान् हन्तुं शक्रः इन्द्रो वधमापुषं अशानिरूपं शिशति तीक्ष्णीकरोति  
यातुमद्भ्यो राक्षसेभ्यो नूनं क्षिप्रं अशानिं सृजत् विसृजतु हननार्थम् ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकविंशी-

इन्द्रोऽघातूनामभवत्पराशरोऽहविर्मथिनामभ्याऽविवांसताम् ।  
असीदुशक्रः परशुर्यथावनंपात्रेवभिन्दन्सतएतिरक्षसः ॥ २ १ ॥

इन्द्रः । यातूनाम् । अभवत् । पराशरः । हविःऽमथीनाम् ।  
अभि । आऽविवांसताम् । अति । इत् । ऊँ इति । शक्रः ।

परशुः । यथा । वनम् । पात्रोऽइव । भिन्दन् । सतः । एति । रक्षसः ॥ २ १ ॥

यातूनां हिंसकानां रक्षसां अयमिन्द्रः पराशरः पराशातयिता हिंसिता भवत् कीदृशीनां हविर्मथीनां हवींषि मथ्यताम् अभिमुखं आविवांसतां आगच्छताम् अपिचापं शक्रइन्द्रः वनं वृक्षजातं परशुर्यथा छिन्दन् कुठारइव पात्रेव सृन्ययानि पात्राणि भिन्दन् मुद्गरइवच सतः पातनामैतव वदाह्यास्क्रुः-तिरः सतइतिमात्स्येति । पातान् रक्षसोराक्षसान् भिन्दन् हिंसन् अभ्येभिगच्छति इदूपुरणौ ॥ २ १ ॥

अथ द्वाविंशी-

उलूकयातुंशुशुलूकयातुंजहिश्वयातुमुतकोकयातुम् ।  
सुपर्णयातुमुतगृध्रयातुंदृपदेवंप्रमृणुरक्षइन्द्र ॥ २ २ ॥

उलूकइयातुम् । शुशुलूकइयातुम् । जहि । श्वइयातुम् । उत ।  
कोकइयातुम् । सुपर्णइयातुम् । उत । गृध्रइयातुम् ।  
दृपदोऽइव । प्र । मृणु । रक्षः । इन्द्र ॥ २ २ ॥

उलूकयातुं उलूकैः परिकरभूतैः सहयातयति हिनस्तीति याति गच्छतीतिवा उलूकयातुः यद्वा उलूकरूपी यातीत्युलूकयातुः हे इन्द्र तादृशं राक्षसं जहि विनाशय । तथाच बृहदेवतायामुक्तम्-उलूकयातुंजत्येतान्तानारूपान्निशाचरान् । स्त्रीपुरुषांश्चतिस्र्यञ्चो जिवांसुनिन्द्रमेजहीति ॥ एवमुत्तरत्रापियोज्यम् शुशुलूकयातुं उलूकाद्विधाः बृहदुलूकाः अत्पोलूकाश्चेति तत्र उलूक-

यातुमिति बृहदुलूकान्निपायेणोक्तं शिशुरल्पउलूकः शुशुलूकः तद्रूपेण वर्तमानं राक्षसं श्वयातुं श्वरूपेण वर्तमानं राक्षसं उतापिच कोकयातुं कोकश्रकवाकः तद्रूपेण वर्तमानं राक्षसं सुपर्ण-  
यातुं सुपर्णः श्येनः तदाकारं यातुधानं उतापिच गृध्रयातुं गृध्ररूपं च यातुधानं एतान्सर्वान् ना-  
नाकारान् हे इन्द्र जहि किं बहुना दृषदेव पापाण्येनेव वज्रेण रक्षः राक्षसमात्रं पश्यन् मारया ॥२२॥

अथ त्रयोविंशी-

मानोरक्षोअभिनड्यातुमावतामपोच्छतुमिथुनायाकिमीदिना ।  
पृथिवीनःपार्थिवात्पात्वंहंसोन्तरिक्षंदिव्यात्पात्वंस्मान् ॥ २३ ॥

मा । नः । रक्षः । अभि । नट् । यातुःश्मावताम् । अप । उच्छतु ।  
मिथुना । या । किमीदिना । पृथिवी । नः । पार्थिवात् ।  
पातु । अंहंसः । अन्तरिक्षम् । दिव्यात् । पातु । अस्मान् ॥ २३ ॥

रक्षोरक्षसजानिनोस्मान् माभिनट् माभिव्यामोतु नशतेर्षाविकर्मणोऽडिमखेघसेतिल्लेडुंक्  
नमाड्योगइत्यडभावः यथा यातुमावतां यातमावतां राक्षसानां मिथुना मिथुनानि स्त्रीपुं-  
सरूपाणि युगलानि अपोच्छतु उच्छीविवासे अपविवासपतु अपवर्जयतु या यानि मिथुनानि  
किमीदिना किमीदिनानि किमिदंकिमिदमिति जिघांसया वर्तमानानि भवन्ति अपिच पृथिवी  
पृथिवेयं भूमिश्च नोस्मान्पार्थिवात् पृथिव्याअन्तरिक्षस्य संवन्धिनःअंहंसः पापात्यातु रक्षतु  
अन्तरिक्षं च दिव्यात् दिविभवान् पापात् अस्मान्पातु रक्षतु ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

इन्द्रज्जहिपुमांसंपातुधानंमुतस्त्रियंमाययाशाशदानाम् ।  
विधीवासोमूर्देवाःदन्तुमानेदंशान्तसूर्यमुच्चरन्तम् ॥ २४ ॥

इन्द्र । ज्जहि । पुमांसम् । यातुःश्धानम् । उत । स्त्रियम् ।  
मायया । शाशदानाम् । विधीवासः । मूर्देवाः ।  
दन्तु । मा । ते । दृशन् । सूर्यन् । उतश्चरन्तम् ॥ २४ ॥

हे इन्द्र पुमांसं पुरुषधारिणं यातुभानं राक्षसं जहि मारय । उतापिच मायया वञ्चनया  
शाशदानां हिंसन्तीं स्त्रियं राक्षसीं च जहि । अपिच मूरदेवाः मारणक्रीडाराक्षसाः विभीवासाः  
विच्छिन्नग्रीवाः सन्तः ऋदन्तु नश्यन्तु ते तथाविधा राक्षसाः उच्चरन्तं उद्यन्तं सूर्यमादित्यं मा-  
दशन् माद्राक्षुः ॥ २४ ॥

उपाकरणोत्सर्जनयोः मण्डलाद्यन्तहोमेपतिचक्ष्वेत्येषा सूचितश्च—योःस्वोमिनरःप्रतिच-  
क्ष्वेति ।

सैषा पञ्चविंशी—

प्रतिचक्ष्व्विचक्ष्वेन्द्रंश्चसोमजागृतम् ।

रक्षोभ्योवधमस्यतमशानियातुमद्भ्यः ॥ २५ ॥ ९ ॥

प्रति । चक्ष्व । वि । चक्ष्व । इन्द्रः । च । सोम । जागृतम् ।

रक्षोःभ्यः । वधम् । अस्यतम् । अशानिम् । यातुमत्तद्भ्यः ॥ २५ ॥ ९ ॥

हे सोम त्वमिन्द्रश्च प्रतिचक्ष्व प्रत्येकं पश्य राक्षसान् तथा विचक्ष्व विविधं पश्य  
यथास्थानं न वाधेरन् तथा पश्येत्यर्थः । युवां च संहवी जागृतं जागरूकौ रक्षोवधोद्युक्ती भव-  
तम् । यातुमभ्योर्हिंसावधोरक्षोभ्योराक्षसेभ्यः अशानिं अशनिरूपं वधमायुधं अस्यत् क्षिप-  
तम् ॥ २५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमे मण्डले षष्ठोऽनुवाकः ॥ ६ ॥

॥ इति वासिष्ठं सप्तमं मण्डलं समाप्तम् ॥ ७ ॥

यत् । चित् । हि । त्वा । जनाः । इमे । नाना । हवन्ते ।  
 ऊतये । अस्माकम् । ब्रह्म । इदम् । इन्द्र । भूतु । ते ।  
 अहां । विश्वा । च । वर्धनम् ॥ ३ ॥

इमे दृश्यमानाः सर्वेजनाः हे इन्द्र त्वां ऊतये रक्षणाय तर्पणायवा नाना पृथक्पृथक्  
 यच्चित् यद्यपि हवन्ते स्तुवन्ति हीतिपूरणः तथापि अस्माकं इदं ब्रह्म स्तोत्रमेव हेइंद्र ते तव  
 वर्धनं वर्धकं भूतु भवतु न केवलमिदानीमेव अपितु विश्वाहा सर्वाण्यहानि सर्वेष्वहस्तुच इदमेव  
 स्तोत्रं त्वां वर्धयत्वित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

वितर्तूर्यन्तेमघवन्विपश्चितोर्योविपोजनानाम् ।  
 उपक्रमस्वपुरुषमाभरवाजनेदिष्टमूतये ॥ ४ ॥

वि । तर्तूर्यन्ते । मघवन् । विपःश्चितः । अर्यः । विपः ।  
 जनानाम् । उपं । क्रमस्व । पुरुषरूपम् । आ । भर ।  
 वाजम् । नेदिष्टम् । ऊतये ॥ ४ ॥

हे मघवन् धनवन्निन्द्र विपश्चितोविद्वांसः त्वदीयाः स्वोदारः अर्यः अभिगन्तारः जनानां  
 शत्रूणां विपेविपपितारः सन्तः वितर्तूर्यन्ते भृशं आपदोवितरन्ति अविक्रामन्ति तादृशस्त्वं  
 उपक्रमस्व उपगच्छास्मान् पुरुषरूपं बहुरूपं नेदिष्टं अतिक्रमं वाजमन्ने ऊतये तर्पणाय  
 आभारास्त्वयम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

महेचनत्वामद्रिवःपरांशुल्कायदेयाम् ।  
 सप्तहस्तायनापुतायवञ्जिबोनशतार्यशानामघ ॥ ५ ॥ १० ॥

महे । चन । त्वाम् । अद्रिवः । परां । शुल्कायं । देयाम् । न ।  
 सप्तहस्ताय । न । अयुताय । वञ्जिवः । न । शतार्यं । शतमूच ॥ ५ ॥ १० ॥

हे अद्रिवोवज्रवन्निन्द्र त्वा त्वां चनेति निपातद्वयसमुदायोविभज्ययोजनीयः महेच महतेपि शुल्काय मूल्याय न परादेयां न विक्रीणानि । हे वज्रिवोवज्रहस्तेन्द्र सहस्राय सहस्रसंख्याय च धनाय न परादेयाम् । अपुत्राय दशसहस्राय च शुल्काय न परादेयाम् । हे शताय बहुधनेन्द्र शताय बहुनामैतत् अपरिमिताय च धनाय न परादेयां न विक्रीणानि उक्तसंख्यादनादपि त्वं मप्रियतमोसीत्यर्थः ॥ ५॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे दशमोवर्मः ॥ १० ॥

अथ षष्ठी-

वस्याँइन्द्रासिमेपितुरुत भ्रातुर्भुञ्जतः ।

माताचमेछदयथःसमावसोवसुत्वनापराधसे ॥ ६ ॥

वस्यान् । इन्द्र । असि । मे । पितुः । उत । भ्रातुः । अभुञ्जतः ।

माता । च । मे । छदयथः । समा । वसो इति ।

वसुत्वनार्थः । राधसे ॥ ६ ॥

हे इन्द्र त्वं मे मदीयात्पितुर्नकादपि वस्यान् वसीयान् वसुमचरोसि उतापिच अभुञ्जतः अपात्यतोमम भ्रातुरपि वसीयान् स्वमधिकोसि हे वसोवासकेन्द्र मे मदीया माता च त्वञ्च समा समी समानौ सन्तौ । पुमान्त्वियेति पुंसः शेषः । छदयथः अर्धतिकर्मायम् मां पूजितं कुरुथः । किमर्थं वसुत्वनाय व्यापनाय राधसे धनाय च उभयोर्जाभायेत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

कैयथकेदसिपुरुत्राचिच्चित्तेमनः ।

अर्लापि युध्म खजरुत्पुरन्दरप्रगायत्राअंगासिपुः ॥ ७ ॥

कै । इयथ । कै । इत् । असि । पुरुत्रा । चित् । हि । ते ।

मनः । अर्लापि । युध्म । खजरुत् । पुरमर्दर । प्र । गात्राः ।

अंगासिपुः ॥ ७ ॥



हे इन्द्र क कुत्रदेशे इयथ गतवानसि पुरा के१ कुत्रचासि भवसि इदानीं वर्तसे पुरुत्रा-  
चिद्धि बहुयु हि यजमानेषु ते त्वदीयं मनः संचरति । हे युध्म युद्धकुशल त्वजुरुद युद्धस्य क-  
तः हे पुरन्दर आहुरीणां पुरां दारयितः हे इन्द्र अर्धर्षि आगच्छ गायत्राः मानकुशलाः अस्म-  
दीयाः स्तोतारः प्रागात्सिपुः प्रगायन्ति स्तुवन्ति अलर्षीत्येतद दाधर्ष्यांदावियर्वीर्निपात्यते ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

प्रास्मैगायत्रमर्चतवावातुर्षःपुरन्दरः ।

याभिःकाण्वस्योर्षवर्हिःसदंयासद्वज्जीभिन्नत्पुरः ॥ ८ ॥

प्र । अस्मै । गायत्रम् । अर्चत । ववातुः । यः । पुरमइन्द्रः ।  
याभिः । काण्वस्यं । उर्ष । वर्हिः । आइसदम् । यासत् ।  
वज्जी । भिन्नत् । पुरः ॥ ८ ॥

अस्माइन्द्रायगायत्रं गायत्रं साम गायत्रसंतं वा प्रार्चत प्रगायत पुरन्दरः पुरांदारयिता ग-  
इन्द्रः ववातुर्वननीयः संभजनीयः यद्वा वावातुः संभक्कुः स्तोतुः यइन्द्रः पुरन्दरः शत्रुपुराणां दा-  
रयिता याभिर्ऋग्भिः काण्वस्य कण्वपुत्रस्य मेधातिथेर्मेध्यातिथेश्च वर्हिर्षंतं उपासदं उपास-  
तुं उपगन्तुं यासत् गच्छेद वज्जी वज्रयुक्तः सन् याभिश्च ऋग्भिः स्तूयमानः सन् पुरः शात्रवीः  
भिन्नत् भिन्धात् तास्त्रुक् गायत्रं साम गायतेत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

येतेसन्तिदशग्विनःशतिनोयेसहस्रिणः ।

अश्वासोयेतेरुपणोरघुद्रुवस्तेभिर्नस्तूयमागंहि ॥ ९ ॥

ये । ते । सन्ति । दशग्विनः । शतिनः । ये । सहस्रिणः ।  
अश्वासः । ये । ते । रुपणः । रघुद्रुवः ।  
तेभिः । नः । तूयन् । आ । गंहि ॥ ९ ॥

हे इन्द्र दशग्विनः दशयोजनगापिनः ये अश्वास्ते तव सन्ति विघ्नन्ते येचान्ये शतिनः  
शवसंख्याकाः सहस्रिणः सहस्रसंख्याकाः सन्ति ये ते त्वदीयाअश्वास्तःअश्वाः वृषणः सेचन-  
समर्थोयुवानः रघुद्रुवः शीघ्रगामिनश्च तेभिस्त्वेः सर्वैरश्वैर्नोस्मान् तूयं क्षिपं आगत्यागच्छ ॥९॥

अथ दशमी-

आत्वेद्यसंबुद्धिर्घाहुवेगाद्यत्रवेपसम् ।

इन्द्रधेनुंसुदुघामन्यामिपमुरुधारामरुक्तम् ॥ १० ॥ ११ ॥

आ । तु । अद्य । सवःऽदुघाम् । हुवे । गाद्यत्रवेपसम् ।

इन्द्रम् । धेनुम् । सुदुघाम् । अन्याम् । इपम् ।

उरुधाराम् । अरुम्ऽरुक्तम् ॥ १० ॥ ११ ॥

अनया इन्द्रं धेनुरूपेण वृष्टिरूपेणच निरूपयन् स्तौति अघेदानीं धेनुं धेनुरूपमिन्द्रं नु क्षिप्रं आहुये आह्वये कीदृशीं धेनुं सम्बुद्धां पयसोदोग्भीं गायत्रवेपसं मशस्यवेगां सुदुघां सुत्वेन दोग्धुं शक्यां अन्यामुक्त्विलक्षणां उरुधारां बहुदकधारां इपं एपणीयां वृष्टिं एतद्रूपेण वर्तमानं अरुक्तं अलंकारं पर्याप्तकारिणं वेन्द्रं चाह्वये ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथेकादशी-

यत्तुदत्सूरएतशंबुक्वार्तस्यपर्णिना ।

वहृत्कुत्समार्जुनेयंशतक्रतुःत्सरंद्गन्धर्वमस्तृतम् ॥ ११ ॥

यत् । तुदत् । सूरः । एतशम् । बुक्क् इति । वार्तस्य ।

पर्णिना । वहृत् । कुत्सम् । आर्जुनेयम् । शतक्रतुः ।

त्सरं । गन्धर्वम् । अस्तृतम् ॥ ११ ॥

सूरः सूर्यः एतशं एतत्संज्ञं राजर्षिं यद्यदा तुदत् अव्यथयत् तदानीं एतशं रक्षितुं बुक्क् प-  
क्रगागिनौ वातस्य वायोः सदृशौ पर्णिना पर्णिनौ पतनवन्तौ ईदृशावभ्यौ शतक्रतुः बहुवि-  
धकर्मन्द्रः आर्जुनेयं अर्जुन्याः पुत्रं कुत्सर्षिं वहृत् अवहृत् आनयत् कुत्सेन सार्धं समानं र-  
थमारुह्य एतशरक्षणायामच्छदित्यर्थः । तथाच निगमान्तरम्-मैतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवभ्येसु-  
ष्विमावदिन्द्रं इति । गन्धर्वं गवां रथीनां धर्तारं सूर्यं अस्तृतं केनाप्यहिंसितं त्सरव अत्सरव छ-  
द्मगत्य अगच्छत् सूर्येण योद्धुं गतवानित्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यच्छ्रुतेचिदग्निश्रियःपुराजत्रुभ्यंआतृदः ।  
सन्धातासन्धिंमघवांपुरुवसुरिष्कंताविहृतंपुनः ॥ १२ ॥

यः । ऋते । चित् । अग्निश्रियः । पुरा । जत्रुभ्यः ।  
आतृदः । सम्घाता । सम्घधिम् । मघवां ।  
पुरुवसुः । इष्कंता । विहृतम् । पुनरिति ॥ १२ ॥

यइन्द्रः अग्निश्रियः अग्निश्रियः अग्निश्रियेणान् सन्धानद्रव्यान् ऋतेचिद विनापि जत्रु-  
भ्योऽग्नीवाच्यः सकाशात् आतृदः आतृदनात् आरुधिरनिःस्रवणात् पुरा पूर्वमेव सन्धि संधात-  
व्यं तं संधाता संयोजयिता भवति मघवान् धनवान् पुरुवसुः बहुधनः सइन्द्रः विहृतं विच्छि-  
न्नं तं पुनरिष्कंता संस्कर्ता भवति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

माभूमनिष्टघाइवेन्द्रत्वदरणाइव ।  
वनानिनप्रजहितान्यद्रिवोदुरोपासोअमन्महि ॥ १३ ॥

मा । भूम । निष्टघाःइव । इन्द्र । त्वत् । अरणाःइव ।  
वनानि । न । प्रजहितानि । अद्रिःइव । दुरोपासः । अमन्महि ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वत् त्वत्तः त्वत्प्रसादात् निष्टघाइव नीचैः भूताः हीना निष्टघाः सइव वयं मा-  
भूम तथा अरणाइव अरमणाः दुःखिनइव वयं माभूम अपिच प्रजहितानि प्रक्षीणानि शा-  
स्तादिभिर्वियुक्तानि वनानि वृक्षजातानीव वयं पुत्रादिभिः वियुक्तामाभूम हे अद्रिवोवज्रवज्रि-  
न्द्र दुरोपासः ओषितुमन्यैर्दग्धुमशक्याः दुर्गेषु गृहेषु निवसन्तोऽवा वयं अमन्महि त्वं स्तुमः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अमन्महीदनाशबोनुग्रासंश्चद्वत्रहन् ।  
स्रक्तमुतेमहताशंराधसानुस्तोमंमुदीमहि ॥ १४ ॥

अमन्महि । इत् । अनाशवः । अनुयासः । च । वृत्रहृन् । सकृत् ।  
सु । ते । महता । शूर । राधसा । अनु । स्तोमम् । मुद्दीमहि ॥ १४ ॥

हे वृत्रहृन् वृत्रस्यासुरस्य हन्तरिन्द्र अनाशवः अशीघ्राः अत्वरमाणाः अनुयासः अनुयाः  
अनुपूर्णाथ सन्तोषयं भक्तिभ्रङ्गापुरःसरं शनैस्त्वां अमन्महीव स्तुमएव । हे शूर वीर्यवन्निन्द्र ते  
त्वदर्थं सकृत् एकवारमपि महता प्रभूतेन राधसा धनेन हविर्लक्षणेन सह शोभनं स्तोमं स्तोत्रं  
अनुमुद्दीमहि अनुमोदेमहि अनुब्रवामेत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

यदिस्तोमंममश्रवदस्माकमिन्द्रमिन्द्रवः ।

तिरःपवित्रंससृवांसंआशवोमन्दन्तुतुग्यावृधः ॥ १५ ॥ १२ ॥

यदि । स्तोमम् । मम । श्रवत् । अस्पाकम् । इन्द्रम् । इन्द्रवः । तिरः ।  
पवित्रम् । ससृऽवांसः । आशवः । मन्दन्तु । तुग्यऽवृधः ॥ १५ ॥ १२ ॥

अयमिन्द्रोमम मदीयं स्तोत्रं यदि श्रवत् शृणुयात् तदानीं तमिन्द्रं अस्पाकं अस्मदीया  
इन्द्रवः सोमाः मन्दन्तु मादयन्तु हर्षयन्तु । कीदृशाः सोमाः तिरः तिर्यग्वस्थितं पवित्रं पवन-  
साधनं दशापवित्रं ससृवांसः प्राप्तयन्तः दशापवित्रेण पूताइत्यर्थः आशवः शीघ्रं मदजनकाः  
तुग्यावृधः तुग्याभिः वसतीवर्यैकघनाख्याभिरद्भिर्वर्धमानाः ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे द्वादशो वर्गः ॥ १२ ॥

अथ षोडशी-

आत्वर्धसुधस्तुतिंवावानुःसख्युरामहि ।

उपंस्तुतिर्मघोनांप्रत्वावत्वधातेवशिमसुष्टुतिम् ॥ १६ ॥

आ । तु । अथ । सुधऽस्तुतिम् । ववानुः । सख्युः ।  
आ । गृहि । उपंऽस्तुतिः । मघोनाम् । प्र । त्वा ।  
अवतु । अर्ध । ते । वशिम । सुऽस्तुतिम् ॥ १६ ॥

हे इन्द्र वावातुः संभक्तुः त्वां सेवमानस्य सख्युः स्तोतुः सधस्तुतिं अन्यैर्ऋत्विग्भिः सह क्रियमाणां स्तुतिं अघेदानीं तु क्षिप्रमागहि आगच्छ । यघेनां हविष्मतां अन्येषामपि यजमानानामुपस्तुतिः स्तोत्रं त्वा त्वां प्रावतु प्रगच्छतु प्रवर्षयतु वा । अध अधुना सुष्टुतिं त्वद्विषयां शोभनां स्तुतिं अहमपि वरिष कामये ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

सोताहि सोममद्रिभिरेभेनमप्सुधावत ।

गव्यावस्त्रेववासयन्त इन्द्रो निर्धुक्षन् वृक्षणाभ्यः ॥ १७ ॥

सोत । हि । सोमम् । अद्रिभिरभिः । आ । इम् । एनम् । अप्सु ।

धावत । गव्या । वस्त्रा इव । वासयन्तः । इत् । नरः ।

निः । धुक्षन् । वृक्षणाभ्यः ॥ १७ ॥

हेअभ्यर्षवः अद्रिभिर्भावभिः सोमं सोत । हिरवधारणे अभिपुणुतेय एनमिषं अप्सु वसतीवरीषु आधावत अस्य सोमस्याधानं कुरुत । अदाभ्यग्रहेहिमांदासुतइत्यादिभिर्मन्त्रैः । वसतीवरीष्वधावतं सोमस्य क्रियते तत्कुरुतेत्यर्थः । गव्या गविभ्रवानि वस्त्रेव वस्त्राणि आच्छादकानि चर्माणीव भेषान्वासयन्तइव आच्छादयन्तएव नरोनेतारइन्द्रस्यानुचरामरुतः वृक्षणाभ्योनदीभ्यः नदीनामर्थाय निर्धुक्षन् उदकानि निर्दुहन्ति क्षमयन्ति यतएवं अतः कारणात् इन्द्रयागाय सोममद्रिभिरभिपुणुतैव मोदासिपतेत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

अधृज्मोअधवादिवोवृहतोरोचनादधि ।

अयावर्धस्वतन्वागिराममाजातासुक्रतोपृण ॥ १८ ॥

अध । जमः । अध । वा । दिवः । वृहतः । रोचनात् । अधि ।

अया । वर्धस्व । तन्वा । गिरा । मर्म । आ । जाता ।

सुक्रतो इति सुक्रतो । पृण ॥ १८ ॥

हे इन्द्र अध अधुना जमः जमन्ति गच्छत्यस्यामिति जमा पृथिवी तस्याः सकाशात् अधवा अपिवा दिवोन्तरिक्षात् वृहत्वोमहतोरोचनात् नक्षत्रैर्ऋष्यमानात्सर्गाद्वा आगत्य अधिः

पञ्चम्यथानुमादी अया अनया तन्वा तथा विस्तृतया मम मदीयया गिरा स्तुत्या वर्षस्व वृद्धो-  
भव हे सुकृतो शोभनकर्मवन्निन्द्र जाता जातान् अस्पदीयान् जनान् आपृण अत्रिलपितैः  
फलेरापूरय ॥ १८ ॥

अधेकोनविंशी—

इन्द्रा॑प॒सुम॒दिन्त॑म॒सोम॑सोता॒वरे॑ण्यम् ।

श॒क्र॒ए॒णं॑पी॒पय॑द्द्वि॒श्वया॑धिया॒हि॒न्वा॒नं॒नवा॑ज॒युम् ॥ १९ ॥

इन्द्राय । सु । म॒दिन्त॑मम् । सोमम् । सो॒त । वरे॑ण्यम् ।

श॒क्रः । ए॒नम् । पी॒पय॑त् । वि॒श्वया॑ । धि॒या । हि॒न्वा॒नम् ।

न । वा॒ज॒युम् ॥ १९ ॥

हे अध्वर्यवः इन्द्रायिन्द्रार्थं मदिन्तमं मादपितृतमं वरेण्यं वरणीयं भजनीयं सोमं सु सो-  
त सुदु अभिपुणत । कुतइत्यत आह शक्र इन्द्रः विश्वया धिया सर्वया क्रिययाग्निष्टोमादिलक्ष-  
णया हिन्वानं प्रीणयन्तं वाजयुं अन्नमात्मनइच्छन्तं एनं यजमानं नेति सम्प्रत्यर्थीयः संपति  
पीपयव वर्षमति अतःकारणाव तस्माइन्द्राय सोमं सुनुतेत्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

मा॒त्वा॒सोम॑स्य॒गल्द॑या॒सदा॑याच॒न्नुहं॑गिरा ।

भूर्णि॑मृ॒गं॒नसर्व॑नेपु॒चु॒कु॒धं॒कई॑शा॒नं॒नया॑चिपत् ॥ २० ॥ १३ ॥

मा । त्वा । सोम॑स्य । गल्द॑या । सदा॑ । याच॑न् । अ॒हम् ।

गिरा । भूर्णि॑म् । नृ॒गम् । न । सर्व॑नेपु । चु॒कु॒धम् । कः ।

ई॒शा॒नम् । न । या॒चि॒पत् ॥ २० ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वां सर्वनेपु यज्ञेपु सोमस्य गल्दया गालनेन आस्त्रावणेन गिरा स्तुत्या च युक्तो-  
हं सदा सर्वदा याचन् याचमानः सन् माचुकुधं माक्रोधयानि बहुशोयाप्यमाने त्वयि क्रोधो जा-  
यते तं सोमस्यगालनेन स्तुत्याचापनयामीत्यर्थः । कीदृशं त्वां भूर्णिं भर्तारं मृगं न सिंहमिव  
भ्रीमं । स्वामिनइन्द्रस्य याचने लौकिकन्यायं दर्शयति लोके कोवापुरुषः ईशानं ईश्वरं स्वामिनं  
न याचिपत् न याचेत् सर्वएवहि याचते अतोहमपि त्वां स्वामिनं याचइति भावः ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

हे इन्द्र दावातुः संभक्तुः त्वां सेवमानस्य सख्युः स्तोतुः सधस्तुतिं अन्यैर्ऋत्विग्भिः सह क्रियमाणं स्तुतिं अद्येदानीं तु क्षिप्रमागहि आगच्छ । मघोनां हृदिष्मतां अन्येषामपि यजमानानामुपस्तुतिः स्तोत्रं त्वा त्वां प्रावतु प्रगच्छतु प्रतर्पयतु वा । अध अधुना सुष्टुतिं त्वद्विषयां शोभनां स्तुतिं अहमपि वरिम कामये ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

सोता॒हितो॒ममार्द्रि॒भिरे॒मेन॒मप्सु॒धाव॑त ।

ग॒व्याव॒स्त्रेव॒वा॒सय॑न्त॒इन्द्रो॒निर्धु॑क्षन्व॒क्षणा॑भ्यः ॥ १७ ॥

सो॒तं । हि॒ । सो॒मम् । अ॒द्रिः॒क्षिः । आ । इ॒म् । ए॒नम् । अ॒प्सु॒ ।

धा॒व॒त । ग॒व्या । व॒स्त्रा॒इ॒व । वा॒स॒य॑न्तः । इ॒त् । न॒रः ।

निः । धु॒क्ष॒न् । व॒क्ष॒णा॑भ्यः ॥ १७ ॥

हेअध्वर्यवः अद्रिभिर्ग्रावभिः सोमं सोव । हिरयधारणे अग्निपुण्ड्रैव एनमिमं अप्सु वसतीवरीषु आधावत अस्य सोमस्याधानं कुरुत । अदाभ्यग्रहेहिमांदासुतइत्यादिभिर्मघैः । वसतीवरीष्वधवनं सोमस्य क्रियते तत्कुरुतेत्यर्थः । गव्या गविभवानि वस्त्रेव वस्त्राणि आच्छादकानि चर्माणीव मेघान्वासयन्तइव आच्छादयन्तएव नरोनेवारइन्द्रस्यानुचरामरुवः वक्षणाभ्यो नदीभ्यः नदीनामर्थाय निर्धुक्षन् उदकानि निर्दुहन्ति क्षमयन्ति यतएवं अतः कारणात् इन्द्रयागात् सोममद्रिभिःपुण्ड्रैव मोदासिपतेत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

अ॒ध॒ज्मो॒अध॑वा॒दिवो॑वृ॒ह॒तो॒रो॒च॒ना॒दधि॑ ।

अ॒याव॑र्ध॒स्वत्त्वा॒गिरा॑म॒माजा॒तासु॑क्र॒तोपृ॑ण ॥ १८ ॥

अ॒ध । ज॒मः । अ॒धं । वा॒ । दि॒वः । वृ॒ह॒तः । रो॒च॒नात् । अ॒धि ।

अ॒या । व॒र्ध॒स्व् । त्त्वा॑ । गि॒रा । म॒म । आ । जा॒ता ।

सु॒क्र॒तो॒ इति॑ सु॒क्र॒तो । पृ॒ण ॥ १८ ॥

हे इन्द्र अध अधुना जमः जमन्ति गच्छत्यस्यामिति ज्या पृथिवी क्षयाः सकाशात् अधवा अपिवा द्विवेन्तरिक्षात् बृहत्सोमहवोरोचनात् नक्षत्रैर्द्विष्यमानास्त्वयाद्वा आगत्य अधिः

पञ्चम्यथानुवादी अया अनया तन्वा तया विस्तृतया मम मदीयया गिरा स्तुत्या वर्धस्व वृद्धो-  
भव हे मुक्तो शोभनकर्मवन्निन्द्र जाता जातान् अस्मदीयान् जनान् आपृण अभिलषितैः  
फलैरापूर्य ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

इन्द्राय सुमदिन्तमंसोमंसोतावरेण्यम् ।

शक्रुणं पीपयद्विश्वया धिया हिन्वाननवाजुपुम् ॥ १९ ॥

इन्द्राय । सु । मुदिन्तमम् । सोमम् । सोत । वरेण्यम् ।

शक्रः । एनम् । पीपयत् । विश्वया । धिया । हिन्वानम् ।

न । वाजुपुम् ॥ १९ ॥

हे अध्यक्षवः इन्द्रायेन्द्रार्थं मदिन्तमं मादमित्तमं वरेण्यं वरणीयं भजनीयं सोमं सु सो-  
त सुदु अभिपुणुत । कुतइत्यत आह शक्र इन्द्रः विश्वया धिया सर्वया क्रिययागिष्टोमादिलक्ष-  
णया हिन्वानं पीणयन्तं वाजुं अन्नमात्मनइच्छन्तं एनं यजमानं नेति सम्प्रत्यर्थयिः संपति  
पीपयत् वर्धयति अवःकारणात् तस्माइन्द्राय सोमं सुनुतेत्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

मात्वा सोमस्य गल्दया सदा याचन्नहंगिरा ।

भूर्णिमृगंसर्वनेपु चुक्रुधं कर्शानं नयाचिपत् ॥ २० ॥ १३ ॥

मा । त्वा । सोमस्य । गल्दया । सदा । याचन् । अहम् ।

गिरा । भूर्णिम् । नृगम् । न । सर्वनेपु । चुक्रुधम् । कः ।

ईशानम् । न । याचिपत् ॥ २० ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वां सर्वनेपु यज्ञेषु सोमस्य गल्दया गालनेन आसावणेन गिरा स्तुत्या च युक्तो-  
हं सदा सर्वदा याचन् याचमानः सन् माचुक्रुधं माक्रोधयानि महशोयाच्यमाने त्वयि क्रोधोजा-  
यते ते सोमस्यगालनेन स्तुत्याचापनयामीत्यर्थः । कीदृशं त्वां भूर्णिं भर्तारं मृगं सिंहमिव  
भीमं । स्वापिनइन्द्रस्य याचने लौकिकन्यायं दर्शयति लोके कोवापुरुषः ईशानं ईश्वरं स्वामिनं  
न याचिपत् न याचेत् सर्वएवाह याचते अतोहमपि त्वां स्वामिनं याचइति भावः ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥



अथैकविंशी-

मदेनेपितंमदमुग्रमुग्रेणशर्वसा ।

विश्वेपांतरुतारमदच्युतंमदेहिष्माददातिनः ॥ २१ ॥

मदेन । इपितम् । मदम् । उग्रम् उग्रेण । शर्वसा । विश्वेषाम् ।

तरुतारम् । मदश्च्युतम् । मदे । हि । स्म । ददाति । नः ॥ २१ ॥

मदेन मादयिवा स्तोत्रा इपितं प्रेपितं मदं मदकरं उग्रं सोमं उदूर्णरसं उग्रेण उदूर्णेनाधि-  
केन शवसा बलेन युक्कइन्द्रः पिबत्वितिशेषः । पीत्वा च विश्वेषां सर्वेषां शत्रूणां तरुदारं तरीवारं  
जेदारं मदच्युतं मदस्य शत्रूणां गर्वस्य च्यावपितारं पुत्रं मदे सोमपानेन जनिते हर्षेति नोस्म-  
भ्यं ददाति हिष्म ददाति स्वङ्गु अवतः सोमं पिबत्वित्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

शेवारिवार्यापुरुदेवोमर्तायदाशुपे ।

समुन्वतेचस्तुवतेचरासतेविश्वगूर्तोअरिष्टुतः ॥ २२ ॥

शेवारि । वार्या । पुरु । देवः । मर्ताय । दाशुपे । सः । मुन्वते । च ।

स्तुवते । च । रासते । विश्वगूर्तः । अरिष्टुतः ॥ २२ ॥

शेवारे शर्वे सुतं तस्यगमके यज्ञे दाशुपे चरुपुरोडाशादीनिदत्तवते यजमानाय पुरु पुरु-  
णि बहूनि वार्या वरणीयानि धनानि देवोदानादिगुणयुक्कइन्द्रः रासते ददाति सएव मुन्वते-  
च सोमाभिषवं कुर्वते च स्तुवते च स्तोत्रं कुर्वते च धनानि रासते ददाति । कीदृशः सः विश्व-  
गूर्तः विश्वेषु सर्वेषु कार्येषूद्यतः स्वतः प्रवृत्तः अरिष्टुतः अरिभिः मेरपितृभिः प्रशस्तः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

एन्द्रयाहिमत्स्वंचित्रेणदेवराधसा ।

सरोनमास्युदरंसपीतिभिरासोमेभिरुहस्फिरम् ॥ २३ ॥

आ । इन्द्र । याहि । मत्स्व । चित्रेण । देव । राधसा । सरः । न ।

प्राप्ति । उदरम् । सपीतिः । भिः । आ । सोमेभिः । उरु । स्फिरम् ॥ २३ ॥

हे इन्द्र आयाहि आगच्छ हे देव द्योतमान चित्रेण दर्शनीयेन राघसा धनेनसोमलक्षणेन मत्स्व माद्य सपीतिभिः मरुद्भिः सह पीयमानैः सोमेभिः सोमैः उरु विस्तीर्णं स्फिरं वृद्धं उदरं आत्मीयं जठरं सरोन सरद्व आपासि आपूरय । प्रापुरणे आदादिकः ॥ २३ ॥

चातुर्वैशिकेहनि माघ्यन्दिने ब्रह्मशस्त्रे आत्वेति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्त्वचः सून्यतेहि-  
आत्वासहस्रमाशतं ममत्वास्त्ररुदितेइति ब्राह्मणाच्छंसिनइति ।

वन्न मथमा सूक्ते चतुर्विंशती-

आत्वांसहस्रमाशतंयुक्तारथेहिरण्यये ।

ब्रह्मयुजोहरयइन्द्रकेशिनोवहन्तुसोमपीतये ॥ २४ ॥

आ । त्वा । सहस्रम् । आ । शतम् । युक्ताः । रथे । हिरण्यये ।

ब्रह्मयुजः । हरयः । इन्द्र । केशिनः । वहन्तु । सोमपीतये ॥ २४ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां सहस्रं सहस्रसंख्याका हरयस्त्वदीयाअम्बाः आवहन्तु आनयन्त्वस्मय-  
ज्ञं तथा शतं शतसंख्याकाश्च भ्रवदीयाः अम्बाः त्वामावहन्तु । यद्यपि द्वावेवास्पहरी तथापि  
वद्विभूतयोन्मेषि वहवोम्बाः सन्ति । ननु युगपदनैकरथैः कथं पातुं शक्यतइत्यतआह युक्ता-  
इति हिरण्यये हिरण्यये स्वर्णविकारे हिरण्यशब्दादिकारार्थे विहितस्यमयटः ऋत्विग्वास्त्वे-  
त्यादौ मलोपोनिपात्यते तादृशे रथे युक्ताः संबद्धाः बहुनामम्बानां शीघ्रगमनाय रथेविनियुक्त-  
त्वात् युगपदेव सर्वैरम्बैर्गन्तुं शक्यतइतिभावः । कीदृशाहरयः ब्रह्मयुजः ब्रह्मणापरिवृढेनेन्द्रेण  
युक्ताः यद्वा ब्रह्मणास्मदीयेनस्तोत्रेण अस्माभिर्दत्तेन हविषा वा युक्ताः केशिनः केशाः केसराः  
तेर्युक्ताः । किमर्थमिन्द्रस्य वहन्तु तत्राह सोमपीतये सोमस्य पानाय यथास्पदीयं सोमं पिबेत्  
अतआवहन्त्वित्यर्थः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशती-

आत्वारथेहिरण्ययेहरीमयूरशेष्या ।

शित्तिपृष्ठावहतामघ्वोअन्धसोविवक्षणस्यपीतये ॥ २५ ॥ १४॥

अथैकविंशी-

मदेनेपितंमदंमुग्रमुप्रेणशर्वसा ।

विश्वेषांतरुतारंमदच्युतंमदेहिष्माददातिनः ॥ २१ ॥

मदेन । इपितम् । मदम् । उग्रम् उप्रेण । शर्वसा । विश्वेषाम् ।

तरुतारम् । मदश्च्युतम् । मदे । हि । स्म । ददाति । नः ॥ २१ ॥

मदेन मादयिन्ना स्तोत्रा इपितं प्रेषितं मदं मदकरं उग्रं सोमं उदूर्णरसं उग्रेण उदूर्णेनाधि-  
केन शवसा बलेन युक्तश्न्द्रः पिबत्वितिशेषः । पीत्वा च विश्वेषां सर्वेषां शत्रूणां तरुतारं तरीवारं  
जेतारं मदच्युतं मदस्य शत्रूणां गर्वस्य च्यावयितारं पुत्रं मदे सोमपानेन जनिवेहर्षेत्सति नोस्म-  
भ्यंददातिहिष्म ददाति खलु अतः सोमं पिबत्वित्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

शेवारिवाय्यापुरुदेवोमर्तायदाशुपे ।

समुन्वतेचस्तुवतेचरासतेविश्वगूर्तोअरिष्टुतः ॥ २२ ॥

शेवारि । वाय्या । पुरु । देवः । मर्ताय । दाशुपे । सः । समुन्वते । च ।

स्तुवते । च । रासते । विश्वःगूर्तः । अरिष्टुतः ॥ २२ ॥

शेवारे शेवं सुखं तस्यगमके यज्ञे दाशुपे चरुपुरोडाशादीनिदत्तवते यजमानाम पुरु पुरु-  
णि चहृनि वायां वरणीयानि धनानि देवोदानादिगुणयुक्तश्न्द्रः रासते ददाति सएव समुन्वते-  
च सोमाभिपत्वं कुर्येते च स्तुवते च स्तोत्रं कुर्येते च धनानि रासते ददाति । कीदृशः सः विश्व-  
गूर्तः विश्वेषु सर्वेषु कार्येषुपतः स्वतः प्रवृत्तः अरिष्टुतः अरिभिः मेरयितृभिः प्रशास्तः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

एन्द्रयाहिमत्स्वंचित्रेणदेवराधंसा ।

सरोनभांस्युदरंसपीतिभिरासोमैभिरूरुस्फिरम् ॥ २३ ॥

आ । इन्द्र । याहि । मत्स्व । चित्रेण । देव । राधंसा । सरः । न ।

भ्रासि । उदरम् । सपीतिभिः । आ । सोमैभिः । उरु । स्फिरम् ॥ २३ ॥

हे इन्द्र आयाहि आगच्छ हे देव द्योतमान चित्रेण दर्शनीयेन राधसा धनेनसोमलक्ष-  
णेन मत्स्व माय सपीतिभिः मरुद्भिः सह पीयमानैः सोमेभिः सोमैः उरु विस्तीर्णं स्फुरं वृद्धं  
उदरं आत्मीयं जठरं सरोन सरइव आप्राप्ति आपूरय । प्रापूरणे आदादिकः ॥ २३ ॥

चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिने ब्रह्मरात्रे आत्वेति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्तृचः सून्पतेहि-  
आत्वासहस्रमाशतं ममत्वास्त्ररउदितेइति ब्राह्मण्याच्छंसिनइति ।

तत्र मथमा स्त्रके चतुर्विंशी-

आत्वासहस्रमाशतंयुक्तारथेहिरण्यये ।

ब्रह्मयुजोहरयन्द्रकेशिनोवहन्तुसोमपीतये ॥ २४ ॥

आ । त्वा । सहस्रम् । आ । शतम् । युक्ताः । स्थे । हिरण्यये ।

ब्रह्मयुजः । हरयः । इन्द्र । केशिनः । वहन्तु । सोमपीतये ॥ २४ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां सहस्रं सहस्रसंख्याका हरयस्त्वदीयाअश्वाः आवहन्तु आनयंस्त्वस्मय-  
क्षं तथा शतं शतसंख्याकाश्च भवदीयाः अश्वाः त्वायावहन्तु । यद्यपि द्वावेवास्पहरी तथापि  
तद्विभूतयोन्येषि बहवोअश्वाः सन्ति । ननु युगपदनैकैरश्वैः कथं यातुं शक्यतइत्यतआह युक्ता-  
इति हिरण्यये हिरण्यये स्वर्णविकारे हिरण्यशब्दाद्विकारार्थे विहितस्यमपटः ऋग्व्यवास्त्रे-  
त्यादौ मन्त्रोपोनिपात्यते तादृशो रथे युक्ताः संबद्धाः बहूनामश्वानां शीघ्रगमनाय रथेविनियुक्त-  
त्वाद् युगपदेव सर्वैरश्वैर्गन्तुं शक्यमवइतिभावः । कीदृशाहरयः ब्रह्मयुजः ब्रह्मणापरिवृद्धेनेन्द्रेण  
युक्ताः यद्वा ब्रह्मणास्मदीयेनस्तोत्रेण अस्माभिर्दत्तेन हविषा वा युक्ताः केशिनः केशाः केसराः  
तेर्युक्ताः । किमर्थमिन्द्रस्य वहनं तत्राह सोमपीतये सोमस्य पानाय यथास्मदीयं सोमं पिबेत्  
अतआवहन्त्वित्यर्थः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

आत्वारथेहिरण्ययेहरीमयूरशेष्या ।

शित्तिपृष्ठावहतामध्वोअन्धसोविवक्षणस्यपीतये ॥ २५ ॥ १४ ॥

आ । त्वा । रथे । हिरण्यये । हरी इति । मयूरशेष्या ।  
शितिपृष्ठा । वहताम् । मध्वः । अन्धसः ।  
विवर्क्षणास्य । पीतये ॥ २५ ॥ १४ ॥

पूर्वं हयोर्विभूतिरूपा अश्वाइन्द्रमावहन्त्वितिप्रार्थितम् अधुना तावेवेन्द्रमावहतामितिमा-  
ध्यते हिरण्यये हिरण्यमये रथे युक्तौ मयूरशेष्या मयूरशेषो मयूरवर्णं शेषोपयोस्तौ सुपांस्तु-  
गिति विभक्तेडर्थादेशः शितिपृष्ठा श्वेतपृष्ठौ एवंभूतौ अश्वौ हे इन्द्रत्वामावहतां । किमर्थं मध्वो-  
मधुररसस्य विवर्क्षणास्य वक्तुमिष्टस्य स्तुत्यस्य यद्वा बोढव्यस्य प्राप्तव्यस्य अन्धसोऽन्धस्य सोम-  
रूपस्य पीतये पानार्थम् ॥ २५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ पङ्क्ति-  
श्री-

पिवात्स्यगिर्वर्णःसुतस्यपूर्वपाइव ।  
परिष्कृतस्यरसिनंइयमांसुतिश्चारुमदायपत्यते ॥ २६ ॥

पिवं । तु । अस्य । गिर्वर्णः । सुतस्य ।  
पूर्वपाःइइव । परिष्कृतस्य । रसिनः । इयम् । आंसुतिः ।  
चारुः । मदाय । पत्यते ॥ २६ ॥

हे गिर्वर्णः गीर्गिर्वर्णनीय स्तुतिभिः संभ्रजनीयेन्द्र ह्युत्प्याभिपुतस्य अस्यसोमस्य  
क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति कर्मणः सम्प्रदानत्वात् चतुर्थ्यर्थे पठौ इममभिपुतं सोमं तु क्षिप्रं  
पिब अत्र दृष्टान्तः-पूर्वपाइव पूर्वः सर्वेभ्योदेवेभ्यः प्रथमभावोऽसन् पिवतीति पूर्वपा वायुः सत्ये-  
न्द्रवापये मुख्येग्रहे सर्वेभ्योदेवेभ्यः पूर्वं पिबति तद्वत्पूर्वं पिबेत्यर्थः कोदशस्य सोमस्य परिष्क-  
तस्य अभिषवादिभिः संस्कृतस्य संपयुंषेभ्यदिति करोतेभूणोसुद् । परिनिविष्यइतिमुदःपत्वं  
रसिनोऽसववः अपिब इयमांसुतिः अयमांसवोमदकरः चारुः शोभनः सोमरसः मदाय ह-  
र्षाय हर्षजननाय पत्यते संपद्यते । पत्यगतौ यद्वा पत्यतिरेश्वर्यकर्मा मदाय मदस्य पत्यते ई-  
डे मदोत्पादने शक्यइत्यर्थः ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

यएकोअस्तिदंसनामहँउग्रोअभिव्रतैः ।

गमत्सशिप्रीनसयोपदागमद्व्वंनपरिवर्जति ॥ २७ ॥

यः । एकः । अस्ति । दंसना । महान् । उग्रः ।

अभि । व्रतैः । गमत् । सः । शिप्री । न । सः । योपत् ।

आ । गमत् । ह्वम् । न । परि । वर्जति ॥ २७ ॥

यइन्द्रएकः केवलः असहायएव व्रतैरात्म्यैः कर्मभिः आप्यस्ति शत्रून्भिभवति यश्च दंसना कर्मणा महान् अधिकः अएव उग्र उदूर्णबलः शिप्री शिप्रे शिरस्त्राणं प्रशंसायामितिः शोभनशिरस्त्राणः यद्वा शिप्रे हनूनासिकेवा तद्वा न सइन्द्रः गमत् गच्छतु मामोतु । सर्वदा स- तादृशो न योपत् नपृथग्भावतु न वियुक्तोभवतु । गमेयैतिश्वलेटचडागमः इतश्चलोपद्वतीकारलोपः गमेर्बहुल्लन्दसीति शपोलुक् यैतेः सिद्धहुलमिति सिए । हवमस्मदीयं स्तोत्रं च आगमत् अ- भिगच्छतु मामोतु नपरिवर्जति नपरिवर्जयतु नपरित्यजतु सर्वदा अस्मानस्मदीयं स्तोत्रं चेन्द्रः मामोत्विवियावत् ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

त्वंपुरंचरिष्णवैवधैःशुष्णस्यसंपिणक् ।

त्वभाअनुचरोअर्धाद्वितायदिन्द्रह्व्योभुवः ॥ २८ ॥

त्वम् । पुरम् । चरिष्णवम् । वधैः । शुष्णस्य ।

सम् । पिणक् । त्वम् । भाः । अनु । चरः । अर्ध ।

द्विता । यत् । इन्द्र । ह्व्यः । भुवः ॥ २८ ॥

हे इन्द्र त्वं शुष्णस्य शोषकस्यासुरस्य चरिष्णवं चरणशीलं वाछन्दसीति अग्निपूर्वस्व- त्वस्यविकल्पितत्वाद्यणादेशः । पुरं निवासस्थानं वधैर्व्यादिरायुधैः संपिणक् समचूर्णयः अर्धाक्षीरित्यर्थः पिनटेलेडि मध्यमैकवचनेरूपमेतत् । अथ अपिच भाः भासमानस्त्वं अनुचरः तं शुष्णं हन्तुं अन्वगच्छः । यद्वा अथ शुष्णस्य पुरभेदानानन्तरं धाः दितीस्त्वमनुचरः अन्वग- च्छः प्राप्तवानित्यर्थः । हे इन्द्र त्वं मद्यदा द्विता द्विधा द्विविधैः स्तोत्रभिर्घृष्टभिश्च हव्योह्रातव्यो-

भुवः भवेः तदानीं त्वं शुष्णस्य पुरं संपिणगित्यन्वयः भवतेलेंदिसिष्यडागमः छान्दसः शपोलुक्  
भृशुवोस्तिडोतिगुणप्रविषेधाद्बुवश् ॥ २८ ॥

चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनेसवने ब्रह्मरात्रे ममत्वेति वैकल्पिको नुरुपस्तुवः स्रवन्तु  
पूर्वमुदाहृतम् ।

तत्र प्रथमा सूक्ते एकोनविंशी-

ममत्वा॒सूर॒उदिते॑मम॒म॒ध्यन्दि॑नेदिवः ।

मम॑प्र॒पित्वे॑अ॒पिशर्वे॑र्वस॒वास्तोमा॑सोअ॒वृत्स॑त ॥ २९ ॥

मम । त्वा । सूरं । उद॒इ॒ते । मम । म॒ध्यन्दि॑ने । दि॒वः ।

मम । प्र॒इ॒पित्वे । अ॒पि॒शर्वे॑ । व॒सो इति॑ । आ ।

स्तोमा॑सः । अ॒वृत्स॑त ॥ २९ ॥

सूरे सूयं उदिते उदयं प्राप्ते पूर्वाह्नसमये मम स्तोमासः स्तोत्राणि हे वसो वासकेन्द्र त्वां  
आवृत्सव आवर्तयन्तु अस्मदभिमुखं मनयन्तु । तथा दिवोदिवसस्य मध्यन्दिने मध्याह्नेपि  
मदीयाः स्तोमासः स्तोमाः त्वाभावर्तयन्तु । तथा प्रपित्वे प्राप्ते दिवसस्यावसाने सायाह्नेपि मदी-  
याः स्तोमाः त्वाभावर्तयन्तु । अपिशर्वेरे शर्वरीं रात्रिमपि गतः कालोपि शर्वरः शार्वैरेकालेपि  
मदीयाः स्तोमाः त्वाभावर्तयन्तु ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

स्तुहि॑स्तुही॒द्वेते॑षति॒मंहि॑ष्टासो॒मघोना॑म् ।

नि॒न्दि॒ताश्वः॑प्र॒पृथी॑पर॒म॒ज्याम॒घस्य॑मे॒ध्याति॑थे ॥ ३० ॥ १५ ॥

स्तुहि । स्तुहि । इत् । एते । घ । ते । मंहि॑ष्टासः ।

म॒घोना॑म् । नि॒न्दि॒त॒अश्वः॑ । प्र॒पृथी॑ । पर॒म॒ज्याः ।

म॒घस्य॑ । मे॒घ्य॒अति॑थे ॥ ३० ॥ १५ ॥

आसन्नोराजर्षिमेध्यातिथये बहुधनं कृत्वा तद्यर्षिं दत्तदानस्य स्वस्य स्तुतौ भेरयवि  
हे मेध्यातिथे यस्माहंतिथे एतत्संज्ञक्ये स्तुहिस्तुहीव पुनःपुनरस्मान्प्रशंसैव मोदस्व औदासीन्यं  
माकर्षीः एते घ एतेतलु वयं मघोनां धनवतां मघ्ये ते तुभ्यं मघस्य धनस्य मंहिष्टासोदावृत्त-

माः अतोस्मानस्तुहीत्यर्थः। कासौ स्तुतिः तामाह निन्दिताश्वः यस्यवीयेण परेषामश्वानिन्दिताः कुत्सिताभवन्ति तादृशः प्रपथोः प्रकृष्टः पन्थाः प्रपथः तद्वान् सन्मार्गवर्तीत्यर्थः परमज्याः उ-  
त्कृष्टज्यः अनेन धनुरादिकं लक्ष्यते उत्कृष्टायुधइत्यर्थः यद्वा परमानुत्कृष्टान् शत्रून् जिनाति  
हिनस्तीति परमज्याः ज्यावयोहानौ अस्मादावोमनिचिदिविच् एवंभूतोहमासन्नइति स्तु-  
हीत्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकविंशी-

आयदश्वान्वनन्वतःश्रद्धयाहंरथेरुहम् ।

उतवामस्पवसुनश्चिकेतत्तियोअस्तियाद्वःपशुः ॥ ३१ ॥

आ । यत् । अश्वान् । वनन्वतः । श्रद्धया । अहम् ।

रथे । रुहम् । उत । वामस्य । वसुनः । चिकेतत्ति ।

यः । अस्ति । याद्वः । पशुः ॥ ३१ ॥

वनन्वतोवननवतः संज्ञकवतः अश्वान्स्तुरगान् अहं प्रायोगिः श्रद्धया आदरातिशयेन  
युक्तःसन् यद्यदा हे मेध्यातिथे त्वदीपेरथे आरुहं आरोहयं रुहेरन्तर्भावितण्यथावे लुङि कृष्ट-  
दरुहिभ्यइति च्चैरडादेशः । तदानीं मामेवं स्तुहि । उतापिच प्रकृतस्तुत्यपेक्षएषतामुच्चयः वाम-  
स्य वननीयस्य वसुनोधनस्य पूर्ववत्कर्मणिपष्ठी ईदृशं धनं चिकेतति एषआसन्नोदातुंजानाति  
याद्वः यदुवंशोद्भवः यद्वा यदवोमनुष्याः तेषु प्रसिद्धः पशुः लुप्तमत्वर्थमेतत् पशुमान् यद्वा पशुः  
परपते सूक्ष्मस्य द्रष्टा यथासन्नोस्ति विद्यते एषचिकेततीत्यन्वयः ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

यक्ञ्जामक्षमामहेसहत्वचाहिरण्यया ।

एषविश्वान्वभ्यस्तुसौभगासंगस्यत्वनद्रथः ॥ ३२ ॥



यः । ऋज्वा । मस्रम् । ममहे । सहा । त्वचा ।  
 हिरण्यया । एपः । विश्वानि । अग्नि । अस्तु । सौभगा ।  
 आहसंगस्य । स्वन्तर्हरथः ॥ ३२ ॥

एवमेवं मां स्तुहीत्यासंगोमेध्याविधिभूते यः आसन्नस्यात्मा ऋज्वा गमनशीलानि धनानि  
 हिरण्यया हिरण्यमया त्वचा चर्मणा आस्तरणेन सह सहितानि महं मेध्याविधये ममहे  
 ददौ महतिदानकर्मा एपव्यासन्नस्यात्मा स्वन्तर्हः शब्दायमानरथः सन् विश्वानि व्याप्ता-  
 नि सौभगानि धनानि शत्रूणां स्वभूतानि अभ्यस्तु अभिभवतु ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशती-

अधुह्योगिरतिंदासदन्यानांसद्गोअग्नेदशभिःसहस्रैः ।  
 अधोक्षणोदशमस्रंरुशन्तो नळाइवसरंसो निरतिष्ठन् ॥ ३३ ॥  
 अधं । प्लायोगिः । अति । दासत् । अन्यान् । आहसङ्गः । अग्ने ।  
 दशभिः । सहस्रैः । अधं । उक्षणः । दश । मस्रम् । रुशन्तः ।  
 नळाःइव । सरंसः । निः । अतिष्ठन् ॥ ३३ ॥

अध अपिच प्लायोगिः प्लयोगनामः पुत्रभासन्नोनामराजा दशभिः दशगुणितैः सहस्रैः  
 सहस्रसंरपाकैः गवादिभिः अन्यान् दातुन् अविदासत् अतिक्रम्य ददाति अधानन्तरं उक्षणः  
 सेचनसमर्थाः महं आसंगेनदत्ताः रुशन्तोदीप्यमानाः दश दशगुणितसहस्रसंख्याकाः ते गवा-  
 दयः नळाइव नळास्तटाकोद्भवास्तृणविशेषाः ते यथा सरसः तदाकात् संघशोनिर्गच्छन्ति त-  
 थैव महं दत्तागवादयः अस्पादासन्नानिरतिष्ठन् निर्गत्य अवास्थिपत् एवमेवंप्रकारेण मां स्तु-  
 हीति मेध्याविधिं प्रायुक्त्वात् एतासां चतसृणाष्टर्चा प्लायोगिरासन्नपिः सपवदेवतेत्येतदुप-  
 लब्धं भवति ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशती-

अन्वस्यस्थूरंददशोपूरस्तादनस्थऊरुरंवरंबमाणः ।  
 शश्वन्तीनार्यमिचक्ष्याहसुभद्रमर्यभोजनंविमपि ॥ ३४ ॥ १६ ॥

अनु । अस्य । स्थूरम् । ददृशे । पुरस्तात् । अनस्थः । ऊरुः ।  
अवधरस्वमाणः । शश्वती । नारी । अञ्जिचक्ष्य । आह ।  
सुहृद्भद्रम् । अर्यं । भोजनम् । विभ्रार्पि ॥ ३४ ॥ १६ ॥

अयमासंगोराजा कदाचिदेवशापेन नपुंसकोबभूव वस्यपत्नी शश्वती भर्तुर्नपुंसकत्वेन खि-  
न्नासती महत्तपस्तेषु तेन च तपसा सच पुंस्त्वं प्राप प्राप्तपुंव्यंजनंतं रात्रावुपलभ्य प्रीता शश्वती  
अनया तं अस्तौव अस्यासंगस्य गुरस्तात्पुरोभागे गुह्यदेशे स्थूरं स्थूलं वृद्धं सत् पुंव्यंजनं अनु  
दृशे अनुदृश्यते अनस्थः अस्थिरहितः सचावयवः उरुः उरुर्विस्तीर्णः अवरम्वमाणः अति-  
दीर्घत्वेन अवाद्भुक्तं लंघमानः यद्वा उरुः सुपांसुलुगिति द्विवचनस्यसुः ऊरु पति अवलम्बमा-  
नोभवति शश्वती नामाङ्गिरसःसुता नारी तस्यासंगस्य भार्याभिक्ष्य एवं भूतमवयवं निशि दृ-  
ष्ट्वा हे अर्यं स्वामिन् भर्तः सुभद्रं अतिशयेन कल्याणं भोजनं भोगसाधनं विभ्रार्पि धारयती-  
त्याह ब्रूते ॥ ३४ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

इदं वसो इति द्विचत्वारिंशच्चं द्वितीयं सूक्तं काण्वस्य मेघ्यातिथेः आङ्गिरसस्य च मियमेघस्वार्प  
शिक्षाविभिन्दइत्यादिके द्वे मेधातिथेरेव । स्वादवः सोमाइत्येपानुष्टुप् शिष्टागायत्र्यः इन्द्रो देवता  
अंत्येवैकौ विभिन्दोर्दानस्तुतिवाचदेवताके तथाचानुक्रान्तम्—इदं वसो द्विचत्वारिंशत्मेघ्याति-  
थिराङ्गिरसश्च मियमेघः स्वादवोनुष्टुपग्यात्र्यां मेधातिथिर्विभिन्दोर्दानं तुष्टावेति । गतः सूक्तविनि-  
योगः । ज्योतिष्टोमे मरुत्ववीथे आद्यस्तुचोनुचरः सृज्यतेहि—इदं वसो सुतमन्धइति मरुत्वतीयस्य  
प्रतिपदनुचराविति । द्वितीये रात्रिपर्याये ब्रह्मशस्त्रे अयमेवस्तोत्रियरवृचः सवितश्च—इदं वसो सु-  
तमन्धइन्द्रेहिमास्यन्वसइति अयमेव चतुर्थेहन्यपि मरुत्वतीयस्यानुचरस्तृचः सवितश्च—तंत्वाय-  
ज्ञेभिरामहइदं वसो सुतमन्धइति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचराविति ।

तत्र प्रथमा—

इदं वसो सुतमन्धः पिवा सुपूर्णमुदरम् । अनामयिन्नरिमाते ॥ १ ॥

इदम् । वसो दाति । सुतम् । अन्धः । पिवं । सुपूर्णम् ।

उदरम् । अनामयिन् । र्निम । ते ॥ १ ॥

हे वसो वासपितरिन्द्र इदं पुरोवर्तमानं सुतमभिपुतं अन्धोत्रं सोमलक्षणं पिव यथा उ-  
दरं त्वदीयं जटरं सुपूर्णं अतिशयेन संपूर्णं भवति तद्येत्यर्थः । हे अनाभयिन् आसमन्ताद्विभ्रे-  
तीत्याभयी विभेवेरौणादिकइनिः न आभयी अनाभयी तादृश हे इन्द्र ते तुभ्यं त्वदर्थं ररिम  
उकलक्षणं सोमं दध्नः रादाने छान्दसोल्लिङ् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नृत्तिर्धूतःसुतोअश्रैरव्योवारैःपरिपूतः । अश्वोननिक्तोनदीपुं ॥२॥

नृत्तिः । धूतः । सुतः । अश्रैः । अव्यः । वारैः ।  
परिपूतः । अश्वः । न । निक्तः । नदीपुं ॥ २ ॥

नृत्तिः अश्वरस्य नेदृत्तिः ऋत्विग्निः धूतः आधूतः अदाप्यग्रहे आधवनेन संस्त्रुतः  
अश्रैः अशमभिर्षावभिः करणभूतेः सुतः अध्वर्युभिरभिपुतः अव्यः अवेर्मेपस्य वारैर्वारैः परि-  
पूतः । दशापवित्रस्य नाभिं कुरुते शुल्कं बलक्षयाः पवित्रममोत् भवतीति । नदीपु नदनास्वप्नु  
अश्वोन अश्वइव निक्तः निर्णिकः शोधितः यथा अप्नुस्नातोश्वः अपगतमटः सन् दीप्तोभवति  
एवं वसतीवर्षाव्याभिरङ्गिः अभिपुतः सोमः दीप्तोभवतीत्यर्थः ईदृशोयः सोमः तंतेपवमित्यु-  
चरया संवन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ततेयवंपथागोभिःस्वादुमकर्मश्रीणन्तः । इन्द्रंत्वास्मिन्सधमादे ॥३॥

तम् । ते । यवम् । यथा । गोभिः । स्वादुम् । अकर्म ।  
श्रीणन्तः । इन्द्रं । त्वा । अस्मिन् । सधमादे ॥ ३ ॥

तं पूर्वोक्तगुणं सोमं हे इन्द्र ते त्वदर्थं यवं यथायवमयं सवनीयपुरोडाशमिव गोभिर्गोवि-  
भवेः क्षीरादिभिः श्रयणद्रव्यैः श्रीणन्तः मिश्रीकुर्वन्तः स्वादुं रसत्वेन स्वादनीयमकर्म अकार्प्यं  
करोतेर्दुर्दि मधेयसेति च्लेदुक् । यस्मादेवं चरमात् हे इन्द्र त्वा त्वां तादृशं सोमं पातुं अस्मिन्वर्त-  
माने सधमादे सहमदने यज्ञे आह्वयामीतिशेषः ॥ ३ ॥

महावतेनिष्केवस्ये गायत्रतृचाशीर्षी इन्द्रस्तोमपाइत्येतदादि सूक्तशेषः शंसनीयः अ-  
न्यास्तिस्रोवर्जयित्वा तत्रापि स्वाद्वइत्येतांपरित्यज्य तत्रस्थाने नत्थ १ न्यंबळाकरमित्येतामाव-  
पेत् तथैव पञ्चमारण्यके सूत्रितम-इन्द्रस्तोमपाएकइत्येतत्प्रभृतीनां तिस्रउत्तमाउद्धरति ता-  
सां स्वाद्वःसोमाआयाहीत्येतामुद्धृत्य नत्थ १ न्यंबळाकरमित्येतां प्रत्यवदधातीति । पञ्चमेहनि  
मरुत्वतीये इन्द्रइदित्यनुचररत्तुचः सृच्यतेहि-इन्द्रस्तोमपाएकइति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनु-  
चराविति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी-

इन्द्रस्तोमपाएकइन्द्रःसुतपाविश्वायुः । अन्तर्देवान्मर्त्यांश्च ॥४॥

इन्द्रः । इत् । सोमः६पाः । एकः । इन्द्रः । सुतः६पाः ।

विश्वः६आयुः । अन्तः । देवान् । मर्त्यान् । च ॥ ४ ॥

इन्द्रइत् इन्द्रएकएव देवान्मर्त्यान्मनुष्यांश्च अन्तर्मध्ये देवेषु मनुष्येषु च मध्ये सोमपाः  
कृत्स्नस्य सोमस्य पाता नान्ये । तेत्येकदेशभाजः अतएव सुतपाः सुतस्याभिपुत्रस्यास्मदीयस्य  
सोमस्य कारुर्येन पाता इन्द्रएकएव विश्वायुः सचेन्द्रः सर्वांशोभवति धानाकरंभादिहर्षीपि  
सवनेष्विन्द्रायैव ह्यन्ते तदभिप्रायेणेदमुच्यते अतएवंविधइन्द्रः अस्मदीयं हविः स्वीकरोत्वि-  
त्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

नयंशुक्रोनदुराशीर्नित्प्राडरुचसम् । अपस्पृण्वतेसुहार्दम् ॥५॥१७॥

न । यम् । शुक्रः । न । दुः६आशीः । न । त्प्राः ।

उरुः६व्यचंसम् । अपस्पृण्वते । सुहार्दम् ॥ ५ ॥ १७ ॥

उरुच्यचंसं विस्तीर्णव्यापनं सुहार्दं सुहृदयं यमिन्द्रं शुक्रः रसाधिक्येन दीषः सोमः  
नापस्पृण्वते स्पृमीतिचलपोः अत्रोपसर्गवशात् प्रीत्यभावे वर्तते नञाच प्रीत्यभावोनिवापते न-  
मीणयतीति न अपितु मीणयत्येव । तथा दुराशीः दुःखेन निष्प्राद्याआशीः आश्रयणद्रव्यं यस्य

वार्दीपसवनिकस्य सोमस्य सोपि यमिन्द्रं नापस्पृणुते प्रीणयत्येव उपाः तर्पकाः अन्ये चरुपु-  
रोडाशादयश्च यमिन्द्रं नापस्पृण्वते न न प्रीणयन्ति अपितु प्रीणयन्त्येव । तमिन्द्रं स्तुमइति  
शेषः । यद्वा अपेत्युपसर्गोधात्वर्थानुवादकः यमिन्द्रंशुक्रादयोनापस्पृण्वते न प्रीणयन्ति उरुव्य-  
चसमिति हेतुगर्भविशेषणं यतोयमिन्द्र उरुव्यचाः विस्तीर्णव्याधिकः अतः कारणात् अपर्यासाः  
सन्तः शुक्रादयः प्रीणयितुं नशक्नुवन्तीति भावः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे सप्तदशोवर्गः ॥१७॥

अथ षष्ठी—

गोभिर्<sup>१</sup>यदीमन्ये<sup>२</sup>अस्मन्मृगंनवामृगयन्ते । अभित्तरन्ति<sup>३</sup>धेनुभिः ॥ ६ ॥

गोभिः । यत् । ईम् । अन्ये । अस्मत् । मृगम् । न । वाः ।

मृगयन्ते । अभित्तरन्ति । धेनुभिः ॥ ६ ॥

यत् ये अस्मत् अस्मत्तान्ये कृत्विगजमानाः ईमेनमिन्द्रं गोभिः गविभवेः क्षीरादिभिः  
संस्पृष्टैः सोमैः सहिताः सन्तोमृगयन्तेअन्विष्यते तत्रदृष्टान्तः—वाः वरीवारः जाटादिभिरुपा-  
यैर्निरुन्धाना व्याधाः मृगं न यथा मृगं अन्विष्यन्ति तद्वद्वधिकारिणएव बलादिन्द्रस्यान्वेषणे  
वर्तन्तइत्यर्थः । मृगअन्वेषणे इति धातुः येच जनाः धेनुभिः धेनुरिति वाङ्माम वाग्भिः स्तुतिभिश्च  
अभित्तरन्ति अभिमुखं कृत्स्नं गच्छन्ति सम्पक् स्तोतुं नशक्नुवन्तीत्यर्थः त्तर छद्मगती तथा-  
विधाजनायमिन्द्रं नोपलभन्तइत्यर्थः ॥ ६ ॥

दशरात्रेवृतीयेहनि मरुत्वतीपस्य त्रयइन्द्रस्येतिवृचोनुचरः सूर्यतेहि—तन्तमिन्द्राघसेमेहे  
त्रयइन्द्रस्यसोमाइवि मरुत्वतीपस्य प्रतिपदनुचराविति ।

वृचे प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

त्रयइन्द्रस्यसोमाःसुतासंसन्तुदेवस्य । स्वेक्षयेसुतपात्रः ॥ ७ ॥

त्रयः । इन्द्रस्य । सोमाः । सुतासः । सन्तु ।

देवस्य । स्वे । क्षये । सुतपात्रः ॥७॥

देवस्य दानादिगुणयुक्तस्येन्द्रस्य पानार्थं त्रयः सवनत्रयरूपेण त्रिधा वर्तमानाः सोमाः  
स्वेक्षये स्वकीये यज्ञगृहे सुतासोभिपुताः सन्तु भवन्तु सुतपात्रः हेतुगर्भविशेषणमेतत् यस्माद्-  
यमिन्द्रः अभिपुतस्यैव सोमस्य पाता तस्मादभिपुताः सन्त्वित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्रयः कोशासश्चोतन्ति तिस्रश्चम्बः सुपूर्णाः । समाने अधिभार्मन् ॥ ८ ॥

त्रयः । कोशासः । श्चोतन्ति । तिस्रः । चम्बः ।

सुपूर्णाः । समाने । अधि । भार्मन् ॥ ८ ॥

त्रयः त्रिसंख्याकाः कोशासः कोशाः सोमस्याश्रयभूताः द्रोणकटशप्तभृदाधव-  
मीयाख्याः श्चोतन्ति क्षरन्ति इन्द्रार्थं सोमं स्थावयन्ति तिस्रः त्रिविधाः सवनत्रयेवर्तमानाः  
चम्बः चमसाभ सुपूर्णाः इन्द्रयागाम सोमैः सुपुरिता आसन् एतत्सर्वं कुत्रेति चेत् उच्यते समाने  
एकस्मिन्नेव भार्मन् भर्मेणि भरे ऋत्विग्भिर्भिर्ममाणे यज्ञे अधिः सप्तम्यर्थानुवादी ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

शुचिरसि पुरुनिष्ठाः क्षीरैर्मध्यत आशीर्तः । दध्नामन्दिष्ठः शूरस्य ॥ ९ ॥

शुचिः । असि । पुरुनिःस्थाः । क्षीरैः । मध्यतः ।

आशीर्तः । दध्ना । मन्दिष्ठः । शूरस्य ॥ ९ ॥

हे सोम त्वं शुचिरसि दशापवित्रेण शोधितो भवसि सत्त्वं पुरुनिष्ठाः पुरुषु बहुषु पात्रेषु  
ग्रहचमसादिषु निःशेषेण स्थाता मध्यतो मध्ये मैत्रावरुणग्रहादी क्षीरैः पयःप्रभृतिभिः श्रयण-  
द्रव्यैः आशीर्तः मिश्रणेन संस्कृतः तृतीयसवने दध्ना च आशीर्तः एवंभूतत्वं शूरस्य विक्रा-  
न्तस्येन्द्रस्य मन्दिष्ठः मादमित्येतमो भव ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इमेतद्द्रुसोमांस्तीव्रा अस्मे सुतासः । शुक्रा आशिरियाचन्ते ॥ १० ॥ १८ ॥

इमे । ते । इन्द्र । सोमाः । तीव्राः । अस्मे इति ।

सुतासः । शुक्राः । आशिरिम् । याचन्ते ॥ १० ॥ १८ ॥

हे इन्द्र ते त्वदीया इमे सोमाः तीवास्तीवमदाः अस्मे अस्माभिरध्वर्युभिः  
सुतासोभिषुवाः शुक्राः शुद्धाः सन्तः आशीरं क्षीरादिकं श्रयणद्रव्यं त्वां यावन्ते तान्  
श्रीणीहीत्युत्तरवान्वयः ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमेऽदशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकादशी-

ताँअशिरँपुरोळाशमिन्द्रेँसोमँश्रीणीहि । रेवन्तँहित्वाँशृणोमि ॥११॥

तान् । आशिरंम् । पुरोळाशंम् । इन्द्रं । इमम् ।

सोमंम् । श्रीणीहि । रेवन्तंम् । हि । त्वा । शृणोमि ॥ ११ ॥

हे इन्द्र वान्बोक्तान् सोमान् आशिरं श्रयणद्रव्यञ्च क्षीरादिकं श्रीणीहि मिश्रय या-  
गार्थं तद्भन्दरं पुरोळाशं धानाकरंभादिलक्षणं सवनीयपुरोडाशं इमं अस्मदीयं सोमं च श्री-  
णीहि मिश्रय पथमं भक्षितं पुरोळाशं पश्चात्सोमेन संयोजयेत्यर्थः तवप्रार्थने कोहेतुरि-  
ति चेत् हि यस्मात् रेवन्तं रयिमन्तं रयेर्मतीवहुलमिति सम्प्रसारणम् बहुलधनं त्वां शृणोमि त्वं  
बहुधनइति सर्वत्रश्रूयते अतः कारणात् त्वामेव प्रार्थयामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

हृत्सुपीतासोँयुध्यन्तेदुर्मदासोँनसुराँयाम् । ऊधर्नँनग्नाजंरन्ते ॥ १२॥

हृत्सु । पीतासः । युध्यन्ते । दुःमदासः ।

न । सुराँयाम् । ऊधः । न । नग्नाः । जरन्ते ॥ १२ ॥

हे इन्द्र पीतासस्तवपीताः सोमाः हृत्सु हृदयेषु त्वदीयेषु युध्यन्ते परस्परं सम्प्रहारं  
कुर्वन्ते तत्रदृष्टान्तः—सुरासो पीतायां जायमानाः दुर्मदासो न दुष्टमदाः यथा पादारं मादयन्ति तद्वत्  
त्वां मादयितुं परस्परं युध्यन्तइत्यर्थः अपिच नग्नाः छन्दांसि वानि न जहतीति नग्नाः स्तोत्रारः  
तेषु ऊधर्नं पयसा पूर्णं भवादेरूपइव सोमपूर्णं त्वां जरन्ते स्तुवन्ति जरतिः स्तुतिकर्मा ॥१२॥

पठेहनि यदि रेवतसामसाध्वंशृष्टस्तोत्रं तदा निष्केवल्ये रेवोँइदित्यनुत्पस्तृचः सूच्यते-  
हि—रेवमीर्नःसधमादेरेवोँइदेवतःस्तोतेति स्तोत्रियानुरूपाविति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते त्रयोदशी-

रेवाँइद्रेवतःस्तोतास्यात्त्वार्वतोमघोनः । प्रेदुँहरिवःसुतस्य ॥१३॥

रेवान् । इत् । रेवतः । स्तोता । स्यात् । त्वाइवतः ।  
मघोनः । प्र । इत् । ऊँ इति । हरिइवः । श्रुतस्य ॥ १३ ॥

हे हरिवः हरिवन् मनुवसोरुति नकारस्य क्त्यं । हरी अश्वौ तद्वन्निन्द्र रेवतोरपिमतः बहुधनोपेतस्य अतएव स्तोता रेवान् स्यात् रयिमान् भवेत् इच्छन्द्देवधारणे धनवान् भवेदेव ननु वारिद्र्यमामोति । उक्तमेवार्थं कैमुतिकन्यायेन द्रढयति त्वावतः त्वत्सदृशस्य युष्मदस्मद्भ्यां-छन्दसित्तादृशपुपसंख्यानमितिवत्पुर् । मघोनोधनवतोधनाढ्यस्य श्रुतस्य सर्वत्रप्रख्यातस्य अन्यस्यापि स्तोता प्रेदु स्यादित्यनुपपद्यते प्रस्यात् प्रभवेदेव ननु निहोयते किमुवक्तव्यं तवस्तो-ता धनवान् भवेदिति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उक्थंचनशस्यमानमगोरिरिचिकेत । नगायत्रंगीयमानम् ॥१४॥

उक्थम् । चन । शस्यमानम् । अगोः । अरिः ।  
आ । चिकेत । न । गायत्रम् । गीयमानम् ॥ १४ ॥

गायतेगोः अगोः अस्तोतुः अरिः शत्रुरिन्द्रः शस्यमानं होत्रापठ्यमानं उक्थं चन शस-मपि आचिकेत अभिजानाति । कितज्ञाने छान्तोत्तिद् भेतिसम्पत्त्यर्थं न सम्पति प्रस्तोत्रा-दिभिर्गीयमानं गायत्रं गातव्यं साम मद्वा गायत्राख्यं अपिचिकेतेत्येव अतःकारणात् वयमपि तमिन्द्रं स्तुमइत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

मानंइन्द्रपीयत्वमेमाशर्धत्तेपरांदाः । शिक्षांशचीवःशचीजिः ॥१५॥१९॥

मा । नः । इन्द्र । पीयत्वें । मा । शर्धते । परां ।  
दाः । शिक्षं । शचीइवः । शचीजिः ॥ १५ ॥ १९ ॥



हे इन्द्र त्वं पीयत्रवे पीयतिर्वधकर्मा वधशील्यय हिंसाकारिणे शत्रवे नोस्मान् मापरादाः  
मापरित्याक्षीः माच शर्धते अभिभविवे अस्मान्मापरादाः । शृयुमसहने इतिधातुः अपितु हे शची-  
वः शक्तिमन्निन्द्र शचीभिरात्मयैः कर्मभिः शिक्षास्माननुशाधि यद्वा शिक्षतिर्दानकर्मा अशीष्टं  
धनमस्मान्यं देहि यद्वा शत्रून् जेतुं शिक्ष शक्तान् कर्तुमिच्छ शक्तेः सन्नन्तस्य सनिमीमेति  
इत्तादेशेभ्यासलोपे च कृते लोटिरूपमेतत् ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

प्रथमेरात्रिपययि ब्रह्मशास्त्रे वपमुत्वेति स्तोत्रियस्तुच्चः सूत्रितञ्च—वयमुत्वातदिदथांवयमि-  
न्द्रत्वावबोधीति ।

वच प्रथमा सूक्ते षोडशी—

वयमुत्वातदिदथांइन्द्रत्वायन्तःसखायः । कण्वाउक्थेभिर्जरन्ते ॥१६॥

वयम् । ऊँ इति । त्वा । तदित्त्वाअर्थाः । इन्द्र ।

त्वाइयन्तः । सखायः । कण्वाः । उक्थेभिः । जरन्ते ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वायन्तः त्वामात्मनइच्छन्तः सखायः समानख्यानाः वयं तदिदथाः यत्तत्त्वद्विपयं  
स्तोत्रं तदित् तदेव अर्थः प्रयोजनं येषां तादृशाः सन्तः त्वा त्वां जरामहे स्तुमहे । उइति पूरणः  
कण्वाः कण्वगोत्रोत्पन्नाः अस्मदीयाः पुत्रादपथ उक्थेभिरुक्थैः शस्त्रैर्जरन्ते त्वां स्तुवन्ति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

नधेमन्यदापपनवाञ्जिन्नपसोनविष्टौ । तवेदुस्तोमंचिकेत ॥ १७ ॥

न । घृ । ईम् । अन्यत् । आ । पपन । वजिन् । अपसः ।

नविष्टौ । तवं । इत् । ऊँ इति । स्तोमम् । चिकेत ॥ १७ ॥

हे वजिन् वज्रवन्निन्द्र अपसः अपस्विनः कर्मवतस्त्व सम्बन्धिन नविष्टौ अभिनवे यामे  
वर्तमानोहं अन्यत् त्वद्विपयादन्यत् स्तोत्रं नधेम् नैव ओपपन अभिष्टौमि पनतेः स्तुतिकर्मणउत्त-  
मे षलि ङिति रूपम् । अपितु तवेदु तवैव स्तोमं स्तोत्रं चिकेत अभिजानामि त्वामेव सर्वदा  
स्तोमीत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

इच्छन्ति देवाः सुन्वन्तं न स्वर्माद्यस्पृहयन्ति । यन्ति प्रमादमर्तन्द्राः ॥ १८ ॥

इच्छन्ति । देवाः । सुन्वन्तम् । न । स्वर्माद्य ।

स्पृहयन्ति । यन्ति । प्रमादम् । अर्तन्द्राः ॥ १८ ॥

सुन्वन्तं सोमाभिष्वं कुर्वन्तं यजमानं देवाः इन्द्रादयः सर्वे इच्छन्ति रक्षितुं स्वर्माद्यं न स्पृहयन्ति स्वर्माद्यथांगतस्य सुन्वतोनेप्सन्ति सर्वदा प्रबुद्धमेव कुर्वन्तीत्यर्थः स्पृहेरीप्सितव-  
इतिकर्मणि चतुर्थी स्पृहईप्सायां चुरादिरदन्तः यत्पूर्वं अतःकारणात् अतन्द्राः अनलसादेवाः  
प्रमादं प्रकर्षेण मदकरं तदीयं सोमं यन्ति प्राप्नुवन्ति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

ओषुप्रयाहिवाजेन्निर्माहृणीथाअभ्यंस्मान् । महौद्वयुवजानिः ॥ १९ ॥

ओ इति । सु । प्र । याहि । वाजेन्निः । मा । हृणीथाः ।

अभि । अस्मान् । महान्द्वय । युवजानिः ॥ १९ ॥

हे इन्द्र वाजेभिर्वाजेः अस्मभ्यं दातव्यैरनैः सार्धं अस्मानाभिमुख्येन सु सुष्ठु प्रकर्षेण  
ओ आउ याहि शीघ्रमायात्येव आगच्छेव माहृणीथाः माक्रुष्यस्व हृणीयतिः क्रुष्यतिकर्मा  
यद्वा या लजां प्राप्नुहि हृणीइ लजायामिति कंद्वादौ पठ्यते । तत्रदधान्तः-महौद्वय युवजानिः  
युवतिर्जाया यस्यसत्तयोकः जायायानिडिति समासान्तोनिडादेशः । ईदृशोमहान् गुणैरधिकोपि  
यथा स्वभायो प्रति निर्लेजः सन् शीघ्रं गच्छति तद्वत् ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

मोष्व्यद्यदुहृणावान्तापंकरदारेअस्मत् । अश्रीरद्वयजामाता ॥ २० ॥ २० ॥

मो इति । सु । अद्य । दुःहृणावान् । सायम् । करत् ।

आरेः । अस्मत् । अश्रीरः । द्वय । जामाता ॥ २० ॥ २० ॥

दुर्हणावान् परैर्दुःसहहननं दुर्हणं तद्वान् इन्द्रः अयेदानीं अस्मदारे अस्मार्कं समीपे  
आगच्छतु सु सुष्ठु अतिशयेन सायं दिवसस्यावसानं सायंकालं भोकरव्, माकार्षीद्व करोते-  
मांडिलुडि रुमृदरुहिभ्यइति च्चैरडादेशः । जामाता जायत इतिजा अपत्यं तस्यानिर्मावा दुहि-  
तुः पतिः अश्रीरइव नश्रीरश्रीः तदस्यास्तीत्यश्रीरः मत्वर्थीयोरः गुणैर्विहीनः कुत्तितोजामाता  
सपथा असलदाहूममानोपि आसायंकालं विलंबते तद्वत् त्वं कालविलंबं मारुथाइत्यर्थः ॥२०॥

॥इति षंचमस्य सप्तमे विशोवर्गः ॥ २०॥

अथैकविंशी-

विद्मार्हस्यवीरस्यभूरिदावरींसुमतिम् । त्रिपुजातस्यमनांसि ॥ २१ ॥

विद्म । हि । अस्य । वीरस्य । भूरिदावरीम् ।  
सुमतिम् । त्रिपु । जातस्य । मनांसि ॥ २१ ॥

अस्येन्द्रस्य वीरस्य विक्रान्तस्य भूरिदावरीं बहुधनस्य दात्रीं सुमतिं कल्याणीं मवि  
अनुग्रहयुद्धि विद्मार्हि जानीमः खलु । तथा त्रिपु भूम्यादिषु त्रिपु लोकेषु जावस्य तत्कार्यार्थं  
पादुभूतस्य मनांसि हृदयानि च जानीमः अतस्तस्येन्द्रस्य यथा प्रीतिर्जनियते तथा स्तोत्रं  
कुर्मइत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

आतृपिचकण्वन्तंनधाविद्वशवसानात् । यशस्वीशतमूतेः ॥२२॥

आ । तु । सिञ्च । कण्वंसमन्तम् । न । घृ । विद्म ।  
शवसानात् । यशःशतम् । शतमङ्कतेः ॥ २२ ॥

हे अध्वर्यो कण्वमन्तं कण्वतिः शब्दकर्मा कण्वाः स्तोतारः यद्वा कण्वमोवाकण्वयः वैर्मु-  
कमिन्द्रमुदिरय नु क्षिप्रं आसिञ्च सोमं जुहुयि । शवसानात् शवोबलं वदियाचरतः अविबलात्  
शवमूते. शतं बहुनामैतत् यत्प्रकृतपोरसापस्मिन् सशतमूतिः तादृशादस्मादिन्द्रात् यशस्तरं य-  
शस्विदरं पुरुषं नच नैव विद्म जानीमः अतस्तमेवोदिरय सोमं जुहुधीत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

ज्येष्ठेनसोत्रिन्द्रायसोमंवीरायशक्राय । भरापिबन्नर्याय ॥ २३ ॥

ज्येष्ठेन । सोत्रः । इन्द्राय । सोमम् । वीराय ।  
शक्राय । भर । पिबत् । नर्याय ॥ २३ ॥

हे सोत्रभिषोत्तरध्वमो वीराय विक्रान्ताय शक्राय शक्तियुक्ताय नर्याय नृष्योहिताये-  
न्द्राय ज्येष्ठेन मुरुषेन ऐन्द्रवयवग्रहेण सहि धारामहाणामध्ये ज्येष्ठः तेन सोमं भरहर आहर  
वीर्यं प्रापय । सचेन्द्रः पिबत् तं सोमं पिबतु ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

योवेदिष्ठोअव्यधिष्वश्वान्तंजरितृभ्यः । वाजंस्तोतृभ्योगोमन्तम् ॥ २४ ॥

यः । वेदिष्ठः । अव्यधिषु । अश्वंश्वन्तम् ।  
जरितृभ्यः । वाजम् । स्तोतृभ्यः । गोमन्तम् ॥ २४ ॥

यइन्द्रः अव्यधिषु अव्यथयित्यु सुखकरेषु स्तोतृषु वेदिष्ठःअतिशयेन वेदिता रुवस्य  
स्तोत्रस्य ज्ञाता सइन्द्रोजरितृभ्यः शंसितृष्योहोत्रादिभ्यः मस्तोत्रादिभ्यश्च अश्वान्तं बहु-  
भि्रश्वैरुपेतं गोमन्तं बहुभिर्गोभिर्रुपेतं सन्तं वाजमजं चलं वा ददातीतिशेषः ॥ २४ ॥  
अहीनान्तर्गतेतिरात्रे प्रथमेपर्याये होतुःशस्त्रे पन्थंपन्थमितिस्तोत्रियस्तृचः छन्दोगैरस्य तृचस्य  
स्तुममानत्वात् छन्दोगमत्ययं स्तोमस्तोत्रियइविहि स्मर्यते ।

तत्राद्या सूक्ते पञ्चविंशी-

पन्थंपन्थमित्तोतारुआधावतुमद्याय । सोमंवीरायशराय ॥ २५ ॥ २१ ॥

पन्थंमृष्टपन्थम् । इत् । सोतारः । आ । धावत् ।  
मद्याय । सोमम् । वीराय । शराय ॥ २५ ॥ २१ ॥

हे सोतारः अभिषोतारोश्वर्यवः मद्याय मादयितव्याय वीराय विक्रान्ताय शूरायशौर्यव-  
त्इन्द्राय पन्थंपन्थमित् सर्वत्र स्तुत्यमेव सोमं आधावत अभिगमयत पयच्छतेत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य तस्यै एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ पद्विंशी-

पाताद्यत्रहासुतमाघागमन्त्रारेअस्मत् । नियमतेशतमूतिः ॥ २६ ॥

पाता । द्यत्रहा । सुतम् । आ । घ । गमत् ।

न । आरे । अस्मत् । नि । यमते । शतमूतिः ॥ २६ ॥

सुतमभिपुत्रं सोमं पाता पानशीलः ताच्छीलिकस्तृन् नलोकाव्ययेति कर्मणिपठयाःनवि-  
वेधः वृत्रः वृत्रस्यासुरस्यहन्ता इन्द्रः आगमत् घेत्यवधारणे आगच्छत्वेव अस्मत् अस्मत्तःआरे-  
दूरदेशे माभवतु आगत्यच शतमूतिः बहुविधरक्षणः इन्द्रः नियमते अस्मदीयान् शत्रून् निय-  
च्छतु तिरस्करोतु यद्वा धनान्यस्मभ्यं नियच्छतु ददातु ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

एहहरीब्रह्मपुजाशग्मावक्षतसखायम् । गीर्भिःश्रुतंगिर्वणसम् ॥ २७ ॥

आ । इह । हरी दति । ब्रह्मपुजा । शग्मा । वक्षतः ।

सखायम् । गीर्भिः । श्रुतम् । गिर्वणसम् ॥ २७ ॥

ब्रह्मपुजा अन्नवन्तौ शग्मा सुखमदी हरी एतादृशौ अश्वौ युवां इहअस्मद्यतो इन्द्रं आ-  
वक्षतः आवहत्म् । कीदृशं इन्द्रं अस्मत्सखाय गीर्भिः अस्मत्कृतैः स्तत्रैः श्रुतं प्रख्यातं गिर्वण-  
सं मिरां संभकारम् ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

स्वादवःसोमाआयाहिश्रीतासोमाआयाहि ।

शिप्रिन्ऋषीव शर्चीवोनायमच्छांसधुमादम् ॥ २८ ॥

स्वादवः । सोमाः । आ । याहि । श्रीता । सोमाः ।

आ । याहि । शिप्रिन् । ऋषिष्वः । शर्चीष्वः । न ।

अयम् । अच्छ । सधुमादम् ॥ २८ ॥

हे शिप्रिन् शिप्रं शिरस्ताणं यद्वा शिमेहनूनासिकेवा तदन् हे ऋषीवः ऋषिभिः स्तोत्रभि-  
र्मुक् शर्चीवः शक्तिपत्र एवंभूत हेइन्द्र अस्मदीयाः इमे सोमा स्वादवः अभिपवादिभिः सं-

स्कृतत्वेन आस्वदनाहं जाताः अतस्त्वमायाहि आगच्छ । तथा ते सोमाः श्रीताः पयआदिभिः  
श्रयणद्रव्यैः मिश्रिताः संस्कृताः अतोप्यायालागच्छ नेतिसम्पत्त्यर्थं न सम्पत्त्ययं स्तोता सध-  
मादं सहमादयितव्यं त्वां अच्छाभिमुखं स्तीतीतिशेषः अतोप्यायाहोत्यर्थः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशती-

स्तुतंश्च॒यास्व॒वर्ध॑न्ति॒म॒हे॒राध॑से॒नृ॒म्णाय॑ । इन्द्रं॒का॒रिणं॑वृ॒धन्तः॑ ॥ २९ ॥

स्तुतः । च । याः । स्वा । वर्धन्ति । महे ।

राधसे । नृम्णाय । इन्द्रं । कारिणम् । वृधन्तः ॥ २९ ॥

हे इन्द्र कारिणं कर्मणां कर्तारं वृधन्तोवर्धयन्तः ये स्तुतः स्वोत्तारः याश्च तदीयाः स्तु-  
तयः त्वा त्वां वर्धन्ति वर्धयन्ति किमर्थं महे महते राधसे धनाय नृम्णाय बलाय च उभयोर्ला-  
भार्थं तदुभयं लभन्तइत्यध्याहारः यद्वोत्तरत्र ते सत्रादधिरेशवांसीतिसन्धः ॥ २९ ॥

अथ विंशती-

गिरंश्च॒यास्ते॑गिर्वा॒ह॒उ॒क्था॒च॒तु॒भ्यं॒तानि॑ । स॒त्रा॒दधि॑रेशवांसि ॥ ३० ॥ २२ ॥

गिरः । च । याः । ते । गिर्वाहः । उक्था । च ।

तुभ्यम् । तानि । सत्रा । दधिरे । शवांसि ॥ ३० ॥ २२ ॥

हे गिर्वाहः गीर्भिःस्तुतिभिर्वहनीयेन्द्र ते तुभ्यं क्रियमाणाः गिरश्च स्तुतिरूपाश्च वाचो-  
याः सन्ति उक्थाच उक्थानिच शस्त्ररूपाणिच वचांसि तुभ्यं त्वदर्थं क्रियमाणानि यानि  
सन्ति तानि सर्वाणि सत्रासहैव शवांसि बलानि दधिरे विदधिरे ॥ ३० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथैकविंशती-

ए॒वे॒देष॑तु॒विकूर्मि॑र्वा॒जाँ॒ए॒को॒वज्रं॑हस्तः । स॒ना॒दमृ॑क्तोदयते ॥ ३१ ॥

एव । इत् । एषः । तुविःकुर्मिः । वाजान् । एकः ।

वज्रंहस्तः । सनात् । अमृक्तः । दयते ॥ ३१ ॥

एष एवेन्द्रः तुविर्कर्मिः बहुकर्मा इदिनिपूरकः एकः सर्वेषु देवेषु मुख्यः वज्रहस्तोवज्रबा-  
हुः सनात् चिरकालादारभ्य अष्टकः शत्रुभिरबाधितः एवंभूवः सइन्द्रः बाजानन्त्रानि बलानि  
वा दयते स्तोतृभ्योददाति ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी—

हन्ता वृत्रं दक्षिणेन इन्द्रं पुरुपुरुहूतः । महान्महीभिः शचीभिः ॥ ३२ ॥

हन्ता । वृत्रम् । दक्षिणेन । इन्द्रः । पुरु । पुरुहूतः ।

महान् । महीभिः । शचीभिः ॥ ३२ ॥

धममिन्द्रोदक्षिणेन हस्तेन एकेनैव वृत्रमावरकमसुरं हन्ता साधु हतवान् हन्तेः साधु-  
कारिणि दृग् मलोकाव्ययेति पृथीप्रतिषेधः । पुरु पुरुषु सुषांसुलुगिति विभक्तेर्लुक् बहुषु देशे-  
षु पुरुहूतः बहुमिराहूतः महीभिर्महतीभिः शचीभिः क्रियाभिः शक्तिभिर्वा महान् सर्वेभ्यउ-  
त्कृष्टएवंभूवइन्द्रोस्मान् रक्षत्वित्यर्थः ॥ ३२ ॥

अथ त्रयासिंशी—

यस्मिन्विश्वार्चर्षणयं उत च्यौत्त्राज्यर्षांसि च । अनुघेन्मन्दीमघोनः ॥ ३३ ॥

यस्मिन् । विश्वाः । चर्षणयः । उत । च्यौत्त्रा ।

ज्यर्षांसि । च् । अनु । घ् । इत् । मन्दी । मघोनः ॥ ३३ ॥

विश्वाः सर्वाः चर्षणयः प्रजाः यस्मिन्निन्दे वर्तन्ते यदधीनाभवन्ति उतापि च च्यौत्त्रा  
च्यौत्त्रानि बलनामेवत् प्रच्युतसाधनानि बलानि च ज्यर्षांसि शत्रुविषयाण्यभिभवानानि यस्मि-  
न्निन्दे वर्तन्ते जिज्ञि अभिभवे इति धातुः । सइन्द्रः मघोनः मघं हविल्लक्षणधनं तद्वतोपजमानान्  
अनुमन्दी अनुमोदकोभवति घेदिति पूरको यद्वा मन्दी स्तुत्यः सइन्द्रः तान् अनुगृह्णातीति रोषः  
अथवा मस्य मघोनो धनवत् सइन्द्रस्य मन्दी स्तोतानुकूलोभवति एष एतानीत्युत्तरत्रैकवाक्यता ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्रिंशी—

एष एतानि चकारेन्द्रो विश्वापोति शृण्वे । वाज्जदावांमघोनाम् ॥ ३४ ॥

एष । एतानि । चकार । इन्द्रः । विश्वा ।

यः । अति । शृण्वे । वाज्जदावा । मघोनाम् ॥ ३४ ॥

एषइन्द्रः विश्वा विश्वानि व्याप्तानि एतानि वृत्रवधादीनि वीर्याणि यद्वा पृथिव्यादीनि भूतजातानि चकार कनवान् यइन्द्रोवलेरतिशयितः शृण्वे श्रूयते सर्वेषु स्तूपते अपिच सइन्द्रो-  
मघोनां हविष्मतां यजमानानां वाजदावा वाजस्थानस्य दाता भवति ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

प्रभर्ता रथं गव्यन्तं मपाकाच्चिद्यमवन्ति । इनोवसुसहिवोह्ना ॥ ३५ ॥ २३ ॥

प्रभर्ता । रथम् । गव्यन्तम् । अपाकात् । चित् ।

यम् । अवन्ति । इनः । वसु । सः । हि । वोह्ना ॥ ३५ ॥ २३ ॥

प्रभर्ता महर्ता महरणशीलइन्द्रः रथं रंहणं गव्यन्तं गाइच्छन्तं यं स्तोतारं अपाकात् अ-  
विपक्वप्रज्ञात् शत्रोः चिच्छद्भ्योनुकसमुच्चयार्थः विपक्वप्रज्ञादपि अवति रक्षति सहि सत्सु  
स्तोता इन्द्रैश्वरः सन् वसु धनं वोह्ना साधुवाही भवति । वहेः साधुकारिणित्त्वं अतोऽनलोका-  
व्ययेतिकर्मणिपष्ठ्याः प्रतिषेधः ॥ ३५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथ पञ्चविंशी-

सनिता विप्रो अर्विद्विहन्ता वृत्रं नृभिः शूरः । सत्यो विता विधन्तम् ॥ ३६ ॥

सनिता । विप्रः । अर्विद्विहन्तिः । हन्ता । वृत्रम् ।

नृभिः । शूरः । सत्यः । अविता । वृधन्तम् ॥ ३६ ॥

विमोमेधावी सइन्द्रः अर्विद्विरश्वेः वाहनभूतैः सनिता गन्तव्यं संभक्ता तथा शूरः शौ-  
चोपेतः सन् नृभिर्नैवृभिर्मरुद्भिः सार्धं वृत्रमावरकमहुरं हन्ता साधुधाती अपिच विधन्तं प-  
रिचरन्तं यजमानः सत्यः साधुः अविता स्वभावोवा सइन्द्रः अविता परिचरतो यजमानस्य र-  
क्षिता भवति । सर्वविधीनां छन्दसि विकल्पितत्वाद्नृकर्मणिपठौ न भवतीति ॥ ३६ ॥



अथ सप्तविंशी-

यजध्वैर्नाप्रियमेधाइन्द्रसत्राचामनसा । योभूत्सोमैः सत्यमहा ॥ ३७ ॥

यजध्व । एनम् । प्रियमेधाः । इन्द्रम् । सत्राचा ।

मनसा । यः । भूत् । सोमैः । सत्यमहा ॥ ३७ ॥

हे प्रियमेधाः प्रियः अनुकूलः मेधोयज्ञोयेषां ते तथोक्ताः आत्मनि पूजार्थं बहुवचनं प्रिय-  
मेधाख्यऋषिरात्मानं संबोध्य ब्रूते हे प्रियमेधाः सत्राचा सहांचता स्तोतव्येनेन्द्रेण सह वर्तमाने-  
न मनसा चित्तेन यएनमिन्द्रं यजध्व यजध्वं बुद्धिपूर्वकं यजेत्यर्थः यजध्वैनमिति निपातना-  
द्वर्णलोपः यइन्द्रः सोमैः करणभूतैः सत्यमहा भूव सत्यमदः अविवथमज्ञोभवति ॥ ३७ ॥

अथाष्टविंशी-

गाथश्रवसस्रत्पतिंश्रवस्कामं पुरुत्मानम् । कण्वांसो गातवाजिनम् ॥ ३८ ॥

गाथश्रवसम् । सत्रपतिम् । श्रवःऽकामम् ।

पुरुत्मानम् । कण्वासः । गात । वाजिनम् ॥ ३८ ॥

हे कण्वासः कण्वपुत्राः मेधाविथयः पूर्ववद्बहुवचनमात्मनः संबोधनं च हे कण्वस्वपुत्राः  
मेधाविथयोयूपं गाथश्रवसं गातव्यमशसं स्रत्पतिं सत्वां पादयितारं श्रवस्कामं श्रवस्तु अन्नेषु  
हविषु कामोभित्वापोयस्य तादृशं पुरुत्मानं ब्रह्मात्मानं यद्वा पुरुषु बहुषु पदेशेषु अतन्तं सवतं  
गच्छन्तं वाजिनं वेगवन्तं एवं गुणकमिन्द्रं गात गायत स्तुध्वम् ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

यऋतेचिद्गास्पदेभ्यो दात्सखा नृभ्यः शर्चीवान् ।

ये अस्मिन्काममश्रियन् ॥ ३९ ॥

यः । ऋते । चित् । गाः । पदेभ्यः । दात् । सखा ।

नृभ्यः । शर्चीवान् । ये । अस्मिन् । कामम् । अश्रियन् ॥ ३९ ॥

पणिभिर्देवगधीष्यपह्वास्तु पदेशयोगतानां गवां मार्गं संलभेभ्यः अन्वेषणसाधनभूतेभ्यः  
भवेच्चिद् ऋतेपि विनापि सखा मित्रभूतः शर्चीवान् कर्मवान् प्रशस्तकर्मा यइन्द्रो नृभ्योनेनृभ्योदे-

वेभ्यः गाः पणिभिरपहतादाव पुनर्दत्तवान् । येदेवाः अस्मिन्निन्द्रे कामं अभिलापं अभियन्  
असेवन्त प्राप्नुवन् तेभ्योनृभ्यइत्यन्वयः तमिन्द्रं गातेति पूर्वेणसहैकवाक्यता ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी—

इत्थाधीवन्तमद्रिवःकाण्वंमेध्यातिथिम् ।

मेपोभूतोईभियंनयः ॥ ४० ॥

इत्था । धीवन्तम् । अद्रिवः । काण्वम् ।

मेध्याऽअतिथिम् । मेपः । भूतः । अभि । यन् । अयः ॥ ४० ॥

इत्था इत्थमनेनोक्तप्रकारेण धीवन्तं स्तुतिमन्तं काण्वं कण्वपुत्रं मेध्यातिथिं यज्ञार्हातिथिं  
एतत्संज्ञार्थं हे अद्रिवोवज्रवन्निन्द्र मेपभूतः मेपरूपतां प्राप्तः अभियन् अभिमच्छन् यइत्यनुवर्तते  
वद्योगाच्च विडोनिघाताभावः यस्त्वं अयः अगमयः तं त्वां स्तुमइत्यर्थः मेधातिथिर्मपेति सु-  
ब्रह्मण्यमप्येकदेशस्य व्याख्यानरूपं ब्राह्मणं छन्दोभिरवनाप्रापते—मेधातिथिंहिकाण्वार्यानि  
मेपोभूत्वोदजहोरेति । तदभिप्रायेणेयं स्तुतिः कृता ॥ ४० ॥

अथैकचत्वारिंशी—

शिक्षाविभिन्दोअस्मैचस्वार्ययुताददत् ।

अष्टापरःसहस्रा ॥ ४१ ॥

शिक्षं । विभिन्दो दत्तिं विभिन्दो । अस्मै ।

चत्वारिं । अयुता । ददत् । अष्टा । परः । सहस्रा ॥ ४१ ॥

विभिन्दुनाप्रोराज्ञः सकाशाद्बहुधनं लब्ध्वा तदीयं दानं इदमादिकेन हृचेन प्रशंसति हे-  
विभिन्दोराजन् ददत् दातात्वं अस्मै महमृषये चत्वारि अयुता अयुतानि दशसहस्राणि चत्वा-  
रिंशत्सहस्राणि शिक्ष अधिक्षः दत्तवानसि परः परस्ताव ऊर्ध्वमपि अष्टसंख्याकानि सहस्रा  
सहस्राणि च दत्तवानसि ॥ ४१ ॥

अथ द्वाचत्वारिंशी—

उतसुत्येपंपोवृषामाकीरणस्पनृत्या ।

जन्तित्वनार्यमामहे ॥ ४२ ॥ २४ ॥

उत । सु । त्वे इति । पयःश्रद्धा । माकी इति । रणस्य ।  
नस्या । जनिश्रद्धानार्थ । ममहे ॥ ४२ ॥ २४ ॥

उतापिच सु सुष्टु त्वे ते सर्वत्र प्रसिद्धे पयोवृधा पयसउदकस्य वर्धयिष्यौ माकी नि-  
मांष्यौ भूतजातस्य रणस्य स्तोत्रनामैतव स्तोत्रुर्नस्या नस्यौ न पातयिष्यौ सर्वदा अनुग्रहशक्ति  
द्यावापृथिव्यौ जनिवनाय पूर्वाकधनस्य जननाय प्रादुर्भावाय लाभाय ममहे स्तुतवानस्मि  
द्यावापृथिव्योः प्रसन्नयोरेवेदं दानं लभ्यते नान्यदेति दानमाहात्म्यप्रशंसाधिगतव्या ॥ ४२ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

पिवास्तस्येति चतुर्विंशत्युचं तृतीयं सूक्तम् काण्वस्य मेधातिथेरार्थम् अयुजो बृह-  
त्योयुजः सतोवृहत्याः एकविंशत्यनुष्टुप् द्वाविंशीत्रयोविंशत्यौ गायत्र्यौ चतुर्विंशीवृहती एताश्चतस्रः  
कुरुयाणस्यपुत्रस्य पाकस्थामनाजोरासोदानस्तुतिप्रतिपादिकाः अतस्तद्देवताकाः शिष्टापेन्द्र्यः  
सथाचानुक्कान्तम्—पिबन्चतुर्विंशतिर्मेध्यातिथिः प्रागाथं त्वनुष्टुप् गायत्र्यौ बृहतीचाग्न्याः कौर-  
याणस्यपाकस्थानोदानस्तुतिरिति । महाव्रते निष्केवल्ये बाह्वतवृचाशीतो दानस्तुतीर्विनेदंस्तुक्तं  
सप्तम्यष्टम्ययोश्चेत्प्रायः तथैवपञ्चमारण्यकेसूत्रितम्—पिवास्तस्यरसिनइतिविंशतेःसप्तमीचाष्ट-  
मीचोद्धरतीति । ज्योतिष्टोमे निष्केवल्ये आद्योरथंतरसामप्रगाथः शंसनीयः सन्त्यतेहि—पिवास्तु-  
तस्यरसिनइविसामप्रगाथइति । चातुर्विंशिकेहनि निष्केवल्येष्वयंप्रगाथः सन्त्यतेहि—उक्तेरथ-  
न्तरस्यउभयंशृणवच्चनइतिबृहत्इति । एवमन्यत्रापि यदि रथन्तरं पृष्ठं भवति तत्र सर्वत्रार्थं  
प्रगाथोद्गृह्यः पञ्चमेहनिपडगशस्त्रेपि पिवास्तस्येत्ययमैन्द्रःप्रगाथः सूत्रितश्च—पिवास्तस्यर-  
सिनोदेवदेववोवसइति ।

तत्र प्रथमा—

पिवास्तस्यरसिनोमत्स्वानइन्द्रगोमतः ।

आपिनोवोधिस्तध्माद्योवृधेइस्माँअवन्तुतेधिष्यः ॥ १ ॥

पिबं । सुतस्यं । रसिनः । मत्वं । नः । इन्द्र । गोइमतः । आपिः । नः ।  
वोधि । सध्माद्यः । वृधे । अस्मान् । अवन्तु । ते । धिष्यः ॥ १ ॥

हे इन्द्र रत्नोरसवतः गोमतोगोपिकरिः पयः प्रभृतिभिः श्रयणद्रव्यैः युक्तस्य नोस्मदी-  
यस्य सुतस्याभिपुत्रस्य क्रियाग्रहणकर्तव्यमिति कर्मणः सम्प्रदानत्वाच्चतुर्धर्मैपठौ ईदृशं सोमं  
पित्र पीत्वा च मत्स्य वृषोभव । अपिच सधमाद्यः सहमादपितव्यः सहितैरस्माभिस्तर्पयितव्यस्त्वं  
आपिरापयिता बन्धुः सन् नोस्माकं वृधे वर्धनाय बोधि बुध्यस्व । ते त्वदीयाधियः बुद्धयः अ-  
नुग्रहात्मिकाः अस्मान् स्तोतृन् अवन्तु रक्षन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

भूयामन्तेसुमतौवाजिनोवृधमानंस्तरन्मिमातये ।

अस्माच्चित्राभिस्वतादृभिर्दृभिरानंसुन्नेपुयामय ॥ २ ॥

भूयाम् । ते । सु॒इम॒तौ । वा॒जिनः । व॒यम् । मा । नः । स्तुः ।

अ॒भि॒इमा॒तये । अ॒स्मान् । चि॒त्राभिः । अ॒वता॒त् । अ॒भिर्दृ॒भिः ।

आ । नः । सु॒न्नेपु॑ । य॒मय॑ ॥ २ ॥

हे इन्द्र ते तव सुमतौ शोभनायां मतौ अनुग्रहबुद्धौ वाजिनोहृदिष्मन्तोवयं भूयाम वर्त-  
मानाभवेम अभिमातये अभिमन्यतइत्यभिमातिः शत्रुः तस्मै तदर्धं नोस्मान् मा स्तः माहिंसीः  
स्त्वद् हिंसायाम् माडिदुडि छान्दसश्चेर्लूक । अपितु अभिदृभिः अश्वेपणीयाभिः प्रार्थनीया-  
भिश्चित्राभिश्चायनीयाभिः बहुविधाभिर्वा त्वदीयाभिरुतिभिः अस्मानवतात् अव रक्ष । तथा  
नोस्मान् सुन्नेपु सुन्नेपु आपामय आयतान् कुरु सर्वदा सुखिनएव कुरु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इमाडत्वापुरूवसोगिरोवर्धन्तुयामम ।

पावकवर्णाःशुचंपोषिपश्रितोमिस्तोमैरनूपत ॥ ३ ॥

इ॒माः । ऊँ॑ इति । त्वा । पु॒रु॒व॒सो॑ इति॑ पु॒रु॒व॒सो॑ । गि॒रः ।

व॒र्ध॒न्तु॑ । याः । म॒म । पा॒व॒क॒व॒र्णाः । शु॒चं॒यः । वि॒प॒ः॒श्चि॒तः ।

अ॒ग्नि॑ । स्तो॒मैः । अ॒नू॒प॒त॑ ॥ ३ ॥

हे पुरूवसो बहुधनेन्द्र मम मदीया यादमागिरः शस्त्ररूपावाचः त्वा त्वां वर्धन्तु वर्धयन्तु  
तथा पावकवर्णाः अग्निसमानवेजस्काः अतएव शुचयः सृष्टाः विपश्रितोविद्वांसः उद्गातारश्च  
स्तोमैःस्तोत्रैर्बहिष्पवमानादिभिः अश्वनूपत त्वामभिदुवन्ति । नू स्तुतौ कुरादिः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अयंसहस्रमृषिभिःसहस्कृतःसमुद्रइवप्रथये ।  
सत्यःसोअस्यमहिमागृणेशवोयज्ञेपुंविप्रराज्ये ॥ ४ ॥

अयम् । सहस्रम् । ऋषिभिः । सहःस्कृतः । समुद्रःइव ।  
प्रथये । सत्यः । सः । अस्य । महिमा । गृणे । शवः ।  
यज्ञेपुं । विप्रराज्ये ॥ ४ ॥

अयमिन्द्रः सहस्रं सहस्रसंख्याकैः ऋषिभिरतीन्द्रियाथेदृशिभिः स्तोत्रभिः सहस्कृतः स-  
हसा बलेनयुक्तः शतः स्तुत्याहि देवताया बलं वर्धते । सच एवंश्रूतः सन् समुद्रइव उदधिरिव प्र-  
थये प्रथितोविस्तीर्णोवभूव अस्यचेन्द्रस्य सत्यःअवितथः सप्रसिद्धोमहिमा महत्वं शवोबलंच  
यज्ञेषु यागेषु विप्रराज्ये राज्ञः कर्म राज्यं विप्राणां स्तोत्राणां राज्ये स्तुतशस्त्रसंघे गृणे स्तुयते ॥४॥

चातुर्विधिकेहनि निष्केबल्ये इन्द्रमिदेवतातयइति रैवतसामप्रगाथः शंसनीयः पृष्ठचेहनि  
निष्केबल्ये त्वयं प्रगाथः स्र्यतेहि—इन्द्रमिदेवतातयइतीतरेपां पृष्ठयएकैकमन्वहमिति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते पञ्चमी—

इन्द्रमिहेवतातयइन्द्रंप्रयत्यंध्वरे ।

इन्द्रंसमीकेवनिनोहवामहइन्द्रंधनंस्यसातये ॥ ५ ॥ २ ५ ॥

इन्द्रम् । इत् । देवतातये । इन्द्रम् । प्रयति । अंध्वरे । इन्द्रम् ।

समृद्धिके । वनिनः । हवामहे । इन्द्रम् । धनंस्य । सातये ॥५॥ २ ५॥

देवतातये देवैः स्तोत्रभिः तापते विस्तार्यते इति देवतातिथंज्ञः तदर्थं इन्द्रमित् देवेषु मध्ये इ-  
न्द्रमेवाह्वयामहे अंध्वरे यज्ञे प्रयति प्रगच्छति उपक्रान्ते सति इन्द्रं हवामहे । तथा समीके सम्प्रगते  
संपूर्णे च यागे वनिनः संभजमानावयं इन्द्रमेवाह्वयामहे । यद्वा समीकमिति संग्रामनाम समीके  
संग्रामे इन्द्रमेवाह्वयामहे धनस्य सातये लाभाय इन्द्रमेवाह्वयामहे । अतः श्रीमामिन्द्रआगच्छ-  
त्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सामे पञ्चविंशोवर्गः ॥२५॥

अथ षष्ठी—

इन्द्रो म॒ह्ना रोद॑सी पप्रथ॒च्छव॑ इन्द्रः॒ सूर्य॑ मरोचयत् ।  
इन्द्रे॑ ह॒ विश्वा॑ भुव॒नानि॑ येमि॒र इन्द्रे॑ सुवा॒नास॑ इन्द्रवः ॥ ६ ॥

इन्द्रः । म॒ह्ना । रोद॑सी इति । पप्रथ॒यत् । शवः । इन्द्रः । सूर्य॑म् ।  
अ॒रो॒च्छ॒यत् । इन्द्रे॑ । ह । विश्वा॑ । भुव॒नानि॑ । ये॒मि॒रे ।  
इन्द्रे॑ । सुवा॒नासः॑ । इन्द्र॑वः ॥ ६ ॥

अथमिन्द्रः शवः शवसः आत्मीयस्य बन्धस्य मह्ना महिम्ना महत्त्वेन रोदसी यावापृथि-  
व्यौ पप्रथत् अप्रथयत् विस्तारितवान् तथा स्वभ्रानुना वृतं सूर्यं अयमेवेन्द्रः अरोचयद्ददीपयत्  
तस्यासुरस्य वधेन प्रकाशितवान् । अपिच इन्द्रेह अस्मिन्नेवेन्द्रे दिश्वा विश्वानि व्याप्ता-  
नि भुवनानि भूतजातानि येमिरे उपरमन्ते इन्द्रेण नियन्वन्तइत्यर्थः । तथा सुवानासः सूर्यमा-  
नाः अभिषूयमाणाः इन्द्रवः सोमाश्च अस्मिन्नेवेन्द्रे नियम्यन्ते अन्तर्भवन्तीत्यर्थः ॥ ६ ॥

ज्योतिष्टोमोयदिरथन्तरष्टुठः तदा निष्केवल्ये अभित्वापूर्वपीतयइतिप्रगाथोनुरूपः सू-  
च्यतेहि—अभित्वापूर्वपीतयइति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपविति । महावते निष्केवल्ये दक्षिण-  
पक्षेऽप्ययं प्रगाथः सन्निवञ्च—अभित्वापूर्वपीतयइतिरथन्तरस्यस्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथाविति ।

तत्र प्रथमा रुक्ते सप्तमी—

अ॒भित्वा॑पूर्व॒पीत॑य॒ इन्द्र॑ स्तो॒मेभिः॑ रा॒यवः॑ ।  
स॒मी॒ची॒नासः॑ ऋ॒भवः॑ स॒मस्वर॑न्नु॒द्रागृ॑णन्त॒ पू॒र्व्यम् ॥ ७ ॥

अ॒भि । त्वा॑ । पूर्॒व॒पी॒तये॑ । इन्द्र॑ । स्तो॒मेभिः॑ । आ॒यवः॑ ।  
स॒म॒इ॒ची॒नासः॑ । ऋ॒भवः॑ । स॒म । अ॒स्वर॑न् । रु॒द्रा ।  
गृ॒णन्त॑ । पू॒र्व्यम् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र आपवोमनुष्याः स्तोतारः स्तोमेभिः स्तोत्रैः त्वां अभिदुषन्ति किमर्थं पूर्वपीतये स-  
र्वे ज्योदेवेभ्यः पूर्वं प्रथमतएव सोमस्य पानाय । सवनमुखेहि चमसगौरिन्द्रस्यैव सोमोहूयते तथा  
समीचीनासः सङ्गताः ऋभवः प्रथमवाचकेन शब्देन त्रयोऽप्युपलक्ष्यन्ते ऋभुर्विश्वावाजइत्येतेच

समस्वरनत्वामेव सम्यक् अस्तुवन । स्वृशब्दोपतापयोः रुद्राः रुद्रपुत्राः मरुत्वश्च पूर्व्यं पुरावने  
वृद्धं त्वामेवगृणन्त अश्वस्तुवन वृत्रवधसमये प्रहरभगवोजहिवीरयस्वेत्येवंरूपया वाचा त्वां  
स्तुतवन्तइत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्ण्यंशवोमदेसुतस्यविष्णावि ।  
अद्यातमस्यमहिमानंमायवोनुष्टुवन्तिपूर्वथा ॥ ८ ॥

अस्य । इत् । इन्द्रः । वृधे । वृष्ण्यम् । शवः । मदे ।  
सुतस्य । विष्णावि । अद्य । तम् । अस्य । महिमानम् ।  
आयवः । अनुं । स्तुवन्ति । पूर्वस्था ॥ ८ ॥

अस्येव अस्यैव यजमानस्य वृष्ण्यं वृषत्वं वीर्यं शवोवले च इन्द्रोवावृधे वधयति सुत-  
स्याभिपुत्रस्य सोमस्य पानेन विष्णावि कृत्स्नदेहस्यव्यापके मदे हर्षे सति तस्यैव यजमानस्य  
बलं वर्धयतीत्यर्थः । अद्यास्मिन्काले अस्येन्द्रस्य तं उक्तगुणं महिमानं महत्त्वं आयवोमनुष्याः  
अनुष्टुवन्ति आनुपूर्व्येण स्तुवन्ति । पूर्वथा पूर्वशब्दादिवार्थे प्रत्नपूर्वत्यादिना थाल् प्रत्ययः यथा  
पूर्वस्मिन् काले अस्तुवन एवमिदानीमपि तेनैवक्रमेण स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥

द्योतिशेमे माध्यन्दिनसवने ब्रह्मशस्त्रे तच्चायामीति प्रगाथोनुरूपः सन्नितंच-तत्त्व्या-  
मिसुवीर्यमिति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपमिति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसवनेप्ययंप्रगाथ-  
स्वस्यैवानुरूपः सन्नितंच-तच्चायामिसुवीर्यमभिभवःसुराधसमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते नवमी-

तच्चायामिसुवीर्यं तद्ब्रह्मपूर्वाचित्तये ।

येनायतिभ्योऽमृगविधनेहितेयेनप्रस्कण्वमांविथ ॥ ९ ॥

तत् । त्वा । यामि । सुवीर्यम् । तत् । ब्रह्म । पूर्वश्चित्तये ।  
येन । यतिभ्यः । अमृगवि । धने । हिते । येन ।  
प्रस्कण्वम् । आविथ ॥ ९ ॥

हे इन्द्र तत्सुवीर्यं शोभनवीर्यं त्वा त्वां यामि याचामि इन्द्रसोवर्णलोपः । तथा तद्भस्वपरिवृ-  
ट्मन्त्रं पूर्वचित्तये पूर्वप्रज्ञानाय अन्येभ्यः पूर्वमेव लाभाय त्वां याचामि धने हिते अभीष्टे सति  
येन सुवीर्येण यतिभ्यः कर्मसूपरतेभ्यः अयष्टृभ्योजनेभ्यः सकाशाद्धनमाहाय भगवे महर्षये  
प्रयच्छसि । यद्वा कर्मसु निपताअद्विरसोपतयः तेषामर्थं धनं प्रयच्छसि तादर्थ्येचतुर्थी येनच  
ब्रह्मणा भस्कण्वं कण्वमभवं कण्वस्य पुत्रमृषिं आविथ ररक्षिथ तदुभयं याचामीत्यन्वयः ॥९॥

अथ दशमी—

येनांसमुद्रमसृजोमृहीरुपस्तदिन्द्रष्टिणितेशर्वः ।

सद्यःसोअस्यमहिमानसंनशेयंक्षोणीरनुचक्रदे ॥ १० ॥ २६॥

येन । समुद्रम् । असृजः । मृहीः । अपः । यत् । इन्द्र । दृष्टिणि ।

ते । शर्वः । सद्यः । सः । अस्य । महिमा । न । समुद्रनशे ।

यम् । क्षोणीः । अनुचक्रदे ॥ १० ॥ २६ ॥

हे इन्द्र येनात्मीयेनबलेन समुद्रं अर्द्धिं प्रति महीर्महतीः अपउदकानिअसृजः व्यसृजः महान्स-  
मुद्रोपावद्भिर्जलेः पूषवे तावन्ति जलानि पुरा त्वं सृष्टवानित्यर्थः । ते त्वदीयं तच्छवोवळं वृ-  
ष्टिणि वर्षकं अभीष्टफलदमित्यर्थः अस्पेन्द्रस्य महिमा न संनशे न सम्भ्रग्यापनीयः परैरपभृष्ट्यद-  
त्यर्थः । नशेः कृत्यार्थेकेन्द्रमयः । यं महिमानं क्षोणीः क्षोणी पृथिवी अनुचक्रदे अनुगच्छति  
ऋदिरत्रगत्यर्थः यदधीनावर्ततइत्यर्थः ॥१०॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे षड्विंशोऽवर्गः ॥ २६ ॥

अथैकादशी—

शग्धीनेन्द्रपत्वारुधियामिसुवीर्यम् ।

शग्धिवाजायप्रथमंसिपांसतेशग्धिस्तोमायपूर्व्य ॥ ११ ॥

शग्धि । नः । इन्द्र । यत् । त्वा । रुधिम । यामि । सुवीर्यम् ।

शग्धि । वाजाय । प्रथमम् । सिपांसते । शग्धि ।

स्तोमाय । पूर्व्य ॥ ११ ॥



हे इन्द्र सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं बह्वीहो वीरवीर्यैचित्युत्तरपदाद्युदात्तत्वं यद्रयिं धनं  
 त्वा त्वां यामि याचामि छान्द्रसोवर्णदोषः नोस्मभ्यं तद्धनं शग्धि देहि शक्रिस्त्रदानार्थः त-  
 स्माहोति हौ छान्द्रसोविकरणस्यलुक् । हुञ्जल्यइतिहेर्धित्वं । तथा सिपासते संभक्तुमिच्छते  
 सनतेः सनि सनीवन्तर्धेति विकल्पनाडिभावे जनसनत्त्वनामित्यात्वम् । याजाय वाजइत्यन्ननाम  
 तेनचतद्वान् लक्ष्यते हविष्मते यजमानाय प्रथमं सर्वेभ्यः पूर्वमेव शग्धि धनं प्रयच्छ । यद्वा वाजा-  
 येति द्वितीयायै चतुर्थी कर्मभिस्त्वां संभक्तुमिच्छते जनाय प्रथमं वाजाय वाजमन्नं शग्धि दे-  
 हि पश्चाद् स्तोमाय स्तोत्रे हे पूर्वं पूर्वस्मिन्काले भव चिरन्तनेन्द्र शग्धि देहि स्तोत्रेः कर्तारि  
 अतिस्तुस्वित्यादिना मन्प्रत्ययः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

शग्धिनीोअस्ययद्धंपौरमाविथधियर्इन्द्रसिपासतः ।

शग्धिधयथारुशंमंश्यावकंरूपमिन्द्रप्रावःस्वर्णरम् ॥ १२ ॥

शग्धि । नः । अस्य । यत् । ह । पौरम् । आविथ । धियः ।

इन्द्र । सिपासतः । शग्धि । यथा । रुशंम् । श्यावकम् ।

रूपम् । इन्द्र । प्र । आवः । स्वःऽनरम् ॥ १२ ॥

हे इन्द्र धियः कर्माणि स्तोत्राणि वा सिपासतः संभक्तवतः नोस्माकं सम्बन्धिनोस्य य-  
 जमानस्य तद्धनं शग्धि प्रदेहि । यद्ध येन खलु धनेन पौरं पुरुर्नामराजा तस्य पुत्रं आविथ रर-  
 क्षिथा अपिच हे इन्द्र रुशं श्यावकं रूपं एतन्नामकांस्त्रीजाजर्पन् यथा येन प्रकारेण प्रावः  
 प्रारक्षः तथा स्वर्णं सर्वस्य हविषोनेतारं प्रापयितारं यद्वा स्वः स्वर्गं प्रति नेतव्य इमं यजमानं  
 शग्धि शक्तं कुरु धनादितंप्रत्या यागानुष्ठानाय यथाशक्तेभवति तथाऽर्चयित्यर्थः । इन्द्रेत्यामन्त्रित-  
 स्य पादादित्रेनाष्टमिकनिघाताभावे पाठिकनामध्विवाद्युदात्तत्वम् ॥ १२ ॥

चानुवैशिकेहनि माष्यन्दिने सवने ब्रह्मशस्त्रे कन्नव्यइति कद्रत्वगाथः सृचितञ्च-कन्नव्योआग-  
 सीनाकद्रव्यस्याष्टवमिति कद्रन्त-प्रगाथाइति अहर्गणेषु द्वितीयादिष्वहःसु तस्मिन्शस्त्रे तस्यैवा-  
 यं प्रगाथः स्रुपतेहि—आरंभणीयाः पर्यासात्कद्रनोहरह-शस्पानीति होत्रकाद्वितीयादिष्वेवेति ।

तत्राद्या सूक्ते त्रयोदशी-

कञ्चव्योअतसीनांतुरोगृणीतमर्त्यः ।

नृहीन्यस्यमहिमानंभिन्द्रियंस्वंगृणन्तंआनशुः ॥ १३ ॥

कत् । नव्यः । अतसीनाम् । तुरः । गृणीत । मर्त्यः । नृहि । नु ।

अस्य । महिमानम् । इन्द्रियम् । स्वः । गृणन्तः । आनशुः ॥ १३ ॥

अतसीनां अतीवाना सन्ततगामिनीनां स्तुतीनां तुरः प्रेरयिता मर्त्योपरणधर्मा नव्योभिनयः इदानींविनः कत् कोनाम स्तोता गृणीत इन्द्रं स्तुयात् अल्पपद्मैरिदानींतनैरिन्द्रः स्तोतुं नशक्यत-  
इत्यर्थः । गृशब्दे ऋयादिकः प्वादीनांह्रस्वइतिह्रस्वत्वमा नु पुरा पूर्वस्मिन्नपिकाले विद्यमानाः स्वः  
सर्वे गृणन्तः स्तोतारः यद्वा स्वः सुष्ठु अरणीयं प्राप्तव्यमिन्द्रं गृणन्तः सृजन्तोजनाः इन्द्रियं इन्द्र-  
स्यलिङ्गं इन्द्रस्यैवात्तावारणं अस्मिन्दस्य महिमानं महत्त्वं नत्यानशुः न खलु प्राप्नुवन् अश्रो-  
तेर्लिटि व्यत्ययेनपरस्मैपदम् अतआदेरित्यप्यासस्यात्वम् अश्रोतेश्चेतिनुद् हिचेति निघातप्र-  
तिषेधः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

कदुस्तुवन्तंऋतयन्तदेवतंऋपिःकोविप्रंओहते ।

कदाहवंमघवन्निन्द्रसुन्वतःकदुस्तुवतआगमः ॥ १४ ॥

कत् । ऊँ इति । स्तुवन्तः । ऋतयन्तः । देवता । ऋपिः । कः ।

विप्रः । ओहते । कदा । हवंम् । मघवन् । इन्द्रः ।

सुन्वतः । कत् । ऊँ इति । स्तुवतः । आ । गमः ॥ १४ ॥

हे इन्द्र स्तुवन्तः स्तोत्रं कुर्वन्तः कदु के खलु जनाः देवतादेवात्तलिति स्वार्थिकस्त्वल्प-  
त्ययः व्यत्ययेन प्रथमा देवं त्वामुद्दिश्य ऋतयन्तः ऋतयज्ञैश्चन्द्र त्वदीययोगेच्छापि दुर्लभा दूरे-  
त्यद्यामकथा ऋपिर्दृष्टा विप्रोनेवावी क स्तोता ओहते वहति त्या स्तुतीं प्रापयति न कश्चि-  
दपि त्वा स्तोतुं शक्नोतीत्यर्थः । यतएवमतः कारणार हे मघवन्धनवन्निन्द्र अनुग्रहीत्रात्वये-  
वागन्तव्यं रात्वं कदा कस्मिन्नकाले सुन्वतः सोमाभिषवं कुर्वन्तोयजमानस्य हवमाह्वानं आगमः  
आगच्छः । कदु कदाच कस्मिन्नकाले स्तुवतः केवलं स्तोत्रं कुर्वन्तो यजमानस्यहवमाह्वानं आगमः

अङ्गयगच्छः सुन्वतः स्तुवतइत्युभयत्र शतुरनुमइतिविभक्तेरुदानत्वम् गमेदुंङि रुदित्वात् चुर-  
डादेशः ॥ १४ ॥

ज्योतिष्टोमे माध्यन्दिनसवने ब्रह्मशस्त्रे उदुत्यइतिप्रगाथोनुरूपानन्तरं शंसनीयः सूत्रिव-  
श्च—उदुत्येमधुमत्तमा इन्द्रःपूर्भिदिति । चातुर्विंशिके माध्यन्दिने सवने तस्मिन्नेवशस्त्रे अयं  
प्रगाथोवैकल्पिकोनुरूपः सूत्रिवश्च—उदुत्येमधुमत्तमास्त्वमिन्द्रप्रतूर्विष्विति ।

तत्राद्या सूक्ते पञ्चदशी—

उदुत्येमधुमत्तमागिरःस्तोमांसईरते ।

सत्राजितोधनसाअक्षितोतयोवाजयन्तोरथाइव ॥ १५ ॥ २७ ॥

उत् । ऊँ इति । त्ये । मधुमत्तमाः । गिरः । स्तोमांसः ।

ईरते । सत्राजितः । धनसाः । अक्षितश्ऊतयः ।

वाजयन्तः । रथाःइवः ॥ १५ ॥ २७ ॥

त्ये ते पसिद्धाः मधुमत्तमा अतिशयेन मधुराः गिरः अप्रगीताः शस्त्ररूपावाचः स्तोमांसः  
प्रगीतानि बहिष्पवमानादीनि स्तोत्राणि च उदीरते हे इंद्र त्वामुद्दिश्योद्गच्छन्ति ऊर्ध्वं प्रतरन्ति  
ईरगतौ आदादिकः । तत्रदृष्टान्तः—सत्राजितः सहैव शत्रून् जयन्तः अतएव धनसाः धनानि  
संभजन्तः वनपणासंभक्तौ जनसनखनक्रमगमोविट् विट्पुनोरनुनासिकस्यादित्यात्वं अक्षि-  
तोतयः अक्षिताः क्षयरहिता ऊंतपो रक्षा येषां ते तथोक्ताः क्षियोभावेनिष्ठा निष्ठायामण्यदर्ध-  
इति पर्युदासादीर्घाभावः अतएव क्षियोदिर्घादिति निष्ठानत्वाभाषश्च । वाजयन्तः वाजमन्त-  
मिच्छन्तः क्वचि न छन्दस्मपुत्रस्येति इत्वदीर्घयोः प्रतिषेधः एवंगुणविशिष्टाः रथाइव ते  
पथा विविधमितस्तवउत्तिष्ठन्ति तद्बहुदीरत इत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षोडशी—

कण्वाइवभृगवःसूर्याइवविश्वमिद्धीतमानशुः ।

इन्द्रंस्तोमैभिर्मह्यन्तआयवःप्रियमैधासोअस्वरन् ॥ १६ ॥

कण्वाःऽइव । ऋगवः । सूर्याःऽइव । विश्वम् । इत् ।  
धीतम् । आनशुः । इन्द्रम् । स्तोमेभिः । मह्यन्तः ।  
आयवः । प्रियमेधासः । अस्वरन् ॥ १६ ॥

कण्वाइव कण्वगोत्रोत्पन्नाऋषयइव स्तुवन्तो भृगवो भृगुगोत्रोत्पन्नाऋषयः धीतमाध्यातं विश्वमित् व्य्याप्तं तमेवेन्द्रं आनशुः व्यापुः सूर्याइव यथा सूर्यरश्मयः सर्वं जगद्ग्रामुवन्ति तद्वत् । अपिच प्रियमेधासः प्रियप्रज्ञाः एकतंज्ञावा आयवोमनुष्याः तमेवेन्द्रं मह्यन्तः पूजयन्तः स्तोमेभिः स्तोत्रैरस्वरन् अस्तुवन् स्तृशब्दोपतापयोः भौवादिकः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

युक्ष्वाहिष्टत्रहन्तमहरींइन्द्रपरावतः ।

अर्वाचीनोमघवन्तसोमपीतयउग्रऋष्वेभिरागहि ॥ १७ ॥

युक्ष्व । हि । उग्रहन्तम । हरी इति । इन्द्र । परावतः ।

अर्वाचीनः । मघवन् । सोमंपीतये । उग्रः । ऋष्वेभिः । आ । गृहि ॥ १७ ॥

हे वृत्रहन्तम वृत्रंहतवान् वृत्रहा अविशयेन हतवान् वृत्रहन्तमः यथा पुनर्नोचिष्टवि तथा हववानित्यर्थः । आनोनुडिवि तमपोनुट् । हे तादृशेन्द्रहरी त्वदीयावश्वौ युक्ष्व हिरवधारणे आत्मीये रथे योजयैव । हे मघवन् धनवन् उग्र उद्गूर्णस्त्वं सोमपीतये सोमपानार्थं दासीभारादित्वापूर्वपदपठतिस्वरत्नम् अर्वाचीनोस्मदभिमुखः ऋष्वेभिः ऋष्वेर्दर्शनोपेर्मरुद्भिः सार्धं परावतः दूरनामेव दूरेवतमानात् सुलोकात् आगहि आगच्छ । गमेः लोटः सोर्हिः छान्दसः शपोलुक् अनुदात्तोपदेशेत्यनुनासिकलोपः तस्यासिद्धवद्वाभादित्यसिद्धत्वाद्धेल्लगभावः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

इमेहितेकारवोवावशुर्धियाविप्रांसोमेधसातये ।

सत्वंनोमघवन्निन्द्रगिर्वणोवेनोश्रृणुधीह्वम् ॥ १८ ॥

इमे । हि । ते । कारवः । वावशुः । धिया । विप्रांसः ।

मेधसातये । सः । त्वम् । नः । मघवन् । इन्द्र ।

गिर्वणः । वेनः । न । श्रृणुधि । ह्वम् ॥ १८ ॥

कारवः कर्मणां कर्तारः विधासोमे धानिनः इमे इमे खलु यजमानाः धिया स्तुत्या हे इन्द्र-  
ते त्वां वावशुः पुनः पुनरस्तुवन् वाशु शदे इत्यस्माद्यद्भुङ्क्ताद्रूपमेतत् । यद्वा वावशुः पुनःपुन-  
रकामयन्व वशक्रान्तौ अस्माद्यद्भुङ्क्ताव् लडि सिजभ्यस्तेतिज्ञेजुंस् वाहुलकोऽडभावः लिडि  
वा तुजादित्वाद्भ्यास्तदीर्घत्वं हिचेतिनिघातप्रविषेधः । किमर्थम् मेवसावये मेवस्य यागस्य सं-  
प्रजनार्थं सन्तेः किन्निजनसन्तनामित्यात्मम् दासीभारादित्वात्पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् । हे मय-  
वन् धनवन्गिर्वेणोर्गोर्भिवन्नीय नोस्माकं हवं स्तोत्रं सपूर्वोक्तगुणसत्वं शृणुधि शृणु बुभ्यस्व वे-  
नोन वेनतिः कान्तिकर्मा यथा कान्तः जाताभिलापः पुरुषः कामयितव्यं एकाग्र्येण शृणोति  
तद्वत् । श्रुशृणुपृक्तवृक्ष्यइति हेर्धित्वम् अन्येषामपीतिसाहितिकोदीर्घः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

निरिन्द्रबृहतीभ्योवृत्रंधनुभ्योअस्फुरः ।

निरर्वुदस्यमृगंस्यमायिनोनिःपर्वतस्यगाआजः ॥ १९ ॥

निः । इन्द्र । बृहतीभ्यः । वृत्रम् । धनुंस्यः । अस्फुरः । निः ।

अर्वुदस्य । मृगंस्य । मायिनः । निः । पर्वतस्य । गाः । आजः ॥ १९ ॥

हे इन्द्र वृत्रमावरकमसुरं बृहतीभ्यो महद्भ्यो लिंगयत्ययः धनुभ्यो धनुर्भ्यः कोदंडेभ्यः  
छान्दसोरेफलोपः हेतो पञ्चमी महद्भिर्धनुर्भिर्हेतुभिः निरस्फुरः स्फुरतिर्वधरुमां निरवधीः निःशे-  
पेण हतवानिति । यद्वा वृत्रमावरकं मेघं धनुभ्यः धन्वन्ति गच्छन्तीति धनवआपः महतीभ्योद्भ्यः  
तादर्थ्येचतुर्थी इंद्रशीनापयां स्नाभार्थं निरवधीः अपिच मायिनोमायाविनः अर्वुदस्य एतत्सं-  
ज्ञकस्यासुरस्य मृगस्यस्य एतत्संज्ञकस्यच उभयत्र कर्मणि पठौ इमावप्यसुरौ निरस्फुरः निःशे-  
पेणावधीः मायाशब्दस्य व्रीत्यादिपुषाठात् व्रीत्यादिभ्यश्चेति मत्वर्थोयइतिः यथा पर्वतस्य व-  
न्दनाप्राप्तेरेण गवामदर्शनाय निहितस्य गिरेः संपन्धिनीर्गात्रलेनापहताः निराजः निरग-  
मयः अजगतिक्षेपणयोः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

निरभ्योरुह्युर्निरुसूर्योनि सोमंइन्द्रियोरसः ।

निरन्तरिक्षादधमोमहामाहिंरूपेतदिन्द्रपौंस्यम् ॥ २० ॥ २८ ॥

निः । अग्रयः । रुरुचुः । निः । ऊँ इति । सूर्यः ।

निः । सोमः । इन्द्रियः । रसः । निः । अन्तरिक्षात् । अधमः ।

महाम् । अहिम् । कृपे । तत् । इन्द्र । पौंस्यम् ॥ २० ॥ २८ ॥

हे इन्द्र महान् महान्तं कृत्स्नस्य जगतो व्यापकं अहिं आहननशीलं वृत्रं यदा त्व-  
मन्तरिक्षादाकाशात् निरधमोनिरगमयः धमतिर्गतिकर्मा तत्तदानीं पौंस्यं वृत्रहननेहेतुभूतं बलं  
कृपे कुरुपे पुरस्कुरुपे करोतिश्छान्दसोविकरणस्य लुक् । अग्रयश्च त्रिस्थानगताः नीरुरुचुः निः  
शेषेण दिदीपिरे सूर्यः पेरकआदियोपि निःशेषेण दिदीपे इन्द्रियः इन्द्रेण सेव्योरसः रसा-  
त्मकः अमृतमयः सोमश्च निःशेषेण दिदीपे अश्रुपादयः सर्वे पूर्वं वृत्रेणावृतत्वान्निभभाः सन्तः  
इदानीं तस्मिन्नावरके हते सम्यक् प्राकाशिपत्वेत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमेष्टाविंशो वर्गः ॥ २८ ॥

अथैकविंशी-

यंमेदुरिन्द्रोमरुतःपाकस्थामाकौरयाणः ।

विश्वेषात्मनाशोभिष्टमुपेवदिविधावमानम् ॥ २१ ॥

यम् । मे । दुः । इन्द्रः । मरुतः । पाकस्थामा । कौरयाणः ।

विश्वेषाम् । त्मना । शोभिष्टम् । उपेव । दिवि । धावमानम् ॥ २१ ॥

इदमादिकेन चतुर्केनेन कुरुयाणपुत्राव पाकस्थामनाञ्जोराज्ञो दानं लब्ध्वा मेघ्यातिथि-  
स्तदीयं दानं स्तौति । यं मादृशं धनसंबं मे महलं इन्द्रो मरुतश्च दुः दत्तवन्तः तादृशमेव धनस-  
मूहकौरयाणः शत्रून्प्रति युद्धाग्निमुख्येन कृतं यानं हस्यभ्यादिकं येन असौ कुरयाणः तस्य  
पुत्रः कौरयाणः पाकस्थामा तित्पयनेनेति स्थाप बलं परिपक्वबलः एतत्संज्ञो राजा महलं प्रादात्  
ददातेर्लुङ्गि गातिस्थेति सिचोर्लुक् अडभावश्छान्दसः कीदृशं धनसंबं विश्वेषां सर्वेषां धनानां  
मध्ये त्मना आत्मना स्वतएव शोभिष्टं अविशयेन शोभावन्तम् मध्येष्याड्यादेरित्यात्मनआका-  
रलोपः शोभावच्छब्दादातिशायनिकइष्टन् विन्नतोर्लुक् यस्येतिलोपः अविशयेन शोभावत्वे  
दृष्टान्तः—दिव्याकाशे उपेन धावमानं प्रजागिरुपेतं शीमगामिनं सूर्यमिव शोभावत्तम-  
मित्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

रोहितंमेपाकंस्थामासुधुरंक्षयप्राम् । अदाद्रायोविबोधनम् ॥ २२ ॥

रोहितम् । मे । पाकंस्थामा । सुधुरम् ।

क्षयप्राम् । अदात् । रायः । विबोधनम् ॥ २२ ॥

पाकस्थामा राजा रोहितं लोहितवर्णं वृषभमश्वं वा मे मत्वं अदात् दत्तवान् कीदृशं सु-  
धुरं शोभनधुरं शोभनवहनपदेशं ऋक्पूरब्धूरित्यकारः समासान्तः ऋत्वादपश्चेति बहुव्रीह्यवु-  
त्तरपदाद्युदात्तत्वम् । कक्षयप्राम् कक्ष्या कक्षयोर्बहुमूलयोर्बध्यमाना रज्जुः तां प्रातारं पूरयितारं  
पीवरमित्यर्थः । प्रापूरणे रायोधनस्य विबोधनं विशेषेण बोधकं बहुधनप्राप्तिहेतुमित्यर्थः ।  
ऊडिदमित्यादिना रायोविभक्तिरुदात्ता ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

यस्माअन्येदशप्रतिधुरंवहन्तिवह्नयः । अस्तंवयोनतुग्यम् ॥ २३ ॥

यस्मै । अन्ये । दश । प्रति । धुरम् । वहन्ति ।

वह्नयः । अस्तंम् । वयः । न । तुग्यम् ॥ २३ ॥

पूर्वोक्तप्रवाश्वो विशेष्यते यस्मै पठत्रये चतुर्थी मस्राश्वस्य वृषभस्य वा धुरं बोद्धव्यं  
युगधुरं अन्ये ऋक्त्वादस्मात् विलक्षणादशसद्व्याकाः वह्नयोबोहारोश्वाः बलीवर्दावा प्रतिनि-  
धयः सन्तः मां बोद्धुं वहन्ति । विभ्रवि बहूनामेकत्र वहने दृष्टान्तः—अस्तं अस्यते क्षिप्यते तस्मि-  
न् पदार्थजातमित्यस्तं गृहं प्रति वयोन गन्तारोश्वाः यथा तुग्यं तुमपुत्रं भुज्युं समुद्रवीरादवहन्  
तद्दत्त तादृशमश्वं महं प्रादादिति पूर्वस्यामृच्यन्वयः । भुज्योर्वहनं च नासत्याभुज्युमहथुरित्या-  
दाववगन्तव्यम् । यद्वा यस्मादिति कर्मणि चतुर्थी यं रथं अन्ये दशसंख्याकावह्नयो बोहारोश्वाः  
धुरं वहनपदेशं प्रतिगताः सन्तो वहन्ति तादृशं रथमपि महं दत्तवानित्यर्थः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

आत्मापितुस्त्वनूर्वासंओजोदाअभ्यञ्जनम् ।

तुरीयमिन्द्रोर्हितस्यपाकंस्थामानंभोजंदातारंमद्रवम् ॥२४॥२९॥

आत्मा । पितुः । तनूः । वासः । ओजःऽदाः ।

अभिःऽअर्जनम् । तुरीयम् । इत् । रोहितस्य ।

पार्कःऽस्थामानम् । भोजम् । दातारम् । अब्रवम् ॥ २४ ॥ २९ ॥

अयं पाकस्थामा आत्मा स्वयं पितुः जनकस्य तनूः तनयः पिता यथासन्मार्गवर्तिव-  
या प्रशस्तः एवमयमपीत्यर्थः । तथा वासः वासयिता निवासयिता वासयतेरौणादिकः अस्तुन्-  
अर्जनं अभिव्यक्तं यथा भवति तथा ओजोदाः ओजसोबलस्य दाता धारयितावा यद्वा आत्मा  
सततगामी पितुरित्यन्वनाम प्राप्तमन्त्रं येन दत्तं तनूर्विस्तृतं वासोवस्त्रम् अर्धंजनं अर्धंजनसाधनं  
धृतैलादिकं च येन दत्तम् यश्च ओजोदाः बलस्य दाता तं पाकस्थामानं तुरीयं स्वकीयप्रपि-  
तामहापेक्षया धतुर्थं । यद्वा तुरीयं शत्रूणां तूर्वकं हिंसितारं भोजं शत्रूणां भोजयितारं रोहितस्य  
लोहितवर्णस्य पूर्वोक्ताश्वस्य दातारम् एवंगुणकं पाकस्थामानं अब्रवं उक्तेन प्रकारेणास्तौ-  
पम् इदिति पूरकः ॥ २४ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे एकोनविंशोऽर्गः ॥ २९ ॥

यदिन्द्रेति एकविंशच्चं चतुर्थं सूक्तं काण्वमोत्रस्य देवातिथेरायं वृक्षाश्विनमइभेपा पुरउ-  
ष्णिक् शिष्टासु अयुजोवृहत्याः युजः सतोवृहत्याःस्थूरंराधइत्यादिभिस्त्विष्टिभिः कुरुङ्गदानस्यस्त्य-  
मानत्वात् तास्त्वदेवताकाः तत्पूर्वाः पञ्चदश्याद्याश्चतस्रः पूषदेवताका इन्द्रदेवताकावा शिष्टाएन्द्र्यःत-  
थाचानुकान्तम्—यदिन्द्रसैकोदेवातिथिस्तुचोत्पयः पुरउष्णिगन्तः कुरुङ्गस्य दानस्तुतिस्तत्पूर्वाश्चत-  
स्रः पौष्णयोवेति । महाव्रते निष्केवत्ये वार्हवत्तुचाशतो आद्याश्चतुर्दशर्चः शंसनीयाः तथैव पञ्च-  
मारण्यके—यदिन्द्रमागपागुदगिति । चतुर्दशेति चातुर्विंशिकेहनि माप्यन्दिनसधनेच्छावाकशस्ते  
आद्यः प्रगाथोवैकल्पिकस्तोत्रियः सून्धतेहि—यदिन्द्रमागपागुदगयथागौरोअपारुत्वमिति ।

तत्र प्रथमा—

यदिन्द्रमागपागुदङ्ग्यंवाहूयसेनृभिः ।

सिमापुरुनृपूतोअस्यानवोसिप्रशार्धतुर्वशो ॥ १ ॥



यत् । इन्द्र । प्राक् । अपाक् । उदक् । न्यक् । वा ।  
 ह्यसे । वृद्धभिः । सिम । पुरु । वृद्धसूतः । असि । आनवे ।  
 अस्ति । प्रदशर्ध । तुर्वशे ॥ १ ॥

हे इन्द्र यत् यदि प्राक् प्राच्यांदिशि वर्तमानैः सप्तम्यन्तादिकृशब्दाद्विहितस्यास्तावेर-  
 श्रेतुमिति लुक् । अपाक् पतीच्यां दिशि वर्तमानैः यदिवा उदक् उदीच्यां दिशि  
 वर्तमानैः यद्वा न्यक् नीच्यां दिशि अधस्ताद्वर्तमानैः न्यधीचेति नेःप्रकृतिस्वरत्वम् उदात्त-  
 स्वरितयोर्भेदइति परस्यानुदात्तस्य स्वरितत्वम् एवंभूतैर्नृभिः स्तोत्रभिः त्वं ह्यसे स्वस्वकार्या-  
 य आह्वयसे हे सिम श्रेष्ठेन्द्र । सिमइति वैश्रेष्ठमाचक्षतइति वाजसनेयकम् । यद्यप्येवं बहुभिरा-  
 ह्वयसे तथापि आनवे आनुर्नामराजा तस्यपुत्रे राजर्षी पुरु बहुलं नृपुतः नृभिस्तदीयैःस्तोत्रभिः  
 मेरितोसि भवसि राज्ञोहितकरणे त्वां स्तोतारः मेरयन्तीत्यर्थः पूषेरणे क्षस्मात्कर्षणि निष्ठा ।  
 तृतीयाकर्मणीति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् । अपिच हे प्रशर्ध प्रकर्षेण शर्चयितरभिभवितरिन्द्र  
 तुर्वशेएतत्संज्ञे च राजनि नृपुतोसि नृभिः मेरितोभवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यद्वा रुमेरुशमिश्वावकेरुपे इन्द्रमादयसे सचा ।  
 कण्वांसस्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमंश्वाहस इन्द्रायच्छन्त्यागहि ॥ २ ॥

यत् । वा । रुमे । रुशमे । श्वावके । रुपे । इन्द्र । मादयसे ।  
 सचा । कण्वांसः । त्वा । ब्रह्मभिः । स्तोमंश्वाहसः ।  
 इन्द्र । आ । यच्छन्ति । आ । गहि ॥ २ ॥

यद्वा यद्यपि रुमादिषु चतुर्षु राजसु हे इन्द्र त्वं सचा राह मादयसे माघसि तथापि  
 स्तोमवाहसः स्तोमानां स्तोत्राणां बोधारः कण्वांसः कण्वगोत्राकृपयः ब्रह्मभिः परिवृढैर्मन्त्रैर्हवि-  
 र्भिरां हे इन्द्र त्वां आयच्छन्ति आगमयन्ति । यद्वा द्वितीयार्थे तृतीया । ब्रह्मभिः ब्रह्माणि हवीं  
 वि आभिमुख्येन प्रयच्छन्ति ददति दाण्डाने पाधेत्यादिना यच्छादेशः अतस्त्वं आगहि शीघ्र-  
 मागच्छ गमेतोदिछान्दसः शपोलुक् ॥ २ ॥

चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसवनेच्छावाकशले यथेति ममाथोनृत्तपः सूत्रितञ्च—यथा-  
गौरोअपाकृतमित्यच्छावाकस्येति ।

तत्र यथमा सूक्ते तृतीया—

यथागौरोअपाकृतंतृप्यन्नेत्यवेरिणम् ।

आपित्वेनःप्रपित्वेतूयमार्गहिकण्वेषुसुसचापिवं ॥ ३ ॥

यथा । गौरः । अपा । कृतम् । तृप्यन् । एति । अव ।

इरिणम् । आऽपित्वे । नः । प्रऽपित्वे । तूयम् । आ ।

गृहि । कण्वेषु । सु । सचा । पिवं ॥ ३ ॥

गौरोगौरशृगः तृप्यन् पिपासन् अपा अन्द्रिरुदकैः व्यत्ययेनैकवचनं ऊडिदमित्यादिना  
विभक्तैरुदात्तत्वम् कृतं संपूर्णत्वंकृतम् इरिणं निस्तृणं तटाकदेशं यथा येनप्रकारेण अवैति अ-  
वगच्छति अवशब्दःअभिशब्दस्त्यार्थे अभिमुखः सन् शीर्षं गच्छति तथा आपित्वे बन्धुत्वे म-  
पित्वे प्राप्ते सति हे इन्द्र त्वं नोस्मान् तूयं क्षिपनामैतत् शीघ्रयागहागच्छ आगत्यच कण्वेषु  
कण्वेषुवेण्वस्मानु सचा सह एकयत्नेनैव विद्यमानं सर्वं सोमं सु सुषु पिव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मन्दन्तुत्वामघवन्दिन्देवोराधोदेयांसुन्वते ।

आमुप्यासोममपिवश्चमूसुतंज्येष्टंतदधिपेसहः ॥ ४ ॥

मन्दन्तु । त्वा । मघवन् । इन्द्र । इन्दवः । राधःऽदेयांस ।

सुन्वते । आऽमुप्यं । सोमम् अपिवः । चमू इति । सुतम् ।

ज्येष्टम् । तत् । दधिपे । सहः ॥ ४ ॥

हे मघवन् धनयन्दिन्द्र इन्दवः क्लेदनाः सोमाः त्वां मन्दन्तु मादयन्तु हर्षयन्तु मन्देर्व्यत्ययेन  
परस्मैपदम् । किमर्थं सुन्वते सोमाभिषवं कुर्वते यजमानाय राधोदेयाय राधोधनस्य च दाना-  
र्थम् ददातेरचोयदिति भावेयत् ईधतीतीकारः यतोनावद्दत्तयाद्युदात्तात्वात्तदुत्तरपदमकृतिस्वरस्य-

म् शत्रुनुमइति सुन्वच्छन्दापराविभक्तिरुदात्ता। अपिच त्वं सोमं आमृष्य आमोषणं कृत्वा अ-  
दत्तमपि बलादपहत्य अपिबः पीतवानसि। सयज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहासोममपिबदिविश्रुतेः। की-  
दृशं सोमं चम् चम्बोः अधिषवणफलकयोः सुतमभिपुत्रम्। यद्वा चमूष्यां चमसाभ्यां होतुर्नै-  
वावरुणस्य च संबन्धिभ्यां संस्कृताभिः वसतीवरीभिः सुतमभिपुत्रं यस्मादेवं तस्मात्कारणात्  
ज्येष्ठं प्रशस्यतमं वृद्धतमं वा सहोबलं दधिपे हेइन्द त्वं धारयसि अतोमदीया अपि सोमास्त्वां  
मादयन्त्विति प्रार्थयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

प्रचक्रे सहसा सहोवभंजमन्युमोजसा ।

विश्वे त इन्द्र पृतनायवो यहो निवृक्षा इव येमिरे ॥ ५ ॥ ३० ॥

५. प्र। चक्रे। सहसा। सहः। वभञ्ज। मन्युम्। ओजसा। विश्वे।  
ते। इन्द्र। पृतनाइववः। यहो। इति। नि। वृक्षाःइव। येमिरे ॥५॥ ३० ॥

सइन्द्रः सहसा आत्मीयेनाभिभवेन वीर्यकर्मणा सहः शत्रूणामभिभवनं प्रचक्रे प्रकर्षेण  
कृतवान् तथा ओजसा बलेन मन्युं परकीयं क्रोधं वभञ्ज भगवान् उत्तरोर्ध्वः प्रत्यक्षकृतः हे  
यहो महत्तामैव हे महन्दिन्द्र विश्वे सर्वे पृतनायवः युद्धकामाः शत्रवः ते त्वया वृक्षाइव म-  
हीरुहाइव नियेमिरे नियताआसन् यथा वृक्षानिश्चलास्तिष्ठन्ति तद्वन्निष्पापारा अभूव-  
न्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी-

सहस्रेणैव स च ते यवी युधायस्त आनृषुपस्तुतिम् ।

पुत्रं प्रावर्गैरुणुते सुवीर्ये दाश्रोति नम उक्तिभिः ॥ ६ ॥

सहस्रेणैव स च ते। यविः युधा। यः। ते। आनृप्।  
उपैःस्तुतिम्। पुत्रम्। प्रावर्गम्। रुणुते। सुवीर्ये।  
दाश्रोति। नम उक्तिभिः ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते तव उपस्तुतिं स्तोत्रं यः पुरुष आनद् प्राप्नोति त्वां प्रापयति अश्रोतेर्लङ्घ्य-  
त्ययेन परस्मैपदम् । सचते समवैति यच्च समवाये सहस्रेणैव यथा सहस्रसंख्येन बलेन तथेत्य-  
र्थः यश्च यजमानो नमउक्तिभिः नमस्कारवचनैः स्तोत्रैः सार्धं दाश्रोति हवींषि तुभ्यं ददाति  
दाम्भृदाने समयजमानः सुवीर्यं शोभनवीर्ययुक्ते सद्गामे प्रावर्गं प्रकर्षेण शत्रूणां वर्जयितारं पुत्रं  
रुणुते करोत्युत्पादयति त्वत्प्रसादाहभवदित्यर्थः प्रपूर्वाद्भुजेः कृत्यत्पुटोचहुलपिति कर्त्तरि घञ्  
उपसर्गस्य घञ्प्रमनुष्यइति दीर्घः थायादिनोत्तरपदान्तोदात्तत्वम् । यद्वा सुवीर्येइत्येतत्पुत्रस्य  
विशेषणं द्वितीयार्थे सप्तमी शोभनवीर्यं पुत्रम् बहुव्रीहौ वीरवीर्योच्चेत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

माभूममाश्रमिष्मोग्रस्यंसुख्येतव ।

महत्तेवृष्णोअभिचक्ष्यं कृतंपश्येमतुर्वंशं यदुम् ॥ ७ ॥

मा । भूम । मा । श्रमिष्म । उग्रस्यं । सुख्ये । तव ।

महत् । ते । वृष्णाः । अभिचक्ष्यं । कृतम् । पश्येम ।

तुर्वंशम् । यदुम् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र उग्रस्योद्गूर्णबलस्य तव सुख्ये सखित्वे सति वयं माभेम माभिम्य क्रुतश्चिदपि  
शत्रोर्भीता माभूम । माश्रमिष्म श्रान्ताः पीडिताश्च माभूम वृष्णाः कामानां वर्धितुस्ते तव संबन्धि  
महत् मभूतं कृतं वृत्रवधादिलक्षणं कर्म अभिचक्ष्यं अभितः ख्यापनीयं स्तोतव्यं अतोमहानु-  
भावस्य तव सुख्यं प्राप्नानां भीतिश्रमी न जायेते इत्यर्थः । तत्कथमवगम्यतइतिचेत् उच्यते  
तुर्वंशं एतत्संहं राजर्षिं यदुं एतत्संहं च त्वत्प्रसादात्तुस्तेन जीवन्तौ परयेष दृष्टवन्तः खलु वयं  
अतःकारणात् त्वत्सुख्यं प्राप्त्य भयादिकं न जायतइत्येतदुपपन्नमित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सुख्यामनुस्किर्यंवावसेवृषानदानोअस्यरोपति ।

मध्वासंपृक्ताः सारथेणधेनवस्तूयमेहिद्रवापिव ॥ ८ ॥

सव्याम् । अनु । स्विग्यम् । ववसे । वृषा । न । दानः । अस्य ।  
 रोपति । मध्वा । समृष्टृक्ताः । सारघेण । धेनवः । तूर्यम् ।  
 आ । इहि । द्रव । पिव ॥ ८ ॥

वृषा कामानां वपितेन्द्रः सव्यां दक्षिणतरां स्विग्यं कटिप्रदेशमनु तृतीयार्थे अतोः  
 कर्मप्रवचनीयत्वम् सव्ययास्विग्या शरीरैकदेशेनैव ववसे वस्ते सर्वभूतजातमाच्छादयति स्वयं  
 कृत्वा जगदतीत्यवर्ततइत्यर्थः । निगमान्तरञ्च भवति—पदन्ययास्विग्याक्षामवस्थांइति । अपिच  
 दानः अवतण्डपिता दानअवतण्डने पचायच् सच अस्य इममिन्द्रं नरोपति न हिनस्ति रूप-  
 रिपरिहासाम् । इन्द्रं हिंसितुं शकः कश्चिदपि नास्तीत्यर्थः । यद्वा दानो हविषां दाता यजमानस्य  
 अत्येन्द्रस्य न रोपति रोपं नजनपति सवेदा हविर्भिः परिवरतीत्यर्थः । उचरोर्ध्वः मत्पक्षकृतः  
 सारघेण सरया मधुमक्षिका तत्संबन्धिना मध्वा मधुना लुप्तोपममेतत् मधुनेव रसवता क्षी-  
 रादिना श्रयणद्रव्येण संपृक्ताः संसृष्टाः संस्कृताः धेनवः धेनुवत् प्रीतिजनकाअस्मदीयाः  
 सोमाः यद्वा धिवेः प्रीणनार्थाद्देनवः प्रीणयितारइत्यर्थः अथवा धेदूपाने घेटइञ्चेत्यौणादिको-  
 नुमत्तयपः तत्संनियोगेन इकारान्तादेशश्च पाठव्याः सोमाइत्यर्थः । यवएवमत, कारणात् हे इन्द्र  
 तूर्यं क्षिप्रं एहि अस्मत्समीपं आगच्छ आगत्यच द्रव सोमाः यस्मिन्नुत्तरवेदिलक्षणे स्थाने  
 वर्तन्ते तं देशं शीघ्रं गच्छ द्रुगताविति धातुः इत्येतत्स्तिडइति साहितिकोदीर्घः । तदनन्तरं  
 अध्वर्युणा दत्तं सोमं पिव तेन सोमेन सम्यक्स्वोदरं पूरयेत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अश्वी रथी सुदरूप इन्द्रोमाँइदिन्द्रतेसखा ।

श्वान्नभाजावयसासचतेसदाचन्द्रोपातिसभामुष ॥ ९ ॥

अश्वी । रथी । सुदरूपः । इत् । गोइमान् । इत् । इन्द्र । ते ।

सखा । श्वान्नभाजा । वयसा । सचते । सदा । चन्द्रः ।

याति । सभाम् । उष ॥ ९ ॥

हे इन्द्र ते तव साखा मित्रभूतः पुरुषः अश्व्यादिगुणविशिष्टएव भवति इच्छब्दः पत्ये-  
कमभिसंबन्धयते अश्वीइव बहुभिरश्वैरुत्तेतएव भवति नकदाचिदश्वैर्वियुज्यते रथी रथवाने-  
व सभवति सुरूपइव शोभनरूपः शोभनावयवएव सभवति गोमाइव वह्नीभिर्गोभिर्मुक्तएव स-  
भवति नकदाचिदश्वैर्वियुज्यतइत्यर्थः । अपिच श्वावाभाजा श्वावमिति धननाम आशु अतनी-  
र्यं शीघ्रं प्राप्तव्यं शोभनं धनं सांभजता इन्द्रमघनसंयुक्तेन वयसा अन्ननामैतत् अन्नेन सतर्वदा  
सचते समवेति सन्नच्छते पचसमवाये अतएव चन्द्रः सर्वेषामाह्लादकः सन् सभां जनसंसर्दं  
उपपात्पुगच्छति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

ऋश्यो॒न॒तृ॒प्यं॒न॒व॒पा॒न॒मा॒र्ग॒हि॒पि॒वा॒सो॒मं॒वशां॑अ॒नु॒ ।  
नि॒मे॒घ॒मा॒नो॒म॒घ॒व॒न्दि॒वे॒दि॒व॒ओ॒जि॒ष्ठं॒दधि॒पे॒सहः॑॥१०॥३१॥

ऋश्यः । न । तृप्यम् । अ॒व॒ऽपा॒न॒न् । आ । ग॒हि॒ । पि॒व॒ ।  
सो॒म॒म् । वशा॑न् । अनु॒ । नि॒ऽमे॒घ॒मा॒नः । म॒घ॒ऽव॒न् । दि॒वे॒ऽदि॒वे ।  
ओ॒जि॒ष्ठम् । दधि॒पे॒ । सहः॑ ॥ १० ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र ऋष्योऽन तृप्यं नवपातव्यं अवपानं अवनीतं ग्रहवमसादि-  
षु पात्रेषु आनीतं पातव्यं सोमं आगहि अभिगच्छ गवाच तमस्मदीयं सोमं वशां अनुका-  
मं यथाकामं पिव यावता पीतेन पर्यामिर्जामते तावता सोमेन स्वोदरं पूरयेत्यर्थः । अतएव सो-  
मपानात्पातव्यत्वं दिवेदिवे प्रतिदिवसं निमेषमानः न्यंचिअवाङ्मुखाणि वृष्ट्युदकानि सिञ्च्य  
हे मघवजिन्द्र ओजिष्ठं ओजस्वितमं उदूर्णतमं सहोचलं दधिपे धारयति ओजस्विशब्दादिष्ठ-  
नि विन्मत्सोर्लुपिति विनोऽलुक् डेरिति टिलोः ॥१०॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे एकविंशोऽवर्गः ॥ ३१ ॥

अथैकादशी-

अ॒ध्व॒र्यो॒द्रा॒व॒य॒त्वं॒सो॒मि॒न्द्रः॑पि॒पा॒सति॒ ।  
उ॒प॒न॒नं॑पु॒पु॒जे॒र॒प॒णा॒हरी॑आ॒र्च॒ज॒गाम॑र॒हा ॥ ११ ॥

अध्वर्यो इति । द्रवयं । त्वम् । सोमम् । इन्द्रः । पिपासति ।  
उपं । नूनम् । युयुजे । वृषणा । हरी इति । आ । च ।  
जगाम । वृत्रहृत् ॥ ११ ॥

हे अध्वर्यो अन्वरस्य नेतः त्वं सोमं द्रावय उत्तरवेदिलक्षणं स्थानं प्रापय यद्वा रसा-  
त्मना द्रवणशीलं कुरु अभिपुण्डित्यर्थः । किं कारणमिति चेत् इन्द्रः पिपासति इमं सोमं पातु-  
मिच्छति त्वयैतत्कथमवगतमिति चेत् वत्राह वृषणा वर्षितारौ युवानौ वा हरी अश्वौ नूनम-  
घ उपयुयुजे उपगम्यसारथिर्योजितवान्नथे वृत्रहा वृत्रस्य हन्ता इन्द्रश्च आजगाम आगतवा-  
न् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

स्वयंचित्तमन्यते दाशुरिर्जनो यत्रा सोमस्य तृपासि ।  
इदं ते अन्नं युज्यं समुक्षितं तस्येहि प्रद्रवापिवं ॥ १२ ॥

स्वयम् । चित् । सः । मन्यते । दाशुरिः । जनः । यत्रं ।  
सोमस्य । तृम्पासि । इदम् । ते । अन्नम् । युज्यम् ।  
समुक्षितम् । तस्यै । आ । इहि । प्र । द्रव । पिवं ॥ १२ ॥

दाशुरिर्दाश्वान् दाशतेरौणादिकउरिन् हविषां दाता सयजमानलक्षणोजनः स्वयंचित्स्व-  
यमेव आत्मनैव मन्यते सर्वं जानाति परायत्तप्रज्ञानप्रवृत्तीत्यर्थः यत्र यस्मिन् जने सोमस्य पाने-  
न हे इन्द्र त्वं तृम्पासि वृषो भवसि । वृषवृषवृषौ वृषादिकः शेटुं फादीनामिति नुम् । ते त्वदीयं युज्यं  
योग्यं इदमस्मदीयं सोमलक्षणमन्नं समुक्षितं सम्यक् पात्रेष्व्वासिकम् उक्षसे चने कर्मणि गति-  
रन्तरइति गतेः प्रकृतिस्वरत्वम् अतस्त्वं वादृशं सोमं एत्यभिगच्छ प्रद्रव शीघ्रं मानुहि तदन-  
न्तरं पिव पानं कुरु ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

रथेष्ठायां ध्वर्यवः सोममिन्द्राय सोतन ।  
अभिन्नप्रस्यार्द्रपोषि चक्षते सून्वन्तो दाश्वेध्वरम् ॥ १३ ॥

रथेऽस्थाय । अध्वर्यवः । सोमम् । इन्द्राय । सोतन । आधि ।  
 ब्रह्मस्य । अद्रयः । वि । चक्षते । सुन्वन्तः । दाशुऽअध्वरम् ॥ १३ ॥

रथेऽप्य रथेतिष्ठतीतिरथेऽः सुपिस्थइतिकप्रत्ययः तत्पुरुषेकविवहुलमिति सप्तम्याऽ-  
 लुक् एवं लक्षणाया इन्द्राय हे अध्वर्यवः सोमं सोतन अभिपुणुत । पुञ्अभिपवे ततनघनथना-  
 धेति तवादेशः । ब्रह्मस्य मूलस्य अभिपवार्थं चर्मणि स्थापितस्य उपराख्यस्य विस्तृतस्याऽमनः  
 अध्युपरि अद्रयः अन्ये ग्रावाणः चतसृषु दिक्षु वर्तमानाः दाश्वध्वरं दाशोदातुर्यजमानस्य अ-  
 ध्वरो यागः येन निष्पद्यते तादृशं सोमं सुन्वन्तः ऋत्विङ्गिरपेक्षं स्वयमेवाभिपुण्वन्तो विचक्षते  
 विशेषेण प्रकाशन्ते सोमाभिपवे अतिशयेनानुकूलावर्तन्तइत्यर्थः । अथवा उक्तलक्षणा येऽद्रय-  
 स्तैरिदिभिः हे अध्वर्यवः सोममभिपुण्वन्तेति योग्यम् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उपब्रह्मवातावृषणाहरीइन्द्रमपसुवक्षतः ।  
 अर्वाञ्चत्वाससयोध्वरश्रियोवहन्तुसवनेदुर्प ॥ १४ ॥

उप । ब्रह्मम् । वाता । वृषणा । हरी इति । इन्द्रम् ।  
 अपसु । वृक्षतः । अर्वाञ्चम् । त्वा । ससयः ।  
 अध्वरऽश्रियः । वहन्तु । सवना । इत् । उप ॥ १४ ॥

ब्रह्मन्तरिक्षं वावाता संभक्तवन्तौ वनतेर्निष्ठायां छान्दसं द्विर्वचनं इङ्भावः आत्वं धातु-  
 स्वरश्च अन्येषामपिदृश्यतइति सांहितिकोऽप्यासदीर्घः । यद्वा वावाता पुनःपुनर्गच्छन्तौ वा गविम-  
 गन्धनयोः अस्माद्यद्भुगन्तात्कर्त्तरिनिष्ठा । वृषणा वृषणौ सेकारौ हरी हरणशीलावशौ उक्तगु-  
 णौ सन्तौ अपहृ अत्मदीयेषु कर्मणु अपसशब्दः सकारान्तः कर्मवचनः पीवोपवसनानां छ-  
 न्दसि लोपोवकव्यइतीहसकारोलुप्यते । तत्रेमभिन्द्रं उपवक्षतः उपवहतां उपानयताम् वहते-  
 ल्लेटचडागमः सिद्धहुलमिति सिप् । अपिच अध्वरश्रियोध्वरं सेवमानाः ससयः सर्पणशीलाः  
 अन्येषु त्वदीयाश्वाः सवना सवनानि प्रादःसवनादीन्यस्पयामसम्बन्धीनि प्रति हे इन्द्र त्वां  
 अर्वाञ्चं अभिमुखं उपवहन्तु उपगमयन्तु इदिति पूरकः ॥ १४ ॥



अथ पंचदशी-

प्रपूषणं वृणीमहे युज्याय पुरुवसुम् ।

सशक्रशिक्षपुरुहूतनोधियातुजे राये विमोचन ॥ १५ ॥ ३२ ॥

प्र । पूषणम् । वृणीमहे । युज्याय । पुरुवसुम् ।

सः । शक्र । शिक्ष । पुरुहूत । नः । धिया ।

तुजे । राये । विमोचन ॥ १५ ॥ ३२ ॥

इदमाद्यास्तु चतसृषु पूषा इन्द्रस्य च लिङ्गसन्धावात् एता उभयथा व्याख्यायन्ते पुरुवसुं बहुधनं पूषणं पोषकमिन्द्रं यद्वैतत्संज्ञं देवं प्रवृणीमहे प्रकर्षेण संभजामहे । किमर्थं युज्याय युङ्ग इति युद् सखास्यभावाय सखित्वायेत्यर्थः हे शक्र शक्रपुरुहूत बहुभिराहूत हे विमोचन पापाद्विमोचयित्विन्द्रं पूषन्वा सत्त्वं नोस्मान् धिया आत्मीयया बुष्या शिक्ष शकान्कर्तुमिच्छ । किमर्थं राये घनाय घनमाप्त्यर्थं तुजे शत्रून् तोजयितुं हिंसितुम् तुज हिंसायाम् अस्मात्कृत्यार्थं केन्द्रत्ययः । यद्वा राय इति क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति कर्मणः सम्प्रदानत्वाच्चतुर्थी जातावेकवचनम् रायोधनानि धिया स्तुत्या प्रीतः सत्त्वं नोस्मभ्यं शिक्ष देहि शिक्षतिर्दानकर्मा ऊडिदमिति रायोविभक्तिरुदात्ता ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्य सप्तमे द्वात्रिंशो वर्गः ॥ ३२ ॥

अथ षोडशी-

सन्नः शिशोहि भुरिजो रिव भुरं रास्वं रायो विमोचन ।

त्वेतन्नः सुवेदं मुस्त्रियं वसुप्यं त्वं हि नोपिमर्त्यम् ॥ १६ ॥

सम् । नः । शिशोहि । भुरिजोः इड् । क्षुरम् । रास्वं । रायः ।

विमोचन । त्वे इति । तत् । नः । सुवेदंम् । उस्त्रियम् ।

वसु । यम् । त्वम् । हि नोपि । मर्त्यम् ॥ १६ ॥

हे इन्द्र पूषन्वा नोस्मान् संशिशीहि सम्पक् निश्य वीक्षणबुद्धीन्कुरु । भुरिजोरिव बाहु-  
नाभितत् नापितस्य बाहोरवस्थितं क्षुरमिव अपिच हे विमोचन पापाद्विमोचयितः शायो धनानि  
रास्व अस्मभ्यं देहि रादाने । तत्कस्य हेतोः त्वे त्वयि त्वत्तु उन्नियं उन्नागावः तत्तं वृद्धं त-  
द्वत्तु निवासकं धनं नोस्माकं सुवेदं सुलभं नान्येषु देवेषु यं धनसमूहं मर्त्यं मनुष्यं स्तोतारं म-  
ति त्वं हिनोपि प्रेरयसि तद्वत्तु त्वयोत्पन्वयः । यतएवं तस्माद्वास्वेति योज्यम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

वेमि॒त्वा॒ पू॒ष॒न् ऋ॒ज॒से॒ वेमि॒स्तो॒त॒वि॒ आ॒घृ॒णे ।

न॒त॒स्य॒ वे॒ अ॒र॒ण॒म॒ हि॒ । त॒त् । व॒सो॒ इति॑ । स्तु॒ये । प॒ज्जा॒य॒ सा॒म॒ने॑ ॥ १७ ॥

वेमि॒ । त्वा॒ । पू॒ष॒न् । ऋ॒ज॒से॒ । वेमि॒ । स्तो॒त॒वि॒ । आ॒घृ॒णे॒ । न॒ । त॒स्य॑ ।

वेमि॒ । अ॒र॒ण॒म॒ । हि॒ । त॒त् । व॒सो॒ इति॑ । स्तु॒ये । प॒ज्जा॒य॒ । सा॒म॒ने॑ ॥ १७ ॥

हे पूषन् पोषकेन्द्र एतत्संज्ञं वा देव त्वा त्वां ऋजसे मसापयितुं वेमि कामये आघृणे  
आगतदीप्ते स्तोतवे त्वां स्तोतुं वेमि कामये यत् त्वद्भ्रतिरिक्तं देवत्वान्तरं तस्य स्तोत्रं न वेमि  
न कामये । तत्कुतइतिचेत् हि यस्मात् अरणं अरमणं अस्तुकरं तत् । अतस्त्वामेव स्तोतुं कामये  
इत्यर्थः हे वसो वासक स्तुये स्तुवते पज्जाय मार्जकाय स्तोत्राणां साम्ने साम स्तोत्रं सामर्थ्या-  
दत्र तद्वान् उदयते तद्वते यद्वा पज्जइति कक्षीवतआख्या आत्रातं हि यद्वापज्जासोअश्विना  
हवन्वईति । तस्मै कक्षीवते इव महां सामर्थ्यादुपमार्थोत्फयते अपेक्षितं धनं देहीति शेषः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

परा॒गा॒वो॒ यव॑सं॒ कश्चि॑दा॒घृ॒णे॒ नित्य॑रे॒ कर्णो॑ अ॒मर्त्य॑ ।

अ॒स्माकं॑ पू॒ष॒न् अ॒वि॒ता॒ शि॒वो॒ म॒व॒ मं॒ हि॒ षो॒ वा॒ज॑सा॒तये॑ ॥ १८ ॥

परा॑ । गा॒वः । यव॑सम् । क॒त् । चि॒त् । आ॒घृ॒णे॒ । नित्य॑म् ।

रे॒कर्णः॑ । अ॒म॒र्त्य॑ । अ॒स्माकं॑ । पू॒ष॒न् । अ॒वि॒ता॒ ।

शि॒वः । म॒व॒ । मं॒ हि॒ षः । वा॒ज॑सा॒तये॑ ॥ १८ ॥

- हे आवृणे आगतदीप्ते पूषन्निन्द्र वा कच्चिद् कस्मिंश्चित्काले अस्मदीयागावः यवसं वृ-  
णं भक्षितुं परागच्छन्ति हे अमर्त्यं अमरण देव तदानीं रेक्णस्तद्वोरूपं धनं नित्यं अस्माकं धु-  
वमस्तु चोरव्याधादिभिः हिंसितं माभूत् । अपिच हे पूषन् पोषयितः अस्माकं अविता रक्षि-  
ता भूत्वा शिवः सुखकरोभव तथा वाजसातये वाजस्यान्वस्य बलस्य वा संभजनार्थं मंहि-  
द्योदारुतमो भव ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

स्थूरं राधः शताश्वं कुरुद्वस्य दिविटिपु ।

राज्ञं स्वेष्यस्य सुभगस्य रातिपुतुर्वशेष्वमन्महि ॥ १९ ॥

स्थूरम् । राधः । शतश्वम् । कुरुद्वस्यं । दिविटिपु । राज्ञः ।

स्वेष्यं । सुभगस्य । रातिपुं । तुर्वशेषु । अमन्महि ॥ १९ ॥

इदमादिकेन वृत्तेन देवाविधिः कुरुंगनाञ्जोराज्ञो दानं स्तौति कुरुद्वस्य कुरुन् जेतुं ग-  
च्छति कुलं गच्छतीति वा कुरुद्वः डोन्यत्रापि दृश्यते इति गमेर्डः पृषोदरादिः एतत्संज्ञस्य त्वेष-  
स्य दीप्तस्य सुभगस्य शोभनधनस्य एवंभूतस्य राज्ञः संबन्धिनीपु दिविटिपु दिवः स्वर्गस्य  
एषणेषु प्राप्तिहेतुभूतास्तु यागक्रियास्तु रातिपु दानेषु दक्षिणारूपेषु सत्सु तुर्वशेषु मनुष्यनमित्त-  
विधारणे सहस्री मनुष्येषु मध्ये वयं स्थूरं स्थूलं प्रभूतं शताश्वं अश्वानां शतेन युक्तं राधो-  
धनं अमन्महि अज्ञातिप्य अलभामहीत्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

धीभिः सातानि काण्वस्य वाजिनः प्रियमैधैरभिद्युभिः ।

पृष्टिसहस्रानुनिर्मजामजेनिर्युथानि गवामृषिः ॥ २० ॥

धीभिः । सातानि । काण्वस्यं । वाजिनः । प्रियमैधैः ।

अभिद्युभिः । पृष्टिम् । सहस्रां । अनुं । निर्जाम् ।

अजे । निः । युथानि । गवाम् । ऋषिः ॥ २० ॥

काण्वस्य कण्वपुत्रस्य वाजिनो हविष्मतो मेघातिथेः संवन्धिभिः धीभिः ध्यावृभिः  
स्तोवृभिः सातानि संभक्तानि अजिद्युभिरभिगतदीप्तिभिः प्रियमेधैः एतत्संज्ञैश्च ऋषिभिः  
सेवितानि निर्मजां निःशेषेण शुद्धानां गवां पष्टिं सहस्रा पष्टिसंख्याकानि सहस्राणि यूथा-  
नि ऋषिर्देवातिथिरहं अनु पश्चाद् निरजे निःशेषेणामच्छं साकल्पेन प्राप्तवानस्मि अज-  
गविक्षेपणयोः यथा प्रियमेधानां कण्वानां च गवां यूथानि राज्ञा दत्तानि तैः प्रतिगृहीता-  
नि एवं तेन दत्तानि मया प्रतिगृह्यन्तइत्यर्थः ॥ २० ॥

अथैकविंशती-

वृक्षाश्चिन्मेअभिपित्वेअररणुः ।

गांभजन्तमेहनाश्वंभजन्तमेहना ॥ २१ ॥ ३३ ॥

वृक्षाः । चित् । मे । अभिपित्वे । अररणुः । गाम् ।

भजन्तु । मेहना । अश्वम् । भजन्तु । मेहना ॥ २१ ॥ ३३ ॥

मे मया अभिपित्वे पूर्वांके घनेभिप्राप्ते सति वृक्षाश्चिद् वृक्षाअपि अररणुः अशब्दयन्  
कथमिति तदाह इमे ऋषयः मेहना मंहनीयां पशुस्यां गां भजन्त असेवन्त अलभन्त मेहना मं-  
हनीयं अश्वं च भजन्त अलभन्तेति गामस्वमिति जात्यभिप्रायमेकवचनम् । यद्वा मेहनइति मे इह ने-  
ति पदत्रयात्मकमेकं पदं यदाह यास्कः—यदिन्द्रचित्रं चायनीयं मंहनीयं घनमस्ति यन्महनास्ती-  
ति वा वीणि मध्यमानि पदानि तदैवं व्याख्येयं इमे ऋषयो गामश्वंचालभन्त इहास्मिन्वाजनि  
पशुस्तघनस्य तद्दानं ममनासीन्मम नासीदिति वृक्षममुरवाः सर्वेपि जनाः प्रोचुरित्यर्थः ॥ २१ ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तपोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विधावीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥  
इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरबुक्कशूपात्साम्नाज्यधुरन्धरेण सायणाचा-  
र्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये पञ्चमाष्टके सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥७॥

## ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥



यस्य निःश्वसितं वेदा योवेदेऽप्योस्त्रिलंजगत् । निर्ममे तमहं वन्देविद्यावीर्यमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथाष्टमोऽध्याख्यातुमारभ्यते । अष्टमेमण्डले प्रथमेनुवाके चत्वारिसूक्तानि व्याख्यतानि । दूरादित्येकोनचत्वारिंशद्वचं पञ्चमं सूक्तं कण्वगोत्रस्य ब्रह्मातिथेरापि । आदितः षड्विंशद्वा-  
यन्यः । ततोद्वे बृहत्स्यौ । अन्तिमानुष्टुप् । अन्त्येषु पञ्चस्वर्धर्चेषु चेदिपुत्रस्य कथुनाम्नोराशोदानं  
स्तुपते । अतस्तद्देवताकाः । शिष्टाआश्विन्यः तथाचानुक्रान्तम्—दूरादेकान्नचत्वारिंशद्ब्रह्माति-  
थिराश्विनं द्विवृहत्पनुष्टुवन्तं अन्त्याः पञ्चार्धर्चाश्वेयस्य कशोदानस्तुविरिति । मातरनुवाका-  
श्विनशस्त्रयोरश्विने ऋतौ गायत्रे छन्दसि अन्त्यवृचवर्जमिदं सूक्तम् । सूत्र्यवेहि—दूरादिहेवे-  
तितिस्रजद्धरेदिति ।

तत्र प्रथमा—

ओम् दूरादिहेवत्स्रुणप्सुराशिश्वितत् । विभानुंविश्वधातनत् ॥ १ ॥

दूरात् । इहइव । यत् । सुती । अरुणहृष्टुः । अशिश्वितत् ।  
वि । भानुम् । विश्वधा । अतनत् ॥ १ ॥

दूरात् दूरवपव विमरुष्टव नभसः प्राक्प्रदेशे वर्तमाना इहेवसती इहसमीपे विद्यमानेव  
अस्तेः शवरि अस्तोरहोपे उगिवश्वेतिद्वीप् शतुरनुमइतिनघाजदात्त्वम् । अरुणप्सुः आरोचमानरूपा  
इदंशोऽपाः ययदा अशिश्वितत् अश्वेतपत् श्वितावर्णे अस्मात्प्यन्तात् लुडिचडिरूपम् यद्व-  
चान्तिपनिविनिघातप्रतिषेधः । तदा भानुं दीर्घि विश्वधा बहुविधां व्यतनत् विस्तारितवती  
तनोतेर्व्यात्ययेन शप् इदंशोमुपसम् हे अश्विनौ सचेधे इति उत्तरपैकवाक्यता । पद्दा मातरनु-  
वाके उपस्येन काण्डेन उपाः स्तुता सती प्रादुर्बभूव हे अश्विनौ संशिष्यमाणमाश्विनं ऋतुं  
श्रोतुं युवामपि प्रादुर्भवतमिति अध्याहारेण वाक्यं पूरणीयम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नृवईत्तामनोपुजारथैनपृथुपार्जसा । सचेधेअश्विनोपसम् ॥ २ ॥

नृध्वत् । दत्ता । मनःश्रुजा । रथेन पृथुःपार्जसा ।  
सचेथे इति । अश्विना । उपसम् ॥ २ ॥

हे दत्ता दर्शनीयौ शत्रूणामुपक्षपितारौ वा सुपांसुलुगित्याकारः । ईदृशी हे अश्विना  
अश्विनौ नृवत् नृभिर्नृभिस्तुल्यं वर्तमानौ युवां तेनतुल्यमिति प्रथमार्थेवतिः यद्वा नेटुमर्वां  
नृशब्दान्मतुपञ्छान्दसंत्ववम् श्रुतिसामान्यात् वा छन्दसीरदतिवत्वम् डीपञ्छान्दसोलुक् ह्रस्वनु-  
द्वयान्तुविति मतुपञ्जदात्त्वम् ईदृशीमुपसंरथेनात्मीयेन वाहनेन सचेथे सम्पगच्छथः । पचस-  
मवाये यद्वा सचतिः सेवनार्थः सचेथे सेवेथे तदाहयास्कः—सचस्वानःस्वस्तये सेवस्वनः स्वस्तय-  
ईति । कीदृशेन रथेन मनोयुजा मनसैव व्यापारान्तरनिरपेक्षेण स्मरणमात्रेणाश्वैर्युज्यमानेन पृ-  
थुपाजसा विस्तीर्णबलेन बह्वन्नेनवा उपसोनन्तरमश्विनोः स्तूपमानत्वात् तामश्विनौ गच्छत-  
इत्युच्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया -

युवाभ्यांवाजिनीवसूप्रतिस्तोमा अदृक्षत । वाचं दूतोयथोहिषे ॥ ३ ॥

युवाभ्याम् । वाजिनीवसू इति वाजिनीध्वसू । प्रति ।  
स्तोमाः । अदृक्षत । वाचम् । दूतः । यथा । ओहिषे ॥ ३ ॥

हे वाजिनीवसू वाजं हविलक्षणमन्नं तद्युक्तयागक्रिया वाजिनी तस्यां वसु धनं ययो-  
रस्ति तौ तथोक्तौ यद्वा अन्नयुक्तं स्तोत्रमपोदेयं वसु धनं ययोरस्ति वाहरी हे अश्विनौ यु-  
वाभ्यां स्तोमाः अस्माभिः कृतानि स्तोत्राणि प्रत्यदृक्षत प्रतिदृश्यन्ताम् इदोश्छान्दसः कर्म-  
ग्लिड् लिट् सिचावात्मनेपदेष्विति किच्चात्सृजिदृशीरित्यमभावः पत्यकत्वपत्वानि अहं च  
यथा येनमकारेण दूतः प्रेष्योवाचं स्वामिनोवाच्यं याचते तथा युवयोः प्रीतिपूर्विकां वाचं  
ओहिषे पुरुषव्यत्ययः याचे ऊहिरर्दने याचने इत्यर्थः व्यत्ययेनात्मनेपदम् । यद्वा दूतो यथास्वा-  
मिनोकां वाचं विदेशस्थमन्यं प्रापयति एवमहमपि स्तुतिरूपां वाचं ओहिषे वहे युवां प्राप-  
यामि वहेर्व्यत्ययेनमध्यमः छान्दसं सम्प्रसारणम् छन्दस्तुत्रयथेत्यार्थधातुक्त्वादिडागमः श-  
बामो लघूपधगुणश्च षडिपररूपमिति पररूपत्वम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

पुरुप्रियाणं ऊतये पुरुमन्द्रा पुरुवसू । स्तूपे कण्वांसो अश्विना ॥ ४ ॥

पुरुप्रिया । नः । ऊतये । पुरुमन्द्रा । पुरुवसू इति । पुरुवसू ।

स्तूपे । कण्वांसः । अश्विना ॥ ४ ॥

पुरुप्रिया बहूनां प्रियौ पुरुमन्द्रा बहुमदौ बहूनां मादयितारौ वा यद्वा पुरु बहुलं माघ-  
नौ पुरुवसू बहुधनौ ईदृशौ अश्विना अश्विनौ नोस्माकमृतये रक्षणाय कण्वांसः कण्वगो-  
त्रावपं स्तूपे स्तुमहे पुरुवचनोर्न्यत्ययः । यद्वा कण्वांसइति पूजार्थं बहुवचनम् ऋषिरात्मा-  
नं संबोध्य ब्रूवे हे अन्तरात्मन् कण्वांसः कण्वगोत्रस्त्वं स्तूपे अश्विनौ स्तुहि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

मंहिष्ठा वाजसातमे पयन्ता शुभस्पती । गन्तारा दारुपे गृहम् ॥ ५ ॥ १ ॥

मंहिष्ठा । वाजसातमा । इपयन्ता । शुभः ।

पती इति । गन्तारा । दारुपे । गृहम् ॥ ५ ॥ १ ॥

मंहिष्ठा मंहिष्ठौ-मंहनीयौ पूजनीयौ यद्वा दादृत्वमौ वाजसातमा । वाजसातमा ॥ ५ ॥ १ ॥  
तस्मात्प्रियायै दातारौ यद्वा वाजोर्चं हविलंक्षणमन्त्रं तस्य संभक्तवमौ सनोतेः सनोते वा जनसने-  
तिविद् विद्वनोरनुनासिकस्यात्वम् । इपयन्ता स्तोत्रभ्यइपमन्त्रं कुर्वन्तौ इदं शब्दात्करोवी-  
विणिच् गेरिष्ठवद्भावेनटिलोपे प्राप्ते प्रकृत्येकाजितिप्रकृतिभावः । यद्वा इपयन्ता इपयन्तौ  
भेयांसि प्रापयन्तौ इपयन्तौ अस्माद्धेतुमविचेति णिच् संज्ञापूरवकस्य विधेरनित्यत्वाद्गुणाभावः  
शुभः शोभनस्य धनस्य उदकस्य वा पती स्वामिनौ पश्याः पतिपुत्रेति विसर्जनीयस्य सत्वम्  
दारुपः चरुपुरोडाशादीनि दत्तवतोयजमानस्य गृहं गन्तारा गमनशीलौ गमेस्ताच्छीलिक-  
स्तुन् अतो नलोकाव्ययेति कर्मणि पश्याः पविषेधः । ईदृशावश्विनौ स्तुमइति शेषः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे प्रथमो वर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

तामुदेवापदाशुपेस्तुमेधामवितारिणीम् । धृतैर्गन्ध्रृतिमुक्षतम् ॥ ६ ॥

ता । सुद्वेवाय । दाशुषे । सुद्वेधाम् । अविद्वितारिणीम् ।  
घृतैः । गव्यूतिम् । उक्षतम् ॥ ६ ॥

हे अश्विनौ वा तौ तादृशौ युवाम् सुद्वेवाम् शोभनादेवा येनयद्व्याः सतथोकः बहु-  
मीहौनञ्छुभ्यामित्युत्तरपदान्तेदान्तत्वम् तस्मै दाशुषे हविर्दत्तवते यजमानाय तादृश्येचतुर्थी  
इदम्यजमानार्थं सुमेधां शोभनयज्ञां अविदारिणीं वितरणं विगमनम् अपायः अनपायिनीम्  
नञ्समासः अव्ययपूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् इदृशीं गव्यूतिं गावोयूयन्ते संयुज्यन्तेवेति गव्यू-  
तिर्गोतञ्चारभूमिः गोयूतौछन्दसीत्यवादेशः तां घृतैः क्षरणशीलैः उदकैः उक्षतम् सिञ्च-  
तम् । उक्षतेचने ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

आनःस्तोममुपद्रवत्तूर्यंश्वेनेमिराशुभिः । यातमश्वेभिरश्विना ॥ ७ ॥

आ । नुः । स्तोमम् । उप । द्रवत् । तूर्यम् । श्वेनेभिः ।  
आशुभिः । यातम् । अश्वेभिः । अश्विना ॥ ७ ॥

हे अश्विना अश्विनौ नोस्माकं स्तोमं स्तोत्रं अश्वेभिरश्वैः द्रवत् त्वमिति उभे क्षिप्रना-  
मनी एकः पूरकः तूर्यम् क्षिप्रं उपापातं उपागच्छतं । यद्वा द्रवदिति स्तोमविशेषणं द्रवत् क्षिप्रं  
पवर्तमानं स्तोममित्यर्थः कीदृशैरश्वैः श्वेनेभिः शंसनीयगतिभिः प्रशस्यगमनैः आशुभिः शी-  
घ्रैः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

येभिस्त्रिस्तःपरावतोदिवोविश्वानिरोचना । त्रींक्तूर्परिदीयंथः ॥ ८ ॥

येभिः । त्रिस्तः । पराश्वतः । दिवः । विश्वानि ।  
रोचना । त्रीन् । अक्तूर् । परिदीयंथः ॥ ८ ॥



हे अश्विनो तिस्रोदिवः त्रीन् दिवसान् त्रीन् अक्षून् तिस्रोरात्रीश्च अत्यन्तसंयोगे द्वितीया एतावन्तकालं विश्वानि सर्वाणि व्याप्तानि वा रोचमानानि नक्षत्ररूपाणि देवगृहाणि परावतो दूरदेशात् येभिर्देवैरश्वैः परिदीयथः परिगच्छथः दीयतिर्गतिकर्मा वैरस्माकं स्तोत्रमुपायातमिति पूर्वज्ञान्वयः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

उतनोगोमन्तीरिपंतसातीरहर्विदा । विपथःसातयेसितम् ॥ ९ ॥

उत । नः । गोमन्तीः । इपं । उत । सातीः ।

अहःहविदा । वि । पथः । सातये । सितम् ॥ ९ ॥

उतापिच हे अहर्विदा अह्नोत्सम्भयितारौ यद्वा अह्नि प्रभातसमये वेदितव्यौ स्तोत्रव्यौ नोस्मभ्यं गोमतीर्बहुभिर्गोभिर्पुका इषोन्नानि दत्तमितिशेषः उतापिच सातीः सम्भजनीयाः दातव्यावा रायश्च अस्मभ्यं दत्तम् सनतेः सनोवेर्वा कर्मणि किन् जनसनत्ननामित्यात्वम् ऊतियुवीत्यादिना किनउदात्तत्वं निपात्यते अपिचास्माकं सातये उक्त्वा गथादीनां लाभाय सम्भजनाय वा पथः तद्रुपायरूपान्मार्गान्विसितं विशेषेण बध्नीतं यथा अन्ये न प्रविशन्ति तथा कुरुतमित्यर्थः । पित्र्बन्धने छान्दसोपिकरणस्यलुक् यद्वा उपसर्गवशादाद्यंधातुः स्वार्थविपरीतबन्धनाभावेवर्तते प्रस्मरणं प्रस्थानमिति यथा पथोमार्गान् विसितं विमुञ्चतं प्रदर्शयत्वमित्यर्थः । पथिनशब्दोन्वोदात्तः तस्य शक्ति दिलोपे उदात्तनिवृत्तिस्वरेशसत्तदात्तत्वम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आनोगोमन्तमश्विनासुवीरंसुरथरयिम् । वोह्वमश्वान्तीरिपः ॥ १० ॥ २ ॥

आ । नः । गोमन्तम् । अश्विना । सुवीरम् । सुरथम् ।

रयिम् । वोह्वम् । अश्वान्तीः । इपं ॥ १० ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनो नोस्मभ्यं रयिं धनं आवोह्वं आवहत्तम् आहरतम् बहेल्लोदि छान्दसःशपोलुक् इत्वधत्वद्वल्लोपे कृतेषु सहिवहोरोदवर्णस्येत्यात्वम् कीदृशं रयिम् गोमन्तं बहुभिर्गोभिर्पुक्तम् सुवीरं वीर्यान्वापन्तइति वीराः पुत्राः शोभनेस्तीरुपेतम् विविधमीरयन्ति

शत्रूनिविवाः शूराः वैरुपेतम् सुरथम् शोभनरथेनयुक्तम् अपिच अश्ववतीः अश्वयुक्ताः मन्त्रे-  
सोमाश्वेतिमतौदीर्घः इयः इष्यमाणान्यन्नानिच अस्मभ्यं आवहत्तम् ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

द्विदेवत्वस्याश्विनमहस्य वावृधानेत्येपा याज्या सूच्यतेहि—होतापक्षदग्धिनानासत्यावा-  
वृधानाशुभस्पती इतीति ।

सैवैकादशी—

वावृधानाशुभस्पतीदत्ताहिरण्यवर्तनी । पिवंतसोम्यमधु ॥ ११ ॥

ववृधाना । शुभः । पती इति । दत्ता ।

हिरण्यवर्तनी इति हिरण्यवर्तनी । पिवंतम् । सोम्यम् । मधु ॥ ११ ॥

हे शुभस्पती शुभः शोभनस्यालङ्कारस्योदकस्य वा पती स्वामिनौ हेअश्विनौ सुवाम-  
ध्रितइतिपठ्यन्तस्य पराङ्गवद्भावात् पठ्यामध्रितसमुदायस्याष्टमिकंसर्वानुदात्तत्वम् । दत्ता द-  
र्शनीयौ शत्रूणामुपक्षपयितारौ वा हिरण्यवर्तनी हिरण्यमयमार्गौ यद्वा वर्ततेस्मिन्निति वर्तनीरथः  
हिरण्ययोरथोपयोस्त्वौ यद्वा वर्तनिर्वर्तनमाचरणं हितस्मणीयाचरणी ववृधाना पवृद्धौ वृधेः  
लिटः कानच् ईदृशौ युवां सोम्यं सोममयं मधु माधुयोपितं मदकरं वा रसं पिवतम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अस्मभ्यंवाजिनीवसुमध्वंभ्यश्चसप्रथः । छर्दिर्यन्तमदाभ्यम् ॥ १२ ॥

अस्मभ्यम् । वाजिनीवसु इति वाजिनीवसु । मध्वंभ्यः ।

च । सप्रथः । छर्दिः । यन्तम् । अदाभ्यम् ॥ १२ ॥

हे वाजिनीवसु वाजिनी हविर्युक्ता यागक्रियावस्थां वसु धनं हविर्भागलक्षणं यपोस्तथा  
विधौ हे अश्विनौ अस्मभ्यं स्तोत्रभ्यः मध्वंभ्यः मध्वं धनं हविर्लक्षणं तद्द्वयोजमानेभ्यश्च  
सप्रथः सर्वतः पृथुविस्तीर्णं अदाभ्यं केनाप्यहिंस्यं छर्दिः गृहनामैतत् गृहं यन्तं नियच्छतं  
दत्तमितियावत् यमेच्छान्दसशापोल्लुक् छन्दस्युभयथेयार्धधातुकत्वेन डित्वाभावात् अनुना-  
सिकलोपाभावः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

निपुब्रह्मजनानांयाविष्टंतूयमागतम् । मोष्व१न्याँउपारतम् ॥ १३ ॥

नि । सु । ब्रह्म । जनानाम् । या । अविष्टम् । तूयम् ।

आ । गतम् । मो इति । सु । अन्यान् । उप । अरतम् ॥ १३ ॥

हे अश्विनौ या यौ युवां जनानां प्राणिनां मध्ये ब्रह्म ब्राह्मणजातिं तु सुष्टु नि नितरां अविष्टं अरक्षिष्टम् यद्वा जनानां यजमानानां ब्रह्म परिवृढं स्तोत्रं हविर्लक्षणमन्नं वा यौ युवाम् न्यविष्टं न्यगच्छतम् अवतिगत्यर्थः तौ युवां तूयं क्षिप्रं आगतं अस्मानप्यागच्छतम् अन्यान् अस्मद्भतिरिक्तान्यजमानान् मो भैव सृणारतम् उपगच्छतं कदाचिदपि भैव प्राप्नुतमित्यर्थः अतर्माङ्गि लुङि सर्विशास्त्यतिभ्यश्चेति चुरडादेशः ॥ १३ ॥

आपराह्निके मन्थे धर्मस्य हविषोऽपि वतमिति द्वितीया याज्या सञ्चितश्च-अस्य पिवत-मश्विनेति चापे पितो होतेति ।

तैषा सूक्ते चतुर्दशी-

अस्यपिवतमश्विनायुवमर्दस्यचारुणः । मध्वौरातस्यधिष्ण्या ॥ १४ ॥

अस्य । पिवतम् । अश्विना । युवम् । मर्दस्य ।

चारुणः । मध्वः । रातस्य । धिष्ण्या ॥ १४ ॥

हे अश्विना अश्विनौ हे धिष्ण्या धिषणा स्तुतिः तदर्हौ युवं युवां मर्दस्य मर्दकरस्य चारुणः शोभनस्य रावस्यास्माभिर्दिवस्य अस्य मध्वो मधुरस्य सोमस्य स्वांशुलक्षणं भ्रातं पिवतम् । यद्वा द्वितीयार्थे वष्टी इमं सोमं पिवतम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

अस्मे आवहृतं रयिं शतवन्तं सहस्त्रिणम् । पुरुक्षुं विश्वधायसम् ॥ १५ ॥ ३ ॥

अस्मे इति । आ । वहृतम् । रयिम् । शतवन्तम् ।

सहस्त्रिणम् । पुरुक्षुम् । विश्वधायसम् ॥ १५ ॥ ३ ॥

हे अश्विनौ अस्मे अस्मभ्यं रयिं धनं आवहतम् आनयतम् कथंभूतं शतवन्तं शत-  
संख्योपेतं सहस्रिणं सहस्रसंख्योपेतं च पुरुक्षुम् बहुनिवासं यद्वा पुरुभिर्बहुभिः स्तुर्यं विश्व-  
धायसं विश्वेषां सर्वेषामस्मदीयानां धारकं वहिहाधाऽऽश्वच्छन्दसीति दधातेरसुन्न णिदित्य-  
नुवृत्तेर्णिदुःज्ञावेनयुगागमः ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे वृत्तीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी—

पुरुत्राचिद्विवांनराविह्वयन्तेमनीषिणः । वाघद्विर्भ्रिनागत्तम् ॥ १६ ॥

पुरु॒त्रा॒ । चि॒त् । हि॒ । वा॒म् । न॒रा॒ । वि॒ह्व॒य॒न्ते॒ ।

म॒नी॒षि॒णः॒ । वा॒घ॒त् । द्वि॒र्भ्रिः॒ । अ॒श्वि॒ना॒ । आ॒ । ग॒त्त॒म् ॥ १६ ॥

हे नरा नरो स्तोत्रूणां धनस्य नेतारो अश्विनौ मनीषिणोमनसईशितारः स्तोतारः वां यु-  
वां पुरुत्राचिद्धि बहुषु देशेषु विह्वयन्ते विविधमाह्वयन्ति तथासति हे अश्विनौ वाघद्विः वा-  
हकैरश्वैः आगत अस्मानेवागच्छतम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

जनासोवृक्तर्वाहिपोहविष्मन्तोअरुक्ततः । युवांहवन्तेअश्विना ॥ १७ ॥

जना॑सः । वृ॒क्त॒र्वा॒हि॒पः॒ । ह॒विष्म॑न्तः । अ॒रु॒क्त॑तः ।

यु॒वा॒म् । ह॒व॒न्ते॒ । अ॒श्वि॒ना॒ ॥ १७ ॥

वृक्तर्वाहिपः वृक्तं छिन्नं बर्हिर्घेस्ते तथोक्ताः हविष्मन्तो हविर्भिर्युक्ताः अरुक्ततः पर्याप्तका-  
रिणः यद्वा हविरादीनामलंकर्तारोजनासः ऋत्विग्लक्षणाजनाः हे अश्विना अश्विनौ युवां हवन्ते  
आह्वयन्ति अतआगच्छतमितिशेषः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

अस्माकमद्यवामयंस्तोमोवाहिष्ठोअन्तमः । युवाभ्यामूत्वश्विना ॥ १८ ॥

अस्माकम् । अद्य । वाम् । अयम् । स्तोमः । वार्हिष्ठः ।

अन्तमः । युवाभ्याम् । भूतु । अश्विना ॥ १८ ॥

अघेदानीं अस्माकं अयं स्तोमः अस्मदीयं स्तोत्रं हे अश्विनौ वां युवयोः वार्हिष्ठः  
वाहपितृतमः प्रापपितृतमः सन् युवाभ्यां अन्तमः अन्तिकवमः अतिशयेन समीपवर्ती भूतु  
भयतु तमेवादेधेति अन्तिकशब्दस्य तादिर्दुप्यवे भवतेऽछान्दसः शपोल्लुक् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

योह्वामधुनोदृतिराहितोरथचर्पणे । ततःपिवतमश्विना ॥ १९ ॥

यः । ह । वाम् । मधुनः । दृतिः । आऽहितः । रथचर्पणे ।

ततः । पिवतम् । अश्विना ॥ १९ ॥

हे अश्विना अश्विनौ रथचर्पणे रथस्य चर्पणे दृष्टव्ये मध्यदेशे योदृतिः मधुनः  
मधुरस्तास्माभिर्दत्तस्य सोमस्य संबन्धी तेन मधुना पूर्णः आहितः स्थापितोवर्तते ततोदृतेः  
सकारात् सोमं पिवतं ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

तेननोवाजिनीवसूपश्वेतोकायशंगवे । वहतंपीवरीरिपः ॥ २० ॥ ४ ॥

तेन । नः । वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । पश्वे ।

तोकाय । शम् । गवे । वहतम् । पीवरीः । रिपः ॥ २० ॥ ४ ॥

हे वाजिनीवसू वाजोक्तं वलं वा तद्युक्तधनौ नोस्माकं पशवे पशवे अश्वदिलक्षणाय  
जसादिषु छन्दसिवावचनमिति घोडितीति गुणस्य विकल्पितत्वाद्यम् तोकाम पुत्राय गवेच  
जात्यभिप्रायं सर्ववैकवचनं पशुमभितिभ्यः शं सुत्वं यथाभवति तथा पीवरीः प्रवृद्धानि  
इषोभानि तेन भवदीयेन रथेन वहतं आवहतं प्रापयतं दत्तमित्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्याहमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथैकविंशी-

उतनोदिव्याइपउतसिन्धूरहविदा । अपहारेववर्षथः ॥ २१ ॥

उत । नः । दिव्याः । इपः । उत । सिन्धूर् । अहःइविदा ।

अप । द्वाराइइव । वपथः ॥ २१ ॥

उतापिच हे अहविदा अहोसंभयितारी यद्वा अह्नि प्रभातसमये वेदितव्यौ स्तौतव्या-  
वश्विनौ दिव्याः दिविभवाः इपः इण्यमाणाअपः नोस्मदर्थं द्वारेव द्वारेणैव छिद्रेणैव अपव-  
र्षथः मेघादपकृष्य युवां सिञ्चथः उतापिच सिन्धूर् स्यन्दनशीतानदीः सुवृष्टैस्त्वेरुदकैरस्माकं  
स्नानपानादिकार्याय कृतवन्तावित्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

कदावातौग्रयोविधत्समुद्रेजहितोनरा । यहारथोविमिप्पतात् ॥ २२ ॥

कदा । वाम् । तौग्र्यः । विधत् । समुद्रे । जहितः । नरा ।

यत् । वाम् । रथः । विमिः । पतात् ॥ २२ ॥

हे नरा नरौ नेतारावश्विनौ तौग्र्यः तुमपुत्रोभुज्युः समुद्रे जत्तधौ जहितः असुरैः  
प्रक्षितः सन् कदा करिमन्काले वां युवां विधत् अविधत् स्तुतिभिः पर्यचरत् यत् यदा वां  
युवयोर्विभिः मन्वृभिः अश्वैरुपेतोरथः पतात् वंभुज्युं आनेतुं पतेत् गच्छेत् तदानीं भुज्युर-  
स्तौदिति पूर्वेणाधेनं ष्टस्य प्रतिवचनम् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

युवकण्वायनासत्यापिरिमायहर्म्ये । शश्वदूतीर्दशास्यथः ॥ २३ ॥

युवम् । कण्वाय । नासत्या । अपिइरिमाय । हर्म्ये ।

शश्वत् । ऊतीः । दशास्यथः ॥ २३ ॥

हे नासत्या सत्य साधुपु सत्यौ नसत्यावसत्यौ न असत्यौ नासत्यौ नभाग्नापादिति नवः  
प्रकृतिभावः यद्वा सत्यस्य नेतारौ नासिकापभवौ वा उर्कच भगवतापास्केन-सत्यावैवनास-

त्पावित्यौर्णवाभः सत्यस्यप्रणेतारावित्याग्रायणोनासिकार्मभवौवेति । तौ युवं कण्वाय एतत्सं-  
ज्ञाय ऋषये हर्म्ये हर्म्यंतले अपिरिज्ञाय अस्तुरैर्वाधिताय शश्वत् शश्वतीर्वह्नीः ऊतीः रक्षाः  
दरास्पथः दत्तवंती । युवंकण्वायापिरिज्ञायचसु.प्रत्ययत्तमित्यत्रेतिहासउक्तःसोत्रदृष्टव्यः ॥२३॥

अथ चतुर्विंशी-

तामिरायांतमूतिभिर्नव्यसीभिःसुशस्तिभिः । यद्वाँटपण्वसूहुवे ॥२४॥

ताभिः । आ । यातम् । ऊतिभिः । नव्यसीभिः । सुशस्तिभिः ।

यत् । वाँम् । टपण्वसू इति टपण्वसू । हुवे ॥ २४ ॥

हे वृषण्वसू वर्षण्वनौ वृषण्वस्वश्वयोरुपसंख्यानमिति वृषण्व्मावोनिपात्यते तदानीं  
ताभिः पूर्वोक्ताभिर्नव्यसीभिर्नवराभिः सुशस्तिभिः सुपरास्याभिः ऊतिभीरक्षाभिः सार्धं  
आयावं आगच्छतम् यद्यदा वां हुवे स्तुतिभिराहुयामि ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

यथाँचित्कण्वमावतंमिद्यमैधमुपस्तुतम् ।

अत्रिंशैर्जारमश्विना ॥ २५ ॥ ५ ॥

यथाँ । चित् । कण्वम् । आवतम् । मिद्यमैधम् ।

उपस्तुतम् । अत्रिम् । शिजारम् । अश्विना ॥ २५ ॥ ५ ॥

हे अश्विना अश्विनौ यथाचिद् येन खलु प्रकारेण कण्वं एतत्संज्ञार्थिं आवतम् अरक्षतम्  
मिद्यमैधं मिमयज्ञं एतत्संज्ञं उपस्तुतं एतदाख्यं च शिजारं शब्दयन्तं स्तुवन्तं अत्रिं एता-  
श्विनां येन प्रकारेणारक्षतं तथास्मानपि रक्षामिति शेषः यद्वा एतावद्वावृषण्वसू इत्यनयै-  
कवाक्यता ॥ २५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमेषश्वयोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षड्विंशी-

यथोत्कल्लपेधनेंशुंगोष्वगस्त्यम् ।

यथावाजेपुसोमरिम् ॥ २६ ॥

यथा । उ॒त । कृ॒त्व्ये । ध॒ने । अ॒ंशु॒म् । गो॒षु । अ॒ग॒स्य॒म् ।

यथा । वा॒जे॒षु । सो॒त्त॑रि॒म् ॥ २६ ॥

उतापिच यथा येनप्रकरेण धने कृत्व्ये कर्तव्ये प्राप्तव्ये सति अंशुं एतत्संज्ञं स्वोत्तरं आवत् अरक्षत् । गोषु च उन्धव्यासु यथा अगस्यघृषिं अरक्षतम् वाजेष्वन्नेषु उन्धव्येषु यथा येन प्रकरेण सोत्तरि एवत्संज्ञघृषिचारक्षतम् अत्रापि पूर्वबद्धान्यशेषः उत्तरयैकवाक्यता वा ॥२६॥

अथ सप्तविंशी-

ए॒ता॒व॒त्वा॒ंष्ट॒प॒ण्व॒सू॒अ॒तो॒वा॒भू॒यो॒अ॒श्वि॒ना ।

गृ॒ण॒न्तः॒सु॒न्न॒मी॒महे ॥ २७ ॥

ए॒ता॒व॒त् । वा॒म् । वृ॒प॒ण्व॒सू॒ इति॑ वृ॒ण्व॒सू॒ । अ॒तः । वा॒ ।

भू॒यः । अ॒श्वि॒ना । गृ॒ण॒न्तः । सु॒न्न॒म् । ई॒महे ॥ २७ ॥

हे वृपण्वसू वर्षणधनौ अश्विना अश्विनौ गृणन्तः स्तुवन्तोऽवयं एतावत् यथाचित्कृ-  
ण्वमित्यादिना मावदनुकान्तम् एतत्परिमाणं सुन्नं सुखं अवोवा अस्माद्वा भूयोऽवदुतरमधिकं  
सुन्नं वां युवां ईमहे पात्रामहे ॥ २७॥

अथाष्टाविंशी-

रथं॑हि॒रं॒ण्य॒वन्धु॑रं॒हि॒रं॒ण्य॒ानी॒शु॒मश्वि॒ना ।

आ॒हि॒स्थार्थो॑दि॒वि॒स्पृशं॑म् ॥ २८ ॥

रथं॑म् । हि॒रं॒ण्य॒वन्धु॑रम् । हि॒रं॒ण्य॒अ॒भी॒शु॒म् ।

अ॒श्वि॒ना । आ॒ । हि॒ । स्थार्थः॑ । दि॒वि॒स्पृशं॑म् ॥ २८ ॥

हे अश्विना अश्विनौ हिरण्यवन्धुरं सारथिस्थानं वन्धुरं हिरण्यमसारथिस्थानं हि-  
रण्यानीशुं हिरण्यमममहं दिविस्पृशं अत्युन्नतत्वादिवं स्पृशन्तम् स्पृशेः क्विप् दिव्शब्दात्



द्वितीयाथेसप्तमी ह्युष्मडिरुपसंतत्यानमितिलुक् ईदृशं रथं आहिस्थायः युवामतिष्ठथ एव  
हिरवधारणे अस्मदीयां स्तुतिं श्रोतुं शीघ्रं रथमास्यापागतमितिभावः । षागतिनिवृत्तौ ल-  
टि छान्दसः शपोलुक् ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

हिरण्ययीवाँरभिरीपाअक्षोहिरण्ययः ।

उभाचक्राहिरण्यया ॥ २९ ॥

हिरण्ययी । वाम् । रभिः । ईपा । अक्षः ।

हिरण्ययः । उभा । चक्रा । हिरण्यया ॥ २९ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोः रभिः आरंभणीया आलभनभूता रथस्य ईपा हिरण्ययी हिर-  
ण्ययी हिरण्यविकारा अक्षश्च हिरण्ययः हिरण्ययः हिरण्यनिर्मितः ईपा अक्षादिषु छन्द-  
सीति प्रकृतिभावः । अपिच उभा उभे द्वे अपि चक्रा चक्रे रथचरणे हिरण्यया हिरण्य-  
ये सुवर्णनिर्मिते सुषांसुलुगिति द्विवचनस्याकारः ऋत्व्यवास्त्व्यवास्त्वेत्यादिना हिरण्यश-  
व्दान्मयदोमलोपोनिपात्यवे ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

तेननोवाजिनीवसूपरावतंश्चिदागतम् ।

उपेमांसुंघृतिमर्म ॥ ३० ॥ ६ ॥

तेन । नुः । वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । परावतः । चित् ।

आ । गतम् । उपे । इमाम् । सुंघृतिम् । मर्म ॥ ३० ॥ ६ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नवद्धनावश्विनी यउक्तो हिरण्ययसर्वावयवोरथः तेन रथेन नो-  
स्मान् परावतश्चिद् दूरदेशादपि आगतमागच्छतम् गमेच्छान्दसः शपोलुक् अनुदाचोपदे-  
शोऽप्यनुनासिकलोपः इदानींश्चिरेक्यदाह मम मदीयां इमां इदानीं क्रियमाणां सुष्ठुतिं शो-  
भनां स्तुतिं चोपगच्छतम् ॥ ३० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथैकविंशी-

आवहेथेपराकात्पूर्वीरश्रन्तावश्विना ।  
इपोदासीरमर्त्या ॥ ३१ ॥

आ । वहेथे इति । पराकात् । पूर्वीः । अश्रन्तौ ।  
अश्विना । इपः । दासीः । अमर्त्या ॥ ३१ ॥

हे अमर्त्या अमरणी अश्विना अश्विनौ दासीः दासाजपक्षपितारोमुद्राः सत्संबन्धि-  
नीः पूर्वीः पुरीः अश्रन्तौ भक्षयन्तौ भंजन्तौ युवाम् इषोन्नानि पराकाव परागताद्गुरदे-  
शाद् आवहेथे अस्मान् प्रापयथः । यद्वा अश्रन्तौ व्यामुवन्तौ अशू व्याप्तौ अस्माद्यत्ययेनभ्रा  
परस्मैपदंच पूर्वाबिंद्वीः दासीः दासस्पोपक्षपयितुः शनोः सम्बन्धिनीः इषोन्नानि शत्रु-  
भ्योपत्त्यास्मान्प्रापयथः ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

आनोद्युन्नैराश्रवोन्निरारायायातमश्विना ।  
पुरुश्वन्द्रेन्द्रानासत्या ॥ ३२ ॥

आ । नः । युन्नैः । आ । श्रवःइतिः । आ ।  
राया । यातम् । अश्विना । पुरुश्चन्द्रा । नासत्या ॥ ३२ ॥

हे पुरुश्वन्द्रा बहुहिरण्यौ यद्वा पुरत्णां बहूनामह्लादकौ हस्वाच्चन्द्रोत्तरपदेमधे इतिमुद्र  
पादादित्वात्पाठिकमामंत्रिताद्युदात्तावं हे नासत्या सत्यस्वभावौ सत्यस्य नेवारी नासिका प्रभ-  
यो वा । आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवदिति पूर्वस्यामन्त्रितस्याविद्यमानवद्भावाद् इदमप्यामन्त्रितमा-  
द्युदात्तम् न च नामन्त्रिते सामानाधिकरणइत्यविद्यमानत्वनिषेधः पुरुश्वन्द्रेत्यस्यविशेषवचन-  
त्वाद् ईदृशी हे अश्विना अश्विनौ युन्नै र्योतमानैः अन्नैर्दातव्यैः सार्धं नोस्मानायातमागच्छ-  
तम् तथा श्रवोभिः श्रवणीधैर्मशोभिश्चास्मानागच्छतम् तथा राया धनने च अस्मानाग-  
च्छतम् ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

एहवां प्रुपितप्सवो वयो वहन्तु पर्णिनः ।  
अच्छास्वध्वरं जनम् ॥ ३३ ॥

आ । इह । वाम् । प्रुपितप्सवः । वयः । वहन्तु ।  
पर्णिनः । अच्छ । सुइअध्वरम् । जनम् ॥ ३३ ॥

हे अश्विनौ इहास्मिन्यागे वां युवां प्रुपितप्सवः प्रुपि स्नेहनकर्मा स्निग्धरूपाः पर्णिनः  
पक्षोपेताः यद्वा लुप्तोपमेव पक्षिणइव शीप्रगामिनो वयो गन्तारोश्वाः स्वध्वरं शोभनयज्ञं  
जनं यजमानलक्षणं अच्छाभिमुखं आवहन्तु आनयन्तु ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशी-

रथं वामनुं गायसं य इपावर्तते सह । न चक्रमभिवाधते ॥ ३४ ॥  
रथम् । वाम् । अनुं गायसम् । यः । इपा । वर्तते ।  
सह । न । चक्रम् । अभि । वाधते ॥ ३४ ॥

हे अश्विनौ योरथः अस्मभ्यं देयेनात्मेन सहवर्तते वां युवयो स्वभूतं अनुगायसं स्तोत्र-  
भिरनुगावच्यं तं रथं चक्रं परसैन्यं नाभिवाधते नाभिहन्ति । यद्वा चक्रं धीर्यकर्मसाधनं घज-  
र्थोकविधानमितिकः रुजादीनां कइतिद्विवचनम् अस्मिन्पक्षे अन्यः शत्रुरिति कर्तृपदमध्या-  
हर्तव्यम् ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चत्रिंशी-

हिरण्ययेन रथेन द्रवत्पाणिभिश्चैः ।  
धीर्जवना नासत्या ॥ ३५ ॥ ७ ॥

हिरण्ययेन । रथेन । द्रवत्पाणिभिः । अश्वैः ।  
धीर्जवना । नासत्या ॥ ३५ ॥ ७ ॥

हे धीजवना मनोवद्वेगवन्तौ आमद्विवाद्युदात्तत्वम् हे नारात्या सत्यस्वभावौ सत्यस्य नेतारौ वा आमद्वित्रितं पूर्वमविद्यमानवदिति पूर्वस्याविद्यमानवत्त्वेन पदादपरत्वात् आष्टमिकनिघाताभावः न च नामद्वित्रितइत्यविद्यमानवत्त्वनिषेधः धीजवनेत्यस्यविशेषणत्वेन सामान्यवचनत्वाभावात् व्यावर्तकं हि विशेषणम् ईदृशी युवां द्रवत्साग्निभिः शीघ्रगमनपादेरथैर्युक्तेन हिरण्ययेन हिरण्ययेन स्वर्णमयेन रथेनागच्छतमितिशेषः । यद्वा धीजवना नारात्यायेत्येतद् द्वयमपि प्रथमांतमेव नामद्वित्रितम् धिभोजवइव जवोययोस्ती बहुवीही पूर्वपदप्रकृतिस्वरावम् । इदृशेन रथेन शीघ्रगमनो अश्विनौ आगच्छतमिति शेषः ॥ ३५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षड्विंशती-

युवंमृगंजागृवांसंस्वदथोवाद्यपण्वसू ।

तानःपृक्तमिपारयिम् ॥ ३६ ॥

युवम् । गृगम् । जागृह्वांसम् । स्वदथः । वा । दृपण्वसू इति ।

दृपण्वसू । ता । नः । पृक्तम् । इपा । रयिम् ॥ ३६ ॥

वाशब्दः समुच्चये अपिच हे वृपण्वसू वर्षणधनावश्विनौ युवं युवां जागृवांसं जागरणशीलं स्वकार्यं मद्जननेऽव्यग्रं मृगं मृग्यमन्वेपणीयं सोमं स्वदथः आस्वादपथः । यद्वा जागृवांसं जाग्रतं मृगं मृगनामानमसुरं स्वदथः स्वादपथः हिंस्थइत्यर्थः । ता तौ युवां नोस्मदर्थं इपा अग्नेन रयिं धनं पृक्तं संपृक्तं कुरुतं ईदृशं धनं अस्मभ्यं प्रयच्छतमित्यर्थः ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशती-

तामेअश्विनासनीनांविद्यातुंनवानाम् ।

यथाचिच्चैद्यःकशुःशतमुट्टानांददत्सहस्रादशगोनाम् ॥ ३७ ॥

ता । मे । अश्विना । सनीनाम् । विद्यातम् । नवानाम् । यथा ।

चित् । चैद्यः । कशुः । शतम् । उट्टानाम् ।

ददत् । सहस्रां । दश । गोनाम् ॥ ३७ ॥

हे अश्विना अश्विनौ वा तादृशौ युवां नवानां अभिनवानां श्रेष्ठानां सनीनां संभजनी-  
यानां धनानां कर्मणि षष्ठी ईदृशानि धनानि मे मत्त्वं दापयितुं विघातं जानीतं यथाचिद-  
येन खलु प्रकारेण चैद्यः चेदिपुत्रः कण्डः एतत्संज्ञो राजा उष्ट्रानां शतं तथा गोनां गवां दशसह-  
स्रा दशसंख्यानि सहस्राणि ददत् दद्यात् तथा विघातमिति पूर्वशब्दव्ययः ॥ ३७ ॥

अथाष्टमिंशी-

योमेहिरण्यसन्दशोदशराज्ञोअमंहत ।

अधस्पदाइच्चैद्यस्यरुष्टयश्चर्मन्नाअभितोजनाः ॥ ३८ ॥

यः । मे । हिरण्यसन्दशः । दश । राज्ञः । अमंहत । अधःस्पदाः ।  
इत् । चैद्यस्य । रुष्टयः । चर्मन्नाः । अभितः । जनाः ॥ ३८ ॥

यः कशुसंज्ञो राजा मे मत्त्वं हिरण्यसन्दशः हिरण्यसंदर्शनान् हिरण्यसप्तधानवेजस्कान्  
दशराज्ञः अमंहत परिचरणार्थं दत्तवान् दशसंख्याकान् राज्ञोपुद्गे पराजितान् गृहीत्वा  
दासत्वेन अस्मै दत्तवानित्यर्थः । ननु ईदृशानां बहुविधानां राज्ञां दाने एकः कथं शक्नुयादिति  
तत्राह रुष्टयः सर्वाः मजाः तस्य चैद्यस्य चेदिपुत्रस्य कशोः अधस्पदा इत् पादयोरधस्तादेव  
सर्वे नैव न कश्चिदपि तत्तमानस्तदधिको वा विद्यते । अभितः सर्वेसोवर्तमानाजनाः चर्मन्नाः  
चर्ममयस्य कबचादेश्चरणे कृताभ्यासाः । यद्वा चर्माणि चरणसाधनान् पम्वादीनि वाहनानि  
तेषु मनन्यस्यस्यन्तीति चर्मन्नाः ध्राअभ्यासे आतोमनिमित्तविच् सर्वेपनुप्यास्तस्य भटा-  
शत्यर्थः ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

माकिरेनापुथागाद्येनेमेयन्तिचेद्ययः ।

अन्योनेत्सूरिरोहतेभूरिदार्वत्तरोजनः ॥ ३९ ॥ ८ ॥

माकिः । एना । पुथा । गात् । येन । इमे । यन्ति । चेद्ययः । अन्यः ।  
न । इत् । सूरिः । ओहते । भूरिदार्वत्तरः । जनः ॥ ३९ ॥ ८ ॥

येन मार्गेण इमे चेदयः अस्य राज्ञः पितृपितामहादयोयन्ति गच्छन्ति एना अनेन पथा  
मार्गेण माकिर्गाव् अन्योनगन्तुं शक्नोति अपिचास्माद्राज्ञः अन्यः श्रूरीदावत्तरः बहुदादृतपः  
सूरिर्धिद्वान् सन् जनः नेव नेव ओहवे वहति स्तोत्रयोधनं प्रापयति । यद्वा बहुदादृतमोयो-  
जनः कशुर्नाम अस्मादन्यः व्यत्ययेन पथमा अन्यं सूरिः स्तोता नेवोहवे नेव याचते ओहि-  
र्याञ्जाकर्मा यथान्यं न याचते तथा बहुधनं प्रयच्छतोत्तर्यथः ॥ ३९ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

इति अष्टमे मण्डले पथमोनुवाकः ॥ १ ॥

द्वितीयानुवाके सप्त सूक्तानि । तत्र महाँइन्द्रइति अष्टाचत्वारिंशद्वचं पथमं सूक्तं का-  
ण्वस्य वत्सस्यार्यं गायत्रं अन्यतृचवर्जमैन्द्रं तस्मिन्परशुनात्रोराज्ञः पुत्रस्य तिरिन्द्रिरस्य  
दानं स्तुयते अतःसत्तृचस्तेदेवताकः । तथाचानुक्रान्तम्—महाँइन्द्रोष्टाचत्वारिंशद्वत्तस्तृचोन्प-  
स्तिरिन्द्रिरस्य पारशान्वस्य दानस्तुतिरिति । महावते गायत्रतृचाशीतौ अन्यतृचवर्जमिदं सूक्तम्  
तथैवपञ्चमारण्यकेस्तृच्यते—महाँइन्द्रोपओजसेति तिस्रज्जमाजद्धरतीति । प्रातःसवने सोमाति-  
रेके महानित्यादिकाः स्तोमातिशंसनार्थाः सूत्रिवञ्च—महाँइन्द्रोपओजसा अतोदेवाभवन्तुनित्ये-  
न्द्रीभिर्वैष्णवीभिश्च स्तोममतिशास्येति । तृतीयेपर्षामि होतुःशस्त्रे महाँइन्द्रइति तृचोन्तृचः सूत्रि-  
तं च महाँइन्द्रोपओजसासमस्यमन्यवेविशइतीति । अघोर्यामि ब्रह्मणोतिरिक्तोक्थे अयमेव तृ-  
चोन्तृचः सृच्यतेहि—महाँइन्द्रोपओजसानूनमखिनोरिति । दर्शयामे महेंद्रयागिनः सान्नाय्य-  
स्य महानित्येपानुवाक्या सृच्यतेहि—महाँइन्द्रोपओजसानुवस्वमिन्द्रब्रह्मणामहानिति ।

सैषा पथमा—

महाँइन्द्रोपओजसापर्जन्योवृष्टिर्माँइव ।

स्तोमैर्वत्सस्यर्वावृधे ॥ १ ॥

महान् । इन्द्रः । यः । ओजसा । पर्जन्यः । वृष्टिमान्इव ।

स्तोमैः । वत्सस्यर्वा । वृधे ॥ १ ॥

इन्द्रः ओजसा यत्नेन महान् सर्वेभ्योधिकः कइव वृष्टिमान्इव यथा वृष्ट्यायुक्तः पर्ज-  
न्यः रसानां मार्जयिता देवोमहान् सइवेत्यर्थः सइन्द्रः वत्सस्य पुत्रस्थानीयस्य स्तोतुः वत्स-  
नाम्नएवक्रयेः स्तोमैः स्तोत्रैः वृधे प्रवर्धते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रजामृतस्यपिप्रतःप्रयद्भरन्तवह्नयः ।  
विप्राऋतस्यवाहसा ॥ २ ॥

प्र॒जामृ॒तस्य॑ पि॒प्रतः॑ । प्र । यत् । भ॒रन्त॑ ।  
वह्न॑यः । वि॒प्राः । ऋ॒तस्य॑ । धार॑या ॥ २ ॥

ऋतस्य यज्ञस्य सत्यस्य प्रजां प्रकर्षेण जातमिन्द्रं पिप्रतः नभसः प्रदेशान् पूरयन्त्वोवह्न-  
योवाहकाअश्वाः यद्यदा प्रभरन्त प्रकर्षेण भरन्ति वहन्ति तदा विप्रामेधाविनः ऋतस्य य-  
ज्ञस्य वाहसा प्रापकेण स्तोत्रेण तमिन्द्रं स्तुवन्तीति शेषः ॥ २ ॥

सैषा तृतीया—

कण्वाइन्द्रंयदक्रतुस्तोमैर्यज्ञस्यसाधनम् ।  
जामिन्नुवतआर्युधम् ॥ ३ ॥

कण्वाः । इन्द्र॑म् । यत् । अ॒क्रत॑ । स्तो॒मैः । य॒ज्ञस्य॑ ।  
सा॒धन॑म् । जा॒मि । न्नु॒वते॑ । आ॒र्यु॒धम् ॥ ३ ॥

कण्वाः स्तोत्रनामैव स्तोतारः कण्वगोत्रावा इन्द्रं स्तोमैः स्तोत्रैः यज्ञस्य यागस्य साधनं  
साधयित्वा रं निष्पादकं यद्यदा अक्रत अरूपत करोतेर्लुङि मध्वेषसेति च्छेर्लुक् तदानीं आयु-  
धं शरूणां हिंसकं बाणादिकं जामि अतिरेकनामैव अतिरिक्तं अहितं प्रयोजनरहितं नुवते  
कथयन्ति आयुधसाध्यस्य सर्वकार्यस्येन्द्रेण कृतत्वात् आयुधं निष्प्रयोजनमित्यर्थः । यद्वा  
आयुधमापोधनशीलमिन्द्रं जामि जामि भ्रातरं नुवते वदन्ति सर्वकार्येषु भ्रातृवद्द्वर्ततइत्यर्थः ॥३॥

तृतीये पयसि होतुः शस्त्रे समस्यमन्यवदत्पाद्याद्विचंत्वारिंशदृचः सूच्यतेहि—समस्यमन्य-  
वेविशइति द्विचत्वारिंशद्विश्वजितइति ।

तत्र प्रथमा सक्ते चतुर्थी—

समस्यमन्यवेविशोविश्वानमन्तकृष्टयः ।  
समुद्रायैवसिन्धवः ॥ ४ ॥

सम् । अस्य । मन्यवे । विशां । विश्वाः । नमन्त ।  
कृष्टयः । समुद्रायश्द्व । सिन्धवः ॥ ४ ॥

विशोविशन्त्यः विश्वाः सर्वाः कृष्टयः प्रजाः अस्पेन्द्रस्य मन्यवे क्रोधाय यद्वा मन्यु-  
र्भननसाधनं स्तोत्रं तदर्थं सन्नमन्त सम्यक्स्वतएव नमन्ति नमतेः कर्मकर्तारि छान्दसोलङ्-  
नदुहल्लुनमामितियकृचिणोः प्रतिषेधः प्रह्वीभवन्ति । तत्रद्वष्टान्तः—समुद्रापेव यथा समुद्रं अ-  
ब्धिं प्रति सिन्धवः स्पन्दनशीलानद्यः स्वयमेव नमन्ते तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ओजस्तदस्यति त्विपउमेयत्समवर्तयत् ।  
इन्द्रश्चर्मवरोदसी ॥ ५ ॥ ९ ॥

ओजः । तत् । अस्य । त्विपे । उमे इति । यत् ।  
सम् अर्बतयत् । इन्द्रः । चर्मश्द्व । रोदसी इति ॥ ५ ॥ ९ ॥

अस्पेन्द्रस्य तदोजोबलं त्विपे दिदीपे त्विप दीप्ती यत् येनौजसा अपमिन्द्रः उमे रो-  
दसी धावावृथिन्मौ चर्मव समवर्तयत् सम्पग्वर्तयति यथा कश्चिक्किञ्चिच्चर्म कदाचिद्वि-  
स्तारयति कदाचित्संकोचयति एवं तदधीने अभूतामित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

विचिद्द्वत्रस्यदोधतोवज्जेणशतपर्वणा ।  
शिरौविभेदवृष्णिना ॥ ६ ॥

वि । चित् । द्वत्रयं । दोधतः । वज्जेण । शतपर्वणा ।  
शिरः । विभेद । वृष्णिना ॥ ६ ॥

विच्छन्दोप्यर्थे सच भिन्नक्रमः द्वत्रस्यचित् आवरकस्यापि दोधतः अत्यर्थं जगत्कम्प-  
यतोऽहुरस्य शिरः मूर्धानं शतपर्वणा शतसंख्यानि पर्वाणि धारायस्य तादृशेन वृष्णिना वीर्य-  
वता वज्जेण इन्द्रोविभेद विचिच्छेद ॥ ६ ॥



आभिप्रविकेपूक्थेषु तृतीयसवने प्रशास्तुः शस्त्रे इमाअभीविष्टचो वैकल्पिकोनुरूपः  
सूत्रितश्च—इमाअभिपणोनुमइत्यथब्राह्मणाच्छंसिनइति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

इमाअभिप्रणोनुमोविपामग्रेपुधीतयः ।

अग्नेःशोचिर्नद्विद्युतः ॥ ७ ॥

इमाः । अजि । प्र । नोनुमः । विपाम् । अग्रेषु ।

धीतयः । अग्नेः । शोचिः । न । दिद्युतः ॥ ७ ॥

विषां स्तोत्राणामग्रेषु पुरस्तात् इमा अस्मदीयाः धीतयोधियः स्तोत्राणि अभिप्र-  
णोनुमः आभिमुख्येन पुनःपुनः प्रवदामः । णुशब्दे । कीदृशीः स्तुतीः अग्नेः शोचिर्न दीप्तिरिव  
द्विद्युतोदीप्यमाना वेदरूपाः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

गुहासतीरुपत्मनाप्रयच्छोचन्तधीतयः ।

कण्वाऋतस्यधारया ॥ ८ ॥

गुहा । सतीः । उप । त्मना । प्र । यत् । शोचन्त ।

धीतयः । कण्वाः । ऋतस्य । धारया ॥ ८ ॥

गुहा गुहायां सतीः सत्योभवंत्यः यत् याः धीतयः स्तुतयः कर्माणि वा त्मना आत्म-  
ना स्वेनेन्द्रेणोपगम्यमानाः प्रशोचन्त प्रादीप्यन्त यद्वा आत्मना स्वतएवेन्द्रमुपगच्छन्त्यः प्र-  
दीप्यन्ते वा । स्तुतीः कण्वाः कण्वगोत्राऋषयः ऋतस्योदकस्य सोमात्मकस्य धारया स-  
हिताः कुर्वन्तीति शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

प्रतमिन्द्रनशीमहिरपिङ्गोमन्तमश्विनम् ।

मन्नह्नपूर्वाचित्तये ॥ ९ ॥

प्र । तम् । इन्द्र । नशीमहि । रयिम् । गोऽर्मन्तम् ।  
अश्विनम् । प्र । ब्रह्म । पूर्वचिन्तये ॥ ९ ॥

हे इन्द्र गोमन्तं गोभिर्मुक्तं अश्विनं अश्वैरुपेतं तं पतिञ्च रयिं त्वदीयं धनं प्रनशीमहि  
पामुयाम तथा ब्रह्म परिवृढमन्नं च पूर्वचिन्तयेअन्येभ्यः पूर्वमेव ज्ञानाय पामुयाम ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अहमिद्विपितुप्परिमेधामृतस्यजुग्रभं ।  
अहंसूर्यइवाजनि ॥ १० ॥ १० ॥

अहम् । इत् । हि । पितुः । परिं । मेधाम् । ऋतस्य ।  
जुग्रभं । अहम् । सूर्यःइद्व । अजनि ॥ १० ॥ १० ॥

पितुः पालकस्य ऋतस्य सत्यस्यावितथस्येन्द्रस्य मेधामनुग्रहात्पिकां बुद्धिं अह-  
मिद्व अहमेव परिजग्रभ परिगृहीतवानस्मि नान्यः । हि यस्मादेवं तस्मादहं सूर्यइवाजनि सू-  
र्योपथा प्रकाशमानः सत् प्रादुर्भवति तथा अजनिपं प्रादुरभूवम् ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

अहंप्रत्नेनमन्मनागिरंशुभामिकण्ववत् ।  
येनेन्द्रःशुष्ममिद्वधे ॥ ११ ॥

अहम् । प्रत्नेन । मन्मना । गिरं । शुभामि ।  
कण्वइवत् । येन । इन्द्रः । शुष्मम् । इत् । द्वधे ॥ ११ ॥

कण्ववत् मम जनकः कण्वइवाहं प्रत्नेन नित्येन वेदरूपेण मन्मना मननसाधनेनेन्द्र-  
विषयस्तोत्रेण गिरोवाचः शुभामि अलंकरोमि यदाहि इन्द्रविषये मयुज्यते तदानीं यथार्थत्वात्  
वाचोऽलंछताभवन्ति येन खलु स्तोत्रेण इन्द्रः शुष्मं शत्रूणां शोषकं बलं दधेइव धत्तएव  
धारयत्येव यत्स्तोत्रमिन्द्रे ईदृशं बलमवश्यं जनयति तेन मन्मनेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

येत्वामिन्द्रनतुष्टुवुर्ऋर्षयोयेचतुष्टुवुः ।  
ममेह्वर्षस्वसुष्टुतः ॥ १२ ॥

ये । त्वाम् । इन्द्र । न । तुष्टुवुः । ऋर्षयः । ये । च ।  
तुष्टुवुः । मम । इत् । वर्धस्व । सुःस्तुतः ॥ १२ ॥

हे इन्द्र ये जनाः त्वां न तुष्टुवुः न स्तुवन्ति ये च ऋषयोमन्त्राणां द्रष्टारोजनाः तुष्टुवुः त्वां  
स्तुवन्ति उभयोर्षां मध्ये ममेद् ममेव स्तोत्रेण सुष्टुतः शोभनं स्तुतः सत् वर्षस्व वर्षपस्व  
वृद्धोभव ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

यदस्यमन्युरध्वनीद्विष्टुत्रंपर्वशोरुजन् ।  
अपःसमुद्रमैरयत् ॥ १३ ॥

यत् । अस्य । मन्युः । अध्वनीत् । वि । द्विष्टम् ।  
पर्वशः । रुजन् । अपः । समुद्रम् । ऐरयत् ॥ १३ ॥

अस्येन्द्रस्य मन्युः क्रोधः वृत्रं आवृत्य तिष्ठन्तमसुरं मेघं वा पर्वशः पर्वणि पर्वणि  
परुषि परुषि विरुजन् विभञ्जन् पद्यदा अध्वनीत् स्तनयिबुद्धक्षणं शब्दमकरोत् तदानीं समुद्रं  
समुन्दनीयं उदधिं प्रति अपोवृष्ट्युदकानि ऐरयत् सइन्द्रः मेरितवान् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

निशुष्णाइन्द्रधर्णासिंवज्ज्वंजघन्थदस्यवि ।  
वृषात्पुंशृण्विपे ॥ १४ ॥

नि । शुष्णे । इन्द्र । धर्णासिम् । वज्जम् । जघन्थ ।  
दस्यवि । वृषा । हि । उप । शृण्विपे ॥ १४ ॥

हे इन्द्र शुष्णे शोषके एतत्संज्ञे दस्यवि उपक्षपयितयस्युरे धर्णांसि धारयितव्यं वज्रं कुलिशं त्वं निजयन्थ निहतवानसि वज्रेण तमसुरं न्यवधीरित्यर्थः । हे उग्रोदूर्णबलेन्द्र वृषा कामानां वर्धितेति हि शृण्विषये श्रूयसे अतोस्मदपेक्षितं धनं देहीति शेषः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

नद्यावुइन्द्रमोजसानान्तरिक्षाणिवृज्जिणम् ।

नविव्यचन्तभूमयः ॥ १५ ॥ ११ ॥

न । द्यावः । इन्द्रम् । ओजसा । न । अन्तरिक्षाणि ।

वृज्जिणम् । न । विव्यचन्त । भूमयः ॥ १५ ॥ ११ ॥

द्यावोद्युलोकाः इममिन्द्रं ओजसा बलेन न विव्यचन्त न व्यामुवन्ति द्युलोकेऽप्योप्यस्य बलमधिकमित्यर्थः । तथा अन्तरिक्षाणि अन्तराक्षान्तानि द्यावापृथिव्योर्मध्ये वर्तमानाः लोकाः वृज्जिणं यज्यन्तमिन्द्रं न व्यामुवन्ति तथा भूमयो भूलोकाश्च तमिन्द्रं न व्यामुवन्ति त्रयोवाइमे-  
त्रिवृवोलोकाइति ब्राह्मणादेकैकस्यलोकस्य त्रित्वम् । तिस्रोभूमीरित्यादि निगमाच्च ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षोडशी-

यस्तइन्द्रमह्नीरुपस्तभूयमानुआशयत् ।

नितपद्यासुशिश्नयः ॥ १६ ॥

यः । ते । इन्द्र । मह्नीः । अपः । स्तभूयमानः ।

आ । अशयत् । नि । तम् । पद्यासु । शिश्नयः ॥ १६ ॥

हे इन्द्र ते तव संबन्धिनीः महीर्महतीः अपः आन्तरिक्षाण्युदकानि योवृचः स्तभूयमानः स्तम्भयन् यथा अधोनपतन्ति तथाकुर्वन् आशयत् आवृत्याशेत तमसुरं पद्यासु गमनशी-  
लास्त्वसु मध्ये निशिश्नयः न्वहिंसीः श्रयिहिंसार्थः वज्रेण तमसुरं हत्वा नदीषु पावि-  
तवानित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

यद्भेरोदसीमहीसमीचीसमजग्रभीत् ।  
तमोभिरिन्द्रतंगुहः ॥ १७ ॥

यः । इमे इति । रोदसी इति । मही इति । समीची इति समईची ।  
समईअजग्रभीत् । तमःइभिः । इन्द्र । तम् । गुहः ॥ १७ ॥

योवृचः मही महत्यौ विस्तीर्णे समीची सप्तवे इमे मत्पक्षवउपलभ्यमाने रोदसी यावापृ-  
थिव्यौ समजग्रभीत् सम्पगग्रहीत् आवृणोदित्यर्थः तमसुरं हे इन्द्र त्वं तमोभिरन्धकारैः गुहः  
संवृवमकरोः अनापनन्ते मरणलक्षणं तमः प्रावेशयइत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

यद्इन्द्रयतयस्त्वाभृगवोयेचतुष्टुवुः ।  
ममेदुंग्रश्रुधीहवम् ॥ १८ ॥

ये । इन्द्र । यतयः । त्वा । भृगवः । ये । च ।  
तुष्टुवुः । मम । इत् । उप । श्रुधि । हवम् ॥ १८ ॥

हे इन्द्र ये यवयः नियताः अंगिरसः त्वा त्वां तुष्टुवुः ये च भृगवोभृगुगोत्रास्तां  
तुष्टुवुः स्तुवन्ति तेषु मध्ये ममेव ममैव हवं स्तोत्रं हे उग्र ओजस्विन्निन्द्र श्रुधि श्रुणु ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

इमास्तइन्द्रपृश्रयःपुतदुहताशिरम् ।  
एनामृतस्यपिप्युपीः ॥ १९ ॥

इमाः । ते । इन्द्र । पृश्रयः । पुतम् । दुहते । आइशिरम् ।  
एनाम् । ऋतस्य । पिप्युपीः ॥ १९ ॥

हे इन्द्र ते त्वदीयाइमाः पृथ्वयः प्राष्टवर्णागावः घृतं क्षरणशीलं एनां एनं आशिरं  
आश्रयणं पयः दुहते दुहन्ति क्षारयन्ति । कीदृशयः पृथ्वयः ऋतस्य सत्यस्य अवि-  
थस्येन्द्रस्य यज्ञस्य वा पिप्युषीः वर्धयिष्यः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

याइन्द्रमस्वस्त्वासागर्भमर्चक्रिरन् ।

परिधर्मवसूर्यम् ॥ २० ॥ १२ ॥

याः । इन्द्र । मस्वः । त्वा । आसा । गर्भम् ।

अर्चक्रिरम् । परि । धर्मवः । सूर्यम् ॥ २० ॥ १२ ॥

हे इन्द्र मस्वः प्रसुवते गर्भं विमुञ्चन्तीति मस्वः सूतेः सासद्विपेतिक्विप् ईदृशपोया-  
गावः आसा आस्येन त्वा त्वदीयं वीर्यं वृत्रवधानन्तरं ओषध्यादिरूपेण परिष्कृतं भक्षयि-  
त्वा गर्भमर्चक्रिरन् अकुर्वन् त्वदीयं वीर्यमन्तरधारयन् तत्र दृष्टान्तः-सूर्यं परितः सूर्यमण्डल-  
स्योपरि धर्मव धारकं पोषकमुदकं यथा रश्मयः गर्भरूपेण विभ्रति तद्वत् । यद्वा परिधर्मव  
परितोधारपितारं सूर्यमिव यथा सूर्यः परितं सर्वं जगद्भृते तद्वत् क्लृप्तस्य जगतोधारक-  
मिन्द्रस्य वीर्यमित्यर्थः । ओषध्यादिरूपेण परिणतस्येन्द्रवीर्यस्य गोभिरात्मनि धारणं । इ-  
न्द्रस्य वृत्रं जमुषइत्यारभ्य तैत्तिरीयके विस्पष्टमाज्ञावम्-तत्पशवओषधीःपोष्यात्मन्  
समनयन् तत्पत्यदुहन्ति । पयोरूपेण परिणतम् तद्वीर्यं इमागावः आशिरार्थं दुहन्ति पूर्व-  
स्याष्टच्यन्वयः ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

वाजपेयेतिरिक्तोक्ते त्वामिच्छवसस्पतइत्येषा सूत्रितञ्च-त्वामिच्छवसस्पतेतंप्रब्रूयेति ।

सैकविंशी-

त्वामिच्छवसस्पतेकण्वाउक्येनवाष्टधुः ।

त्वांसुतासुइन्दवः ॥ २१ ॥

त्वाम् । इत् । श॒व॒सः । प॒ते । क॒ण्वाः । उ॒क्थेन॑ ।  
वृ॒ष्टुः । त्वाम् । सु॒तासः॑ । इ॒न्दवः॑ ॥ २१ ॥

हे शवसस्पते बलस्य स्वामिनिन्द्र त्वामिदं त्वामेव कण्वाःस्तोतारः कण्वगोत्रावा ऋषयः  
उक्थेन शस्त्रेण वृष्टुः वर्धयन्ति सुतासोऽभ्यर्चयन्तिरभिपुताः इन्दवः सोमाश्च त्वामेव वर्धय-  
न्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

तवे॒दिन्द्र॑ प्र॒णीति॑पू॒तप्र॑शं॒स्तिरद्वि॑वः ।  
य॒ज्ञो॒वित॑न्त॒साय्यः॑ ॥ २२ ॥

तव॑ । इत् । इ॒न्द्र । प्र॒ह्नीति॑पु । उ॒त ।  
प्र॒शं॒स्तिः । अ॒द्वि॒ष्टवः॑ । य॒ज्ञः । वि॒त॒न्त॒साय्यः॑ ॥ २२ ॥

उतापि च हे अद्विवः आदृणात्मनेनेत्यद्विर्वज्रः तद्विन्द्र तवेदं तवैव प्रणीतिपु प्रक-  
ष्टेषु नयनेषु धनप्रदानेषु सख्यु प्रशस्तिः प्रकृष्टा स्तुतिः क्रियते । तथा वितन्तसाय्यः विस्तृततमः  
तनेति॑छान्दसमेतद्रूपम् यद्वा वंतसिः कंड्वादिर्वृध्यर्थः तस्मादौणादिकआय्यप्रत्ययः प्रवृद्धोयज्ञ-  
श्चतवैव क्रियते ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

आ॒र्न॒इन्द्र॑ म॒हीमि॑पं॒पुरं॑ द॒र्षि॒गोम॑तीम् ।  
उ॒त॒प्र॒जांसु॑वीर्यम् ॥ २३ ॥

आ । नुः । इ॒न्द्र । म॒हीम् । इ॒षम् । पु॒रम् । न ।  
द॒र्षि॒ । गो॒म॑तीम् । उ॒त । प्र॒जाम् । सु॒वीर्य॑म् ॥ २३ ॥

हे इन्द्र नोस्मभ्यं अस्मदर्थं महीं महतीं गोमतीं गोभिर्युक्तां इषमर्नं आर्षिं आद्विपस्व  
दातुं कामयस्व नशब्दार्थेपुरं न पालनं पूःपालनं रक्षणं चास्मभ्यं कर्तुमाद्विपस्व । उतापिच  
सुवीर्यं शोभनवीर्यपितां प्रजां संवर्तिं दातुं कामयस्व ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशो-

उत्तत्यदाश्वश्व्यंयदिन्द्रनाहुंपीष्वा ।

अग्नेर्विशुप्रदीदयत् ॥ २४ ॥

उत् । त्यत् । आशुः अश्व्यम् । यत् । इन्द्र ।

नाहुंपीषु । आ । अग्ने । विशु । प्रदीदयत् ॥ २४ ॥

हे इन्द्र नाहुपीषु नहुषा इति मनुष्यनाम तत्सन्ध्विनीषु यद्वा नाहुषोनाम कश्चिद्वाजा तदीषासु विशु षजासु अग्ने पुरस्तात् यत् आश्वश्व्यं शीघ्रगाम्यश्वसंघात्मकं बलं पदीदयत् प्रादीप्यत् उतापिच त्यत् तदपि अस्मभ्यं देहीतिशेषः । आकारः पूरकः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशो-

अभिव्रजंनतन्निपेसूरंउपाकचक्षसम् ।

यदिन्द्रमृळयासिनः ॥ २५ ॥ १३ ॥

अभि । व्रजम् । न । तन्निपे । सूरः । उपाकचक्षसम् ।

यत् । इन्द्र । मृळयासि । नः ॥ २५ ॥ १३ ॥

न सम्प्रत्यर्थे सम्प्रति इदानीं हे सूरः मातस्त्वं व्रजे गोष्ठं उपाकचक्षसं उपाकइत्यन्तिकनाम अन्तिके द्रष्टव्यं अभितन्निपे अभितनोपि अभिविस्तारयसि गोभिः पूर्णं करोषीत्यर्थः । तनोवेच्छान्दसे लिटि तनिपत्योच्छन्दसीत्युपधाञोपः यद्यदा हे इन्द्र त्वं नोस्मात् घळयासि घळयसि सुतयसि ॥ २५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे षोडशोऽवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षड्विंशो-

यदुद्धन्तविपीयसइन्द्रंप्रराजसिक्षितीः । महान्अपारओजसा ॥ २६ ॥

यत् । अद् । नुविपीयसे । इन्द्रं । प्रराजसि । क्षितीः ।

महान् । अपारः । ओजसा ॥ २६ ॥



अद्वेत्यभिमुखीकरणे हे इन्द्र यद् यस्त्वं तविपीयसे तविपीति बलनाम बलमिवाचरसि  
हस्त्यश्वरथादिके बले यथा सर्वं शत्रुजातं भनक्ति तद्वत् त्वमसहायपृथ सन् सर्वमेव शत्रुजातं  
मारगतीत्यर्थः यश्च त्वं क्षितीः मनुष्यनामैतत् मनुष्यान् प्रराजसि प्रकर्षणेशिषे राजतिरैश्वर्यकर्मा  
अस्यापि यद्वृत्तयोगान्निघातः सइन्द्रः ओजसा बलेन महान् सर्वेभ्योधिकः अतएव अपारः  
पाररहितः केनाप्यवसानं प्रापयितुमशक्यइत्यर्थः ॥ २६ ॥

अथ समाविंशी-

तत्त्वांहविष्मतीर्विशउपंभ्रुवतऊतये ।

उरुञ्जयसमिन्दुभिः ॥ २७ ॥

तम् । त्वा । हविष्मतीः । विशः । उपं । भ्रुवते । ऊतये ।

उरुञ्जयसम् । इन्दुभिः ॥ २७ ॥

हे इन्द्र तं पूर्वोक्तगुणं उरुञ्जयसं विस्तीर्णं व्यापिनं त्वा त्वां हविष्मतीर्हविष्मिध्वरुपुरो-  
डाशादिभिर्युक्ताः विशः प्रजाः उपभ्रुवते उपेत्यस्तुवन्ति किमर्थं इन्दुभिः सोमैः ऊतये तर्पणाय ।  
यदा इन्दुभिः सोमैरुञ्जयसं विस्तीर्णजवं ऊतये रक्षणाय स्तुवन्ति ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

उपहृरेगिरीणांसङ्गथेचनदीनाम् ।

धियाविप्रोअजायत ॥ २८ ॥

उपहृरे । गिरीणाम् । सम्ङ्गथे । च् । नदीनाम् । धिया ।

विप्रः । अजायत ॥ २८ ॥

गिरीणां पर्वतानां उपहृरे उपहृतेषु नदीनां सरिता संगथे संगमने च ईदृग्विधे देशे  
क्रियमाणया विषा यागक्रियया स्तुत्या वा विप्रमेधावी इन्द्रः अजायत प्रादुर्भवति अतोवयमपि  
तादृशदेशे यजामः स्तुमोवेतिभावः । गिरीणामित्यत्र नामन्यतरस्यामिति नामउदात्तत्वम् ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

अतःसमुद्रमुदतंश्चिक्त्वाँअवंपश्यति ।

यतोविपानएजन्ति ॥ २९ ॥

अतः । समुद्रम् । उद्भवतः । चिकित्वान् । अन्नं । पश्यति ।

यतः । विपानः । एर्जति ॥ २९ ॥

यतोयस्मिन् घुलोके विपानोऽप्यामुवन् विशिष्टपानमूकोवा इन्द्रपृजति चेष्टते उद्भवतः उद्भवतान् उपसर्गाच्छन्दसिधात्वर्थेइतिवतिः अतोस्मात् घुलोकात् चिकित्वान् जानन् सइन्द्रः समुद्रं समुन्दनशीलं यजमानैर्दीपिमानं सोमं अवपश्यति अवाङ्मुखःसन् ईक्षते । यद्वा सूर्यात्मनेन्द्रः स्तूयते यस्मिन्नभसि विपानोऽप्यामुवन् सूर्यात्मा इन्द्रः पृजति वतते चिकित्वान् जानन् विद्वान्वा सः इन्द्रः उद्भवतः उद्भवात् अतोस्मादन्तरिक्षात्सामुद्रम् उपलक्षणमेतत् सामुद्रोपलक्षितं सर्वं जगदवपश्यति अवाङ्मुखं प्रसूतैः किरणैः प्रकाशयति ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

आदित्प्रत्नस्यरेतसोज्योतिष्पश्यन्तिवासरम् ।

परोपदिध्यतेदिवा ॥ ३० ॥ १४ ॥

आत् । इत् । प्रत्नस्य । रेतसः । ज्योतिः । पश्यन्ति । वासरम् ।

परः । यत् । दिध्यते । दिवा ॥ ३० ॥ १४ ॥

परोदिवा दिवःपरस्ताव घुलोकरस्योपरि यद्यदा अयमिन्द्रः सूर्यात्मना इध्यते दीप्यते आदित् अनन्तरमेव प्रत्नस्य चिरन्तनस्य रेतसः गन्तुः री गतिरिपणयोः अस्मात् सुरीभ्यां तुष्टचेत्यस्य तुहागमश्च । यद्वा रेतइत्युदकनाम रेतस्विनः उदकवतः सामर्थ्यान्मात्वर्थोऽलक्ष्यते ईदृशस्येन्द्रस्य सूर्यात्मनः वासरं निवासकं वासरस्य निवासस्य हेतुभूतं वा ज्योतिर्द्योतिमानं तेजः पश्यन्ति सर्वेजनाः । यद्वा वासरमित्यत्यन्तसंयोगे द्वितीया कस्मिन्महः उदयप्रभृत्यस्तमयनं यावद् ज्योतिष्पश्यन्तीत्यर्थः इमुसोःसामर्थ्येइति विसर्जनीयस्यपत्वम् ॥ ३० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथैकत्रिंशी-

कण्वासदन्द्रतेभृतिविश्वेवर्धन्तिपौर्यम् ।

उतोशविष्टृष्टर्ष्यम् ॥ ३१ ॥

कण्वांसः । इन्द्र । ते । मतिम् । विश्वे । वर्धन्ति । पौंस्यम् ।  
उतो दति । शविष्ठ । वृष्ण्यम् ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र ते त्वदीयां मतिं वृद्धिं पौंस्यं बलनाभैतत् बलं च विश्वे सर्वे कण्वांसः कणाः  
स्तोतारः कण्वगोत्रावा ऋषयः वर्धन्ति वर्धयन्ति छन्दस्युभयथेति शप् आर्धधातुकत्वाद् णे-  
रनिटीति णिलोपः । उतो अपिच हे शविष्ठ शवस्त्वियम् बलवत्तम विन्मतोर्लुक् टेरिति टिलोपः  
इदृशेन्द्र वृष्ण्यं त्वदीयं वीर्यं बलकर्म च कण्वासोवर्धयन्तीत्येव ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

इमाम् इन्द्र सुपुतिं जुपस्व प्रसुमामं व ।  
उत प्रवर्धयामतिम् ॥ ३२ ॥

इमाम् । मे । इन्द्र । सुस्तुतिम् । जुपस्व । प्र । सु । माम् ।  
अव । उत । प्र । वर्धय । मतिम् ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र इमाम् पुरोवर्तिनीं मे मदीयां सुपुतिं शोभनां स्तुतिं जुपस्व सेवस्व । सेवित्वा च स्तो-  
तारं मां सुशोभनं प्राव प्रकपेण रक्ष । उतापिच मतिं अस्पदीयां वृद्धिं प्रवर्धय प्रवृद्धां कुरु ।  
यथा बह्वर्धदर्शिनी भवति तथा कुर्वित्यर्थः ॥ ३२ ॥

अथ त्रयाविंशी-

उत ब्रह्मण्यावयंतु भ्यं प्रहृद्भवञ्जिवः ।  
विप्रां अतक्षमजीवसे ॥ ३३ ॥

उत । ब्रह्मण्या । वयम् । तुभ्यम् । प्रहृद्भवः । वञ्जिवः ।  
विप्राः । अतक्षम । जीवसे ॥ ३३ ॥

उतापिच हे प्रवृद्ध स्तुतिभिः प्रकृष्टां वृद्धिं प्राप्तुं हे वञ्जिवः वज्रवञ्जिन्द्र एकोमत्वर्थीयो-  
नुवादः यद्वा वज्रोस्यास्तीति वज्रहस्तः तद्वन् छन्दसीरइति मतुपोवत्वम् मतुवसोरिति नका-  
रस्वरुत्वम् इदृशेन्द्र तुभ्यं त्वदर्थं विप्रामेधादिनोवधं ब्रह्मण्या ब्रह्माणि स्तोत्राणि हृत्सिर्लक्षणा-  
न्वचानिवा सुपांसुमिति सुपोषाजादेशः जीवसे जीवनार्थं अतक्षम अकार्षं तक्षु त्वक्षु त-  
नूकरणे लडि छान्दसःशपोलुक् ॥ ३३ ॥

अथ चतुर्विंशती-

अभिकर्णाअनूपतापोनम्वतायतीः ।  
इन्द्रंवनन्वतीमृतिः ॥ ३४ ॥

अभि । कर्णाः । अनूपत् । आपः । न । प्रवृत्ता ।  
यतीः । इन्द्रम् । वनन्वती । मृतिः ॥ ३४ ॥

कर्णाः कण्वगोत्राकण्वयः अस्यनूपत इन्द्रम् अभिदुवन्ति नू स्तुतौ कुटादिः मवता प्रवणेन मार्गेण यतीर्गच्छन्त्यः आपोन आपइव मतिः मननीया कर्णैः क्रियमाणा स्तुतिः स्तुत्यमिन्द्रं वनन्वती स्वयमेव सम्भजनवती भवति ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चविंशती-

इन्द्रमुक्थानिवावृधुःसमुद्रमिवसिन्धवः ।  
अनुत्तमन्युमजरम् ॥ ३५ ॥ १५ ॥

इन्द्रम् । उक्थानि । वृधुः । समुद्रमइदं ।  
सिन्धवः । अनुत्तमन्युम् । अजरम् ॥ ३५ ॥ १५ ॥

उक्थानि शस्त्राण्यस्त्राभिः शस्यमानानि इन्द्रं वृधुर्वर्धयन्ति । सिन्धवः स्यन्दनशीलान्यः समुद्रमिव समुद्रं जलधिं यथा वर्धयन्ति तद्वत् कीदृशमिन्द्रं अनुत्तमन्युम् अनुत्तः अदेरितः परैरनभिभूतोमन्युः क्रोधोयस्य तादृशम् नुद्विदोन्द्वेःयादिना विकल्पितत्वानिष्ठा-  
नत्वाभावः । अजरं अरारहितं बहुवीहो नजोअरमरमित्तपृताइत्युत्तरपदाद्युदात्तम् ॥ ३५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

अथ षट्त्रिंशती-

आनोपाहिपरावतोहरिभ्यांहर्यताभ्याम् ।  
इममिन्द्रसुतंपिव ॥ ३६ ॥

आ । नः । याहि । परावतः । हरिभ्याम् ।  
हर्यताभ्याम् । इमम् । इन्द्र । सुतम् । पिव ॥ ३६ ॥

हे इन्द्र परावतः परागतात् दूरेवर्तमानात् घुलोकात् हर्षताभ्यां कान्ताभ्यां हरिभ्यां  
अश्वान्यां नोस्पानायाहि आगच्छ आगत्यच इममस्मदीर्यं सुवमभिपुतं सोमं पिव ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशी-

त्वामिद्वृत्रहन्तमजनासोवृक्तवर्हिपः ।

हवन्तेवार्जसातये ॥ ३७ ॥

त्वाम् । इत् । वृत्रहन्तम् । जनासः । वृक्तवर्हिपः ।

हवन्ते । वार्जसातये ॥ ३७ ॥

हे वृत्रहन्तम अतिशयेन वृत्राणां आवृण्वतां शत्रूणां हन्तः त्वामिव त्वामेव वृक्तव-  
र्हिपः वृक्तं यागार्थं छिन्नं वर्हिषेणां तथाविधोकाः प्रवृत्तयज्ञाः जनासोजनाः ऋत्विग्दक्षणाः  
हवन्ते आह्वयन्ति हेतुः शपि बहुदंढन्दसीति सम्प्रसारणम् किमर्थं वार्जसातये वार्जस्यान्-  
स्य बलस्यवा सातये लाभाय यद्वा सम्प्रामनामैवत् वार्जस्य सातिर्यस्मिन्संप्राप्ते तत्र साहा-  
य्याय त्वामाह्वयन्तीत्यर्थः ॥ ३७ ॥

अथाष्टविंशी-

अनुत्वारोदसीउभेचक्रंनवृत्थैतेशम् ।

अनुसुवानासइन्द्रवः ॥ ३८ ॥

अनुत् । त्वा । रोदसी इति । उभे इति । चक्रम् । न ।

वृत्ति । एतेशम् । अनुत् । सुवानासः । इन्द्रवः ॥ ३८ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां उभे रोदसी द्यावापृथिव्यौ अनुवर्तेते त्वदधीने भवतइत्यर्थः तत्र  
दृष्टान्तः-चक्रं न यथा रथचक्रं एतशं अश्वनामितत् पुरोगच्छन्तमश्वं अनुवर्ति अनुवर्तेते  
तद्वत् । अपिच सुवानासः ऋत्विग्भिरभिपूयमाणाइन्द्रवः सोमाश्च त्वामनुवर्तन्ते ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

मन्दत्वासुस्वर्णरउतेन्द्रशर्यणावन्ति ।

मत्स्रशुविष्वत्सुतोमती ॥ ३९ ॥

मन्दस्व । सु । स्वःऽनरे । उ॒त । इन्द्र । श॒र्य॒णा॒ध॒व॒ति ।  
मत्स्व । वि॒व॒स्वतः । म॒ती ॥ ३९ ॥

उतापिच हे इन्द्र शर्यणावति शर्यणानाम कुरुक्षेत्रवर्तिनोदेशाः तेषामदूरभवं सरः शर्यणावत्  
मध्यादिभ्यश्चेति स्वार्थिकोमतुप् मतीवह्वचइतिदीर्घः संज्ञापामिवित्त्वम् । तस्मिन् सरसि  
विद्यमाने स्वर्णरे सर्वैर्ऋत्विग्भिर्नेतव्ये यज्ञे सु सुप्तु मन्दस्व माघ तृप्तोभव अपिच विवस्वतः  
परिचरणवतोयजमानस्य मती मत्याच मत्स्व मदं प्रामुहि मतिशब्दान्तृतीयायाः  
शुपांशुलुगिति पूर्वसवर्णदीर्घः ॥ ३९॥

अथ चत्वारिंशी-

वा॒वृ॒धा॒न॒उ॒प॒द्य॒वि॒ष्ट॒पा॒वृ॒ज्य॒रोर॒वीत् ।  
वृ॒त्र॒हा॒सो॒म॒पा॒त॒मः ॥ ४० ॥ १६ ॥

वृ॒वृ॒धा॒नः । उ॒पं । अ॒र्वि । दृ॒पां । वृ॒ज्नी ।  
अ॒रोर॒वीत् । वृ॒त्र॒हा । सो॒म॒पा॒त॒मः ॥ ४० ॥ १६ ॥

वावृधानोवृष्यः वज्जी वज्रवान् अतएव वृत्रहा वृत्रस्य मेघस्यासुरस्य वा हन्ता सोमपावमः  
अतिशयेन सोमस्य पालेन्द्रः वृषा उदकानां वर्षिता घवि सुलोके अन्तरिक्षे उपसमीपे यथा-  
स्माभिः श्रूयते तथा अरोरवीत् भगं स्तनपिन्नुलक्षणं शब्दमकरोत् मेघेन वज्रहतेन ईदृशं  
शब्दमचीकरदित्यर्थः ॥ ४० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकचत्वारिंशी-

ऋ॒पि॒र्हि॒पूर्व॒जा॒अ॒स्ये॒क॒ई॒शा॒न॒ओ॒र्ज॒सा ।  
इन्द्र॑चो॒ष्कू॒य॒से॒वसुं ॥ ४१ ॥

ऋ॒पिः । हि । पूर्॒व॒जाः । अ॒सि । ए॒कः । ई॒शा॒नः ।  
ओ॒र्ज॒सा । इन्द्र॑ । चो॒ष्कू॒य॒से । वसुं ॥ ४१ ॥

हे इन्द्र पूर्वजाः सर्वेषो देवेषुः पूर्वं जात उत्पन्नः यद्वा यज्ञेषु मथममेव पादुभूतः त्वं ऋषि-  
हिं द्रष्टा सर्वज्ञः त्वत्त्वसि भवसि । अपिच सर्वेषु देवेषु मध्ये एको मुख्यः ओजसा बलेन ईशान ई-  
श्वरो भवसि । यद्वा एकः असहाय एव सन् ओजसा आत्मीयेनैव बलेन ईशानः सर्वस्य जगत-  
ईश्वरो भवसि । सत्त्वं बहु धनं चोष्णयसे पुनःपुनः स्तोत्रमोददासि । स्कुञ्ज आपवणे इह  
दानार्थः । तथाचोक्तम्—चोष्णयमाणमिन्द्रभूरिवामं दददिन्द्रबहुवननीयमिति ॥ ४१ ॥

अथ द्वाचत्वारिंशी—

अस्माकं त्वा सुता उपवीत पृष्ठा अग्निप्रयः ।

शतं बहन्तु हरयः ॥ ४२ ॥

अस्माकम् । त्वा । सुतान् । उप । वीतः पृष्ठाः । अग्नि ।

प्रयः । शतम् । बहन्तु । हरयः ॥ ४२ ॥

हे इन्द्र अस्माकमस्मदीयान् सुतान्तोमानुषलक्ष्य प्रयः अन्ननावैतत् धानाकरम्भादि-  
हविर्लक्षणमन्नं चाभिलक्ष्य वीतपृष्ठाः प्रशस्तोपरिभागाः शतं शतसंख्याका हरयोश्वाः त्वा  
त्वां बहन्तु मापयन्तु ॥ ४२ ॥

अथ त्रिचत्वारिंशी—

इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् ।

कण्वा उक्थेन वा वृधुः ॥ ४३ ॥

इमाम् । सु । पूर्व्याम् । धियम् । मधोः । घृतस्य ।

पिप्युपीम् । कण्वाः । उक्थेन । वृधुः ॥ ४३ ॥

इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।  
इमांसु पूर्व्याधि यं मधो घृतस्य पिप्युपीम् । कण्वाः उक्थेन वा वृधुः ।

अथ चतुश्चत्वारिंशी-

इन्द्रमिद्विमहीनामेधेष्टणीतुमर्त्यः ।

इन्द्रंसनिप्युरुतये ॥ ४४ ॥

इन्द्रम् । इत् । वि॒महीनाम् । मेधे । वृ॒णीत् । मर्त्यः ।

इन्द्रम् । स॒नि॒प्युः । ऊ॒तये ॥ ४४ ॥

विमहीनां विशेषेण महतां देवानां मध्ये इन्द्रमिन्द्रमेव मेधे यत्ते मर्त्यामनुष्योहो-  
ता वृणीत स्तुतिभिः संभजते । तथा सनिप्युः धनकामश्च स्तोता ऊतये रक्षणाय इन्द्रमेव  
वृणीते स्तुत्या संभजते ॥ ४४ ॥

अथ पञ्चचत्वारिंशी-

अर्वाञ्चन्त्वापुरुष्टुतप्रियमेधस्तुताहरी ।

सोमपेयायवक्षतः ॥ ४५ ॥

अर्वाञ्चम् । त्वा । पुरु॒ष्टुत । प्रि॒यमेधः॑स्तुता ।

हरी इति । सो॒म॒पेया॑य । व॒क्षतः ॥ ४५ ॥

हे पुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र प्रियमेधस्तुता प्रियमेधैः प्रिययज्ञैः ऋषिभिः स्तुतौ तृतीया  
कर्मणीति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् हुपां ह्रस्वगित्याकारः ईदृशी हरी अश्वी सोमपेयाय सोमपा-  
नार्थं त्वा त्वां अर्वाञ्चं अस्मद्भिमुखं वक्षतः वक्षताम् ॥ ४५ ॥

अथ षट्चत्वारिंशी-

शतमहन्तिरिन्द्रिरेसहस्रंपशावाद्दे ।

राधांसिद्याह्वानाम् ॥ ४६ ॥

श॒तम् । अ॒हम् । ति॒रिन्द्रि॑रे । स॒हस्र॑म् । प॒शा॒वाद्दे ।

आ । द्दे । राधा॑ंसि । द्याह्व॑ानाम् ॥ ४६ ॥



इदमादिकेन वृत्तेन तिरिन्दिरस्य राज्ञोदानं स्तूपते पशौ परशुनाम्नः पुत्रे उपचारान्ज-  
न्ये जनकशब्दः तिरिन्दिरे एतत्संज्ञे राजनि याद्दानां यदुरिति मनुष्यनाम यदवएव याद्वाः स्वा-  
धिकस्तद्धितः तेषां मध्ये अहं शतं शतसंख्याकानि सहस्रं सहस्रसंख्याकानि च राधांसि  
धनानि आददे स्वीकरोमि । यद्वा याद्दानां यदुकुलजातानामन्येषां राज्ञां स्वभूतानि राधां-  
सि बलादपहतानि तिरिन्दिरे वर्तमानान्यहं प्राप्नोमि ॥ ४६ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशी-

त्रीणिशतान्यर्वतांसहस्रादशगोनाम् ।

ददुप्यज्रायसाम्ने ॥ ४७ ॥

त्रीणि । शतानि । अर्वताम् । सहस्रां । दशं । गोनाम् ।

ददुः । पज्राय । साम्ने ॥ ४७ ॥

पूर्वस्याष्टचि स्वसम्पदानकं दानमुक्तं अभुना अन्येषोप्युषिभ्यस्तिरिन्दिरोबहुधनं  
दत्तवानित्याह अर्वतां गन्तुणामश्वानां त्रीणि शतानि गोनां दश शतगुणितानि सहस्रा  
सहस्राणि च पज्राय स्तुवीनां प्राञ्जकाय साम्ने एतत्संज्ञाय ऋषये यद्वा साम्ने सामस्वोत्रं त-  
द्वेते पज्राय पञ्जकुलजावाय कक्षीवते ददुः तिरिन्दिराख्याराजानोदत्तवन्तः ॥ ४७ ॥

अथाष्टचत्वारिंशी-

उदानदककुहोदिवमुष्ट्रान्चतुर्युजोददत् ।

श्रवंसायाहुजनम् ॥ ४८ ॥ १७ ॥

उत् । आनद । ककुहः । दिवंम् । उष्ट्रान् । चतुःश्रयुजः ।

ददत् । श्रवंसा । याहुम् । जनम् ॥ ४८ ॥ १७ ॥

अयं राजा ककुहः उच्छ्रितः सन् श्रवंसा कीर्त्या दिवं स्वर्गं उदानद उल्लष्टवरं व्यामोव  
किंकुर्वन् चतुर्युजः चतुर्भिः स्वर्णभारैः युक्तान् उष्ट्रान् ददत् प्रयच्छत् तथा याहुं जनं च दास-  
त्वेन प्रयच्छत् ॥ ४८ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

मयद्वइति पद्विंशद्वचं द्वितीयं सूक्तं कण्वगोत्रस्य पुनर्वत्सस्यार्पं मारुतं गायत्रं । तथा चानुक्रांतम्—मयद्वःपद्विंशत्पुनर्वत्सोमारुतमिति । व्यूह्ये दशरात्रे प्रथमेऽन्दोमे आशिमारुतशस्त्रे इदं सूक्तं मारुतनिविद्धानं सूत्रितञ्च—मयद्वस्त्रिष्टुभं द्रुववइत्याग्निमारुतमिति ।

तत्र प्रथमा—

मयद्वस्त्रिष्टुभमिपंमरुतोविप्रोअक्षरत् ।  
विपर्वतेपुराजय ॥ १ ॥

प्र । यत् । वः । त्रिष्टुभंम् । इपंम् । मरुतः ।  
विप्रः । अक्षरत् । वि । पर्वतेपु । राजय ॥ १ ॥

हे मरुतः मरुतो मितराविणोवा मितरोचिनोवा महद्रवन्तीतिवा एतत्तंज्ञामाध्यमिकादेव-  
गणाः प्रादादित्वाद् अप्रादादविति पयुंदासाव आष्टमिकनिघाताभावः प्राष्टिकमामञ्चितायु-  
दातत्वम् वीयुष्यभ्यं विप्रोमेधावी स्तोत्रा त्रिष्टुभं त्रिपु सवनेपु पशस्यां विभिर्देवैः स्तुतां वा यद्वा  
त्रिष्टुष्वन्दसा संबद्धां माध्यन्दिनस्रवनिर्की इपं सोमलक्षणमन्त्रे यद्यदा प्राक्षरत् प्राप्तिञ्चद्  
अग्नौ माक्षिपत् । यद्वा त्रिष्टुभं त्रिष्टुष्वन्दस्कं स्तोत्रं इपं सोमं चेति योग्यं तदानीं यूपं पर्वते-  
पु पर्ववत्तु शिल्पोञ्चयेपु विराजय तेन सोमेन लब्धवलाः सन्तोविशेषेण दीताभवथ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यद्वह्वत्तविपीयवोयामंशुभ्राअचिध्वम् ।  
निपर्वताअहासत ॥ २ ॥

यत् । अह्व । तविपीऽयवः । यामंम् । शुभ्राः । अचिध्वम् ।  
नि । पर्वताः । अहासत ॥ २ ॥

हे तविपीयवः तविपीति बलनाम तां काभयमानाः यद्वा बलयुक्ताः हेतुभ्राः शो-  
भमानाः अंग हे मरुतः यामं याति गच्छतीति यामोरथः तं यद्यदा अचिध्वं समचिध्वं  
अश्वादिभिः साधनैः सञ्चितं संलिष्टं कुरुथ गमनार्थं तदानीं पर्वता गिरयोपि न्यहासत नि-  
तरांगच्छन्ति युष्मदथवेमाञ्जीताःसन्तः स्वरथानाव मचलन्ति । ओहाइ गतौ छान्दसोऽहुः ॥२॥

अथ तृतीया—

उदीरयन्तवायुभिर्वाश्रासःपृश्निमातरः ।  
धुक्षन्तपिप्युपीमिपम् ॥ ३ ॥

उत् । ईरयन्त । वायुक्षिभिः । वाश्रासः । पृश्निमातरः ।  
धुक्षन्त । पिप्युपीम् । इपम् ॥ ३ ॥

वाश्रासोवाशनशीलाः शन्दकारिणः पृश्निमातरः पृश्निर्माष्यमिका वाक् सा माता जन-  
नी येषां तथोक्ताः ऋतश्छन्दसीति कपःप्रतिषेधः ईदृशा मरुतः वायुभिः वान्ति गच्छन्ती-  
ति वायवः पृपत्यः पृपतीभिर्वाहनभूताभिः स्वावयवभूतैर्वायुभिरेव वा उदीरयन्त उद्गम-  
यन्ति मेघादिकं तथा पिप्युपीं वर्धयिषीं इपमन्त्रं च स्तोत्रम्बोधुक्षन्तं दुहन्ति ॥ ३॥

अथ चतुर्था—

वपन्तिमरुतोमिहंप्रवेपयन्तिपर्वतान् ।  
यद्यामंयान्तिवायुभिः ॥ ४ ॥

वपन्ति । मरुतः । मिहम् । प्र । वेपयन्ति । पर्वतान् । यत् ।  
यामम् । यान्ति । वायुक्षिभिः ॥ ४ ॥

मरुतः एतत्संज्ञादेवाः मिहं वृष्टिं वपन्ति विकिरन्ति विक्षिपन्ति तथा पर्वतान् गिरीन्  
पवेपयन्ति प्रकंपयन्ति अपमर्थः कदेतिचेत् यद्यदा वायुभिः सार्धं यामं रथं गमनं वा  
यांति मामुवन्ति तदानीमित्यर्थः ॥ ४॥

अथ पंचमी—

नियद्यामायवोगिरिर्निसिन्धवोविधर्मणे ।  
महेशुष्माययेमिरे ॥ ५ ॥ १८ ॥

नि । यत् । यामाय । वः । गिरिः । नि । सिन्धवः । विधर्मणे ।  
महे । शुष्माय । येमिरे ॥ ५ ॥ १८ ॥

हे मरुतोवोयुष्माकं यामाय रथाय गमनायवा गिरिः सुपांसुलुगिति जसःश्रुः गिर-  
यः पर्वताः यद्यदा नियेमिरे स्वयमेव नियम्यन्ते तथा सिन्धवः स्वन्दनशीलाः समुद्राः  
नद्योवा विधर्मणे विधरणाय महे महते शुष्माय शोषकाय युष्मदीषाय चलाय नियेमिरे  
स्वयमेव नियम्यन्ते गिरयोदयश्च युष्मद्यामादृष्टाच्च भीत्या एकत्रैव स्थाने नियता वर्त-  
न्तइत्यर्थः तदानीं वपन्ति मरुतोविहृमितिशेषः । यमेः कर्मकर्तारि लिट् यद्भूतानित्यमितिनिघा-  
तप्रतिषेधः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी-

युष्माँउ॒नक्त॑मू॒तये॑युष्मान्दि॒वाह्वाम॑हे ।  
युष्मान्प्र॒द्युत्प्र॑ध्वरे ॥ ६ ॥

युष्मान् । ऊँ इति । नक्तम् । ऊ॒तये॑ । युष्मान् । दिवा । ह्वामहे ।  
युष्मान् । प्र॒द्यु॒ति । अ॒ध्वरे ॥ ६ ॥

हे मरुतो युष्माँ उ युष्मानेव नक्तं रात्रौ ऊतये रक्षणार्थं ह्वामहे दिवा अह्नौ च  
युष्मानेवाह्वामहे अध्वरे ध्वरोनास्त्यस्मिन्नित्यध्वरोयागः नञ्हुस्यामित्युत्तरपदान्तोदात्तत्वम् ।  
यागे प्रयति प्रगच्छति प्रवर्तमाने तति रक्षणार्थं युष्मानेवाह्वामहे ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

उदु॒त्येअ॑रु॒णप्त॑संवश्चि॒त्रायामे॑भिरी॒स्ते ।  
वा॒श्राअधि॑ष्णुना॒दिवः ॥ ७ ॥

उत् । ऊँ इति । त्ये । अ॒रु॒णप्त॑संवः । चि॒त्राः । यामे॑भिः । ई॒स्ते ।  
वा॒श्राः । अधि॑ । ष्णुना॑ । दिवः ॥ ७ ॥

त्ये ते पूर्वोक्तगुणाः अरुणप्तवः अरुणवर्णस्तथाः चित्राश्चायनीयाः आश्वर्यभूतावा वा-  
श्राः शब्दकारिणः एवंभूतामरुतः यामेभिर्यामेभिः दिवोधि युलोकस्योपरि क्षुना सामुना  
समुच्छ्रितप्रदेशेन उदीरते उद्वच्छन्ति उइति पूरणः पदादिषु मांस्त्सूनामुपसंख्यानमिति सा-  
नुशब्दस्य लुभावः ॥ ७ ॥

कारीयां सौर्यस्य हविषः सृजन्तिरश्मिमित्येपानुवाक्या सूच्यतेहि—सृजन्तिरश्मिमोज-  
सावहिष्ठेभिर्विहरन्वासितन्तुमिति ।

सैपाष्टमी—

सृजन्तिरश्मिमोजसापन्थांसूर्याययातवे ।

तेभानुभिर्वितस्थिरे ॥ ८ ॥

सृजन्ति । रश्मिम् । ओजसा । पन्थाम् । सूर्याय । यातवे । ते ।

भानुभिः । वि । तस्थिरे ॥ ८ ॥

तच्छब्दश्रुतेर्यच्छब्दाध्याहारः ये मरुतः सूर्याय सूर्यस्य पृथचर्थंचतुर्थीविकल्पेति  
चतुर्थी । यातवे गन्तवे गन्तुं रश्मिं व्याप्तं अशेरशनेति अश्रोतेरैणादिकोमिपत्ययः रशादेश-  
श्च । यद्वा रश्मिभिस्तेजोभिर्पुक्तं पन्थां पन्थानं ओजसा बलेन सृजन्ति उत्पादयन्ति वृषादि-  
भिरावृतं सूर्यपथं आवरकस्य वृषादेरपनयनेन जनयन्तीत्यर्थः । ते मरुतः भानुभिस्तेजोभिः  
वितस्थिरे कृत्स्नं जगद्वाप्यावतिष्ठते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

इमामेमरुतो गिरमिभंस्तोममृभुक्षणः ।

इममैवनता हवमम् ॥ ९ ॥

इमाम् । मे । मरुतः । गिरम् । इमम् । स्तोमम् । ऋभुक्षणः । इमम् ।

मे । वनत । हवमम् ॥ ९ ॥

हे मरुतः इमां पुरोवर्तिनीं मे मम गिरं शस्त्ररूपां वाचं वनत संभजत ऋभुक्षणः महन्ना-  
मैतत् महान्तः जसि इतोत्सर्वनामइत्यकारः वापपूर्वस्पनिगमइतिदीर्घाभावः । ते यूयं इमं स्तोमं  
स्तोत्रं मगीतमद्यसाध्यं मे मम इमं पुरोवर्तिनं हवमाह्वानरूपं च याजुषं मद्यं वनत संभजत सेवध्वम

॥ ९ ॥

अथ दशमी—

त्रीणि सरांसि पृथ्वीदुदुह्वेष्विणे मधुं ।

उत्संकवन्धमुद्रिणम् ॥ १० ॥ १९ ॥

त्रीणि । सरांसि । पृथ्णयः । दुदुहे । वृज्जिणे । मधु । उत्सम् ।  
कवन्धम् । उद्रिणम् ॥ १० ॥ १९ ॥

पृथ्णयोमरुन्मातृभूताभावः वृज्जिणे वज्रवतइन्द्राय तादर्थ्येचतुर्थी इन्द्रार्थं मधु मधुरं क्षी-  
रादिकमाश्रयणद्रव्यं त्रीणि सरांसि सरइव सोमैः पूरितानि त्रीणि सवनानि त्रिष्वपि सवने-  
षु अयमार्थं दुदुहे दुदुहिरे । यद्वा मधु मधुरं सोमं वृज्जिणे वज्रयुक्ताय मरुद्गणाय त्रीणि स-  
रांसि द्रोणकलशाधवनीयपूतभृङ्गक्षणानि पति पृथ्णयोमाध्यमिकावाचः दुदुहे वृष्टिद्वारा  
दुहन्ति । यद्वा पृथ्णयइति मातृवाचिना शब्देन पुत्राञ्च्यन्ते पृथिमातरोमरुतः इन्द्रार्थं त्रीणि  
सरांसि द्रोणकलशादीनि मधु मधुना सोमेन पूरयितुं उत्तं जलवणशीलं कवन्धमुदकं उ-  
द्रिणं उदकवन्तं मेघं दुदुहे दुहते । दुहेच्छान्दसोत्तिद् इरयोरेइति रेभावः पादादित्वाद-  
निघातः ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकादशी-

मरुतोयद्भवोदिवःसुम्नायन्तोहवामहे ।  
आतूनुउपगन्तन ॥ ११ ॥

मरुतः । यत् । ह । वः । दिवः । सुम्नायन्तः । हवामहे । आ ।  
तु । नः । उप । गन्तन ॥ ११ ॥

हे मरुतः यद् यदा त्वत्तु वो युष्मान् सुम्नायन्तः सुम्नं सुखं आत्मनश्चान्त्वोवयं दिवः  
द्युलोकाव हवामहे स्तुतिभिराहवामहे । आतु अनन्तरमेव शीघ्रं नोस्मान् उपगन्तन उपगच्छत  
गमेलोति तत्तनतनयनाश्वेतितनवादेशः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यूपंहिष्ठासुदानवोरुद्राऋभुक्षणोदमे ।  
उतप्रचेतसोमदे ॥ १२ ॥

यूपम् । हि । स्थ । सुदानवः । रुद्राः । ऋभुक्षणः । दमे । उत ।  
प्रचेतसः । मदे ॥ १२ ॥

उतापिच हे सुदानवः शोभनदाना हे रुद्राः रुद्रपुत्राः पादादित्तादामं वितनिघावाभावः  
हे ऋभुक्षणः महान्तः उरुतेजस्कावा ईदृशा हे मरुतः यूर्यं हि खलु दमे यज्ञशुद्धे मदे मदकरे  
सोमे पीतेसति प्रचेतसः स्थ प्रकृष्टज्ञानाभवथ ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

आनोरुयिमं दच्युतं पुरुक्षुं विश्वधायसम् ।

इर्यर्ता मरुतो दिवः ॥ १३ ॥

आ । नः । रुयिम् । म॒द॒ऽच्युतं॑ । पुरु॒क्षुम् । विश्व॒धाय॑सम् ।

इर्य॑र्ता । म॒रुतः॑ । दि॒वः ॥ १३ ॥

हे मरुतः नोस्माकं रयिं धनं दिवोद्युलोकात् आइयते आगमयत ऋगवावितपस्मादन्त-  
र्भावितण्यथाञ्जीहोत्यादिकाहोति तस्य तव नमनथनेति तवादेशः अनुदात्ते चेत्ययस्ताद्युदात्त-  
त्वम् कीदृशं रयिं मदच्युते मदेत्सवन्तं यद्वा शानवस्य मदस्प च्यावयितारं पुरुक्षुं बहुनिवासं बहु-  
भिः स्तूयमानं वा विश्वधायसं विश्वेषां सर्वेषामस्मदीयानां धारणाय पोषणाय पर्याम् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अधीव्यद्विरीणां यामं शुभ्रा अचिध्वम् ।

सुवानैर्मन्दध्व इन्दुभिः ॥ १४ ॥

अधी॑ऽद्व । यत् । गि॒रीणा॑म् । यामं॑म् । शु॒भ्राः । अ॒चि॒ध्वम् । सु॒वा॒नैः ।

म॒न्द॒ध्वे । इ॒न्दु॒भिः ॥ १४ ॥

हे शुभ्राः शोभमानामरुतः गिरीणां पर्वतानां अधीव उपरीव यद्यदा यामं  
युष्मदीषं रथं अचिध्वं गमनसाधनैरश्वानैरुपचितं कुरुथ तदानीं सुवानैरभिपूममाणै-  
रिन्दुभिः सौमैर्मन्दध्वे मादध्वे ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

एतावन्तश्चिदेपांसुभ्रभिस्तेतुमर्त्यः ।

अदाभ्यस्पृमन्मभिः ॥ १५ ॥ २० ॥

एतावन्तः । चित् । एषाम् । सुधम् । भिक्षेत । मर्त्यः । अदाभ्यस्य ।  
मन्मंसक्तिः ॥ १५ ॥ २० ॥

मर्त्योऽपि नुष्यः स्तोता मन्मभिः स्तोत्रैः सुधं सुखं धनं वा एषां मरुतां स्वभूतं भिक्षेत  
याचेत् । इदानीं गणाभिप्रायेणैकवदाह एतावतश्चित् यत्परिमाणस्यच अदाभ्यस्य केनापि  
हिंसितुमशक्यस्य मरुद्गणस्य सुधं भिक्षेत एतच्छब्दात् यन्देशेऽयमिति परिमाणेयवतुषु  
आसर्वनाशइत्यात्वम् ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे विंशो वर्गः ॥ २० ॥

अथ षोडशी-

येद्रप्साइवरोदसीधमन्धनुवृष्टिभिः ।  
उत्संदुहन्तोअक्षितम् ॥ १६ ॥

ये । द्रप्साःइव । रोदसी इति । धमन्ति । अनु । वृष्टिभिः ।  
उत्सम् । दुहन्तः । अक्षितम् ॥ १६ ॥

ये मरुतः द्रप्साइव उदविन्दवइव रोदसी द्यावापृथिव्यौ वृष्टिभिर्वर्षणैः अनुधमन्ति  
अनुगच्छन्ति साकल्येन व्यामुषन्ति । यद्वा अनुष्माते उच्छृसितावपये कुर्वन्ति । किं कुर्वन्तः  
अक्षितं अक्षीणमुदकं उत्सं मेघं दुहन्तः पूरयन्तः मेघादवाद्भुखं पातयन्तः दुहेर्लक्षणहेत्वोरिति  
हेतौ शतृप्रःपयः मतएवं दुहन्ति ततोरोदसी अनुधमन्तीत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

उदुस्वानेभिरीरतुद्रेथैरुदुवायुभिः ।  
उत्स्तोमैःपृश्निमातरः ॥ १७ ॥

उत् । ऊँ इति । स्वानेभिः । ईरते । उत् । रथैः । उत् । ऊँ इति ।  
वायुभिः । उत् । स्तोमैः । पृश्निमातरः ॥ १७ ॥



स्वानेभिः स्वानैः शब्दैः मरुतउदीरते उद्गन्तुन्ति । स्वनशब्दे स्वनहर्गोर्वन्ति अपोविक-  
ल्पितत्वात् पक्षेष्वम् कर्पावतइत्यन्तोदात्तत्वम् बहुलंउन्दसोनिभिसोएसभानः उइतिपूरणः । तथा  
रथैः रथममुखैर्वायुभिर्वाहनेश्च उदीरते पृथ्निमावरः मरुतः यथा स्तोमैः स्तोत्रैः उदीरते ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

येनावतुर्वशंपदुंयेनकण्वंधनस्पृतम् ।

रायेसुतस्यधीमहि ॥ १८ ॥

येन । आव । तुर्वशं । यदुंम् । येन । कण्वंम् । धनस्पृतम् ।

राये । सु । तस्य । धीमहि ॥ १८ ॥

येनात्मीयेन रक्षणेन तुर्वशं एतत्संज्ञं यदुं एतत्संज्ञश्च राजर्षिं आव यूपं रक्षितवन्तः स्थ  
अवतेल्लेष्टि मध्यमबहुवचनेत्त्वमेतत् । येनच धनस्पृतं धनकार्मं कण्वस्यर्षिं रक्षितवन्तः स्थ ।  
तस्य युष्मदीयं रक्षणं राये धनार्थं सुधीमहि शोभनं ध्यायेम ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

इमाउवःसुदानवोघृतंनपिप्युपीरिपः ।

वर्धन्काण्वस्धुमन्मभिः ॥ १९ ॥

इमाः । ऊँ इति । उः । सुदानवः । घृतम् । न । पिप्युपीः ।

इर्षः । वर्धन् । काण्वस्य । मन्मभिः ॥ १९ ॥

हे सुदानवः शोभनदानामरुवः घृतं न घृतमिव पिप्युपीः वर्धयिष्यः शरीरतुष्टिहेतुभूताः  
इमा इमानि प्रदोषमानानि इषोन्नानि सौमलक्षणानि काण्वस्य कण्वगोत्रस्य मम संबन्धिभिः मन्म-  
भिः स्तोत्रैः सार्धं योयुष्मान्वर्धन् वर्धयन्तु वृधेर्ण्यन्तात् लेटिरुपमेतत् उइतिपूरणः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

केनूनंसुदानवोमर्दथाचरन्वर्हिपः ।

ब्रह्माकोवःसपर्यति ॥ २० ॥ २१ ॥

कं । नूनम् । सुहृदानवः । मर्दथ । वृक्तवृहृपिः । वृह्ला । कः । वृः ।  
सपर्यति ॥ २० ॥ २१ ॥

मरुदागमनस्य त्रिलंबमसहमान ऋषिरनया वितर्कयति सुदानवः शोभनदानाः हे वृक्तव-  
हृपः वृक्तं वृक्तं छिन्नं बर्हिर्धेपां यागाय यद्वा बर्हिरिति यज्ञनाम वृक्तः प्रवृक्तोपज्ञोयेपां ते त-  
योक्ताः ईदृशामरुतः क कुत्र देशे नूनमिदानीं मर्दथ मायथ मदीहर्षे व्यत्ययेन शप् । कश्च वृ-  
ह्ला व्राह्मणः स्तोत्रा वीर्युष्मान् सपर्यति परिचरति किंकारणं बहुशः स्तुतैरपि भवद्भिरिदानीं  
नागम्यत इति न जानीमः ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे एकविंशोऽर्गः ॥ २१ ॥

अथैकविंशी-

नृहिष्मयद्द्ववःपुरास्तोमेभिर्वृक्तवर्हिपः ।  
शर्धान् ऋतस्य जिन्वथ ॥ २१ ॥

नृहि । स्म । यत् । हृ । वृः । पुरा । स्तोमेभिः ।  
वृक्तवृहृपिः । शर्धान् । ऋतस्य । जिन्वथ ॥ २१ ॥

पूर्वया वितर्कयिदानीं निश्चिनोति हे वृक्तवर्हिपः प्रवृक्तयज्ञकामरुतः नृहिष्म तन्न-  
खलु संभवति वीर्युष्मं पुरा अस्मत्तः पूर्वमेव कृतैः स्तोमेभिः अन्यदीपैः स्तोत्रैः ऋ-  
तस्योदकस्य सत्यस्य यज्ञस्यवा संबन्धितः शर्धान् आत्मीयानि बलानि जिन्वथ प्री-  
णयथेति यद् यद् खलु तन्न संभवत्येव अतः शीघ्रमागच्छतेत्यर्थः । यद्वा वृक्तवर्हिपइ-  
ति ऋत्विष्टाम हे ऋत्विजः वीर्युष्माकं संबन्धिभिः स्तोमेभिः स्तोत्रैः ऋतस्य यज्ञ-  
स्य संबन्धिनोयागार्हान् शर्धान् मारुतानि बलानि पुरा अन्येभ्यः स्तोत्रभ्यः पूर्वं य-  
द्यस्मात्कारणात् जिन्वथ यूयं प्रीणयथ जिविः प्रीणनार्थः तस्मादन्वदीपैः स्तोत्रैः नृहि-  
ष्म न खलु ते मरुतोवशीभवन्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥

प्रवर्ग्ये महावीरे पयसोरासिकयोः सतोः समुत्येमहवीरपइत्येयानुवकव्या सूर्यतेहि-  
आसिकयोः समुत्येमहवीरपइति महावीरमादायोत्तिष्ठत्स्विति ।

सैषा द्वाविंशी-

समुत्येमहतीरुपःसंक्षोणीसमुसूर्यम् ।  
संवर्ज्रंपर्वशोर्दधुः ॥ २२ ॥

सम् । ऊँ इति । त्ये । महतीः । अपः । सम् । क्षोणी इति ।  
सम् । ऊँ इति । सूर्यम् । सम् । वर्ज्रम् । पर्वशः । दधुः ॥ २२ ॥

त्ये ते पूर्वोक्तगुणामरुतः महतीर्वह्नीः अपोवृष्ट्युदकानि समुदधुः सन्दधति ओष-  
ध्यादिभिः संपोजयन्ति यद्वा घर्मकाळे सूर्यरश्मिभिराहताडपरि सम्पक्ं धारयन्ति  
बृहन्महतोरुपसंख्यानमिति महतः परस्य डीपउदात्तत्वम् ऊडिदमित्यादिना अशशब्दात्  
परःशशुदात्तः तथा क्षोणी क्षोण्यौ घावापृथिव्यौ च ते मरुतः सन्दधुः यथा स्वे  
स्वे स्थाने अवतिष्ठेते तथा धारयन्ति सूत्रात्मना वायुना सर्वं जगद्धारयते । तथाचश्रूय-  
वे-वार्युर्वे गोवमतत्सूत्रं वायुनावे गोवमसूत्रेणायं च लोकः परश्वलोकः सर्वाणि भूतानि  
संदध्वानि भवन्तीति । तथा सूर्यं सर्वस्य प्रेरकमादित्यं चांतरिक्षे संदधुः सम्यग्धारयन्ति  
उशब्दः समुच्चये ईदृशास्ते मरुतः वर्ज्रमात्मीयमायुधं पर्वशः पर्वणि पर्वणि वृत्रस्य सर्वेष्वव-  
यवसन्धिषु हननार्थं सन्दधुः समयूयन् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

वितृत्रंपर्वशोययुर्विपर्वतोअराजिनः ।  
चक्राणाट्टण्णिवौस्यम् ॥ २३ ॥

वि । वृत्रम् । पर्वशः । युयुः । वि । पर्वतान् ।  
अराजिनः । चक्राणाः । ट्टण्णि । वौस्यम् ॥ २३ ॥

अराजिनः राज्ञा केनचित् स्वामिना अनधिष्ठिताः यद्वा राजा स्वामी अस्य नविद्यते इ-  
त्यराजा इन्द्रः तद्युक्ता वृष्णि धीर्येवत् पौंस्यं वलं चक्राणाः कुर्वाणामरुतः वृत्रं आवरकमसुरं  
मेघं वा पर्वशः पर्वणि पर्वणि भेदेन विययुः विशिष्टं वधमगमयन् तथा पर्वतान् गिरींश्च वि-  
शिष्टं वधं प्रापयन् ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अनुत्रितस्य युध्वतः शुष्ममावच्युतकृतम् ।  
अन्विद्रं वृत्रतूर्ये ॥ २४ ॥

अनु । त्रितस्य । युध्वतः । शुष्मम् । आवन् । उत ।  
कर्तुम् । अनु । इन्द्रम् । वृत्रतूर्ये ॥ २४ ॥

त्रितस्याभ्यस्य एतत्संज्ञस्य युध्वतः शत्रून्संप्रहरतो राजर्षेः शुष्मं परेषां शोषकं बलं मरुतः  
अन्वावन् साहाय्यार्थमन्वगच्छन् यद्वा अनुगुणमरक्षन् उतापि च कर्तुं तदीयं कर्म चारक्षन्  
अपि च वृत्रतूर्ये वृत्रवधार्थं सङ्ग्रामे इन्द्रं च अन्वावन् अरक्षन् ॥ २४ ॥

अथ षड्विंशी-

विद्युद्धस्ता अभिद्यवः शिप्राः शीर्षन्दिहृण्ययीः ।  
शुभ्राण्यञ्जतश्रिये ॥ २५ ॥ २२ ॥

विद्युद्धस्ताः । अभिद्यवः । शिप्राः ।  
शीर्षन् । हिरण्ययीः । शुभ्राः । वि । अञ्जत । श्रिये ॥ २५ ॥ २२ ॥

विद्युद्धस्ताः विद्योतमाना युधवाहवः अभिद्यवः अभिगतदीप्तपः शुभ्राः शोभमानामरुतः  
शीर्षन् शीर्ष्ण शिरसि आत्मीयेषु शिरःसु हिरण्ययीः हिरण्ययीः स्वर्णमयानि शिप्राः शि-  
रस्त्राणानि श्रिये शोभनार्थं व्यंजत व्यंजयन्ति व्यक्तीकुर्वन्ति धारयन्तीत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षड्विंशी-

उशनायत्परावत उक्ष्णोरंभ्रमयातन ।  
द्यौर्नचक्रदद्विया ॥ २६ ॥

उशना । यत् । परावतः । उक्ष्णः । रंभ्रम् ।  
अयातन । द्यौः । न । चक्रदत् । द्विया ॥ २६ ॥

हे मरुतः उशनाः व्यत्ययेन प्रथमा उशनसा काव्येन ऋषिणा स्तूयमाना यूयम यद्वा उशनसशब्दात् सुपांसुलुगिति जसःशुः उशनसः स्तोत्रं, कामयमाना यूयं उक्षणः सैक्तुः कामानां वर्षितुः आत्मीयस्परथस्य वृष्टिहेतोरन्तरिक्षस्यवा रन्ध्रं मध्यं परावतोदूरदेशात् यद्यदा अयातनागच्छत यातेर्लडि मध्यममहुवचनस्य तमनमनथनाश्चेति तनवादेशः तदानीं घौर्न अत्र द्युगच्छेन तत्रत्योजनसंचोत्क्षपते द्युलोके वर्तमानोजनसङ्घ इव पार्थिवमपि सर्वं भू-तजातं भिया युष्मद्देगजनितया ग्रीत्या चक्रदत् अशब्दयत् अकम्पत वा ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

आनोमखस्यदावनेश्वैर्हिरण्यपाणिभिः ।  
देवासिउर्पगन्तन ॥ २७ ॥

आ । नः । मखस्य । दावने । अश्वैः । हिरण्यपाणिभिः ।  
देवासिः । उर्प । गन्तु ॥ २७ ॥

हे देवासः दानादिगुणयुक्तामरुतः नोत्साकं मखस्य यज्ञस्य दावने दानाय ददातेरीणा-दिकोभावेवनिः हिरण्यपाणिभिः स्वर्णमयपादैः स्वर्णालंछतैः हितरमणीयपादैर्वा अश्वैः आ उपगन्तन उपागच्छत प्राप्तु गमेर्लोडि छान्दसः शपोडुक् तमनमनथनाश्चेति तनवादेशः अतएव डित्याभावादनुनासिकलोपोनक्रियते ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

यदेपांपृपतीरथेपृषट्तिर्वहन्तिरोहितः ।  
यान्तिशुभ्राग्निञ्जपः २८ ॥

यत् । एपाम् । पृपतीः । रथे । पृषट्तिः । वहन्ति ।  
रोहितः । यान्ति । शुभ्राः । रिणन् । अजपः ॥ २८ ॥

एषां पृपती रथे पृषतीः पृषट्तिः श्वेतविन्दुभिर्युक्तामृग्योथयदा वहन्ति यदाच पृषटिः पारुः शीमगामी यदा प्रमुखे द्युष्मपानः सन् रोहितः पृपतः पृषट्तिर्युक्तोष्मगः वहति तदानीं शुभ्राः शोभयानामरुतो यान्ति गच्छन्ति तेषां गमनेच सति अपउदकानि वृष्टिलक्षणानि रिणन्

अरिणन् अगच्छन् सर्वत्र प्रवहन्ति रीगतिरेषणयोः क्रयादिकः व्यादीनांह्रस्वःछान्दसोडभावः  
समानवाक्ये निचातयुष्मदस्मदादेशावक्तव्याइति वचनादत्रपूर्वपदस्य वाक्यान्तरगतत्वात्ति-  
ङ्कृतिङ्इति निघाताभावः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

सुपोमेशर्मणावत्यार्जिकिपस्त्यावति ।

य्युर्निचक्रयानरः ॥ २९ ॥

सुष्टसेमं । शर्मणावति । आर्जिके । पस्त्यवति ।

य्युः । निचक्रया । नरः ॥ २९ ॥

सुपोमे शोभनसोमयुक्ते आर्जिके ऋजीकानामदेशाः तत्संबन्धि शर्मणावति कुरुक्षेत्रस्य  
जवनार्थं शर्मणावत्संज्ञे सरसि पस्त्यावति पस्त्यमिति गृहनाम यज्ञगृहोपेते सोमपानाय नरोने-  
तारो मरुतः निचक्रया नीचीनचक्रया अवाङ्मृतं प्रवर्तमानया रथकृचया ययुर्यान्ति  
गच्छन्ति यातेभ्रुडांसोलिद् यद्वा नरोनेवारऋत्विजः उक्तगुणविशिष्टे शर्मणावति मरुधामाय  
सोममाहर्तुं निचक्रया नीचीनचक्रया शकटया ययुर्गच्छन्ति ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

कदागच्छाथमरुतइत्थाविप्रं हवमानम् ।

माडीकेभिर्नाधमानम् ॥ ३० ॥ २३ ॥

कदा । गच्छाथ । मरुतः । इत्था । विप्रम् ।

हवमानम् । माडीकेभिः । नाधमानम् ॥ ३० ॥ २३ ॥

हे मरुतः इत्था इत्ययनेन प्रकारेण हवमानं आह्वयन्तं स्तुवन्तं नाधमानं याचमानं  
विप्रं मेधाविर्गं स्तोतारं मां कदा कस्मिन्काले माडीकेभिः सुखहेतुजिधनेः सार्धं गच्छाथ ग-  
च्छथ विलम्बं मारुपत शोधमामच्छतेति भावः ॥ ३० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे षोडशोऽंशः ॥ २३ ॥

अथैकविंशो-

कद्धंनूनंकंधप्रियोपदिन्द्रमजहातन ।  
कोवःसखित्वओहते ॥ ३१ ॥

कत् । ह् । नूनम् । कंधप्रियः । यत् । इन्द्रम् ।  
अजहातन । कः । वः । सखित्वे । ओहते ॥ ३१ ॥

हे कंधप्रियः कथया स्तुत्या प्रीयमाणाः कथवाक्यप्रबन्धने अस्माद्भावे चिन्तिपू-  
जीत्यादिना अह् तत्तष्ठाप् उत्तरपदे डचापो.संज्ञाछन्दसोरितिह्रस्वत्वम् धत्वंछान्दसं  
ईदृशा हे मरुतः वृत्रेणसह युध्यमानं इन्द्रं नूनं सत्यं अजहातन पर्ययजतेति यदेतत् तत् कन्द्  
कदात्वल् कस्मिन्काले जातं नकदाचिदपीत्यर्थः । तथाच ब्राह्मणम्-मरुतोहेनंनाजहुरिति ।  
वृवस्यत्वाश्वसधादीपमाणाइत्यर्थादिनिश्चयान्तरम् । यतएवमत.कारणात् वोयुष्मार्कं सखित्वे  
व्यत्ययेन सतमो सखिभावं क.स्वोता ओहते याचते यद्वा वहते प्राप्नोति ईदृशमनपायं  
मुष्पत्सखित्वं दुर्लभमित्यर्थः ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशो-

सुहोपुणोवर्जहस्तै.कण्वांसोअग्निमरुद्भिः ।  
स्तुपेहिरण्यवाशीभिः ॥ ३२ ॥

सुहो इति । सु । नः । वर्जहस्तैः । कण्वांसः ।  
अग्निम् । मरुत्तुद्भिः । स्तुपे । हिरण्यवाशीभिः ॥ ३२ ॥

वज्रहस्तेर्वज्रबाहुभिः हिरण्यवाशीभिः हिरण्यमयी वाशी तक्षणसाधनमायुधं येषा-  
मस्ति तादृशैर्मरुद्भिः सहो संहिव सर्वमानमग्निं नोस्मदीयाः हे कण्वांसः कण्वाः स्तोतारः  
कण्वगोत्रावा ऋषयः । युयं स्तुपे स्तुष्वम् यद्वा नइति प्रथमार्थेद्वितीया नोवयं कण्वगोत्राः  
अस्मदादृषोथेथेकस्मिन्बहुवचनम् सविशेषणस्यप्रतिषेधइतितु व्यत्ययेन प्रवर्तते स्तुपे स्तुपे  
स्तौनेरुचमैकवचने सिद्धह्रस्वमितिषि ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशो-

ओपुवृष्णःप्रयज्यूनानव्यसेसुविताय ।  
वृत्त्यांचित्रवाजान् ॥ ३३ ॥

ओ इति । सु । वृष्णः । प्रयज्यून । आ ।  
नव्यसे । सुविताय । वृत्त्याम् । चित्रवाजान् ॥ ३३ ॥

वृष्णोषधितृन् अभीष्टफलदान्प्रयज्यून प्रकर्षेण यष्टव्यान् चित्रवाजान् विचित्रगमनान्  
विचित्रवल्गान्विचित्रधनान्वा एवंभूतान् मरुतः सु सुप्तु ओ आ उ वृत्त्यां आवर्तयामि अस्म-  
दभिमुखं यथागच्छन्वि तथाकरोमि । अपिच नव्यसे नवीयसे नवतराय अत्यन्तं प्रश-  
स्ताय सुविताय सुद्रुपातव्याय धनायच तानावृत्त्यां आवर्तयामि ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशो-

गिर्यश्चिन्निजिहतेपर्शानासोमन्यमानाः ।  
पर्वताश्चिन्धियेमिरे ॥ ३४ ॥

गिर्यः । चित् । नि । जिहते । पर्शानासः ।  
मन्यमानाः । पर्वताः । चित् । नि । धियेमिरे ॥ ३४ ॥

मरुत्स्वागच्छतु गिर्यश्चित् गिरयोपि शिलोच्चयाअपि पर्शानासः पीड्यमानाः यद्वा म-  
रुद्भिः स्पृश्यमानाः अतएव मन्यमानाः अभिमन्यमानाः वा बध्यमाना सन्तः निजिहते नितरां  
गच्छन्ति मरुद्देगेन स्थानात्प्रच्यवन्ते । तथा पर्वताश्चित् पर्ववन्तोमेघाअपि तदीयेन ममनेन  
नियेमिरे नियम्यन्ते यद्वा गिरयः क्षुद्राः शिलोच्चयाः । महान्तः पर्वताः ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चविंशो-

आक्षण्यावानोवहन्त्यन्तरिक्षेणपततः ।  
धातारःस्तुवृतेवयः ॥ ३५ ॥



आ । अक्ष्णद्यावानः । वहन्ति । अन्तरिक्षेण ।  
पतंतः । धातारः । स्तुवते । वयः ॥ ३५ ॥

अक्ष्णद्यावानः अक्ष्णं व्याप्तं गच्छन्तः यद्वा अक्ष्णः चक्षुषोपि शीघ्रं यान्तीत्यक्ष्णद्यावानः  
यातेरातोमनिन्निति वनिष् ईदृशाअश्वाः अन्तरिक्षेण आकाशमार्गेण पततः गच्छतोमरुतः  
आवहन्ति आनयन्ति यद्वा पततइत्यश्वानां विशेषणम् अन्तरिक्षे नभसि पततो गच्छन्तः छान्दसो-  
नुमभावः किंकुर्वन्तः स्तुवते स्तोत्रं कुर्वते जनाय वयोनं धातारोविधातारः कुर्वाणाः ॥ ३५ ॥

अथ पृथ्विशी-

अग्निर्हिजानिपूर्व्यं छन्दो नसूरो अर्चिपा ।

ते भानुभिर्वितस्थिरे ॥ ३६ ॥ २४ ॥

अग्निः । हि । जनि । पूर्व्यः । छन्दः । न । सूरोः ।

अर्चिपा । ते । भानुभिः । वि । तस्थिरे ॥ ३६ ॥ २४ ॥

अग्निर्हि अग्निः खलु अर्चिपा तेजसा पूर्व्यः सर्वेषु देवेषु मुख्योजनि अजायत दीपजने-  
त्यादिना कर्तारिलुडि चेषिणादेशः । तत्रदृष्टान्तः—छन्दः उपच्छन्दनीयः सूरो न सूर्यइव तदनंतरं  
ते पूर्वोक्तगुणामरुतः भानुभिर्दितिभिर्वितस्थिरे विविधमवतिष्ठन्ते आग्निमारुतेहि अग्निः पूर्वं  
स्तुयते पथान्मरुतः तदपेक्षया च पूर्वोत्तरयोरर्ध्वयोः क्रमेण अग्निर्मरुतश्च स्तूपन्ते ॥ ३६ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

आनोविश्वाभिरिति त्रयोविंशत्यृचं तृतीयं सूक्तं सध्वंसाख्यस्य काण्वर्यार्षे आनुष्टुभं  
एवदादीनि त्रीणि सूक्तानि अश्विदेवत्यानि तथाचानुक्रान्तम्—आनरूपधिका सध्वंसआ-  
दिवन्त्यानुष्टुभमिति । प्रातरनुवाके आश्विने क्रतौ आनुष्टुभे छन्दसि आश्विनशस्त्रे चैतत्सूक्तम्  
सम्पत्तेहि—आनोविश्वाभिरित्यश्विद्विभित्यानुष्टुभमिति । अतोर्षामिमशास्तुरनिरिक्तोक्थेप्येतत्  
सवितश्च—आनोविश्वाभिः प्रातर्यावाणेति । चतुर्थेहनि प्रउगशस्त्रे आनोविश्वाभिरित्याश्विन-  
सृचः सवितंच—आनोविश्वाभिरिति त्रिस्यमुबोअप्रहणमिति ।

तत्र पथमा-

आनोविश्वाभिरुत्तिन्निरश्वना गच्छन्तं पुवम् ।

दस्नाहिरण्यवर्तनीपिवन्तंसोम्यमधु ॥ १ ॥

आ । नः । विश्वाभिः । ऊतिर्दृभिः । अश्विना । गच्छतम् ।  
युवम् । दक्षा । हिरण्यवर्तनी इति हिरण्यद्वर्तनी ।  
पिबतम् । सोम्यम् । मधु ॥ १ ॥

हे अश्विनाऽश्विनौ अश्रुवानो सर्वजगद्भ्रामुवन्तौ यद्वा अश्वैर्युक्तौ युवं युवां विश्वाभिः  
सर्वाभिर्याताभिर्वा ऊतिभीरक्षाभिर्दातव्याभिः सार्धं नोस्मान् आगच्छतम् आगत्य च हे  
दक्षा दक्षो दर्शनीयो शत्रूणामुपक्षपितारौ वा हे हिरण्यवर्तनी हिरण्यवररथौ हितरमणी-  
याचरणौ वा ईदृशौ हे अश्विनौ सोम्यं सोममयं मधु पिबतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आनूनंयातमश्विनारथेनसूर्यत्वचा ।  
भुजीहिरण्यपेशसाकवीगंभीरचेतसा ॥ २ ॥

आ । नूनम् । यातम् । अश्विना । रथेन । सूर्यद्वत्त्वचा ।  
भुजी इति । हिरण्यदपेशसा । कवी इति । गंभीरदचेतसा ॥ २ ॥

हे भुजी हविषां भोक्तारौ यद्वा स्तोत्रभिरन्धानां भोजयितारौ सर्वस्य जगतः पाल-  
कौ वा हे हिरण्यपेशसा हिरण्यमालङ्कारौ हिरण्ययावयवौ वा हे कवी क्रान्तदर्शिनौ स्तोत्रव्यो  
वा हे गंभीरचेतसा प्रशस्तज्ञानौ ईदृशौ अश्विना अश्विनौ सूर्यत्वचा सूर्यवद्भासमानेन रथेन  
नूनमवश्यमस्मान्नायातमागच्छतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आयातंनहुपस्पर्यान्तरिक्षात्सुदृक्तितिः ।  
पिवाथोअश्विनामधुकण्वानांसर्वनेसुतम् ॥ ३ ॥

आ । यातम् । नहुपः । परिं । आ । अन्तरिक्षात् । सुदृक्तिर्दृभिः ।  
पिवाथः । अश्विना । मधुं । कण्वानाम् । सर्वने । सुतम् ॥ ३ ॥

हे अश्विनौ नहुपस्परि नहुपइति मनुष्यनाम सामर्थ्याच्चात्र तत्संयद्दोलेकोलक्ष्यते  
मानुषान्तस्मालोकात् परिःपथम्यथानुवादी सुदृक्तिभिः सुष्ठु दोषवर्जिताभिः सुमवृत्ताभिर्वा स्तु-

तिभिः हेतुभूतभिः आयातमागच्छतम् । तथा अन्तरिक्षात् अन्तराक्षान्तात् मध्यमाहोकात्  
अप्यागच्छतम् आगत्यच कण्वानां कण्वगोत्राणामस्माकं सवने यज्ञे मातःसवनादौ सुत-  
मभिपुत्रं मधु मधुरं सोमं हे अश्विनौ पिवायः पिवतम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

आनोयातं दिवस्पृथ्वीन्तरिक्षादधप्रिया ।  
पुत्रः कण्वस्य वामिहसुपावसोम्यं मधु ॥ ४ ॥

आ । नः । या॒त॒म् । दि॒वः । परि॑ । आ । अ॒न्त॒रि॒क्षात् । अ॒ध॒ऽप्रि॒या ।  
पु॒त्रः । क॒ण्व॑स्य । वा॒म् । इ॒ह । सु॒सा॒व । सो॒म्य॑म् । म॒धु ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ दिवस्परि दिवोधि द्युलोकात् नोस्मानायातमागच्छतम् पञ्चम्याः परावध्य-  
र्थेति विसर्जनीयस्य सात्वम् । हे अधप्रिया अधः अधस्तात् अस्मिन्लोके विद्यमानेन सोमेन  
प्रीयमाणौ यद्वा कधप्रिया छान्दसोवर्णलोपः कधया स्तुत्या प्रीयमाणौ । हे ईदृशावश्विनौ अन्त-  
रिक्षात् अप्यागच्छतम् इहास्मिन्यज्ञे कण्वस्य ऋषेः पुत्रः सोम्यं सोममयं मधु वां युवाय्यां  
युवयोरर्थं सुपाव अभिपुणोति अतस्मायातमित्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

आनोयातमुपश्रुत्यश्विनासोमपीतये ।  
स्वाहास्तोमस्य वर्धनाप्रकवीधीतिभिर्नरा ॥ ५ ॥ २५ ॥

आ । नः । या॒त॒म् । उप॑ऽश्रुति । अ॒श्वि॒ना । सो॒मं॑ऽपी॒तये॑ ।  
स्वाहा॑ । स्तो॒मस्य॑ । वर्ध॒ना । प्र । क॒वी॒ इति॑ ।  
धी॒ति॑ऽभिः । न॒रा ॥ ५ ॥ २५ ॥

हे अश्विना अश्विनौ नोस्माकं उपश्रुति श्रुपवाइति श्रुत् स्तुतिः उपगताश्रुद्यस्मिन् त-  
स्मिन् यज्ञे सोमपीतये सोमपानाय आयातमागच्छतम् । हे वर्धना वर्धनौ कवी ज्ञानदर्शिना-  
वश्विनौ स्वाहा स्वाहाकृतौ स्वाहाकारेण सम्मगिष्ठौ सन्तौ यद्वा स्वाहेति वाङ्मयं स्तुतिरूपया  
वाचा स्तुतौ वाचा स्तोमस्य स्तोतुः प्रवर्धकौ भवतम् । तथा हे नरा नेतारावश्विनौ धीतिभिः

कर्मभिः यदुश्च प्रवर्धकौ भवतम् । यद्वा स्वाहेत्यादीन्यामवितानि हे स्वाहा स्वाहाऋतौ स्तोम-  
स्य स्तोत्रस्य स्तोत्रुर्वा हे प्रवर्धना प्रवर्धयितारौ हे कवो क्रान्तदर्शिनौ धीतिभिः युद्धिभिरा-  
र्त्वीयैःकर्मभिर्वा हे नरा सर्वेषां नेतारावश्विनौ सोमपानायायातमित्येकमेववाक्यम् । अस्मिन्य-  
क्षे धीतिभिरित्यपरांगवत्वाभावः छान्दसः । यद्वा धीतिभिर्ध्यातव्याभिर्युष्मदीयाभिरुक्तिभिः  
सार्धमायातमिति क्रियया संबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथ षष्ठी—

यच्चिद्धिवांपुरऋपयोजुहूरेवसेनरा ।

आयातमश्विनागन्तुमुपेमांसुष्टुतिमम ॥ ६ ॥

यत् । चित् । हि । वाम् । पुरा । ऋपयः । जुहूरे । अवसे । नरा । आ ।  
यातम् । अश्विना । आ । गन्तम् । उपे । इमाम् । सुष्टुतिम् । मम ॥ ६ ॥

हे नरा नेतारावश्विनौ यच्चिद्धि यदा खलु यां युवां पुरा पूर्वस्मिन्काले ऋपयः अतीन्द्रि-  
यार्थदर्शिनः स्तोतारः अपसे रक्षणाय जुहूरे जुहुविरि स्तुतिभिराह्वयन् । ह्वयतेऽर्द्धि अह्वय-  
स्तस्पचेति सम्प्रसारणं हृष्टइतिदीर्घः इरपेरे इति रेभावः तदानीं हे अश्विनौ आयातमाग-  
च्छतम् आगतवन्तौ स्थः अतोमम मदीयां इमां सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिमपि उपागतमुपा-  
गच्छतम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

दिवश्चिद्भोचनादध्यानां गन्तं स्वर्षिदा ।

धीभिर्वत्सप्रचेतसास्तोमैर्भिर्ह्वनश्रुता ॥ ७ ॥

दिवः । चित् । रोचनात् । अर्धि । आ । नः । गन्तम् । स्वःऽर्षिदा ।

धीभिः । वत्सप्रचेतसा । स्तोमैर्भिः । ह्वनश्रुता ॥ ७ ॥

हे स्वर्षिदा स्वः सूर्यस्य शुलोकस्य वा संभ्रयितारावश्विनौ दिवश्चित् शुलोकाच्च रोच-  
नादधि रोचमानादन्तरिक्षाच्च नोस्मानागन्तमागच्छतम् पूर्ववदधिः पञ्चम्यर्थांशुवादकः । हे-  
वत्सप्रचेतसा वत्सेस्तोत्रि प्रकृष्टज्ञानौ यद्वा वत्सं निवासकं वेदितव्यं वा प्रकृष्टं चेतो-

ज्ञानं यपोस्तौ तथोक्तौ तौ युवां धीविभिरात्मीयामिबुद्धिभिः सहागच्छतं हे हवनश्रु-  
ता हवनस्यास्मदीपस्याह्वानस्य स्तोत्रस्य श्रोतारौ स्तोमेभिः स्तोत्रैरस्मत्त्वैर्युज्यमानौ-  
सन्तौ आगच्छतम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

किमन्येपर्यासितेस्मत्स्तोमेभिरश्विना ।

पुत्रःकण्वस्यवामृषिर्गीर्भिर्वृत्तोअवीवृधत् ॥ ८ ॥

किम् । अन्ये । परिं । आसते । अस्मत् । स्तोमेभिः । अश्विना ।

पुत्रः । कण्वस्य । वाम् । ऋषिः । गीःऽभिः । वृत्तः । अवीवृधत् ॥ ८ ॥

अस्मदस्मत्तोन्वेष्यविरिक्ताः स्तोवारः स्तोमेभिः स्तोत्रैः अश्विना अश्विनौ देवौ  
किं पर्यासते अस्मद्भविरिक्ताः केष्यश्विनौ स्तोतुं नशक्नुवन्तीत्यर्थः । कण्वस्य ऋषेः पुत्र ऋ-  
षिः मन्त्रद्रष्टा वृत्तः गीर्भिः स्तुतिभिः हे अश्विनौ वां युवां अवीवृधत् अवर्धयत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आवांविप्रंइहावसेह्वत्स्तोमेभिरश्विना ।

अरिंप्रावृत्रंहन्तमातानोभूतंमयोभुवा ॥ ९ ॥

आ । वाम् । विप्रः । इह । अवसे । अहत् । स्तोमेभिः । अश्विना ।

अरिंप्रा । वृत्रंहन्तमा । ता । नुः । भूतम् । मयःऽभुवा ॥ ९ ॥

हे अश्विना अश्विनौ विप्रोमेधावी स्तोता इहास्मिन् यागे अवसे रक्षणार्थं स्तोमेभिः  
स्तोत्रैः वां युवां आह्वत् आहूतवान् हृष्यतेर्लुङ्ङि ऋषिसिचिह्नश्चेति च्चेरडादेशः । हे अरिप्रा रि-  
प्रमिनिपापनाम अपापी हे वृत्रहन्तमा वृत्राणां शत्रूणां हन्तमी ता तौ तादृशी युवां नोस्मा-  
कं मयोभुवा ह्यस्य भावयितारौ भूतं भवतम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आयद्वांयोपेणारथमर्तिष्ठद्वाजिनीवसू ।

विश्वान्यश्विनायुवंप्रधीतान्यंगच्छतम् ॥ १० ॥ २६ ॥

आ । यत् । वा॒म् । यो॒षणा । रथे॒म् । अति॑ष्ठत् । वा॒जिनी॒वसू॒ इति॑  
वाजिनी॒वसू॒ । विश्वा॑नि । अ॒श्विना॒ । यु॒वम् । प्र । धी॒तानि॑ ।  
अ॒गच्छ॑तम् ॥ १० ॥ २६ ॥

हे वाजिनीवसू वाजिनी हविष्यती यागक्रिया तस्यां विद्यमानस्वांशलक्षणधनाव-  
श्विनौ योषणा योषित्सूर्या आजिधावनेन मियमाणासती वां युवयोरथं यद्यदा आतिष्ठत्  
आस्थितवती आरूढवती तदा हे अश्विना अश्विनो युवं युवां धीतानि ध्यातान्यभिलषि-  
तानि विश्वानि सर्वाणि प्रकल्पेणामच्छतम् प्राप्तम् ॥ १० ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे षड्विंशो वर्गः ॥ २६ ॥

अथैकादशी-

अ॒र्तःस॒हस्रं॑निर्णि॒जा॒स्थे॒ना॒र्था॒तम॑श्विना ।

व॒त्सो॒वांम॒धुम॑द्व॒चोशं॑सीत्का॒व्यःक॒विः ॥ ११ ॥

अ॒र्तः । स॒हस्रं॑निर्नि॒जा । रथे॒न । आ । या॒तम् । अ॒श्विना॒ । व॒त्सः ।

वा॒म् । म॒धुम॑त् । व॒चः । अ॒शंसी॑त् । का॒व्यः । क॒विः ॥ ११ ॥

हे अश्विना अश्विनौ येषु लोकेषु यत्र वर्तन्ते अतोस्पाव स्थानात् सहस्रनिर्णिजा  
निर्णिगिति रूपनाम स्वर्णमयतया बहुविधरूपयुक्तेन रथेन आयातमागच्छतम् काव्यः  
कवेः पुत्रः कविर्मेधावी वत्सः कविः वां युवास्वां युवयोरर्थं मधुमत् माधुर्येपितं वचोवचनमुक्तं  
अशंसीत् शंतिवचान् पश्यवचनमागच्छतमित्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

पु॒रुम॑न्द्रा॒पु॒रुव॑सू॒मनो॑तरा॒रधी॑णाम् ।

स्तो॒मंमे॑अ॒श्विना॑वि॒मम॑भि॒वह्नी॑अ॒नूपा॑ताम् ॥ १२ ॥

पु॒रुम॑न्द्रा । पु॒रुव॑सू इति पु॒रुव॑सू । म॒नो॑तरा । र॒थी॑णाम् । स्तो॒मंम् ।  
मे । अ॒श्विनौ । इ॒मम् । अ॒भि । वह्नी॑ इति । अ॒नूपा॑ताम् ॥ १२ ॥

पुरुमन्द्रा बहुमदौ बहुभिः सोमैर्मादयितव्यौ वा पुरुस्तु बहुधनौ बहूनां निवासकौवा रथीणां धनानां मनोतरा मन्तारो दातारो मन्यतेऽस्तृचि पृषोदरादिवाद्रूपसिद्धिः नामन्यवर-स्यामिति रैराच्चाद् नामउदात्तत्वम् । बह्वी कृत्स्नस्य जगतोऽबोद्धारो ईदृशावश्विनौ मे मम इमं स्तोत्रं अच्यनूपातां सम्यक्स्तुतमिति प्राशंसिपातां । णुस्तुतौ यद्वा नुवतिरत्र श्रवणार्थं वक्तै अभिप्रासवश्रौष्टाम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

आनोविश्वान्यश्विनाधत्तंराधांस्पह्यया ।

कृतंनक्तृत्विर्यावतोमानोरीरधतंनिदे ॥ १३ ॥

आ । नः । विश्वानि । अश्विना । धत्तम् । राधांसि । अह्यया ।

कृतम् । नः । नक्तृत्विर्यश्वतः । मा । नः । रीरधतम् । निदे ॥ १३ ॥

हे अश्विना अश्विनौ अहया अहयाणि अहीतिकरणानि अदन्नाहेतूनि प्रशस्तानि विश्वानि सर्वाणि राधांसि धनानि नोस्मभ्यं आधत्तं प्रयच्छतम् । अविच नोस्मान् नक्तृत्विर्यावतः ऋतौ कालेभ्यं प्रजोत्पादनरत्नं कर्म नक्तृत्विर्यं तद्वतः कृतम् कुरुतम् । तथा निदे निन्दार्थं निन्दकाय वा नोस्मान् मारीरधतं मावशं नैष्टम् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

यन्नासत्यापरावतियद्वास्थोअध्यम्बरे ।

अर्तःसहस्रनिर्णिजास्थेनायातमश्विना ॥ १४ ॥

यत् । नासत्या । परावति । यत् । वा । स्थः । अधि । अम्बरे ।

अर्तः । सहस्रनिर्णिजा । रथेन । आ । यातम् । अश्विना ॥ १४ ॥

हे नासत्या सत्यस्वभावो सत्यस्य नेतारो नासिकाप्रभवौ वा अश्विनौ यद्यदि परावति दूरदेशे स्थः यद्वा यद्यदि अन्तिकनामित्वा समीपे स्थोभवथः । अविः सत्प्रमथार्थानुवादी अतोस्मात्सर्वस्मात्स्थानाद् सहस्रनिर्णिजा बहुविधस्त्वेण रथेन हे अश्विनावागच्छ-त्तम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

योवांनासत्याद्यर्षिर्गीर्भिर्वत्सोअवीदधत् ।

तस्मैसहस्रनिर्णिजमिर्षयत्तंपृतश्चुतम् ॥ १५ ॥ २७ ॥

यः । वा॒म् । ना॒स॒त्स्यो॑ । ऋ॒षिः । गीः॑ऽजिः । व॒त्सः । अ॒वी॒दधत्॑ ।

तस्मै॑ । स॒ह॒स्रं॑ऽनिर्निजम् । ऋ॒ष॒य॒म् । धृ॒त्त॒म् । घृ॒त॒श्चु॒त॒म् ॥ १५ ॥ २७ ॥

हे नासत्यो योऽन्तार्यम्पिः वां युवां गीभिः स्तुतिभिः अवीदधत् अवर्षयत् त-  
स्मै ऋषये सहस्रनिर्णिजं बहुनिवृत्तं घृतश्चुतं घृतं अरन्तो इषमन्नं धत्तं प्रयच्छतम् ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे सप्तविंशोऽर्गः ॥ २७ ॥

अथ षोडशी-

प्रास्माऊर्जघृतश्चुतमश्विनायच्छतंपुषम् ।

योवांसुस्त्रायतुष्वहसूयादानुनस्पती ॥ १६ ॥

प । अ॒स्मै॑ । ऊ॒र्ज॒म् । घृ॒त॒श्चु॒त॒म् । अ॒श्वि॒ना॒ । य॒च्छ॒त॒म् । पु॒ष॒म् ।

यः । वा॒म् । सु॒स्त्रा॒य॒त् । तु॒स्त॒र्वत् । व॒सु॒ध॒यात् । दानु॒नः । प॒ती॑ । द॒ति॑ ॥ १६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ अस्मै स्तोत्रे घृतश्चुतं घृतधारया युक्तं ऊर्जं घटकमन्नसं  
युक्तं युवां प्रयच्छतं दत्तं हे दानुनस्पती दानस्याधिपती वां युवां सुस्त्राय सुस्त्रार्थं यस्तुषव-  
त्सूयाः पश्च वसुधायाः वसुधनमात्मनश्छेत् अस्माद्द्वयः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

आनोगन्तंरिगादत्तेमंस्तेमिंपुरुभुजा ।

कृतंनःसुश्रियोन्मार्दानमितिष्टये ॥ १७ ॥

आ । नः॑ । गु॒न्त॒म् । रि॒शा॒द॒त्ता॑ । द॒म् । तो॒म॒म् । पु॒रु॒भु॒जा॑ ।

कृ॒त॒म् । नः॑ । सु॒श्रि॒यः॑ । न॒रा॑ । द॒मा॑ । द॒त्त॒म् । अ॒ति॒ष्ट॒ये ॥ १७ ॥



हे रिशादसा रिशतां हिंसतां निरसितारौ यद्वा रिशानां हिंसकानां अचरौ भक्षयितारौ हे पुरुभुजा बहुलस्य हविषोभोक्तारौ बहूनां पालकी वा हे अश्विनो नोस्माकमिमं स्तोमं स्तोत्रं आगन्तमभिगच्छतम् आगत्य च हे नरा नेतारौ नोस्मात् सुधिपः सुश्रीकान् शोभनया सम्पद्दा युक्तान् कृते कुरुतम् । तदर्थं इमा इमानि पुरोवर्तमानानि पार्थिवानि अभिष्टये अभिपाहये दातं ददतम् ददातेलोटि छान्दसः शपोल्लुक् ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

आवांविश्वाभिःरुतिभिःप्रियमैधाअहूपत ।

राजन्तावध्वराणांमश्विनायामहूतिपु ॥ १८ ॥

आ । वा॒म् । वि॒श्वाभिः । रु॒तिभिः । प्रि॒यमै॒धाः । अ॒हू॒प॒त॒ ।

राज॑न्तौ । अ॒ध्व॒राणा॑म् । अ॒श्वि॒ना । या॑म॒हू॒ति॒पु ॥ १८ ॥

हे अश्विना अश्विनौ यामहूतिपु यामानां यातृणां देवानां हूतिराह्वानं येषु यामेषु तेषु प्रियमैधाः प्रिययज्ञाः एतत्संज्ञाकृपयः अध्वराणां यज्ञानां राजन्तौ ईश्वरौ राजतिरैश्वर्यकर्मा अश्विनौ हि देवानामध्वर्युं आस्तामिति हि ब्राह्मणम् । ईदृशौ विश्वाभिः सर्वाभित्तिभीरक्षाभिः सहितौ वां युवां आहूपत आह्वयन् अस्तुवन्तित्यर्थः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

आनोगन्तमयोभुवाश्विनाशम्भुवाधुवम् ।

योवांविपन्यूधीनिभिर्गीभिर्वत्सोअवीरधत् ॥ १९ ॥

आ । नः । ग॒न्त॒म् । म॒युः॑भुवा । अ॒श्वि॒ना । श॒म्भु॒वा । धु॒व॒म् ।

यः । वा॒म् । वि॒प॒न्यू॒ इति॑ । धी॒निभिः॑ । गी॒भिः॑ । व॒त्सः॑ । अ॒वी॒र॒ध॒त् ॥ १९ ॥

हे अश्विना अश्विनौ मयोभुवा मयसः सुखस्य भाषयितारौ शंभुवा रोगाणां शमस्य भाषयितारौ युवं युवां नोस्मानागन्तमागच्छतम् । हे विपन्यू स्तुत्यावश्विनौ मोवत्सः स्तोत्रा वां युवां धीनिभिः कर्मभिः परिचरणैः गीर्भिः स्तुतिभिश्च अवीरधत् अवर्धयत् तानस्मान्नि-  
ति पूर्वत्रान्वयः ॥ १९ ॥

अथ त्रिंशती-

याभिः कण्वं मेधातिथिं याभिर्विशं दशं ब्रजम् ।

याभिर्गोशं र्यमावतं ताभिर्नोवतं नरा ॥ २० ॥ २८ ॥

याभिः । कण्वंम् । मेधं अतिथिम् । याभिः । वशंम् । दशं ब्रजम् ।

याभिः । गोशं र्यम् । आवतम् । ताभिः । नः । अवतम् । नरा ॥ २० ॥ २८ ॥

हे अश्विनौ याभिरुतिभिः कण्वं घृषिं मेधातिथिं च आवतं अरक्षतम् याभिश्च वशं एवत्संज्ञं दशब्रजं च आवतम् याभिश्च गोशं र्यं शीषोर्गौर्यस्य सगोशं र्यः शयुः तथा चाव्रा-  
तम्-शयवेचिन्नासत्याशचीभिर्जं हुरयेस्तर्यपिप्यथुर्गापिति । ईदृशं गोशं र्यं शयुं आवतं अ-  
रक्षतम् हे नरा नेतारौ ताभिरुतिभिर्नोस्मानवतं रक्षतम् ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमेष्टाविंशोऽवर्गः ॥ २८ ॥

अथैकविंशती-

याभिर्नरात्रसदस्पुमावतं कृत्व्ये धने ।

ताभिः ष्वं अस्मिन् अश्विना प्रावतं वाजसातये ॥ २१ ॥

याभिः । नरा । त्रसदस्पुम् । आवतम् । कृत्व्ये । धने । ताभिः ।

सु । अस्मान् । अश्विना । प्र । अवतम् ॥ वाजसातये ॥ २१ ॥

हे नरा नेतारावश्विनौ धने कृत्व्ये कर्तव्ये प्राप्तव्ये सति त्रसदस्पुं एवत्संज्ञं पुरुकुत्सपुत्र-  
घृषिं याभिरुतिभिरावतमरक्षतम् हे अश्विनौ ताभिरुतिभिः सु सुष्टु अस्मान् प्रावतं अरक्ष-  
वं किमर्थं वाजसातये वाजस्यान्वस्य वलस्य वा संप्रजनार्थम् ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशती-

प्रवांस्तोमांसुष्टुक्तयो गिरोर्वर्धन्वश्विना ।

पुरुत्रावृत्रंहन्तमातानोभूतंपुरुस्पृहा ॥ २२ ॥

प्र । वा॒म् । स्तो॒माः । सु॒ष्टु॒क्तयः । गि॒रः । व॒र्ध॒न्तु । अ॒श्वि॒ना ।  
पु॒रु॒श्वा । वृ॒त्र॒ह॒नु॒क्ष॒त॒मा । ता । नः । भू॒त॒म् । पु॒रु॒श्स्पृ॒हा ॥ २२ ॥

हे अश्विनौ स्तोमाः प्रमोतमघ्नरूपाःस्तुतयः सुवृक्तयः सुपवृत्ताः सुष्टु दोषवर्जितावा गिरः  
शस्त्ररूपावाचश्च वां युवां प्रवर्धन्तु प्रवर्धयन्तु । अपिच हे पुरुश्वा वहूनां नातारौ हे वृत्रहन्तमा  
वृषाणां शत्रूणां हन्तुतमौ ईदृशी ह अश्विनौ ता तौ युवां नोस्माकं पुरुस्पृहा पुरु बहुलं स्पृ-  
हणीयावीप्सितव्यौ भूतं भवतम् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशो-

त्री॒णि॒प॒दान्य॒श्विनो॒रा॒विःसा॒न्ति॒गु॒हा॒परः ।

क॒वी॒ऋ॒त॒स्य॒प॒त्म॒भि॒र्वा॒ग्जी॒वे॒भ्य॒स्परि॑ ॥ २३ ॥ २९ ॥

त्री॒णि । प॒दानि॑ । अ॒श्विनोः॑ । आ॒विः । स॒न्ति । गु॒हा । प॒रः ।

क॒वी इति॑ । ऋ॒तस्य॑ । प॒त्म॒भिः । अ॒र्वा॒क् । जी॒वे॒भ्यः । परि॑ ॥ २३ ॥ २९ ॥

त्रीणि त्रिसंख्याकानि अनपौरुषिनोर्देवयोरथस्य संवन्धीनि पदानि चक्राणि गुहा गु-  
हायां वर्तमानानि एवावन्तं कालमदृश्यमानानि परः गुहायाः परस्तात् दृष्टिगोचरेदेशे आविः  
सांति आविर्भवन्ति सांहितिकच्छान्दसोदीर्घः व्यत्ययेन निघावाभावः । यद्वा सन्तीत्येतदस्तेः  
शतरि जसि रूपम् आविर्भूतानि दृश्यन्ते अश्विनोरथस्य चक्रवयोपेतत्वं-रथस्त्रिचक्रःपरि-  
वर्ततेइत्यादिनिगमान्तरेपसिद्धम् । कवी ऋन्तदर्शिनौ अश्विनौ ऋतस्य सयस्योदकस्य यज्ञ-  
स्य वा हेतुभूतैः पत्मभिः यैः पदैः जीवेभ्यस्परि परिरूपपर्ययः पञ्चम्याः परावध्यर्थं इति सत्वम्  
जीवानामुपरि जीवेध्वस्माहु अर्वाग्भिमुखं आगच्छवमिति शेषः तानि पदानिदानि उपल-  
भ्यन्त इत्यन्वयः ॥ २३ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

आन्नुमित्येकविंशत्यृचं चतुर्थं सक्तं शशकर्णस्यार्पं अश्विदेवत्वं विश्वेकविंशौ द्विती-  
यावृषीषेचेति चतस्रोमायज्यः प्रथमा चतुर्थी पञ्ची चतुर्दशी पञ्चदशीचेति पञ्चनृत्यः पञ्चमी  
ककुप् मध्यमथेककुप् इत्युक्तदृशणराद्वावाद् दशमीविष्टुप् एकादशी विराट् द्वादशी जगती

शिष्टाननुष्टुभः । तथाचानुक्रान्तम्—आनूनंसेका शशकणोत्थेगायत्र्यावुपाद्येचायाचतुर्थीपदी-  
चतुर्दशपाद्येचवृहत्यः पञ्चमीककुब्जशम्यायास्त्रिपुबिराट्जगत्यइति । अतोर्थमे ब्राह्मणाच्छंसि-  
नोतिरिक्तोक्त्ये इदं सूक्तं सूत्र्येतहि—आनूनमश्विनातंनारथमिति ।

तत्र प्रथमा—

आनूनमश्विनायुवंवत्सस्यगन्तुमवसे ।

प्रास्मैयच्छतमरुक्तं पृथुच्छर्दिर्द्युयुतंयाअरातयः ॥१॥

आ । नूनम् । अश्विना । युवम् । वत्सस्य । गन्तुम् ।

अवसे । प्र । अस्मै । यच्छतम् । अरुक्तम् । पृथु ।

च्छर्दिः । युयुतम् । याः । अरातयः ॥ १ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवं युवां वत्सस्य स्तोत्रुर्मम अवसे रक्षणार्थं नूनमवश्यं आगन्त-  
मागच्छतम् आगत्यचास्माकपथे अवृक्तं बाधकरहितं पृथुविस्तीर्णं छर्दिर्ग्रहं प्रपच्छतं पदत्तम् ।  
तथा याः अरातयः अदानशीलाः शत्रुभूताः मजास्तायुयुतं स्तोत्रुभ्यः पृथक्कृतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यदन्तरिक्षेयद्विविद्यत्पञ्चमानुषाँअनु ।

नृम्णांतद्धन्तमश्विना ॥ २ ॥

यत् । अन्तरिक्षे । यत् । दिवि । यत् । पञ्च । मानुषान् ।

अनुं । नृम्णाम् । तत् । धत्तम् । अश्विना ॥ २ ॥

अन्तरिक्षे गन्धर्वादिभिः सेविते मध्यमे लोके यन्मृष्णं धनमस्ति दिवि सुलोकेच यद-  
स्ति पञ्च पञ्चसंख्याकान्मानुषान् मनुष्यान् अनु । लक्षणे अनो कर्मपवचनीयत्वम् कर्मपवच-  
नीयपुक्तइतिद्वितीया पञ्चविधामनुष्याः निपादपञ्चमाश्वत्वारोऽर्णापवचने तत्रचेहलोके यन्मृ-  
ष्णं धनमस्ति हे अश्विना अश्विनौ तन्निनिनं नृम्णां धनं धत्तं अस्मभ्यं प्रयच्छतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

येवाँदंसाँस्यश्विनाविप्रासःपरिमागृशुः ।

एवेत्काण्वस्यवोधतम् ॥ ३ ॥

ये । वा॒म् । दं॒सांसि । अ॒श्वि॒ना । वि॒प्रांसः । प॒रि॒क्ष॒म॒मृ॒शुः ।  
ए॒व । इ॒त् । का॒ण्व॒स्य॑ । वो॒ध॒त॒म् ॥ ३ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोः संबन्धीनि दंसांसि कर्माणि परिचरणात्मकानि ये विप्रासो-  
विप्रामेधाविनोऽप्यजमानाः परिमामृशुः परिमृशन्ति पुनःपुनः स्पृशन्ति अनुतिष्ठन्तीत्यर्थः यथा  
तदीयानि परिचरणानि युवां जानीथः एवेत् एवमेव काण्वस्य ऋण्वपुत्रस्य मम परिचरणं  
बोधतमवगच्छतम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

अ॒यं वां॑ घ॒र्मो अ॒श्वि॒ना॒ स्तोमे॑न॒ परि॑पिच्यते ।

अ॒यं सो॒मो म॒धु॒मान्वा॒जिनी॑व॒सूये॑न॒ वृ॒त्रं चि॑के॒तथः ॥ ४ ॥

अ॒यम् । वा॒म् । घ॒र्मः । अ॒श्वि॒ना । स्तो॑मे॒न । परि॑ । सि॒च्य॒ते ।  
अ॒यम् । सो॒र्मः । म॒धु॒मान् । वा॒जि॒नी॒व॒सू इति॑ वा॒जिनी॑व॒सू ।  
ये॒न॑ । वृ॒त्रम् । चि॑के॒तथः ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोः संबन्धी अयं घर्मः मवर्ग्यं स्तोमेन स्तोत्रेण ऋक्तामरूपेण प-  
रिपिच्यते आर्द्राक्रियवे यथा युवयोस्तृत्तिकरो भवति तथा क्रियतइत्यर्थः यदा घर्मस्य  
हविषाधारभूतोऽहावीरो घर्मः सः स्तोमेन स्तोत्रव्येन पयसा परिपिच्यते आसिच्यते  
वां युवयोरर्थं । अपिच हे वाजिनीवसू अन्नवद्जनौ अयं सोमस्तार्त्विपसवनिको मधुमान्  
माधुर्यवान् युवाभ्यां दीयते येन युवां वृत्रमावरकं शत्रुं चिकेतथः हन्तव्यतया जा-  
नीथः अयं घर्मः सोमश्चेत्युभयवान्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

य॒द॒प्सु॒ य॒द॒न॒स्पतौ॑ य॒दोष॑धीपु॒रु॒दंस॑साकृतम् ।

ते॒न॒ मा॒ वि॒ष्टम॑श्वि॒ना ॥ ५ ॥ ३० ॥

यत् । अ॒प्सु॒ । यत् । व॒न॒स्पतौ॑ । यत् । ओष॑धीपु ।

पु॒रु॒दंस॑सा । कृतम् । ते॒न॑ । मा॒ । अ॒वि॒ष्टम् । अ॒श्वि॒ना ॥ ५ ॥ ३० ॥

हे पुरुदंससा बहुकर्माणावशिनो अप्सुदकेषु यद्रेपजं कृतं युनामकार्णम करो-  
तेल्लुडि मधेचरोत्यादिनात्सेल्लुक् तथा वनस्पती वनानां पतिर्वनस्पतिः पारस्करादित्वात्सु-  
ट् उभेवनस्पत्यादिव्यति पूर्वोत्तरपदयोर्गुणपतमरुतिस्वरत्वम् जाताविदमेकवचनम् वनस्प-  
तिषु वृक्षेषु यच्च भेषजं युवामकुरुणम् ओषधीषु ओषः पारुः आसु धीयतइति ओष-  
धयोव्रीह्यादयः कर्मण्यधिकरणेचेति दधातेरधिकरणेऽक्रियत्ययः दासीभारादिषु पठितवा-  
त्पूर्वपदमरुतिस्वरत्वम् ओषधेश्च निभक्तावप्रथमायामितिदीर्घः व्रीह्यादिष्वोषधीषुच यद्रेप-  
जं कृतं युवामकार्णम् । हे अशिनो अशिनो तेन सर्वेण जेपजेन मा मां अविष्टं र-  
क्षतम् अवतेल्लोडि सिद्धहुत्तमिति बहुलग्रहणात् सिप् ततइद् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे विशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथ पठौ-

यन्नासत्याभुरण्यथोयहृदिवन्निपज्यथः ।

अयंवावत्सोमतिभिर्नविन्धतेहविष्मन्तंहिगच्छथः ॥ ६ ॥

यत् । नासत्या । भुरण्यथः । यत् । वा । देवा । निपज्यथः ।

अयम् । वाम् । वत्सः । मतिभिः । न । विन्धते । हविष्मन्तम् ।

हि । गच्छथः ॥ ६ ॥

हे नासत्या सत्यस्यभावावशिनो यत् यो युवां भुरण्यथः सर्वं जगन्वोपययः । भुरण-  
धारणपोषणयोः कंदादिः हे देवा दानादिगुणयुक्तो अशिनो छान्दसः सांहितिकोह्रस्वः  
यद्वा यो च युवां निपज्यथः सर्वस्य प्राणिजातस्य भेषज्यं रोगोपशमनं कुरुथः भि-  
पज चिकित्सायाम् अयमपि कंदादिः तौ वा युवां अयं वत्सः स्तोता मतिभिर्मननीयैः  
केबलेः स्तोत्रेन विन्धते नविन्दते नरुभते वर्णविकारश्छान्दसः । कुतइतिचेदुच्यते हविष्म-  
न्तं हरियुक्तं स्तोतारं हि युवां गच्छथः तस्माद्युवां हविर्भियुक्तेः स्तोत्रैः परोदथ इ-  
तिभावः ॥ ६ ॥

प्रवर्येमहावीरे गोपयस्यासिच्यमाने आनूनमित्येषानुबक्तव्या सृज्यतेहि-आनूनम-  
शिनोऽंभिरितिगव्य आयुतेसिञ्जतश्रियमित्याज्यइति ।

हे अश्विनौ छर्दिष्यौ छर्दिरिति गृहनाम तस्यास्मदीयस्य पालकौ सन्तौ युवां यावमा-  
गच्छतं । उतापिच नोस्माकं परस्या परं अतिशयेन पालकौ भूतं भवतं पारस्करादित्वात्सुद् ।  
तथा जगत्वौ सर्वस्य जगतः जङ्गमस्य प्राणिजातस्यास्मदीयस्य पालकौ भवतम् । उतापिच नो-  
स्माकं तनूपा तनूनां शरीराणां तनयानां वा पालकौ भवतम् एतत्सर्पार्थं तोक्याय तोकस्य पुत्र-  
स्य तनयाय तनयस्य पौत्रस्य वास्मदीयस्य वर्तिगृहं यातं गच्छतम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यदिन्द्रेणसरथंयाथोअश्विनायद्वावायुनाभवथःसमोकसा ।

यदादित्येभिःऋभुभिःसजोपसायद्वाविष्णोर्विक्रमणेपुतिष्ठथः ॥ १२ ॥

यत् । इन्द्रेण । सरथम् । याथः । अश्विना । यत् । वा ।

वायुना । भवथः । समऽओकसा । यत् । आदित्येभिः । ऋभुभिः ।

सजोपसा । यत् । वा । विष्णोः । विक्रमणेपु । तिष्ठथः ॥ १२ ॥

हे अश्विनौ इन्द्रेणसह सरथं समानमेकरथं आस्थाय यद्यदि याथोगच्छथः पद्वा य-  
दिवा वायुना सह समोकसा समाननिवासौ भवथः यद्यदिवा आदित्येभिः अदितेः पुत्रैः मित्रा-  
दिभिः ऋभुभिश्च सजोपसा सहमोपमाणौ वर्तेथे यद्वा यदिवा विष्णोर्विक्रमणेपु विष्णुना दे-  
वेन विक्रान्तेषु विपु लोकेषु तिष्ठथः अतः सर्वंस्मादपि स्थानादागच्छतमितिशेषः ॥१२ ॥

अथ त्रयोदशी-

यद्द्याश्विनावहंह्रुवेयवाजसातये ।

यत्पृतसुतुर्वणेसहस्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः ॥ १३ ॥

यत् । अथ । अश्विनौ । अहम् । ह्रुवेयं । वाजऽसातये । यत् ।

पृतऽसु । तुर्वणं । सहः । तत् । श्रेष्ठम् । अश्विनोः । अरवः ॥ १३ ॥

यद्यदा अहमश्विनौ वाजसातये संग्रामार्थं ह्रुवेय आह्रुवेय अघेदानीं तावागच्छतमिति  
शेषः । पृतसु पृतनासु संग्रामेषु तुर्वणं शत्रूणां हिंसने यत्सहः शत्रूणामभिभवितु रक्षणं अश्विनोः  
तदयोरक्षणं श्रेष्ठं प्रशस्यतमं अतस्त्वावाह्रुयामीतिभावः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आनूनंयात्तमश्विनेमाहव्यानिवाहिता ।

इमेसोमासोअधितुर्वशेयदाविमेकण्वेपुवामथ ॥ १४ ॥

आ । नूनम् । यात्तम् । अश्विना । इमा । हव्यानि । वाम् ।  
हिता । इमे । सोमास । अधि । तुर्वशे । यदा । इमे । कण्वेषु ।  
वाम् । अथ ॥ १४ ॥

हे अश्विनौ नूनमवश्यं आयातमागच्छतम् इमा इमानि पुरोर्वीनि हव्यानि हवींषि वा युवाभ्यां हिता हितानि यद्वा युवयोरर्थं विहितानि कृतानि इमेच सोमास. सोमाः तुर्वशे यदा च वर्तमाना. वा युवाभ्या युवयोरर्थं संस्कृता वा अधिः सप्तम्यर्थानुवादकः। अथ अपिच कण्वेषु कण्वपुत्रेषु अस्माद्यु च इमे सोमाः वा युवाभ्या दत्ताः अतआयातमित्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

यत्रासत्यापराकेअर्वाकेअस्तिभेषजम् ।

तेननूनंविमदायप्रचेतसाहृदिर्वत्साययच्छतम् ॥१५॥३२॥

यत् । नासत्या । पराके । अर्वाके । अस्ति । भेषजम् । तेन । नूनम् ।  
विमदाय । प्रचेतसा । हृदिः । वत्साय । यच्छतम् ॥ १५ ॥ ३२ ॥

हे नासत्यावश्विनो पराके दूरदेशे अर्वाके समीपेच ययुवयोः सवन्धि भेषजं रोगो-  
पशमनकारणमस्ति तेन भेषजेन सहित हृदिर्गृह हे प्रचेतसा प्रकृतज्ञानावश्विनौ विमदाय  
लुप्तोपममेतत् एवत्सन्नायेव रूपये वत्साय नूनमवश्य यच्छतं प्रयच्छतम् ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे द्वाविंशोऽष्टकः ॥ ३२ ॥

अथ षोडशी-

अभुत्स्युप्रदेव्यासाकंवाचाहमश्विनोः ।

व्यावदेव्यामतिविरातिमर्त्येभ्य ॥ १६ ॥



अञ्जुत्ति । ऊँ इति । प्र । देव्या । साकम् । वाचा । अहम् । अश्विनोः ।  
वि । आवः । देवि । आ । मृतिम् । वि । रातिम् । मर्त्येभ्यः ॥ १६ ॥

अश्विनोः संबन्धिन्या देव्या द्योतमानया वाचा स्तुतिरूपया तार्कं सह अहं प्राञ्जु-  
त्ति मनुजोस्मि उदतिपूरणः हे देवि द्योतमाने उपस्त्वध्व मतिं मयाकृतां स्तुतिं आं अग्नि-  
लक्ष्य व्यापः तमांसि विवृणु अपगमय प्रकाशयेत्यर्थः वृणोति छान्दसे लुङ्मन्त्रेषसेत्यादिना  
त्रेहेर्कृच्छन्दस्वपिदशयतइत्याडागमः । अपिच मर्त्येभ्योमनुष्येभ्यः स्तोत्रुभ्योरमभ्यं रातिं धनं  
व्यापः प्रकाशय ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

प्रबोधयोपोअश्विनाप्रदेविसूनृतेमहि ।  
प्रयज्ञहोतरानुपक्प्रमदायश्रवौबृहत् ॥ १७ ॥

प्र । बोधय । उपः । अश्विनां । प्र । देवि । सूनृते । महि । प्र ।  
यज्ञहोतः । आनुपक् । प्र । मदाय । श्रवः । बृहत् ॥ १७ ॥

हे उपः अश्विनौ देवौ प्रबोधय अस्मत्स्तोत्रस्य श्रवणार्थं । हे देवि दानादिगुणयुक्ते हे  
सूनृते सुष्ठु नेत्रि हे महि महति इत्यं महाभागा त्वं अश्विनौ प्रबोधय । हे यज्ञहोतः यज्ञानां  
यष्टव्यानां देवानामाहावर्होतर्वा आनुपगनुपकं संततं यथाभवति तथा अश्विनौ स्तुतिभिः  
प्रबोधय । तथा मदाय अश्विनोर्मैदात्पादनार्थं बृहन्महत् श्रवः श्रवणीयं सोमलक्षणयज्ञं  
अस्माभिः मकल्पितम् ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

यदुपोयासिभानुनांसूर्येणरोचसे ।  
आहायमश्विनोरथोवर्तिर्यातिचृपाय्यम् ॥ १८ ॥

यत् । उपः । यासि । भानुनां । सम् । सूर्येण । रोचसे । आ । ह ।  
अयम् । अश्विनोः । रथः । वर्तिः । याति । चृपाय्यम् ॥ १८ ॥

हे उपः भानुना दीप्त्यासह मयदा मासि गच्छसि तदानीं सूर्येण-संरोचसे सम्यग्दीप्य-  
से । अपिच तस्मिन्समये अश्विनोरथं रथः नृपाय्यं यत् नृभिर्नेतृभिर्कृत्विग्भिः पालनीयं व-  
र्तियन्तृग्रहं आपाति ह आगच्छति सत् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यदापीतासोअंशवोगावोनदुह्ण ऊर्ध्वभिः ।

यद्वावाणीरनूपतप्रदेवयन्तोअश्विनां ॥ १९ ॥

यत् । आर्षीतासः । अंशवः । गावः । न । दुह्ने । ऊर्ध्वभिः ।

यत् । वा । वाणीः । अनूपत । प्र । देवयन्तः । अश्विनां ॥ १९ ॥

यद्यदा आर्षीतासः आसमन्वात्पीतवर्णा अंशवः सोमस्ताः ऊर्ध्वभिः गावोन गावइव दु-  
ह्ने रसं दुहते लोपस्तआत्मनेपदेविति तलोपः बहुलंछन्दसीतिरुडागमः । यद्वा यदाच देवयन्तो-  
देवान्कामयमानाः ऋत्विजः वाणीर्वाचः स्तुतीः अनूपत अस्तुवन् अकुर्वन्वित्यर्थः । तदा अ-  
श्विना अश्विनौ देवौ भावतं परक्षतम् ॥ १९ ॥

अथविंशी-

प्रद्युम्नायप्रशवसेप्रनृपास्यायशर्मणे । प्रदक्षांप्रचेतसा ॥ २० ॥

प्र । द्युम्नाय । प्र । शवसे । प्र । नृसस्याय ।

शर्मणे । प्र । दक्षाय । प्रचेतसा ॥ २० ॥

प्रचेतसा प्रकृष्टज्ञानावश्विनौ द्युम्नाय द्योतमानायात्नाय यशसे वा तादृश्यैचतुर्थी द्यु-  
म्नार्थे अस्यान्परक्षतम् शवसे बलाय च परक्षतम् नृपस्याय वृत्तिः सोढव्याय शर्मणे सुखाय च  
परक्षतम् दक्षाय नृव्यर्थे परक्षतम् । यद्वा द्युम्नाथेत्यादौ क्रियाग्रहणमपि कर्तव्यमिति कर्म  
णः सम्प्रदानत्वाच्चतुर्थी द्युम्नादीन्यस्मर्त्यं प्रयच्छतमित्यर्थः ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

यंनूनधीभिरश्विनापितुर्योर्नानिपीदथः ।

यद्वासुम्नेभिरुक्थ्या ॥ २१ ॥ ३३ ॥

यत् । नूनम् । धीभिः । अश्विना । पितुः । योनौ ।

निःसीदथः । यत् । वा । सुभ्रैभिः । उक्थ्या ॥ २१ ॥ ३३ ॥

अश्विनौ पितुः पालयितुर्गुण्येकस्य संबन्धिनि योना योनौ स्थाने यद्यदि धीभिः कर्म-  
भिः सह निपीदधोनिवसथः यद्वा यद्विवा हे उक्थ्या उक्थ्यौ प्रशस्यौ सुभ्रैभिः सुभ्रैः  
सुरैः सह निवसथः तदास्माभिः स्तुतौ संतावागच्छतमितिशेषः । अथवा पितुः पालयितुर्यजमा-  
नस्य संबन्धिनि योनौ यज्ञगृहे धीभिः स्तुतिभिः सार्धं यदि निवसथः यदिच सुभ्रैः सुस-  
कैर्हविर्भिश्च सह निवसथः तर्हागच्छतम् । नूनमिति पदपूरणः उक्तंच यास्केन—अथापिप-  
दपूरणः नूनंसातेप्रतिवरंजरिवईति ॥ २१ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे वयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

यत्स्थइति पञ्चमं पञ्चमं सूक्तम् कण्वपुत्रस्य प्रगाथस्यार्थ आश्विनं आद्याबृह-  
ती द्वितीया मध्येज्योतिस्त्रिष्टुप् यतोष्टकस्ततो ज्योतिरिति उक्तलक्षणसन्धावात् तृतीया अनुष्टु-  
प् चतुर्थी आस्तारपंक्तिः अत्यौचेदास्तारपङ्क्तिरितितलक्षणम् पञ्चमी बृहती षष्ठी सतोबृहती ।  
तथाचानुक्तान्तम्—यत्स्थःपद् प्रगाथोपशयत् बृहतीमध्येज्योतिरनुष्टुप्वास्तारपङ्क्तिःप्रगाथइ-  
ति । प्रातरनुष्वाऋग्विने ऋतो वाहतेछन्दस्याश्विनशस्त्रेचेदंसूक्तम् सूत्र्यतेहि—युञ्जीवांयत्स्थइ-  
तिवाहवमिति ।

तत्र प्रथमा—

यत्स्थोदीर्घप्रसन्नानियद्वादोरोचनेदिवः ।

यद्वासमुद्रेअध्याकृतेगृहेतुआयातमश्विना ॥ १ ॥

यत् । स्थः । दीर्घप्रसन्नानि । यत् । वा । अदः । रोचने । दिवः ।

यत् । वा । समुद्रे । अधि । आकृते । गृहे ।

अतः । आ । यातम् । अश्विना ॥ १ ॥

हे अश्विनौ दीर्घप्रसन्नानि प्रसीदन्त्येषु देवाइति प्रसन्नानोयज्ञगृहाः दीर्घांआयताः  
प्रसन्नानोयस्मिन् तस्मिन्लोके यत् यदिस्थोभवथोवर्तेथे यद्वा यद्विवा अदः अमुष्मि-

न् दिवोयुलोकस्य संबन्धिनि रोचने रोचमाने स्थाने भवथः यद्वा यद्विवा समुद्रे अ-  
न्तरिक्षे समुद्रवन्त्यस्मादापइति समुद्रमन्तरिक्षंतस्मिन् आकृते निर्मिते गृहे अधिवस-  
थः अतस्त्रितयादपिस्थानात् हे अश्विनावायातमागच्छत्वम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यद्वायुज्ञमनवेसंमिमिक्षथुरेवेत्काण्वस्यवोधतम् ।  
वृहस्पतिं विश्वान्देवाँ अहं हुव इन्द्राविष्णू अश्विनावाशुहेपसा ॥ २ ॥

यत् । वा । यज्ञम् । मनवे । सम्मिमिक्षथुः । एव । इत् ।  
काण्वस्यं । वोधतम् । वृहस्पतिम् । विश्वान् । देवान् । अहम् ।  
हुवे । इन्द्राविष्णू इति । अश्विनौ । आशुहेपसा ॥ २ ॥

हे अश्विनौ यद्वा यथावा येन प्रकारेण मनवे पत्रापतये यजमानाय यज्ञं सं-  
मिमिक्षथुः संसिक्तवन्तौ युवां कृतवन्तो एवेत् एवमेव काण्वस्य कण्वगोत्रस्य मम-  
यज्ञं कर्तुं बोधतमवगच्छतम् । अपिच वृहस्पतिं वृहत्वां देवानां पतिं देवपुरोहितं वि-  
श्वान्सर्वांस्त्रिन्त्रादीन्देवाँश्च इन्द्राविष्णू च आशुहेपसा शीघ्राश्वौ यद्वा हेपृशब्दे शीघ्रं सर्व-  
त्र शन्यमानौ स्तूपमानावश्विनौ च अहं हुवे आह्वये ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्यान्वुश्विनाहुवेसुदंसंसागृजेरुता ।  
ययोरस्तिप्रणःसख्यदेवेष्वध्याप्यम् ॥ ३ ॥

त्या । नु । अश्विना । हुवे । सुदंसंसा । गृजे । रुता । ययोः ।  
अस्ति । प्र । नः । सख्यम् । देवेषु । अधि । आप्यम् ॥ ३ ॥

त्या त्वौ पूर्वोक्तगुणावश्विनौ नु क्षिप्रमहं हुवे आह्वयामि कीदृशी सुदंससा शो-  
भनकर्माणौ गृजे गृहे ग्रहणाय अस्माभिर्दानानां हविषां स्वीकरणाय अस्मभ्यं धनदाना-  
य वा रुता रुतौ मादुर्भूतौ देवेषु मध्ये अग्निः सप्तम्यथानुवादी ययोरश्विनोः आप्यमास्रव्यं नो-  
स्माकं सख्यं सखित्वं मास्ति प्रभवति उत्कर्षेण वर्तते तौ हुवइत्यन्वयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

ययोरधिप्रयज्ञाअंसूरेसन्तिसूरयः ।

तायज्ञस्याध्वरस्यप्रचेतसास्वधाभिर्यापिव्रतःसोम्यमधु ॥ १॥

ययोः । अधि । प्र । यज्ञाः । अंसूरे । सन्ति । सूरयः ।  
ता । यज्ञस्य । अध्वरस्य । प्रचेतसा । स्वधाभिः ।  
या । पिव्रतः । सोम्यम् । मधु ॥ १ ॥

ययोरश्विनोरध्यपरि यज्ञाः ज्योतिष्टोमादयः संवेयागाः प्रसन्ति प्रभवन्ति छिन्नस्यं यज्ञ-  
शिरसोशिव्यांसन्धानात् । तथाच—यज्ञशिरसोछिद्यते इत्युपक्रम्य तैत्तिरीयकम्—तावेवयज्ञ-  
शिरःप्रत्यघचाम् यदाश्विनोऽगृह्येव यज्ञस्यनिष्कृत्यांइति । अंसूरे स्तोत्ररहितेषु देशे ययो-  
श्च सूरयः स्तोतारः सन्ति तावश्विनौ अध्वरस्य हिंसाप्रत्यवापरहितस्य यज्ञस्य ज्योतिष्टोमा-  
देः प्रचेतसा प्रकृष्टज्ञातारौ स्वधाभिः बलहेतुभिः स्तुतिभिः आह्वयामीतिशेषः या यावश्वि-  
नौ सोम्यं सोमयमं मधु मधुरं सोमरसं पिवतः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यद्वाश्विनावपाग्यन्प्राक्स्थोवाजिनीवसू ।

यद्ब्रह्मव्यनवितुर्वशोयदौहुवेवामथमागतम् ॥ ५ ॥

यत् । अथ । अश्विनौ । अपाक् । यत् । प्राक् । स्थः ।  
वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । यत् । ब्रह्मवि । अनवि ।  
तुर्वशो । यदौ । हुवे । वाम् । अथ । मा । आ । गतम् ॥ ५ ॥

हे अश्विनौ अघेदानीं यद्यदि अपाक् पतीच्यां दिशि स्थोभवथोवर्तंथे हे वाजिनीव-  
सू अन्नवद्धनौ यद्यदि प्राक् प्राच्यां दिशि स्थोभवथः यत् यदिया ब्रह्मवि अनवि तुर्वशे यदौ  
दुसुमध्वतिषु चतुर्षु स्तोत्रेषु संनिहितौ भवथः एवं सर्वत्र संनिहितौ वां युवां हुवे अहमाह्व-  
यामि अथानन्तरमेव मा मां आगतम् आगच्छतम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

यदन्तरिक्षेपतथ.पुरुभुजायहेमेरोदसीअनुं ।

यद्वास्वधाभिरधितिष्ठथोरथमतआयातमश्विना ॥६॥३४॥

यत् । अन्तरिक्षे । पतथः । पुरुभुजा । यत् । वा ।

इमे इति । रोदसी इति । अनुं । यत् । वा । स्वधाभिः ।

अधिष्ठतिष्ठथः । रथम् । अतः । आ । यातम् । अश्विना ॥६॥ ३४ ॥

हेपुरुभुजा बहूनां पालयितारौ बहुलहविषोभोकारौ वा यद्यदि अन्तरिक्षे पतथोगच्छ-  
थः यद्वा यदिवा इमे रोदसी द्यावापृथिव्यावनु अनुलङ्घय गच्छथः यद्वा यदिवा स्वधाभिः  
आत्माभिस्तेजोभिर्भस्त्रैर्वा सार्धं रथं अधितिष्ठथः रथेऽपविशथः अश्विनीइत्यासामिति  
आधारस्य कर्मसंज्ञा । अतः सर्वस्मात्स्थानाव हे अश्विनौ आयातमागच्छवम् ॥ ६ ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

त्वमग्नेइति दशर्चं षष्ठं सूक्तं कण्वगोत्रस्य वत्सस्पार्षं आग्नेयम् आद्या प्रतिष्ठागायत्री अ-  
ष्टकसप्तकषट्कोपेतत्वात् द्वितीयावर्धमाना षट्कसप्तकाष्टकोपेतत्वात् । तथाचोक्तं—षट्कसप्तकाष्ट-  
कोवर्धमाना विपरीतामतिष्ठेति । दशमीत्रिष्टुप् शिष्टामायज्यः । तथाचानुक्रान्तम्—त्वमग्नेदशवत्स-  
आग्नेयेगायत्रे अन्त्यात्रिष्टुप् आद्यामविष्टोपायावर्धमानेति । घातरनुवाकस्याग्नेयेकवौ गायत्रेछन्द-  
स्पाशिवनशास्त्रे च उक्तमावर्जमेतत्सूक्तं सूच्यतेहि—त्वमग्नेव्रतपाइत्युत्तमानुद्धरेदिति । घातपत्या  
त्वमग्नेव्रतपाइति आयानुवाक्या । सूत्रिवञ्च—त्वमग्ने व्रतपाअसि यद्वोवयंप्रमितामव्रतानोति ।

तेषा मथमा—

त्वमग्नेव्रतपाअसिदेवआमर्त्येप्या । त्वंयज्ञेष्वीड्यः ॥ १ ॥

त्वम् । अग्ने । व्रतपः । असि । देवः । आ । मर्त्येषु । आ ।

त्वम् । यज्ञेषु । ईड्यः ॥ १ ॥

हे अग्ने देवोद्योतमानस्त्वं मर्त्येषु च आदेवेषु च मध्ये व्रतपाअसि व्रतानां क-  
र्माणं रक्षित्वा भवसि अद.कारणात् यज्ञेषु त्वमीड्यः स्तुत्योसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वमसिप्रशस्योविदथेषुसहन्य । अग्नेरधीरध्वराणाम् ॥ २ ॥

त्वम् । अस्ति । प्रशस्यः । विदथेषु । सहन्य । अग्ने । रथीः ।

अध्वराणाम् ॥ २ ॥

हे सहन्य शत्रूणामभिभवितरग्नेविदथेषु यज्ञेषु त्वं प्रशस्यः स्तुःयोसि अध्वराणां या-  
गानां रथीर्नैवाच भवसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सत्वमस्मदपद्विपोयुयोधिजातवेदः । अदेवीरग्नेअरातीः ॥ ३ ॥

सः । त्वम् । अस्मत् । अप । द्विपः । युयोधि । जातवेदः ।

अदेवीः । अग्ने । अरातीः ॥ ३ ॥

हे जातवेदः जातानां वेदितरग्ने सपूर्वैकगुणस्त्वं अस्मदस्मत्तः द्विपोद्विभून् शत्रून् अपयु-  
योधि पृथक्कुरु । अदेवीराहुरीः अरातीः शत्रुसेनाश्च पृथक्कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अन्तिचित्तन्तमह्यज्ञमर्तस्यरिपोः । नोपवेपिजातवेदः ॥ ४ ॥

अन्ति । चित् । सन्तम् । अहं । यज्ञम् । मर्तस्य । रिपोः । न ।

उप । वेपि । जातवेदः ॥ ४ ॥

हे जातवेदः अन्तिचित् अन्तिकेपि सन्तं भवन्तं समीपे विद्यमानमपि रिपोः अस्मच्छ-  
नोमर्तस्य मनुष्यस्य यत्तं नोपवेपि अहराब्दोवधारणे नैवकामयसे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

मर्ताअमर्त्यस्यतेभूरिनाममनामहे । विप्रासोजातवेदसः ॥ ५ ॥ ३ ५ ॥

मर्ताः । अमर्त्यस्य । ते । भूरि । नाम । मनामहे । विप्रासः ।

जातवेदसः ॥ ५ ॥ ३ ५ ॥

मर्ता मनुष्याः विमासो मेधाविनोवयं हे अग्ने जातवेदसो जातानां वेदितुः अमर्त्यस्य  
मरणरहितस्य देवस्य ते तव भूरि विस्तृतं नाम स्तोत्रं मनामहे जानीमः कुर्मइति यावत् ॥५ ॥  
॥ इति पञ्चमस्याष्टमे पंचविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

अथ षष्ठी—

विप्रं विप्रांसोर्वसे देवं मर्तास ऊतये । अग्निं गीर्भिर्हवामहे ॥ ६ ॥  
विप्रम् । विप्रांसः । अवसे । देवम् । मर्तासः । ऊतये । अग्निम् ।  
गीः इजिः । हवामहे ॥ ६ ॥

विमासोमेधाविनः मर्तासोमनुष्यावयं विप्रं मेधाविनं देवं दानादिगुणयुक्तमग्निं अवसे  
हविभिः तर्पयितुं ऊतये अस्माकं रक्षणार्थं च गीर्भिः स्तुतिभिः हवामहे आह्वयामहे ॥ ६ ॥  
आभिष्टविकेपूकथ्येषु तृतीयसवने आतेवत्स इति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्तुचः सूत्रिवश्च—  
आतेवत्सोमनोयमदाग्नेस्थूरंरपिभरेति ।

तृचे प्रथमा सके सप्तमी—

आतेवत्सोमनोयमत्परमाच्चित्सुधस्थात् । अग्नेत्वांकामयागिरा ॥ ७ ॥  
आ । ते । वत्सः । मनः । यमत् । परमात् । चित् । सुधस्थात् ।  
अग्ने । त्वाम् । कामया । गिरा ॥ ७ ॥

हे अग्ने यत्सकृपिः ते तव मनः परमाच्चित् उत्कृष्टादपि सधस्थानात् सहस्थात्  
दुष्कोकात् आयमत् आममयति । केन साधनेन त्वां कामया त्वामभिलषन्त्या गिरा स्तुत्या ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

पुरुत्राहिसदृसि विशो विश्वा अनुप्रभुः । समत्सु त्वाहवामहे ॥ ८ ॥  
पुरुत्रा । हि । सदृसि । अस्ति । विशाः । विश्वाः । अनु ।  
प्रभुः । समत्सु । त्वा । हवामहे ॥ ८ ॥

हे अग्ने पुरुत्रा बहुषु देशेषु त्वं सदृसि समानद्रष्टा भवसि हिपूरणः अतएव विश्वाः  
सर्वाविशः प्रजाः अनु अनुलक्ष्य प्रभुरीश्वरो भवसि । इदं त्वा त्वां समत्सु राष्ट्रामेषु रक्षणार्थं  
हवामहे आह्वयामहे ॥ ८ ॥



अथ नवमी-

समत्स्वग्रिमवसेवाजयन्तोहवामहे । वाजेपुचित्रराधसम् ॥ ९ ॥

समत्सु । अग्रिम् । अवसे । वाजदयन्तः । हवामहे ।

वाजेपु । चित्रराधसम् ॥ ९ ॥

समत्सु सहमदनेषु सङ्ग्रामेषु वाजयन्तोबलमिच्छन्तोवपं अवसे रक्षणार्थमग्निं हवामहे  
कीदृशं वाजेषु सङ्ग्रामेषु चित्रराधसं चायनीयधनम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

प्रत्नोहिकमीढघौअध्वरेपुसनाच्चहोतानव्यश्चसत्सि ।

स्वांचामितन्वंपिप्रयस्त्वास्मभ्यंचसौभगमायजस्व ॥ १० ॥ ३६ ॥

प्रत्नः । हि । कम् । ईद्व्यः । अध्वरेपु । सनात् । च । होता ।

नव्यः । च । सत्सि । स्वाम् । च । अग्ने । तन्वम् । पिप्रयस्व ।

अस्मभ्यम् । च । सौभगम् । आ । यजस्व ॥ १० ३६ ॥

हे अग्ने अध्वरेषु पक्षेषु ईद्व्यः स्तुत्यस्त्वं प्रत्नोहि चिरन्तनः खलु भवसि कमितिपूरकः  
तथा सनात् चिरकालादारभ्य होता देवानामाहाता च सन् नव्यः स्तुत्यश्च सन् सत्सि य-  
ज्ञेषु निपीदसि । हे अग्ने देवानां हविर्वहंस्त्वं स्वां च तन्वं आत्मीयं च शरीरं पिप्रयस्व त्वदीयेन  
हविर्भागिनं तर्पय अस्मभ्यं स्तोत्रमश्च सौभागं सुभगत्वं च आपयस्व प्रदेहि सुभगशब्दाद्वा-  
वार्थं सुभगान्मघइत्युदात्तादिषु पाठादइत्ययः ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमस्याष्टमे षट्षिंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

वेदार्थस्यमकारो नमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेमाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमन्वन्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-  
णाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थमकारे ऋक्संहिताभाष्ये पञ्चमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ इति पञ्चमाष्टकसमाप्तः ॥ ५ ॥